

91-5
L 66

NO 5 MĒNEŠIEM LĪDZ 5 GADIEM

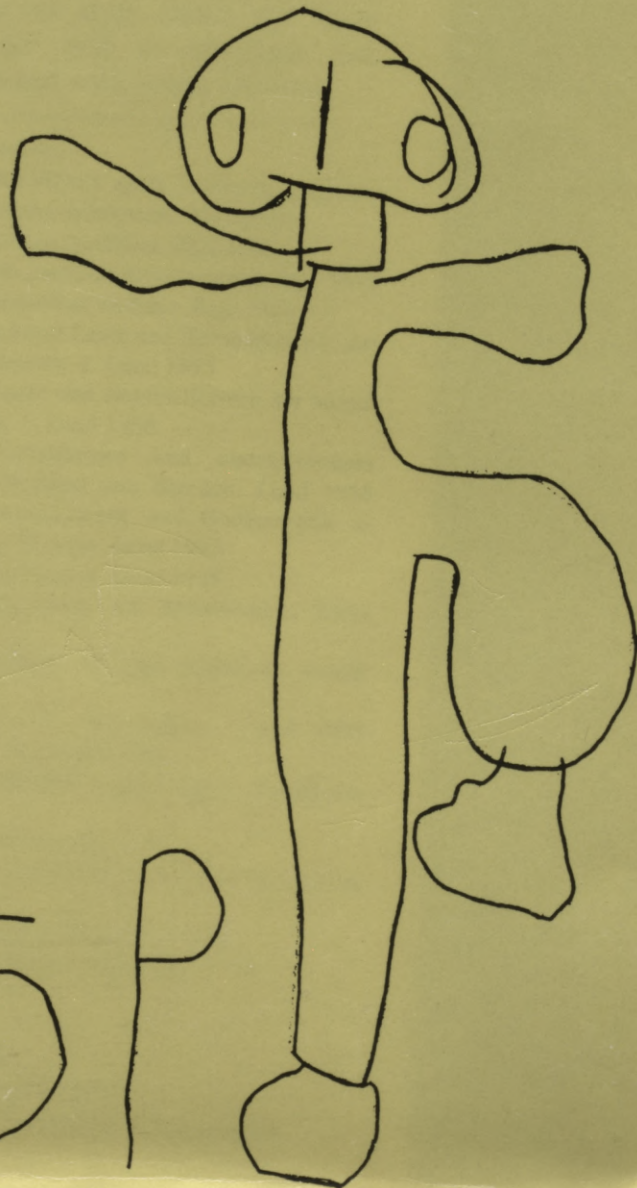
V. Rūķe-Draviņa

NO
PIECIEM
MĒNEŠIEM

LĪDZ
PIECIEM
GADIEM

1982

DRŪKĒJA P

VELTA RŪĶE-DRAVIŅA

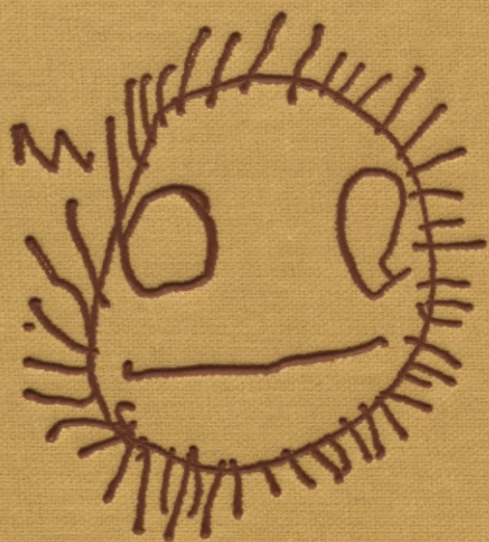
dzimusi Latvijā 1917. gadā. Pēc studijām Latvijas Universitātē (baltu un slāvu valodniecībā) un aspirantūras (indoeiropiešu salīdzināmajā valodniecībā) darbojās tur par asistenti un lektori 1940-41, Latviešu Valodas Krātuvē ievadīja Latviešu valodas atlanta darbus 1941-44 un pārzināja izlokšņu pētniecību 1942-44, sastādīja Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīcu 1942, 1944, darbojās par valodas lektori teātra augstskolā Rīgā 1943-44, no 1948 lektore baltu valodās Lundas universitātē (Zviedrijā), 1959-69 docente baltu-slāvu valodniecībā Lundas Universitātē, 1969 Stokholmas universitātē profesore vispārīgajā valodniecībā un kopš 1970 baltu valodu profesore. Kopš 1980 Karaliskās Humanitāro Zinātņu Akadēmijas locekle.

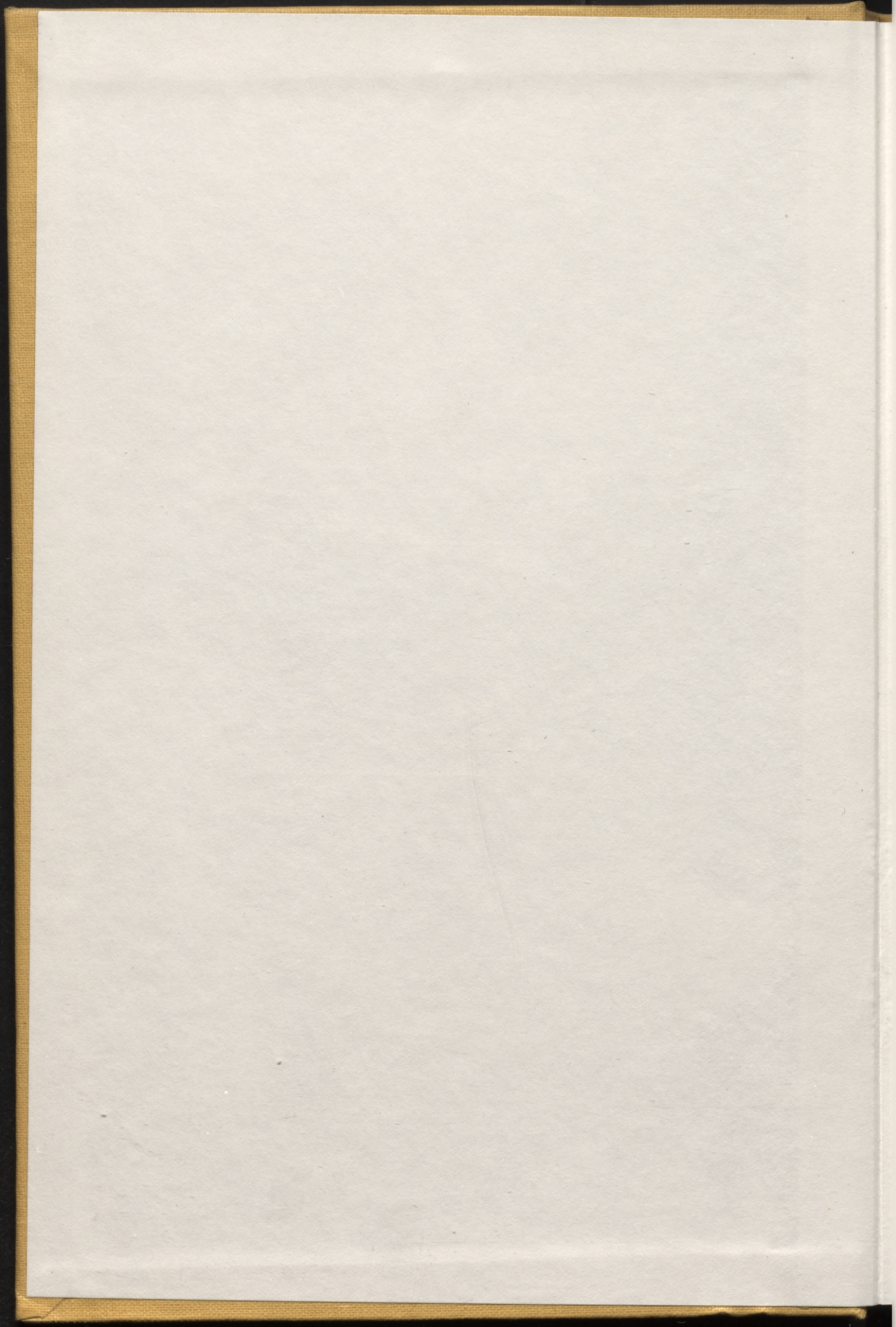
Galvenās pētniecības ievirzes: dialektoloģija, psiholingvistika, sociolingvistika, onomastika, praktiskā valodniecība, folkloristika.

Bērnu valodas pētniecībai pievērsusies no 1950, īpaši interesējoties par valodas izveides un pārmaiņu procesu atsevišķa cilvēka mūžā.

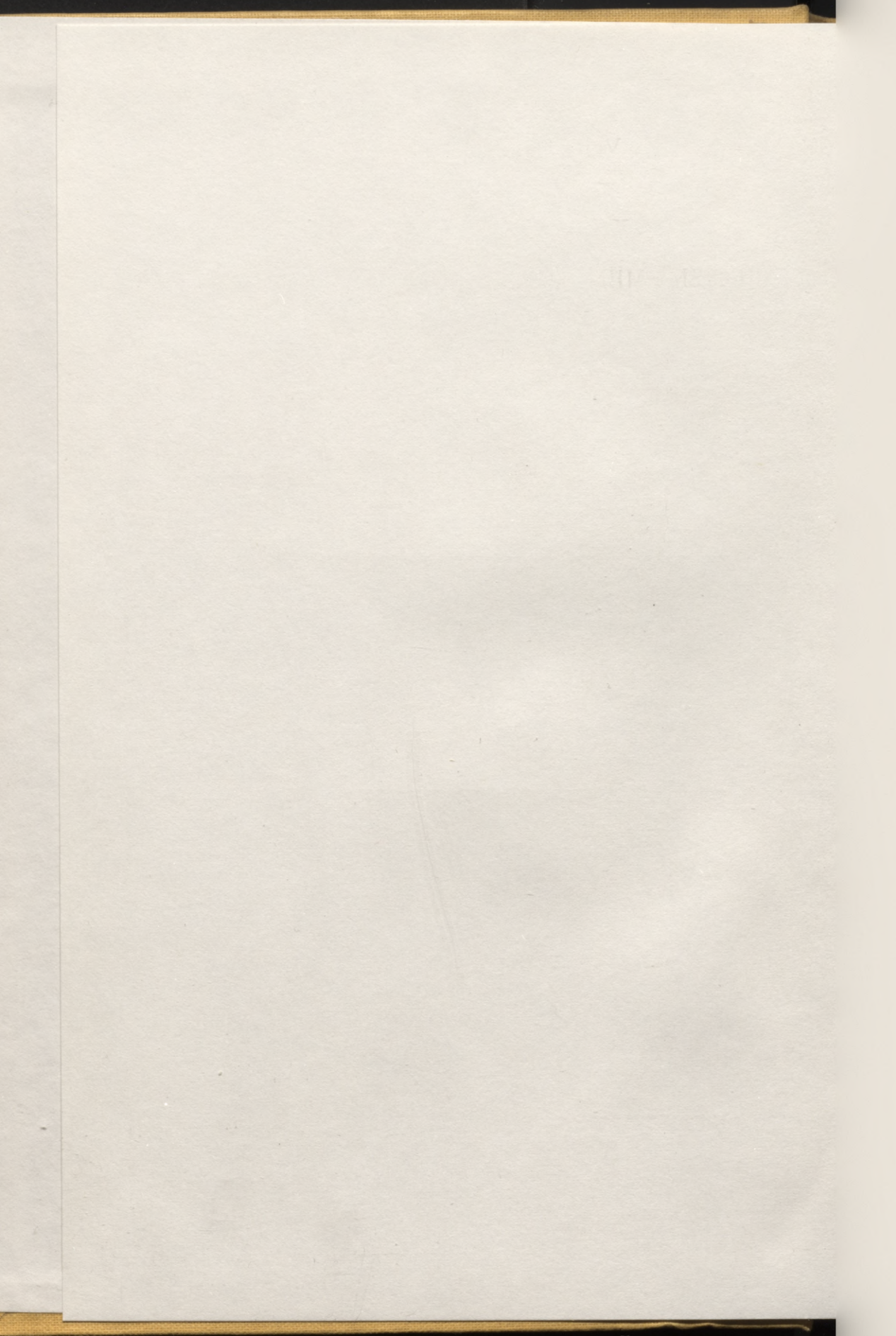
Grāmata "NO 5 MĒNEŠIEM LĪDZ 5 GADIEM" domāta plašām lasītāju aprindām, dienas grāmatu veidā izsekojot tam, kā bērns iemācās runāt latviski.

APVĀKS: V. Rūķes-Draviņas kolāža

NO FIGURES WERE TAKEN FOR THIS TABLE

Velta Rūķe-Draviņa

NO PIECIEM MĒNEŠIEM LĪDZ PIECIEM GADIEM

B

Velta Roka-Dzavins

NO PIECIEM MĒNESIEM LĪDZ PIECIEM GADIEM

L 91-5
66

L
4

Velta Rūķe-Draviņa

FROM FIVE MONTHS TO FIVE YEARS

FROM FIVE MONTHS TO FIVE YEARS

NO PIECIEM MĒNEŠIEM LĪDZ PIECIEM GADIEM

NO PIECIEM MĒNEŠIEM LĪDZ PIECIEM GADIEM

030604380
178 88
LAVIJA
A
1982

Copyright © 1982 by Velta Rūķe-Draviņa

All rights reserved, including those of translation into other languages. No part of this book may be reproduced in any form - by photostatic means, film, or any other means - nor transmitted nor translated into a machine language without written permission from the author.

THE BALTIC SCIENTIFIC CENTER IN STOCKHOLM

STOKHOLMĀ

1982

217

NO PIECIEM MĒNEŠIEM LĪDZ PIECIEM GADIEM

FROM FIVE MONTHS TO FIVE YEARS

NO PIECIEM MĒNEŠIEM LĪDZ PIECIEM GADIEM

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

91- ~~37.861~~

0306041286

Copyright © 1982 by Velta Rūķe-Draviņa

All rights reserved, including those of translation into other languages. No part of this book may be reproduced in any form – by photoprint, microfilm, or any other means – nor transmitted nor translated into a machine language without written permission from the author.

THE BALTIC SCIENTIFIC INSTITUTE IN SCANDINAVIA
Box 16 273. S-103 25 STOCKHOLM

NO OTHER MENTION OF THE AUTHOR
FROM FIVE MONTHS TO FIVE YEARS

Volume 1

For a list of other volumes see the
back of this volume

Library
No. 17 161

0306091236

Copyright © 1962 by Velta Rūta Džerga

All rights reserved, including those of translation into other languages. No part of this book may be reproduced in any form — by photostatic, microfilm, or any other means — nor transmitted nor translated into a machine language without written permission from the author.

THE BALTO SCIENTIFIC INSTITUTE IN SCANDINAVIA
Box 16 273, S-103 25 STOCKHOLM

VISPĀRĪGS PĀRSKATS PAR BĒRNU VALODU

- 0; 4 labsajūtā sprauslā, tricīnot lūpas; reizēm gari monologi, dūcot caur degunu (ar aizvērtu muti) dažādā balss augstumā
ā āmbā māmā ā ā ā ā ā pa pa pa dā dā dā
- 0; 5 *ā ā pā pā pā mm mm mm* (lallināšana)
0; 6 *dā dā dā dā dā dā dā dā tā tā tā tā gā gā gā gā* (lallināšana)
- 0; 7 *ai - jai - jai ai - jai - jai* (lallināšana)
- 1; 2 *ninni!* (= ninni! dzert! — par pienu, tēju, kuru katru dzērienu)
ap ap! (opā augšā! — cenšoties piecelties vai mudinot kādu kaut ko pacelt)
- 1; 3 *māmmā aba* (= memme ir laba)
k^huk^ha aba! (= kūka, cepums ir gards!)
- 1; 4 *bibibi* (= bikses)
gugu (= uguns)
mimimi (= zīmulis)
bibibi vā (= bikses ir vē, netīras)
- 1; 5 *māmmā aij - aij* (= memme guļ "aiju žūžu")
māmmā apapa (= memme nāk atpakaļ)
- 1; 7 *vā vā putu, amm amm!* (= vāru vāru putru, ņam ņam!)

1; 11 *tās jaujās bātās kupit-s ausim kājā* (= tās jaunās baltās kurpītes ausim kājā)
vi pude, ūt pude, ūt pude, tis pude (= viena pudele, otra pudele, otra pudele, trīs pudeles; skaitot pēc kārtas 3 pudeles, vienu, otro, trešo)

2; 4 *tāte bi punku punku, igāja ājā vannas* (= tēte bija "pļunku punku", iznāca ārā no vannas, t.i.pēc mazgāšanās)

4; 2,9 *ledz, Jānit, ku tūta, ku manna stāv iekšā!* (= redz, Jānit, kur ir tūta, kurā manna(s) putraimi) stāv iekšā)

4; 11 (Ziemsvētku dzejolis)
SIDRABA MĒNEŠTĪNŠ VEĻĀS PA GAISU SĒTĀ
NĀK RŪKIS AR DĀVANU MAISU ATNĀCA NOLIKA
PRIEKŠNAMĀ (?) UN AIZGĀJA UZ KAIMIŅU PUSI
NEMANĪJA SĒTNIĒKS NERĒJA SUNS BET KUR
VINŠ VISUR BIJA BIJIS GAIŠI IEDEGĀS GUNS

SIDRABA MĒNĒSIVĒĻĀ
PĀGASUSĒTĀNĀKĪ
RUKSARĀVANUMASVĀJ
NĀKANOLIKAPĪŽMĀUMAZĀLĀ
UŠKĀMĪŅUPUS JĪNEMANĪJ
SĒTĪKSNEIEASUNSBĒTKUR
VINŠ VISURBIJIS
GĀSIRGĀSGUNS

5;0 *māmmīt, kāpēc svece dilst?*
 kāpēc tuo zemi sauc par dienvīdiem?
 kāpēc zviedriski tēti sauc "pappa"?
 māmmīt, kāpēc cilvēkiem ir mati?
 kāpēc dāmas nevar palikt par vīriešiem?

Augšējie piemēri uzskatāmi parāda dažādos posmus bērna valodas attīstībā.

Jau pusgada vecumā bērns *saprot* daudzus no tiem izteicieniem, ko viņš ik dienas dzird savā tuvākajā apkārtnē; bieži vien viņš arī atbild uz vecāku jautājumu vai mudinājumu ar attiecīgu kustību vai žestu. Ja māte vaicā: "Vai tad mans bērns grib ņammu-ņammu?", izsalkušais "bērniņš" var atsaukties ar nepacietīgu kļiedzienu vai ieraudāšanos. Vecāku mudinājumam "Parādi nu, kā cep kukuļus – ce-pu ce-pu ku-ku-li!" seko plaukšķināšana ar rociņām.

Tomēr jau pirmajā gadā sākas arī bērna aktīvā "runa" ar pirmajiem lallinājumiem, kam vēl nav nekādas konkrētas vārda nozīmes. Bet jau otrā gada sākumā bērns sāk apzinīgi teikt arī pirmos vārdus. Vēlāk atsevišķie vārdi tiek apvienoti teikumos. Sākumā šie teikumi ir divu vārdu savienojumi, bet samērā drīz tiem pievienojas garāki teikumi ar trim, četriem vai pieciem teikuma locekļiem.

Četru – vēlākais piecu gadu – vecumā bērns runā jau tekoši un skaidri, ar garām un diezgan sarežģītām teikumu kopām.

Bieži vien tai laikā parādās arī pirmie patstāvīgie mēģinājumi izteikt savu domu rakstītā veidā.

Mūža pirmie četri gadi ir visnozīmīgākais posms cilvēka valodas attīstībā, jo tad izveidojas indivīda *pirmā* valoda un priekšstats par valodas sistēmu vispār. Tas ir vienreizējs un neatkārtojams process. Vēlākos gados, gan skolā, gan dzīvē, cilvēks var piemācīties klāt vēl kādu jaunu valodu, arī daudzas citas valodas, bet tad viņam jau pamatā ir izveidojusies VALODA – priekšstats par vienas kādas valodas uzbūvi, pieredze par skaņām un to veidošanu, par to, kā funkcionē, sazinoties ar apkārtni, runātais un dzirdētais vārds. Reizē ar bērna pirmo valodu attīstījušies un nostiprinājušies arī daudzi jēdzieni un uztvere par apkārtējo pasauli vispār.

Novērojumi liecina, ka visi bērni valodu neapgūst vienādi ātri un vienādi pilnīgi. Individuālās atšķirības ir lielas. Jūtama starpība šai ziņā vērojama arī starp bērniem, kas aug tai pašā ģimenē un šķietami ļoti līdzīgos apstākļos.

Agrāk gadījās šur tur lasīt, ka meitenes iemācoties runāt agrāk un skaidrāk nekā zēni. Tagadējie pētījumi šādu apgalvojumu neapstiprina: nekāda būtiska starpība starp šīm grupām nav novērota. Turpretim pat bērnu valodas pētnieki joprojām nav gluži vienīgi prātīgi par to, kas mazā bērna garīgo un valodas attīstību ietekmē visvairāk: iedzimtība vai apkārtējās vides ietekme. Nav šaubu par to, ka svarīgi ir abi faktori, bet grūtāk atbildēt uz jautājumu, kuram piekrit galvenā loma.

Zinām, ka vesels normāls bērns var iemācīties jebkuru valodu, ko runā viņa ģimenē. Pie tam šo valodu viņš apgūst tikpat viegli (vai tikpat grūti) — vienalga, vai tā būtu latviešu, angļu, japāņu vai kāda cita "dzimtā" valoda. Protams, ikvienā valodā ir kādas atsevišķas skaņas vai formas, kuras arī pavisam objektīvi vērtējot — , ir grūtākas nekā kādā citā valodā un kuru apguve prasa no mazā bērna ilgāku laiku un lielāku piepūli. Tā, piemēram, latviešu bērnam ilgi jāmācās pareizi izrunāt vibrējošo mēles galiņa r, un viņš "jūras" vietā saka "jūja" vēl tad, kad m, n, t, d un dažu citu līdzskaņu izruna jau sen vairs nesagādā nekādas grūtības. Līdzskaņu grupas ("stings", "skrāpēt" uc) ir daudz grūtāk izrunājamas nekā atsevišķās skaņas. Lielāku psihisku briedumu prasa savukārt, piemēram, māka pareizi lietot formas "mans", "tavs", "savs", izprast starpību starp "viņš ir" un "viņš esot", kā arī visi izteicieni, kuros vārdi lietoti pārnestā nozīmē ("ņemt kājas pār pleciem", "apmest kažoku uz otru pusi").

Lai cik šķietami viegli un nemanot bērns iemācās savu vecāku valodu, arī šī "dzimtā valoda" ir jāmācās. Protams, vien- un divgadīgo bērnu neviens nemāca tādā veidā kā svešvalodu skolotāji skolā. Bet pats valodas apguves process tiek ierosināts un sekmēts jau ar to vien, ka bērnam ir dota iespēja būt kopā ar pieaugušiem un dzirdēt viņus runājam, un ka pieaugušie sarunājas ar bērniem, labprāt atbildot uz viņu jautājumiem. Bet apkārtne nebūt nav tik vienaldzīga pret tām novirzēm no normālās izrunas un nepareizas

vārdu izvēles, kas gadās mazā runātāja valodā: pieaugušais nereti pārļabo bērna nepareizo izteiksmi, paskaidro, pamāca, dažkārt ar vienkāršu smaidu vai smīnu novērtē katru mazāko kļūdišanos. No tā, cik prasmīgi un smalkjūtīgi pieaugušie šo uzdevumu veic, lielā mērā atkarīgi arī mazā bērna panākumi pirmās valodas apgūvē. Jau ļoti agrā vecumā bērns iegūst auglīgu ierosmi no tā, ja kāds no vecākiem bērnam vakaros kaut ko lasa priekšā – kādu pasaku, dzejoli, stāstu. Pie tam ir svarīgi darīt to regulāri – ja ne gluži katru vakaru, tad vismaz pāris reizes nedēļā. Turpretim laika ilgumam ir mazāka nozīme: pietiek ar pusstundu vai stundas ceturksni. Tādā veidā tiek ievadīta bērna saskare ar rakstīto un drukāto vārdu, un paplašinās viņa vārdu krājums. Atkarā no lasītās grāmatas satura izraisās sarunas par tematiem, kas citādi nekad netiktu skarti, sēžot īsu brīdi pie brokastu vai pusdienu galda, kur parasti atkārtojas tās pašas standarta frāzes un ar ļoti ierobežotu tematiku. Tādējādi tiek panākts arī jauns ciešāks sakars starp pieaugušo un bērnu.

Lai cik atšķirīgas ir pasaules valodas, ko bērni mācās kā savu pirmo "dzimto valodu", viņu pirmās valodas apguve visumā seko tām pašām rēgulām: attīstība norit palēnām, pakāpeniski, zināmā noteiktā secībā. Tomēr katrai valodai ir citāds skaņu sastāvs un savādāka vārdu un teikumu struktūra, un šīs atšķirības atspoguļojas arī latviešu, somu, ķīniešu uc. bērnu valodas apguves procesā.

Visi mēs līdzīgā veidā esam mācījušies un iemācījušies runāt, bet parasti no šī mācīšanās procesa atceramies tikai nedaudzus sīkumus. Valodas pētnieki, kuru galvenā interese saistās ap valodas izveidi un pārmaiņām indivīda mūžā, mūsu dienās sīki seko un izvērtē šīs maiņas un to iemeslus. Tādējādi iegūts visumā labs pārskats par bērna valodas attīstību, sākot no pirmajiem mēnešiem līdz skolas vecumam, kā arī skolas gados. Metodes ir dažādas: diendienā, ik mēnesi novērojot un atzīmējot bērna fizisko, garīgo un valodisko attīstību, ieskaņojot skaņu lentē bērna sarunas ar pieaugušiem, bērna monologus, kad viņš (piemēram, gultā pirms aizmigšanas) skaļi sarunājas pats ar sevi, uzņemot filmā bērnu nodarbības, lai kontrolētu runātā vārda saskari ar kustībām un žestiem, kas nereti stājas runātās frāzes vietā, salīdzinot valodas speciālistu atzinumus ar psihologu un (smadzeņu) medicīnas pētnieku spriedumiem.

Mūsu dienās grāmatās un zinātnes žurnālos pieejami jau plaši apraksti par to, kā bērni apguvuši angļu, krievu, čehu, latviešu vai kādu citu "dzimto valodu"; ir publicēti arī sīki novērojumi par to, kā bērns jau ar pirmo mūža gadu mācījies divas valodas: jauktā ģimenē "mātes valodu" un "tēva valodu". Pirmie sistemātiskie pētījumi par latviešu bērnu valodas attīstību tika sākti Zviedrijā pirms gadiem trīsdesmit. Tagad Zviedrijā tiek plaši pētīta arī zviedru bērnu valoda pirmskolas vecumā, un vairāk vai mazāk plaši pētījumi norit visā pasaulē, lai gan vēl ne tuvu nav iegūts pārskats par visām valodu grupām. Pēdējos gados notikuši arī vairāki starptautiski kongresi, kuros pulcējušies bērnu valodas pētnieki no visiem kontinentiem, lai sekmētu un saskaņotu pētniecības darbu šai zinātnes laukā, jo šie atzinumi skar visus cilvēkus.

Jautājumi, kā īsti *latviešu* bērns iemācās runāt un kā apkārtne var auglīgi ietekmēt viņa valodas apguvi, nodarbina ne tikai zinātniekus vien. Par to var būt pašsaprotama interese ikvienam, bet jo sevišķi vecākiem, skolotājiem, psihologiem un ārstiem.

Šai grāmatā, izmantojot 30 gadu pieredzi un daudzus sīkākus speciālus pētījumus, esmu mēģinājusi parādīt šo valodas attīstību soli pa solim. Atmetot pieciešamo speciālo terminoloģiju un lingvistikas teoriju, ar konkrētiem piemēriem raksturotas galvenās pārmaiņas katru mēnesi, gadu pēc gada. Novērojumi skar gan atsevišķo skaņu izrunu, gan formu izveidi, gan vārdu krājumu un teikumu veidošanu.

Apraksts sākas ar bērna lallinājumiem pusgada vecumā un nobeidzas ar piecgadīgā bērna mēģinājumiem arī rakstītā veidā pateikt savas domas. Plašie materiāli iegūti gadus 7 - 8 mērķtiecīgi un sistemātiski izsekojot *vairāku* bērnu valodas attīstībai, kā arī novērojot *daudzus* citus bērnus dažāda vecuma posmos. Izmantoti arī magnetofona pieraksti gan spontānās sarunās, gan testos. Tomēr, lai dotu skaidrāku ainu par to, kā pakāpeniski veidojas valoda atsevišķa cilvēka mūžā, grāmatas centrā likts *viens* pats bērns, bet salīdzinājumam izraudzīti trīs citi, lai izceltu individuālas atšķirības.

Bērna nepilnīgo izrunu grūti attēlot ar rakstu zīmēm. Vēl grūtāk to izdarīt grāmatā, kur (piemērojoties lasītājiem, kā arī iespiedumdarbu tehnikas dēļ) nav izmantota sarežģīta fonētiskā transkripcija. Bet arī latviešu parastajā rakstībā vārdus rakstām visumā tā, kā tos izrunā-

jam, un tādēļ bērnu aptuveno izrunu būs iespējams nojaust arī, lietojot parastos burtus un tikai vajadzības gadījumā pievienojot tiem īpašas papildu zīmes. Pēc grūtāk izprotamiem piemēra teikumiem visur pievienotas norādes gan par tiem vārdiem, kas bērna izteiciena pamatā, gan par attiecīgo konkrēto situāciju, kad šie vārdi teikti. Ir zināma regulāra secība, kādā (arī latviešu) bērns apgūst savu pirmo valodu. Bērns *saprot* kādu vārdu vai frāzi agrāk nekā pats spēj šo vārdu vai izteicienu pateikt. Pat trīs vai četrus gadu vecumā, kad dažam labam latviešu bērnam ir grūtības pareizi izteikt mūsu mēles galiņa trīsošo *r* un viņš "kuri" vietā saka "kuji", "jūras" vietā "jūja", viņš labi *izdzird starpību* pieaugušo valodā starp *j*, *l* un *r* un protestē, ja kāds atkārtoti viņa nepilnīgo izrunu.

Saziņas procesā iesaistās gan verbālie, gan neverbālie izteiksmes līdzekļi, t. i. bērns bieži vien izlidzas ar žestu vai kustību runātā vārda vietā, vai arī viņa valodisko izteiksmi pavada un pastiprina atbilstošais žests. Tā, piem., saucienu "dod dod!" papildina rokas vai pirksta pastiepums vēlamā priekšmeta virzienā. Tā kā liela daļa mūsu lietoto žestu ir tradicionāli, plaši pazīstami tikai kādā noteiktā kultūrā, mazais bērns jau ļoti agri noskatās un cenšas atdarināt tos žestus, ko redz savā tuvākajā apkārtnē – atvadu sveicienā, sarokšanās veidā, pamājot ar galvu utt.

Aktīvais vārdu krājums pieaug un izsmalcinās pamazām, pie tam noteiktā secībā. Starp pirmajiem vārdiem, ko sāk lietot mazais bērns, pārsvarā ir lietvārdi (un izsaukmes vārdi, īpaši, ja tos bagātīgi sarunās ar viņu lieto arī pieaugušie). Vēlāk šiem pirmajiem vārdiem pievienojas arī kādas verbu formas un (nedaudzi) adjektīvi, turpretim krietni vēlāk bērns sāk lietot personiskos un piederības pronomenus, kā arī skaitļus. Daudzi bērni vēl divu vai trīs gadu vecumā, par sevi runājot, saka, piem., "Jānītis grib", "Jānītim sāp", t. i. "es" vietā lieto savu vārdu, "tu" vietā uzrunātās personas vārdu: "mamma iedos Jānītim". Prepozīcijas (pie, uz, bez . . .) un saikļi (un, bet, lai gan . . .) pieder pie tām vārdu šķirām, ko bērni iemācās pareizi lietot stipri vēl: "iesim vecmāmas" (= pie vecmāmiņas), "gibu dāzu" (= gribu braukt uz dārzu).

Latviešu bērnu valodā trūkst prepozīciju vēl tad, kad jau izveidojusās pareizās locījumu galotnes ģenitīvā, datīvā un lokatīvā: "gultas"

(= zem gultas), "Rīgu" (= uz Rīgu).

Tāpat zināma likumsakarība konstatēta aktīvi lietoto *vārdu garumā*. Sākuma posmā pārsvarā ir īsie vārdi – vienas zilbes vai divu zilbju formas. Starp divzilbju vārdiem sevišķi parasts ir tās pašas zilbes atkārtojums: ma-ma, tētē, bibibi. Vēlāk aktīvi lietoto vārdu garums pamazām pieaug. Pakāpeniskas pārmaiņas novērojamas arī šo agrīno vārdu struktūrā: visparastāk tos veido tikai viena līdzskaņa un viena patskaņa savienojums, piem., nā, tā, ta, pa. Divu vai trīs līdzskaņu kopas ir grūti izrunājamas, un bērns tās apgūst parasti tikai tad, kad iemācījies izrunāt atsevišķas skaņas.

Reizē ar valodu attīstās arī jēdzieniskā domāšana. Dzirdētā vārda nozīme bērnam atklājas, izejot no attiecīgās situācijas, un tādēļ bērns viegli var pārprast vārda īsto pamata nozīmi. Tā rodas vai nu nozīmes sašaurinājums, vai kļūdainis paplašinājums.

Nepareizi vispārinot normālvalodas "mammās" un "tētes" vārda nozīmi, bērns sāk par "mammu" dēvēt kuru katru sievieti, bet "tēte" kļūst ikviens pieaudzis vīrietis; "vau vau" tiek attiecināts ne tikai uz suni, bet arī uz daudziem citiem dzīvniekiem. No otras puses, ar "krūzīti" saprot nevis kuru katru krūzi, bet tikai savu noteiktās formas trauku, no kura viņam dod padzerties.

Mazais bērns psihiski nav vēl arī tiktāl nobriedis, lai varētu uztvert *abstraktu* domu. Viņa interese koncentrējas ap to, kas turpat tuvumā ir redzams, dzirdams, aptaustāms. Laika jēdzieni nav rokām tverami un tādēļ grūti.

Vārdos "vakar", "rīt", "parīt", "pērn" uc. nereti tiek ietulkots neprecīzs vai pat tieši nepareizs saturs. Atbilstoši laika kategorijām, bērna valodā parādās un pakāpeniski izveidojas verbālā sistēma ar atšķirīgām laiku formām. Šai periodā pastiprinās arī bērna atmiņa – viņš sāk atcerēties un stāstīt par notikumiem, kas norisinājušies pirms vairākām dienām vai pat mēnešiem.

Jau divu un triju gadu vecumā daudzi bērni labprāt klausās priekšā lasītās pasakas, stāstiņus un dzejoļus, bieži vien lūdzot lasījumu atkārtot vēl un vēl. Tā paplašinās bērna vārdu krājums, un izveidojas saskare ar mūsu literārās valodas izteiksmi. Šai posmā pamostas dzīva interese par iespiesto un rakstīto tekstu. Pēc paraugiem bērns pats sāk zīmēt burtus un ciparus, kas noteiktā periodā tiek rakstīti "spoguļa attēlā": D (= D), E (= E), L (= L), 6 (= 6) u.tml.

Šis neparastais rakstīšanas veids dažiem bērniem ilgst mēnešus, citiem — tikai īsu laiku, bet noteiktā vecumā tā ir parasta, normāla parādība visiem bērniem.

Pabalstot paša bērna interesi par grāmatām, pieaugušais var mērķtiecīgi ievadīt bērnu lasīšanas un rakstīšanas mākā jau pirmsskolas vecumā. Nepiespiežot, bet rosinot pamodušos interesi šai virzienā, vecāki var viegli, rotaļas veidā, iepazīstināt bērnu ar drukāto un rakstīto tekstu jau no četrū, pat triju gadu vecuma. Agrāk dažās zemēs (piem., Zviedrijā) ārstu un psihologu izplatītās bažas par negatīvo ietekmi, ko dotu agra iepazīstināšana ar lasīt un rakstīt prasmi, izrādījušies aplama. Latviešu ģimenēs jau kopš vairākām paaudzēm mātes iemācījušas bērnus lasīt, atvieglot viņiem skolas un nākamās izglītības gaitas. Bez tam mūsu dienās mazbērnu fiziskā, garīgā un arī valodiskā attīstība caurmērā norit krietni straujāk nekā vēl pirms gadiem 50.

Tomēr sevišķi jāuzsver, ka individuālās atšķirības ir lielas. Šai grāmatā aprakstītie bērni un viņu valodas izveide attiecas uz veselīgiem, normāli attīstītiem bērniem, kuru teorētiskā inteliģence ir pāri vidusmēram. Bērna intelektuālā attīstība pirmajos gados gan nav tieši saskaņota ar strauju aktīvās runas attīstību, bet visumā vērojama saskaņa starp garīgo un valodisko attīstību. Atsevišķos posmos līdz 4 gadu vecumam arī normāli attīstītiem bērniem var novērot straujāku un lēnāku tempu, kas vēl nenozīmē nekādas slimīgas novirzes. Psihiskā attīstībā traucētie bērni atpaliek arī valodā. Defekti var izpausties dažādi, atkarā no iedzimtās slimības rakstura, bet kopīga raksturīgā pazīme ir tā, ka viņu runa nekad nerasniedz to līmeni, kas atbilstu viņu vecumam. Piem., vēl 8 - 9 gadu vecumā šādi bērni runā tā, kā normāli attīstītie div- vai trīsgadnieki. Mūsu dienās valodniekiem un psihologiem izdevies izstrādāt dažu labu praktisku metodi, kā atvieglināt un sekmēt valodas un saziņas procesu arī šādu slimu bērnu grupā.

Nākamajās lappusēs BĒRNA spēja saprast sacīto un pašam izteikties izsekota mēnesi pa mēnesim; reizēm, kad kādas skaņas vai gramatiskas formaš apguve risinājusies ļoti strauji, šis process izsekots pat dienu pa dienu. Bērna vecumu norāda skaitļi, kur pirmais cipars norāda pilnu sasniegto gadu, otrs — aiz semikola — mēnesi, trešais

– dienu (3; 1, 25 = bērnam palikuši jau 3 gadi, 1 mēnesis, 25 dienas). Tur, kur nav licies sevišķi svarīgi atzīmēt pierakstītajam piemēram dienu un mēnesi, norādīts tikai gads.

Sevišķi pirmajā gadā, kur par bērna pareizo uztveri var spriest drīzāk par viņa izturēšanos nekā vārdisko atbildi, bijis svarīgi norādīt arī attiecīgo situāciju un personas, kas ko teikušas vai kam mazulis vēlēties ko pavēstīt.

Daudzās kultūrās – arī latviešu – pazīstama sena tradīcija sarunās ar maziem bērniem lietot citus vārdus un izteicienus nekā normāli, pieaugušiem sarunājoties savā starpā. Dažās valodās šādu "bērnu jeb aukļu valodas" vārdu ir daudz, citās – mazāk. Latviešu ģimenēs, sevišķi vecākajā paaudzē, bija plaši pazīstamas tādas "bērnu valodas" formas kā: ninne, ninnāt, ņamma, ņammāt, snīpis, mūiņa, tprūiņš, vauviņš, tibiņa, čučēt, iet uz Čuču muižu uc.

Arī neatkarīgi no šāda īpaša, tradicionāli nostiprināta valodas paveida, pieaugušais spontāni mēdz, vismaz līdz zināmai pakāpei, piemēroties savam mazajam sarunas partnerim, runājot skaidrāk un lēnāk, atkārtojot vārdus, ja liekas, ka mazais nav sapratis, bagātīgi izmantojot latviešu valodas deminutīvo atvasinājumu krājumu, nereti runājot mīligā balsī, t. s. "falsetā", vai arī pārņemot savā valodā mazā bērna nepilnīgo izrunu vai viņa individuālo vārda darinājumu. Daudzi šādi savstarpējas ietekmes gadījumi apliecināti arī šīs grāmatas materiālā. No tā viedokļa grāmata dod ieskatu ne vien tai procesā, kā pats bērns iemācās latviešu valodu, bet atspoguļo arī latviešu ģimenes valodas tradīcijas.

Mūža pirmajā gadā bērna iepazīšanās ar ārpusauli norit lielāko tiesu pašaurā ģimenes lokā, ar māti un tēvu (vai vecmāti) intereses centrā, un tādēļ aprakstos vienmēr norādīts, ko sarunās jautājis (vai atbildējis) bērns, māte un tēvs. Tā kā formas, ko dzirdam bērna izrunā, stipri vien atkarājas no tā, kādu ģimenes valodas "terminoloģiju" lieto tuvākā apkārtnē, aprakstītajos dialogos paturēti apzīmējumi BĒRNS, MEMME un TĒTIS.

Bērnu teiktie vārdi rakstā aptuveni atveidoti ar parastajiem latviešu alfabēta burtiem. Platais e rakstīts ar ä, šaurais ar e. Neliels vai arī normāls kāda patskaņa pagarinājums apzīmēts ar svītru virs attiecīgā

burta (ē, ā). Līdzskaņa garai izrunai lietota vai nu tāda pati svītra, vai arī burta divkāršojums.

Vāji izdzirdēti patskaņi, piem., vārda izskaņā atzīmēti ar attiecīgo burtu, kas pacelts nedaudz virs rindas.

Ar akūta zīmi (') virs līdzskaņa burta norādīts, ka attiecīgais līdzskanis tikai nedaudz mīkstināts.

Dažādās intonācijas (kas bērna izrunā agrīnajos posmos ne vienmēr līdzinās tām, ko runā pieaugušie) nav īpaši apzīmētas. Vienīgi nodalās, kur sīkāk iztīrītā izrunas īpatnības, šādas novirzes no pieaugušo valodas vai nu aprakstītas vārdiem, vai arī lietotas latviešu dialektoloģijā parastās zīmes.

Ari uzsvara vieta vārdā norādīta tikai tur, kur tā, pretēji normai, negaidīti dzirdēta kādā citā zilbē, ne pirmajā. Uzsvērtās zilbes priekšā tādā gadījumā likts punkts.

VALODAS ATTĪSTĪBA MŪŽA PIRMAJOS GADOS

PIRMAIS GADS

Sestais mēnesis

0; 5

Sestā mēneša beigās BĒRNS pirmo reizi mēģina izmantot skaņu kā saziņas līdzekli.

BĒRNA fiziskā attīstība pirmajā pusgadā noritējusi bez traucējumiem, ne reizes neslimojot. Pirmos 3 1/2 mēnešus saņēmis tikai mātes pienu, vēlāk līdz 6. mēnesim, barots ar krūti, iztrūkumu papildinot ar citroidpienu un ogu vai augļu sulām. Sestajā un septītajā mēnesī pakāpeniski atradināts no krūts, pārejot uz vispusīgu barību.

Šai laikā sver apm. 7,2 kg, garums – 66 cm, krūšu apmērs 42 cm, galvas apmērs 44, 5 cm. Patstāvīgi vēl nesēž, bet citādi kustīgs un garīgi možs. Lallina savā nodabā, īpaši tad, kad paēdis un jūtas labā garastāvoklī. Skaļi smejas.

Pazīst un vienu no otra atšķir bieži redzētus priekšmetus, piem, savu piena krūzīti. Nepārprotamas izbrīnas pilns skats, kad MEMME kādu ritu līdz tam parastās tērauda krūzītes vietā uz gultas gala noliek kādu citu trauku, kas ir tā paša materiāla un formas, bet nepilnu puslitru lielāks.

Novērotais dialogs nepilna pusgada vecumā (0; 5, 25) starp BĒRNU un TĒTI:

BĒRNS (skatīdamies uz TĒTI, kas atgūlies tuvējā gultā ar muguru pret BĒRNU) pāris reizes iesaucas: *ā! ā!* (paplats *e*, kas sākas ar t. s. skarbo vērumu, "knakšķi").

TĒTIS (reaģē uz saucienu, pagriežot galvu uz BĒRNA pusi; pēc tam aizgriežas atkal projām).

BĒRNS (pagaida kādu brīdi un, kad neviens neliekas viņu ievērojam, par jaunu atkārto): *ā! ā!*

Ja šai reizē vēl varēja šaubīties par mērķtiecīgu rīcību šādā uzsaukumā, tad šaubas jau pilnīgi nevietā citā reizē, kad pēc pāris nedēļām līdzīga rotaļa ar to pašu verbālo elementu atkārtojas (starp BĒRNU un MEMMI) vēl noteiktāk, pie tam vairāk reizu no vietas:

0; 6, 13

BĒRNS (guļ savā gultiņā).

MEMME (pārnākusi mājā pēc vairāku stundu prombūtnes, stāv netālu no BĒRNA gultiņas, pagriežusi viņam muguru).

BĒRNS: *ā!*

MEMME (pagriežas pret BĒRNU): *jā!*

BĒRNS (skaļi iesmejas, acīmredzot apmierināts, ka ar savu rīcību panācis, ko vēlēties).

MEMME (aizgriežas atkal projām).

BĒRNS (turpina savā nodabā dažādas lallinājuma skaņas):
ā ā ā . . . ā!

MEMME (pagriežas pret BĒRNU tikai tad, kad viņš izrunā skaņu, kas vistuvāka uzsaucienam *ā!*).

BĒRNS (katru reizi sajūsmā iesmejas).

Līdzīgā garā rotaļa ar BĒRNA saucienu un MEMMES pagriešanos pret viņu turpinās tai dienā vēl kādas sešas reizes.

6. mēneša beigās atzīmēti arī pirmie gadījumi, kas liecina par vairāku vecāku valodā bieži lietotu izteicienu vismaz aptuvenu izpratni.

Ap 0; 5, 25 vairākas dienas no vietas MEMME un TĒTIS, gērbdami BĒRNU, lai vestu viņu ārā pastaigā, parasti paskaidro: *iesim urru urru!* (= ģimenes valodas izteiciens, ar nozīmi "brauksim ārā ar ratiņiem"). BĒRNS tūlīt pagriež galvu un pavērš skatu uz augšu; minētā galvas kustība sasaistījusies ar braukšanu ratiņos, jo jau iepriekšējās dienās, ratiņos ielikts, tūlīt mēdza skatīties uz bērnu ratiņu pacelto jumolu, kas likās viņu interesējam visvairāk. Frāzi *iesim urru urru!* BĒRNS dzird un saprot arī turpmākajos mēnešos, vēlāk reaģēdams uz to arvien noteiktāk. Tā, piem., uz MEMMES jautājumu *vai BĒRNS grib urru urru?* BĒRNS tūlīt atbild ar "īdēšanu", apliecinot savu interesi. Turpretim BĒRNA aktīvajā vārdu krājumā "urru urru" atveids parādās tikai pēc 1; 3.

Otra pareizi saprasta frāze 6. mēnesī ir vecāku lietotā interjekcija *plunku plunku!* (= mazgāties):

TĒTIS (nesot BĒRNU uz vannas pusi): *iesim plunku plunku!*

BĒRNS (strauji pagriež galvu uz vannā ielietā ūdens pusi).

Tāpat kā iepriekšējos mēnešos, BĒRNS viens pats savā nodabā *lallina*. Ja līdz tam šais lallinājumos visvairāk bija saklausāmas vokāliskas skaņas, pārsvarā ä un ā, tad pašās 6. mēneša beigās vairākiem lāgiem enerģiski tiek vingrināti lūpu muskuļi. BĒRNS pūš gaisu uz āru, tricinot lūpas un tādējādi radot bilabiālu berzeni, kas brīžiem atgādina burzgulēšanu (tā ka enerģiskos vingrinājumos siekalas šķīst ārā no mutes). Sevišķi kustīga šai laikā kļuvusi apakšlūpa.

Kad MEMME vai TĒTIS runā ar BĒRNU, viņš ļoti uzmanīgi skatās uz pieaugušo runas orgānu stāvokli un mēģina to atdarināt. Tā, piem., 0; 6, 0, kad MEMME vairākas reizes no vietas ļoti precīzi izrunājusi lūpeņus *p*, *pa-pa*, *bu-bu* u. tml., BĒRNS, vēlāk palicis viens, savā nodabā mēģina tos atdarināt un var pateikt diezgan pareizu (nebalsīgo) *p*, kā arī (balsīgo lūpeni) *b*.

Puslīdz labi izdodas atveidināt arī īpatnējo sprauslošanas skaņu, bilabiālo *ptrū!*, pie kam gaiss tiek pūsts uz āru, tricinot lūpas.

0; 6

Ši pati dzīvā interese un tieksme atdarināt pieaugušo runātās skaņas turpinās arī nākamajā mēnesī. Priekšā teiktos *ba, ba, bu, bu* prot atveidot viegli, ciktāl runa ir par lūpu sakniebšanu un mutes atvērumu sekojošam patskanim, toties grūtības rada gaisa strāvas izplūšana uz āru. Tomēr var vērot neatlaidīgu cenšanos; arī savā nodabā palicis, vingrinās tik ilgi, kamēr izdodas, piem., 0; 6, 17 (vairāk izčukstot nekā skaļi izrunājot) *pū, pū*.

0; 6, 17 ar patiku klausās un skatās, kā MEMME izrunā zirga apurēšanas interjekciju /ptrū!/, ir sajūsmināts par to, un katru reizi, kad MEMME to pasaka, sajūsmā skaļi smeļ. Cenšas arī pats to izrunāt, bet vēl neizdodas.

0; 6, 20 bez jau iepriekš pieminētajiem lūpeņiem *p* un *b* prot pateikt arī *m*.

TĒTIS (vairākas stundas bijis mājā kopā ar BĒRNU un mācījis viņam *m*- skaņu, to rūpīgi priekšā teikdams).

MEMME (pārnākusi mājā pie BĒRNA; kad pienāk arī TĒTIS), BĒRNS skaļi un skaidri demonstrē gari izrunātu lūpu slēdzeni *m - m - m* (ar pilnīgu mutes slēgumu, bez kāda sekojoša patskaņa).

Tāpat kā iepriekšējos mēnešos, BĒRNS labprāt lallina melodiju, bez kādām atsevišķi atdalāmām skaidri artikulētām skaņām; vingrina arī runas orgānus, šai laikā visvairāk lūpas. Šāda lallināšana un "runāšanās" liekas labsajūtas izpausme - visparastāk dara to tad, kad ir smaidīgs, izgulējies, paēdis, labā omā.

0; 7

8. mēneša sākumā tai lallinājuma melodijā, ko BĒRNS "dzied" savā nodabā, dominē *b* ar sekojošu *a* vai *ā*.

0; 7, 3 atzīmēti spēcīgi artikulēti atkārtoti *ba - ba - ba - ba* un *bā - bā - bā*.

MEMME šad tad BĒRNAM par prieku (BĒRNS katru reizi ar interesi klausās, skatās un skaļi smeļ) saka zirga apturēšanas interjeksiju *ptrū!* ar spēcīgām lūpu vibrācijām. BĒRNS mēģinās, līdz arī viņam izdodas atdarināt spēcīga izdvēsuma lūpu skaņu. Lūpas dažkārt tiek stipri sakniebtas un, gaisa strāvai cauri plūstot, atrautas vaļā ar spēcīgu vibrējošu troksni.

Mēneša vidū, ap 0; 7, 16, BĒRNS vispār ir kļuvis stipri kustīgs, kaut gan patstāvīgi sēdēt vēl nesēž. Viens palikdams, bieži "dzied" dažādas, grūti identificējamās skaņas, savā nodabā arī sprauslo (liekas, bilabiālo vibrāciju tālāks pārveidojums iepriekš minētā *ptrū!* ietekmē). Bieži skaļi smeļas, pie kam smieklī ir jau pilnīgi apzinīga prieka izpausme. Kad MEMME pārnāk mājās pēc vairāku stundu prombūtnes, BĒRNS skaļi un ilgāku laiku smeļas. Tāpat smeļ arī tad, ja viņu pa jokam pakutina.

Ap 0; 7, 18 dominē lallinājums ar jaunu skaņu kombināciju — *ā*-skaņai vai divskanī *ai* līdzīgs vokāliskais elements tiek apvienots ar iepriekšēju berzeni *j*-. Piezīmēs atrodami pieraksti:

jaⁱ - jaⁱ - jaⁱ, arī *jā - jā* un *ai - jai - jai*.

Ap 0; 7, 27 BĒRNS visparastāk atkārtoti apmēram vienu un to pašu melodijas posmu; aptuvenais apzīmējums *jagai* ' *jagai* vai *jachai* ' *jachai* (ar kaut ko līdzīgu aukslēju berzenim starp patskaņiem un stiprāk uzsvērtu otro vārdu).

Reizēm dzirdamas arī citādas skaņu kombinācijas, piem., *b* ar sekojošu patskani, (apm.) *bo - bo - bo*.

Ar patiku lallina arī 8. mēneša pēdējā nedēļā, īpaši tad, kad ir labā garastāvoklī — paēdis, iztukšojies, pārtīts sausās drēbītēs, pēc atgriešanās no brauciena pa āru.

Uzmanīgi sekojot pieaugušo valodai, nereti cenšas tūlīt imitēt ne tikai atsevišķu skaņu, bet garāku teiktā vārda daļu. Tā, piem.,

0; 7, 18:

MEMME (parāda BĒRNAM bumbu, ar ko BĒRNS mēdz rotaļāties un, lēni izrunājot, saka): *bumba*, (atdalot atsevišķas zilbes) *bum-ba*.

BĒRNS (satver bumbu un atkārto): *bum, bum* (neskaidrā izrunā).

Spontāni savā runā tomēr BĒRNS šo vārdu vēl necenšas lietot ne šai mēnesī, ne arī turpmākajos.

Pašās 8. mēneša beigās atkal par jaunu (jau iepriekš 0; 6 un 0; 7) atzīmēta arī uzruna *ā!*, lai saistītu uzmanību uz sevi. Pati uzsaukuma forma variē: *ā! e! ā!* Ar šo uzrunu normāli vēršas pret MEMMI vai TĒTI, bet kādas reizes arī pret svešu (lai gan jau agrāk vairākkārt redzētu) pieaugušo personu.

0; 7, 28: MEMME (strādā virtuvē; durvis uz istabu vaļā, tomēr no savas gultiņas BĒRNS viņu nevar redzēt, lai gan pēc rikošanās trokšņiem virtuvē zina, ka MEMMEI tur jābūt).

BĒRNS: *ā!*

MEMME (virtuvē atsaucas): *jā!*

BĒRNS (otrrreiz): *ā!*

MEMME (dzird saucienu, bet klusē).

BĒRNS: *ā!* (nepacietīgāk, skaļāk) *ā!*

Nepacietīgais protests, atkārtojot uzsaukumu, rāda, ka BĒRNS apzinās sava sauciena nolūku un ir neapmierināts, ja nevar sagaidīt vēlamo atbildi.

8. mēneša beigās straujāk pieaug valodas *p a s ī v ā* izpratne. Šai laikā BĒRNS (spriežot pēc viņa reakcijas, skatiena, pagrieziena utt.) jau saprot parasto ikdienā novēroto *r ī c ī b u* jēgu. Piem., tiklīdz MEMME istabā ienes sagatavotā piena krūzīti vai apliek BĒRNAM zem zoda papīra salvetīti, saprot, ka tūlīt viņam dos ēst.

Nostiprinās arī izpratne par pieaugušo valodā bieži dzirdētajiem vārdiem un frāzēm, piem., *urru urru!* (= brauksim ārā ar bērnu ratiņiem). Lai BĒRNAM saģērbtam nebūtu jākarsējas siltā istabā, MEMME mēdz pati jau daļēji saģērbties iepriekš, piem., uzlikt cepuri galvā un tikai tad sāk ģērbt arī BĒRNAM āra drēbes.

0; 7, 29:

MEMME: *brauksim urru urru!*

BĒRNS (strauji paskatās MEMMEI uz galvu, vai viņai jau cepure galvā).

Kaut arī vārda "urru urru!" nozīme jau skaidra, BĒRNA aktīvajā vārdu krājumā tas sāk parādīties tikai 2. dzīvības gada pirmajos mēnešos.

0; 8

9. mēnesis rāda strauju un nozīmīgu progresu valodas attīstībā. Vismanāmāk veidojas bieži dzirdēto vārdu un frāžu pasīvā izpratne.

Bez agrāk atzīmētā "urru urru" (= braukt ārā), 9. mēneša pirmajā nedēļā BĒRNS reaģē uz jautājumu "vai tu gribi ņammu, ņammu?". (Tiklab MEMME, kā arī TĒTIS sarunās ar BĒRNU "ēst" vietā lieto bērnu valodas apzīmējumu "ņamm ņamm" vai "ņammu ņammu").

0; 8, 8

Tuvojas laiks, kad BĒRNU parasti baro, un viņš kļuvis jau nemiēriģs.

MEMME: *vai tu gribi ņammu, ņammu?*

BĒRNS pēkšņi sāk stipri raudāt, skatās uz MEMMI, beigās izgrūž: (apm.) *am, am!*

Šāds atkārtojums ievērots pirmo reizi; bet BĒRNA reakcija uz MEMMES jautājumu ir nepārprotama.

0; 8, 23 atkal atzīme, ka BĒRNS saprot MEMMES jautājumu "Vai tu gribi jau ēst ņam ņam?". Jautāts ēdienu starplaikā, kad nevar justies izsalcis, BĒRNS paskatās uz MEMMI, bet nesaka nekā. Vēlāk, tuvojoties parastajam ēdiena laikam, uz šo pašu jautājumu reaģē idēdams, "raudādams".

9. mēneša pašās beigās nepārprotami šādā veidā "atbild" gan uz jautājumiem "vai Dainis grib ēst?" un "vai tu gribi ēst?", gan arī uz "vai tu gribi ņammu ņammu?". Tiklab speciālais ģimenē lietotais bērnu valodas vārds, kā arī atbilstošā pieaugušo valodas forma "ēst" tāpat pareizi saistās ar ēdienu.

Ar atbilstošu *kustību* BĒRNS atbild arī uz citu parastu frāzi. Iepriekšējos mēnešos gandrīz ik dienas MEMME rotaļdamās skaitījusi BĒRNAM rotaļu pantīnu:

cāp, cāp kukuli, rīt brauksš ciemā!

pie tam skaitīšanas laikā MEMME saņem BĒRNA rokas un sit BĒRNA vienu plaukstiņu pret otru. TĒTIS, analogisku rotaļu ar BĒRNU atkārtodams, visparastāk lietojis citas tautasdziesmas vārdus:

*plīku, plāku balta maize,
čuru čuru alutiņš!*

0; 8, 10

MEMME (neaiztiekot BĒRNA rokas, saka) *nu pacep nu kukuli!* (skaita ritmā): *cāp, cāp kukuli!*

BĒRNS (pats plaukšķina ar rokām, atdarinot "cepšanas" kustības. Kad bērns pārstāj)

MEMME (mudina) *nu izcep vēl vienu kukuli māmuļai!*
cāp, cāp kukuli!

BĒRNS (atkārto darbību).

Ši pati rotaļa atkārtojas vēl tās pašas dienas vakarā līdzīgā veidā un skaidri liecina, ka BĒRNS precīzi saista bieži dzirdēto dziesmas tekstu ar piederīgo izdarību, ko nu veic jau patstāvīgi, MEMMEI nemaz nepieskaroties viņa rokām.

9. mēneša beigu posmā arī MEMME, piemērodamās TĒTIM, biežāk skaita viņa pantiņu "kukuļu cepšanai", un BĒRNS līdzīgi atbild arī uz to:

MEMME *pacep kukuli: plīku plāku balta maize!*

BĒRNS (sit vienu plaukstu pret otru, imitējot "cepšanu").

0; 8, 24 BĒRNS pirmo reizi skaidri ar attiecīgu kustību atbild arī uz citu frāzi:

MEMME *parādi, kā (mūsu) puikas lākā!*

BĒRNS (ratiņos gulēdams) sāk dūšīgi spārdīties ar kājām.

(Šai laikā BĒRNS vēl patstāvīgi nesēž; sāk sēdēt tikai pēc nedēļas, bet arī tad tikai, vismaz ar vienu roku pieturoties pie ratiņu vai gultas malām).

Šīs frāzes iegaumēšana un izpratne ir nozīmīga tādēļ, ka MEMME to nemaz neņēta mācījusi reizē ar kustībām. MEMME atceras gan, ka BĒRNS bieži vien labsajūtā gultā vai ratiņos ir spārdījies un ka viņa labvēlīgi uzslavējusi šādu vingrojumu ar vārdiem "redz, kā puika lākā!", "nu re, kā viņš māc lākāt!", "nu parādi nu, kā puika(s)

lākā!" Šādās reizēs teiktie vārdi par lēkāšanu, acīmredzot, sasaistījušies BĒRNA apziņā ar attiecīgajām kustībām. Kad nu BĒRNS tagad dzird MEMMI pieminam "lēkāšanu", viņš reaģē uz to, spārdoties.

9. mēnesī BĒRNS arī ļoti labprāt cenšas atdarināt atsevišķas skaņas un skaņu grupas. Viņu īpaši sajūsmina zirga apturēšanas interjekcija *ptrū*, ko vecāki viņam par prieku bieži saka priekšā. 0; 8, 3 BĒRNAM izdodas atkārtot akustiski stipri līdzīgu skaņu, tikai viņam vibrē arī mēles gals starp lūpām. Pats ir sajūsmināts par savu panākumu un priecīgi skaļi iesmejas. Vēl nākamajās dienās gan savā nodabā, gan pēc mudinājuma "nu saki tu arī tā: ptrū!" mēģinās, un katru reizi, kad izdevies kaut ko līdzīgu pateikt, sajūsmā smeļ. Brīžiem šis skaņas atdarinājums atgādina vienkāršu sprauslošanu.

L a l l i n o t, bieži atkārtojas frāze *aija jā, aijajā*. Bet tai blakus dzirdams arī lūpeņu (*p, b, m*) savienojums ar sekojošu patskani, skaidrākā vai mazāk skaidrā toni *ba ba; pa pa; mö mö*.

Aija jā varētu būt MEMMES runā dzirdētās frāzes aptuvena imitācija. Vakaros BĒRNU iemidzinot, MEMME bieži dzied vai ritmiski skaita tautasdziesmas rindu *aijā žūžu lāča bārni*.

0; 8, 4

MEMME: *nu tagad jāčuč, aiju žūžu!*

BĒRNS (paklusi atkārtō skaidru) *aija!*

Šais dienās, viens pats rotaļādamies, BĒRNS šad tad atkārtō arī kaut ko līdzīgu *jā!* Ja tas nav vienkāršs lallinājums, tad tā pamatā varētu būt MEMMES sarunās ar BĒRNU bieži lietotais apstiprinājuma vārdiņš *jā!*

Pēc daudzkārtīgiem vingrinājumiem BĒRNAM izdodas pateikt interjekciju *ptrū!*, tricinot abas lūpas un nereti arī mēli starp tām. Tāpat ne mazumu pūļu prasa MEMMES priekšā teiktās (garās) ā-skaņas atdarināšana.

0; 8, 9 MEMME (ļoti skaidri artikulējot): *ā, ā! nu saki tā: ā!*

BĒRNS (stipri koncentrējoties un nopietni cenšas skaņu atkārtot, paver lūpas atbilstošā vērumā, līdz beidzot – raujot elpu u z i e k š u – viņam izdodas veidot paplatu vokālisku skaņu, kas izklausās pēc ā. BĒRNS pats par panākumu liekas apmierināts un sajūsmā smeļ.

Arī iepriekšējos mēnešos, kad BĒRNS vingrinājās izteikt lūpu slēdzenus, varēja vērot to pašu: ļoti uzmanīgi novērojot vecāku seju un viņu runas orgānu stāvokli, BĒRNS gan lūpas un mēli sastatīja pareizi, bet lielākās grūtības radās, pūšot elpu uz āru vai iekšu.

Arī vienatnē BĒRNS vingrinās atsevišķu skaņu izrunā; bieži atkārtoti *pa pa, ba ba, bapa*. No patskaņiem artikulē *ē, ā*, reizēm kaut ko līdzīgu *ī* un dažkārt arī – velkot elpu uz iekšu – *ā*. Visas šīs lallinājumu kombinācijas ir vēl bez īpaša satura, tās radušās kā runas orgānu vingrinājumi.

Šai mēnesī BĒRNS lallina ļoti bieži, visparastāk tad, kad viņam iedod rokā košļājamo gumijas gredzenu, kas tais nedēļās ir visvairāk iemīļotā rotaļlieta. BĒRNS tad paņem to vienā rokā, vai arī tur to ar abām rokām, un – ļoti bieži ar nopietnu, svinīgu sejas izteiksmi – sāk savu "dziedāšanu". Vienu vai divas reizes tas novērots 9. mēnesī arī tad, kad klāt ir TĒTIS.

0; 8, 5

TĒTIS (pārnācis mājā no darba pusdienas laikā, atsēstas pie BĒRNA gultas, kā pats saka, "parunāties ar dēlu").

BĒRNS skaļi izrāda prieku par TĒTA pārnākšanu, tad, pēc īsa brīža, savelk pieri grumbās, ļoti nopietnu seju lallina veselas frāzes "savā valodā", kas atgādina it kā apzinīgu, gribētu "stāstīšanu".

Lallinot, dominē lūpeņi (*p, m, b*) ar sekojošu vokāli, piem., *baba ba; papapa; mama* (0; 8, 24). Reizēm BĒRNS vingrina arī dziļākos runas orgānus, izrunādams kaut ko līdzīgu aukslējeņiem *k, g*. 0; 8, 25 TĒTIS (stāv pie BĒRNA gultiņas un runājas ar viņu).

BĒRNS (kas tai laikā vingrinās dažādu skaņu artikulēšanā) *kā*.

TĒTIS (iesmiedamies): *jā – kārs, tētis ir kārs, tas ir tiesa!* (patlaban TĒTIS sūkā konfekti).

TĒTIS arī citās reizēs cenšas ietulkot BĒRNA lallinājuma skaņās vārdus, kam pieaugušo valodā ir līdzīga forma.

BĒRNA vislielākā interese tomēr saistās ar mēles galu un lūpām, kas tiek arī visvairāk darbinātas. Piem., BĒRNS šauda mēli ārā, laiza ar mēli lūpas, vairākkārt čāpstina ar muti, veidodams kaut ko līdzīgu skūpsta skaņai.

9. mēneša pēdējā nedēļā konsekvētāk parādās skaņu kopas, kas nebeidzas vairs ar patskani, bet ar līdzskani, t. i. *s l ē g t ā s z i l - b e s.* 0; 8, 26 BĒRNS ēšanas laikā vairāk reižu atkārtō: *mām mām mām*. Tas pats atzīmēts arī nākamajā dienā un vēlāk, kad, piem., vēl 0; 9, 0 savā nodabā visu laiku vingrinās izrunāt *māmm māmm māmmē*. Vienreiz šādā vingrinājumā *m* vietā dzirdams diezgan skaidrs zobu nāsenis *nānn nānn nānn* (ar kāpjošu toni).

Nozīmi (ja tāda šai laikā vispār ar šo formu saistās) grūti uzminēt. Tīri fonētiski tā varētu būt divu apkārtnes valodā bieži dzirdētu vārdu — *māmmā* (= māte) vai *ņamma* (= ēdiens) — atdarinājums. Jau 0; 8, 8 BĒRNS, atbildot uz MEMMES jautājumu "vai tu gribi ņammu ņammu?" bija raudādams izgrūdis kaut ko līdzīgu skaņu kopai *am! am!* Arī *mām mām mām!* pirmo reizi tika ievērots ēdamā laikā.

Vienīgais *aktīvais* un mērķtiecīgi izmantotais valodas elements arī visu 9. mēnesi paliek agrākais uzsauciens *ā! ā!* BĒRNS cenšas ar to vērst uzrunātās personas uzmanību uz sevi. Ja uzrunātais tūlīt neatsaucas un vispār neliekas zinīs, uzsaukums nepacietīgi tiek atkārtots vairākkārt.

0;9

10. mēneša pirmajā pusē strauji progresē BĒRNA f i z i s k ā a t t ī s t ī b a . Mēnešu mijā BĒRNS jau sēž, ar vienu vai ar abām rokām pieturēdamies pie gultas vai ratiņu malām. Pēc kādas nedēļas sēž jau pilnīgi patstāvīgi, var pats uzcelties un atkal nolaisties gultā, papriekš uz ceļiem, tad sēdus; pirmo reizi izdodas pašam piecelties gultā, aizķeroties ar roku pie gultas augšējās malas (0; 9, 6). Stāv un lēkā gultā stāvus, ar vienu roku turoties pie gultas margām. Zobu vēl nav; pirmais zobs izšķīļas tikai nākamajā mēnesī.

Skaņu vingrinājumos bieži dzirdama skaņu kombinācija *tātā tātā tātā*, kas varētu būt ģimenē bieži dzirdēta vārda *tētis, tēte, tātā*, atdarinājums, ko vecāki lieto "tēva" nozīmē. Tāpat dzirdamas arī skaņu kopas, kas sākas ar platajai e-skaņai līdzīgu patskani un beidzas ar lūpeni: *ām ām ām*, arī *āb āb*. Ievērosim, ka slēgtās zilbes sāka parādīties iepriekšējā mēneša beigās!

Eksperimentēdams BĒRNS pārlicinās, ka skaņa variējas, ja roku vai dūri aizliek uz brīdi atvērtajai mutei priekšā un tad atkal strauji at-rauj to nost. 0; 9, 15 dzied vokālisku garu skaņu un tai pašā laikā sit ar plaukstu sev pa muti, ar acīm redzamu patiku klausīdamies, kā skaņa modulējas: rodas kaut kas līdzīgs skautu vai vilcēnu "kaucie-nam". Laiku pa laikam iekļiedzas augstā, spalgā balsī.

Ar tiksmi un interesi BĒRNS vēro arī vecākus, kā viņi izrunā vārdus vai atsevišķas skaņas; tiecas tās atdarināt. Tā, piem., MEMME, runā-damās ar BĒRNU, savā runā bieži iepin *jā*. BĒRNS uzmanīgi vēro, kāds ir MEMMES mēles un lūpu stāvoklis, to izrunājot. Ilgāku laiku vingrinās, kamēr beidzot viņam nejauši izdodas pateikt *jā* (0; 9, 20).

MEMME (uzslavēdama, atkārtoti ļoti precīzi) *jā*.

BĒRNS (otrreiz): *jā!* (sāk skaļi smiet; prieks par sasniegumu).

10. mēneša otrajā un trešajā nedēļā BĒRNS cenšas at-kārtot MEMMES teiktos apzīmējumus bērna parastajām rotaļlietām. Vārdus, kuros nav sarežģītu līdzskaņu kopu un kas paši nav pārāk gari, viņam izdodas atkārtot apbri-nojami precīzi, vismaz šo vārdu atsevišķās zilbes. Te jāuzsver,

ka nākamajos mēnešos BĒRNS to vairs nedara: šai ziņā valodas attīstība tad it kā atpaliek.

Viena no BĒRNA miļākajām rotaļlietām šai laikā ir košļājamais gredzens.

0; 9, 24 MEMME, pasniedzama to BĒRNAM, tāpat kā to bieži darijusi iepriekšējās nedēļās, skaidrā izrunā saka: *grādzāns*. BĒRNS vārda nozīmi saprot: tiklīdz kāds šo vārdu piemin, viņš paskatās uz attiecīgo priekšmetu un *atkārto* kaut ko līdzīgu formai *dada*. Pats spontāni šo vārdu tomēr vēl nemēģina lietot.

Ap 0; 9, 20 šāda (citas personas teikto) vārdu atkārtošana ir visai iemīļota. Pie tam parasti netiek atkārtots viss vārds, bet tikai tā beigu zilbe.

0; 9, 20

MEMME pasniedz BĒRNAM gumijas lācīti (rotaļlietu): *še lācis! tas ir lācis!*

BĒRNS (saņem lācīti un nočukst) *ācis* (ar viegli mikstinātu *c* un *s*).

Līdzīgas "atbals" parādības novērotas šai posmā vairākkārt.

0; 9, 20

TĒTIS (rotaļādamies ar BĒRNU, satver BĒRNA kāju) *kā-ja* (katru zilbi atsevišķi skaidri nodalot), *tā ir kāja!*

BĒRNS: *jā, jīā* (ar garu, pieturētu berzeņa *j* skaņu).

10. mēneša vidū BĒRNS saprot un ar rīcību reaģē vēl uz kādu citu jaunu frāzi: *māmmā pai!*, arī *tātā pai!* Kad vecāki viņam šos vārdus saka, BĒRNS tūlīt stiepj roku preti mātei vai tēvam, cenšoties noglāstīt viņiem seju. *Pai* ir ģimenes valodā parasts vārds, ar nozīmi "labs, miļš", un tiek asociēts ar glāstu, jo iepriekšējās nedēļās MEMME (vai TĒTIS) daudzkārt tika ņēmuši BĒRNA roku un, ar to glāstot MEMMES vai TĒTA vaigu, teikuši: *māmmē pai, tātā (tētis) pai*. Tāpat arī vecāki mēdz ar roku papaijāt BĒRNAM vaigu un sacīt: *Dainis pai!*

Vārda pasīva izpratne, atbildot ar atbilstošu rīcību, un pāreja uz šā vārda aktīvu lietojumu šā mēneša vidū novērota atvadu teicienā *a'tā!* Rītos (arī citā laikā), pa durvīm ārā ejot, TĒTIS pamāj ar roku un saka: *atā, atā!* vai (ar uzsvaru otrā zilbē) *a'tā, a'tā!* To pašu dara

arī MEMME, no BĒRNA ardievodamās un pa ārdurvīm projām iedama. Arī tad, kad MEMME ar BĒRNU vieni paši mājā un kad BĒRNS savā valodā piemin kaut ko līdzīgu formai *tātā* vai *tātā*, MEMME tūlīt saista to ar "tētes" vārdu un paskaidro, ka *tātā atā* (rāda uz durvīm), *pruojām, atā*.

0; 9, 16

TĒTIS (no rīta iet ārā pa durvīm un māj ar roku atvadu sveicienu) *nu a-tā, a-tā!*

BĒRNS (kas šai brīdī savā nodabā klaigā un dzied, pēkšņi pārtrauc lallināšanu) *a'tā!* (ar viegli palatalizētu *t!*).

Situācija liekas norādām uz puslīdz apzinīgu atbildi.

Vēl pēc nepilnām 2 nedēļām – 11. mēneša sākumā – BĒRNS vienreiz ar šo pašu vārdu jau pats reaģē uz atbilstošu situāciju, lai gan vecāki iepriekš šo atvadu sveicienu tai mirkli nemaz nav teikuši. Proti, 0; 10, 4 BĒRNS ir gultā un uzmanīgi vēro, kā ārdurvis tiek atvērtas un abi vecāki pazūd aiz tām, un pēkšņi iesaucas: *a'tā, a'tā!*

0; 10

11. mēneša pirmā puse, pretēji iepriekšējiem diviem mēnešiem, rāda niecīgu valodas progresu. Vispārīgais iespaids tāds, it kā valodiskā attīstība ietu pat atpakaļ. BĒRNS vairs necešas atkārtot MEMMES priekšā teiktos vārdus, ko ar labām sekmēm bija darījis iepriekšējā mēnesī, kaut gan MEMME, rotaļlietiņas dodama, tāpat kā agrāk, vairākkārt skaidri atkārtoto nosaukumus, piem., *lācis, krūze, grādzāns, ritenis* utt. Varbūt tam ir kāds sakars ar to, ka spēki tiek izlietoti citā virzienā – straujākai fiziskai attīstībai. Šai laikā (0; 10, 13) (bez sāpēm un bez kādiem slimīgiem sarežģījumiem) izšķīlas pirmais apakšējais zobs, kam pēc pāris dienām seko otrs. BĒRNS vispār ir jau stipri kustīgs, pats soļo gar sava "dārziņa" malām, turēdamies ar vienu roku, rotaļājas ar savām mantiņām, sit vienu pret otru utt.

Lallināšana vienatnē, vingrinot dažādus runas orgānus, turpinās. Parādās jaunas skaņu kombinācijas, kas dažkārt veido it pagarus periodus, kuri mēdz atkārtoties. Ap 0; 10, 4 parasti ir (apm.) *bi bi ja hai! ja hai! bi bi vi vi ja'-ai ja'-ai*. Nekāda jēgpilna nozīme ar tiem, liekas, nesaistās. 0; 10, 16 bieži lallina jau agrāk iemīļotās formas (apm.) *tā tā tā tā . . . , ja^hai ja'ai*.

Ja agrāk skaņu kopās *māmm māmm māmm* pārsvarā bija platās ā-skaņas, kas reizēm tuvojās gaišam *a*, tad tagad (ap 0; 10, 16) biežāk parādās šaurākas vokāliskas skaņas: *memm memm memm*, pat (ar paplatu *i*) *mimm mimm mimm*.

Visu laiku tiek izmantots arī agrākais uzsaukums *ā!* Tā, piem., no rīta BĒRNS guļ gultā, tikko kā pamodies, ierauga vecākus, kas guļ blakus gultā, ilgi tos vēro, līdz beidzot pazīst un iesaucas *ā?* (ar jautājamo intonāciju). Kad MEMME neliekas zinīs, nogaida kādu brīdi, tad otreiz daudz skaļāk: *ā!*

Otra aktīvā forma konstatēta 11. mēneša pēdējās dienās. Tas ir jau iepriekš pieminētais atvadu vārds *a'tā!*, kas nu parādās nedaudz pārveidotā formā un arī ar drusku citādu nozīmi.

0; 10, 29 BĒRNS, palaists viens pats vaļā MEMMES lielajā gultā, kuras viens gals atrodas pie ārdurvīm, pierāpo pa to līdz durvju

stenderei un ar vienu dūrīti piedauza pie durvīm, teikdams *tā tā, tā tā*.

Līdzīga rotaļa, minot to pašu vārdu, atkārtojas vēl arī nākamajās dienās. Bieži dzirdēto vārdu *atā!* BĒRNS vairāk saista ar durvīm nekā ar MEMMES vai TĒTA aiziešanu. Situācijas, kurās BĒRNS vārdu *atā!* dzirdējis, palīdzējušas izveidot šādu nozīmes iztulkojumu, jo vecāki, kas šo vārdu teikuši, parasti stāv pie ārdurvīm vai ver tās jau vaļā; durvju vēršanās papriekšu vaļā un pēc tam ciet – katrā ziņā bērna uzmanību var saistīt vairāk nekā atvadu mājiens ar roku.

Lielākais solis valodas apgūvē vērojams jaunu vārdu un frāžu (pasīvā) izpratnē. BĒRNS saprot un attiecīgi reaģē uz jautājumu, vai viņš grib ēst: *vai puika grib ņam ņam?*, jeb *vai tu gribi ēst?* Ja BĒRNS ir izsalcis, viņš sāk "idēt". Tā pati spiedzīgā idēšana ir pozitīva atbilde arī uz jautājumu: *vai puika grib braukt ārā?*

Uz MEMMES mudinājuma frāzēm *parādi, kā puika lākā!* vai *parādi, kā puika dancuo!*, arī *palākā!* un *padancuo!* BĒRNS atbild ar atbilstošām kustībām: pieķēries ar abām rokām pie gultiņas margām, lokās ceļgalos, reizēm pat palēkdami uz augšu.

0; 10, 30 vakarā BĒRNS (labā omā būdams) vingrinās izsaukt vokāliskas skaņas dažādā augstumā. Kad BĒRNS spalgi nosaucas, MEMME pagriež galvu uz BĒRNA pusi un viņu uzslavē, izrādot savu izbrīnu. BĒRNS, to saprazdams, iesmejas skaļi par savu panākumu. Pēc brīža BĒRNS atkārto to pašu – apzinīgi stipri, augsti, spalgi kļiedzieni. Tiklīdz MEMME paskatās, BĒRNS gavilē. Līdzīgā garā rotaļa turpinās ilgāku laiku, arī vēlākās dienās.

Pēc kādām dienām BĒRNS saprot vārdu "kliegt", ko MEMME (un TĒTIS) pieminējuši, raksturojot BĒRNA spiedzienus, un nākamajā mēnesī, kad MEMME mudina *kā tad puika kļiedz?*, viņš jau pats atbild ar šādiem spiedzieniem.

0; 11

Pirmā gada pēdējā mēnesī veidojas tālāk BĒRNA fiziskā un intelektuālā attīstība. BĒRNS mēģina spert pirmos patstāvīgos soļus, bet tas neizdodas arī vēl 12. mēneša beigās. Gar sava "dārziņa" malām staigā droši, ar vienu roku turēdamies pie margām. Pilnīgi bez balsta var nostāvēt ļoti neilgu laiku, arī vēl ne mēneša beigās. Mutē joprojām tikai 2 apakšējie zobi. Garīgi možs un rosīgs; ap 12. mēneša vidu pats rotaļājas ar dažādām kārbām, dažāda lieluma trauciņiem utt. Vienu vai pāris reizes pamācīts, patstāvīgi liek vienu mantiņu uz otras, vienu otrā vai citu citai blakus. Salikumu pats izjauc un kombinē atkal no gala.

Valodas veidošanās ir mazāk strauja. Lallina bieži (apm.) *ai jāi jā*, *ai ai ā* (12. mēneša pirmajā nedēļā); ap 0; 11, 17 nereti dzirdama frāze *vi vi vi vi*.

Iegaumē jaunu vārdu nozīmi, tā ka, sasniedzot gada vecumu, saprot jau labu skaitu frāžu, kuras ik dienas dzirdamas vecāku mutē, kaut gan pats tās vēl nelieto.

Ap mēneša vidu par jaunu manāma tieksme atkārtot MEMMES (TĒTA) priekšā teiktos vārdus, kas iepriekšējā mēnesī bija pavisam apsikusi. Tā, piem., MEMME un TĒTIS ļoti bieži uzslavē katru BĒRNA panākumu (kad laimējies uzlikt vienu klucīti uz otra, pašam paspert kādu soli bez turēšanās utt.) ar *labi! tā ir labi!* BĒRNS arī pats lieto šo vārdu formā *abi* (ar viegli mīkstinātu *b*), reizēm ar neskaidru vokālisku elementu vārda sākumā. Pamazām šis vārds kļūst viņa valodas aktīva sastāvdaļa; arī viens pats, savā nodabā rotaļādamies, ja izdodas labi paveikt kādu sarežģītāku uzdevumu, izčukst *abi!*, bieži vien tai pašā reizē arī galvu nogrozīdams.

Uz robežas starp aktīvu un pasīvu valodas daļu 12. mēnesī vēl atrodas arī tā lallinājuma frāze, ko BĒRNS dzied gan pats, neviena netraucēts, gan arī kā atbildi uz MEMMES mudinājumu *nu padziedi – ai* jāi ja ja!* Tā 0; 11, 6 BĒRNS uz šādu MEMMES aicinājumu atsaucas ar *ai jāi jā, ai ai ā!*

Tāpat dažādos variantos dzirdams atvadu vārds *a' tā!*, ko BĒRNS saka, gan atbildot uz MEMMES vārdiem *nu pasaki nu a' tā, a' tā!* vai *pavicini!* vai *pamāj ar ruoku a' tā a'tā!*, gan arī tikai, pašam novērojot attiecīgo situāciju.

0; 11, 5

TĒTIS (no rīta uz darbu iedams, māj ar roku un saka) *a' tā, a'tā!*

BĒRNS (sāk vicināt ar abām rokām un skaļi sauc) *tā^atā, tā' tā* (ar gaišu ā-skaņu).

Atkārtojumu skaits var būt mazāks un lielāks; 0; 11, 29 atzīmēts, piem., *tā tā^atā tā*; to sakot, BĒRNS vicina ar rokām.

Dažas dienas vēlāk (jau pilnu gadu vecs) BĒRNS izrunā jau paraugformai tuvu *a' tā!* un saka to, neviena īpaši nemudināts. Kad TĒTIS pošas, kā parasti, uz darbu un ir jau apģērbies mēteli un ņem savu portfeli, BĒRNS pārtrauc savas brokastis, māj TĒTIM ar roku un saka *a. tā^a. tā!*

OTRAIS GADS

Trīspadsmitais mēnesis

1;0

Savu otro mūža gadu BĒRNS sāk fiziski labi attīstīts, svars 10, 2 kg. 1; 0, 2 stāv kādu pusminūti, nekur neturēdamies un sizdams vienu plaukstu pret otru ("kukuļus cepdams"); 1; 0, 15 pirmie patstāvīgie soļi, bet drošāka soļošana, pārejot no viena priekšmeta uz otru, sākas tikai 14. mēneša sākumā.

13. mēnesī BĒRNS citīgi cenšas atkārtot skaņas, skaņu kopas un vārdus, ko MEMME viņam saka priekšā. Ap 1; 0, 4 MEMME bieži vien, rotaļādamās ar BĒRNU, skaita tautasdziesmu refrēnu *pa pūram, pa pūram pa turku pupu pūram!*, kas viņu uzjautrina, īpaši spēcīgi izrunātās *p*-skaņas. BĒRNS skatās vērīgi uz MEMMES lūpām runas laikā, pats sakniebj lūpas it kā *p* izrunā, līdz beidzot izdodas pateikt *pa*. Galvenās grūtības, acīm redzot, nesaistās ar lūpu sastatījumu, bet ar prasmi izpūst elpu, lai pēc sakniebto lūpu strauja atrāvuma rastos patskanis. Tādēļ brīžiem iznāk tikai vāji dzirdams izdvēsums aiz *p*, kaut kas līdzīgs *p^{ha}*.

Jau agrāk BĒRNS bija no TĒTA iemācījies labi atdarināt arī lūpu nāseni *m*, pie tam vienu pašu, bez sekojoša patskaņa. Tagad, ap 13. mēneša sākumu, BĒRNS prot pateikt arī *mī* (ko sāk lietot "mīļš" nozīmē).

Ja vēl pirms pāris mēnešiem, kad BĒRNS centās atkārtot dzirdētās skaņas, tās parasti bija jāsaka priekšā vairākkārt, tad tagad bieži vien pietiek ar vienu pašu reizi. Tā ap 1; 0, 15 BĒRNS runā pakaļ samērā skaidrā izrunā *pa pa, mī, mē, ā, ba, be*. Katrs izdevies atdarinājums sagādā viņam īpašu baudu, jo pats skaļi iesmejas par katru panākumu. Atkārtojums pārsteidz ar savu precīzumu. Iemesls, liekas, ir tas, ka BĒRNS prot uzmanīgi novērot un atdarināt (redzamo) runas orgānu stāvokli. Kad MEMME, skaņu izrunājot, pagriežas projām no BĒRNA un skatās uz citu pusi, atdarinājums neizdodas, jo BĒRNS skaņu gan dzird, bet neredz MEMMES lūpu un mēles gaļiņa stāvokli. Tādēļ arī visvieglāk padodas lūpeņi, kuru izrunā labi

novērojams lūpu stāvoklis.

BĒRNS atkārtο arī veselus vārdus, kas bieži dzirdami apkārtnes valodā.

1;0,2

TĒTIS (pasniedz BĒRNAM zariņu ar lapām) *tā ir lapa!*

BĒRNS (saņem zariņu savā rokā, atkārtο) *apa!*

Šο vārdu gadās dzirdēt it bieži, ir par koka, ir par papīra lapām, un forma drīz kļūst aktīva BĒRNA vārdu krājumā.

Arī tad, kad neviena nav tuvumā, BĒRNS bieži vien sevi par veiksmīgo darbību uzslavē ar "labi!". Fonētiskais atbildums BĒRNA izrunā ir (mēneša sākumā) *jabi!*, (nākamajos mēnešos) *abi!*

Savu gumijas rotallācīti – tāpat kā jau kādreiz 10. mēnesī – BĒRNS sauc *ār^sis* (bez *l-*, ar pagarinātu *a-* un *c-*skaņai līdzīgu berzeni).

13. mēneša sākumā BĒRNS sāk biežāk lietot skaņu kopas *tāte* un *māmm*, arī divkārsο *māmmāmm*. *M-*skaņa parasti ir pastiepta garāka, un tonis ir kāpjoša vai stiepta rakstura; reizēm dzird arī *mām* ar īsāku lūpeni un bez stieptās intonācijas. Abi šie vārdi pēc skaņu sastāva ir tās lallinājuma formas, kas bija parastas jau agrākajos mēnešos. Vecāki tiecas šais formās ietulkot "tēva" un "mātes" jēdzienu, jo ģimenē vecākus parasti dēvē par *tātā/tēte/tētis* un *māmmē* vai *māmuļa*. BĒRNS pats tomēr šai laikā šos vārdus nelieto ar "tēva" vai "mātes" nozīmi. 13. mēneša vidū *mām!* BĒRNA valodā iegūst "dod man!" saturu, ko BĒRNS (bieži vien divas vai pat trīs reizes) atkārtο situācijās, kad grib kaut ko sev iegūt. Ja redz, ka MEMME vai TĒTIS ēd ābolu, BĒRNS sniedzas pēc tā un saka *mām! mām!* Nepacietīgi gaidot uz ēdienu, vai arī par kādu priekšmetu, ko gribētu dabūt savās rokās un aptaustīt, BĒRNS sauc *mām! mām!*

Četrpadsmitais mēnesis

1:1

Otrā gada otrajā mēnesī BĒRNS sāk staigāt patstāvīgi. Križuļā ļoti maz. Ap 1; 1, 24 turas jau tik droši uz kājām, ka soļo, nesdams pat abās rokās palielu spilvenu. Nevienam nepalīdzot, pats prot piecelties no mazā krēslīņa, kur nosēdināts ēšanas reizēs.

Arī garīgi šai laikā BĒRNS ir ļoti možs, ar dzīvu interesi par visu, kas notiek apkārtnē. Ar *a?* (gaišs, *ā*-skaņai tuvs patskanis) un ar pirkstu norādot, jautā pēc apkārtējiem priekšmetiem, lai uzzinātu, kas tie tādi un kā tos sauc. Apkārtnē redzamām lietām ātri iegaumē nosaukumus, tā ka pasīvais vārdu krājums šai mēnesī jau pieaudzis krietni liels. Spriežot pēc tā, ka BĒRNS prot parādīt vārdā nosaukto priekšmetu vai arī izdara mudinājumā izteikto darbību, ap 1; 2 vidū precīzi saprasto vārdu skaits ir pāris desmitu.

To vairums saistās ar ķermeņa daļām, apģērbu, BĒRNA rotaļlietām un ēdienu: *roka, kāja, deguns, mati, acis, auss, zobī, mute, vaigi, piere* (visas šīs miesas daļas prot parādīt – tiklab sev, kā jautātājam);

cepure, bikses, zeķe, kurpe, sikсна;

(rotaļlietas) *gailis, "parādi, kā gailis pīkst!"* vai *"papīkstini gailīti!"* – (BĒRNS spaida gumijas gailīti tā, ka tas pīkst), *lācis, klučītis, bungas, "pabunguo!"* (padauza ar kādu citu priekšmetu pa bungām), *auto, "parādi, kā auto brauc?"* (BĒRNS satver rotaļu auto un pastumj to kādu gabaliņu pa gridu), *rati, lapa* (koka lapa; papīra lapa; kā viena, tā otra noderējusi rotaļlietas vietā), *radio* (parastais radio aparāts).

tātā mämmā: (kad abi vecāki tuvumā, BĒRNS jau prot pareizi norādīt, kurš viens, kurš otrs. Bet, piem., kad liek parādīt *tātās ausi* un tad atkal *mämmās ausi*, nereti stomās. Tāpat šai laikā vēl nesaprot pats sava vārda attiecinājumu uz sevi.

celies augšā!, *op!*, *opā!* (pieceļas pats), *"parādi, cik miļš ir Dainis!"* (spiež galvu klāt pie MEMMES vai TĒTA sejas), *ņamma, ēst, "iesim urru urru!"*, *podīņš, čuru čuru!*, *krēsliņš* (arī pamata forma *krēsls*),

gulta, bilde (par gleznām pie sienas), *puķe, lampa, kabatas lakatiņš* (arī *lakats*).

No šā stipri plašā pasīvā vārdu krājuma aktīvajā runā 14. mēnesī tiek izmantoti samērā nedaudzī.

V i s b i e ž ā k sacītais šai mēnesī ir *a(m)pa* (no *lampa*), attiecinot to uz katru elektrisko lampu istabā. Sākumā *l-* (arī citos vārdos, kas sākas ar so līdzskani) tiek atmests; lūpu slēgums ir garāks nekā vienkāršā *p-*izrunai, bet elpa netiek pūsta ārā pa degunu, tā ka *m* nav dzirdams. 1; 1, 3 šo vārdu BĒRNS *atkārto* tūlīt pēc tam, kad MEMME tā nosaukusi iedegto spuldzi, bet jau pēc 2 dienām BĒRNS to tā nosauc pats, izbrīnā un priekā skatīdamies uz lampas gaismu; šai pašā formā *a-pa* atzīmēts vairākkārt arī vēlāk.

Kaut starpība nav liela, tomēr akustiski no šā vārda ir šķirams citas nozīmes vārds *app^a* (no *lapa*), kur *-p-* šķiet garāks, bet beigu *-a* nereti tikai nočukstēts.

Sākuma *l-* netiek izrunāts arī formā *abⁱ* (no *labi*), ko BĒRNS nereti (čukstošā balsī) nosaka, ja izdevies kaut ko labi veikt. Beigu patskanis mēdz būt nebalsīgs, arī tā kvalitāte grūti nosakāma; ap 1; 3 normalā forma (arī adverba nozīmē) ir ar *a-* krāsas patskani, (apm.) *aba*.

Pārējie aktīvi lietojamie vārdi, ko gadījies dzirdēt 14. mēnesī, ir:

mām! mām mām! – ar mudinājuma raksturu (apm. "dod man!"), ko saka, piem., sniedzoties pēc kāda priekšmeta, kuru gribētu dabūt. Šis pats sauciens arī tad, ja viņam nes ēdienu (*ņammu*). Nesot ēdienu, MEMMES parastais paskaidrojums BĒRNAM ir: *mämmä duos ņammu!*

(stenēšana) *ä! ä!* BĒRNS sten parasti tad, kad sasalpinājis vai pietaisījis bikses, un nozīmē lūgumu pārmainīt sausas lignīna biksites. Brīžiem šī stenēšana (ar nepārtrauktu skaņu) atgādina tādu kā rēkšanu.

Ap 14. mēneša beigām (arī vēl šad tad nākamajās nedēļās) šis steniens *ä! ä!* izveidojas par apzīmējumu pašam lignīna biksitēm, arī tad, ja tās sausas un noliktas kaut kur BĒRNA piederumā skapītī vai viņa gultas tuvumā. Tā, piem., 1; 1, 25 MEMME cilā BĒRNA lignīna biksites, kas sagatavotas vēlākai vajadzībai; BĒRNS rāda ar roku uz tām un sten: *ä! ä!*

Paralēli izveidojies ir šai laikā (arī vēl nākamajās nedēļās!) apzīmējums kabatas lakatiņam, atdarinot deguna šņaukšanas troksni. Šai mēnesī MEMME mokās ar stiprām iesnām un bijusi spiesta, arī BĒRNA klātienē, bieži šņaukt degunu. 1; 1, 19 BĒRNS, iedams garām kādam kabatas lakatiņam, kas nolikts uz krēsla, paskatās uz to un arī pats imitē šņaukšanas troksni. Vārdu (*kabatas*) *lakatiņš* pazīst un saprot tā nozīmi, bet nosaukumu necenšas atdarināt.

Šai mēnesī vecāki māca BĒRNU izšķirt "dabiskās vajadzības" vienu no otras, katrai no tām lietojami savu vārdu: stenēšanu *ā! ā!* un čuru čuru vai *čurāt* (TĒTIS izrunā reizēm arī *čurru čurru*). Šai laikā BĒRNS vēl neprot laikus paziņot savas vajadzības. Mēneša sākumā MEMME mudina BĒRNU izčurāties podiņā, skaitidama *čuru čuru puodiņā!*, BĒRNS atkārto: (apm.) *tšu, ču!*

Vēlāk BĒRNS to saka arī pats, kad no pieaugušiem neviens to iepriekš nav nosaucis. Tā vairākkārt mēneša beigās sarunās ar MEMMI:

MEMME *kur ir puodiņš?*

BĒRNS (rāda ar roku uz savu podiņu).

MEMME *kuo puodiņā dara?*

BĒRNS *č^h u č^h u!* (šņācenis, kas nākamajos mēnešos mijas ar *c*, tiek runāts sasprindzināti, pagari, ar stipru izdvēsumu, tā ka sekojošais patskanis ir nebalsīgs).

Tomēr tai pašā laikā reizumis ar šo *ču ču* var būt izteikts arī paziņojums, ka bikses ir slapjas (arī: pilnas) un ka vajadzētu tās pārmainīt.

No vairākiem tās pašas nozīmes vārdiem, kurus MEMME savā runā lieto paralēli un kuru visu nozīmi BĒRNS pasīvi *s a p r o t* (*celies augšā!* vai vienkārši *augšā!* vai *op!*, arī *opā!*), 14. mēnesī BĒRNS sāk pats lietot tikai pēdējo.

1; 1, 12 BĒRNS pusdienas laikā sēž uz sava mazā krēslīņa un ir jau paēdis; grib celties nost no galda, sauc: *ap! ap!* (vokālis dažādās sikākās variācijās mēdz svārstīties starp *o-* un *a-*). Tikko MEMME attaisījusi krēsla sprādzīti, BĒRNS tūlīt pieceļas.

BĒRNS turpina jau agrāk lietoto atvadu sveicienu, tai pašā reizē mājot ar roku: *atā! tā*. Šis sveiciena vārds, kopā ar piederīgo žestu, reizēm ir arī apzīmējums ārdurvīm. Tikai vienu pašu reizi (1; 1, 20) atzīmēta forma *du* (ar seklu *u*-skaņu), ko BĒRNS teicis,

pie durvīm pieiedams. Arī vēlāk šis *du* tomēr nepāriet BĒRNA aktivajā vārdu krājumā.

Īpatnējs paša BĒRNA darinājums ir *aija* (ar stieptu toni divskani, skaidru gala *-a/*). Pirmais vārds ar divskani!

Jau iepriekšējos mēnešos tiklab MEMME, kā arī TĒTIS, guldidami BĒRNU, nereti mēdza teikt, ka nu *puikam jā-iet aiju žūžu*. Arī vecāku gultas, kas turpat BĒRNA gultiņas tuvumā, bieži vien viņam raksturotas kā tās, kur *māmmā aiju žūžu* un tālāk kur *tātā aiju žūžu*. No šīm frāzēm BĒRNS, acīm redzot, pats izlobijis elementu *aij-* par nozīmes nesēju un attiecina to uz gultām (kā vēlāk noskaidrojās, arī uz visu pārējo, kam kāds tiešs sakars ar gultu).

1; 1, 26 BĒRNS, rādīdams uz savu gultu: *aija*. Šo pašu vārdu min arī nedaudz vēlāk tai pašā dienā, norādīdams uz MEMMES un TĒTA gultām. Tālākās nozīmes nianse atklājas tikai pēc kādas nedēļas. Kad ap 1; 2, 1 (jau nākamā mēneša sākumā) MEMME ņem nost no gultām segas un nes tās uz balkonu vēdināt, BĒRNS ierauga gultas drēbes, rāda ar roku *uz segām* un saka: *aija*. Citā dienā MEMME ienes istabā no žāvējamās telpas BĒRNA veco segu (kuras žūšanas laikā BĒRNA gulta bijusi pārsegta ar kādu citu segu); BĒRNS, to pazīdams, iesaucas: *aija!*

Nākamajā mēnesī rodas izdevība novērot, ka šo pašu apzīmējumu BĒRNS veltī arī, piem., spilvenam, kas tai brīdī nemaz neatrodas gultā, bet ratiņos vai uz paklāja viņa "dārziņā".

No pārējiem aktīvajiem, bet vēl reti lietotiem vārdiem var atzīmēt:

k^h u (dziļi mutē artikulēts aukslējenis, apdvēsts; arī sekojošais vokālis tiek runāts ar stipru izdvēsumu). Ar to apzīmētas kurpes (pirmoreiz forma atzīmēta 1; 1, 18).

Šī pati *k^h*-skaņa bez izdzirdama vokāļa aiz tā kādas pāris reizes tiek teikta arī par BĒRNA krēsliņu, kurā viņu nosēdina ēdamās reizēs.

Auss vārdu BĒRNS saprot, prot pareizi parādīt ir savu, ir MEMMES (TĒTA) ausi, bet atdarināt šo vārdu pirmoreiz mēģina tikai 1; 1, 20, kad aptausta MEMMES un TĒTA ausis, pēc tam arī savējās un nosa-

ka: *a a*. Nākamajā mēnesī šī forma pamazām pārveidojas par (bieži vien izčukstētu divskani *au* ar kritošu toni, bet sevišķi labprāt šo vārdu tomēr nemīl teikt.

Īpaši 14. mēneša pēdējā nedēļā BĒRNAM interesē *siksna*, ar ko viņš redz jožamies TĒTI un ko kādas reizes dabūjis arī parotaļāties. 1; 1, 21, sniegdamies pēc tās, saka: *sⁱk^u* (forma ar 2-zilbju raksturu, patskaņi mazāk skaidri un vairāk nebalsīgi nekā balsīgi, toties abi līdzskaņi tiek izrunāti spēcīgi).

Vēl tikai vienu kādu reizi nācies dzirdēt (apm.) *g^re* (aiz *g* tāds kā berzeņa *r*), par *gredzenu* MEMMES pirkstā, ko MEMME ir vairākkārt rādījusi BĒRNAM un teikusi, ka *tas ir grādzāns!*

Tikai 14. mēneša beigu nedēļā BĒRNS sāk atdarināt arī *zeķes* vārdu, kas sekojošos mēnešos kļūst visai iemīļots.

1; 1, 20

MEMME *zeķe*

BĒRNS (atkārto, ar stipru izdvēsumu) *ķe*.

Blakus augstāk minētajām skaņu grupām, ar kurām saistās kāda no teikta nozīme, BĒRNS labprāt it kā vienkārša imitācijas un eksperimentēšanas prieka dēļ, veido arī dažādas beznozīmes skaņas. Pie tam savā nodabā ar lielu cītību viņš vingrinās tieši to skaņu izrunā, kas līdz šim nav padevušās.

Ar patiku klausās, kā MEMME vai TĒTIS svilpē kādu tautasdziesmas melodiju. Grib arī pats svilpēt, stiepj lūpas uz priekšu, saliec tās tādā kā taurītē un pūš elpu uz iekšu un uz āru. Rodas pakluss svilpiens ar dziļu, dobru toni; acimredzot BĒRNA mēle, kuras stāvoklis nav redzams, atstāta pasīvā miera stāvoklī.

Māk šmiukstināt ar lūpām spēcīgas *skūpsta* skaņas. Tā, piem., 1; 1, 13 BĒRNS guļ gultā. TĒTIS pieiet pie MEMMES, kas sēž pie sava rakstāmgalda, ar muguru pret BĒRNU, un apliek viņai roku ap pleciem, piespiežot galvu klāt. BĒRNS novēro no mugurpuses vecāku rīcību un (reaģēdams uz situāciju) pēkšņi veido skūpsta skaņas.

14. mēneša beigās BĒRNS ir izveidojies jau par diezgan spilgtu personību. Interese par ār pasauli vēl pieaug. Sevišķi ritos, atmodies, BĒRNS labprāt rāda ar roku uz apkārtējiem priekšmetiem un ar jautājošu *ā?* mudina MEMMI nosaukt norādītās lietas. Pazīst, gan pēc skata, gan pēc vārda, visas parastās istabas lietas, kā arī biežākos ārā redzamos un jau paskaidrotos priekšmetus un dzīvniekus (*auto, kokus, māju, žogu, logu, suni, zirgu, utt.*).

Tiecas imitēt pieaugušo *k u s t i b a s* un *d a r b i b u*. Staigā, piem., ar atvērtu grāmatu pa istabu (gluži tāpat kā to redzējis darām MEMMI vai TĒTI) un reizēm skaļi "lasa" (*ā, d'ē* u. tml.). Ceļ abas rokas uz augšu, "vingrodams", tāpat kā TĒTIS dažkārt vingro ritos vai pēc pusdienās.

1; 1, 8 ierauga sevi spogulī un ir ļoti pārsteigts. Tad, mēģinādamies, pakustina vienu roku, vicina to, pašūpo galvu utt., vērodams, ka to pašu dara arī attēls spogulī. Skatās nelielā spoguļa otrā pusē, brīnīdamies, ka tur šā puikas tomēr nav.

15. mēnesī (jau pirmajā nedēļā) saprot gandrīz vai visas parastās frāzes, kas ik dienas dzirdamas MEMMES runā, un atbild uz tām ar atbilstošu darbību. Paklausa, piem., kad MEMME liek "aiziet pēc bumbas" (rotāļietas), "paspert bumbu ar kāju", "atnest bumbu šurp", "celties augšā" (ja BĒRNS ir atsēdies vai atgūlies), "pavicināt ar roku" (ardievojoties), "uzlikt lakatu uz galvas" (ja to tur, piem., rokā) utt.

Zobi joprojām nāk gausi. 15. mēnesī vēl ir tikai 2 apakšējie un 2 augšējie zobi. Piektais (3. augšējais) parādās tikai ap 1; 2, 17. Mēneša otrajā pusē ne tikai staigā, bet arī skraida pavisam droši.

Valodiskā attīstība zīmīga ar to, ka aktīvais vārdu krājums vēl palielinās, un to starpā biežāk parādās arī *d i v z i l b j u f o r m a s*. Vārdi netiek lietoti tikai kā atsevišķi nosaukumi vienam vai otram ieraudzītam priekšmetam, bet valodas elementus BĒRNS izmanto jau mērķtiecīgās sarunās.

1;2

15. mēnesī (jau pirmajā nedēļā) saprot gandrīz vai visas parastās frāzes, kas ik dienas dzirdamas MEMMES runā, un atbild uz tām ar atbilstošu darbību. Paklausa, piem., kad MEMME liek "aiziet pēc bumbas" (rotaļlietas), "paspert bumbu ar kāju", "atnest bumbu šurp", "celties augšā" (ja BĒRNS ir atsēdies vai atgūlies), "pavicināt ar roku" (ardievojoties), "uzlikt lakatu uz galvas" (ja to tur, piem., rokā) utt.

Valodiskā attīstība zīmīga ar to, ka aktīvajā vārdu krājumā biežāk parādās arī *d i v z i l b j u f o r m a s* un ka valodas elementus BĒRNS izmanto jau mērķtiecīgās sarunās.

Tā 1; 2, 3 MEMME strādā virtuvē, BĒRNS rotaļājas savā "dārziņā" istabā.

BĒRNS (istabā): *mām mām!*

MEMME (pienāk pie durvīm).

BĒRNS (sten): *ā! ā!* (paziņodams, ka bikses ir netīras).

MEMME (pienāk tuvāk pie dārziņa).

BĒRNS: *ap! ap!* (sniedzas gar dārziņa malām, lai viņu ceļ no turienes ārā un ved uz vannas istabu, kur MEMME mēdz viņam pārmainīt lignīna biksītes).

Aktīvā vārdu krājumā nākuši klāt:

ab vai *āb* (no *ābuols*) pirmo reizi tiek attiecināts uz ābolu, bet nākamajās dienās arī uz citiem augļiem, kas ābolu (pēc formas vai garšas) atgādina, piem., par bumbieriem, banāniem, apelsīniem. Ap 1; 2, 15 biežāk dzird jaunu variantu *aba*.

adi vai *adzi* arī *adzo*, ar mīkstinātu *-dz-* (no *radio, radiō*). Pats radio aparāts kā skaņu avots ir jau agri saistījis BĒRNA uzmanību.

Iepriekšējā mēnesī tikai vienu pašu reizi bija atzīmēta forma *ķe* "zeķes" nozīmē. Šai mēnesī vārds kļūst iemīļots BĒRNA runā, gan citā fonētiskā tērpā. 1; 2, 9 BĒRNS, ņemdam savu zeķi, iesaucas:

zēce! Brīžiem aiz mīkstinātā *c* dzird it kā izdvēsumu. Mēneša otrajā pusē BĒRNS saka to bieži, ieraugot vai rokā paņemot kādu savu (arī MEMMES vai TĒTA) zeķi.

nenne. Pati forma (ar šauru *e* un kāpjošu toni *n*- skaņā) ir vecāku lietotā bērnu valodas vārda *ninne* (ar *-i-*!) atdarinājums. Vecāku valodā tā ticis apzīmēts tikai pats dzēriens, bet BĒRNS to saka arī par krūzi, kurā dzeramā iekšā nemaz nav.

1; 2, 13

BĒRNS (nemierīgs, sūkā pirkstu).

MEMME: *kuo tu gribi?*

BĒRNS: *nenne!* (= dzert! resp. dzērienu!)

auto – pirmais vārds, ko BĒRNS 15. mēnesī izrunā līdzīgi pieaugušajiem un attiecina uz automašīnu. Pirmo reizi šo vārdu BĒRNS nočukst, braucot ratiņos pa ielu un skatoties uz garāmbraucošajiem auto. Nākamajās dienās tas tiek attiecināts arī uz viņa paša rotaļu auto. Parasti pirmajā zīlbē tiek runāts skaidrs divskanis *au*.

ā (ar pagarinātu *a* un kāpjoši krītošu toni) 1; 2, 18 parādās BĒRNA runā ar "aceņu" nozīmi. Vecāki savā valodā ar šo nozīmi lieto divus vārdus: *brilles* un *acenes*, bet, tieši sarunājoties ar BĒRNU, parasti tikai pēdējo variantu. Visu šo laiku BĒRNS pieradis sev apkārt redzēt tikai aceņotus cilvēkus, jo abi vecāki valkā brilles. Pagājušos mēnešos BĒRNS ar izbrīnu, reizēm pat ar zināmu nedrošību, uzlūkoja visus, kam tādu nebija. Sākumā vārdu visbiežāk izsauc pārsteiguma brīžos, kad MEMME vai TĒTIS, piem., rotaļājoties ar BĒRNU, savas acenes noņem un noliek kaut kur uz tuvējā krēsla vai citur.

Pati forma pēc kādas nedēļas nostabilizējas par *ācⁱs* vai *āc^es* (ar mīkstinātu *-c-* un vāji izrunātu beigu patskani), un tā tiek attiecināta tiklab uz acenēm, kā arī uz pašām acīm.

Puķi (ietilpinot šai jēdzienā arī visādus zaļumus, egļu un priežu zarus, kas salikti vāzēs) BĒRNS sāk saukt 15. mēneša otrajā pusē. Pāris reizes pašā sākumā samērā pareizi tiek atkārtota pieaugušo izrunas forma, ar palatalizētu *c*: *puce*.

1; 2, 20 tai vietā BĒRNS sāk konsekventāk runāt (ar spēcīgu izdvēsumu) p^h , pie kam p^h kļūst par apzīmējumu ne tikai "puķei", bet arī "pogai" (skat. tālāk).

p^h ! Jau 1; 2, 10 BĒRNS rāda uz pogām, aptausta tās un saka (skaidri izrunātas) p -skaņas $p!$ $p!$ $p!$ (bieži vien dzirdams arī spēcīgs izdvēsums). Šī skaņa paliek par "pogas" apzīmējumu arī nākamajās nedēļās un vēl 16. mēnesī.

c^h ! Ap to pašu laiku (atzīmēta pāris dienas vēlāk) parādās arī spēcīgi artikulēta nebalsīgā afrikāta (c^h /) (no *ciet* "ciet, aizvērts"). BĒRNS pats aizver durvis un nosaka: $c!$ Ierauga, piem., kāda skapja durvis, kas palikušas pusviru, un, uz tām rādīdams, pavēles tonī saka $c!$ Attiecīgo adverbu "ciet" BĒRNS šai laikā krietni bieži ir dzirdējis pieaugušo runā, jo, piem., durvis liek "taisīt ciet", lai BĒRNS neskraidītu no istabas virtuvē vai gaitenī, tāpat atrisušo kurpi "sapogā ciet", krekla pogas "aizpogā ciet" utt.

f ! Līdzīgi, paturot tikai paraugvārda pirmo skaņu, BĒRNS sauc arī (katla) "vāku". Sākot ar 1; 2, 25 veselu mēnesi BĒRNA iemīļotākā rotaļa ir virtuvē katli un vāki (šķiet, atdarinot MEMMI, kas katru dienu rikojas ar tiem). Vecāku priekšā teikto nosaukumu *vāks* un atsevišķo, lēni un precīzi izrunāto v -skaņu BĒRNS pūlas atdarināt. Pēc ilgām pūlēm tas arī izdodas, lai gan rodas tikai atbilstošais nebalsīgais labiodentālais berzenis f (arī MEMMES un TĒTA runā v ir labiodentāls), un, vērojot MEMMES lūpu un zobu stāvokli, BĒRNS stingri spiež savus augšējos zobus pret apakšējo lūpu. Pēc daudzkārtējiem vingrinājumiem šad tad — kā nejaušs variants — izdodas arī balsīgā v -skaņa, bet reti. Par "vāku" apzīmējumu labu laiku paliek f .

b . Balsīgais lūpenis b savukārt apzīmē "bildi". Pasīvi jau ilgāku laiku BĒRNS saprot uzmudinājumu parādīt "bildes" (glezniņas un grafikas pie istabas sienām), bet tikai šai mēnesī sāk tās arī nosaukt pats, bez iepriekšēja mudinājuma. Uz 15. mēneša beigām vienkāršā lūpeņa b vietā gadās dzirdēt jau arī pirmās zilbes patskani: *bi*.

mī. Tikai sākuma līdzskanis ar sekojošu patskani ir arī formā *mī* (ar stiepti izrunātu *ī*) (no *mīļš*), ko BĒRNS lieto ap 15. mēneša vidū. Vecāki, rotaļā runājoties ar BĒRNU, prasa, lai BĒRNS parāda, "cik miļš ir Dainis" vai "cik miļš ir dēls". Atbildē BĒRNS tad spiežas klāt pie jautātāja. 1; 2, 14, kad TĒTIS, turēdams BĒRNU savās rokās, atkal atkārtoto parasto frāzi, BĒRNS spiež galvu klāt pie TĒTA un saka: *mī!* Līdzīgi arī vēlāk, vairākkārt, tomēr sevišķi iemīļots šis vārds nekļūst, un nākamajā mēnesī tas izzūd pavisam.

k. Divas dažādas nozīmes šai laikā saistās arī ar *k*, ko, tāpat kā citus augstāk minētos līdzskaņus, BĒRNS mēdz runāt ar spēcīgu lūpu atvērumu un izdvēsumu pēc tam. Šī skaņa kļūst par aktīvās valodas elementu 15. mēneša pēdējā nedēļā.

Jau labu laiku BĒRNA uzmanību saista veids, kā tiek iedegtas un nodzēstas elektriskās spuldzes. TĒTIS, piespiezdams elektriskā ieslēgta pogu, parasti – it kā paskaidrodams – saka "kriks!". MEMME, arī vairīdamās no kāda precīzāka, bērnam grūtāk iegaumējama nosaukuma, tai vietā lieto "kliks!" (ko vēlākās nedēļās pārņem arī TĒTIS). BĒRNS, šos vārdus atdarinādams, ap 1; 2, 28 arī pats, uz lampu ieslēgiem rādīdams, saka: *k^h!*

Reizumis ar šo pašu *k^h* BĒRNS 15. mēneša beigās nodēvē arī "kaklu", kā arī "kaklautu, šalli". Pamazām šai nozīmē nostabilizējas tomēr garāka forma. 1; 2, 28 BĒRNS atkārtoto TĒTA iepriekš nosaukto vārdu "kakls", (apm.) *k^hak^hu*. Pēc kādas nedēļas, rādot ar roku uz kaklu vai kaklautu, parasti saka *k^hak^ha*.

"Apkake" (par viriešu krekla apkakli, ko BĒRNS bieži vēro, kad TĒTIS ģērbjoties to rītos apliek un vakaros noņem) 1; 2, 14 pirmoreiz tiek nosaukta (apm.) *apka*, atkārtojot TĒTA (skaidrā izrunā) priekšā teikto formu (*apkakle*). 1; 2, 29 BĒRNS par MEMMES kažokādas apkakli (ko MEMME pati viņam minējusi kā "apkakli") saka: *ak^aak^a* (pirmajā zilbē skaidrs *a*, tālākajās zilbes patskanis neskaidrs, abas *k*-skaņas ļoti dziļi artikulētas). Tas ir pirmais triszilbju vārds, kas ievērots BĒRNA izrunā.

Savdabīgs paša BĒRNA veidojums ir nosaukums "cimdiem". Vecāki, par tiem runādami, lietojuši tikai literārās formas *cimdi* un demi-

nutīvu *cimdiņi*. BĒRNS šai ziemā pats valkā dūraiņus, bet vecāku rokās redz tikai pirkstaiņus. Tiklab MEMME, kā TĒTIS par abiem cimdu paveidiem lieto to pašu nosaukumu. Ap 1; 2, 20 BĒRNS – tiklab par saviem, kā vecāku cimdiem – sāk lietot formu *ṅāṅṅā* (beigu patskani grūti saklausīt; brīžiem tas atgādina *i*, brīžiem to pašu *ä*, kas 1. zilbē). Gadās dzirdēt arī isāko *ṅāṅṅ* vai arī *ṅāṅā* (ar isu *ṅ*). Visdrīzāk liekas, ka formai pamatā ir vecāku valodā bieži dzirdētais deminutīvs *cimdiņi*. Vēlāk vecāki joka pēc šad tad arī paši pārņem BĒRNA izrunu. Tā, piem., 1; 3,0, MEMME, ģērbdama BĒRNU, lai ietu ar viņu laukā pastaigā, jautā: *kur ir ṅāṅṅās?*. BĒRNS uzreiz saprot arī šo vārdu un pareizi attiecina to uz cimdiem, kas turpat tuvumā redzami.

15. mēneša beigās klāt nāk 5 aktīvi vārdi. Tikai pāris reizes mēneša beigās atzīmēts *ak^ha* (no *jaka*), par BĒRNA adīto jaciņu. Turpmākajās nedēļās formu vairs negadās dzirdēt.

Toties nākamajā mēnesī populāri kļūst daži citi vārdi, kas pirmo reizi parādās ap mēneša miju, proti:

ä memme (ar šauru *e* abās zilbēs; vārds sākas ar neskaidru patskani, aiz kura seko uzsvērts *m*-). Nozīme: "ķemme". Vēlāk BĒRNA izrunā forma zaudē savu vokālisko ieskaņu.

ä mimmi sākumā apzīmē "zīmuli", ar ko BĒRNS daudzkārt redz rīkojamies gan MEMMI, gan TĒTI un ko arī viņam šad tad iedod paskrībelēt pa papīru.

Nākamajā mēnesī forma dzirdama bez vokāliskās ieskaņas, un tās nozīme paplašinājusies: BĒRNS sāk to attiecināt vispirms uz katru rakstāmo daiku (arī, piem., uz pildāmspalvu), pēc tam arī uz citiem iegareniem priekšmetiem, piem., termometru.

Ap šo pašu laiku BĒRNS sāk lietot arī "sukas" vārdu: *ok^ha* (*o*-skaņa plata, sekojošais *k* apdvēsts un dziļi artikulēts). Sākumā BĒRNS vārdu attiecina uz drēbju suku, ar ko redz rīkojamies pieaugušos un ko arī viņš pats labprāt patur rokā un apskata.

Dažādos variantos parādās arī "auklas" vārda atdarinājums. Atkārtotot formu, ko MEMME saka priekšā skaidrā un lēnā izrunā,

BĒRNS var dažas reizes izteikt *ouka*, bet pats spontānā runā saka *oka* vai *ōka* (ar paplatu *o*, kas var būt īss vai arī pagars un stiepti intonēts).

Ar sevišķu patiku 15. mēnesī BĒRNS tiecas atdarināt pieaugušo valodā dzirdētos dažādu skaņu apzīmējumus. Tā 1; 2, 10, kad TĒTIS paskaidro BĒRNAM, ka ūdens vannas istabā tek *ži ži ži!* *zi zi zi!*, BĒRNS smeļ, to dzirdēdams, un tūlīt arī pats cenšas atdarināt. Arī vēlāk, kad viņam pārprasa, "kā tad ūdens gāja?", nādzīgi atkārto: *zi zi zi zi!* *zi zi zi zi!* Ap 1; 2, 23 šo skaņu atdarinājumā dominē formas *žā žā žā!*, arī *zā zā zā!*

Līdzīgā veidā dažas dienas vēlāk arī MEMME, kopā ar BĒRNU klausīdamās, kā ūdens noburbuļo virtuves izlietuvē, vērš uz to BĒRNA uzmanību.

MEMME *kā ūdens burbuļo? – bur-bur-bur-bur!*

BĒRNS *bu-bu bu-bu!*

Arī vēlāk, tiklīdz dzird ūdeni noburbuļojam, iesaucas (apm.): *bu-bu bu-bu!*

Acumirkli iemācās imitēt arī (cilvēka) krākšanas troksni (ap 1; 2, 23).

Šai pašā skaņu vārdu grupā iederas arī suņu reju atdarinājums. Sarunās ar BĒRNU vecāki lietojuši literāro formu "suns", kā arī bērnu valodas apzīmējumu "vau-vau", "vau-iņš". Jau iepriekšējā mēnesī BĒRNS *s a p r o t* gan vienu, gan otru, bet šai laikā ne reizes tomēr necenšas atdarināt vārdu "suns". 1; 2, 11, braucot ratiņos pa ielu, BĒRNS ierauga garām paskrejām kādu suni un rāda uz to: (apm.) *vo-vo-vo-vo!* Var redzēt, ka šādu skaņu kopu atkārtošana viņam sagādā īpašu baudu.

Tepat pieminams būtu arī *ai jai jai jai!*, ko sākumā lieto abi vecāki, brīdinādami BĒRNU neiet pārāk tuvu pie plīts, lai neapdedzinātos, neņemt rokā nazi vai adatu, lai nesagrieztos un nesadurtos utt. Izsauciens tātad jau MEMMES un TĒTA interpretējumā uztverams par brīdinājumu no kaut kā tāda, kas saistās ar sāpēm. To ļoti ātri pārņem un bieži atkārto arī BĒRNS. Tā 1; 2, 13 MEMME saka BĒRNAM, lai viņš neiet pārāk tuvu stāvlampai.

MEMME *Lampa var uzkrist virsū, un kas tad būs?*

BĒRNS (gaiņājas ar rokām) *ai jai jai jai, aijaijajai!*

Šis pats vai izrunā nedaudz variēts reflekss dzirdams līdzīgās situācijās, kad MEMME, piem., šuj vai cilā adatu. BĒRNS, uz adatu rādīdams, atkal atkārtu to pašu interjekciju.

15. mēnesī BĒRNS mērķtiecīgāk sāk blakus vārdiem izmantot arī iemācītos vai noskatītos *ž e s t u s*, kaut ko apgalvojot vai noliedzot. Jau ap 1; 2, 19 BĒRNS nereti jautājumu apstiprina, palokot galvu (kā jau agrāk darījis TĒTIS, pats prasot un pēc tam reizē ar apstiprinājuma vārdiem izdarot attiecīgo žestu). Noraidot, piem., atsakoties no piedāvātā ēdiena, BĒRNS papurina galvu. Šai mēnesī abus šos žestus lieto diezgan noteikti un pareizi. Nākamajā mēnesī šai ziņā vērojams it kā regress: bieži vien arī pēc tam, kad papurinājis galvu, tomēr ar baudu ēd pasniegto ēdienu utt. (varbūt strauja iegribu maiņa un nespēja kontrolēt savas izjūtas?)

Daži no tiem vārdiem, kas bija kļuvuši aktīvā vārdu krājuma daļa jau iepriekšējā mēnesī, tagad pārmainās formā, vai arī pārveido pirmatnējo nozīmi. Tā:

ču (no *čuru čuru*) tiecas pārvērsties par *cu* (ar viegli mikstinātu *c* un gaišu *u*-skaņu, kas 16. mēnesī nereti pārvēršas pat pilnīgā *i*-skaņā): *ci!*

"auss" vārdu kādas reizes BĒRNS izrunā kā (krītoša rakstura) *ā*, arī kaut ko līdzīgu divskanī *ā^u* (ar nedaudz pagarinātu pirmo un vāji dzirdamu beigu daļu).

Stipri svārstās apzīmējumi "ēdienam", "ēšanai". 1; 2, 9 dzirdētas paralēlformas *mām* un *am!*, bet ap 1; 2, 15 blakus parastajam *mām* BĒRNS kādas reizes par ēdienu saka arī *aņā*. Tieši tais dienās BĒRNS daudz vingrinājies *ņ*-skaņas izrunā un iemācījies to pareizi atdarināt; varētu būt, ka tādēļ šis līdzskanis tiek pārņemts arī te, lai atdarinātu MEMMES valodā parasto *ņammu*.

Agrākais *atā!* (atvadu sveiciens) tiek izmantots situācijās, no kurām grūti izlobīt, kādu niansi šai formā izjūt BĒRNS pats. Ap 1; 2, 9

BĒRNS ar *atā!* sagaida atnākam TĒTI (arī MEMMI), kad tie ienākuši priekšnamā; to pašu saka arī tad, kad viņi iet projām. Šķiet, ka kopīgais elements abos gadījumos saistās ar ārdurvīm, kas tiek vērtas ir projām ejot, ir mājā nākot.

Arī vēlāk BĒRNS šad tad ar *atā!* (otras zilbes uzsvāru) un rokas vicinājumu apsveic TĒTI, kad tas nākamajā pēc ilgākas prombūtnes. Arī "sveiki!" (skat. tālāk) kādu laiku funkcionē gan kā satikšanās, gan kā atvadu sveiciens.

Pārskatot visu skaņu daudzumu, ko 15. mēnesī pratis izsaka, atdarinot pieaugušo priekšā teiktos vārdus vai atsevišķās skaņas, var secināt, ka BĒRNS šai laikā, arī pēc atkārtotiem mēģinājumiem, nespēj izrunāt daudzas apkārtnes valodā parastas skaņas, piem., divskaņus *ie* un *uo*. Tā 15. mēneša beigās, kad BĒRNU jau bieži dzirdina no krūzītes, viņa uzmanību sevišķi saista krūzes osa, pie kuras pats, dzerot, pietur. Kad MEMME vairākkārt ļoti skaidrā izrunā paskaidro, ka tā ir *uosa*, BĒRNS skatās uzmanīgi uz MEMMES lūpām, pats grib pielāgot tām arī savu lūpu stāvokli, bet nekas neiznāk. Izliekas neapmierināts un sakaunējies, ka nekas nav izdevies, un pēc tam ilgu laiku vairs nemaz nemēģina šo vārdu izrunāt.

No līdzskaņiem ne reizes šai mēnesī BĒRNS nav atdarinājis (latviešu valodā parastos) l, ļ, r, ņ, ķ, ģ, j, v.

Vienreiz, kad cenšas atdarināt MEMMES priekšā teikto (balsīgo, labiodentālo) *v*, iznāk *fi!*

Cenšoties izrunāt *ķ*, iznāk kaut kas vidējs starp *ķ* un *c* (piem., vārdā *ze^kce*, "zeķe").

Turpretim aptuveni atdarināt izdevies visus latviešu valodā parastos patskaņus (a, ā, e, i, o un mēneša otrajā pusē arī *u*), līdzskaņus *b*, *c*, *č*, (mēneša otrajā pusē) *d*, *k* (kas artikulēts ļoti dziļi un ar apdvēsumu), pāris reizes pateikt arī kaut ko līdzīgu *dz*, *dž*, *c*, *ķ*; bez tam *m*, *n*, *p*, *ņ*, *s*, *š*, *t*, (skaņu atdarinājumos) *z*, *ž*.

Patskaņu garums BĒRNA runātajās formās nekur tieši nesaskan ar paraugvārdiem pieaugušo izrunā: patskanis reizēm padodas īsāks, reizēm garāks, kā nu kuro reizi.

15. mēnesī BĒRNA valodā pirmo reizi ievērota arī trīszilbju forma *ak^aka^a* "apkakle".

1;3

16. mēnesī BĒRNS jau droši staigā un skraida. Mēneša vidū sāk kāpt pa kāpnēm augšā un (mazāk droši arī) lejā, gan vēl tikai tad, ja viņu aiz vienas rokas pietur. Sāk celt kāju arī uz gultas un divāna, mēģinādams rausties augšā, bet mēbeles ir par augstām, un tas vēl neizdodas. Ir vesels un možs. Mutē joprojām tikai 5 zobi (2 apakšējie un 3 augšējie). Fiziski aug acīm redzami – izstiepies krietni garāks.

Progresē arī intelektuālā attīstība. Rotaļājas pats ar kluciņiem, ripina, nes un viež rotaļbumbu, velk to ar lineālu ārā no divāna vai gultas apakšas, ja tā nav parīpojusi apakšā pārāk tālu. Atdarina pieaugušo darbību: piem., paņem suku un sukā ar to (vecākiem, vai pats sev) kurpes, kā arī bikses; slauka ar lupatu grīdu; sniedz krūzīti mātei pie mutes, lai tā dzer (tāpat kā to dara MEMME, dodama BĒRNAM dzert no krūzītes); "raksta" ar rakstāmmašīnu, atkārtojot visu 10 pirkstu kustības pa taustiņiem; uzgriež radio, mēģinādamies pagriezt kādu no trim kloķiem, kamēr panāk vajadzīgo efektu u. tml.

Paklausa MEMMES mudinājumiem aiznest kādu lietu uz zināmu vietu istabā, pacelt ko no grīdas un nolikt atpakaļ utt. Prot izbāzt vienu cauruli cauri otrai resnākai; iebāž slēdzeni atvilktnu atslēgu caurumos utt.

Labprāt skatās grāmatu, laikrakstu un bilžu grāmatu lapās, identificē tur pazīstamo lietu attēlus. Jau 16. mēneša sākumā pats, bez kāda pieaugušā palīdzības un neviena nemudināts, skatīdamies laikraksta lapā, pazīst un, rādot ar pirkstu uz attiecīgo attēlu, nosauc vārdā *auto* (pirmais priekšmets, ko identificē attēlā un nosauc pareizā vārdā!), kā arī *acis* un *acenes*.

Arī nākamajās nedēļās attēlos BĒRNA uzmanību un interesi it kā saista vienīgi šīs divas lietas (iespajds tāds, it kā tikai to vien ievērotu!). Tūlīt arī nosauc attiecīgo vārdu; priecīgs, ka attēlu varējis pazīt. Nedaudz vēlāk šai pašā mēnesī nāk klāt vēl divas citas lietas, kas tomēr nav tik iemīļotas kā *auto* un *acu* resp. *aceņu* sameklēšana bildēs. Proti, 1; 3, 9 BĒRNS rāda uz kādas sievietes roku (plaukstu) fotogrāfijā un saka: *ṅāṅṅā* (parastais apzīmējums "cimdam", tiklab dūrainim, kā pirkstainim).

Tas pats atkārtojas arī 1; 3, 16, skatot kādu palielu mākslas darba (kaila puisēna figūras) fotogrāfiju, kurā ļoti skaidri izšķirami zēna rokas pirksti. BĒRNS atkal, uz tiem ar pirkstu rādīdams, saka: *ṇāṇṇi*. Šai laikā BĒRNS saprot vārdus "roka", "pirksti", "ikšķis"; ja viņam jautā, lai parāda, kur ir "pirksti", "nags", "ikšķis", viņš parāda pareizi. Ja mudina, lai "pavicina" vai "paceļ roku", BĒRNS izdara attiecīgās kustības. Pats aktīvi līdz šim nevienu no šiem vārdiem nebija mēģinājis atdarināt. Ir tādēļ iespējams, ka BĒRNS uz pieskares un līdzības asociācijas pamata (kā augstāk aprakstītajā situācijā) izvēlas savu sākotnējo apzīmējumu "cimdam", kas jau kļuvis aktīva valodas sastāvdaļa, lai ar to nosauktu arī plaukstu.

Mēneša otrajā pusē BĒRNS vairākkārt attēlos identificē arī "ausi" un sauc to pareizā vārdā (*au* vai *āu*), kamēr pārējiem priekšmetiem, kas redzami fotogrāfijās, parasti pāriet klusēdams garām, vai nu tos nepazīdams vai neprazdams nosaukt. Izņēmums ir šad tad "zirga", "zvaigznes", "puķes" un "māmmās" resp. sievietes attēls, skat. par tiem tālāk leksikas daļā.

Pasīvo vārdu krājums 16. mēneša beigās ir krietni liels un aptver apzīmējumus turpat vai visiem tuvākās apkārtnes priekšmetiem un ikdienā novērojamām darbībām. Visus tos minēt vairs nav iespējams.

Arī *a k t ī v a i s* valodas apjoms ir stipri paplašinājies un mēneša beigās pārsniedz 50 vārdus resp. jēgumus. Šo vārdu fonētiskā forma vēl ļoti vienkārša un nepilnīga — daudzos gadījumos tikai viena skaņa, bet tā nereti tiek lietota ar vairākām nozīmēm.

Pēc *j ē d z i e n i e m* grupēti, šie aktīvās valodas elementi 16. mēneša beigās ir:

acis, acenes (komats norāda, ka abiem jēdzieniem BĒRNA valodā atbilst tā pati forma);
auss; kakls; (plauksta?); kāja;
bikses; kreklis; kurpes; zeķes; apkakle; sikсна; cimdi;
cepure; poga; kabatas lakats; kaklauts; priekšauts;
maize; ēdiens; ("ṇamma" = putriņa, biezenis); kūka, piparkūka; šokolāde; ābols, bumbieris, (kartupelis, ikkatrs cits apaļš auglis, pat priekšmets); nazis; piens, ūdens, kafija (ik-

katrs dzēriens un šķidrums); labs!;

gulta, spilvens, gultas drēbes; matracis; podiņš; (bērnu) rati, braukt ("urru urru"); (mazbērnu vadājamā) sikсна; ķemme; (krēma vai ziedes) tūba; (matu) suka;

auto; katls; vāks; krūze, pudele; bumba; lineāls; klucis; aukla; zirgs (ptrūiņš); (past)karte, skatu karte, vēstules aploksne; zvaigzne; lampa, dinamo spuldze; zīmulis, spalvas kāts, ikkatrs rakstāmais, termometrs; lapa (arī avīze, koka lapa); radio; bilde, glezna; elektrības ieslēgs; gludeklis; nauda(s) monēta; atslēga; puķe (arī, piem., priežu zari); istaba; ciet, aizvērts; svece; logs (?); (antennas) stieple, ass, sāpīgs; pulkstenis ("tik-tik");

māte ("māmmā"), tēvs ("tātā"), Dainis (= BĒRNA vārds);

skaņu atdarinājumi: ūdens šņākšanas un burbuļošanas troksnis; rotaļu lāča iešana "tapu tapu", "baidīšanas" skaņas "bu-bu-bu"; "purkšķis" (gāzi nolaižot);

augšā!, celties!; sēdēt, apsēsties; projām (atā).

No tiem v i s b i e ž ā k (t.i. katru dienu daudzkārt) m i n ē t i e 16. mēneša beigās ir:

acis resp. acenes; memme; laba; tēte; bumba; zīmulis; lineāls; bikses; lampa; lapa; suka; augšā!; ciet, aizvērts; dzēriens; maize; suns; ābols.

Pavisam reti (atzīmēti tikai pāris reizes šai mēnesī), ir, piem., šokolāde; klucis; naudas monēta; istaba; atslēga; rati; matracis; katls; zirgs (ptrūiņš); gludeklis; svece.

Pasīvo vārdu krājums tādai šai laikā ir daudz lielāks par to vārdu daudzumu, ko BĒRNS pats mēģina pateikt. Izvēli, šķiet, noteikuši vairāki faktori: BĒRNS sauc vārdā parasti tikai tos priekšmetus, kas ir bieži redzami viņa tuvākajā apkārtņē (tomēr ne visus!). Naudas

gabalu (sudraba pieclatnieku) BĒRNS dabū paturēt savā saujā un apskatīt tikai vienu vakaru Ziemsvētku laikā; tai vakarā viņš nosaukumu ne tikai tūlīt atkārtā pēc tam, kad TĒTIS to teicis priekšā, bet vēlāk saka arī spontāni pats. Kad nākamajā nedēļā šo priekšmetu vairs nav izdevības redzēt un taustīt, aizmirstas arī vārds.

Šokolādi pirmoreiz BĒRNS nogaršo Ziemsvētkos, bet arī pa nelielam kumosīnam un nedaudzas reizes. Pēc svētku dienām reizē ar pašu priekšmetu arī vārds atkal izgaist no atmiņas.

Tikai pāris reizes BĒRNAM gadās vērot, kā MEMME gludina ar gludekli. "Gludekļa" vārdu tai dienā BĒRNS nosauc arī pats. Kad pēc kādas nedēļas MEMME atkal pacilā gludekli, BĒRNS tūlīt pazīst priekšmetu, iesaucas *aijai-aijai!* (atcerēdamies agrāko pamācību, ka gludeklis ir karsts un ka pie tā nedrīkst klāt iet), bet pašu "gludekļa" nosaukumu tomēr vairs nemin.

Arī ar svecēm BĒRNS tuvākā saskarē (un emocionālā pārdzīvojumā) nāk tikai Ziemsvētku vakaros, kad tiek dedzināta eglīte; svečturis ar 3 svecēm gan stāv BĒRNA gultas tuvumā ilgāku laiku, bet BĒRNS ir bridināts tām pieskarties, un tādēļ tās arī nevar tā saistīt viņa interesi. BĒRNS lieto šo vārdu biežāk tikai par eglītes svecītēm, un pēc Ziemsvētkiem tas vairs nav aktuāls.

"Māmmās" vārdu BĒRNS piemin biežāk nekā "tāti", jo tēvu redz daudz retāk, tikai nedaudzās vakara stundās.

Tomēr arī starp tiem priekšmetiem, kas ir BĒRNA intereses lokā un katru dienu arī viņam apraugāmi vai vismaz skatāmi, ne visu priekšmetu nosaukumi tiek pārņemti viņa valodā. Šai laikā BĒRNS, piem., ļoti labprāt rotaļājas ar saviem klucišiem, bet vārdā tos sauc tikai retu reizi. Bumba un lineāls, ar ko BĒRNS vai kāds no pieaugušiem palīdz dabūt ārā bumbu, ja tā paritējusi zem kādas mēbeles, turpretim ir gan BĒRNA uzmanības centrā, gan arī aktīvo valodas elementu starpā. Redzot uz ielas kādu suni vai zirgu, BĒRNS vienādi sajūsmināts pavada acīm abus, bet vārdā parasti sauc tikai suni ("vau-vau"). Pie tam mājā BĒRNAM ir arī rotaļzirdziņš, turpretim suņa nav. Visu šo 16. mēnesi BĒRNS ar lielu pacietību un patiku ir kavējies virtuvē ap MEMMES katliem un vākiem, bet nosaukumu lieto tikai par "vākiem". (Vienīgi pēdējā nedēļā BĒRNS

arī savā valodā sāk biežāk pieminēt arī "katlus", ne tikai "vākus" vien.)

Dažu labu no tiem priekšmetiem, ko BĒRNS jau ilgi pazīst arī vārda pēc, viņš šai laikā vēl ne reizes nav mēģinājis nosaukt; dažu nosaukumu, ko agrākos mēnešos ir lietojis par to pašu priekšmetu, šķiet aizmirsis. Gumijas rotaļlācīti savā laikā BĒRNS mēdza dēvēt diezgan precīzā formā par *ācis*; kad šai mēnesī šo pašu lietiņu MEMME viņam iedod atkal (pēc tam kad kādu mēnesi tas bija aizlikts projām, lai rotaļlietu vienā laikā nesalasītos par daudz), tad BĒRNS pašu mantiņu gan pazīst un valodā attēlo kādreiz iemācīto skaņu atdarinājumu, ka lācis iet *tāp tāp*, (ar viegli mikstinātu *t*), bet ne tai momentā, ne arī vēlāk vairs šai mēnesī neatkārtoto kādreiz teikto "lāča" vārdu.

No rotaļlietām BĒRNS pazīst, piem., savu gumijas gailīti, papīkstina to, ja MEMME mudina tā darīt, bet vārdā to nekad vēl nav centies nosaukt. Arī daudzas ķermeņa daļas BĒRNS izšķir, prot parādīt utt., bet savā runā ar tiksmi min tikai "acis" (resp. "aces"), "ausi", "kaklu", bet, piem., ne "matus", "degunu" vai "muti".

Iemesli, kādēļ daļa pasīvi labi pazīstamu nosaukumu nav pārņemti BĒRNA aktīvajā valodā, nevar būt tikai šo vārdu fonētiskās struktūras "grūtums". Arī tās formas, ko BĒRNS lieto, bieži vien ir viena vienīga skaņa un maz līdzinās pieaugušo valodas vārdiem. Piem., līdzskaņu grupas, kas varētu būt grūti izrunājamas, ir sastopamas arī tādos pieaugušo valodas vārdos, ko BĒRNS *c e n š a s a t d a r i n ā t*.

Raksturīga parādība vēl 16. mēnesī ir arī tā, ka BĒRNA lietotie nosaukumi no formālā viedokļa ir ļoti nepastāvīgi, mainīgi. Forma, kas bijusi dzirdama iepriekšējā mēnesī, sekojošās nedēļās tiek pārmainīta pret kādu citu, pie tam ne ikreiz ar tādu, kas labāk saskanētu ar pieaugušo izrunu. Tai pašā dienā var tikt lietoti vairāki (varbūt maz atšķirīgi) izrunas varianti.

Forma mēdz būt tuvāka parauga vārdam, ja BĒRNS to *t ū l i t i m i t ē*; vēlāk, kad viņš to spontāni ietilpina paša runā, tā parasti parādās mazāk precīzā tērpā.

Šai mēnesī ļoti spilgti parādās tendence jauno nosaukumu pielīdzināt formā kādam citam, jau agrāk lietotam vārdam, kaut tas arī

pēc savas nozīmes nebūtu nekādā sakarā ar pirmo. Rezultātā rodas homonīmi ar daudzām nozīmēm. Tā, piem., "suku" BĒRNS sākmā sauc *oka* (ar platu *o*); kādas nedēļas vēlāk, kad "(pipar)kūkas" vārdu izdodas atdarināt ar *k^h uk^h a*, BĒRNS šo (pēdējo) formu sāk lietot arī par apzīmējumu "sukai". "Ziepes" BĒRNS vispirms mēģina atkārtot kā (balsīgu) vārda sākuma skaņu *z*, bet vēlāk pāriet uz to pašu skaņu elementu *s* (t.i. nebalsīgo svelpeni), kas viņa valodā jau eksistē kā "lineāla" un "siksna" apzīmējums. Vēlāk *s* iegūst vēl arī nozīmi "sēdēt".

"Nazis" vairākas nedēļas tiek atkārtots samērā precīzā formā *azⁱ s*. Bet blakus tam ļoti iemīļots vārds BĒRNA mutē (plaši attiecināts uz acīm, acenēm, kā arī uz citādiem raibumiem attēlos, kas daļēji atgādina šos priekšmetus) ir *acis*, un laikam tā ietekmē arī "nazi" BĒRNS dažkārt nosauc par *acis* vai — ar kaut ko līdzīgu balsīgajai afrikātai — par *adzis* (ar mikstinātu *-dz-*).

Visumā arī vēl 16. mēnesī BĒRNS runāt runā reti. Var vērot, ka runīgāks viņš kļūst tad, kad ir īpaši labā garastāvoklī (bijis kādu laiku svaigā gaisā ārā, izgulējies, paēdis). Svešu klātienē ir bikls un, kamēr pamazām aprod, nesaka neviena vārda. Ziemsvētku laikā, kad mājā biežāk iegriežas viesi un tie uzkavējas BĒRNA tuvumā vairākas stundas, BĒRNS rādās manāmi satraukts. Ir mazrunīgs, spiežas klāt MEMMEI vai TĒTIM; staigā viens pats, rokas bikšu kabatās iebāzis, izskatās apjucis. Saka retu vārdu tikai tad, kad ir ilgāku laiku novērojis, kas ir svešie atnācēji. Pēc tam, kad ciemiņi aizgājuši, parasti nevar arī tūlīt vēl aizmigt, kaut arī būtu ierastais gulējamais laiks. Nakti uz 10. 1. (t.i. 1; 4, 0) pēc šādas viesošanās pirmo reizi nakti *skali smejas* sapnī. (Agrāk ir naktis šad tad *skali* ieraudājies.)

16. mēnesī BĒRNA valodā konstatēti *p i r m i e d i v u v ā r d u t e i k u m i*, kas tomēr drīzāk uztverami vēl par diviem teikumiem, pa vienam vārdam katrā teikumā.

MEMME: *kāda ir mämmā?*

BĒRNS *ämmä^h aba!* (starp abiem vārdiem neliela pauze; "memmes" nozīmē šai laikā variē *ämmä* un *mämmä*. *aba!* tiek runāts ar stipru izdvēsumu pirmajā zilbē un nebalsīgu *a* beigās. Tas ir viens no ierastajiem vārdiem, ko BĒRNS lieto tiklab adverbā, kā adjektīva nozīmē, lai izpaustu, ka kaut kas ir gards (maize, kūka,

ābols), labs, patīkams (nočukst to, piem., pēc tam, kad pašam rotaļā ir laimējies uzlikt kādu klucīti uzceltā torņa galā u. tml.).

Nākamais piemērs ir savienojums ar šo pašu "laba" kādu nedēļu vēlāk. 1; 3, 29 BĒRNS sēž pie klāta kafijas galda MEMMES klēpi, ierauga cepumiņus sev priekšā uz šķīvja un, uz tiem rādīdams, saka: $k^h u k^h a$. h *aba!* Pauze starp vārdiem liek domāt par apm. šādu domu gaitu: (tur ir) kūka. (Kūka ir) laba.

Biežāk nekā agrāk 16. mēnesī parādās 3 - z i l b j u f o r m a s : blakus agrākajai $ak^h ak^h a$ (= apkakle) vēl arī *apapa* (= atpakaļ?) un *adacⁱ s*, *acācā* vai *ācici* (= madracis) (visās formās viegli mikstinātas c-skaņas).

Iemīļoti šai mēnesī ir kādas zilbes div-, trīs- un pat četrkāršojumi: *papa* (= cepure), *dudu* (= gludeklis), *gugu* (= logs), *tata* (= rati), $k^h u k^h u$ (= pulkstenis), *t ā b t ā b* (= tūba), *bibi* (= bikses), *mimi* (= zīmulis), *ṅamṅam* (= dinamo), *nānā* (= antenas stieple).

Pēdējiem vārdiem blakus kā paralēlformas dzirdēts arī trīskāršojums: *bibibi*, *mimimi*, *māṅāmṅāmṅām*, *nānānā*; arī *ṅāṅāṅā* (= cimdiņi).

Nereti gadījies atzīmēt arī formas, kur viens un tas pats elements atkārtojas četras reizes: *bibibibi* (= bikses), *ai aiai ai!* (interjekcija, kur šāds zilbju atkārtojums ir jau pieaugušo izrunā).

Arī vēl otrā dzīvības gada pirmajā ceturksnī kā īpaša grupa parādās *izčukstētas* formas. Gandrīz vienmēr čukstot tiek izrunāta forma *aba* (= "labi" resp. "laba", ar stipru izdvēsumu vārda sākumā); tāpat čukstošā balsī parasti atkārtoti kādu vārdu, to pirmo reizi lietojot, piem., *sa* (= krūzes osa).

Iemīļotas ir formas ar *k-*, ko BĒRNS artikulē stipri dziļi un ar spēcīgu izdvēsumu, sevišķi vārda sākumā. Šķiet, sakarā ar to samērā liels šai laikā ir jauno aktīvo vārdu skaits, kas sākas ar *k-*. No līdzskaņiem jauns ir *ġ* formā *ġē* (no "ā bē cē dē"), ko atkārtoti bieži.

Vairākās formās starp patskaņiem BĒRNS runā arī garu *m* un *n*, kas tad var iegūt stiepto intonāciju, tāpat kā vecāku runātajās formās, piem., *māmmā*, *ninni*. Turpretim citos gadījumos garums

tiek izrunāts ar krītošu vai grūstu toni, kas bieži vien nesaskan ar intonāciju, kura attiecīgajā vārdā ir parasta apkārtnes izrunā, piem., *tātā* ar krītošu toni (turpretim MEMME un TĒTIS to runā stiepti).

16. mēnesī "mātes" nozīmē nostiprinās izruna *mämmä*, kas pilnīgi atbilst vecāku lietotajai formai.

Vēl ap 1; 3, 10 parastākā ir izruna bez sākuma *m-*: *äm* vai *ämm*, visbiežāk ar garu, stieptu *m*-skaņu. Tā tiek attiecināta uz MEMMI arī vēl 1; 3, 15, bet jau nākamajā dienā BĒRNS skrien pakaļ MEMMEI un vairākkārt sauc: *äm-mäm mäm!*, kur vismaz beigu elementā pirmo reiz skaidri parādās forma ar sākuma *m-*. Zīmīgi, ka tai pašā laikā, kad BĒRNAM it kā grūti atkārtot vecāku teikto "mämmi", viņš tomēr pats bez kādām grūtībām lieto citus vārdus ar šo pašu *m-* zilbes sākumā: "bumba" viņa valodā ir *mömmö*, "ķemme" – *memme* (ar šauru *e!*).

Vēl ap 1; 3, 20 šad tad BĒRNA izrunā atzīmētas formas ar sākuma *m-* un bez tā, bet 16. mēneša beigās arvien vairāk pārsvaru gūst *äm* vai 2-zilbju forma *mämmä*.

Nozīmes ziņā BĒRNS šo vārdu *mämmä* 16. mēneša sākumā šad tad saista ne tikai ar MEMMI, bet reizēm arī ar kādu citu sievieti, pāris reizes pat ar vīrieti, tātad cilvēku vispār (ja šais pēdējos gadījumos BĒRNS nav vienkārši pārskatījies).

1; 3, 10 MEMME stāv kopā ar BĒRNU slimokases uzgaidāmā telpā, kur apkārt lielāks bars svešu ļaužu. BĒRNS, kas atgājis kādu gabaliņu nost no MEMMES, nāk atkal atpakaļ un, MEMMEI pie rokas pieķerdamies, saka: *ämmä!* Pēc maza briža BĒRNS tomēr rāda ar roku arī uz 2 pusaugu meitenēm, kas stāv turpat rindā, un atkārtoti to pašu vārdu: *ämm!* *ämmä!*

Visumā tomēr jau tad un vēl biežāk sekojošā Ziemsvētku nedēļā BĒRNS šo formu attiecina uz MEMMI, rādot, piem., ar roku uz MEMMI tad, kad tuvumā ir arī citi pieauguši cilvēki. No rīta, gultā atmodies, skatās uz MEMMI un sauc: *ämm!* *ämmä!* Tāpat uz TĒTA jautājumu: "kur ir mämmä?", BĒRNS paskatās vai pienāk klāt pie MEMMES un atkārtoti šo vārdu. Kad MEMME nāk mājā no pastaigas, BĒRNS sagaida viņu, saukdam *mämmä!* Kad pa durvīm nāk iekšā TĒTIS, BĒRNS skrien viņam pretī ar *tātä!*

Tomēr šai pašā laikā BĒRNS skatās bilžu grāmatā attēlu, kur jauna sieviete (tumšiem matiem! MEMME ir gaišmate) stāv pie maza bērna gultas, un rāda uz viņas galvu, teikdams: *ämm*.

Citā kādā reizē BĒRNS atmodies gultā sniedzas pēc dzejnieka Alunāna ģimenes, kas karājas viņa guļamtelpā, un arī atkārti *ämmä*. 1; 3, 24 BĒRNS (ratiņos), kopā ar vecākiem pastaigā pa pilsētu, ierauga ielas otrā pusē kādu pusmūža sievieti, rāda uz viņu un saka: *ämmä*. Jāievēro, ka arī TĒTIS, paskaidrojot cilvēku attēlus bilžu grāmatās, nereti teicis (par kādu sievieti): "redzi, te ir memme!" vai (par kādu bērnu) "tas ir Dainis!". Varētu tātad domāt, ka BĒRNA valodas īpatnība īstenībā sakņojas pieaugušo valodas paraugā.

Formai *ämm* vēl 16. mēneša pirmajā pusē ir arī "ņammas" resp. "ēdiena" nozīme. Vecāku mutē bieži dzirdamo bērnu valodas vārdu "ņam-ņam" (arī "ņammu ņammu") BĒRNS atdarina visparastāk ar divkāršotu *ām-ām*, reizēm ar vienkāršu *ām*. Ļoti skaidru *ņam-ņam* (ar gaišu *a*) BĒRNS šai laikā lieto par "dinamo" (īpašu kabatas lampiņu), turpretim tā "ņam-ņam" vietā, ko ar "ēdiena" nozīmi ik dienas lieto viņa vecāki, BĒRNS atdarina ar izrunā daudz atšķirīgāku formu *ām!*

Arī vēl 1; 3, 16 BĒRNS izsalcis vedina MEMMI uz virtuvi, skaļi saucot *ämm!* To pašu izsaucienu atkārti, rādot uz katliņu, kurā viņam tiek vārīts ēdiens, tāpat arī uz šķīvjiem, uz kuriem uzlikts kas ēdams.

Decembra pēdējās dienās (1; 3, 20), t. i. ap to laiku, kad "mātes" nozīmē pārsvaru gūst paralēlforma ar *m-*, proti, *mām(m)ä*, BĒRNS sāk "ņammu" saukāt par *amm*, retumis arī divzīlbu formā *amma* (abas *a*-skaņas stipri gaišas).

1; 3, 20 no rīta BĒRNS ar skaļu *amm!* paskrien uz virtuves pusi, nāk atpakaļ pie MEMMES un velk viņu aiz rokas, vedinādams viņu celties augšā (ar *ap!*) un rādidams uz virtuves pusi. Tur BĒRNS mēdz brokastot.

Šķiet, pieskares asociācijas dēļ šī forma, no sākotnējās nozīmes "ēst" un "ēdiens" izejot, tiecas kļūt par apzīmējumu visai telpai, kurā parasti ēd. Tā 1; 3, 18 vakarā BĒRNS ir tikko kā paēdis vakariņas un rotaļājas ar MEMMI istabā; durvis uz virtuvi aizvērtas. Pēkšņi

BĒRNS iesaucas *amm amm!*, pieskrien pie MEMMES un velk viņu aiz rokas uz virtuves pusi. Tur iegājis, BĒRNS steigšus pieskrien pie virtuves skapīša un sāk rotaļāties ar katliem (kas tais dienās viņam ir iemīļota nodarbība), bet piedāvāto ēdienu noraida, jo nav izsalcis. BĒRNA nodoms ar minēto *amm amm!*, acimredzot, bijis nevis lūgt no MEMMES kaut ko ēdamu, bet gan atvērt durvis uz virtuvi, lai šai telpā varētu turpināt patikamo rotaļu.

Apmēram tai pašā laikā izveidojas arī "tētes" vārda stabilāka nozīme, kas tuvāk atbilst tam saturam, ar kādu šo vārdu lieto pieaugušie. Turpretim pati izrunas forma BĒRNA valodā tuvojas pieaugušo parauga vārdam (kādas nedēļas) vēlāk nekā *mämmä*.

Vēl 1; 3, 18 BĒRNS runā "tētes" vārdu ar īsu *ä* (*tätä*), gan to skaidri saistidams ar TĒTI.

Šai laikā abi vecāki ir jau daļēji piemērojušies BĒRNA valodai un arī saka *tāte* resp. *tätä*, t. i. runā (plato) *ä* agrākā "tētes" vietā.

BĒRNA izrunā ap 1; 3, 20 pirmoreiz atzīmēta forma *tāte* ar garu (kritoši intonētu) *ā*-skaņu, bet vēl nākamajā nedēļā izruna svārstās starp īsu un garu patskani. Šai laikā BĒRNS ar patiku tad, kad MEMME un TĒTIS abi mājā, rāda ar roku uz MEMMI un saka: *mämmä*, pēc tam norāda uz TĒTI: *tätä* (reizēm *tätä*).

Kaut gan vecāki tiklab "memmes", kā "tētes" vārdu runā ar stiepto intonāciju, BĒRNS savā valodā ar stieptu (reizēm ar stiepti krītošu) toni runā vienīgi "memmi", turpretim "tētes" vārdā dzirdams garš kritums.

Pats sevi — īstenībā savu attēlu spoguļi — BĒRNS sāk saukt vārdā 16. mēneša beigās. Jau daudz agrāk MEMME un TĒTIS, paceldami BĒRNU pie spoguļa, ir viņam skaidrojuši, ka tur redzami "mämmä, tätä un Dainis". Vecāku attēlus BĒRNS iemācās pazīt ātrāk nekā savējo. Uz jautājumu, lai parāda, kur ir "mämmä" resp. "tätä", rāda parasti ir uz attēliem spoguļi, ir uz pašu MEMMI resp. TĒTI.

1; 3, 22 BĒRNS ierauga savu attēlu rakstāmgalda spožajā virsā un rāda uz to ar *dā* (ar pagarinātu, krītošu *ā*) (no Dainis).

Pēc pāris dienām līdzīgā situācijā gadās dzirdēt *da*, kas atkārtojas arī 1; 3, 26. Abi šie varianti (*da* un *dā*) svārstās arī vēl 16. mēneša pēdējā nedēļā. Visos šais gadījumos īstenībā tā dēvēts tiek zēna attēls, ko BĒRNS redz kur atspoguļojamies. Kad, piem., 1; 3, 26 TĒTIS (pēc

tam kad BĒRNS ir parādījis ar pirkstu uz TĒTI un teicis *tātā*) vaicā: "kur ir Dainis?", "parādi, kur ir Dainis?", BĒRNS rāda ar pirkstu sev uz krūtīm, bet vārdu tomēr nemin. (Žestu, identificējot personu, tādā veidā jau agrāk lietojuši arī vecāki).

16. mēnesī straujāk pieaug aktīvo vārdu daudzums, un to nozīme kļūst precīzāka. Tā, piem., viena vārda vietā, ar ko līdz šim tika apzīmēta *ikkatra* ēdama manta, šā mēneša beigās BĒRNS lieto jau kādus piecus dažādus nosaukumus. *Āmm* paliek par parasto apzīmējumu vairs tikai biezpienam, putrām u. tml. ēdienam, ko mēdz vārīt BĒRNA mazajā katliņā un no tā pasniegt ar karoti.

Ninn vai *ninnā* (reizēm sākuma *n-* vairāk vai mazāk viegli mikstināts, bet patskanis var svārstīties starp *i* un šauru *e*) apzīmē kaut kādu dzērienu (pienu, ūdeni, limonādi, tēju). Tā kā šo formu BĒRNS attiecina arī uz katru trauku, kurā mēdz ieliet kaut ko dzeramu, piem., krūzi, pudeli u. tml., tad šo vārdu saka (un laikam par dzērienu arī uztver) arī to pašķīdro putriņu vai tumi, ko MEMME ielej no katliņa un viņam dod dzert no krūzītes. *ai* (ap 1; 3, 15 šad tad ar stieptu toni, vēlāk pārsvarā ar grūstu) vai *aija* nozīmē "maizi". *kuk*^a (pirmajās nedēļās dažādos fonētiskos variantos!) sākumā nozīmē "piparkūku", vēlāk katru citu tamlīdzīgu tējas cepumu, arī saldās kūkas gabaliņu. Ziemsvētku dienās, kad BĒRNS pāris reizes var nogaršot arī šokolādi, viņš arī uz to sāk attiecināt šo pašu formu. *aba* vai *āb* šai laikā apzīmē katru ābolam līdzīgu augli, tātad arī, piem., bumbieri un apelsīnu.

No otras puses, dažas BĒRNA lietotās formas ir ar stipri paplašinātu nozīmi, bieži vien attālinoties no atbilstošā vārda funkcijām pieaugušo valodā.

Tā *ācis* (ar miksti izrunātiem līdzskaņiem) iepriekšējā mēnesī diezgan konsekventi tika attiecināts tikai uz cilvēka acīm un acenēm. 16. mēnesī šis vārds kļūst par vienu no visvairāk iemīļotiem. BĒRNS bieži šķirsta dažādu laikrakstu un bilžu grāmatu lapas, kur cilvēku un dzīvnieku attēlos meklē (un nosauc) *acis* (tagad parasti ar īsu *a-*).

Ap 1; 3, 26 BĒRNS nereti šo vārdu min arī tad, ja, savā nodabā kādu attēlu apskatīdams, skatās vai rāda ar pirkstu uz ornamentāliem raibumiem, kas nebūt neattēlo ne cilvēka seju, ne acis. Dažos

gadījumos kāda līdzība formā varētu būt ar acs attēliem, bet šo pašu vārdu pāris reizes nosauc arī, rādīdams uz auduma rakstu dīvāna pārklājā. Vispārējais iespaids tāds, ka "acu" sākotnējā nozīme it kā kļuvusi neskaidrāka tieši pēc tam, kad BĒRNS sāka acs attēlus meklēt dažādās fotogrāfijās un zīmējumos. Jāievēro gan arī, cik dažādas nozīmes ir izveidojušās "acs" vārdam latviešu valodā vispār!

Pretēji iepriekšējam mēnesim, BĒRNS vairs neizrāda nekādu īpašu patiku vai tieksmi *atdarināt* atsevišķas vecāku valodā uztvertas vai priekšā teiktās skaņas. Vienu otru reizi gan vēl pats savā nodabā lallina dažādas beznozīmes formas, vienkārši vingrinādams runas orgānus, bet tas notiek samērā reti. Tā, piem., ap 1; 3, 7, nodarbinot mutes muskuļus, kādā šādā mēģinājumā BĒRNAM izdodas izteikt skaidru *jā!* TĒTIS, kas ir tuvumā un to dzird, uztver to par apstiprinājuma "jā" un uzslavē BĒRNU: "nu redz, kā Dainis saka — jā; nu pasaki vēl 'jā' !" BĒRNS atkārti skaidru *jā!* (ar pusgaru *a*). Vēlāk pēc tam 16. mēnesī BĒRNS šo formu vairs neatkārti; tā arī viņam, acimredzot, nesaistās ar to jēgumu, kas ir pieaugušo apstiprinājuma vārdā "jā". Tādam nolūkam BĒRNS visparastāk izmanto galvas mājieni. Tomēr arī žesti pozitīvai atbildei (pamādot ar galvu) un negatīvai atbildei (galvu papurinot) šai laikā vairs nav tik noteikti kā agrāk.

Ar lielāku interesi 16. mēneša beigās BĒRNS klausās un mātās atdarināt *r*-skaņu, kas viņam vēl neveicas. Ap 1; 3, 26 BĒRNS iepazīstas ar (past- un skatu-) "kartēm"; mēģinot izteikt šo vārdu ar *r*-skaņu, artikulē kaut kur dziļi mutē, tā ka iznāk *ka* ^(r)*k* *ä*. Kaut kas līdzīgs arī formā *k* ^(r)*äka* (no kreklis), ar dziļu (uvulāru) berzeņa *r*.

Kad MEMME viņam 1; 3, 28 demonstrē skaidru un ļoti spēcīgi artikulētu *r*-skaņu (*Rrīga rra*), BĒRNS uzmanīgi klausās un aiz sajūsmas smeļ, mēģina atdarināt, bet neizdodas. Sākumā iznāk bilabiāls *r* (abas lūpas cieši sakniebtas, un gaisa strāva, cauri lauždamās, tās ietricina); otrreizējā mēģinājumā dzirdama dziļi mutē, ar mēles sakni (?) veidota saspriegta *r*-skaņa. BĒRNS pats, to veidojot, ir pavisam piesarcis, jo elpa tiek aizturēta un tad tā spēcīgi rauj valā nosprostojumu mutes dibentelpā. Tomēr mēles galiņa *r* neprot

izteikt.

Turpretim kā atsevišķu skaņu BĒRNS iemācās atveidot arī balsīgo *v* (agrākā nebalsīgā varianta *f* vietā).

Šai mēnesī nostiprinās arī *ġ* (izrunā tuvs mīkstinātai *d*-skaņai), parasti tikai formā *ġe* (arī *ġā*, *dġā*) (no *ā* bē cē dē).

Formas pamatā ir vecāku lietotais bērnu valodas izteiciens, ko viņi šad tad saka BĒRNAM, mudinot viņu "palasīt, kas grāmatā stāv rakstīts: *ā bē cē dē*". 16. mēneša pēdējās nedēļās BĒRNS, skatīdamies kāda laikraksta vai grāmatas lapās, nereti ar pirkstu novelk pa burtu rindām un nosaka: *ġā!* (vai līdzīgu variantu).

Aktīvi lietoto vārdu skaits mēneša beigās pieaudzis. No formālā viedokļa tos var sadalīt 2 grupās:

1) BĒRNA izrunā tie diezgan precīzi atbilst paraugformai pieaugušo valodā, piem., *māmmā* (no *māmmā*), *ninn(e)* (no *ninne*), *tātā*, (no *tātā*, nesaskan intonācija), *acis* (no *acis*; *acenes*), *apa* (no *lapa*), (*h*) *aba* (no *labs*, *siev. dzimtē laba*, *adv. labi*), *a^(m) pa* (no *lampa*), *azis* (no *nazis*), *am(ma)* (no *ņamma*), *zece* (no *zeķe*), *memme* (no *ķemme*), *mumma* (no *bumba*), *k^hu k^ha* (no *suka*; *kūka*), *aijaijai jai jai* (no *aijaijai-jai*), *k^ha k^ha* (no *kakls*; *kaklauts*), *ata* (no *rati*), *tjob* (no *tūba*), *ap!* (no *op!* *opā!*), *au-au* (no *vau vau*). Formās ar *-c-* un *-z-* šie līdzskaņi ir nedaudz mīkstināti.

2) BĒRNA valodā vārdu veido viena pati konsonantiska skaņa, kas saskan vai nu ar pieaugušo vārda formas sākuma vai arī (retāk!) ar beigu skaņu, piem., *p* vai *p^h u* (no *puķe*), *p* (no *poga*), *c̄!* (garš viegli mīkstināts *c*) (no *ciet*), *k^h!* (no *kliks!*); *s̄* (no *siksna*), *z̄* (no *ziepes*), *v* vai *f* (no *vāks*), *n̄* (no *nauda*), *m̄*, vēlāk *mō* (no *mū*, *mūiņa*), (*p*)*r!* (bilabiāls *r*) (no *ptrūiņš*; *priekšauts*).

Pirmā zilbe (vai tās daļa) atspoguļojas tādās formās kā: *aba* (no *ābols*), *bi-bi-bi* (agrāk tikai *b*) (no *bikses*), *Da* vai *Dā* (no *Dainis*).

Paraugvārda beigu elements toties redzams tādās BĒRNA runātās formās kā:

s̄ (no *lineāls*), *k^h -k^h!* arī *k^huk^hu* (no *tik tak*, ar "pulksteņa" nozīmi), *ba* (no *kārba*).

Dažos gadījumos BĒRNA izrunā, liekas, atspoguļojas vidus zilbe pieaugušo lietotajā vārdā, piem., *ci* (ar mīkstinātu *c-*) (no klucis, klucītis), *ai*, vēlāk arī *aja* (no maize), *ņam ņam* (no dinamo, vecāku izrunā ar uzsvērtu pirmo zilbi!) *mi-mi-mi* (no zīmulis), *ņāņņī* (no cimdi, cimdiņi), *dudu* (ar kaut ko vidēju starp *u-* un *i-* skaņu) (no gludeklis), *nā nā nā* (no antenna, par kuru katru stieples gabaliņu), *n n n* (no zvaigzne).

Sprīžot par BĒRNA aktīvo vārdu krājumu un īpatnējo izrunu, svarīgi atzīmēt arī tās formas, kas tai laikā bijušas visbiežāk dzirdamas BĒRNA tuvākajā apkārtņē un varējušas noderēt par viņa valodas paraugu. Ģimenes lokā MEMME un TĒTIS lietojuši diezgan daudzus t. s. aukļu vai bērnu valodas izteicienus, sevišķi tiešās sarunās ar BĒRNU. Bieži vien ar to pašu saturu vecāku runā paralēli dzirdami vairāki sinonīmi, pie kam viens no tiem ir parastais normālvalodas apzīmējums, otrs – atbilstošais bērnu valodas vārds, kas vai nu ir plaši pazīstams visiem latviešu valodas runātājiem vai arī uztverams par individuālu darinājumu un lietots tikai BĒRNA tuvākajā apkārtņē. Reizēm vārdu izvēlē starp MEMMES un TĒTA valodu bijusi neliela atšķirība. Tā, piem., blakus parastajam latviešu valodas vārdam viens vai otrs no vecākiem lietojuši bērnu valodas apzīmējumus:

istaba vai (TĒTA valodā, pārņemot viņa dzimtajā Kurzemes izlokņē pazīstamo bērnu valodas formu) *ipa*
biksēs vai (parasti TĒTA valodā) *biki-biki*
gulta vai *aiju žūžu!*
sāp! *iedurs!* *ai jaijaijai!* (brīdinājums neiet pārāk tuvu klāt kaut kam asam, karstam, bīstamam)
grāmata vai *avīze* vai *ā bē cē dē*
dzēriens vai (precīzāk norādot, piem.) *piens* vai *ninne*
celies augšā! vai *op!* vai *opā!*
zirgs vai *zirdziņš* vai *ptrū-iņš*
pulkstenis vai *tik-tik*
govs vai *gotiņa* vai *mū* vai *mū-iņa*
putriņa vai *ņamma*
šokolāde vai *uku*
suns vai *vau-vau* vai *vāu-iņš*

BĒRNS pasīvi gan saprot arī normālvalodas apzīmējumu, bet aktīvajā valodā visparastāk mēģina atdarināt t. s. bērnu valodas variantu. Tā, piem., BĒRNS zina, ko nozīmē "suns", bet pats runā tikai formu, kas atgādina pieaugušo lietoto "vau-vau" jeb "vau-iņš". Viņš cenšas, ar grūtībām, atdarināt bilabiālo *r*, bet netiecas atdarināt normālo pieaugušo valodas vārdu "zirgs"; saka "mū", lai gan pazīst arī "gotiņu". Tomēr arī vārdi ar sarežģītu struktūru (līdzskaņu sastrēgumiem, lielāku zilbju skaitu) daudzkārt noderējuši par paraugu, ko BĒRNS centies atveidot savā valodā, (piem., runājot par "kaklu", "kreklu", "lineālu", "matraci", "gludekli".)

Starp vārdiem, kas bieži lietojami vecāku valodā un kas varētu būt BĒRNA aktīvā vārdu krājuma pamatā, atzīmējamas arī biežās deminutīvu formas (piem., *bumbiņa*, *cimdiņi*, *klucītis*, *gotiņa*, *putriņa*, *zirdziņš*, *vau-iņš*).

Pārskatot BĒRNA aktīvo vārdu krājumu 2. gada 1. ceturkšņa beigās, duras acīs, ka šo formu liela daļa ir vai nu atsevišķas skaņas vai skaņu kopas, kas iepriekšējos mēnešos BĒRNA valodā bija dzirdamas kā lallinājuma vārdi bez kāda konkrēta satura. Tagad šie skaņu elementi sasaistījušies ar noteiktiem priekšstatiem, piem., *aija* (= *gulta*), *bi* (= *bilde*), *papa* (= *cepure*), *ba* (= *kārba*), *mimimi* (= *zīmulis*), *ptr* (bilabiāls *r*) (= *zirgs*; priekšauts), *s* (= *lineāls*).

Pārskats par aktīvajiem vārdiem un to nozīmēm BĒRNA valodā
16. mēnesī

Par pamata formām ņemti pieaugušo lietotie vārdi, alfabēta secībā.

[ābuols]

aba vai *āb* (1; 3, 2): nosaukums tiek attiecināts arī uz bumbieri, apelsīnu, kartupeli vai citu kādu ieapaļas formas augli, arī banānu (BĒRNS parasti dabū jau nolobīta banāna gabalu, kam arī pēc formas zināma līdzība ar ābola šķēli), vēlāk dažas reizes tā tiek apzīmēta arī *ola*.

1; 3, 19 BĒRNS aptausta kādu krēsla sānu atzveltnes veidojumu, kas līdzinās ieapaļai bumbai, un saka: *aba*.

[acis; acenes]

ācc^{he}s (1; 3, 4). BĒRNS savā nodabā šķirsta laikrakstu un rāda ar pirkstu uz acīm vai acenēm cilvēku seju attēlos. Visu 16. mēnesi, fotogrāfijas vai zīmējumus skatīdams, it kā visvairāk uzmanības veltī tikai šim "acīm" (arī "auto" attēliem).

accⁱs (ar viegli mīkstinātu pagaru -c-). BĒRNS rāda uz acīm kāda vīrieša galvas attēlā. Mēneša pēdējā nedēļā vēl dzirdami abi varianti – ar īsu *a* un ar nelielu pagarinājumu, kamēr 17. mēneša sākumā galīgi nostiprinās izruna ar īsu patskani (kā pieaugušo valodas formā).

Ap 1; 3, 25 forma tiek attiecināta ne tikai uz acīm un acenēm, bet arī uz citiem kādiem maziem raibumiņiem, piem., segā, audumā, tapešu zīmējumā. Daži no tiem pēc formas atgādina kaut ko no tām kontūrām, kā acis attēlotas stilizētos zīmējumos. Mēneša beigās "acu" pamata nozīme kļuvusi mazāk skaidra un noteikta, šķiet, tieši sakarā ar to, ka šai laikā "acis" ir meklētas galvenokārt dažādos attēlos.

1; 4, 0 BĒRNS (rāda uz nažiem) *acis! acis!*

MEMME (pārlabo) *tas ir nazis!*

BĒRNS (atkārto par jaunu) *acis!*

Agrāk, par nazi runājot, bija ievērota tikai forma *azis!*

[ai ai!]

Interjekciju lieto tiklab TĒTIS, kā arī MEMME sarunās ar BĒRNU, lai norādītu, ka kādam priekšmetam nedrīkst iet klāt, to aizskart, jo tad sāpēs, piem., vecāki brīdina BĒRNU: "Neej pie uguns! Uguns iekodīs, un tad Dainītim būs ai jai jai jai!" Līdzīgā kopsakarā BĒRNS saprot vārdu "ass", "kož", "sadedzinās", "karsts" nozīmi vismaz tādējādi, ka no priekšmetiem, kas tiek apzīmēti ar kādu no šiem vārdiem, jāsargās. Kad MEMME šuj un BĒRNS sniedzas pēc adatas, MEMME atvaira viņu ar paskaidrojumu, ka "adata ir asa un var iedurt". BĒRNS pats tūlīt iesaucas: *ai jai jai jai!*" Citi piemēri:

MEMME (brīdina BĒRNU) *neej pie plīts! uguns iekuodīs!*

BĒRNS *ai jai jai jai!*

Cits gadījums:

TĒTIS (savainojis sev pirkstu; dažkārt gadās to pārtīt BĒRNA klātienē; sastriepdams pušumu ar zālēm vai arī pašu pārsieto pirkstu rādīdams, TĒTIS dažkārt paskaidro): *ai jai jai jai!*

Pēc kādām dienām (1; 3, 2) BĒRNS ierauga guļāmistabā uz kumodes atstātu pirksta pārsēju, bet TĒTA paša tuvumā nemaz nav.

BĒRNS (rāda uz šo pārsēju un saka MEMMEI) *ai ai-jai!*

Kad pēc pāris nedēļām BĒRNS atkal ierauga līdzīgu marles tinumu MEMMES (ne vairs TĒTA pirkstā), BĒRNS atkal iesaucas ar šo pašu interjekciju.

1; 3, 22 BĒRNS (aptausta pogcaurumu TĒTA krekla piedurknē: *aijaijai!* (Nav gluži skaidrs, kādā sakarā BĒRNAM šeit radušās asociācijas ar kaut ko sāpīgu vai bīstamu. Varbūt "pušums"?)

16. mēneša beigās BĒRNS diezgan bieži liek pirkstu pie mazām kārpīnām un pigmentējumiem MEMMES ādā un (laikam uz-tverdams tos par ievainojumiem) saka: *aijaijai!*

Vārds tiek ļoti bieži lietots visu 16. mēnesi. Intonācija – tāpat kā pieaugušo valodā – ar stieptu raksturu; interjekcijas elementu *ai-ai* atkārtojums citreiz isāks, citreiz garāks.

1; 3, 18 MEMME pieiet pie zāļu skapiša un paņem glicerīna pudeli, lai aptrieptu ievainojumu pirkstā.

BĒRNS (kas vainu pirkstā nemaz neredz, pēkšņi): *aijaijai-jā ai-ai-ai-ai!*

[gulta] vai [aiju žūžu]

aija vai *aia* BĒRNA valodas forma atveidīnāta no vecāku lietotā otrā variantā "aiju žūžu".

16. mēnesī BĒRNS pasīvi saprot "gultas", "spilvena", "palagu", "segas" un "matrača" nozīmi. Kad MEMME lūdz viņu: "aiznes kurpes atpakaļ un noliec zem gultas", BĒRNS to izdara. Tikpat precīzi tiek veikts uzdevums: "paņem spilvenu un aiznes spilvenu, noliec uz gultām!" (TĒTA un MEMMES gultas stāv kopā, pārsegta ar vienu pārklāju). Šādu rīkojumu BĒRNS saprot arī tad, kad MEMME (eksperimentēdama) "gultu" vietā min BĒRNA paša lietoto formu ar šo nozīmi: "aiznes uz aijām!"

Savā runā BĒRNS šai mēnesī nav mēģinājis atdarināt nedz "gultas", nedz "spilvena" vārdu. Mēneša beigās parādās aktīvs vārds "matracim".

Mēneša otrajā pusē *aija* tiek biežāk attiecināta uz spilvenu. BĒRNS saka to, nolikdams galvu uz spilvena, vai rādīdams uz savu spilventiņu, kas parasti atrodas viņa rotaļu "dārziņā" vienā stūrī.

Vienu vienīgu reizi atzīmēts visa divvārdu refrēna atkārtojums, imitējot TĒTA iepriekš teikto interjekciju (1; 3, 27):

TĒTIS (midzinādams BĒRNU) *Dainītis aiju žūžu!*

BĒRNS (tūlīt atkārtot) *aia zūzu!*

[antenna]

1; 3, 18 *nā nā nā!* (ieraugot spirāl̄blociņu mugurās metāla stieples vijumu). Pirms kāda mēneša BĒRNS tādā veidā bija atdarinājis TĒTA teikto "antennu"; nozīme saistās ar stieples jēdzienu, jo TĒTA rādītā un tā nodēvētā "antenna" īstenībā ir metāla stieple gar sienu, tikai vienā daļā savīta spirālē.

Šai mēnesī BĒRNS vārdu reti lieto, jo apkārtņē arī nav daudz tādu lietu, kur būtu redzamas šāda veida stieples.

1; 3, 23 BĒRNS skatās, kā MEMME virtuvē aizver griestos augšas lūciņu, pavelkot tievu metāla važiņu: *nā nā!*

[apkakle]

ak^h ak^h a. Vārds 16. mēnesī dzirdēts diezgan reti.

[atā!]

1; 3, 18 MEMME (ejot projām, māj BĒRNAM ar roku un saka):

a tā, a tā!

TĒTIS (mudina BĒRNU, lai arī viņš pavicina ar roku).

BĒRNS (pamāj ar roku un atkārto) *a tā, a tā* (ar galveno uzsvaru 1. zilbē, ar stipru palīguzsvaru otrajā, nedaudz pagarinātajā zilbē).

Vēl mēneša sākumā, kad TĒTIS nāca mājās, BĒRNS, jau padzirdējis noklaudzam ārdurvis, parasti pārtrauca savu rotaļu un priecīgs sauca: *atā!* (ar mainīgu uzsvara vietu). Nākamā mēneša (1; 4) sākumā vairākas situācijas skaidri rāda, ka ar šo vārdu BĒRNS domā (arī) ārdurvis. Tā, piem., 1; 3, 21 BĒRNS pieiet pie dzīvokļa ārdurvim un rāda uz tām: *atā!*

[atpakaļ]

MEMME, paripinādama rotaļbumbu un redzēdama, kā tā atsitas pret gultu un ripo atpakaļ, paskaidro BĒRNAM: *redz, kā bumba nāk atpakaļ!* 1; 3, 23 BĒRNS vēro līdzīgu bumbas kustību un kādas 3 reizes, tiklīdz pasviestā bumba atsitas un ripo uz sviedēja pusi, saka: *apapa!*

[aukla]

Parastākā forma ir *oka*. Šai mēnesī vārds reti dzirdams, kaut gan BĒRNS diezgan bieži redz pieaugušos rikojamies ar auklām.

[auss]

āu (ar krītošu toni). 1; 3, 18 BĒRNS, rādot uz ausi kādā fotogrāfijā, nočukst: *āu*. Citā reizē (1; 3, 20) BĒRNS, saņemdam TĒTA ausi, nočukst *āu* (ar kāpjoši krītošu toni). Pēc kādām dienām (1; 3, 26) vārds atkal dzirdēts, kad BĒRNS rāda uz ausi kādā sejas attēlā. Vārds šai laikā diezgan biežs, īpaši konstatējama teikumos "(tā) ir auss". Ļoti bieži meklē "ausis" dažādos cilvēku un dzīvnieku attēlos.

[auto]

1; 3, 4 BĒRNS patstāvīgi, skatoties laikraksta lapā, pamana tur auto attēlu un nosauc to pareizā vārdā *outo* (ar stiepti izrunātu divskani). Visu šo mēnesi BĒRNS fotogrāfijās un citādos attēlos sevišķi aizrautīgi meklē auto un katreiz nosauc vārdu, priecādamies, ka varējis identificēt. Turpretim par tām automašīnām, ko redz ielās, mēneša beigās parasti nesaka nekā.

1; 3, 18 (par auto attēlu laikrakstā): *auto!* (ar krītošu toni nedaudz pagarinātajā *a*).

Ap mēneša vidu kādā reizē ārā rūc lidmašīna. BĒRNS (istabā, ieklausās troksnī): *auto!* (izrunā kaut kas līdzīgs vienskanim ar sekojošu *v*). Arī fotogrāfijās par *auto* nereti nodēvē arī kādas citas mašīnas, piem., tanku, ceļu labojamo mašīnu u. tml.

[bikses]

Līdzšinējās vārda sākuma skaņas *b* vietā ar 1; 3, 6 saka jau *bi* vai — ar atkārtojumu — *bi bi* (ar uzsvaru formas sākumā). Kādu nedēļu vēlāk dzird arī trīskāršojumu (*bi bi bi*) vai pat četrkāršojumu (*bi bi bi bi*). Mēneša beigās nostiprinās zilbes trīskāršojums: *bi bi bi* (ar sākuma uzsvaru).

Attiecināta šī forma tiek gan uz paša lignīna biksītēm un (isajām) apakšbiksēm vai garajām virsbiksēm, gan arī uz pieaugušo biksēm.

[bilde]

Jau agrāk pieaugušo apzīmējumu "bilde" MEMME un TĒTIS, runājot ar BĒRNU, lietojuši plašā nozīmē — par dažāda veida attēliem: grafikām, akvareļiem pie dzīvokļa sienām utt. BĒRNA izrunā agrākā *b^h* vietā šai laikā parādās forma *bi*, bet BĒRNA interese par "bildēm" pie sienām šai mēnesī atslābst. Fotogrāfijas vai tamlīdzīgus attēlus laikrakstos un grāmatās BĒRNS ar *bi* neapzīmē, jo tur tos, kur vien iespējams, mēģina jau specificēt kā "acis", "auto", "auss" u. tml.

[bu-bu-bu-bu!]

Interjekciju sākotnēji lietojis TĒTIS īpašā "mazu bērnu baidīšanas" rotaļā. To imitēdams, arī BĒRNS savukārt skrien pakaļ TĒTIM un viņu "baida" (lai mūk) ar *bo bo bo bo!* (ar uzsvērtu pirmo zilbi).

Mēneša otrajā pusē šī rotaļa vairs nav iemiļota; to neatkārto arī vairs TĒTIS, jo BĒRNS kļuvis jau daudz brīvāks un dzīvāks savās kustībās.

[bumba]

1; 3, 15: *mämmä* (ar garu, stieptu *m*-skaņu starp nenosakāmas kvalitātes vokāļiem). Ap šo laiku, kad Ziemsvētkos BĒRNAM uzdāvināta liela gumijas rotaļbumba, kas viņam ļoti patik, cenšas arī vārdu vairākkārt izrunāt.

1; 3, 17 BĒRNS (nogūlies uz vēdera un skatās, kā bumba paripojusi zem dīvāna) *mumm. mumma* (ar platu, *o*-skaņai tuvu *u*; ar vēstījuma teikuma intonāciju)

MEMME *kur tad ir bumba? zem dīvāna?*

BĒRNS (rāda ar roku zem dīvāna un atkārto) *mumma!*

MEMME *kā tad mēs dabūsim bumbu ārā?*

BĒRNS *s* (= ar lineālu) (MEMME parasti ar lineālu palīdz izvilkt no pagaldes vai pagultes BĒRNA rotaļmantiņas, kas tur paripojušas).

Vēlreiz līdzīgā izrunā vārds atzīmēts 1; 3, 26: *mumma*.

[cepure]

Pirmo reizi forma *pa-pa* atzīmēta 1; 3, 25, kad, spriežot pēc situācijas, vēl nelikās pilnīgi drošs, vai BĒRNS to attiecina uz "cepuri".

Nākamajā dienā nozīme kļūst gluži skaidra: BĒRNS tā apzīmē pats savu cepuri. 1; 3, 29, cilājot savu cepuri, BĒRNS lieto arī vienzilbes formu *pa*.

[ci!] (šķaudiena imitācija)

Šai mēnesī vārds atzīmēts vairākas reizes. Sākotnēji to var uzlūkot par skaņu atdarinājuma formu, ko lietojusi MEMME. Šķaudidama (lai BĒRNS nesabītos un zinātu, kā šo norisi sauc), MEMME paskaidro: *mämmä šķaudija ci!* Nākamajās reizēs (ap 1; 3, 28) BĒRNS pats tūlīt piemetina *ci!*, tiklīdz MEMME paguvusi paskaidrot, ka "mämmä šķaudija". Vēlāk BĒRNS tādā veidā reaģē uz pašu šķaudiena troksni, kaut arī neviens no pieaugušajiem to nav paguvusi vārdā nosaukt.

[ciet]

c! (spēcīgi izrunāta, viegli palatalizēta afrikāta, parasti ar spēcīgu apdvēsumu) ir iemīļota forma visu mēnesi. BĒRNA valodā tā ievērota gan kā pavēles forma, gan kā apstiprinājums, konstatējot, ka kaut kas ir "ciet". Tā, piem., 1; 3, 22, kad MEMME tikko noritinājusi aizlaidņus virtuves logam un nāk uz istabas loga pusi, BĒRNS sauc: *c!* (= taisi ciet arī šo logu!). Līdzīgi citā reizē BĒRNS, rādot uz virtuves skapja durvīm, kas atstātas pusvīru, iesaucas: *c!* Dažkārt forma teikta arī, vienkārši konstatējot, ka kaut kas ir "ciet", piem., pieejot pie durvīm un pārbaudot, ka tās ir kārtīgi aizvērtas.

To pašu *c!* BĒRNS saka arī par sava apģērba gabaliem – jaku, kreklu, biksēm, kas vai nu ir jau aizpogātas (konstatējums), vai arī ir neaizpogātas un būtu jāaizpogā ("jātaisa ciet"). Līdzīgas nozīmes nianse vārdam "ciet" ir arī apkārtnes sarunvalodā.

[cimdi]

BĒRNA valodā: *ņāņņā!* (1; 3, 5), rādot uz sievietes roku (plaukstu) kādā attēlā. 1; 3, 16 BĒRNS atkal rāda uz skaidri izšķiramiem rokas pirkstiem kāda puisēna attēlā: *ņāņņi* (beigu patskanis variē, -e vai -i). 1; 3, 26 atzīmēta forma ar zilbju triskāršojumu: *ņā ñā ñā*.

Visparastāk BĒRNS ar šo vārdu apzīmē cimdus – vai nu dūraiņus, kādus valkā pats, vai arī pirkstaiņus, ko visbiežāk redz vecāku rokās. Šai laikā pasīvi saprot "rokas", "ikšķa" un "pirkstu" nozīmi; ja liek parādīt, kur ir "pirksti", "nags", "ikšķis", parāda pareizi. Kad mudiņa "pavicini roku!", izdara attiecīgās roku kustības.

[čuru čuru!], TĒTA valodā reizēm arī [čurru čurru!], latviešu aukļu valodā pazīstama interjekcija, mudinot BĒRNU izčurāties

BĒRNA valodā iepriekšējā mēneša forma pamazām pārveidojas par *c^h!* vai *ci!* (abos gadījumos ar spēcīgu izdvēsumu). TĒTIS šai laikā arī savā runā pārņem BĒRNA formu kā paralēlu apzīmējumu agrāk parastajam *čuru čuru!*

Piem., MEMME (čurina BĒRNU) *Dainis čurās puodiņā, čuru čuru puodiņā!*

BĒRNS (it kā apstiprinot vai atkārtojot MEMMES teikto) *ci!*

(čurāšanas laikā nočūkst, galvu nogrozīdams) *^h aba!*

(MEMME un TĒTIS, viņu uzslavējot, paši mēdz noteikt: "labi! Dainis čurā puodiņā!")

BĒRNA vārds [Dainis]

Pirmoreiz 1; 3, 21 BĒRNS (par savu attēlu spogulī) *Dā*. Otrreiz (1; 3, 23), ieraugot sevi rakstāmgalda spīdīgajā virsmā) *Dā* (ar garu, paplatu, kritoši intonētu *e*). Pēc pāris dienām atkal, ieraugot sevi skatloga stiklā: *Da* (ar ļoti gaišu *a*-skaņu).

Iepriekšējā dienā bija skatījies uz spožu kārbas virsu, kur redzams BĒRNA sejas atspoguļojums, un teicis: *Da*, līdzīgi arī vēl pašas mēneša beigās: *Da* vai *Dā* (ar paplatu, stiepti kritoši izrunātu *e*).

Šo formu saka tikai par savu attēlu, bet ne par sevi pašu. Kad 1; 3, 26 BĒRNS rāda ar pirkstu uz TĒTI un saka: *tātā*, TĒTIS jautā: *parādi, kur ir Dainis?*, BĒRNS rāda ar pirkstu sev uz krūtīm, bet vārdu *Da* tomēr nesaka. (Attiecīgais žests var būt TĒTA kustības imitācija, jo jau agrāk TĒTIS pēc līdzīga jautājuma ir pats ar pirkstu pieskāries pie BĒRNA krūtīm.)

[ā bē cē dē], ģimenes sarunvalodā lietots apzīmējums par grāmatas lasīšanu.

MEMME un TĒTIS nereti, kratīdamies vaļā no BĒRNA lūgumiem darboties ar viņu, iedod viņam kādu apdrukātu papīru vai grāmatu, nosakot: "palasi, kas tur stāv rakstīts: ā bē cē dē!" Ap 1; 3, 28 BĒRNS, pats šķirstīdams laikrakstu, dažkārt velk ar pirkstu pa burtiem un saka *ģē!* (ar kritošu toni).

[dinamo], ar dinamo darbināma neliela kabatas lampiņa

Pirmoreiz atzīmēta forma *ṅam-ṅam* un *ṅamm-ṅamm* (ar ļoti gaišu *a*) 1; 3, 13. Zīmīgi, ka šai pašā laikā vecāku runāto *ṅamm-ṅamm* (=ēst) BĒRNS visparastāk atdarina ar *ām* vai *ām ām*.

1; 3, 28 BĒRNS, teikdams, *māṅamṅam* (ar stāstījuma teikuma intonāciju), rāda uz kumodi, kur parasti stāv minētā kabatas lampiņa, kaut gan tieši tai brīdī tās tur nemaz nav. (Uz kumodes stāv gan kāds mazs mirdzošs, gaismā mirguļojošs spogulītis).

1; 4, 0 BĒRNS tikai *dzird*, ka TĒTIS nāk pa ārdurvīm iekšā un darbina dinamo spuldzīti. BĒRNS reaģē tūlīt ar: *m^āṅām ṅām ṅām!*

[gludeklis]

BĒRNS pirmoreiz redz gludekli 1, 3, 19, kad MEMME gludina BĒRNA bikses. Ziņkārīgi rāda uz elektrisko gludekli un ar jautājamo (*m*)? (caur degunu runāta skarbā vēruma skaņa) vaicā, kas tas tāds.

MEMME (paskaidro) *mämmä gludina ar gludekli. tas ir gludeklis.*

BĒRNS (pēc britiņa) *dudu* (ar gaišiem, *u*-skaņai līdzīgiem patskaņiem).

BĒRNS (vēl pēc kāda laiciņa, kad atkal pamana gludekli noliktu skapī) *dudu* (ar gaišu *u*, bez lūpu izspilējuma).

Šai mēnesī gludekļa vārdu vairāk nepiemin. Kad pēc kādas nedēļas viņš atkal redz MEMMI cilājam gludekli, BĒRNS tūlīt pazīst pašu priekšmetu un iesaucas: *aijai aijai!*, atcerēdamies MEMMES agrāko norādījumu, ka gludeklis ir karsts un ka tam nedrīkst roku likt klāt, bet pašu nosaukumu (*dudu*) vairs neatkārto.

[ipa] vai [istaba]

TĒTIS sarunās ar BĒRNU parasti lieto pirmo, viņa dzimtajā izloksnē pazīstamo aukļu valodas formu *ipa* "istabas" nozīmē. 1; 3, 15, kad TĒTIS kopā ar BĒRNU nāk mājā no pastaigas, BĒRNS pie dzīvokļa ārdurvīm nočukst: *ipā*. Pasīvi BĒRNS saprot arī parasto

normālvalodas vārdu "istaba" (domājot par visu dzīvokli), bet viņa aktīvajā runā šai mēnesī šo vārdu nav gadījis dzirdēt, vienīgi "ipa" augstāk minētajā gadījumā.

[kāja]

Jau ilgāku laiku saprot vārda nozīmi; uzmunināts, prot parādīt "kāju". Pirmoreiz pats min vārdu 16. mēneša beigās, rādīdams uz MEMMES (kailo) kāju: *kā* (ļoti garš *ā*, ar stiepto intonāciju, kas uz beigām pārvēršas krītošā tonī).

[kakls]

Bērna valodā agrākā *k^h* vietā ap 1; 3, 6 izveidojas *k^ha*, brižiem *k^hak^h* (ar dziļi runātu, apdvēstu *k*). Šī pati forma tiek lietota arī ar citu saturu, kā apzīmējums "kaklautam", "šallei".

[kārba]

Pirmoreiz ievērota forma *ba!*, kad BĒRNS 1; 3, 22 rāda uz brīnumsvēcīšu kārbu, kas paslidējusi zem dīvāna.

[karte]

Ziemsvētkos (1; 3, 14) vecāki rāda BĒRNAM Ziemsvētku apsveikuma kartes, paskaidrojot, ka tā ir "karte". BĒRNS atkārtoti tūlīt:

ka^r kā (ar neskaidru, dziļi rīklē veidotu skaņu).

Mēneša beigās BĒRNS vairākkārt lieto šo formu par pastkartēm, apsveikuma kartēm, arī par vēstuli, īstenībā aploksni, ko pastnieks iemet vēstuļu kastītes spraugā pa durvīm.

1; 3, 29 BĒRNS min šo formu, kad ratiņos brauc garām kādai vēstuļu kastei ielas stūrī (jau agrāk mājā rotaļājies ar vecu vēstuļu kasti, kurā metis iekšā un no kuras vilcis ārā pastkartes; arī par vēstuļu kastēm ielas malās vecāki jau kādu reizi agrāk paskaidrojuši, ka tur "met iekšā kartes").

[katls]

Rīkošanās ar virtuves katliem un vākiem ir BĒRNA iemiļota nodarbība šai mēnesī. Kamēr "vāku" vārdu BĒRNS jau sen pārņēmis savā runā, "katlu" vārdu pirmoreiz piemin tikai 1; 3, 24: *kat*, kas nākamajās nedēļās izrunā pārveidojas par *kak^ha* (ar ļoti neskaidru beigu patskani).

[kažuoks]

1; 3, 18 BĒRNS aptausta MEMMES (skunksa) kažoku un saka: *k^hak^hu*. (Pirms tam viņam paskaidrots, ka tas ir "kažoks".)

[kliks!]

Ģimenes sarunvalodā lietots apzīmējums elektrības ieslēgam. (spēcīgi artikulēts) *k^h!* 16. mēneša pēdējā nedēļā tiek lietots par iedegtu divriteņa spuldzīti, par kabatas lampiņu, par īpašām ceļa brīdinājuma uguntiņām, kas mirkšķina krustcelēs. Gadījumu vairumā vecāki paši jau iepriekš minējuši šo interjekciju apmēram tādā sakarā kā: "nuospiež un iedegas: kliks!"

[klucis] dem. [klucītis]

Vārds "klucis, klucītis" lietots pieaugušo valodā par koka klucīšiem, ar kuriem rotaļājas BĒRNS, labprāt cilājot tos vai arī liekot vienu klucīti uz otra.

1; 3, 14 BĒRNA izrunā ievērota forma *ci!* (ar mikstinātu *c-*). Blakus šai BĒRNA valodā parastai formai vienreiz (1; 3, 26) dzirdēta arī izruna apm. *t^hucās*, bet vēlāk BĒRNS to vairs nesaka.

[krākls]

1; 3, 29 *kr^häka* (ar dziļu, it kā rīklē veidotu *r*-skaņu), par TĒTA kreklu.

[krāsls]

Pirmoreiz (1; 3, 28) BĒRNS, rādot pēc kārtas uz istabas krēsliem: *kr^rūka* (ar dziļi artikulētu aukslējenu). Šo formu pēc tam vairs nav

gadījies dzirdēt. Kad BĒRNS ņem savu krēsliņu un grib tajā atsēsties, 16. mēneša beigās parasti saka *s̄* (sal. "sēdēt").

[kūka]

Ziemsvētku vakarā (1; 3, 13) MEMME dod BĒRNAM pirmo reizi nogaršot piparkūku, minot arī vārdu: *piparkūka! kūka!* BĒRNAM tā ļoti garšo, tūlīt arī mēģina atkārtot dzirdēto vārdu.

Pēc dažām dienām BĒRNS lieto to pats, apm. *kuk* (ar platu, o-skaņai līdzīgu *u*). 1; 3, 29 BĒRNS skatās uz cepumiņiem, kas viņam priekšā uz galda: *k^huk^ha* (neliela pauze) *^haba!* (= kūka [ir] laba), it kā divu vārdu teikums.

[kurpe]

16. mēnesī diezgan bieži, domājot "kurpi", BĒRNS saka: *k^h!* (spēcīgi izdvēsta *k*-skaņa), mēneša pēdējās nedēļās arī: *k^hu!*

[ķemme]

BĒRNS izrunā: *meme* vai *memme* (ar šauru *-e*-skaņu).

[labi]

Viens no visbiežākajiem vārdiem 16. mēnesī, kas, spriežot pēc situācijas, formā *aba* atbilst pieaugušo valodas adverbam "labi" vai arī adjektīvam "labs", fem. "laba". Parasti izčukstēts, sākums ar stipru izdvēsumu. Tā, piem., 1; 3, 18: *ämmä* (īsa pauze) *ab^a!* (= *memme* [ir] laba). Cits pieraksts (1; 3, 27):

MEMME: *kāda bija piparkūka?*

BĒRNS (izčukstot): *aba!*

Pa daļai sakarā ar čukstošo izrunas veidu, svešie, kam gadās šo vārdu dzirdēt BĒRNA izrunā, to tūlīt uztver par pareizu pieaugušo valodas "laba" atdarinājumu.

Ar *aba!* BĒRNS uzslavē arī pats savas darbības, kas izdevušās, piem., kad nav saslavinājis bikses, bet izčurājies podiņā, nočukst pie sevis (parasti pagrozīdams galvu): *aba!* (vecāku teiktās uzslavas "labi!" imitējums).

Cits piemērs (1; 3, 29):

BĒRNS rotaļājas ar cauruli, prot izbāzt tai cauri pagaru stienīti, tāpat var uzmaukt atpakaļ metāla gredzenu zīmuļa pagarinātājam; katru reizi, kad tas izdodas, BĒRNS nosaka (galvu nogrozīdams) ar spēcīgu izdvēsumu): *aba!*

1; 3, 29 (par garšīgiem cepumiņiem): *k^huk^ha* (neliela pauze)
^haba! (= kūka [ir] laba).

[lampa]

Iemīļots vārds visu 16. mēnesi. BĒRNS izrunā *a-pa* (ar nelielu pārtraukumu *p* priekšā un īsu *p*-skaņu, pretstatā otrai tai laikā lietojamai formai *appa*, ar garu *p*, ko BĒRNS lieto "lapas" nozīmē).

Šo vārdu BĒRNS saka par visām griestu, galda un grīdas stāvlampām dzīvoklī, tāpat arī rāda uz ielas laternām, uz dažāda veida lampām veikalu logos.

[lapa]

BĒRNA valodā *appa* (ar garu *-p*-skaņu starp patskaņiem). Šai mēnesī formu lieto vairāk tikai par grāmatu lapām, papīra lapām u. tml. Ziemas laikā BĒRNS ir ārā daudz retāk, koku lapas tad jau lielāko tiesu nobirušas un ar tām nav tiešas saskares.

[lineāls]

Pats priekšmets BĒRNA dzīvē iegūst īpašu interesi ar to, ka MEMME vai TĒTIS ar to velk ārā bumbu, kas viņam rotaļājoties parpojusi apakšā zem kādas mēbeles. Vārds BĒRNA valodā kļūst aktīvs formā *s̄* un paliek šādā formā visu šo mēnesi. Vārds bieži teikts.

1; 3, 17 BĒRNS rāda MEMMEI, ka bumba pazudusi zem dīvāna.

MEMME *kā tad mēs dabūsim bumbu ārā?*

BĒRNS (rāda uz lineālu, kas stāv uz TĒTA rakstāmgalda) *s̄!*

[luogs]

Pirmo reizi 1; 3, 20 (bet toties tai dienā vairākkārt) *gugu* (ar gaišu *u*-skaņu) BĒRNS rāda uz logu, kad MEMME laiž zemē tumšos loga aizlaidņus (ritināmos aizkarus), un saka šo formu. Paskaidrojot savu darbību, MEMME jau iepriekš šad tad bija teikusi, ka viņa "taisa luogu ciet".

[maize]

Ap 1; 3, 13 *ai* (dažkārt ar stieptu toni), par maizes šķēli, ko BĒRNS saņem ēdiena reizēs. Jau kādu mēnesi BĒRNS ir barots 2 - 3 reizes dienā ar biezeni vai putru, bet dažas reizes dabūjis arī maizi. Mēneša vidū ar *ām* (no *ņamma*) BĒRNS apzīmē tikai to ēdienu, ko viņam pusšķidrā veidā no katliņa pasniedz ar karoti. Mēneša otrā pusē *ai* biežāk dzirdams ar grūstu toni, un pati forma paplašinās par *aija*.

1; 3, 29 BĒRNS grūž nost MEMMES piedāvāto karoti ar viru un sauc pavēlīgi, skaļi: *ai! ai!* (ar grūstu toni), lai viņam dod maizi.

[māja]

BĒRNA valodā vārds kļūst aktīvs 16. un 17. mēneša mijā formā *mā*. Sākumā vārds tiek lietots par māju attēliem BĒRNA bilžu grāmatā.

[matracis]

1; 3, 19 MEMME (klādama gultu, paskaidro BĒRNAM):

tas ir matracis!

BĒRNS (tūlit atkārtojot) *adacⁱ s.*

Ap 1; 3, 29 atkal atzīmēta forma *acācā* (tūlit pēc tam, kad MEMME savā runā pieminējusi matraci), drusku vēlāk (apm.) *ācici*.

(Visās šais formās *c*-skaņas viegli mīkstinātas).

[mämmä], ģimenes valodā parastais apzīmējums MEMMEI

BĒRNA valodā 16. mēneša pirmajā nedēļā bieži *äm* un *ämm*.
1; 3, 10 ievērots formu attiecinājums uz divām svešām pusaugu meitenēm. Ap Ziemsvētkiem (1; 3, 14) šīs formas BĒRNS sāk konsekventi attiecināt uz MEMMI. Piemēram, to teikdams, rāda tieši uz MEMMI, arī tad, ja apkārt ir arī citi cilvēki. 1; 3, 16 BĒRNS skrien pakaļ MEMMEI un sauc vairākkārt: *äm-mäm-mäm!*

1; 3, 18 MEMME (sasegusi BĒRNU gultā, pēc vannas)

kāda ir mämmä?

BĒRNS *ämmä* (maza pauze) *ab^a!* (= memme [ir] laba)
(pirmais divu vārdu savienojums teikumā).

1; 3, 22 BĒRNS rāda bilžu grāmatā uz attēlu, kurā redzama jauna sieviete, tumšiem matiem, kas stāv pie bērna gultas: *äm*. (TĒTIS kādreiz agrāk, šo attēlu interpretēdams, pats bija to nodēvējis par "mämmi".)

1; 3, 23 BĒRNS rāda uz MEMMI (skaidrā izrunā) *mäm*.

16. mēneša beigās par *äm(mä)* vai *mäm(mä)* dēvē dažādas sievietes attēlos, vienreiz saka to arī par kādu latviešu rakstnieka (J. Alunāna) ģimetni, kurā tas, tāpat kā MEMME, redzams ar brillēm.

1; 3, 27 BĒRNS rāda uz svešu pusmūža sievieti ielas otrā pusē un saka: *ämmä* (MEMME un TĒTIS tai laikā iet viņam blakus).

Pašās mēneša beigās nostiprinās izruna *mämmä*.

[mū] vai [guovs]

Ģimenes valodā pieaugušie lieto abus variantus.

Pirmoreiz 1; 3, 29 BĒRNS skatās bilžu grāmatā divus govju attēlus: *mm!*

TĒTIS (pieiet klāt un apskatās, ka tās tiešām govīs):

jā, redz, kur ir mū. tā ir mū.

BĒRNS (drīz pēc šī TĒTA aizrādījuma): *mū!* (ar paplatu *ū*, kas izrunā tuvs *o*-skaņai).

Dzīvu govī šai laikā BĒRNS vēl nav redzējis.

[nauda]

1; 3, 16:

TĒTIS (rāda BĒRNAM Latvijas pieclatnieku un paskaidro):
tā ir nauda!

MEMME (atkārto ļoti skaidrā izrunā, sevišķi uzsverot sākuma
skaņu un *n* izrunā pavirzot mēles galiņu vairāk uz āru nekā
normāli): *nauda!*

BĒRNS (izbāž mēles galiņu starp zobiem pavisam ārā no
mutes): *nn!*

Nepārprotama cenšanās atdarināt MEMMES runas orgānu stāvokli.

[nazis]

16. mēnesī bieži lietots vārds: (ar palatalizētu līdzskani) *azis*, vēlāk
acis. Pirmoreiz (1; 3, 10) *azis* teikts, aplūkojot kādu nazi vai snie-
dzoties pēc virtuves vai kabatas naža (kas salocīts, neatvērts).

1; 4, 0 BĒRNS rāda uz nažiem: *acis acis!* MEMME un TĒTIS, kas
stāv tuvumā un to dzird, pārlabo: *tas ir nazis!* BĒRNS (atkārto to
pašu agrāk teikto formu): *acis!*

[ninne] vai [dzēriens]

Ap 1; 3, 14 BĒRNS par *ninn* vai *ninnā* sauc katru dzērienu, piem.,
pienu, tēju. Ar šo pašu vārdu rāda arī uz krūzi, pudeli vai citu
kādu trauku, no kura dzer vai kurā viņš redzējis ielejam kaut ko
dzeramu.

1; 3, 18 BĒRNS tā nosauc nosmalstītu augļu viras šķidrumu, ko
viņam ēdiena reizēs dod no karotes.

1; 3, 19 ciemos pie kādas vecākas zviedru dāmas BĒRNS ievēro uz
skapjaugšas rindā saliktus sudraba kausiņus, greznuma priekš-
metus; skatās uz tiem un saka: *nenn^e* (ar ļoti šauru *e*-skaņu).

1; 3, 20 forma teikta vairākkārt, vai nu kā *nenne*, vai (ar viegli pa-
latalizētiem *n*) *nenne* (abos gadījumos ar šauru *e*-skaņu).

1; 3, 27 MEMME un TĒTIS kopā ar BĒRNU iet pa ielu garām piena
veikalam. Vecāki sarunājas *savā starpā*, ka drīz BĒRNS būs jau tik
liels, ka viņu varēs ņemt līdz bez ratiņiem, "kad ies pēc piena".

BĒRNS, (kas visu laiku klusējis, pēkšņi reaģē uz MEMMES pie-

minēto "pienu" ar *ninn!* t. i. pārtulkojot to ar atbilstošo "bērnvalodas" variantu, jo "piens" tai laikā vēl nav BĒRNA aktīvo vārdu krājumā.

1; 3, 29 BĒRNS rāda uz krūzi un pavēligā balsī sauc: *ninni!* (grib, lai viņam dod dzert).

1; 3, 30 MEMME un TĒTIS (BĒRNA klātienē) izsaiņo nažus, dakšiņas un karotes. BĒRNS rāda uz karotēm un saka: *ninn*, paņem vienu no tām un liek sev pie mutes, it kā dzertu. Turpretim, norādot uz katliem, tai pašā vakarā vēlāk saka: *am* (t. i. katlos vāra "ņammu").

[*ņamma*] vai [*ēdiens*]

16. mēneša pirmajā nedēļā ar *ām* vai *ämmä* BĒRNS apzīmē kuru katru ēdienu, arī "ēst" vārda plašākā jēgumā (sal. aukļu valodā lietoto verbu "ņammāt").

1; 3, 15 BĒRNS vārda saturu ierobežo, attiecinot to vairs vienīgi uz pašķidru biezeni vai putru, ko ar karoti dod viņam no viņa mazā katliņa.

Kad BĒRNS izsalcis, vedina ar *ām!* MEMMI uz virtuvi (kur viņu mēdz ēdināt). Šo pašu formu saka arī, rādot uz savu katliņu (kurā vāra un no kura viņam dod ēdienu), uz šķīvjiem (kuros ir ēdiens). Ap 1; 3, 18 forma dzirdama kādos trīs variantos: *ām* vai *am*, arī *amma*.

Kādu pievakari, kad BĒRNS tikko kā pavakariņojis, viņš atkal piešķrien pie MEMMES un vedina viņu aiz rokas uz virtuvi. Kad MEMME ar TĒTI tur ieiet, BĒRNS tūlīt steidzas pie virtuves skapiša un sāk kravāties ar katliem (kas šai laikā viņam ir interesanta nodarbošanās), bet noraida piedāvāto ēdienu. Forma tātad domāta par virtuvi, t. i. telpu, kurā mēdz dot "ņammu".

1; 3, 20 no rīta BĒRNS ar skaļu *am!* paskrienas uz virtuves pusi, nāk atkal atpakaļ pie MEMMES, ņem viņu aiz rokas un saka: *ap!*, rādot uz virtuves pusi (t. i. apm. "dod man ēst! celies augšā! nāc uz virtuvi").

1; 3, 29 *am! amma!* – nepacietīgs mudinājums, lai MEMME iet uz virtuvi barot viņu. Šai pašā laikā dažkārt rāda uz katliem un saka: *am*.

[op!] vai [augšā!]

Pasīvi BĒRNS saprot un ar atbilstošu darbību reaģē tiklab uz "augšā!", kā arī uz "op!" vai "opā!".

16. mēneša otrā pusē vārds biežs arī BĒRNA aktīvajā valodā; visbiežāk teikts pavēlīgā tonī.

Piem., MEMME (sēž uz grīdas): *vai Dainis cels augšā māmmi?*

BĒRNS (sniedz roku pretī): *apa!*

Cits pieraksts 1; 3, 18:

BĒRNS (sit ar roku MEMMEI pa ceļgaliem): *ap!* (grib, lai MEMME paceļ viņu klēpī, lai viņš varētu tikt tuvāk pie galda).

1; 3, 20 BĒRNS (izsalcis): *am!* (paskrien uz virtuves pusi, tad nāk atpakaļ un ņem MEMMI aiz rokas): *ap!* (rāda uz virtuves pusi).

[puķe]

p^h! vēlāk *p^h u!* – par ziediem, arī priežu zariem (vecāki agrāk paši paskaidrojuši, ka vāzēs saliktie zari ir "puķes").

Mēneša beigās rāda puķes arī audumos, bildēs.

[puoga]

p^h, reizēm arī *p^h u!*

[purkšķis]

MEMMES lietots "aukļu valodas" vārds. 1; 3, 18 BĒRNS (kad viņam pasprucis tāds skaļš purkšķis), it kā paskaidro: *pī.*

Ap 1; 3, 28 tai vietā: *p^h u!*

[priekšauts]

16. mēneša pēdējā dienā BĒRNS ņem priekšautiņu ("laciti"), ko viņam aizsien priekšā ēdamās reizēs: *pr!* (bilabiāls *r* ; lūpas tik stingri sakniebtas, ka gaiss, tās tricīnot, rada it kā sprauslošanas troksni).

[ptrūiņš] vai [zirgs]

Vecāki savā valodā lieto abas formas. BĒRNS saprot vienu un otru, bet atdarināt mēģina tikai "aukļu valodas" vārdu.

Pašās 16. mēneša beigās BĒRNS ar šādu bilabiālu *pr!* paskaidro zirga attēlu grāmatā, turpretim nav gadījies dzirdēt, ka BĒRNS tā kādreiz būtu nosaucis dzīvu zirgu, ko šad tad redzējis pilsētiņas ielās.

[radio]

Parastākā forma BĒRNA izrunā: *adi* vai *adzi* (ar viegli mīkstinātu līdzskani). Mēneša beigās radio saista BĒRNA interesi mazāk, lai gan bieži vien pats ieslēdz radio un groza kloķus.

[rati]

Ap 1; 3, 15: *tata*. Vārdu lieto par saviem bērnu (ārā) braucamiem ratiņiem. Mēneša beigās visparastākā izrunas forma ir *ata*.

[sēdēt]

BĒRNA valodā: \bar{s} . Nav droši pasakāms, kāds priekšstats viņam saistās ar šo formu, toties situācija, kad to lieto, ir skaidra.

Pirmoreiz aktīvā vārda forma atzīmēta 1; 3, 27, kad BĒRNS grasās apsēsties uz sava mazā krēslīņa, ko tais dienās var izdarīt jau bez pieaugušo palīdzības. Vairākkārt šis pats \bar{s} arī sekojošās dienās, vienmēr līdzīgā situācijā, vienmēr par BĒRNA mazo krēslīņu.

[siksna]

Vārds šai mēnesī ir rets. Forma: *s*, reizēm *sⁱ*.

[suka]

Ap 1; 3, 17 BĒRNS agrākā *oka* vietā saka (apm.) *k^h uka* (ar apdvēstu *k* un paplatu, *o*-skaņai līdzīgu *u*).

MEMME tā sauc drēbju suku, ko viņš labprāt cilā un ar ko reizēm mēģina nosukāt arī kurpes sev un MEMMEI vai TĒTIM. Šo pašu formu attiecina arī uz zobu suku. Tā, piem., 1; 3, 17 (rāda uz zobu sukām): *kuk*^a (pats tūlit pēc tam saklabina zobus). Tā kā "zobam" BĒRNA valodā šai periodā vēl trūkst aktīva apzīmējuma, tad mīmika (zobus sacērtot) it kā aizstāj vienu daļu saliktenī "zobu suka".

[suns] vai [vau vau]

Vecāki runā gan parasto normālvalodas vārdu, gan latviešu aukļu valodā parasto interjekciju. BĒRNS saprot abus vārdus, bet šai mēnesī mēģina atdarināt tikai pēdējo.

1; 3, 9 BĒRNS (istabā klausās, kā ārā ierejas suns)

MEMME *kā rēja suns?*

BĒRNS *a va! a-ū!* (dobajā balsī, ar gari stieptu toni).

16. mēneša beigās tādos gadījumos par suņa rejām visparastāk saka: *au!* vai (ar atkārtojumu) *au au!*

Cits pieraksts 1; 3, 10:

MEMME (pastaigā ar BĒRNU uz ielas pamana suni un vērs uz to BĒRNA uzmanību) *redz, kur suns!*

BĒRNS (pagriež galvu uz to pusi un rāda ar roku uz suni) *a va^u!*

Arī vēl citos līdzīgos gadījumos skaidri redzams, ka BĒRNS pasīvi saprot vārdus "suns", "vau-vau", "vau-iņš" (visas šīs formas BĒRNS dzird apkārtnes valodā). Vairākkārt novērots nozīmes paplašinājums.

1; 3, 21 BĒRNS (ieraudzīdams zvirbuļus) *a^u va!*

1; 3, 29 BĒRNS (istabā dzird, ka ārā rej suns) *au!*

[svece]

Ziemsvētkos BĒRNS iepazīstas tuvāk ar eglītes svecītēm, pats tās patur rokā un rotaļājas ar tām. Līdz tam bija redzējis tikai lielākas sveces trīsžuburu svečturī savā guļamtelpā; vārda pēc pazina to jau no agrākiem mēnešiem kā "svečturi ar svecēm".

1; 3, 15, atkārtojot vecāku tikko teikto formu "svece", apm. *cece* (ar palatalizētiem līdzskaņiem), bet pēc dažām dienām vārds dzirdēts neskaidrākā izrunā: apm. *t^hut^a*, *tot^a* vai *tötö* (rāda uz Ziemsvētku eglītes pusi). Neskaidri izrunātās formas dēļ MEMME sākumā nesaprot, ko BĒRNS ar to gribējis pateikt.

1; 3, 23 BĒRNS (guļ gultā un pēkšņi pamana uz pretējā skapja svečturi ar svecēm): *tutä* (pirmais patskanis kaut kas vidējs starp *i*- un *-u*).

[tapu tapu], lāča iešanas imitējums ģimenes valodā.

Pēc ilgāka starplaika MEMME atkal ienes un iedod BĒRNAM viņa agrākos mēnešos iemīļoto rotaļlietiņu – gumijas lācīti, kam savā laikā BĒRNS dažas reizes bija lietojis arī apzīmējumu *acis*.

1; 3, 19 : MEMME (to BĒRNAM pasniedzama): *kas tas ir?*

BĒRNS (klusē).

MEMME (paskaidro) *tas ir lācis*.

BĒRNS (spontāni, priecīgi) *tap tap* (ar viegli palatalizētu *t* un gaišu *a*).

Pašu lāci BĒRNS tāpat atceras un pazīst, bet "lāča" nosaukuma vietā min formu, ar ko mēdz atdarināt dzīvnieka lācīgo gaitu, pats arī tūlīt demonstrēdams MEMMEI, kā lācis "dara". Agrākos mēnešos, kad BĒRNS ar lācīti bija bieži rotaļājies, TĒTIS nereti viņam bija arī rādījis, kā lācis čāpo, pavadot kustības ar vārdiem "tap-tap" vai "tapu-tapu".

[tēte], [tētis], [tātā]

Formas stipri svārstās gan MEMMES un TĒTA valodā, gan arī BĒRNA izrunā (iss vai pagarināts *e*, kas BĒRNA izrunā vienmēr ir plata skaņa). Garo *-ē-* BĒRNS parasti izrunā ar krītošu toni, kamēr vecāki to runā ar stiepto intonāciju.

1; 3, 22 (uz TĒTI) *tātä*, arī *tātä*; līdzīgi arī nākamās dienās.

Nereti sauc *tātä!* jau tad, kad tikai dzird virinām ārdurvis un kad TĒTIS vēl nemaz nav parādījies.

[tik tik], [tiki-tiki] vai [pulkstenis]

Ģimenē BĒRNS dzird abus apzīmējumus "aukļu valodas" vārdu (atdarinot pulksteņa tikšķienus) un normālo pieaugušo valodas formu. BĒRNS saprot ir vienu, ir otru. Tuvākajā apkārtņē līdz tam redzējis galvenokārt rokas pulksteņus, TĒTA kabatas pulksteni un savu uz galda uzliekamu, pusapaļas formas, rotaļu pulksteni.

1; 3, 18: MEMME *kā iet pulkstenis?* (pieliek pulksteni BĒRNAM pie auss)
BĒRNS *k^h - k^h!*

Šād tad tāpat atbild uz vecāku jautājumu: *kas tas ir?*

Pašās 16. mēneša beigās atzīmēti kādi trīs izrunas varianti:

k^h (pagarināta apdvēsta *k*-skaņa), *k^h k^h* (atkārtojums) vai *k^h u* *k^h u* (= pulkstenis).

[tūba]

Tiklab vecāku, kā arī BĒRNA valodā "tūba" visbiežāk lietota tikai par t. s. bērnu ziedes (smērītes) tūbu vai arī par zobu pastas tūbiņām. Forma BĒRNA izrunā: *tāb-tāb* vai *tāp-tāp* (ar viegli mikstinātu *t*).

[uku] vai [šokolāde]

Ziemsvētkos BĒRNS vairākkārt dabū šokolādi, kas viņam ļoti garšo. TĒTIS to dēvē ģimenes valodā par *uku*, kamēr MEMME parastāk saka *šokolāde*. BĒRNS saprot abus vārdus. Ap 1; 3, 15 BĒRNS (rāda uz šokolādes konfektēm eglītē): *kök*. Citi pierakstītie varianti: *koka*, *kuk* un *kuka*. Pēc svētkiem, kad šokolādi vairs nedabū, piemirstas gan pats priekšmets, gan tā nosaukums.

[uosa]

"Uosas" vārdu BĒRNS pasīvi saprot jau 16. mēneša pirmajā pusē. 1; 3, 28 BĒRNS satver osu krūzei, no kuras viņu dzirdina, un nočukst: *sa*. Jau agrāk bija uzmanīgi skatījies uz MEMMES lūpām, kā viņa izrunā *-uo-*, it kā gribējis izrunāt vārdu arī pats, bet, kad nekas

nav iznācis, sakaunējies un vairs nav centies šo vārdu ar grūto divskani atdarināt.

[urru urru!], ģimenes valodā lietota interjekcija ar nozīmi "braukt ārā, (ratiņos)"

Interjekcijas saturu BĒRNS labi saprot, bet tikai vienu pašu reizi pats mēģinājis salikt lūpas tādā kā taurītē un teikt paplatu o.

[vāks]

Katlu vāki šai mēnesī ir iemīļots BĒRNA darbošanās objekts, un vārds bieži lietots, kaut arī izruna svārstīga. Mēneša sākumā vēl dzirdams (nebalsīgs, apdvēsts) *f*, vēlāk tā vietā tiek teikts (balsīgais) *v*, tad – vēl vēlāk – kopā ar kādu vokālisku elementu aiz šī līdzskaņa: *v^h a*.

[vā̄]

No latviešu aukļu valodā pazīstamām interjekcijām ar nozīmi "netīrs", "nejauks" BĒRNA tuvākajā apkārtnē visbiežāk lietota forma *vē!* MEMME un TĒTIS savā valodā ar to apzīmē, piem., BĒRNA rokas, ja tās notraipītas netīras, vai BĒRNA bikses, ja tās pieslapinātas vai pietaisītas utt.

1; 3, 29 BĒRNS (rāda uz nopilējuša ēdiena pilieniem uz grīdas): *vö! v!*

[zeķes]

Tāpat kā iepriekšējā mēnesī, ļoti bieža forma. BĒRNA izruna svārstās: *zece* un *cece* (ar nedaudz mīkstinātiem līdzskaņiem).

[zi zi zi!], vecāku, galvenokārt TĒTA, lietots skaņu atdarinājums

16. mēneša pēdējā nedēļā BĒRNS (par ūdens tecēšanas troksni): *zzzz!* (viena vienīga nepārtraukta skaņa ar viļņveida intonāciju).

[ziepes]

16. mēneša otrajā pusē BĒRNS, to atdarinot, saka \bar{s} , reizēm (bal-sīgu) \bar{z} . MEMME sarunās ar BĒRNU lieto vārdu gan vienskaitli (*ziepe*), gan daudzskaitli (*ziepes*).

[zīmulis]

1; 3, 6 *mimi* un *mimmi*. BĒRNS ar to apzīmē ne vien zīmuli, bet arī kuru katru citu rakstāmo, piem., spalvaskātu, pildāmspalvu. Tāpat dēvē arī (iegarena koka ietvarā, pašaurus) termometrus. 1; 3, 11 BĒRNS pirmo reizi aplūko MEMMES matu uztinamos rullīšus (arī iegārenus) un arī uz tiem attiecina *mi-mi*.

Šai mēnesī atzīmēts viens vienīgs gadījums, kad pildāmspalva nosaukta par (apm.) *ava* (izčukstot) (skatoties uz pildāmspalvu TĒ-TA krūšu kabatā).

[zvaigzne]

Ziemsvētkos (1; 3, 14) MEMME rāda BĒRNAM mazu zvaigznišu attēlus un paskaidro, ka tā ir "zvaigzne". BĒRNS nemēģina vārdu tūlīt atdarināt. Bet pēc pāris dienām, kad viņš savā nodabā šķirsta bilžu grāmatu, komentē tur redzamās zvaigznes ar \bar{n} , arī *n* vai *ninni*. Rāda arī uz stilizētu pasaku princeses zelta kroni un saka: \bar{n} ! 1; 3, 23 BĒRNS vienatnē aplūko zvaigznītes uz kastītes vāka: \bar{n} ! \bar{n} ! \bar{n} ! Līdzīgi arī vēl nākamās dienās.

1; 3, 30 BĒRNS (rāda laikrakstā uz krusta zīmi bērnu sludinājumos): \bar{n} ! Vēlāk tai pašā dienā (par maziem ornamentiem, kas atgādina zvaigznītes): $\bar{n}\bar{a}$ (ar kritošu toni).

16. mēnesī BĒRNS sāk mērķtiecīgāk izmantot žestus tais gadījumos, kur vēl nepietiek aktīvā vārdu krājuma. Tā, piem. 1; 3, 7:

TĒTIS (sēž pie sava galda).

BĒRNS (pienāk pie TĒTA, satver viņu aiz rokas un neapmierināts "id"): ^h mmm.

TĒTIS *kuo tad Dainis grib?*

BĒRNS (tāpat idēdams, rāda ar roku uz TĒTA ceļgaliem).

TĒTIS *vai Dainis grib nākt uz ceļiem?*

BĒRNS (priecīgs māj ar galvu) *e! e!* (= jā).

Citreiz BĒRNS ņem MEMMI aiz rokas un vedina viņu sev līdz, visparastāk uz virtuvi (kur viņam mēdz dot ēst) vai arī uz ārdurvīm, kad dzird, piem., TĒTI pārnākam mājās, bet kad durvis no istabas uz gaiteni aizvērtas un BĒRNS pats uz turieni netiek.

Reizēm BĒRNS rāda ar pirkstu uz priekšmetiem, ko grib dabūt sev, bet kuru nosaukumus vēl neprot pateikt. Dažkārt žests tiek lietots kopā ar atbilstošo vārdu.

Tā ļoti parasts ir galvas mājiens kopā ar attiecīgo deguna skaņu (m-m) "jā" nozīmē un galvas papurināšana reizē ar atbilstošo deguna skaņu (n-n) "nē" nozīmē. Šos žestus un deguna skaņas ("knakšķi", "skarbo vērumu"), kā arī abu elementu apvienojumu lieto arī pieaugušie.

Šai laikā BĒRNS kustībās ir jau stingrs. Labi iegaumē vecāku izdarības un tās imitē. Tā, piem., (1; 3, 19) paņem no galda maizes klaipu, nazi un liek to klāt, it kā grieztu. Pareizs kustību atdarinājums, kā redzējis rīkojamies MEMMI, kad tā ik dienas griež maizi. Kad ciemos pie kādas zviedrietes (1; 3, 19) viņam tikai vienu reizi parāda, kā jākustina karotīte pa metāla kausiņu, lai skanētu, BĒRNS tūlīt to atkārtu – vispirms gan kustinādams pašu metāla kausiņu ap nekustīgo karotīti, tomēr panākdams to pašu akustisko efektu.

16. mēnesī jau spēlē slēpšanās rotaļu: noslēpjas no vecāku acīm, pats kaut kur notupdamies, un tad, kad MEMME vai TĒTIS vaicā, kur tad BĒRNS pazudis, smiedamies atkal parādās.

Arī šai mēnesī BĒRNS ir runīgāks tad, kad jūtas labā garastāvoklī. Tā, piem., tad, kad TĒTIS tikko pārnācis mājā no darba (sevišķi dienā, pusdienas pārtraukumā), BĒRNS nes šurp viņam rādīt vienu otru lietu un nosauc tās vārdā. Nerunīgs ir tad, kad tuvumā sveši cilvēki, ar kuriem nav vēl apradis, vai arī tad, kad pats ir svešā, neierastā vidē.

1; 3, 19 pirmo reizi ir ciemos zviedru mājā (vecāki ar mājas māti sarunājas zviedriski). Kaut gan tuvumā kādu laiku svešajā istabā paliek arī MEMME un TĒTIS (ne svešā namamāte), BĒRNS ir manāmi apstulbis, rausta plecus, pūš elpu uz iekšu un āru, nezina, kur likt rokas, skatās vienmēr atpakaļ uz MEMMI. Neatbild pat uz MEMMES tiešajiem jautājumiem, uz kuriem citādi parasti kaut ko saka. Sāk runāt kādus atsevišķus vārdus tikai vēlāk, kad jau sadraudzējies ar zviedru mājas māti un apradis ar apkārtni.

Ļoti bieži – varbūt pat procentuāli visbiežāk – vārdi ir teikti, priecīgi konstatējot, ka kaut kas ir pareizi saskatīts un pazīts kāds priekšmets, sevišķi skatoties attēlus grāmatās. Daudz retāk atzīmēti gadījumi, kur ar izteikto vārdu BĒRNS gribējis tūlīt iegūt nosaukto lietu sev. Lūguma vai pavēles raksturs visbiežāk tikai par ēdienu un dzērienu. Kā efektīgs līdzeklis, lai dabūtu kaut ko kārojamu, tiek izmantoti izsaučieni *e!* kopā ar žestiem un raudām.

Atsevišķi pieminamas formas, kas 16. mēnesī vienu vai pāris reizes atzīmētas ne kā aktīvi un spontāni teikti valodas elementi BĒRNA runā, bet kā tūlītēji pieaugušo runas atkārtojumi. Daži interesanti pieraksti:

(1; 3, 7) BĒRNS (vingrinādamies lallina savā nodabā dažādas skaņas; pēkšņi izsaka): *jā!*

TĒTIS (to dzirdot, uztver skaņu par apstiprinājuma vārdu *jā!* un uzslavē BĒRNU): *nu redz, kā Dainis saka – jā. pasaki jā!*

BĒRNS (atkārto skaidru): *jā!* (ar kaut ko vidēju starp īsu un garu *a*).

Vēlāk šai mēnesī BĒRNS šo vārdu tomēr vairs nesaka un tam līdzīgās lallinājuma skaņas nesaista ar to nozīmi, kas vārdam *jā* ir pieaugušo valodā.

(1; 3, 27) BĒRNS (pusdienošanas laikā sēž savā mazajā krēsliņā un nepacietīgs gaida nākamo kumosu).

MEMME (norādama BĒRNU par pārliecīgo steigu) *pa pa pa!*
(= pagaidi!)

BĒRNS (priecīgs, labā omā, tūlīt atkārtu) *pa pa pa* (ar spēcīgāk uzsvērtu pirmo zilbi).

(1; 3, 28) TĒTIS (pie gultiņas, viņu midzinādams, atkārtu ierasto frāzi) *Dainītis aiju žūžu!*

BĒRNS (atkārtu) *aija zū zu.*

Nedz pirms, nedz arī pēc tam nav mēģinājis šo vārdu lietot spontānā runā.

(1; 3, 29) TĒTIS (grib iemācīt BĒRNU pareizi izrunāt vārdu "vannu" un cenšas to artikulēt ļoti lēni un precīzi) *nu saki tā: va van van-na!*

BĒRNS *vanna* (ar ļoti gaišu 1. zilbes *a*).

Spontānajā runā formas "vanna" vēl nav, tai vietā līdz šim teicis tikai *v* vai *f*.

(1; 3, 29) MEMME (rāda BĒRNAM olu un paskaidro) *uola. tā ir uola!*

BĒRNS (atkārtu) *ō* (= garš, plats *o*).

Olu BĒRNS bija redzējis jau agrāk, toreiz nosaukdams to par *āb* (= ābols). Vēlāk šo tikai vienreiz atzīmēto formu vairās teikt; acimredzot, saprazdams, ka tas nav pareizais nosaukums.

1; 4

17. mēneša beigās BĒRNS ir 79 - 80 cm garš, galvas apmērs 51 cm. Vesels un ņiprs. Mēneša otrajā pusē nāk kājām (siksniņā vadāts) līdz MEMMEI uz tuvākajiem veikalēm. Pa ielu staigā droši, brīžiem steigdamies tecīņus. Pa kāpnēm kāpjot, vēl vienmēr jāpietur; labāk veicas uzkāpt nekā nokāpt.

Aktīvs izdarībās: labprāt palīdz un atdarina tos darbus, ko mājā strādā MEMME vai (retāk) TĒTIS. Palīdz atnest spilvenus un mazākās gultas drēbes no vienas telpas uz otru; kad spilvens izslidējis, apstājas un mērķtiecīgi saņem to augstāk un tad nes to tālāk. Vingro — pa daļai atkārtodams tās roku kustības un ķermeņa pagriezienus, kā redzējis darām TĒTI. Paklausa lūgumus vai rīkojumus atnest vienu priekšmetu no vienas kādas vietas uz otru, pašam pacelt rokas, kājas, vingrojot pacelt vēderu, vicināt ar roku utt. Mēneša vidū sāk aktīvāka kļūt arī fantāzija: "vāra" ar karoti kādā savā metāla kārbā "ņammu" un "ninni" un, pamudināts, nes pa karotei it kā nogaršot arī MEMMEI un TĒTIM (tukšu karoti no tukša trauka). Pats sāk slēpšanās rotaļu, ko agrāk viņam mācījuši vecāki. Paslēpjas kaut kur, no kurienes viņš nevar redzēt MEMMI vai TĒTI un gaida, lai MEMME vai TĒTIS to ievērotu un teiktu, ka "Dainis ir tutū"; kad tad viņam no kādas negaidītas puses pieiet kļāt un viņš ierauga pienācēju, skaļi smeļ sajūsmā.

Viens no interesantākajiem priekšmetiem šķiet dinamo lampiņa. Pēc tam, kad viņš pamācīts, kā darīt, patstāvīgi prot nospiegt vajadzīgo sviriņu, tā ka ieblāzmojas vāja gaisma. Labprāt grib grozīt gāzes pavarda aizgriežņus.

Izrāda lielāku interesi arī par citiem cilvēkiem, ko gadās sastapt ielās, veikalā. Ir samērā drošs, neraud un nebaidās ne no svešiem cilvēkiem, ne arī suņiem; pirmo reizi palīdzams svešu cilvēku tuvumā, sākumā ir gan bikls un nerunīgs. Veikalā ieiedams un iziedams, kad MEMME mudina pateikt "sveiki" vai "atā", vicina ar roku un uzsmaida arī svešiem cilvēkiem, kas skatās uz viņu, ielā garām ejot. Pirmais nereti māj ar roku bērniem un smaidīgiem pieaugušiem, ko agrāk nemaz nav redzējis.

Prot pateikt, kad ir izsalcis un izslāpis; noraida dažu ēdienu, saukdams pēc cita, piem., pēc "ga" (= gaļas), kad dod maizi, vai pēc "maizes", kad rītos dod putru.

Iepriekš laikus pieteikt savas dabiskās vajadzības vēl neprot. Sekojot vecāku mudinājumiem teikt "čuru čuru" un "ä! ä!", saka gan c^h $c^h!$ un $ä!$, bet nereti jauc formas ar aktuālo vajadzību.

17. mēnesī biežāki kļūst vairāklocekļu teikumi. 1; 4, 1 BĒRNS skatās uz MEMMI, kas raksta ar rakstāmmašīnu: *mämmä* (maza pauze) *kh* (garš, stiepts, dziļi artikulēts berzenis) (= memme raksta ar mašīnu; krācošā *k*-skaņa ir sekundārs onomatopoētisks vārds *klik-klik-klik-klik*, ar ko MEMME un TĒTIS viņam atdarinājuši rakstāmmašīnas klaboņu).

1; 4, 3 TĒTIS pārceļ pagarināmo ēdamgaldu uz otru istabu. BĒRNS (kas redzējis agrāk šo galdu pārvietojam tad, kad ciemiņiem klāj kafijas galdu): *ninni* (īsa pauze) (čukstēts) h *aba!* (= ninne, t. i. dzēriens ir labs!). Secinājums izteikts, neredzot nemaz pašu pieņemto dzērienu.

Līdzīgi 1; 4, 5 BĒRNS rāda uz kādu māla krūzīti (kas ir greznuma priekšmets un nav domāta dzeršanai): k^r (kaut kas līdzīgs ūvulāram r) $k^r!$ MEMME nesaprašanā skatās apkārt. BĒRNS: *ninnⁱ*. h *aba!* Pēc teikuma intonācijas vērtējot, šie vārdi veido divus teikumus, kur katrā ir pa vienam loceklim. Šai laikā BĒRNS parasti sauc "krūzi" arī par "ninni", kaut gan šoreiz vispirms bija minējis "krūzei" akustiski tuvāko skaņu. Bet tai pašā reizē laikam *ninnⁱ* atgādināja arī pašu šķidrumu, kas savukārt asociējās ar šai sakarā bieži lietoto adjektīvu.

1; 4, 5 BĒRNS istabā noņēmis no galda manuskriptu žūksni un nometis to zemē. TĒTIS sabar viņu par to un liek, lai BĒRNS ieiet virtuvē pie MEMMES un parāda šos papīrus viņai. BĒRNS ienāk virtuvē, sniedz papīru paciņu MEMMEI un skaidro: *gē* (īsa pauzīte) b^h *ā!* (= aprakstītais papīrs nokrita zemē blauks!); šo interjekciju MEMME un TĒTIS bieži saka, ja kas krīt, gāžas zemē). *gē* no *ā* bē cē de (skat. augstāk!).

1; 4, 5 BĒRNS: *amm s!* (starp abiem vārdiem nav nekādas pauzes) (= es gribu ņammu un sēdēt uz mazā krēslīņa; tur BĒRNU parasti apsēdina, kad viņu baro).

1; 4,6 BĒRNS sniedzas pēc mazā kabatas kalendāra: *ba! ba! (m-m?)*. Pamatā ir pieaugušo vārds "kārba", bet "ba" sāk attiecināt arī uz grāmatām, manuskriptu mapēm un citu, kas pēc formas atgādina tās papes kārbiņas, kas BĒRNAM agrāk dotas rotaļāties. Seko īpatnējā (arī pieaugušo valodā lietojamā) deguna skaņa (= jā?) ar jautājuma intonāciju, ko pavada galvas palocījums. Nozīme: es gribu dabūt kārpu. Jā? (= Vai drikstu? Lūdzu atļauj!).

1; 4, 13 atzīmēts divlocekļu teikums, kas ir uzruna ar tūlit sekojošu vēstījumu.

BĒRNS ielikts "dārziņā", no kura pats ārā netiek. Sauc pēc MEMMES, lai tā nāk palīgā: *mämm! ä! ä!* (sten). Šis vārdu savienojums nav viņa paša izgudrojums, jo vecāki viņu vienmēr pamāca, lai prasās uz podiņa un saka: "memm, tēt, ä! ä!".

1; 4, 15 līdzīgā situācijā BĒRNS 2 reizes atkārtoti uzrunu: *mämm, mämm, ä! ä!* (memmes vārds šais teikumos tiek norauts isāks, ar vājāk izteiktu stiepto intonāciju nekā vēstījuma teikumos).

1; 4, 15 BĒRNS *mämmä mī* (= mīļa). Šī pati frāze arī 1; 4, 26.

1; 4, 16 BĒRNS rāda MEMMEI savu pirkstu un saka: *ai jai ai ai!* (saspiedis to zem vāka). MEMME *nu ja, kādēļ tad Dainis bāza pirkstiņu? Vāks uzkrita virsū un saspieda pirkstiņu!*

BĒRNS pēc brīža atkal atgriežas pie tā paša notikuma, rāda savu pirkstu, teikdams *ai jai ai ai!* Tad saviem vārdiem atstāsta, kas noticis: *va va* (ar labiodentālu *v*, čukstošā balsī) (īsa pauzīte) *bā!* (= vāks [krita] blauks!).

Līdzīga darbība aprakstīta 1; 4, 21: *k^huk^hu bāu!* (= pakarināmais drēbju koks nokrita zemē). Pats notikums bijis jau priekš kādām minūtēm.

1; 4, 21 MEMME atnākusi mājā pēc ilgākas prombūtnes.

BĒRNS *mämmä atā atā!* (teikdams pēdējos vārdus, mētājas ar abām rokām kā atvadu sveicienā).

1; 4, 3 BĒRNS rāda uz priežu zariem vāzē: *p^hup^a ai jai aiai!* (= puķe asa). Par "puķi" BĒRNS (tāpat kā MEMME sarunās ar viņu) dēvē arī citus zaļumus, ko liek vāzēs; par skuju asumu BĒRNS pārliecinājies agrāk (ne tieši tai momentā, kad šo teikumu saka).

1; 4, 6 *ācis bāu!* (= lācītis nokrita zemē).

1; 4, 7 BĒRNS rāda uz Jaņa Rozentāla gleznas reprodukciju "Māte ar bērnu" (par ko MEMME un TĒTIS viņam agrāk vairākkārt teikuši, ka tajā redzama "memme" un "Dainis"): *Dai mämm* (= Dainis un memme); divu substantīvu savienojums bez pauzes, bez kādas prepozīcijas.

Gluži tāpat kā atsevišķajos vārdos, arī pirmajos teikumos BĒRNS pārsvarā ir konstatējums un vēstījums, nevis pavēles moments. Daži iepriekšējie piemēri ir pieaugušo teicienu atkārtojumi. Turpretim citi vairāk vai mazāk ir jau BĒRNA paša mērķtiecīgi vārdu apvienojumi. Ar pieaugušo valodas normām pilnīgi saskan subjekta (substantīva) saistījums ar sekojošu adjektīvu kā predikātu: *mämmā mī* (= memme mīļa), *ninnⁱ hāba!* (= ninne laba).

Otrs teikumu veids ir priekšmeta nosaukums kopā ar interjekciju resp. skaņu vārdu, kas izsaka darbību: "memme klik-klik . . .", "vāks blauks!", "lācis blauks!", "dē (= aprakstīta papīra lapa) blauks!", "memme atā, atā!" Vairuma gadījumos BĒRNS ar šādiem teikumiem stāstījis par darbību, kas notikusi nesenā pagātnē.

Visbeidzot, cits aiz cita sarindoti divu lietu vai divu darbību apzīmējumi "Dainis memme", "ņamma (jeb: ņammāt) sēdēt (uz krēsliņa)", pie kam pēdējā piemērā vēlamo darbību secība īstenībā būtu otrāda: papriekš BĒRNU mēdz apsēdināt krēsliņā un tikai pēc tam dot viņam ēdienu.

Kaut kas līdzīgs vairākiem teikumiem, kur katrā tikai pa vienam loceklim, ir 1; 4, 3 atzīmētās "pārdomas", kad BĒRNS viens pats piegājis pie kumodes, kurā glabājas TĒTA veļa: *k^haka. bibibi. aijaijai*. Te īsti ir trīs domu gājieni: konstatējums, ka tur ir "krekli", ka tur ir "bikses", bet ka starp atvilktņēm nedrīkst bāzt pirkstu, tad sāpēs (iepriekšēja pieredze).

Arī 17. mēnesī BĒRNA intelektuālā attīstība un aktivitāte jo-
projām ir tālu priekšā aktīvās valodas prasmei. Lietoto vārdu krā-
jums šai laikā pārsniedz 100, bez tiem ir vēl daudzi, ko saprot
tikai pasīvi. Raksturīgs piemērs 1; 4, 11: BĒRNS palaists savā
vaļā MEMMES gultā un tur vingro. Gandrīz momentāni ar attiecī-
gām kustībām atbild uz MEMMES mudinājumiem: "pacel kājas!",
"met kājas gaisos!", "nu tagad pamet vēderu augšā!", "pacel rokas!"
Tātad BĒRNS pareizi saprot ir "vēdera", ir "rokas", ir "pacelt"
nozīmi, lai gan pats prot pateikt tikai *kā* (ar stieptu toni) (= kāja).
Cits gadījums 1; 4, 19:

MEMME (no rīta ģērbj BĒRNU).

BĒRNS (rāda uz savām kurpēm): *k^h u! k^h u!*

MEMME *kur tad mēs vilksim kurpes?*

BĒRNS paceļ vienu kāju un rāda: *kā* (= kāja).

MEMME *un kas tad kurpēs ir iekšā?* (BĒRNA kurpītēs iebāz-
tas viņa īsās zeķītes).

BĒRNS *cece* (līdzskaņi izrunāti ar vieglu mikstinājumu)
(= zeķe).

Piemērs rāda, ka BĒRNS pasīvi saprot un pareizi atbild uz jautāju-
miem par vietu, lai gan pats ne "tur", ne "iekšā", ne citus adverbus
nav mēģinājis atdarināt. Laika jēdzieni, piem., "vakar", "šodien"
utt., kā rāda citi šai laikā pierakstītie piemēri, viņam vēl grūti iz-
protami.

Lai atbildētu uz saprastiem jautājumiem vai pavēstītu kādu notiku-
mu, kur nepietiek ar līdzšinējo vārdu krājumu, BĒRNS, ļoti aktīvs
būdams, mēģina izlīdzēties ar žestiem. 17. mēnesī tie tiek izmantoti
it bāgātīgi. Daži piemēri:

1; 4, 5 BĒRNS skatās (pirmoreiz), kā MEMME ar sejas krēmu
ietriepj sev seju. BĒRNS izbrīnījies rāda ar roku uz "Nivea" kārbu,
tad – pret MEMMI – atkārtoti līdzīgu iemasēšanas kustību, it kā
jautādams, kas tad īsti ir tas, ko MEMME pašlaik dara.

1; 4, 7 BĒRNS sniedzas pēc kalendāra, nosauc tā vārdu ("kārbu")
ar vēstījuma, konstatējuma intonāciju, tad, lokot galvu kā piekri-
šanas mājienu, saka (*m-m*) *ba! ba! (m-m)* (= es taču drikstu ņemt
kalendāru ("kārbu"), jā? !).

1; 4, 11 BĒRNS skatās, kā MEMME uzspiež zobu pastu uz suciņas. MEMME *nu, kuo mämmä tagad daris?* BĒRNS (kas jau vairākkārt redzējis, kā tīra zobus) atver pats muti, drusku atnīrdz zobus un ar labās rokas rādītājpirkstu, izstiepis roku pret MEMMI, rāda zigzag kustību, atdarinot zobu tīrīšanu.

1; 4, 13 vakarā TĒTIS sēž pie sava rakstāmgalda un raksta ar pildām spalvu. MEMME pārģērbj BĒRNU guļamtelpā, no kuras viņš var redzēt TĒTI.

MEMME: *kur ir tātā?*

BĒRNS rāda ar roku uz TĒTI.

MEMME *kuo tātā dara?*

BĒRNS *mi mi mi* (= raksta ar spalvu, zīmuli).

Vietas apzīmējuma BĒRNA valodā vēl trūkst, lai vārdos pateiktu, kur patlaban ir TĒTIS. Tādēļ tai vietā izmantots nepārprotams žests. Trūkst vēl arī vārda "rakstišanai", tai vietā saka *mi mi mi* (kas sākotnēji viņam nozīmēja "zīmuli", vēlāk arī kādu citu rakstāmo, kā arī pasu darbības norisi, kurā tiek lietots šāds zīmulis vai spalva).

1; 4, 14 BĒRNS ēd kafijas cepumiņu, ko MEMME un BĒRNS dēvē par "kūku". Kad BĒRNS, vienu noēdis, prasa vēl *k^h uk^ha*, MEMME jokodamās lūgumu noraida un paskaidro, ka pārāk daudz kūku nedrīkst ēst, tad sāpēs "puncis". Pēc brīža BĒRNS atkal par jaunu: *k^huk^ha!* un tad, kā paskaidrodams MEMMES iepriekš teikto brīdinājumu, pieliek roku sev pie vēdera un saka: *ai jai aiai!* (= sāp resp. sāpēs). BĒRNS tai laikā saprot tiklab "vēdera", kā "punča" nozīmi, bet aktīvi nelieto vēl nevienu.

1; 4, 19 MEMME ar BĒRNU pārspriež, ka drīz nāks mājā "tātā".

MEMME *kuo tad tātā darīs, kad būs pārnācis?*

BĒRNS izkar mēli un ar kreiso roku rāda zigzag kustību gar (savu) muti, t.i. = tēte tīrīs zobus.

Žests nedaudz atšķiras no tā, ko BĒRNS bija lietojis kādu nedēļu agrāk, bet pamatā ir tā pati kustība un pamata doma.

1; 4, 20 BĒRNS skatās grafikas gar sienām, ko viņš jau daudzkārt agrāk apskatījis. BĒRNS (rāda uz kādu Rīgas pilsētas skatu): *mämmä* (pagriež abu roku plaukstas uz augšu). Tas ir parasts žests arī

TĒTIM, lai rādītu, ka kaut kā nav, apm. ar nozīmi "tu-tū". Tūlīt pēc tam BĒRNS rāda uz J. Rozentāla gleznas reprodukciju pie pretējās sienas un saka: *māmmā* (attēlā redzama māte ar bērnu). Pirmo reizi BĒRNA izteiksmē atzīmēts tik skaidrs pretstatījums starp "nav" un "ir", bet to, ka pirmajā attēlā nav redzama "memme", BĒRNS izteicis ar attiecīgajam vārdam pievienoto žestu.

Viens no visraksturīgākajiem piemēriem 17. mēnesī ir 1; 4, 22 atzīmētā saruna.

Ap pusdienas laiku, kad TĒTIS mēdz nākt pusdienās, BĒRNS uzreiz vicina ar rokām (kā atvadu sveicienā) un saka: *atā! atā!* (ar uzsvētu sākuma zilbi). Memme, kas tieši priekš tam savā runā nemaz nav pieminējusi TĒTI, saprot BĒRNA domu gājienu un apstiprina: *'jā, tātā ir a' tā a' tā! Bet tātā nāks drīz mājā. Kuo tad tātā darīs, kad pārņāks mājā?*" BĒRNS paver muti, pastiepj mēli uz āru un ar roku rāda gar muti kustību uz priekšu un atpakaļ (= tīris zobus).

MEMME *un kuo tad vēl tātā darīs?*

BĒRNS *k^h uk^h u* (= pakarinās drēbes uz pakarināmā koka).

MEMME *un kuo tad tātā darīs ar ruokām?*

BĒRNS berzē vienas rokas plaukstu gar otru, atdarinot mazgāšanas kustības (= mazgās rokas).

MEMME *un pēc tam – kuo tad tātā darīs?*

BĒRNS atkal atkārto ar žestiem un vaibstiem, ka tīris zobus.

MEMME *un – kad tātā nāks uz virtuvi, kuo tad tātā darīs?*

BĒRNS *am am!* (= ēdis pusdienu).

BĒRNS labi izprot MEMMES jautājumus, pie tam par notikumiem, kas vēl tikai gaidāmi. Lai arī norišu secība katru dienu mēdz būt līdzīga, tomēr tai mirkli, kad BĒRNS to stāsta, viņš neredz vēl ne pieminēto TĒTI, ne kādu viņa darbību. Atbildes seko uz MEMMES jautājumiem bez kādas vilcināšanās, pie kam veikli kombinē vārdus ar žestiem. Kur atbildei var sameklēt noderīgo aktīvo vārdu, tur pasaka to, piem., "koks", "ņammu ņammu". Kur tāda vēl nav viņa vārdu krājumā, ņem palīgā žestus.

Gaidāmo darbību attēlojumā norišu secība ir nedaudz sajaukta: zobu tīrīšana, kas BĒRNA uzmanību laikam saista vairāk nekā kas cits, pieminēta veselas 2 reizes.

Cits piemērs 1; 4, 25.

MEMME cilā dvieļus un rāda vienu no tiem BĒRNAM: *kas tas ir?*

BĒRNS pašu priekšmetu pazīst; jautāts atbild ar žestiem — berzē vienu plaukstu gar otru (= roku slaukāmais; dvielis). MEMME savā valodā parasti saka "dvielis", TĒTIS — "slauķis". BĒRNS saprot abu sinonīmo vārdu nozīmi. Priekš pāris dienām vienu vai divas reizes bija arī jau mēģinājis pats izteikt *sau* vai *sau sau* (no TĒTA lietotā "slauķis", ar mikstinātu *s*), bet arī šī forma vēl nav īsti nostiprinājusies. Lai nepaliktu atbildi parādā, BĒRNS izmanto attiecīgo žestu. Kad MEMME tālāk jautā: *kur tad mēs kārsim dvieli?*, BĒRNAM ir atkal iespēja atbildēt ar vārdu: *kā* (= uz kāša).

Kā redzams pēc augšējiem piemēriem, BĒRNS izmanto vārdu valodu tur, kur viņa aktīvo formu krājumā jau ir apzīmējums pieminētajam jēgumam; kur tāda nav, ķeras pie žestiem. Pie tam reizēm pietiek ar žestu vienu pašu, reizēm tas saistīts ar kādu vārdu, lai saturu izteiktu vēl skaidrāk. Dažos gadījumos BĒRNS, laikiem pats apzinādamies, ka nevar atbildēt ar īsto, atbilstošo vārdu, tai vietā ņem kādu citu, līdzīgas nozīmes vārdu, ko viņš jau prot izrunāt. Tā, piem., 1; 4, 3 BĒRNS paņem karoti, aplūko to un saka: *amma* (= ņamma), pēc briža *ninni* (= ninne). "Karotes" nozīmi saprot; ja liek to atšķirt, piem., no naža vai dakšiņas, parāda pareizi. Kad nu MEMME, it kā noraididama BĒRNA apzīmējumus, uzsver, ka tā ir "karote", BĒRNS tūlīt atkārto: *ka*, bet ārpus šāda tūlītēja atkārtojuma vēlāk to tomēr vairs nelieto.

Līdzīgi jau arī 17. mēneša beigās BĒRNS saprot un skaidri šķir "desu" no kāda cita "gaļas" gabala, bet aktīvajā runā arī par desu pats vienmēr saka *ga*.

17. mēnesis rāda arī skaidrāk, kā nostiprinās BĒRNA *atmiņa*. BĒRNS piemin notikumus, kas norisinājušies vismaz priekš vairākām dienām. 1; 4, 13 MEMME slauka parketu apmēram tai vietā, kur BĒRNAM pirms četrām dienām bija notikusi "nelaime" ar biksēm. BĒRNS pienāk klāt un rauc degunu, rādīdams, ka tur nelabi odis (parasts vaibsts, kas ir pieaugušo žesta atdarinājums), rāda uz grīdu (kur tagad nekā nav) un saka: *kaka*.

Toties biežāki ir atstāstījumi par notikumiem pavisam nesenā pagātnē, pirms kādām minūtēm vai stundām. TĒTIS, pārmainījis BĒRNA bikses vannas istabā, liek, lai BĒRNS ieiet pie MEMMES un pastāsta, kas bijis biksēs. BĒRNS ieskrien virtuvē un stāsta resp. sten: *ā!ā!*

Līdzīgi BĒRNS atstāsta MEMMEI, ka viņam nokrituši papīri uz grīdas: *gē b^ha!* (= aprakstītais papīrs nokrita zemē).

Ar apmēram vienas stundas atstarpi starp pašu notikumu: TĒTIS pusdienas laikā prasa, lai BĒRNS pastāsta, kur viņš ar MEMMI bijuši.

MEMME:*pastāsti, kuo mēs nuopirkām?*

BĒRNS:*ga* (= gaļu).

MEMME:*un kuo tad mēs pēc tam nuopirkām?*

BĒRNS:*ninn* (= pienu).

Stāstījums faktu un secības ziņā ir pareizs — MEMME kopā ar BĒRNU bijuši papriekš skārnī, tad piena veikalā.

Tāpat BĒRNS saprot arī verbu nākotnes laika formas, resp. atbild uz jautājumiem, kas izteikti nākotnes formā, stāstīdams par notikumiem, kas vēl tikai gaidāmi. Sal., piem., augstāk citēto sarunu starp MEMMI un BĒRNU par to, ko TĒTIS darīs, kad viņš pusdienas laikā pārnāks mājā. Fonētiskā ziņā, salīdzinot atsevišķu skaņu izrunu BĒRNA valodā ar atbildumu pieaugušo valodā, reizēm vērojams zināms regress. Tā, piem., agrākos mēnešos runātā divskaņa *au* vietā "auto" vārdā tagad dominē *avto*. Līdzīgi arī "auss" vārdā *av*, tāpat *cece* (= zeķe). No otras puses, var atzīmēt izrunas pakāpenisku tuvošanos divskaņu *ie* un *uo* standartvalodas izrunai, gan vēl tikai kādos pāris vārdos. Agrākais *abo* vai *ābo* (= ābols) šai mēnesī pamazām iegūst formu *āb^uo* (ar saspriedumu, kas atgādina laužumu, pirmajā zilbē un ar kaut ko līdzīgu divskanī otrajā daļā). No *z!* mēneša sākuma dienās ir izveidojies *zⁱapa* (= ziepes vai MEMMES izrunā ziepe) mēneša beigās. Divskanis *ie* vēl nelidzinās skaņai pieaugušo izrunā. Jauna ir deguna skaņa (*gm*) (*gm*) (= gumija).

17. mēneša pēdējā dienā pirmo reizi atzīmēts ļoti skaidrs līdzskaņu savienojums vārda vidū: *apka* (= apkakle; BĒRNS tā sauc arī kaklautu, ko viņam sien ap kaklu, ārā pastaigā vedot).

Gadījumos, kad BĒRNS cenšas atdarināt pieaugušo formas, bet tas neizdodas, iemesls dažkārt ir nespēja kontrolēt mutes un deguna telpas slēgumu. Tādējādi rodas, piem., *m* pieaugušo *b* vietā, *n* pieaugušo *d* vietā vai *ŋ* pieaugušo *ķ* vietā. Piemēri: *mumma* (= bumba), *ni.namo* (= 'dinamo), 1; 4, 27 *ņemm^u* vai *ņem^u* vai *ņembu* agrākās *meme* vai *mimi* vietā (= ķemme).

Tiklab šais, kā citos gadījumos, kur BĒRNA izrunātā forma skaidri atšķiras no tās, ko lieto vecāki, BĒRNS tomēr skaidri *izdzird* starpību. Dzirde un pasīvā nozīmes izpratne ir skaidra, bet trūkst atbilstošās aktīvās valodas formas. Tā 1;4, 28 BĒRNS rāda uz pudeli ar olīveļļu un saka: *jāijā 'aijā*. Pirmā forma ir tā pati, ko BĒRNS šais dienās lieto "lellei". Kad MEMME, gribēdama pārbaudīt, vai BĒRNS nav pārpratis to par "lelli" (jo uz pudeles ir zīdaiņa galvas attēls), tūlīt pārtaujā: *kur ir lelle?*, BĒRNS steidzīgi skrien uz istabu un rāda savas abas lelles. Tas pats ir arī BĒRNAM dažajos homonīmajos vārdos, kur BĒRNS nepārprotami izšķir dažādi skanošos vārdus un to saturu vecāku runā, kamēr pats lieto vienu un to pašu skaņu kompleksu kā atbilstošu apzīmējumu četriem vai pieciem dažādiem vārdiem pieaugušo valodā.

17. mēnesī pieaug arī *garāko* (3- vai 4-zilbju) vārdu skaits. Tā: *acaci* vai *acici* (= matracis; acenes), *apapa* (= atpakaļ), *akaka* vai *apka* (= apkakle), *mū-iņa* (= mū-iņa, gotiņa), visumā skaidrs un pilnīgs MEMMES teiktās formas atveidojums, kas vēlākās nedēļās atkal atslīgst atpakaļ nepilnīgākā fonētiskā tērpā. *aij zuzu* (= aiju žūžū; gulēt), *gi-da-ba* (= pudele), kur atsevišķās zilbes nodalītas, ar acīm redzamu sliekšmi atveidot dzirdētās oriģinālformas zilbju skaitu, piem., *ni 'namo* vai *ninamo* un citi 3-zilbju varianti (=dina-mo), pat 4-zilbju forma: *mi 'namoŋā*.

17. mēnesī BĒRNS pirmo reizi atdarina dzirdēto zviedru valodas vārdu, ko dzirdējis lietotu vecāku valodā. 1; 4, 3 kopējā pastaigā MEMME un TĒTIS atņem kāda pazīstama igauņa sveicienu zviedru valodā ar *gu 'dāg!* BĒRNS tūlīt priecīgs atkārto: *gu 'gā gu 'gā!*

Pēc pāris dienām līdzīgā situācijā, kad MEMME sasveicinās ar kādu zviedru (*gu 'dā!*), BĒRNS atkārto: *g^hugu!* Tāpat 1;4,27 *gaga!* (vici-not ar roku). Augšējie piemēri pielīdzināmi tam imitēšanas priekam, kas mudina BĒRNU dažkārt atkārtot vecāku valodā dzirdētās formas, bet kas tomēr uzreiz nepāriet viņa aktīvo vārdu krājumā. Pats spontāni šai mēnesī šo vārdu nav lietojis.

Diezgan bieži ir arī tādi tūlītēji atkārtojumi, kā: *bibibi* (= bilde; bikses), *va va* (= vāks), *papa* (= cepure), *ņeņeņe* vai *ņeņeņņi* (= cim-di(ņi)), deguna skaņa *gm gm* (= gumija), *dī dī* (= gludeklis), *gu gu* (=

gulta), *af af!* (= kafija), *cici* vai *cicici* (= klucis), *mem mem mem* (ar toņa kritumu pēdējās zilbēs) (= ķemme), *papa* (= papīrs), *k^huk^hu* vai *k^huk^huk^hu* (= pulkstenis), *gu gu* (= uguns), *ba ba* (=zābaks), *mimimi* vai *mi . mimimi* (= zīmulis; otrs variants teikts par kādu garu, zīmējumā redzētu veseri).

Sakot kādu jaunu vārdu pirmo reizi, dažkārt to izrunā čukstošā balsī, tā, piem., "cukura" vārdu; visparastāk tā joprojām tiek čukstošā balsī teikts arī *^haba* (= labs).

Tās formas, kas teiktas, tūlīt atkārtojot vārdus, kurus teicis kāds pieaugušais, allaž ir fonētiskā ziņā tuvākas paraugformām nekā vēlāk, kad BĒRNS tās sāk lietot spontānā runā. BĒRNS atkārto arī tādus vārdus (piem., "zivi"), ko šai mēnesī vēlāk savā runā nekad nepiemin.

BĒRNS gan precīzi atdarina apstiprinājuma vārdu *jā!* vai *ja!* (ar spēcīgi artikulētu *j*), bet vēl ir nedrošs par šās formas lietojumu. Ne katru reizi pareizi atbild ar apstiprinājuma un nolieguma nozīmi pat ipatnējās deguna skaņas (*hm-*) un (*m-m*). Pirmo reizi skaidri un patstāvīgi izsaka neesmes jēdzienu ar žestu (plaukstas pavēršot uz augšu un rādot, ka rokas tukšas), kad skatās uz grafiku ar Rīgas skatu (skat. augstāk!).

Ļoti parasti 17. mēnesī ir homonīmi. Viena un tā pati forma reizēm var tikt lietota piecās vai sešās nozīmēs. Tā, piem., šai mēnesī:

- ba* = 1) balts 2) blauks! 3) kārba, no kuras vēlāk 4) zābaks.
izveidojas arī grāmatas
nozīme
- bibibi* = 1) bilde 2) bikses
- c^h!* = 1) ciet 2) čuru
- jeije* = 1) lelle 2) eļļa
- ga* = 1) gaļa 2) galds 3) glāze
- kaka* = 1) kaka 2) kažoks 3) kreklis 4) kakls 5) kaklasaite
6) (kādas reizes arī) karte
- k^huka* = 1) kūka 2) suka 3) (reizēm) koks
- mā* = 1) (mēneša sākumā) māja 2) mērs u.c.

Tādu formu, kas BĒRNA valodā pilnīgi vai labi saskan ar paraugvārda izrunu literārā valodā, ir samērā maz.

Dažas formas BĒRNA valodā ir pieaugušo paraugvārda pirmās zilbes atveidojums, piem.: *kā* (= kāja), *mā* (= māja), *mā* (= mērs), *mī* (= mīļš), *Dai* (= Dainis), *āb^uo* (= ābols), *kā* (= kāsis), *ga* (= gaļa, galds), *ba* (= balts) u.c.

Samērā labi BĒRNS šai mēnesī prot jau atveidot pieaugušo runāto intonāciju. Tas attiecas tiklab uz atsevišķo zilbju, kā arī uz teikumu modulāciju. Ap 1;4,20 BĒRNS bieži savā nodabā runā garākus periodus, bez kāda tieša attiecinājuma uz apkārtējiem priekšmetiem vai notikumiem. Vienu un to pašu skaņu kompleksu vingrinās runāt augstākā un zemākā balsī, modulē intonējumu; pie kam reizēm izdodas panākt pieaugušo teikumu izrunai it tuvu intonāciju.

Mämmäs vārdā ir arī emocionālā ziņā niansēta intonācija. Pricīgs sajūsmas, apbrīnas un mīlestības pilns ir sauciens, sagaidot MEMMI vai skatoties uz MEMMI (ar kāpjoši krītošu toni un ļoti garu *m*-skaņu). Stāstījumā, piem., *mämmä a t̄ā a t̄ā* (=memme ies tūlīt projām) ir parastā vēstījuma intonācija, kas pieaugušo runā. Turpretim aprauts īss, krītošs tonis ir frāzē: *mām, mām, ä! ä!*

Tāpat ļoti skaisti un izteiksmīgi tiek atdarināts tonis dzīvnieku "balss", piem., kaķa ņaudienā.

Ar pieaugušo runāto zilbes intonāciju saskan: *kā* (= kāja), *mā* (reizēm ar pārgaru stiepti krītošu *ā*) (= māja), *mämmä*, *ninni* (= ninne), *amma* (= ņamma), *opā!*, *mū-iņa*, *Dai* (= Dainis, kur stiepumu izdodas panākt tikai mēneša beigās, pēc vairākkārtējiem mēģinājumiem; sākumā divskanī *ai* bija dzirdams krītošs tonis). Turpretim, pretēji MEMMES un TĒTA izrunai, BĒRNS runā krītošu un nevis stieptu toni vārdā *tātā* un *bau!* (= blauks!).

Vecāku izrunas lauztajai intonācijai līdzīga ir BĒRNA izruna formās: *vvā!* (= vā!) un *āb^uo* (= ābols).

Ar nestiepto intonāciju (tāpat kā vecāki) BĒRNS runā vārdu *tau* (= taure).

Gluži tāpat kā iepriekšējos mēnešos, BĒRNA aktivajā vārdu krājumā

nav vēl visu to vārdu, kurus dzird pieaugušo valodā un kuru nozīmi saprot. Tā MEMME visparastāk runā par "dvieli", kamēr TĒTIS sarunās ar bērnu saka "slauķis". Pirmo vārdu BĒRNS dzird biežāk, jo MEMME ar BĒRNU pavada kopā ilgāku laiku, bet atdarināt šai mēnesī BĒRNS sāk tikai (fonētiskā ziņā pagrūto!) "slauķi" (*sau*), lai gan saprot arī "dvieli".

Tāpat saprot parastos dzīvnieku apzīmējumus (govs, gotiņa, zirgs, gailis, pīle), prot tos attēlos pareizi parādīt, bet pats tomēr ar prieku un sajūsmu atkārtu un uz pašiem dzīvniekiem attiecina vienīgi "bērnu valodas" variantus: *mū*, *mū-iņa*, (bilabiāls) *pr* vai *i!* (par zirgu), gaiļa dziesmu dažādās variācijās, *pā pā!* (no *pāk(i) pāk(i)*, par pīlēm) u.tml.

Dažas formas, kas iepriekšējā mēnesī bija lietojamas vairāku vārdu vietā, tagad (kad BĒRNS sācis runāt lielāku skaitu vārdu) ir sašaurinājušas savu nozīmi. Tā *k^h* vai *k^hu*, kas agrāk tika lietots ir "kurpu", ir arī "zābaku" nozīmē, 17. mēneša beigās apzīmē vairs tikai kurpi, turpretim "zābakus" BĒRNS sāk dēvēt par *ba*. Arī *acis*, kas līdz tam apzīmēja gan "acis", gan "acenes", tagad ir tikai acis, kamēr "acenēm" ierodas jauns apzīmējums *acici* (kas savukārt ir homonīms ar "matraci"). *c!* vai *c^h!*, ko BĒRNS agrāk un vēl visu 17. mēnesī lieto ar nozīmi "ciet", attiecinot to gan uz aizvērtām, gan atvērtām durvīm, (kad, vismaz dažkārt, spriežot pēc pavēlīgā toņa, doma ir laikam tā, ka durvis jāver ciet), pašās 17. mēneša beigās iegūst pretstata formu *va* (= vaļā). BĒRNS rāda nu, piem., uz atvērtajām balkona durvīm un konstatē, ka tās ir *va* (= vaļā).

No otras puses, dažām citām formām nozīmes apjoms savukārt it kā paplašinās. Apzīmējums, kas bija ieguvis noteiktu saturu uz līdzīguma vai pieskares asociāciju pamata kādā konkrētā situācijā, tiek attiecināts arī uz kaut ko citu. Tā, piem., BĒRNS, pirmo reizi vakarā, pa ielu iedams, ierauga spožu mēnesi pie debesīm un rāda uz to: *a(m)pa!* (= lampa). Kad BĒRNS pirmo reizi redz laikrakstā žirafi, viņš — savā nodabā fotogrāfiju aplūkodams — nesaprašanā rausta plecus, liekas esam neziņā, kas tas tāds, tad apzīmē to ar (bilabiālo) *pr*, t.i. ar skaņu, kas der "zirga" jēdzienam. Šaubīšanās tomēr rāda, ka BĒRNS apzinās šā dzīvnieka atšķirību no zirgiem, ko viņš līdz šim redzējis, bet tomēr nosauc to tā dzīvnieka vārdā, kas žirafi pēc

viņa domām visvairāk atgādina (= "lidzīgs zirgam").

Ninne, kas sākumā (arī pieaugušo valodā!) lietota tikai "dzerama šķidrums" nozīmē, kādas reizes tiek attiecināta uz "šķidrumu" vispār, arī, piem., uz urīnu naktspodīnā.

Dziļi artikulētā *k^h* vai *ko* skaņa (kas ir vecāku lietotās skaņu interjeksijas *klik-klik-klik!* atdarinājums), tiek lietota, lai apzīmētu rakstāmmašīnas klaboņu. Vēlāk BĒRNS to saka arī, rādot uz mašīnu tad, kad neviens ar to neraksta, tātad ne vairs uz troksni, bet uz pašu mašīnu. Beidzot, vienā kādā gadījumā, kad BĒRNS rāda uz šujammašīnu un vaicādam skatās uz MEMMI, MEMME paskaidro, ka tā ir "mašīna". Neviens ar to nešuj, bet BĒRNS, saprasdam paskaidrojumu, atkārtoti to pašu *k^h*, ar kuru mēdz apzīmēt rakstāmmašīnu.

Līdzīgi *k^hu k^hu* (= pulkstenis) sākotnēji ir pulksteņa tikšķēšanas imitējums *tik tik* (pie tam ne paša izgudrots, bet sekundārs, jo tā viņu ar pulksteni iepazīstinājuši vecāki). Bet 17. mēnesī BĒRNS attiecina to pašu vārdu arī uz pulksteni baznīcas tornī, kur līdzīgs ar agrāk redzētajiem rokas un galda pulksteņiem saskatāms vienīgi ciparnīcās.

Grūtāk skaidrojams ir fakts, ka "pudeles" vārda forma *gi-bu* mēneša otrajā pusē tiek attiecināta arī uz "podīņu" un penis. Par "pudēlēm" BĒRNS šai laikā dēvē dažādas zāļu pudeles, un arī viņa podiņš ir īpatnējas iezilšanas masas (neplīstoša stikla).

Interesanta nozīmes maiņa 17. mēnesī notiek ar formām *gē* un *ba*. Mēneša sākumā *gē* vai *djē* (no *ā* *bē* *cē* *dē*) tiek teikts par katru apdrukātu vai aprakstītu papīra un grāmatas lapu, kurā nav nekādu ilustrāciju, "bilžu". Kad 1;4,1 BĒRNS, skatīdamies, kā MEMME raksta ar mašīnu, komentē to ar *mämmä k^h* un kad MEMME apstiprina: *jā, mämmä raksta*, tad BĒRNS papildina to ar objektu: *gē* (= mašīnraksta lapu ar tekstu). Tai pašā laikā BĒRNS saka arī *djē* (intonācija svārstās), sniedzamies pēc "grāmatas" plauktā. Pirmatnējā saistība ar "lasišanu *ā* *bē* *cē* *dē*" ir jau tiktāl pagaisusi, ka pēc kādām dienām, kad MEMME iet kopā ar BĒRNU pa ielu un redz nokritušu koka lapu un MEMME uz BĒRNA jautājumu paskaidro: *tā ir lapa*, BĒRNS uzreiz spontāni izsaucas: *gē!*

Mēneša otrajā pusē šī forma "lapas, grāmatas" nozīmē ir izzudusi,

un tās vietā BĒRNS grāmatu dēvē par *ba* (sākotnēji "kārbu"). Par "kārbu" MEMME un TĒTIS sākumā sauc šokolādes kārbu, ko dod arī BĒRNAM rotaļāties. Tās vāka iekšpusē ir daži zīmējumi ar tekstu, kas vieglāk ļauj saprast vēlāko attiecinājumu arī uz grāmatām. Bez tam viens plaukts vecāku istabā ir piekrauts ar manuskriptu mapēm, ko arī mēdz dēvēt par kārbām un kas pēc ārējā skata atgādina biezu grāmatu vākus. Mēneša otrajā pusē *ba* tiek lietots par kabatas kalendāra grāmatiņām, vēlāk arī par visām grāmatām, tiklab iesietām, kā brošētām.

Kad kādu vakaru TĒTIS, ļaudams BĒRNAM "rakstīt" ar mašīnu, parādījis, kā uzraksta vārdu "DAINIS", BĒRNS turpmākās dienās saka *Dai*, rādīdams uz kuru katru citu lapu mašīnrakstā, arī uz pašu rakstāmmašīnu.

Galvenais ierosinājums sākt runāt kādu vārdu aktīvi, šķiet, nav vārda nozīme. Tiklīdz, vingrinot attiecīgos runas muskuļus, izdodas veidot kādu skaņu, tā tiek steigšus mērķtiecīgi pārņemta arī citu vārdu saturam, kas vismaz daļēji līdzinās parauga formai. Tā, piem., ap 1;4,5 BĒRNS, savā nodabā lallinādams, vingrinās *g* skaņas izrunā, saistīdams to ar dažādiem sekojošiem patskaņiem: *ga*, *gā*, *gu* u. tml. *g*-skaņa ir "atrasta", un ap šo laiku viens pēc otra aktīvo vārdu starpā tiek uzņemti agrāk nelietotie vārdi, kas visi sākas ar līdzīgu skaņu kopu: *ga* (= gaļa, desa zivs), *ga* (= galds), *gā* (= glāze), vēlāk seko arī *gu* un *gu gū* (= gulta), *gi* (= grīda).

Otrs raksturīgs piemērs ir jaunā forma *pupa* (= puķe) agrāko mēnešu *p^h* vai *pu* vietā. 1;4,1 MEMME, ēzdama sausas, novāritas pupas, rāda vienu BĒRNAM un saka: *tā ir pupa*. BĒRNS atkārtoti ļoti precīzi *pupa* (ar nebalsīgu beigu *-a*). Kad pēc kādām dienām viņam nu iznāk nosaukt "puķes" vārdu, arī tas viņa izrunā iznāk *pupa*. Par pupām šai laikā iznāk runāt ļoti reti, nozīme laikam netika arī skaidra no vienreizējās atsevišķu (cūku) pupu parādīšanas; turpretim forma "pupa" kļūst aktīva pavisam cita satura apzīmējumam.

Ne mazāk raksturīgs piemērs ir "lāča" vārds. Labu laiku MEMME bija nolikusi nost BĒRNA rotaļlietu – gumijas lācīti, un reizē ar to nebija gadījies pieminēt arī tā vārdu. Kad 17. mēneša otrajā pusē

BĒRNAM atkal iedod šo lācīti, viņš pirmajā dienā nosauc to *acis* t.i. to pašu formu, ko visu laiku paradis lietot "acu" nozīmē). Vēlāk, nākamajās dienās, viņš tomēr atgriežas pie jau agrāk lietotās ar garu patskani: *ācis*.

Otrs motīvs, kas sekmē aktīvi pārņemt jaunus vārdus, ir zināma interese par attiecīgo lietu. Lai gan samērā reti BĒRNS jaunapgūtās formas lieto ar pavēles nozīmi, lai dabūtu sev pieminētos priekšmetus, tomēr vārdā sauktās lietas parasti ir tādas, kas viņam labi pazīstamas un redzamas viņa tuvākajā apkārtnē, ar kurām viņam tik nodarboties, utt. Tā, piem., "dinamo" spuldzīte, "ķīselis", kas BĒRNAM ļoti garšo, "lelle", ar ko grib rotaļāties, (tējas un vīna) "glāzes", ko, pacelts uz rokām, grib skatīties trauku skapī, "pudele", kas šai mēnesī ir viens no mīļākajiem rotaļu priekšmetiem, "bumba" uc. Samērā liels procents jauno vārdu šai mēnesī nākuši klāt, skatoties un klausoties MEMMES un TĒTES paskaidrojumu bilžu grāmatā un vēlāk pašam tos atkal atkārtojot, kad šķirsta grāmatu. Šai laikā ļoti labprāt "skatās bildes", sevišķi, ja MEMME vai TĒTIS paskaidro un ar saviem jautājumiem mudina BĒRNU parādīt tur attēlotās lietas.

Sevišķa patika saistās ar dzīvnieku, putnu valodas atdarinājumiem (ko sevišķi labi prot demonstrēt TĒTIS). Tos BĒRNS iegaumē un atdarina bieži vien tūlīt vai nākamajā dienā. Sakarā ar to BĒRNA aktīvo vārdu krājumā šai mēnesī ir daudz šādu skaņu vārdu. Tai laikā, kad BĒRNS vēl ne reizes nav redzējis dzīvu kaķi, ne arī dzirdējis to ņaudam, BĒRNS prot ar izteiksmīgu intonāciju – atbildēt uz jautājumu: *kā kaķis ņaud?* vai arī nosaukt to, rādot bildē uz kaķa attēlu (*nāu! nāu!* u.c. varianti), tāpat saka: *mū!*, vēl neredzējis dzīvu govī un nedzirdējis to maujam. Līdzīgi par zirga zviēšanu (*i!*), vāveres šmikstošo "valodu", pīļu *pā pā* (no *pāk pāk!*) u.c.

Toties samērā maz ir gadījumu, kur BĒRNS šai mēnesī būtu lietojis jaunus, paša izgudrotus skaņu atdarinājumus. Tomēr arī tādi ir: 1;4,9 BĒRNS dzird lidmašīnu laižamies zemu pāri māju jumtiem un tās švikstošo skaņu atveido ar individuālu atdarinājumu: *ģō! ģō ģō ģō ģō!* Citā reizē (1;4,20) par dobĵaku lidmašīnas rūkšanu BĒRNS saka: (platu) *ō ō!*

1;4,4 kad BĒRNS istabā dzird tuvējās baznīcas zvanus, tajos klausīdamies, atkārtō: *momm momm!*

17. mēnesī *māmmā* un *tātā* nostiprinās apmēram tai nozīmē, kādā to lieto pieaugušie. Vēl mēneša pirmajā nedēļā, bet ne vairs vēlāk, atzīmēti pāris gadījumi, kur BĒRNS par "māmmi" resp. "tāti" nosaucis arī svešu sievieti un vīrieti. Tas, ka BĒRNS atsevišķos attēlos, kuros redzama māte ar bērnu, sievieti dēvē par *māmmi* un bērnu par *Dai* (= Dainis), ir pilnīgā saskaņā ar pieaugušo valodas praksi. Arī vecāki līdzīgus attēlus BĒRNAM paskaidro, sacīdami, ka tie ir "māmmā" un "Dainis".

Šai mēnesī arī *Dai* (mēneša sākumā vēl stipri nepilnīgā fonētiskā formā) skaidri attiecina uz sevi, ne vairs tikai uz spoguļi redzamo attēlu, kā iepriekšējos mēnešos.

Salīdzinot ar 16. mēneša vārdu krājumu, šai mēnesī klāt nākuši aktīvi lietoti atbildumi šādiem pieaugušo valodas vārdiem: acenes, aiju žūžu (kas agrāk bija ievērots tikai kā tūlītējs atkārtojums), blauks!, balts, cukurs (reti!), cilpa, citrons (reti!), durvis, duša, eļļa, lelle, gaļa, galds, glāze, gumija, gulta (pats jēdziens agrāk tika ietverts formā aija; tagad "matracis" nostiprinājis savu formu kā *acici*, "gultas" nozīmē sācis lietot formu *gu gu*), grīda, kafija, kāsis, koks (= drēbju pakarināmais; augošais koks), ķīselis, mērs, miza (tikai vienu reizi!), ola, pudele, papirs, slauķis (= dvielis), sviests, taure, tu tū! (slēpšanās rotaļā), uguns, veseris, vaļā, vanna, zābaki, zivs (tikai vienu vai pāris reizes), kā arī dzīvnieku skaņu atdarinājumi *ī! ņau! k^uki-gī! pā pā!* un dažī paša radīti skaņu atdarinājumi.

Nav vairs gadījies šai mēnesī atzīmēt 16. mēnesī lietotos vārdus: lapa, sikсна, svece, svečturis, šokolāde, urru urru, zvaigzne. Tā var būt nejaušība, bet varētu būt skaidrojama arī ar to, ka, piem., sveces un šokolādi gadījies biežāk redzēt un pieminēt (arī nogaršot šokolādi) Ziemsvētku laikā, ne vairs janvārī un februārī. Arī zvaigznes, ko BĒRNS iemācījās pazīt un nosaukt pēc attēliem, nebija atrodamas tais bilžu grāmatās, kas bieži tika šķirstītas 17. mēnesī.

Piemērs ar "lāci" rāda, ka kāds apzīmējums, ja arī nav dzirdēts veselu mēnesī, varbūt ir tikai piemirsies un vajadzīgā brīdī var kļūt aktīvs.

Veltīgs būtu mēģinājums klasificēt BĒRNA vārdus pēc vārdu šķīrām gramatikas jēdzienā. Tie vārdi, kas ir BĒRNA aktīvo formu pamatā, pārsvarā ir vai nu substantīvi vai skaņu vārdi. No adjektīviem pagaidām lieto tikai trīs: *labs* resp. *laba* (vai arī adv. *labi*), *mīļš* un *balts* (= tīrs, nevis kā krāsas apzīmējums). Bet formas, kuru pamatā īstenībā ir kāda interjekcija, viņa valodā nereti iegūst citādu funkciju teikumā. Tā, piem., tā var stāvēt arī substantīva vai verba vietā. Rakstāmmašīnas klaboņa un tās interpretējums MEMMES un TĒTA valodā kā "klik-klik-klik" vai "kliks kliks kliks" (reizēm arī citādos variējumos) BĒRNA runā tiek atveidotas ar dziļu un apdvēstu *k^h*! Bet šo pašu skaņu BĒRNS saka arī, rādīdams uz rakstāmmašīnu, ar ko tai brīdī neviens neraksta, tātad izmanto to kā paša priekšmeta apzīmējumu. Atzīmētajā frāzē: *māmmā k^h* turpretim šai pašai formai ir, vērtējot pēc pieaugušo valodas izpratnes, predikāta (verba) funkcija, apm. = memme raksta ar mašīnu.

Līdzīgi 17. mēnesī BĒRNS, rādot uz maizes kukuli, ābolu vai citu veselu augli vai gabalu, parasti sauc tūlīt pēc tam, kad pieminējis vēlamo priekšmetu, *azi!* (ar mikstinātu -z-), kas pēc kopsakara izprotams tā, lai MEMME nogriež (un parasti arī nomizo vai nogriež garozu) maizes gabalu, ābola šķēli, utt. Sava aktīva vārda verbam "griezt" BĒRNA valodā vēl nav, un viņš izlidzas ar to, kas ir viņa rīcībā, piešķirot esošajai formai daudz plašāku funkciju nekā pieaugušo valodā.

Tā paša iemesla dēļ nav iespējams arī precīzi saskaitīt un aplēst izteikto jēdzienu daudzumu BĒRNA valodā. No vienas puses, kā redzējām, pasīvi BĒRNS šai laikā joprojām saprot krietni vairāk vārdu, nekā pats spēj izrunāt. Tādēļ gadījumos, kur BĒRNS lieto kādas formas, grūti uzminēt, cik skaidri un niansēti ir jēdzieni, kas aiz tām slēpjas. Zīmīgi ir, piem., ka BĒRNS šai mēnesī dažkārt ļoti vērīgi seko tam, ko MEMME runā ar TĒTI savā starpā, tātad ne tieši ar viņu. Pie tam nereti BĒRNS "pārtulko" MEMMES teiktos vārdus savā "bērnu valodas" izteiksmē: kad MEMME piemin "pienu", BĒRNS pats atkārto "ninni"; kad saka ko par "ūdeni", BĒRNS atkal min to pašu vārdu (sava atšķirīga apzīmējuma šiem šķidrumiem viņa valodā vēl nav). Kad MEMME savā runā piemin kaut ko par gulēšanu, BĒRNS tūlīt pārceļ to savā valodā: *aij zu zu!*

1;5

18. mēnesī parādās pirmie trislocekļu teikumi. To vēl nav daudz. Mēneša laikā gadījies atzīmēt tikai kādus 4 piemērus:

1;5,4: *māmmā tātā tipu tipu* (=memme tētem grieza matus cipi cipi). Vārdu sakārtojums šai pirmajā teikumā nav gluži patstāvīgs; BĒRNS to saka tai laikā, kad MEMME viņam apgriež matus ar mazu griežamo aparātiņu. Lai BĒRNS nebaidītos un viņa domas novirzītu kur citur, MEMME griešanas laikā vairākkārt pieminējusi, ka "māmmā arī tātām tāpat griezusi matus" (ko BĒRNS arī redzējis).

Nākamais piemērs 1;5,18 (vakarā pēc tam, kad BĒRNS bijis vannā un kad MEMME tur viņu rokās, palagā ietītu), BĒRNS glaužas MEMMEI klāt: *Dai māmmā mī* (=Dainis memmei mīļš).

1;5,29: TĒTIS īsu brīdi pēc darba pārnācis mājā, bet tūlīt atkal aizgājis projām. MEMME arī teikusi, ka tēte drīz nāks atpakaļ. BĒRNS pēc kāda laiciņa: *tāte apapa* (īsa pauzīte) *ambu ambu* (=tēte nāks atpakaļ, ēdis).

Formālā ziņā neizveidots teikums, bet īpatnējs 3 sakarīgu priekšstatu saistījums ir 1;5,21 atzīmētajā piemērā: *Dai* (BĒRNS rāda ar pirkstu sev uz krūtīm) *māmmā* (rāda ar pirkstu uz MEMMI) (un tūlīt, bez kādas pauzes, rāda uz ārdurvju pusi) *tātā*. TĒTIS tai laikā ir projām darbā.

Toties daudz plašāk nekā iepriekšējā mēnesī lietoti divlocekļu teikumi. 1;5,3: *jā jā bau!* (=lelle ir nokritusi zemē).

1;5,4 vakarā, kad BĒRNS liekas miegains, MEMME jautā: "Ko Dainis grib?" BĒRNS: *aizu* (neliela pauzīte) *pu! pu!* (mētājas ar abām rokām, atdarinot plunčāšanos pa ūdeni) (=aiju žūžu, pļunku pļunku). Pirms gulētiešanas BĒRNS parasti vakaros tiek likts vannā. Kad MEMME, pārliecinādamās, vai viņa pareizi izpratusi BĒRNA teikumu, pārvaicā: "Vai Dainis grib pļunku pļunku?", BĒRNS priecīgs māj ar galvu un sajūsmā rāda uz vannas istabas pusi. 1;5,6 BĒRNS rāda uz TĒTA gultas spilvenu: *tātā aij^uzū* (=tēte gulēja). Saruna ar MEMMI norisinās kādu stundu pēc tam, kad TĒTIS jau piecēlies un aizgājis uz darbu.

1;5,11 BĒRNS piegājis pie sava "dārziņa" (bērnu žodziņa) un tausta to: *Dai da* (= Daiņa dārziņš). Tas ir pirmais gadījums, kad aktīvajā valodā parādās piederības jēdziens kopā ar attiecīgo priekšmetu.

1;5,14 BĒRNS stāsta TĒTIM: *mämme aij aij* (= memme gul). Līdzīgi 1;5,16 MEMME iet kopā ar BĒRNU gar paziņu māju un saka: "Jānītis čuē." BĒRNS pēc brīža atkārtoti: *Jā aij aij* (= Jānītis gul).

1;5,17 BĒRNS skatās savu bilžu grāmatu un komentē tur redzamos priekšmetus: *ka-çi ņāu!* (= kaķis (Sg!) ņau!) (zilbes robeža ķ-skaņas priekšā). Domu gājiens šķiet līdzīgs atbildēm uz MEMMES jautājumiem, kad MEMME jautā vispirms: "Kas tas ir?" un tad: "Ko tad kaķis dara? kā kaķis saka?"

Līdzīgi par gaili, kas redzams attēlā, (1;5,17): *gai ku jī!* arī variējot: *gai du jī!* vai *gai bu jī!* (= gailis dzied kukurīgi!).

1;5,17 MEMME uzsēdusies uz paaugsta galda. BĒRNS neapmierināts sāk raudāt, rausta MEMMI aiz kājas un sauc: *mämmä bau!* (= ? memme blauks!). Interjekcijas "blauks" parastākā nozīme šai laikā ir "krit" resp. "nokrita" u.tml., bet šeit laikam domāts mudinājums kāpt zemē). Kad MEMME pārprasa, vai tad Dainis grib, lai memme kāpj zemē, BĒRNS māj priecīgs ar galvu.

Ap 18. mēneša vidū BĒRNA valodā sākas īpatnējs jautājuma un atbildes saaugums vienā teikumā. BĒRNS pats jautā, pats tūlīt arī atbild. Tā, skatīdamies bilžu grāmatā, BĒRNS baksta ar pirkstu bildē katru ābola attēlu un saka: *te? ābu. te? ābu. te? ābu.* Adverba forma "te" tiek runāta ar jautājamo intonāciju, bet tūlīt bez kādas pauzes seko atbilde ar stāstījuma raksturu. Ja šai piemērā "te?" visdrīzāk ir vecāku biežo jautājumu atdarinājums (pastāsti, kas te ir? un te? te?), tad patstāvīgs šādu teikumu pārnese arī uz citām situācijām ir 1;5,18 atzīmētais piemērs. BĒRNS rāda ar labās rokas pirkstu uz tualetes poda vāku: *te? ä ä*, pēc tam uz ūdens nospiežamo kloķi: *te? s!* (= te? ūdens šņāc). Tai brīdī rokturis nemaz nav novilkts, ūdens netek, un nekādas šņākoņas nav. Pēc agrākās pieredzes BĒRNS tomēr izvēlējies skaņas atdarinājuma formu, lai apzīmētu priekšmetu, ar kuru mēdz radīt ūdens tecēšanas šņākoņu.

1;5,18 MEMME gludina. BĒRNS rāda uz gludekli: *gudi* (ar mikstinātu *d* un ar uzsvaru abās zilbēs) (pēc pavisam īsas pauzes) *ka!* (fasetā, kā parasti šā adjektīva izrunā) (= gludeklis karsts); agrāk BĒRNS pats apdedzinājies.

1;5,22, kad MEMME, soļodama pa istabu, atgriežas un nāk uz loga pusi, BĒRNS paskaidro viņas darbību: *mämmä apapa* (= memme (nāk) atpakaļ).

1;5,23 BĒRNA krustmāte raksta ar spalvu. BĒRNS pagriežas pret MEMMI un stāsta: *mimimi (km) (km) (km)* (īpatnēja deguna skaņa) (= raksta krustmāte). Neparasta vārdu seka!

Tai pašā dienā BĒRNS vannas istabā rikojas ar suku, it kā mazgājot vannu, tāpat kā to iepriekš darījusi MEMME. Memme: "Ko Dainis dara ar vannu?" BĒRNS: *va^uva kukuku* (= vannu (mazgā) ar suku). Tā kā atbilstošā verba "mazgāt" BĒRNA aktīvo vārdu krājumā vēl nav, tad, teikdams "kukuku", nozīmi vēl paskaidro ar žestiem, atdarinot vannas beršanas kustības.

1;5,23 BĒRNS rāda MEMMEI uz tautu meitiņu (lelliti) plauktā un uzmudinājuma toni saka: *upā jeijä!* (= cel mani augšā pie lelles! jeb: ņem zemē lelli!) Vēlēšanās ir katrā ziņā paturēt lelliti savās rokās; bieži vien MEMME vai TĒTIS viņu agrāk pacēluši, lai BĒRNS pats tiktu klāt pie plauktā saliktajām mantiņām.

1;5,22 BĒRNS piegājis klāt pie rakstāmgalda skapiša, kas ir atvērts: *dyh!* (īsa pauze, tad ar jaunu uzsvaru) *va!* (= durvis vaļā). Līdzīgi

1;5,24, kad vairs nav nekādas pauzes starp abiem teikuma locekļiem.

1;5,26 BĒRNS viens pats virtuvē; kad MEMME no istabas ienāk pie viņa: *mämmä apapa* (= memme nāk atpakaļ).

1;5,26 BĒRNS rāda uz gludekli: *gi gi gi* (ar mikstinātu *g*) *bi bi bi* (= gludeklis bikses, t.i. ar gludekli gludina (BĒRNA) bikses). Tai brīdī neviens negludina, un BĒRNS nav arī tai dienā nemaz redzējis, kā MEMME viņa bikses gludina.

1;5,26 MEMME rotaļā badās ar BĒRNU. Kad to vairs nedara, BĒRNS mudina: *ba vē!* (= badīties vēl!).

1;5,26 MEMME jautā "Kāda ir mämme?"; BĒRNS atbild: *mämmä h^haba*. Uz līdzīgu jautājumu par TĒTI: *tete* (ar šauriem *e*) *aba, (km) (km) aba*, pēc tam: *vi-si* (=tēte labs, krustmāte laba, visi /labi/).

1;5,27 TĒTIS, rotaļā ar BĒRNU, liek viņam mukt un tad ar "snaps!" grasās viņu ķert ciet. Kad rotaļa ir pārtraukta, BĒRNS lū-

dzas: *sap^u vē!* (= ķer vē!, t.i. turpini rotaļu ar snaps!).

1;5,27 BĒRNS rāda uz somu, ko viņa "krustmāte" atstājusi vannas istabā: *semma (km) (km)* (= soma krustmātei, t.i. krustmātes soma). Neparasta vārdu secība.

1;5,29: *(km) (km) gi gi* (ar mīkstinātu g) (= krustmāte gludina).

1;5,29: *bi bi bi* (isa pauzīte) *vā* (= bikses ir vā) – rāda uz savām netīrajām biksītēm.

1;5,30: *dāti muḥdi!* (= desu mutē!, t.i. dod man ēst desu!). MEMME tai laikā sasmalcina desu BĒRNAM pusdienām, BĒRNS ir izsalcis un nepacietīgs.

Nedz atsevišķo vārdu izrunā, nedz arī teikumos nekur nav pārsvārā pavēles tonis, bet stāstījums, objektīvs konstatējums. Ar izteicēja funkcijā lietoto "aju žūžu" var savienoties dažādi darītāju vārdi, pie tam runājot par darbību tiklab tagadnē, kā pagātnē (guļ, gulēja). Līdzīgi lietoti izsaučieni "blauks!", "ņau!", "kukurīgi!". Adjektīvs kā predikāta nomens: "gludeklis karsts", "memme laba", "bikses vē"; adverbs: "durvis vaļā"; pašu darbību var apzīmēt piederīgais adverbs: "memme atpakaļ" (= memme nāk atpakaļ). Verba nozīmē, kā izteicēji, izmantoti arī substantīvi tādos gadījumos, kur attiecīgā verba BĒRNA vārdu krājumā vēl nav: "vannu (mazgā) ar suku", "ar gludekli (gludina) bikses", "krustmāte (gludina) ar gludekli".

Īpatnējs ir jautājamā "te?" savienojums ar sekojošo viena vārda atbildi – "te? ābols"; "te? cūka", u.tml.

Tā kā arī vēl 18. mēnesī aktīvi lietojamo vārdu ir krietni mazāk nekā saprotamo, tad BĒRNS bieži asprātīgi izlidzas ar žestiem, kas stājas vai nu trūkstošo vārdu vietā, vai arī papildina un variē nozīmē līdzīgās vārdu formas. Raksturīgākie gadījumi:

1;5,5 MEMME uzgriež radiofonā Latvijas vilni; ziņotāja patlaban piesaka: "Runā Rīga." BĒRNS nesaprašanā paskatās uz MEMMI, tad rāda ar roku uz A. Egliša grafiku "Rīga" pie istabas pretējās sienas. Pats vārds BĒRNAM šai laikā jau ir pazīstams, bet viņš saista to tikai ar vairākiem Rīgas skatiem, gan grāmatās, gan ar divām grafikām viņa istabā. Kad 1;5,8 atkal gadās radiofonā uzgriezt Rīgu, kas raida kādas dziesmas latviešu valodā, BĒRNS rāda uz minēto A. Egliša grafiku un tad skatās uz MEMMI, tādējādi bez vārdiem paskaidrodams, ka radio pārraide ir no Rīgas. Kādreiz

agrāk BĒRNS jau lietojis "Rīgas" vārdu, attiecinot to uz pilsētas attēliem.

Cits gadījums atzīmēts 1;5,11. BĒRNS skatās bilžu grāmatā, kur redzama meitiņa sarkanā kleitā. MEMME: "Kas meitiņai mugurā?" BĒRNS (vilcinādamies): *ķē* (it kā šaubīdamies skatās uz MEMMI, vai tā sapratusi; liekas, pats apzinās, ka nav izdevies pateikt fonētiski precīzu formu). Tad pēkšņi pieskrien klāt pie MEMMES, pieķer pie viņas (melnās!) kleitas, tādējādi demonstrēdams, ka nozīme viņam ir pilnīgi skaidra, t.i., ka meitiņai mugurā ir kleita, tāpat kā viņa memmei.

1;5,11 BĒRNS rāda uz slaukāmo slotiņu: *gi* (ar mikstinātu *g*). MEMME: "Ko dara ar slotiņu?" BĒRNS vairākkārt redzējis, kā MEMME slauka grīdu, arī pats dažkārt līdzīgi darbojies ar mazo slotiņu, tā ka jautājumu saprot, bet vārdiem nespēj pateikt "slauka". BĒRNS rāda ar pirkstu uz grīdu zig-zaga kustību un papildina ar *gi* (= slauka grīdu).

1;5,12 TĒTIS brīdinādamš saka BĒRNAM: "Kas tad būs, kad Dainis plēsīs grāmatu?" BĒRNS sit ar roku sev pa cisku: *sūj sūj* (ar viegli mikstinātu *s*). Šai laikā saprot "pēriena", kā arī MEMMES un TĒTA lietotā "šņik-šņak" nozīmi; mēģina atdarināt tikai pēdējo. Žests palīdz novērst pārpratumu, kas būtu iespējams neprecīzās fonētiskās formas dēļ.

Vēl skaidrāk savu izpratni BĒRNS demonstrē 1;5,12 ar "atvilktnes" jēdzienu. BĒRNS skrien pretī TĒTIM, kas tikko pārnācis, un rāda viņam savu pirkstiņu, kas ievainots pirms pāris dienām, stumjot ciet virtuves skapīša atvilktni. TĒTIS (žēlodams): "Nu kur tad Dainis saspieda pirkstiņu?" Saruna notiek guļamistabā; BĒRNS "atvilktnes" vārdu vēl aktīvi nelieto, bet nozīme viņam ir gluži skaidra. Pēc pavisam īsas pārdomas BĒRNS pieskrien pie guļamistabas kumodes (kuras tuvumā sarunas laikā pats stāv) un rāda uz kumodes atvilktni, lai gan nelaime bija notikusi ar virtuves skapīša atvilktni. Iepriekšējās dienās uz līdzīgu jautājumu, ja saruna gadījās virtuvē, BĒRNS tikai rādījis tieši to vietu, kur pirkstiņš bija saspīests.

1;5,17 BĒRNS skatās govs attēlu; rāda uz ragiem: *agi* (pēc brīža *adzi* (pats pieliek sev roku pirkstus pie pieres it kā ragu veidā).

Ap 18. mēneša vidū BĒRNS pasīvi saprot MEMMES mudinājumu "saki sveiki!", "pavicini ar roku!", bet atsaucas uz to ne ar vārdu, bet žestu – pavicinot ar roku. Tā, piem., ejot veikalā vai nākot ārā,

satiekoties ar kādiem pazīstamiem utt.

Kādā citā reizē BĒRNS skatās zīmējumu kādā brošūrā, kur redzamas (tikai) sievietes rokas, ziepju putās. MEMME: "Kas tad tur ir?" BĒRNS: *ba* (berzē savas rokas vienu pret otru, kā mazgājot). "Mazgāt" BĒRNAM ir saprotams vārds, pati darbība zināma, bet vienīgais aktīvais vārds šai sakarā ir "balts = tirs". To arī min tagad, bet, tā kā ar to vien arī BĒRNA uztverē ir par maz, lai izteiktu attēlā redzamo darbību, viņš to tūlīt papildina ar žestiem.

Leksikā 18. mēnesis devis klāt ap 80 jaunu aktīvi lietotu vārdu. Tie, resp. atbilstošās pieaugušo valodas formas ir šādas:

atslēga, ārā, Anniņa, adata, auksts (tikai pāris reizes),
badīties, bize, banāns, bļoda, burka, burkāns,
cūka, cipi cipi!,
dārziņš, dakš(iņ)a, dīvāns, desa, dūmenis, dūmi, deguns, džin
džin! (zvaniņa skaņas atdarinājums),
gailis, grīda,
jaka (vienu reizi), Jānītis, jā (formā skaidrs, saturā nenoteikts),
kāposti (tikai par skābētiem, jo veselu kāposta galviņu nav šai
laikā tuvumā nemaz apskatījis), karote, kakao (atbilstošais
jēdziens agrāk tika izteikts ar "ninces" vārdu), karsts, kumeļš,
kleita, kaķis, krustmāte, kabata, kaza,
lupata,
mute, medus, mētelis, meitiņa, mati, mazs,
naba, nags, nē (saturā un lietojumā vēl nenoteikts),
plīts, pušu, panna, palags, prievīte,
ritenis (= divritenis vai trīsritenis),
slota, slaucīt (grīdu), siers, spainis, snaps! (TĒTA lietota inter-
jekcija bēgšanas un ķeršanas rotaļā), slapjš, (rakstāmā) spalva,
soma, šņik-šņak (= pēriens),
teļš, titars, tālu tālu (tikai kopā ar pavadžestu, mājot lēnām ar
roku, un tikai imitējot TĒTA paskaidrojumu par vēstulēm
vai kartītēm, ka tās nākušas vai ies "tālu, tālu!"), te, tā,
vista, visi, vate, vāru (imitējot TĒTA rotaļas dziesmu: "vāru vāru
putriņu, ņam-ņam-ņam..."), vāvere, važa, vēl, vaigs,
zivs (pāris reizes atzīmēta jau pagājušā mēnesī, bet īsti aktīva
kļuva tikai 18. mēnesī), zvans (par pulkstentiņu govs kaklā,

grāmatas attēlā), zaķis, zemē, bez tam vēl kādi 5 - 8 sekun-
dāri un primāri skaņu atdarinājumi.

Tādējādi, sasniedzot pusotra gada vecumu, BĒRNA aktīvi lietoto
vārdu skaits nedaudz pārsniedz 180. Pēc jēdzienu grupām tie sadalās
šādi:

acis; acenes; auss; kakls; piere (pašās 18. mēneša beigās); vaigi;
mati; bize; deguns; nagi; naba; pinkulis (= penis);

kaka; ä! ä!; čuru čuru; purkšķis;

bikses; kreklis; apkakle; poga; kabata; kabatas lakatiņš; priekš-
auts; sikсна; kleita; mēteliis; kažoks; jaka; (drēbju pakarināmais)
koks;

zeķes; kurpes; zābaki; kaste (kur glabājas BĒRNA zābaki);

slauķis (= dvielis); cilpa; kāsis; ziepes; lupata; slapjš; vē (= netīrs);
balts (= tīrs); eļļa (ar ko BĒRNAM mazgā sejiņu); tūba (parasti
viņa ziedes tūba, bet arī, piem., zobu krēmam); ķemme; (drēbju;
zobu) suka;

maize; ņamma (18. mēneša beigās parasti tikai apzīmējot biezeni),
ņammāt (= ēst); kūka; putra; ķīselis; gaļa; desa; zivs; siers; ola;
kāposti; sviests; cukurs; medus; šokolāde (= ģimenes valodā
"uku"); piens; kakao; kafija; ninne (18. mēneša beigās vairs tikai
= dzēriens vispār!), ninnāt (= dzert); ābols, bumbieris; burkāns;
banāns; citronis;

katls; vāks; panna; krūze; glāze; osa; burka; dakša; nazis; karote;
vārīt; pudele;

labs; karsts; auksts; vēl;

memme; tēte; Dainis; krustmāte; meitiņa; puisītis; Jānītis; An-
niņa;

mīļš; labs;

istaba; grīda; galds; krēsls; sēdēt; divāns; durvis; ciet; vaļā; atslēga; gulta; matracis; spilvens; palags; dārziņš; radio; lampa; dinamometrs (spuldzīte); svece; bilde (= glezna); puķe; pulkstenis; elektrības ieslēgšana; antenna (= stieple); plīts; uguns; karsts; važa (durvju); vanna; (duša); pļunka pļunka! (= mazgāties); balts; slota; slaucīt (grīdu); prievīte (greznuma lietiņa); krūzīte; gludeklis; adata; ai-aijaijai!; rakstāmmašīna; tinte; zīmulis; spalva; gumija; papīrs; papīra grozs; (atkritumu) spainis; lapa; avīze; grāmata; kārbā; vāks; vēstule; karte; marka; lineāls; mērs; soma (= arī portfelis);

(tiešās rotaļlietas): lelle; bumba; lācītis; gailis; auto; kārbā; bildes; taure; pudele; tu tū! (slēpšanās rotaļā); badīties!; vēl!; grezns; snaps! (ķerot un mūkot rotaļā);

(bilžu grāmatās iepazītās lietas): kūka; bē (= aita); Anniņa; vista; mū-iņa, gotiņa; zvans (pulkstentiņš govij ap kaklu); ragi; kaķis; vāvere; kumeļš, teļš, titars; zvaigzne; kaza; Rīga; dažādi dzīvnieku balsu atdarinājumi; mazs;

ārā; rati; (div)ritenis; auto; koks; māja; durvis; dūmenis, dūmi; suns; zirgs; vāvere; kaķis; (pēdējos gadījumos dzīvus redzēt tikai vienu pašu reizi, kad pats vārds bija kļuvis jau aktīvs pēc attēliem bilžu grāmatā); (vēstule) kaste; putns; meitiņa; puisītis;

opā!; zemē!; atpakaļ; te; tā; tālu; pušu; jā; nē; nav (tikai pāris reizes).

Pārskatot vārdu skaitu pēc nozīmju grupām (kur precīzs kārtojums ir grūti veicams, jo vienu un to pašu vārdu BĒRNS lietojis dažādās situācijās), acis duras vairākas ipatnības.

Vissmalkākais šķirojums ir ēdieniem un dzērieniem, kur aktīvais vārdu krājums gandrīz sedzas ar pasīvo. Pa daļai tas sakarā ar tīri praktisko nolūku un vajadzību. Kad BĒRNS izsalcis vai izslāpis, viņš šai laikā prot ne vien palūgt ēdienu un dzērienu, bet ar valodu panākt arī sev tīkamā ēdiena izvēli. Pēdējos 2 mēnešos bez tam BĒRNS vairs nesaņem ēdamās reizēs biežus, bet bieži vien atsevišķos produktus nesajauktus, tā ka var pats izgaršot (aptaustīt, izjust)

katra specifisko garšu un pazīmi. Tikpat svarīgs faktors ir arī tas, ka rīkošanās ar ēdienu, tā pirkšana un gatavošana ir galvenās MEMMES nodarbības, ko BĒRNS novēro. Dažkārt caurām dienām BĒRNS aug tikai MEMMES uzraudzībā, kuras darbs ir dalīts starp virtuvi un rakstāmgaldu. Īsās pastaigas ārā februārī un arī vēl vēsajā marta sākumā nereti aprobežojas ar iešanu kopā ar MEMMI līdz tuvākajiem veikaliem, kur arī redz, piem., gaļu, desas, pienu, maizi, kūkas utt. un par ko arī MEMME šādā situācijā viņam paskaidro. Nebūt ne visus tos produktus vai dzērienus, arī traukus, kam BĒRNS lieto savu apzīmējumu, viņš ir pats nogaršojis vai ar tiem rīkojies. Tā, piem., BĒRNS zina "kafijas" vārdu, pazīst kafijas kannu, kaut gan kafiju vēl ne reizes nav nogaršojis. Labprāt rotaļājas ar katliem, vākiem, pannu (imitēdams MEMMES darbu), karoti, bet, piem., glāzes, nazi, bļodu ir tikai redzējis pa gabalu.

Plašs ir vārdu krājums arī par visu tuvāko apkārtni – *istabu* un istabas lietām. No viņa aktīvi lietotajām formām vien var iegūt it pilnīgu ieskatu par ģimenes dzīvojamās telpas mēbelēm un izgreznojumiem. Tas, ka procentuāli milzīgs ir to apzīmējumu skaits, kam sakars ar spalvas darbu, ir atkal ciešā sakarā ar mātes un tēva zinātnisko darbu. Vairāk par visām rotaļlietiņām, kas dotas tieši viņam, BĒRNU interesē rakstīšana ar rakstāmmašīnu, grāmatu cilāšana un šķirstīšana, savas bilžu grāmatas skatīšana – viss tas, ko šādā vai citādā veidā darījuši pieaugušie.

Maz turpretim ir vārdu tām parādībām un priekšmetiem, kas sastopami tikai ārpus šī šaurā dzīvokļa loka. Ziemas laikā ārā BĒRNS tiek tikai kādu stundu, un pati tuvākā pilsētas apkārtnē nekāds sevišķus jaunus impulsus vai priekšstatus nespēj dot.

Viszīmīgākā tomēr varbūt ir parādība, ka kādi pārdesmit vārdu ir nosaukumi lietām, ko BĒRNS ir iepazinis tikai pēc MEMMES un TĒTA interpretējuma no skatītajām *bilžu grāmatām*. Šādā "grāmatu cilvēka" skatījumā BĒRNS ir iepazinies ar turpat vai visiem pazīstamākajiem mājas dzīvniekiem: BĒRNS saka, piem., "kaķa" vārdu jau tad, kad nevienu dzīvu kaķi nav redzējis; zina vārdus un prot ir parastajā bilžu grāmatā, ir citos kādos attēlos identificēt govī, aitu, kazu, cūku, teļu, kumeļu, vāveri (ko tikai vēlāk ierauga Botāniskajā dārzā), pīli, vistu (ko nekad vēl nav redzējis dzīvu). Zirgus un sunus BĒRNS redz gan arī ielās, bet pirmā iepazīšanās tomēr bijusi bildēs; gailis un lācītis ir BĒRNA rotaļlietiņas (gumijas), bet dabā

arī tos nav vēl redzējis. BĒRNS prot arī, pie tam fonētiskā ziņā visai precīzi!, atdarināt kaķa ņaudēšanu, suņa riešanu, vāveres šmikstošo "valodu", vārdes kurkstēšanu, cūkas rukšķēšanu utt., nekad to dabā nedzirdējis. Visi tie ir tātad sekundāri skaņu atdarinājumi, kas iepriekš noklausīti pieaugušo valodā un tad atkārtoti. Pie tam BĒRNS dara to ar īpašu patiku, jo visas šādas skaņu imitācijas viņu uzjautrina un ieinteresē. Pa daļai ar šo dzīvo interesi un patiku izskaidrojams tas, ka BĒRNS tieši šos onomatopoētiskos vārdus iemācās vai vismaz cenšas atdarināt ātrāk un labāk nekā parastos vārdus.

Pēc vārdu šķirām, kas ir pamatā minētajiem (apm.) 180 BĒRNA aktīvajiem vārdiem, viss vairums ir *lietvārdi* un (gan daudz mazāk) *interjekcijas, onomatopoētiskie vārdi*.

18. mēnesī klāt nākuši arī nedaudzi *adjektīvi*: bez jau agrākajiem "labs" un "mīļš" vēl: "balts", "karsts", "mazs", "vē = netīrs", "slapjš", "auksts"; "visi".

Nav vēl neviena krāsu apzīmējuma, un "balts" (ba) ir sinonīms "tīram", pretstats *vā* (= vē, netīrs). Ka krāsas jēdziens BĒRNAM vēl svešs, labi rāda piemērs 1;5,4:

MEMME mazgā lielu burkānu, kas apķēpis melns ar zemēm. BĒRNS vēro, ko MEMME dara. Kad burkāns nomazgāts, tas ir koši dzeltenīgi sarkans. MEMME: "Kāds nu ir burkāns?" BĒRNS: *ba* (= balts). Parastākā situācija, kad tiek lietots "balts", ir, mazgājot rokas; tās ir *vā* (= netīras), pēc mazgāšanas kļūst *ba* (= baltas).

"Mīļš" vienmēr saistās un tiek pavadīts ar galvas pieglaušanu mātei vai tētim.

"Karsts" pirmoreiz atzīmēts 1;5,8. Forma ir *ka!*, kas vienmēr tiek teikta augstā balsī, it kā falsetā. Sākumā saka to par dzērienu, ko pats dzer, pie tam ne tikai par karstu, bet arī par siltu dzērienu. Vēlāk ar šo pašu formu atbild arī, ja jautā, kāds ir gludeklis, uguns, sakarsis katls. Pats piedurdams roku pie siltiem centrālās apkures radiatoriem, saka: *ka!* Pretstats "auksts" 18. mēneša beigās vēl nav kļuvis isti aktīvs, lai gan kādas reizes ir jau atzīmēts. 1;5,25 MEMME, dodama BĒRNAM sarīvētu burkānu, bažijas, vai tikai tas nebūs auksts. BĒRNS ieņem mutē burkānu piciņu: *a^uku* (= auksts). Tomēr nākamā dienā, kad MEMME, mazgādama BĒRNA rokas, ļauj tecēt siltajam ūdenim (par ko BĒRNS saka: *ka!*) un pēc tam auksta-

jam, BĒRNS uz jautājumu, kāds ir ūdens, neatbild nekā, lai gan priekš kādām dienām līdzīgā situācijā vārdu vienreiz bija jau lietojis. "Slapjš" kļūst aktīvs tikai 18. mēneša pēdējā nedēļā. 1;5,27 BĒRNS rāda vannas istabā uz izlijušo ūdeni: *sa-pa* (slapjš). Formas pamatā šķiet vienskaitļa sieviešu dzimtes forma, lai gan tāda tipa 2-zilbju formas (*sa-pa*, *a-ba*) šai vecumā vispār parastas BĒRNA valodā.

Pronomens "visi" pirmoreiz atzīmēts ap 1;5,26. Rezumējot iepriekš teiktos spriedumus, ka "memme laba", "tēte labs", "Dainis labs", BĒRNS komentē: *vi-si* (= t.i. visi ir labi). Īsti pilnsaturīga forma tā tomēr vēl nav kļuvusi.

Pavisam maz ir *verbu*. Bez agrākā "sēdēt" šai mēnesī klāt nākusi forma "vāru" no rotaļdziesmiņas, ko iemācījis TĒTIS. Rādot, kā vāra putru – ar karoti maisidams pa skārda kārbu, TĒTIS skaitījis: "vāru vāru putriņu, ņam-ņam-ņam, tētem došu, memmei došu, ņam-ņam-ņam!" Dziesmiņā visi vārdi bērnam ir saprotami, visi arī aktīvi lietoti, atskaitot "vāru". Pēc kādām dienām BĒRNS, atkārtodams to pašu maisīšanas kustību, saka pats *vā-u vā-u* (= vāru vāru).

Vienu vai divas reizes, vairāk atkārtojot MEMMES formu nekā pašam to patstāvīgi lietojot, BĒRNS teicis arī: *nau* (uz MEMMES jautājumu "Vai biksēs nav nekā? Vai bikse ir laba?").

Lai aprakstītu kādu darbību, BĒRNS nereti izlīdzas ar tā priekšmeta nosaukumu, ar ko veic zināmo darbību. Tā:

gi gi (= gludina; arī gludeklis); *kukuku* (= (mazgā) ar suku);

mimimi (= (raksta) ar zīmuli); *azi* (ar mikstinātam z līdzīgu skaņu) (= (griež) ar nazi) utt.;

arī interjekcija var stāties predikāta funkcijā kā darbības vai stāvokļa izteicēja:

bau! (= nokrita; krit), *aij^uzu* (= gul, gulēja) u.tml.,

apapa (= (nāk) atpakaļ); *atā* (= bija projām).

Biežākas par verbiem ir tādas formas, kam pamatā kāds *adverbs*: ārā, atpakaļ, vaļā, ciet, opā!, pušu (tikai vienreiz), vēl, te, tā, tālu, zemē.

18. mēnesī izveidojas valodiskais pretstats *c̄!* (= ciet) un *va* (= vaļā). Līdz ar to pirmā forma vairs netiek lietota arī ar pretējo ("vaļā") no-

zīmi, kā iepriekšējos mēnešos.

Vēl reta ir adverba forma "ārā" (*ā*) (piem., atbildot uz jautājumu: "Kur BĒRNS brauks?"), tāpat "pušu", ko BĒRNS teicis tikai vienu dienu, kad blēņodamies pārrāvis plecu lences. Valodiskais pretstats starp "opā!" un "zemē" sāk veidoties tikai mēneša beidzamās dienās, kad kādas reizes BĒRNS, gribēdams tikt zemē no divāna, sāk teikt: *ze!* Citādi līdzīgā situācijā tiek lietots tas pats *upā!* resp. *opā!*, kas nozīmē mudinājumu viņu tiklab uzcelt, kā nocelt no divāna, tātad stāvokļa maiņu jebkurā virzienā.

Adverbs *tā* (ar izrunu, kas atbilst latviešu literārajai formai ar laužto intonāciju) tiek lietots tikai, kāpjot pa kāpnēm augšā vai lejā. Tur tas liekas MEMMES runas atdarinājums, jo arī MEMME nereti līdzīgos gadījumos pie katra kāpiena, ko BĒRNS uzkāpis, kā atzinību viņam nosaka: *tā!*

Plašāks lietošanas apjoms turpretim ir formai "te". BĒRNS to saka, rādidams ar pirkstu uz atsevišķiem attēliem bilžu grāmatā (ap 1; 5, 18). 1; 5, 26 piemērs rāda jau patstāvīgāku lietojumu: MEMME nāk ar diegu kastīti. BĒRNS norāda ar roku uz galdu, kur to nolikt: *te!*

"Vēl" ievērots pirmoreiz 1; 5, 11. TĒTIS, rotaļājoties ar BĒRNU, griež riņķi bumbu, BĒRNS sajūsmināts skatās. Kad bumba apstājas, BĒRNS nes to atkal TĒTIM un mudina: *vō!* *vā!* (= *vēl!*). Tai pašā vakarā vēlāk ievērota forma *vē!*, kad MEMME cilā BĒRNU gaisā un BĒRNS grib, lai šo darbību turpina. Ap 1; 5, 26 forma ir *vve!* vai *vē!* (ar ilgāk izrunātu *v*-skaņu).

MEMME rotaļādamās badās ar BĒRNU. Kad MEMME grasās badīšanos pārtraukt, BĒRNS: *ba vē!* (= badīties vēl!). Līdzīgi 1; 5, 27, kad TĒTIS ķer BĒRNU, viņš, tiklīdz rotaļa pārtraukta, sauc: *sap^u vē!* (= *snaps vēl!* "snaps" ir interjekcija, ko TĒTIS saka, dzenoties pakal BĒRNAM, kas rotaļā mūk no viņa, vai arī mirkli, kad BĒRNU saķer).

1; 5, 27 pirmoreiz "vēl" tiek lietots arī kā mudinājums dot vēl ēst vai dzert. Kad MEMME grasās atņemt krūzīti ar dzērienu, BĒRNS katru reizi sauc: *ve!* 19. mēneša sākumā BĒRNS saka to bieži ēdamās reizēs, atgādinot, ka vēl nav paēdis vai padzēris.

"Tālu tālu" nozīme vēl netuvojas tai, kas šai formai ir pieaugušo valodā. TĒTIS, paskaidrodams savā ipatnējā veidā, kas ir "vēstule",

ap 1; 5, 10 teicis BĒRNAM, ka vēstule nākusi "tālu tālu", vai arī, ka tā vēstule, ko TĒTIS patlaban raksta, ies "tālu tālu". Sākot ar šo laiku, arī BĒRNS bieži vien, rokā turēdams kādu aploksni vai pastkartī, līdzīgā veidā vicina to un saka *tā tā*!, imitēdams arī TĒTA emocionālo intonāciju šai frāzē. Turpmākās nedēļās šis "tālu tālu" asociējas tikai ar vēstulēm vai pastkartēm un tiecas kļūt par to apzīmētāju.

Augstāk minētie aktīvie vārdi 18. mēnesī BĒRNA runā ievēroti arī stāstījumos par lietām un notikumiem, kas attiecas uz (nesenu) pagātni vai (drīz gaidāmiem) notikumiem nākotnē, nosaucot arī cilvēkus un lietas, kuru tai brīdī nemaz nav klāt.

1; 5, 18 BĒRNS savā valodā piemin vāveri (*vava*), ko redzējis priekš 3 dienām. Kad MEMME pārprasa, kur tad vāvere bija, BĒRNS atbild: *k^hūkā* (= kokā).

1; 5, 25 kādu pusstundu pēc tam, kad BĒRNS kopā ar MEMMI atnākuši no ciemiem, TĒTIS vaicā, kur BĒRNS bijis.

BĒRNS: *Jā* (= pie Jāniša).

MEMME: *kuo tad Jānītis darija?*

BĒRNS: *aij^u aij* (= gulēja).

Gluži tāpat BĒRNS saprot arī jautājumus, kas izteikti nākotnes formā, un atbild par notikumiem, kas gaidāmi tuvākā nākotnē.

1; 5, 18 TĒTIS sēž virtuvē pie pusdienas galda. TĒTIS uz BĒRNU: *kad tēte būs paēdis ...* BĒRNS pārtrauc, priecīgs: *mumbu!* (= rotaļāsies) ar bumbu). Bieži vien pēc pusdienām TĒTIS mēdz iet istabā parotaļāties ar BĒRNU. Šai gadījumā TĒTIS turpinājumā tomēr sola ko citu: ... *tēte ar Daini ies ārā!* BĒRNS to tūlīt pareizi uzver un rāda uz durvīm. Kad TĒTIS tālāk vaicā: *kuo tad Dainis ies ārā skatīt?*, BĒRNS paskaidro: *kaķi. ava* (= kaķi un suni).

BĒRNS bieži piemin "tēti" vai "memmi" tad, kad attiecīgās personas nav mājās. 1; 5, 26 BĒRNS virtuvē, durvis uz istabu pievērtas, bet BĒRNS vērīgi seko trokšņiem istabā un pēc smalkas dzirdes komentē: *a^utō* (dzird, ka viņa rotaļu auto tiek pabraucināts pa grīdu), *phu* (= pogas) (kad metāla kārbā iebērtās pogas iežvadas).

1; 5, 25 BĒRNS pieliek pirkstu pie MEMMES lūpu kaktiņa, kur iepriekšējā nedēļā bijis mazs augonītis (bet tagad jau izzudis) un saka: *ai. jai ai ai!*

Lai arī aktīvo vārdu 18. mēnesī jau daudz, tomēr vēl vairāk ir to, kuru nozīmi BĒRNS tikai p a s ī v i izprot. Pareizi atbild uz jautājumiem, kuros ir "kas", "ko", "kam", "ar ko", lai gan nevienam no šiem vai līdzīgiem pronomeniem nav mēģinājis pats pateikt. Tā par meitinas attēlu bildē.

MEMME: *kas tā tāda ?*

BĒRNS: *meņde* (= meitiņa).

MEMME: *kuo tad meitiņa dara ?*

BĒRNS: *aizi* (= (dod) maizi) (attēlā meitenei rokā maizes šķēle, ko viņa drupina pilēm).

MEMME: *kam tad meitiņa duod maizi ?*

BĒRNS: *pāk pā pā* (= pēki pēki, t. i. pilēm vai zosīm).

No otras puses, BĒRNS bez grūtībām var izrunāt vairākus vārdus, kurus vēl neprot lietot istā situācijā. Tā pilnīgā saskaņā ar pieaugušo izrunu tiek teikti apstiprinājuma un nolieguma vārdiņi "jā" (parasti ar īsu vai pusgaru a) un "nē", vienreiz arī "nav". Bet šai laikā BĒRNS vēl neprot tos mērķtiecīgi izmantot savā runā. Ja TĒTIS, piem., mudina teikt "jā", BĒRNS pasaka. Ja MEMME bārdamās uzprasa, vai BĒRNS nedzirdēja, ko memme teica (ja kaut ko aizliegusi), BĒRNS atkārtoti iepriekš teiktos vārdus: *ne ne !*, bet patstāvīgi ar tiem izteikt kādas lietas vai darbības noliegumu vēl nespēj.

Svešu klātienē sākumā allaž ir pabikls un nerunīgs. Kad ciemos atbrauc viņa krustmāte, pirmajās dienās neatbild, piem., uz MEMMES tiešajiem jautājumiem par to, kas bilžu grāmatā redzams, lai gan citādi bieži vien pats, nevienam neprašņājot, skaļi skaidro tur redzamos notikumus.

Vēl arī šai mēnesī nereti gadās, ka formas, kas tiek teiktas pirmo reizi un kas pēc savas formas stipri atšķiras no vecāku runātajām, tiek tikai izčukstētas. Tā, piem., 1; 5, 10 BĒRNS: *ķiu ķiu* (čukstošā balsī) (= šķīvji).

Formu *ka !* (= karsts) allaž saka augstā falseta toni.

18. mēnesī pirmo reizi valodā izveidojas piederības jēdziens, piem., *Dai da* (= Daiņa dārziņš); *semma (km) (km)* (= krustmātes soma). Pats piederības jēdziens ir skaidrs arī tad, ja sintaktiski vēl netiek saistīti kopā saderīgie apzīmējumi. 1; 5, 18 BĒRNS piegājis

pie TĒTA biksēm, kas atstātas uz krēsla, baksta tās ar pirkstu un jautā:

BĒRNS: *ä ? ä ?*

MEMME: *nu, kas tad tās ir ?*

BĒRNS: *bi bi* (= bikses).

MEMME: *kam tad tās bikses ir ?*

BĒRNS: *tāte* (= tētes).

Vienīgais zviedru valodas vārds ir *adjö* ! (= ardievu !) atdarinājums. 1; 5, 18 ejot ārā no veikala, BĒRNS atkārto pārdevējas un MEMMES teikto zviedru *adjö* ! ar *aj ! aj !* (vicinot ar roku). Kad nākamā veikalā pārdevēja saka BĒRNAM *adjö med dig* !, BĒRNS saprot to kā līdzvērtīgu MEMMES lietotajam *atā* ! un tūlit vicina ar roku.

Fonētiskā ziņā 18. mēnesī, sevišķi otrajā pusē, notiek pāreja no lalinājuma formām, kam tika piešķirtas it kā jaunas, konkrētas nozīmes, uz dzirdētās paraugformas apzinīgu imitāciju. Ne vienmēr tā izdodas vēl pilnīgi, un tā nav vērojama arī gluži visos vārdos, taču pati tendence ir skaidra. Tā, piem., ap 1; 5, 25 *puķe* vai *pute* (ar mikstinātu *t*) (= puķe) parādās agrākās *pu* vietā; *jite* (= rītenis); *Annini* (= Anniņa); *nē !, jā, bu-kā* (= burka; burkāns); *zāpa* vai *zāba* (= ziepe) iepriekšējā mēneša *z* vietā; *aize* (= maize) agrākā (apm.) *aiji* vietā; 1; 5, 26 pirmoreiz *vaize* (= zvaigzne) agrāko mēnešu *n* vietā; *vai-je* (= vaigi resp. vaigs); *pande* (= pan-na); *pus^h* (ar viegli mikstinātu *s*) (= pušu); *bude* vai *pude* (= pudele; podiņš) agrākā *gi-bu* u.c. variantu vietā; *b^uoade* (= bļoda); *vi-si* (= visi); *ada* (= adata); *ja-ke* (= jaka); *zaķi* (= zaķis); *sapa* (= slapja); *ķēte* (= kleita); *vi-sā* (= vista); *tente* (= tinte); *dāgi* (= deguns) utt.

No atsevišķām skaņām jaunas klāt nākušas īpatnējā deguna skaņa (*km*) (*km*), kas ir atbilstošais nebalsīgais variants agrāk lietotajai skaņai (*gm*) (*gm*). (*Km*) (*km*) tiek lietots "krustmātes", (*gm*) (*gm*) - "gumijas" nozīmē.

No divskaņiem pāris vārdos sastop *ai* un *au*; nepilnīgs *ie* atveidojums ir "ziepju" vārdā.

Cenšoties izrunāt divskani *uo*, vērojams drīzāk regress nekā tuvošanās paraugvalodas izrunai: iepriekšējā mēneša *āb^uo* (= ābols) vietā parastāka kļūst izruna *ābu*; "uolu" BĒRNS atdarina ar garu, paplatu

ō; "kāpuosti" = *kapu* vai *kāpu*; un (trīsskanim līdzīga izruna) pirmreiz atzīmēta 1; 5, 26 *b^uoade* (= bļuada). 1; 5, 27 (arī tikai vienreiz dzirdētā formā) BĒRNS teicis arī *bodi* (= puodiņš) parastākās formas *budi* vietā.

Galvenā pazīme, kas atšķir BĒRNA dažkārt tīri labi atveidotās vecāku valodas formas no pieaugušo izrunas, ir citāda zilbju robeža un citāds zilbes uzsvērumus vārdā. Nebalsīgais līdzskanis aiz īsa patskaņa intervokālā stāvoklī MEMMES runā ir garš, un zilbes robeža ir šai līdzskanī, turpretim BĒRNA izrunā zilbes robeža (pat ar nelielu pauzīti) ir šā līdzskaņa priekšā. Nākamā resp. beigu zilbē īsais patskanis tiek bieži izrunāts balsīgi, pie tam ar jaunu akcentu vai vismaz stiprāku palīgakcentu; MEMME īso patskanī pēc garā nebalsīgā līdzskaņa runā bieži vien nebalsīgi un dažkārt tikai izčukstētu. Bez tam BĒRNA beigu zilbē, gan tad, kad tajā īss patskanis, gan tad, kad patskanis garš, nepazemina balsi, turpretim vecāku literārajā izrunā tonis uz vārda beigām slīd. Tādēļ BĒRNA runātie divzilbju vārdi atgādina divas atsevišķas zilbes, kas katra tiek runāta par sevi, ar savu akcentu, nesakūstot vienā vārda vienībā. Piem., *bu.kā* vai *bu.kā* (= burkāns); *tu.tā* (= citrons); *tū.ta* (= tīters); *zi.vu* (= zivi) 1; 5, 30; *bu.d e* (= pudele); *sa-pa* (= slapja); *ve-s^he* (= svece) 1; 5, 27; *b^uua.de* (= bļuada) u.c.

Zilbju *i n t o n ā c i j a* s BĒRNA izrunā ir vēl stipri nenoturīgas. Tā, piem., "memmes", "tetes", "bumbas", "ņammas" vārdā gaidāms būtu stiepums, bet atzīmēti arī gadījumi, kur šie vārdi runāti ar kritošu toni. "Ninne" un "panna", ko vecāki allaž runā ar stiepto intonāciju, BĒRNA izrunā parasti ir ar kritumu. Lauzums, kas atbilst pieaugušo lauztajai izrunai, dzirdams formā *tā*. "Gaiļa" vārdā, kur MEMME un TĒTIS divskani runā lauzti, BĒRNS puslīdz konsekvēnti lieto stiepto intonāciju. Vispār garus patskaņus vai divskaņus BĒRNS tiecas izrunāt stiepti, nereti ar stiepti kritošas intonācijas raksturu, kur tonis slīd uz leju pašās beigās.

Jauna un 18. mēnesim īpatnēja fonētiska parādība ir -mm-, -nn-disimilēšana par -mb-, -nd-. Apmēram ap to pašu laiku, kad līdzsīnējās "mummas" vietā BĒRNS sāk runāt *bumba* un *mumba*, arī *mumbu* un *bumbu*, arī agrākā precīzā izruna *memme* tiecas pārvērsties par *membe* vai *memba* (ap 1; 5, 14 un 1; 5, 16); *mim-*

bimbi (= zīmulis) parādās agrākā *mim mimi* vietā. Līdzīgi jau ap 1; 5, 8 *ammu ambu* ! (= ņammu ņammu !), *ambu ambu* 1; 5, 11, *ambu* 1; 5, 17, *āmbu āmbu* 1; 5, 25, kā arī *ņemba* (= ķemme) 1; 5, 25.

Piemēri ar -nd- paraugformas -nn- vietā: *dindi* vai *nindi*, arī *ninde* (= ninne) 1; 5, 27; *Aņdiņdi* (= Anniņa) 1; 5, 27, *pande* (= pana) 1; 5, 26.

Īpatnējs ir arī *f a l s e t s* - dažas adjektīvu formas BĒRNS vienmēr runā augstā tonī, ar kāpjošu intonāciju īsajā patskanī. Tā *ka* ! (= karsts), kamēr parastajā tonī runātais *ka* (= kaza; kaste). Otrs vārds: *ma* ! (= mazs), pretstatā tai pašai formai *ma* (bet ne falsetā) (= mati). Formu *ma* (= mazs) BĒRNS bez tam lieto arī kopā ar žestu, kas ir TĒTA žesta imitācija (rādot ar roku necik augstu no zemes).

Tādu formu, kas izrunā pilnīgi vai aptuveni saskan ar vecāku lietotajām paraugformām, BĒRNA valodā 18. mēnesī vēl nav daudz. Tādas ir:

tā, te, mū-iņa (bieži vien gan arī tikai *mū*), *uku* ! (= ģimenē lietotā bērnu valodas forma *uku* = šokolāde), *ne* (= nē), *ja* vai *jā* !, *auto* vai *avto*, *anteņe* vai *anteņa* (= antenas spirāle, stieple), *ai.jai ai ai kaķi* (= kaķis), *zaķi* (= zaķis), *pute* vai *puķe*, *māmmā* vai *māmbā*, *tāte*, *ziv* (= zivs), *tente* (= tinte), *kūka* (= kūka; cūka), *bumba* vai *bumbu* (= bumba), *acis* (= acis; lācis), *atā* ! (= atā !), *ci-pa* (= cilpa), *upā* ! (= opā !), *kaka* (= kaka), *azi* (= nazis), *bu. kā* (= burka), *ja-ke* (= jaka); (vienu reizi) *b^uoa. de* (= bļūoda); (vienu reizi) *vai-je* (= vaigi), *vā* (= vē, netirs); vēl daži dzīvnieku balsu atdarinājumi: *ņā-u* ! *mū* ! *ku'gi* ! *bō* ! u.c.

Joprojām daudz ir *h o m o n ī m u* formu. Tā 18. mēneša laikā *ba* lietots ar kādām 6 nozīmēm: 1) grāmata 2) kārba 3) balts (mēneša beigās kādas reizes šai nozīmē arī *bau*) 4) banāns 5) baidīties 6) zābaki (pēdējie vēlāk dažkārt parādās arī formā *hab-ķi*).

Līdzīgi daudznozīmīga bijusi (parasti gari stieptā) *s* skaņa: 1) siena 2) siers 3) lineāls 4) sēdēt (kam mēneša beigās sāk lietot *sē*) 5) ūdens šņākšanas trokšņa imitējums.

va = 1) vaļā 2) zvaniņš (govij ap kaklu) 3) važa; reizēm arī 4) vāks (pēdējais gan biežāk ar pagarinātu *a*, *vā*).

pī = 1) piens 2) plīts.

mende = 1) mētelis 2) meitiņa (meitiņas nozīmē arī *meņņe*).

pu-ti = 1) putns resp. putni 2) putra.

pa = 1) palags, bet kādas reizes mēneša beigu nedēļā arī 2) kārba (agrākā *ba* vietā).

ma = 1) mati 2) čaumala 3) (falsetā teikts) mazs.

ka = 1) (mēneša sākumā) kaste 2) kaza 3) (falsetā) karsts.

agi vai *adzi* = nagi resp. nags 2) ragi 3) reizēm arī variants "radio" formai.

hab-ķi = 1) apkakle 2) kumeliņš; kādas reizes arī 3) zābaki.

Līdzīgas, stipri variablas formas ar *tu. tā* (= citroni), *t ū. tā* (= tī-tars), *tītā* (= ķīselis).

Gluži tāpat kā iepriekšējā mēnesī, sākums aktīvai kāda vārda lietošanai daudzkārt liekas slēpjamiem runas orgānu veiksmīgā darbībā. Tiklīdz BĒRNAM izdodas izrunāt kāda vārda aptuveno formu, šī forma tai pašā vai nākamajā dienā kļūst aktīva vēl kāda cita vārda nozīmē, kas pirmajam izrunā ir līdzīgs. Tā 1; 5, 22 pirmoreiz atzīmēta forma *pī* "plīts" nozīmē; tai pašā dienā, nedaudz stundu vēlāk, BĒRNS sāk teikt šo pašu formu arī par "pienu". Pasīvi abas šīs lietas BĒRNAM bijušas pazīstamas jau agrāk, bet varbūt nejaušs laimīgs runas orgānu saistījums uzreiz it kā atver brīvu ceļu šo vārdu izmantojumam aktīvajā runā.

Līdzīgi 1; 5, 22 BĒRNS sajūsmā par putniem izsaucas *puti* ! un drīz pēc tam izmanto šo formu arī "putras" nozīmē.

Par motoriskās atmiņas resp. izjūtas dominanci liecina arī tas, ka "lācis" šai mēnesī parasti tiek dēvēts tai pašā vārdā, kā "acis", ar īsu a.

18. mēnesī agrākā *bi* vietā "bilde" tiek saukta *byh* (ar kaut ko līdzīgu *ich-skaņai*); apmēram ap šo pašu laiku BĒRNA aktīvo vārdu skaitā ienāk arī "bize", kam ir tāds pats apzīmējums.

Marta sākumā, kad aktīva kļūst forma *ka-ķi* (= kaķis), šī forma uzreiz stājas arī, piem., "kakla", "kakas", vienreiz pat "krekla" nozīmē, lai gan pēdējie vārdi agrāk tika izrunāti citā formā. Turpmākās nedēļās šī sava veida "pārsacišanās" liekas atkal izbeigusies, un *ka-ķi* parasti tiek lietots vairs tikai ar "kaķa" nozīmi.

18. mēnesī skaidrāk nekā agrāk manāma lietvārdu *netiešo* locījumu

ietekme, atveidnot, piem., akuzatīva formu pamatformas vietā. Šai laikā līdzsīnējā *tātā* (= tēte) vietā daudzkārt saka arī (nominatīva nozīmē) gan *tāti* (= tēti), gan *tāte* (= tēte) (1; 5, 16, 1; 5, 30). Kādas reizes atzīmēta arī *māmmi* parastā *māmmā* vietā. Bieži paralēli formai *mumba* vai *bumba* atzīmēta arī *mumbu* vai *bumbu* (arī nominatīva nozīmē). "Nazis" gandrīz vienmēr teikts tikai *azi* (visu locījumu nozīmē).

Vārdi "kaķis" un "zaķis" BĒRNA valodā parādās kā *ka-ķi*, *za-ķi*, kas var būt arī vienskaitļa akuzatīva atveidojums. Lai gan šai laikā BĒRNS vēl teikuma sakarā neatšķir dažādo locījumu galotnes, tomēr akuzatīva biežais lietojums apkārtnes valodā (īpaši no dažiem vārdiem) varētu būt papildu mudinājums BĒRNAM kādu jau agrāk aktīvu vai pavisam jaunu formu atveidot ne pēc pieaugušo valodas nominatīva formas, bet pēc bieži dzirdētā akuzatīva. Sal. arī *aijzi* (= *maizi* vai *maize*).

Zīmīgs ir arī vairākkārt atzīmētais piemērs *khū-kā* (= koks), ko BĒRNS šad tad lietojis arī nominatīva nozīmē, bet kas it kā atspoguļotu lokatīvu. Piem., 1; 5, 18 TĒTIS: *kur vāvere bija?* BĒRNS: *khū-kā*.

Seko 18. mēnesī BĒRNA runā lietoto vārdu saraksts. Alfabēta secībā minēti vārdi, kas pieaugušo valodā atbilst BĒRNA teiktajām formām.

ābols, adata, ai ai ai!, aiju žūžu, zv. adjö!, Anniņa, antenna, apkakle, ārā, atpakaļ, atā!, atslēga, aukla, auksts, auto, avīze, badīties, balts, banāns, bikses, bilde, bize, blauks!, bļoda, bumba, burka, burkāns, cepure, cilpa, cimdi, ciet, cipi cipi!, citrons, cukurs, cūka, čuru čuru, čaumala, Dainis, dakša, dārziņš (bērnu žodžiņš), deguns, desa, dinamo, dīvāns, dūmi, dūmenis, durvis, džiņ-džiņ!, eļļa, gailis, galds, glāze, gludeklis, grāmata, gredzens, grīda, gulta, gumija, istaba vai ipa, jā, jaka, Jānītis, kabata, kafija, kāja, kaka, kakls, kakao, kāposti, kārba, kaste, katls, kaza, karote, karsts, kaķis, kleita, klucis, krēsls, krūzīte, krustmāte, kūka, kumelš, koks, ķemme, ķīselis, lācis, lampa, lapa, lelle, lineāls, lupata,

matracis, maize, māja, mati, mazs, medus, meitiņa, memme, mērs, mētelis, mīļš, mūiņa (= gotiņa), mute, naba, nagi, nazis, nav, nē, ninne, ņammu, ņammu, opā! ola,

palags, panna, pīle, piens, plīts, pļunku pļunku! prievīte, pudele, puisītis, puķe, pulkstenis, purkšķis, pušu, putns, podiņš, poga, radio, ragi, rakstāmmašīna, rati, Rīga, ritenis, siena, siers, siksna, slauķis, slapjš, slotā, snaps!, spainis, spilvens, spalva, suka, suns un vauviņš, soma, svece, sviests, šķīvis, šņik šņak!, ta, tālu, taure, te, telš, tēte, tinte, tītars, tūba, tutū, uguns, uku, ola, osa,

vaigi, vāks, vaļā, vanna, vāru, vate, vāvere, važa, vē, vēl, visi, vista, zābaki, zaķis, zeķe, zemē, ziepe, zīmulis, zivs, zvaigzne, zvans; bez tam dažādi primāri un sekundāri skaņu atdarinājumi.

Visi šie sarakstā minētie vārdi nav bijuši vienādi bieži lietojami 18. mēneša laikā.

Ļoti bieži teikti ir:

memme, tēte, auto, balts, bumba, Dainis, durvis, galds, grīda, grāmata, gailis, lelle, nazis, maize, ābols, nagi, krustmāte, koks, ola, piens, pulkstenis, puķe, kaķis, suns, te, aiju žūžu, ai ai ai ai!

Turpretim reti lietoti:

antenna (bet par spīti tam gandrīz nevainojamā fonētiskā formā!), atslēga, auksts, bize, citrons, cukurs, dārziņš, dakša, glāze, gulta, Jānītis, jā, jaka, (vienreiz), adata, (tikai 18. mēneša beigās), bļoda, dīvāns, gredzens, eļļa, istaba, kāposti, krēsls (pretstatā biežajam "galdam"!), kaste, lācis, lupata, mērs, medus, mute, mati, karote, krūzīte, kabata (tikai pēdējā nedēļā!), kaza, prievīte, pušu, Rīga, siksna, soma, svece, spainis, vate, vāru.

1;6

19. mēnesī, īpaši pēdējās nedēļās, lielāks kļūst t e i k u m u skaits ar vairākiem teikuma locekļiem. Tomēr bieži vien ir grūti izšķirt, vai teiktie vārdi, kas pēc sava satura ir vienas nepārtrauktas domas rezultāts, būtu vērtējami par teikumu. Vienkārt, tais (vēl ne sevišķi biežos) gadījumos, kur saistīti kopā vairāk nekā divi vārdi, pauzes starp šiem it kā atsevišķajiem teikuma locekļiem mēdz būt garākas nekā tās ir normālā pieaugušo runātā teikumā. Otrkārt, nereti trūkst īpatnējās teikuma intonācijas, kuras šād tad nav arī divlocekļu teikumos. Tas nozīmē, ka katrs vārds tiek runāts ar patstāvīgu uzsvērumu un jaunu balsu pacēlumu, piem., aiz vārda, kas it kā būtu teikuma priekšmets un ko runā ar stāstāmo intonāciju, seko kā predikāts cits kāds vārds ar izsaukuma vai jautājuma intonāciju, neveidojot vesela teikuma vai frāzes raksturu.

Daži šādu vairāclocekļu virknējumu piemēri:

1;6, 21

MEMME un TĒTIS ēd virtuvē, BĒRNS stāv pie galda.

BĒRNS: *Dai* (rāda ar roku sev uz krūtīm; parasts žests, ar ko bieži pavada savu vārdu) (neliela pauze) *gi.ba!* (= gribu! imperatīvs tonis, izsaukuma intonācija) (atkal neliela pauzīte) *ēⁱdi* (= ēdis, ēst) (rāda ar roku, pielikdams sev pie mutes, it kā ko bāztu mutē; līdzīgs žests vispār šai laikā ir parasts kopā ar vārdu "ēst") (atkal neliels pārtraukums) *ābu* (= ābolu).

Loģiski vērtējot, viss vārdu savirknējums: "Dainis gribu! ēdis ābolu" ir nevainojams 4-locekļu teikums ar to pašu vārdu seku, kāda ir parasta latviešu valodā: "Dainis grib ēst ābolu". Bet pēc visa teikuma intonācijas resp. tās trūkuma un nedaudz garākajām pauzēm starp atsevišķajiem locekļiem, kā arī pēc pavadžestiem, kas teikuma runas tempu vēl samazina, tas akustiski atgādina 4 atsevišķus vienlocekļa teikumus.

Cits līdzīgs piemērs 1;6, 26:

TĒTIS iziet pa ārdurvīm. BĒRNS paliek vienatnē ar MEMMI.

BĒRNS: *tātā!* (ar īsu patskani) (pēc īsa brīža) *atā* (= atā) (vēl pēc brītiņa) *tā tā* (= tālu tālu) (lēni māj ar roku un loka galvu; parasts žests, kas pavada šo vārdu un sākotnēji pārņemts no pieaugušiem) (atkal neliela pauze) *pojā* (= projām).

Teikuma locekļi bieži vien nav pakļauti kopējai teikuma intonācijai arī tad, ja to skaits ir mazāks, piem., ja ir tikai divi locekļi. Tādēļ klausītājs tos tiecas uztvert par diviem patstāvīgiem teikumiem, kurā katrā pa vienam vārdam, bet kas pēc iekšējā domu sakara viens otru papildina. Tā, piem., 1; 6, 20 BĒRNS vienatnē skatās bilžu grāmatu un interpretē tur redzamo ābeli ar āboliem: *ābu* (iss pārtraukums) *kūkā* (= āboli kokā).

1; 6, 19

MEMME jautā: *kuo tad vāra kannā?*

BĒRNS (brīdi padomājis): *kakū kakū* (= kakao), (vēl pēc brīža) *tē* (= tēju) (= kakao un tēju).

Jautājums attiecas uz bildē redzamo kannu, kas ir tā paša tipa, kā BĒRNAM pazīstamais trauks, kurā tiešām tikai kakao un tēja tiek vārīta.

Līdzīgi 1; 6, 17: *du* (= durvis) (ar jaunu uzsvāri) *čⁱ!* (ar pagarinātu, viegli mikstinātu c) (= ciet). Tādēļ pie divlocekļu teikumiem esmu šeit pieskaitījusi tikai tos piemērus, kur vismaz pauze starp atsevišķajiem vārdiem nav bijusi sevišķi jūtama, kaut arī būtu trūkusi kopējā intonācija, kas apvienotu visu teikumu. Arī šādu divvārdu teikumu 19. mēneša otrajā pusē ir jau prāvs skaits. Pēc savas konstrukcijas tie sadalāmi vairākās grupās:

1) Substantīva apvienojums ar kādu adjektīvu kā predikāta nomenu. Parastākie adjektīvi šādā funkcijā ir "mazs", "labs", "ass", retāk "slapjš", "tumšs". Tā kā arī latviešu literārajā valodā šādos gadījumos mēdz izteikties bez kopulas, tad šis teikumu tips atbilst pieaugušo valodai.

māmmā h_aba! (= memme laba) (bieži); šis pats teikuma tips arī ar "tēti", "Daini" un "krustmāti": *tātā h_aba! Dai h_aba! (km) (km) h_aba!*

cicici ma! (= zekīte maza) 1; 6, 16
sifa ma! (= šķīvis mazs) 1; 6, 16
vai-ne ma! (= zvaigzne maza) (attēlā) 1; 6, 16
ada a-sa (= adata asa) 1; 6, 23
adzi asa (= nazis ass) 1; 6, 27
vije asa (= rīve asa) 1; 6, 20
mati sapa (= mati slapji) (par MEMMES matiem, kas tikko izmazgāti) 1; 6, 5
acicici tum (= acenes tumšas) (skatās uz MEMMES saules brillēm) 1; 6, 29
uka bā (= roka balta) (par nomazgātu roku) 1; 6, 25
bibibi vō (= bikses vē, t.i. netīras) (rāda uz savām biksēm, kas tagad ir jau izmazgātas un pakārtas žūst) 1; 6, 22

2) Subjekts ar verbu kā predikātu:

ķiku sē (= krusttēvs sēž) 1; 6, 7
mämmä sē (= memme sēž) 1; 6, 18
memme tup! (= memme tup) (MEMME pietupusies) 1; 6, 26
Dai ci! (= Dainis čurās) (MEMME tur podiņu) 1; 6, 25
Dai kā! (= Dainis klāj, t.i. palīdz MEMMEI klāt gultas segu) 1; 6, 26
mämmä asa (= memme raksta) 1; 6, 21, 1; 6, 29
a-sa mämmä (= rakstījusi memme) (rāda uz mašīnrakstā aprakstītu lapu) 1; 6, 16.

Verba funkcijā var stāvēt arī kāda interjekcija:

pāpu bau (= cepure blauks! = nokrita) 1; 6, 21
si-fa bai de de! (= šķīvis vai dienī!) (rāda bildē uz šķīvi, kas nokritis un saplīsis) 1; 6, 28.

3) Tāpat kā iepriekšējā mēnesī, atzīmēti īpatnēji jautājuma un atbildes saaugumi vienā teikumā. Bez jautājumiem ar te? šai mēnesī tiek lietoti arī jautājuma teikumi ar tu? (= tur?).

te? ab! te? ab! (= te? ābols) (rāda ar pirkstu pēc kārtas uz āboliem bilžu grāmatā) 1; 6, 29
tu? ma-ka. tu? maka. (= tur? marka) (skatās brošūriņu, uz kuras vāka lokā savirknētas daudzas pastmarkas) 1; 6, 25

te? u-gu. tu? u-gu (rāda ar roku uz logiem, sākumā uz tuvāko, tad tālāko) (= te? logs. tur? logs) 1; 6, 29
tu? ba (= tur? grāmata) (rāda uz grāmatu plauktu) 1; 6, 29.

4) Substantīvs savienots ar iepriekšēju apzīmētāju:

Dai sisa (= Daiņa siksnīņa) (ar ko BĒRNU vadā pastaigās)
māmmā kau (= memmes kažoks) 1; 6, 22
dau a-ti (= daudz ratu) (skatās veikala brošūru, kurā pārdesmit dažādu bērnu ratiņu attēlu)
dau kuku (= daudz koku) (attēlā) 1; 6, 24
dau ba (= daudz grāmatu) (saņēmis abās rokās tikai divas grāmatas!) 1; 6, 26
dif (vai *div*) *zāba* (= divi zābaki) 1; 6, 22,
arī ar otrādu vārdu secību:
ku-ki div (rāda uz divām mazgājamām sukām uz vannas malas) 1; 6, 27.

5) Verbs kā predikāts kopā ar objektu (akuzatīva vai datīva nozīmē):
Visbiežākais verbs 19. mēnesī ir "gribu".

gi.ba apentiņ! (= gribu apelsīnu) (bieži); *gö.bā apentiņ!* (= gribu apelsīnu) 1; 6, 18
gy.ba mām̄bi! (= gribu memmi) (vakarā BĒRNS guļ gultā, MEMME aizgājusi tālāk projām, BĒRNS saka to TĒTIM, kas turpat tuvumā) 1; 6, 25
gi.ba aizi (= gribu maizi) 1; 6, 25
gi.ba! eidi. (isa pauze) *apentiņ!* (= gribu ēst apelsīnu) 1; 6, 23
ap^eṅtiņ - gö.ba! (= apelsīnu gribu!) (ar pretēju vārdu secību) 1; 6, 8
gi.ba u-tu (= gribu otru, t.i. otru apelsīnu) 1; 6, 28
ķem ma-ti (= ķemmē matus) (atbilde uz MEMMES jautājumu "Ko memme dara?") 1; 6, 19
upa sau (= ar lupatu slauka) (par MEMMI) 1; 6, 23
gu-ga ai.jaij (= gultā gulēt (gribu)) (vakarā, kad BĒRNS noguris un grib, lai MEMME viņu liek gultā) 1; 6, 22
mimimi a-sa (= zīmuli rakstīt) (BĒRNS sniedz pēc zīmuļa uz galda) 1; 6, 16.

6) Ļoti reti dzirdēta uzruna (vokatīvs) kopā ar sekojošo vēstījumu vai lūgumu. Viens šāds piemērs:

mämme! a-sa! (= memme, raksti resp. uzzīmē!) (BĒRNS spiež MEMMEI rokā zīmuli, lai tā kaut ko uzzīmē) 1; 6, 29.

7) Dažādas konstrukcijas:

ķikiķiki Dai (= pulksteni Dainim) (sniedzas pēc rokas pulksteņa, ko TĒTIS dažkārt atļauj BĒRNAM paņemt rokā) 1; 6, 16

ab^u tāte (= ābolu tētem) (BĒRNS paņem ābolu no MEMMES un nes to nodot TĒTIM) 1; 6, 16

gi-ba vē! (= gribu vē!) (bieži) 1; 6, 16

(km) (km) ķiku (= krustmāte (un) krusttēvs) (bez pauzes starp abiem vārdiem) (rāda uz attēlu, kurā redzami sievietē un vīrietis) 1; 6, 25

tāte ipu! (= tēte (iet) uz istabu) 1; 6, 28

Dai ā (= Dainis (grib iet) arā) 1; 6, 25

pu pu pu! bā (= mazgāja baltas (rokas)) 1; 6, 25.

Subjekts ar noliegumu "nav":

ķeka nau (= kleitas nav) (pamodies konstatē, ka uzliktais sainītis ar MEMMES kleitu no ratiņiem pazudis) 1; 6, 27.

F o n ē t i s k ā ziņā zīmīgākā parādība 19. mēnesī ir bieža -mm-, -nn- disimilēšana par -mb-, -nd-. Skaņu kopa -mb-, -mp-, -nt- vai -nd-, kas ir jau paraugvārdā, tiek paturēta: *bumba, pumpa, ampa* (= lampa), *tinta* vai *tinte*. Turpretim vecāku valodā dzirdamā -mm- vietā stājas (vai nu vienmēr jeb vismaz dažkārt) -mb-: blakus formai *mämmä* atzīmēta arī (akuzatīvā) *māmbi*, vienreiz pat *bāmbā*; "ņammu ņammu" konsekventi tiek runāts kā *am ambu*; "ķemmes" vietā atzīmēts arī *ķem-pa*.

Līdzīgā veidā -nn- tiek pārveidots par -nt-, retumis arī par -nk-: *nindi* (= ninni), *pan-ta* (= panna), *pan-te* (= MEMMES izrunā spainis, TĒTA izrunā spannis), *kan-ka*, vēlāk *kanka* (= kanna).

Šīs pašas līdzskaņu kopas BĒRNS nereti runā arī tur, kur pieaugušo valodā ir vienkāršais, īsais lūpu vai zobu nāsenis. Tā: *dumbu* (= dūmi), *dimbo* (= dinamo), *sumpu* vai *sempa* (= soma); vai arī paraugvārdu -b- vai -t- vietā: *man-ti* (= mati) (vienreiz), kaut gan parastā forma šai mēnesī ir precīzā forma *ma-ti*; *muṅdi* vai (vienreiz) *munti* (= mute); *men-de* (= meitiņa); (vienreiz) *damba* (= naba).

Arī vārda sākumā BĒRNS šai mēnesī diezgan bieži jauc m- ar b-, n- ar d- (t.i. nespēj vēl isti labi kontrolēt mutē un deguna telpas slēgumu), piem., *dau* (= nav), *dē* (= nē), *butā* (= mute).

V ā r d u g a r u s BĒRNA valodā visbiežāk ir divu zilbju. Laba tiesa vārdu ir tomēr arī garāki. Tā 3-zilbju formas ir:

apetiņ (un fonētiski varianti) (= apelsīns), *antenten* (= antenna), *apuķe* (= apkakle) (līdzīga forma mēneša beigās arī ar "kartupeļa" nozīmi), *ab^uķi* vai *gebegab* (= grābeklis), *acici* (= ačenes, matracis), *apapa* (= atpakaļ).

Gari ir arī vienas un tās pašas zilbes atkārtojumi, kas var būt pat četrkārtīgi, piem., *ķi ķi ķi ķi* (= pulkstenis, "tiki tiki"), *ku ku ku ku* (= vilciens, TĒTA runātā "čuku čuku" vai MEMMES lietotās formas "tuku tuku bānītis" atdarinājums).

Bieži ir tās pašas zilbes trīskāršojumi: *bi bi bi* (= bikses, kas varētu būt arī TĒTA lietotās formas "biki biki" atveidojums), *pi pi pi* (= pinkulis, penis), *mi mi mi* (= zīmulis), *(km) (km) (km)* (deguna skaņa) (= krustmāte) (iepriekš šai vārdā bija parasts zilbes divkāršojums), *ku ku ku* (= cukurs; reizēm arī = vilciens), *di di di* (ar mikstinātiem d) (= gludeklis), *ci ci ci* (= klucīši; pāris reizes = zeķīte), *pu pu pu* (= pļunku pļunku – par mazgāšanos, plunčāšanos), *ci ci ci* vai *ķe ķe ķe* (= zeķīte).

Mazāk parasti ir divkāršojumi. Tā, piem., vienmēr ar divkāršotu elementu runāts *ka-kū ka-kū* (= kakao), kur atsevišķs *ka-kū* šai nozīmē nemaz nav fiksēts; tāpat īpatnējās balsīgās un nebalsīgās deguna skaņas dubultojušs *(gm) (gm)* (= gumija), *(km) (km)* (= krustmāte).

Izrunas īpatnība ir arī neparasta zilbju robeža, kura pilnīgi atšķiras no tās, kas raksturīga vecāku izrunai un ko BĒRNS nevar būt dzirdējis arī citu pieaugušo runā. Vārdos, kur ir nebalsīgs līdzskanis starp patskaņiem, BĒRNA izrunā zilbes robeža ir šā līdzskaņa priekšā, piem., *a-sa* (= ass resp. asa), *ma-ti* (= mati), *mu-tu* (= mute resp. muti), kamēr vecāku runā līdzskanis šādos vārdos ir garš un zilbes robeža ir šai garajā līdzskanī.

Šāds pats zilbju dalījums reizēm ir arī skaņu kopās, kur pirmā zilbe

beidzas ar (īsu) vokāli, bet tad ar jaunu izdvēsumu kā otra zilbe aiz tās seko viens pats konsonants. Tā, piem., *ka-m* (= kamols) (izrunāts kā divzīlību vārds) vai vēl zīmīgāks piemērs 19. mēneša pašās beigās: *mi-z* (līdz tam lietotā *mi* vietā) (= miza).

Pretēji MEMMES runai, kur, piem., divzīlību formā ar īsu beigu patskani tonis slid uz vārda beigām un vārds runājams ar vienu galveno akcentu, BĒRNA valodā nereti dzirdami divi patstāvīgi uzsvāri. Tā, piem., biežais *gi-ba!* (= gribu!), *ku-ku* (= kūku). Arī tur, kur katra zilbe netiek izrunāta ar jaunu patstāvīgu akcentu, palīgakcents BĒRNA izrunā ir krietni vien stiprāks par to, kādu runā MEMME vai TĒTIS. Trūkst tās īpatnējās vārda vienības, kas raksturo vārda intonāciju pieaugušo runā.

Zīmīga ir biežā līdzskaņu palatalizācija. *t*, *d*, *s* un citi līdzskaņi ir palatalizēti ne tikai priekšējo, bet arī pakalējo patskaņu priekšā, kas reizē ar to tiek nedaudz pārskanoti, kļūst gaišāki nekā paraugvārdos. Tā, piem., *mu-tu* (= mute), *a-sa* (= asa resp. ass), *sasi* (= atslēga), *ma-ti* (= mati), *ņiņde* (= ninne).

Uz saspriegtu, spēcīgu artikulejumu BĒRNA runā norāda arī pagarinātais līdzskanis vārda sākumā: tā, piem., *kā* (= kabata; pāris reizes šai mēnesī), kur, pirmo līdzskani izrunājot, gaiss it kā ar varu, lēni tiek grūsts uz āru; tāpat *vvā* (= vāks) un citos vārdos ar *v*-vārda sākumā; *ssēn* (= sēne), *vvīsi* (= veseris), *zza-si* (= zaķis).

Par spēcīgu izelpojumu liecina arī tieksme runāt stiepto intonāciju ar stiepti krītoša toņa raksturu, kur tonis slid pašās beigās un nevar vairs tikt noturēts tai pašā vienmērīgajā augstumā, kādā tas turas pieaugušo stieptās intonācijas izrunā. Reizē ar to stiepti krītošā intonācija ir visai raksturīga BĒRNA runātajām formām 19. mēnesī, piem., *mā* (= mērs), *sau* (= slauka), *tē* (= tēja), *tau* (= taure).

Intonācijās vispār vēl ir lielas svārstības, un – atskaitot pāris vārdus – nav arī pilnīgas saskaņas ar to intonāciju tipu, ko attiecīgos vārdos runā vecāki. Tā, piem., "memmes" vārdu BĒRNS runā gan ar stiepto (kas parasta pieaugušo runā), gan arī ar krītošo vai stiepti krītošo toni. Jāievēro gan, ka arī pieaugušie šo vārdu, piem., vokatīva formās dažkārt izrunā īsāk, ar krītoša rakstura toni. Līdzīgi arī "tētes" vārdā BĒRNS runā gan stiepto, gan krītošo intonāciju, gan reizēm pat ar

īsu patskani (*tātā*).

Nav vēl pilnīga atbilduma starp BĒRNA izrunu un pieaugušo valodu arī vokāļu garumā: brīžiem kādu vārdu izrunā ar īsu, citreiz ar pagaru vokāli. Patskaņa garums svārstās jau pieminētajā *tātā* vai *tātā*; *ku-ku* vai *kū-ku* (= kūka resp. kūku), bet vienmēr *ka-pa* (ar īsu -a) (= kāpt resp. kāpa) u.c.

Patskaņu svārstības galotnēs (-a, -e un -u, -i) šai mēnesī stāv sakarā ar to, ka BĒRNA valodā sāk veidoties locījumu formas saskaņā ar pieaugušo valodā dzirdamajām nominatīva un akuzatīva galotnēm. Tā, piem., BĒRNS biežāk saka *aizi* nekā *aize* (= maizi resp. maize), jo teikumā vārds bieži parādās akuzatīvā formā: (gribu maizi! dod maizi! memme nogriezīs maizi, vai tu ēdīsi maizi? utt.).

Kaut arī šai mēnesī BĒRNS vēl neprot mērķtiecīgi lietot dažādās locījumu formas (jau pieminētā *aizi* tiek lietota arī nominatīva nozīmē!), tomēr atsevišķas fiksētas atbildes jau rāda šķirojumu pēc locījumiem. Tā 1; 6, 16 BĒRNS skatās savu parasto bilžu grāmatu.

MEMME *kas meitiņai ruokā?*

BĒRNS *aize*

MEMME *kuo meitiņa duod pīlītēm?*

BĒRNS *aizi*.

Tā kā līdzīga tipa jautājumi par šo pašu attēlu, kur meitiņa baro pīles, ir atkārtājušies jau vairākkārt, tad varbūt BĒRNS ir ievērojis atšķirīgās galotnes vecāku valodā.

Līdzīgi svārstās, piem., formas *bumbu* un *bumba*, pie kam pirmā var stāvēt arī nominatīva, bet otrā - arī atkarīgo locījumu nozīmē. Tas pats sakāms par *māmmā* un *māmmi* resp. *māmbi*; *tātā* un *tāti*; puslīdz konsekventi visu locījumu vietā parādās faktiskā akuzatīva forma *aci* (= lācis; tikai pašās mēneša beigās un 20. mēneša sākumā arī *acis*), *kači* (= kaķis), *zasi* (= zaķi), sal. parastās frāzes "iesim skatīties kači, suni"..., "Dainis redzēja kači"; "paņem lācīti" (= rotaļlietiņu). Tāpat arī, piem., daudzskaitļa nominatīvs *ma-ti* stāv arī akuzatīva vai cita locījuma vietā. Atbildē uz jautājumu *kuo memme dara?*, BĒRNS atbild: *ķem ma-ti* (= ķemmē matus); *ugu* (= logs).

Atsevišķo vārdu izruna 19. mēnesī nav uzlabojusies, drīzāk otrādi, ja BĒRNA runātās formas salīdzina ar atbildumiem pieaugušo valodā. Tā kādreizējā "auto" vietā tagad dzird *atō*, arī "auklas" (*auka*) vietā tikai pašās mēneša beigās atkal tiek iegūta agrākā, precīzākā forma *auka* (bet 19. mēneša pirmajā pusē vairāk parasta bija *āka*). Arī "ābols" parstāk tiek runāts ar īsu *a*, kaut gan iepriekš BĒRNS bija iemācījies to izrunāt ar gandrīz nevainojamu lauzumu garajā patskanī; tagad ir *abu*, pretstatā agrākajam *āb^uo*. Arī "ziepju" vārdā joprojām netiek runāts īsts divskanis.

Vistuvākā saskaņa starp pieaugušo un BĒRNA izrunu ir vārdos: *ja!* (= jā), *kaka* (= kaka), *kaķi* (= kaķis), *kūku* (= kūku), *mati* (= mati), *nau* (= nav), *nē* (= nē), *māmmā* (= memme), *bumba* (= bumba), *upā!* (= opā!), *pumpa* (= pumpiņa), *pupa* (= pupa), *te* (= te), *tā* (= tā), *tātā* (= tēte), *tinte* (= tinte), *vā* (= vē), *visi* (= visi), *diu* (= divi), *asa* (= asa).

Izruna daudz neatšķiras arī vārdos *a-kn* (= akna), *auka* (= aukla), *ege* (= egle), *ma-ka* (= marka), *mutu* (ar mīkstinātu *t*) (= muti resp. mute), *putu* (= putru), *pu-ti* (= putni), *ziv* (= zivi).

Zīmīgi, ka kādas *a t s e v i š ķ a s* skaņas izruna BĒRNAM nesagādā nekādas īpašas grūtības, turpretim tādas rodas, iesaistot šo skaņu veselā vārdā. Piem., *m*-skaņu vienu pašu BĒRNS prot pateikt tāpat kā pieaugušie. Šo pašu *m* viņš runā arī daudzos vārdos (*māmmā*, *mī* (= mīļš), *ma* (= mazs), *mā* (= māja), *mā* (= mērs), *mi mi mi* (= zīmulis) utt., bet, piem., "maizes" vārdā sākuma līdzskani *m*- neizrunā.

19. mēnesī daudzi novērojumi skaidri rāda, kā vārds, ko BĒRNS iemācījies atveidot, drīz vien tiek izmantots arī citu līdzīgu formu nozīmē. Tā, piem., jau agrāk BĒRNA aktīvo vārdu starpā bija forma *asa* (= ass). Ap 1; 6, 12 aktīvs kļūst arī verbs "lasa", ko izrunā tāpat (*asa*), un pēc pāris dienām šai skaņu kopai tiek piešķirta vēl trešā nozīme "raksta". Kaut arī homonimajai formai *asa* tādējādi BĒRNA runā ir 3 pilnīgi dažādas nozīmes, viņš pieaugušo valodā skaidri izdzird un saprot vārdu "ass", "lasa" un "raksta" atšķirīgās nozīmes.

Tāpat 1; 6, 23 pirmoreiz BĒRNA valodā aktīvs kļūst vārds "puncis" (= vēders), kura nozīmi (arī otru sinonīmu) izpratis jau krietni sen. Izrunātā forma ir *puntu* (ar mīkstinātiem -nt-). Pēc divām dienām šī

”jaunatrastā” forma tiek izmantota arī ”puņķu” resp. ”puņķ(iš)a” nozīmē.

”Kannas” nozīmē ap 1; 6, 19 BĒRNS lieto formu *kan-ka* (ar zobu nāseni); tai pašā laikā ”krāns” tiek dēvēts *kan*. Ap 1; 6, 28 ”kannas” nozīmē *kanka* tiek izrunāta ar aukslējeņu nāseni (intonācija svārstās starp kritumu un stiepumu), un dienu vēlāk gadījies atzīmēt, ka šo pašu fonētisko variantu BĒRNS saka arī par ūdens ”krānu”. Turpmākajās nedēļās gan pēdējam vārdam par jaunu nostiprinās sākotnējā *kan* forma.

ugu vispirms bija kļuvis aktīvs ”uguns” nozīmē. Ap 1; 6, 22 BĒRNS ar to apzīmē arī ”noguris”, un ap 1; 6, 25 šī pati forma tiek izmantota jau arī kā atbildums ”logam”.

Tas pats ir arī ar ”siksna” un ”silts” atveidojumu BĒRNA valodā: ap 1; 6, 20 nostiprinās izruna *sis* (= siksna). Adjektīvs ”silts” resp. ”silta”, kas kļūst aktīvs ap 1; 6, 6, sākumā svārstās starp *sita* vai *sis*, bet ap 1; 6, 24 dzirdams tai pašā fonētiskajā ietērpā kā ”siksna” (*sis*) (visos gadījumos ar viegli mikstinātu s-).

Pārnesot vienu šādu skaņu kopu uz citu kādu jaunu vārdu, rezultātā rodas daudzi homonīmi. Nereti viena un tā pati forma BĒRNA runā tiek lietota trijās vai pat četrās atšķirīgās nozīmēs. Galvenie homonīmi 19. mēnesī:

asa = 1) asa 2) lasa 3) raksta

adzi = 1) nazis 2) atdzisis 3) nagi (arī *agi*)

auka = 1) aukla 2) auksta resp. auksts

ba = 1) grāmata 2) banāns 3) badities 4) zābaki (arī *zaba*)

bu.kā = 1) burkāns 2) burka

ma = 1) mazs (parasti falsetā, augstā tonī) 2) čaumala (par olas čaumalu)

du = 1) durvis 2) dot, nāk. dos

ka = 1) kaza, arī aita 2) kabata (šai nozīmē arī *aba*)

kaka = 1) kaka 2) kakls 3) katls

ku ku ku = 1) vilciens (”tuku tuku”) 2) cukurs

kūku = 1) kūka 2) koks (arī drēbju pakarināmais) 3) kukulis

kaku = 1) kāstuve 2) karote

kanka = 1) kannu 2) krāns (atzīmēta tikai vienreiz)

kau = 1) kauls 2) kažoks
kā = 1) kāsis 2) (tikai vienreiz) klāj (gultas segu)
š = 1) lineāls 2) siers
pa = 1) palags 2) kārba
ugu = 1) uguns 2) noguris 3) logs
za = 1) žagars 2) āzis (arī fonētiski varianti) 3) zāles
aci = 1) acis 2) lācis
acici = 1) acenes 2) matracis
aizi = 1) maize 2) āzis
mi = 1) miza 2) (tikai vienreiz) mērce
puti = 1) putni resp. putns 2) putra (arī *pu-tu* u.c. varianti)
cicici = 1) kluciši 2) (retāk) zeķīte
sapa = 1) slapijs 2) skapis
sisa = 1) siksna 2) silts
sase = 1) atslēga 2) kabatas lakatiņš
puntu = 1) puncis 2) puņķis
te = 1) te 2) teļš
va = 1) vaļā 2) zvans (tikai par govs pulkstentiņu attēlā) 3) važa
visi = 1) visi 2) veseris.

Vislielākais progress 19. mēnesī vērojams v ā r d u k r ā j u m ā. Klāt nākuši ap 115 jauni vārdi, un kopīgais aktīvi lietoto vārdu skaits, kas atzīmēts 19. mēnesī, sasniedz 298 (ieskaitot parastākās interjekcijas un skaņu atdarinājumus). Tas nenozīmē gluži tikpat lielu jaunu jēdzienu pieaugumu, jo vairākos gadījumos aktīvs kļuvis kāds sino-nīms tam pašam saturam, kam iepriekš bija lietots cits apzīmējums.

Šie jaunie aktīvie vārdi (resp. to atbildumi apkārtnes valodā) ir:

akna, Andris, apelsīns, ass, atdzisis, augšā, āzis,
 bārda, bērns, bi!, būs,
 celis, čuku čuku (bānītis),
 darbā, daudz, divi, dibens (par krēsla dibenu), dot, dzert, dzēst,
 ēst, egle, ej nu!,
 filma (par filmu rullīti),
 gaišs, garderobe, galva, griezt (ar nazi), gotiņa (agrākās mūiņas
 vietā), grābeklis, (grīda), gulēt, gribēt, grozs, gulbis, ģērbties,
 ikšķis, ievārijums,
 kanna, kāpt, kamols, kartupelis, kauls, klāt (gultu), knaibles,

krāns (ūdens krāns), krusttēvs, kukulis, kunkulis (milināmais vārds BĒRNAM),
 lasīt (grāmatu), lence, logs,
 marka, mašina, mērce, mugura, miza,
 nauda, noguris,
 pača (= dibens), papīrs, pārvalks, pēda, pinkulis (= penis), pie-
 re, plēst (papīru, grāmatu), projām, puņķis, pulka (= daudz),
 pumpa, puncis (= vēders), pupa, putra,
 rupja (maize), rakstīt, ripa, roka, rīve,
 sālstrauks, sauss, sēne, silts, skapis, slaucīt, spēles (= skrūvspī-
 les), suns, stumpa, svārki (par TĒTA žaķeti), šķivis, šitā (adv.),
 tēja, tīrs, tirgus, tumšs, tornis, tupēt, tur,
 ūdens, urbis,
 vai dienīņ!, varde, veseris, vīle,
 zāles (medikamenti), zils, zilonis, zobs, zods, žagars.

Klāt nāk vēl daži skaņu atdarinājumi, no kuriem viens otrs ir sekun-
 dārs (iepriekš dzirdēts pieaugušo mutē), cits šķiet primārs, paša
 BĒRNA "atrasts". Tā: *gūgugī!* (par gaiļa dziesmu) 1; 6, 25, (apm.)
ā ga ga! (par tītaru) un *ū ū! z z!* (atdarinot putekļu sūcēja rūko-
 ņu), vai *gi gi gi gi!* (imitējot šujammašīnas troksni).

19. mēnesī lietoti arī divi zviedru vārdi: *adjö!* un *god dag!* Tie lie-
 toti tikai, atbildot uz kāda cita iepriekš teikto sveicienu, nekad ne
 pirmajam. BĒRNA izrunā: *ajā!* un *ga ga!* (= god dag!).

Sarakstā trūkst dažu vārdu, kas bija dzirdēti iepriekšējā mēnesī. Var
 domāt, ka vismaz kādus no tiem BĒRNS arī lietotu tagad, tiklīdz
 rastos izdevība, ja attiecīgie priekšmeti būtu nosaucami vārdā. Tā,
 piem., 19. mēnesī nav pieminēti (skābie) "kāposti", jo tie šai laikā
 BĒRNA mājā nav bijuši redzami, bet par kāpostu galviņām, puķu
 kāpostiem BĒRNS šo formu nekad vēl nebija lietojis. Tāpat BĒRNA
 agrākais žodziņš "dārziņš" kā nevajadzīgs šai mēnesī nav vairs istabā
 turēts, un tādēļ nav iznācis pieminēt arī "dārziņu". Tāpat nav gadi-
 jies dzirdēt tādus vārdus kā: "prievīte", "Rīga", "svece" (pēdējā
 bija nozīmīga tieši ap Ziemsvētkiem!), "osa", "vate".

Ne visi augstāk atzīmētie vārdi bijuši vienādi parasti. Biežāk lietotie vārdi 19. mēnesī:

memme, Dainis, tēte, gribu, apelsīns, ass, blauks !, grāmata, krustmāte (šai mēnesī kādas trīs nedēļas pie BĒRNA vecākiem dzīvo BĒRNA krustmāte no Stokholmas), labs, nē, vai dieniņ!

Bieži ir arī:

ai . jāi ai ai ! (sāpju izsauciens = sāp), ai . ai vai aiju . zu (= aiju žūžu), atpakaļ, adata, atslēga, auto, balts, banāns, bikses, cepure, cimdi, dūmi, gailis, kaka, kārba, katls, kāpt, kaķis, kamols (tikai tai nedēļā, kad BĒRNA krustmāte ada viņa klātienē), krusttēvs (tikai mēneša pēdējā nedēļā), kurpes, ķemme, ķīselis, lācis, lampa, lasa, maize, mati, mute, naba, nazis, nav, ninne, ņammu ņammu, papīrs, piens, pudele, puķe, putns, putra, podiņš, poga, raksta, ritenis, sēdēt, slapjš, spalva, suns, tā, tālu, te, tēja, otrs, vaļā, ciet, vāru, vē, vēl, vista, lelle, zīmulis, zirgs (ptrū).

Turpretim ļoti reti šai mēnesī ir:

bārda, avīze, darbā (ar nozīmi "tālu, ilgi projām"), garderobe, ej nu ! filma, ikšķis, kauls, kumeļš, mērce, rīve, klāt (gultu), sālstrauks, skrūvspīles, sviests, tīrgus, varde, vīle, zils, zilonis.

Maz dzirdēti ir arī:

bize, bī!, cukurs, čaumala, dibens (krēsla dibens), dīvāns, teļš, dinamo (kas iepriekšējā mēnesī bija ļoti parasts; šai mēnesī maz redzējis dinamo spuldzīti, jo vakari pavasari daudz gaišāki).

Lielais aktīvo vārdu skaits, kas ir lielāks nekā tas, kādu min citi līdzīgu monogrāfiju autori, pa daļai skaidrojams ar to, ka te atzīmēts, praktiski ņemot, viss, ko BĒRNS mēneša laikā pieminējis, jo, atskaitot atsevišķas stundas, visu laiku BĒRNS bijis MEMMES novērošanā. Otrs svarīgs apstāklis ir tas, ka tikpat kā pilnīgi (lidz apm. 1%) samazināts t.s. nesaprasto formu skaits, kādas piemin visi bērnu agrinā valodas posma pētītāji. Tā kā BĒRNA galvenais valodas avots un paraugs ir bijusi MEMMES un (daudz mazākā mērā) TĒTA runa, kas vieglāk pārredzama un kontrolējama, tad arī ikkatrā gadījumā bijis iespējams noskaidrot, kuru pieaugušo valodas vārdu BĒRNS tiecīes, dažkārt nepilnīgā fonētiskā ietērpā, atdarināt. Ja pat ar visu to caurmērā viens BĒRNA teikts vārds katru

dienu palicis MEMMEI neizprotams, tad tas lieku reizi liecina, cik daudz robu jābūt tādu pētnieku novērojumos, kuri kopā ar bērnu bijuši tikai dažas stundas dienā vai pat tikai reizi mēnesī.

Šai pašā laikā TĒTIS, kas ir kopā ar bērnu tikai retās pievakares stundās, daudzkārt nesaprot to, ko BĒRNS viņam (bieži vien enerģiski un acīm redzami nelaimīgs par savu nespēju skaidri izteikties) mēģina prasīt vai stāstīt. Nepārzinot BĒRNA īpatnējo leksiku (piem., *ba* = grāmata, *(km)(km)* = krustmāte), kur runātā forma pēc sava skaņu sastāva pat ne aptuveni neatbilst pieaugušo lietotajam vārdam, tāpat nezinot īpatnējos ģimenē parastos "bērnu valodas" vārdus, ko vecāki lieto sarunā ar BĒRNU un ko pēdējais tālāk pārņem savā runā, piem., *ipa* (= istaba), *uku* (= šokolāde), *blauks* ! (= interjēcija, ja kas krīt), *slauķis* (= dvielis), arī svešiem ir grūti izsekot BĒRNA stāstījumam. Tā, piem., BĒRNA krustmāte, ciemos atbraukusi, sākumā daudz ko nesaprot vai pārprot BĒRNA runā, bet vēlāk pamazām pierod pie viņa īpatnējās leksikas un izrunas.

BĒRNS nav vienādi runīgs vienmēr un ne visos apstākļos. Svešu personu klātienē allaž ir bikls un nerunīgs. Bieži vien veselu stundu, kamēr kāds svešāks, agrāk neredzēts vai reti redzēts, cilvēks viesojas vecāku dzīvoklī, BĒRNS neizrunā neviena vārda. Kad pirmo reizi pēc ilgāka laika 19. mēnesī pie viņa viesos kopā ar savu vecmāmuļu atnāk latviešu zēns Andris, kas pusgadu vecāks par viņu, BĒRNS pusotras stundas laikā pasaka tikai pāris reizes *nē* un *Dai* (rādīdams sev uz krūtīm, lai uzsvētu, ka rotaļlietiņa, ko paņēmis Andris, pieder viņam). Visrunīgākais BĒRNS ir tad, kad ir labā garastāvoklī, kopā ar vecākiem. Bieži vien runā arī vienatnē – rotaļādamies, skatīdamies bilžu grāmatu un to "interpretēdams", kamēr MEMME ir blakustelpā vai arī tai pašā istabā strādā pati savu darbu.

Ejot kopā ar MEMMI pa ielu, BĒRNS, ievērodams pretimnācējus, tos noskatīdams, reizēm tiem uzsmaidīdams vai pavinādams ar roku, šad tad apstājas un uzrunā pirmais mazākus bērnus, piem., rāda ar roku uz auto un saka: *auto* ! Kad kāda meitene atver durvis, BĒRNS apstājas un rāda uz durvīm: *ē* (= ciet !). Vienreiz 19. mēnesī runā arī pa miegam naktī pēc tam, kad viesojies Andris un kad BĒRNS pēc neparastā apciemojuma bijis visai savilņots; sapnī izrunātā forma:

apmēram *tepa* ! (= ?) 1; 6, 22.

BĒRNA aktīvi lietotais vārdu krājums cieši saistīts ar ārējo situāciju un ar tiem priekšmetiem, kas katrā gadījumā ir acu priekšā vai arī asociējas ar pārrunājamo vielu. Tā, piem., "bārdas" vārdu BĒRNS pieminējis tikai pāris reizes, vienmēr sarunā ar TĒTI (nekad ne ar MEMMI), taustot TĒTA nenoskūto zodu. Tas attiecas arī uz pārējiem vārdiem, kas ir nosaukumi vīriešu apģērba gabaliem vai priekšmetiem, ar ko strādā (tikai) TĒTIS, piem., svārki (= žaķete), lence, veste, vīle, skrūvspīles.

Līdzīgi tikai vannas istabā, kur ir redzami un arī aptaustāmi pieminamie priekšmeti, minēti tādi vārdi, kā: *vanna*, *duša*, *krāns*.

Tikai bilžu grāmatā BĒRNS iepazīsies ar veselu virkni dzīvnieku un priekšmetu, ko līdz tam dabā nekad nav sastapis. Daļu no šiem apzīmējumiem BĒRNS arī lieto tikai tad, kad atkal šķirsta savu bilžu grāmatu (piem., *teļš*, *kumeļš*, *zilonis*, *varde* u.c.).

Visumā šai mēnesī tomēr diezgan bieži pieminētas arī lietas, kas tieši tai mirkli nav nedz redzamas, nedz dzirdamas. Tā., piem., bieži tiek pieminēta "memme", kad BĒRNS palicis mājā viens ar TĒTI, un otrādi: runā par tēti, kad TĒTIS nav mājā. Pie tam daudzos gadījumos personas, viņām klāt neesot, tiek atminētas uz pieskares asociāciju pamata. Kādu nedēļu pēc tam, kad BĒRNA krustmāte jau aizbraukusi, BĒRNS daudzkārt piemin viņas vārdu (*km*)(*km*), rāpdamies uz dīvāna tai stūrī, kur viņa savā laikā vakaros sēdējusi. Tāpat atceras un piemin viņas vārdu, kad MEMME ģērbj BĒRNAM kājās krustmātes adītās bikses.

Cik viegli iespējams BĒRNA teiktos vārdus pārprast tādām, kas ne novēro bērna runu ilgstoši un nepārredz viņa vārdu krājumu un valodas struktūru, rāda gadījums ar formu *ada* (1; 6, 7). BĒRNA krustmāte sēž uz dīvāna un *ada*.

MEMME jautā: Ko krustmāte dara ?

BĒRNS atbild: *sē* (= sēž).

MEMME: un ko tad vēl krustmāte dara ?

BĒRNS: *ada*.

Novērotājs, kas dzirdētu minēto sarunu, pēdējo BĒRNA teikto formu uztvertu par precīzu verba tagadnes 3. personas formu no "adīt". Īstenībā tomēr, pārredzot visu BĒRNA tā perioda aktīvo vārdu krāju-

mu, visdrīzāk jādombā, ka mūsu priekšā ir substantīvs "adata" (= apm. "strādā ar adatu"). "Adatas" vārds kļūva aktīvs un pati nozīme izveidojās BĒRNĀ ne par adāmām adatām (ko BĒRNS līdz savas krustmātes atbraukšanai mājā tuvumā nemaz nebija redzējis), bet gan par šujamām adatām. Jau agrāk dažkārt, vērojot, ka MEMME ko šuj vai lāpa, uz jautājumu, ko memme dara, BĒRNS bija atbildējis līdzīgi: *ada* (t.i. strādā ar adatu). Turpretim *v e r b s* "adīt" kļūst pazīstams un lietojams tikai stipri vēlāk.

Kaut arī bieži lietotā forma "gribu !" it kā norāda vēlējumu vai pavēli BĒRNA runā, tomēr vairums 19. mēnesī lietoto vārdu nekādā ziņā nesaistās ar iekāri. Jau pēc sava satura vārdu lielākā daļa nav tāda, ka BĒRNS pats kaut ko gribētu iegūt sev. Raksturīgs ir gan zināmais emocionālais, imperatīvais tonis, kādā tiek teiktas daudzas formas. Tas ne vienu vien reizi radījis pārpratumus pat vecākiem, tulkojot kādas lietas pieminējumu tā, it kā BĒRNS to gribētu dabūt. Jo sevišķi bieži tas tā gadījums, kad BĒRNS sniedzas pēc kādas ēdamas lietas, kas ir, piem., uz galda, rāda uz to un tai brīdī saka attiecīgās lietas vārdu enerģiskā, drusku pavēlīgā tonī kā izsaucienu. Kad MEMME tad pārprasa: vai Dainis grib ābolu ? (vai citu lietu), jeb arī pasniedz to priekšmetu, kura vārdu bērns tikko nosaucis, tad bieži vien BĒRNS to noraida ar *nē* ! vai arī ar žestiem norāda, ka nebūt nav ieinteresēts to ņemt. Galvenais ierosinātājs izrunāt kādu vārdu drīzāk ir ziņkāre (ar to savienota arī tieksme visu ko aptaustīt ar rokām) un zināms prieks konstatēt pazīstamu lietu. Tā, piem., saprotama arī ilgā (līdz 15 minūtēm) bilžu skatīšanās un to interpretēšana, pašam dažkārt rādot ar roku uz redzamajiem attēliem grāmatā un pat neliekoties ne zinīs par to, vai kāds cilvēks ir tuvumā vai nav. Bieži vien rāda uz kādu attēlu grāmatā (piem., lelli), tad tūlīt arī atceras, ka pašam arī ir līdzīga lelle vai cits priekšmets, un rāda ar roku arī uz to, vai pat aiziet to sameklēt.

Tāpat, piem., 1; 6, 16 BĒRNS skatās pa logu, rāda ar roku uz pagalmu un stāsta: *tēte* (priekš pāris dienām tur gājis TĒTIS ar spaini un BĒRNS skatījies pa logu, turpretim šai brīdī BĒRNS kopā tikai ar MEMMI un TĒTA nemaz nav tuvumā.)

Ejot garām rotaļu biedra Jāniša mājai, BĒRNS bieži vien, ieraudzīdams pazīstamās ieejas durvis, saka: *Jā* (= Jānītis), atcerēdamies va-

karu, kad bijis tur ciemos.

Līdzīgi piemin arī tikai tuvā *n ā k o t n ē* gaidāmās lietas. Piem., ārā ejot, gan uz MEMMES vai TĒTA jautājumiem (ko Dainis ies skatīt ?), gan pats, bez tieša jautājuma, izsakot savas vēlmes, piemin: *gu - bu !* (= gulbi !), *pā pā* (= pēki pēki = pīles), *kaķi* (= kaķi), dažkārt arī *zaķi* (kādas reizes pastaigās gadījies redzēt trušus) utt. Asociatīvā sakārā, kad MEMME piemin iešanu pēc piena (ar to saistās ikdienas pastaiga uz veikaliem), BĒRNS dažkārt atkārtoto ne tikai *piē* (= pienu !), bet bieži vien arī *ga* (= gaļu !), *aizi* (= maizi). Reizēm MEMME kopā ar BĒRNU iegriežas arī skārnī vai konditorejā.

Savukārt ar tirgu asociējas *abu* (= ābols) un *zūv* (= zivs), jo tad, kad brauc uz attālo tirgu, galvenās pārkamās mantas mēdz būt šīs divas.

Tāpat BĒRNS arī vēlāk atstāsta par šīm pilsētā redzētām vai pirktām lietām, kaut arī pašu šo lietu tuvumā nebūtu.

Klāt neesošas lietas īstenībā tiek nosauktas arī atbildēs uz tāda tipa jautājumiem kā: kas tad Dainim būs, ja Dainis sūkās ikšķi ? BĒRNS: *si si* (= šņik šņak ! = pēriens) vai *za* (= žagars).

Tikai *p a s i v i* saprotamu vārdu 19. mēnesī noteikti ir vēl daudz vairāk. Visus tos fiksēt ir grūti. Katrā ziņā šai laikā BĒRNS saprot jau visu, ko stāsta vai ko viņam jautā MEMME par parastām ikdienas lietām. Precīzi veic izteiktos rīkojumus (ko MEMME nepavada ne ar kādiem palīga žestiem), piem., ienes kādu priekšmetu no virtuves istabā un noliek to uz divāna. Spriežot pēc gaidītās reakcijas, skaidra ir nozīme vismaz šādiem vārdiem, ko pats vēl savā runā nelieto:

virtuve, pasaki paldies !, baznīca ("baznīcas" vārdu kādreiz izmēģinājies nočukstēt, bet pats sajutis kā nepilnīgu atdarinājumu un kautrējies to atkārtot), spogulis, skatīties, redzēt, nākt, iet, braukt, šūt, sakost labi (ar zobiem), pagaidi, papriekšu, darīt, pacelt augšā, uzlikt uz galda, uz gultas utt., papikstināt gailīti, sacīt, vilciens, vēders, pulkstenis.

Par to, ka pareizi saprot jautājumos "kur", "kas", "ko", "ar ko", "kam" nozīmi, liecina vairākkārt atzīmētās pareizās atbildes uz šādiem jautājumiem. Ilustrācijai var derēt 1; 6, 16 fiksētā saruna starp MEMMI un BĒRNU:

MEMME: *kas Dainim ruokā ?*

BĒRNS rāda dzēšamo gumiju: *(gm)(gm)* (= gumija).

MEMME: *kuo tad Dainis dara ar gumiju ?*

BĒRNS: *dē* (= dzēš).

MEMME: *kuo tad Dainis dzēš ar gumiju ?*

BĒRNS: *ba* (= grāmatu) (BĒRNS paņēmis kādu savu grāmatiņu un atdarina, kā MEMME dzēš).

Arī 19. mēnesī plaši tiek izmantoti *ž e s t i*, lielāko tiesu gan ne vieni paši, bet kā teikto vārdu pavadītāji. Vēl aktīvi nav kļuvuši vārdi "paldies !" un "sveiki !", kurus abus saprot. Kad vecāki uzmodina teikt kādam paldies, BĒRNS reaģē uz to ar darbību: nāk klāt un sniedz roku. (Pieaugušie rīcībā novērotās darbības atdarinājums, jo speciāli BĒRNS nav mācīts roku sniegt.) Tāpat arī, ja atnākušais ciemiņš nav gluži svešs, no kura BĒRNS vairās, tad arī paša atnācēja, arī MEMMES un TĒTA pamudināts, lai saka "sveiki", sniedz roku, kreiso vai labo, kā nu kuro reizi. Kad viņam aizrāda, lai sniedz otru roku, tūlīt paklausa.

Pavadžesti nav raksturīgi visiem vārdiem, bet tie konsekventi (vai arī ar ļoti retiem izņēmumiem) atkārtojas tikai kopā ar zināmiem vārdiem, pie tam noteikti žesti allaž kopā ar attiecīgo vārdu. Tā *Dai* (= Dainis), sevišķi tad, ja vārds tiek teikts ar īpašu uzsvaru, izceļot piederību sev, nevis citam no klātesošajiem, parasti saistās ar vienu un to pašu žestu, proti, BĒRNS, pats sev ar roku sit pa krūtīm. Sākumā, kad tikai veidojās apziņa par to, kas ir "memme", kas "tēte" un "Dainis", pieaugušie, pārprasīdami vai noraidīdami, mēdza piedurt ar roku pie pieminētās personas krūtīm.

"Bērns" (*bā bā*) nekad šai mēnesī nav lietots citā kādā kopsakarā kā tikai "(nāks atpakaļ) pie bērna", t.i. "pie manis". Vienmēr, šo vārdu teikdams, BĒRNS līdzīgi rāda ar pirkstu vai arī vairākkārt sit sev pie krūtīm.

"Ģērbties" kļūst aktīvs tikai ap 1; 6, 16, sākumā formā *ģē* vai *gi-bā*, vēlāk *dib* vai *gib* (ar viegli mīkstinātu sākuma līdzskani). Pavadžests — BĒRNS brauka ar vienu vai abām rokām sev gar krūtīm un vēderu, it kā rādīdams, kā velk kādu apģērba gabalu mugurā. Žests šķiet primārs, jo pieaugušie iepriekš nav nedz rādījuši, nedz mācījuši tā darīt.

"Mazs" (*ma* !, parasti augstākā tonī, falsetā) tikai mēneša otrajā pusē šad tad tiek teikts arī bez pavadžesta. Parasti žests saistīts ar teikto formu: BĒRNS rāda ar roku sev apmēram krūšu augstumā (iemācīts žests). Sākumā "mazs" tika iemācīts un arī BĒRNA valodā lietots sakarā ar kumeļu un teļu, skatot attēlus bilžu grāmatā. Lai uzskatāmi rādītu starpību starp zirgu un kumeļu, govi un teļu, BĒRNAM tika skaidrots, ka zirgs vai govs ir "lieli" (izstieptu plaukstu paceļot un turot līmeniski virs BĒRNA galvas), turpretim to, ka kumeļš vai teļš ir "mazi" (roku izstiepjot un turot pazemu no grīdas). 19. mēneša beigās BĒRNS šo žestu nedaudz pārveido tā, ka izlieto abu roku plaukstus, apm. paduses augstumā, ar plaukstām vienu pret otru, uz iekšpusi, rādot apm. 10 cm attālumu.

ēdi vai *eidi* u.c. varianti (= ēst) vienmēr pavada labās rokas piecēlums pie muts, it kā kaut ko bāztu mutē iekšā. Liekas, paša BĒRNA atrasts žests, atdarinot pieaugušo kustības ēšanas laikā.

Tu ! (= *tu - tū* !) ir īpatnējā interjekcija slēpšanās rotaļā, ko iemācījuši vecāki. To teikdams BĒRNS notupstas, paslēpdamies aiz galda vai skapja stūra. Ar *a* ! pieceļas atkal, kļūst redzams resp. ierauga MEMMI vai TĒTI, no kura bija paslēpies.

Tā ! *tā* ! (= *tālu tālu*) parasti pavada lēni roku mājieni, reizēm ar vēstuli vai karti rokā, jo vēstule ies "tālu tālu".

"Aiju žūžu" (*ai . ai* ! vai *ai zū* !) - parasti, gan ne gluži vienmēr, saistās ar vieglu galvas šūpošanu no vieniem sāniem uz otriem. Sens žests kopš pirmā gada otrās puses, līdzīgi atbildot uz MEMMES šūpuļa dziesmas dziedājumu vai skaitījumu "ajā žūžu lāča bērni !"

atā (= *atā*) kā arī atbilstošais zviedru vārda atdarinājums *ajā* ! (= *adjö* !) parasti saistās ar rokas mājieni.

nau (= *nav*) visu 19. mēneša otru pusi, atskaitot pašas pēdējās dienas, vienmēr tiek lietots kopā ar īpatnējo žestu: izpleš abas rokas uz katru pusi (iemācīts resp. novērots žests).

Lai vērstu pieaugušo uzmanību uz kādu jaunu, neredzētu lietu, vai arī pateiktu, ko īsti grib dabūt vai kur iet, BĒRNS bieži parāda ar pirkstu vai ar visu roku.

si si ! (= *šņik šņak* ! = *pēriens*) - sit ar roku sev pa biksēm; arī, piem., tad, kad skatās attēlā, kur puisīti grasās pērt.

BĒRNA valodā 19. mēnesī skaidri izveidojies piederības jēdziens. Atzīmēti piemēri, kuros sintaktiski apvienoti vairāki vārdi ar piederības ģenitīva nozīmi pirmajā daļā. Bet arī vienlocekļa teikumos ļoti bieži uzsvērts, ka redzamais vai aplūkojamais priekšmets pieder tai un tai personai, piem., BĒRNS aptausta MEMMES mēteli, kas karājas priekšnamā, un saka: *mämmā*, rāda pēc tam uz TĒTA mēteli un saka: *tātā*. Kad MEMME jokodamās uzliek sev galvā BĒRNA cepuri, BĒRNS arvien enerģiskāk sit sev pa krūtīm un sauc: *Dai!* Tāpat tad, kad Andris paņem rotaļāties kādu BĒRNA mantiņu un to patur ilgāku laiku, BĒRNS atkal rāda sev uz krūtīm un saka: *Dai!* Rāda pēc kārtas uz MEMMES, TĒTA, BĒRNA gultām un norāda, ka tur guļ *mämmā*, tur *tātā* un tur *Dai*. Atbild pareizi uz jautājumiem, kuros ar "kam" (arī ar "kā") prasīts pēc piederības, sevišķi par dažādiem apģērba gabaliem. Ievērojis un stāsta, rādīdams ar roku, uz kura krēsla pie galda ēd *mämmā* un kur jāsēž *tātā* (= tētem).

Tāpat kā vecāki sarunās ar BĒRNU nelieto personisko vietniekvārdu "tu", bet viņa priekšvārdu, arī BĒRNS par sevi runā 3. personā: *Dai gi.bā!* (= Dainis grib = es gribu).

Sadalot 19. mēnesī klātpienākušos aktīvos vārdus pēc vārdu šķirām (par pamatu ņemot paraugvārdus pieaugušo valodā), samērā paliels izrādās *v e r b u* skaits:

būs, dos resp. dot, dzert, dzēst (ar gumiju), ēst, griezt (ar nazi), gulēt, gribēt, ģērbties, kāpt, klāt (gultas segu), lasīt (grāmatu), plēst, slaucīt, rakstīt, tupēt.

Tas tomēr nenozīmē, ka būtu nākuši klāt tikpat daudzi jauni jēdzieni. Daļa šo verbu ir sinonīmi darbības apzīmējumiem, kas bija lietotami jau agrāk: dzert un ninnāt, ēst un ņammāt, gulēt un aiju žūžu. Tāpat arī domu par griešanu ar nazi BĒRNS agrāk tika izteicis ar substantīvu *azi* vai *adzi* (= ar nazi), bet "rakstīt" vietā līdz tam tika lietots tā priekšmeta vārds, ar kuru raksta: *mimimi* (= (raksta) ar zīmuli) vai *fafa* (= ar spalvu), "slaucīt" (grīdu) tika izteikts ar *gi gi* (ar viegli mikstinātiem g- (= grīda)).

Tur, kur tagad radušās vairākas aktīvas sinonīmu formas, tās parādās katra savā īpatnējā situācijā: *am ambu!* ir parastais teiciens, kad BĒRNS ir izsalcis un vispār lūdz, lai viņam dod ēst (= ņammu ņammu jeb ņammāt), turpretim formu *ēide* (*ēdi* u.c. variantos)

saka vienmēr kopā ar attiecīgo žestu, it kā ko mutē bāžot, ja, piem., sniedzas pēc apelsīna, ābola vai cita kā ēdama, ko grib nogaršot, ēst. Ar šo verbu parasti arī atbild uz tiešajiem MEMMES jautājumiem: ko Dainis darīs ar citronu, maizi, etc., ko Dainis grib ? u. tml. Līdzīgs šķirojums ir starp *ninni* jeb *nindi* (= ninne vai ninnāt) un pāris reizes šai mēnesī teikto *dze* (= dzert resp. dzers).

Ļoti reti ir verbi: plēst (par grāmatu), griezt, gulēt, klāt (gultu) (pēdējais atzīmēts vienu pašu reizi !), būs, dos.

Turpretim biežs ir "gribu", gan kopā ar *Dai* (= Dainis), gan viens pats, bet allaž runājot par sevi. Teikts ar spēcīgu pavēlīgu toni.

Diezgan bieži atzīmētas ir arī formas *tup* (= tup, tupu) - par notupšanos (ne par "sēdēšanu") uz podiņa, "slaucīt", "lasīt", "rakstīt", "kāpt" (vārds kļūst aktīvs un biežs tad, kad BĒRNS iemācās patstāvīgi uzkāpt uz dīvāna, iekāpt gultā utt.).

Zīmīgi, ka viena daļa verbu ir pārņemti no paraugvārdu nākotnes, nevis tagadnes vai infinitīva formas. Tā *bu* ! (= būs; sākumā kā MEMMES teiktās formas "būs" tūlītējs atkārtojums; kad BĒRNS nepacietīgi gaida ēdienu vai dzērienu, MEMME mierina: būs ! būs ! pagaidi !), līdzīgi arī *du* (= dos) (līdzīgā situācijā MEMME mēdz apstiprināt "memme dos !") - arī šis verbs parasti teikts tikai tad, kad MEMME jau iepriekš savā runā to pieminējusi.

Ar nākotnes formu saistāms arī *ēdi* vai *ēde* (= ēdīs), sal. biežās frāzēs vecāku runā: vai Dainis ēdis ? Ko tad Dainis ēdis ? Šo formu BĒRNS izmanto arī tādos teikumos, kur pieaugušo valodā būtu lietojams infinitīvs, piem., aiz "gribu".

Atsevišķos gadījumos BĒRNS vēl nejūtas isti drošs sava jaunā vārda lietotājs. Tā 1; 6, 13 *du* ! (pavēlīgs tonis = *dos* ! vai arī *dod* !), BĒRNS rausta spilventiņa stūri, uz kura MEMME sēž. Pirmajā mirkli MEMME neaptver, ko BĒRNS grib. Kā paskaidrodams savu nolūku, BĒRNS: *aizzu* (= aiju žūžu), t.i. viņš grib paņemt spilventiņu, lai atgultos.

Pie verbiem pieskaitāma arī nolieguma forma *nau* (= nav), kas kļūst aktīva 19. mēneša otrajā pusē. 1; 6, 14 (Lieldienās) MEMME iemērc olu krāsu šķīdinājumā. Kad ola iegrimst tumšajā šķīdumā, BĒRNS paplāta rokas: *nau* ! Līdzīgi, vērojot, kā auto aizbrauc pa

ielu un pazūd aiz stūra: BĒRNS izpleš abas rokas: *nau* ! Tāpat arī tad, ja putni, ko BĒRNS novērojis, pēkšņi aizspurdz un pazūd no viņa skata. Sākuma nianse tād ir "(vairs) nav" - par kaut ko, kas bijis un tad pēkšņi atkal pagājis. Formas izruna ir *nau* vai (vēlāk) *dau*. Pretstatu "ir" BĒRNS saprot, bet sāk to lietot tikai 20. mēneša pirmajā nedēļā (vispirms kā citu teiktās formas tūlītēju atkārtojumu). Mēneša beigās *nau* šad tad tiek lietots arī bez minētā pavadžesta, tāpat arī par lietām, kas iepriekš nav bijušas redzamas vai dzirdamas, t.i. bez "(vairs) nav" nozīmes. Tā, piem., kad MEMME liek paņemt BĒRNAM viņa priekšautiņu, BĒRNS aiziet līdz vietai, kur priekšautiņš parasti stāv un konstatē, ka tur tā nav: *nau* ! Līdzīgi, skatoties TĒTA fotogrāfiju, sarunājas ar TĒTI:

TĒTIS: *kas tas ir ? vai tā ir memme ?*

BĒRNS: *nau* !

TĒTIS: *kas tad ? Dainis ?*

BĒRNS: *nau* !

TĒTIS: *kas tad tas ir ?*

BĒRNS: *tātā*.

Otra negācijā *nē* !, izrunāta reizēm arī ar *d-*, citreiz ar paplatu *ē* un vairāk vai mazāk palatalizētu *n-*, ir visai bieža šai mēnesī. BĒRNS lieto to daudz biežāk nekā apstiprinājumu *jā* !vai (parastāk) *ja* ! Pa daļai tas tādēļ, ka latviešu valodā vispār bieži vien apstiprina kaut ko, atkārtojot attiecīgo vārdu. Piemērs: MEMME maisa krūzītē tēju, ko dot BĒRNAM. BĒRNS nepacietīgi rāda sev uz krūtim: *dze!* (= dzert!). MEMME: *vai Dainis grib dzert?* BĒRNS priecīgi māj ar galvu: *göba!* (= gribu!).

Kad TĒTIS mudina BĒRNU pateikt: *jā* !, BĒRNS to arī pasaka, bet gluži patstāvīgi vēl neprot to lietot piemērotā situācijā.

19. mēnesī nākuši klāt arī jauni a d j e k t i v i:

ass, gaišs, rupja (tikai runājot par maizi), sauss, silts, tumšs, zils, tīrs. No tiem ļoti plaši lietots ir "asa" (asa), ko apvieno gan ar vīriešu, gan sieviešu dzimtes substantīviem (abos skaitļos). "asa" var būt, piem., adata, skuja, nazis, grieznes, nagla. Pavisam reti atzīmēti adjektīvi "zils" un "tīrs".

Palielinoties aktīvi lietojamo adjektīvu skaitam, valodā iegūti šādi jēdzienu pretstati: tumšs - gaišs, sauss - slapjš, balts un tīrs - vē, bet temperatūras atšķirībām BĒRNA valodā ir pat veseli 3 vārdi: auksts - karsts - silts.

K r ā s u apzīmējumi vēl nav apgūti. "Balts" joprojām lietojams kā sinonīms "tīram" (pēdējo vārdu saprot un sāk arī lietot). Nozīmes pretstats ir "netīrs" vai (bērnu valodas vārds, ko lieto ģimenes valodā) "vē!". Saka to visparastāk par savām rokām, kad tās ir notriektas netīras. Kad rokas nomazgātas, tās kļūst "baltas".

Vienīgais īstais krāsas apzīmējums ir "zils". Lieldienās, krāsojot olas un vēlāk pēc tam tās daudzkārt cilājot, daudzkārt tikusi pieminēta zilā un zaļā krāsa, salīdzinot zilo krāsu ar BĒRNA tumši zilajām biksēm. 1; 6, 14 MEMME jautā: kāda tad ir bikse? sausa? (domādama ar to BĒRNA lignīna biksītes), BĒRNS aptausta savas zilās vīrsbikses un atbild: *zi* (zila). Līdzīgi par tām pašām biksēm BĒRNS atbild 1; 6, 27 uz MEMMES jautājumu: kādas bikses tagad ģērbsim? (kad baltās isās apakšbiksītes ir jau uzģērbtas): *ze* (= zilās). Ne uz vienu citu priekšmetu minēto formu BĒRNS šai mēnesī nav attiecinājis, un arī šai sakarā tas liekas BĒRNA izpratnē drīzāk tiešs apzīmējums minētajām biksēm, bet nevis kā krāsas apzīmējums.

Skaidrs priekšstats toties ir par "tumšu" un "gaišu". Pirmais kļūst aktīvs apzīmējums "tumšam". 1; 6, 19, kad MEMME ar BĒRNU ienāk istabā no tumšā priekšnama, BĒRNS rāda ar roku atpakaļ un saka: *tum ! tum !* Kad MEMME pārtaujā, kur tad ir gaišs?, BĒRNS, brītiņu pārdomājis, rāda uz logu, pa kuru spīd iekšā saule. Pirmo reizi forma "gaišs" tiek pieminēta tikai 1; 6, 25: *tum !* (= tumšs); tiklīdz MEMME iedez elektrību: *gai*, arī *gais* (ar viegli mikstinātu s) (= gaišs). Runa visos šais gadījumos ir par tumšu vai gaišu telpu.

1; 6, 29 abi šie vārdi tiek attiecināti arī uz tumšu resp. gaišu priekšmetu. MEMME uzlikusi saules brilles vīrs savām parastajām. BĒRNS skatās izbīrījies un konstatē: *tum !* (rāda uz MEMMES acenēm); kad MEMME noņem saules brilles un jautā: kādas nu ir acenes memmei?, BĒRNS atbild: *gais* (= gaišas).

Forma *up* (par rupjmaizi) tiek lietota tikai sakarā ar maizi, ne par ko citu. Vecāku lietotās formas ir "baltmaize" un "rupjmaize",

arī, ja runā tieši ar BĒRNU, "baltā" un "rupjā" maize. BĒRNS baltmaizi labprāt neēd, rudzu maizi pazīst pēc garšas un prasa pēc tās ar *up* !

Skaidrs ir jēdzienu pretstats starp "sausu" un "slapju". Biežāk to lieto par savām biksītēm, bet, piem., "slapju" attiecina arī uz MEMMES izmazgātajiem matiem, uz grīdu, kur izlijis kāds šķidrums utt.

"Slapjš" viņa runā ir biežāks nekā tā pretstats "sausš".

Īpatnēja ir priekšstatu izveidošanās par vārdiem auksts - karsts - silts. BĒRNA valodā tie kļūst aktīvi šādā secībā: "karsts" (jau 18. mēnesī), pēc tam "auksts" (kādu reizi nedroši pieminēts jau 18. mēneša beigās, bet īsti izveidojas formā (*auka*) un nozīmē tikai 19. mēnesī), beidzot "silts", kas pirmoreiz atzīmēts tikai 1; 6, 6. Visnoteiktāk savā īstajā nozīmē tiek lietots "karsts" - parasti par ēdienu vai dzērienu (piem., piesardzīgi jautājot, vai tas nav vēl par karstu), arī par citiem dažādiem priekšmetiem - krāsni (centrālo apkuri), gludekli, karstu katlu, uguns liesmu.

Svārstīgāks ir lietojums adjektīvam "auksts". Saka to par auksto gaisu, kas plūst no atvērta loga, ieejot telpā, kas tikko kā vēdināta. Kādas reizes tomēr "auksts" teikts arī tur, kur pēc nozīmes gaidāms "silts" vai "karsts", tātad kā apzīmējums kaut kam, kas ir ārpus vidusmēra, normālās temperatūras. Tā, piem., BĒRNS rauj nost no galvas cepuri, ko MEMME tikko kā gludinājusi un kas vēl ir silta, saukdam: *auka ! auka !* Kad MEMME mazgā BĒRNA nosalušās rokas siltā ūdenī, BĒRNA reakcija uz pirmo sajūtu ir: *auka !*

"Silts" 19. mēnesī ir lietots reti un aktīvi tiek attiecināts uz savu roku, kas ir silta, nevis nosalusi (uz MEMMES jautājumu: vai roka nav auksta ? kāda ir roka ?).

Uz robežas starp verbiem un adjektīviem stāv *d i v d a b j u* formas "atdzisis" un "noguris". Ne viena, ne otra forma nav vēl sevišķi parasta BĒRNA runā šai mēnesī. "Atdzisis" (atsevišķos gadījumos arī ar nākotnes formas nozīmi, apm., "pagaidi, kamēr atdzisis !") tiek lietotas kā pretstats "karstam" par ēdienu vai dzērienu. MEMME bieži vien likusi BĒRNAM paciesties, jo ēdiens vēl karsts: pagaidi, kamēr atdzisis, memme atdzesēs, nu būs atdzisis ! u. tml.

"Noguris" (*ugu* !) ir BĒRNAM skaidri saprotama forma, un mēneša beigās to sāk lietot arī pats savā valodā.

Visraksturīgākā valodiskā parādība 19. mēnesī, kas rāda BĒRNA garīgo briedumu, ir pirmo s k a i t l e ņ u pārņemšana aktīvajā vārdu krājumā. Tie ir: otrš, divi, daudz un pulka. Visus tos BĒRNS sāk lietot gandrīz vienā un tai pašā laikā. 1; 6, 18 pirmo reizi atzīmēts *dau* (= daudz), 1; 6, 20 *ūta* ! (= otrā), un nedaudz vēlāk – 1; 6, 22 arī divi (*dif*). 1; 6, 21 tūlīt pēc "daudz" tiek minēts arī "pulka". Vecāku runā dzirdami abi sinonīmi. Pirmoreiz BĒRNS skatās brošūru, kur vienā lappusē pārdesmit dažādu bērnu ratiņu attēlu un saka: *dau a-t i* (= daudz ratu). Pati frāze šādā sakarā var būt pieaugušo runā noklausītā teikuma atkārtojums, jo BĒRNS neskatās šo attēlu pirmo reizi. Vēlāk BĒRNS lieto tomēr patstāvīgi un apzinīgi šo vārdu arī par daudziem citiem vienāda tipa priekšmetiem, kuru ir daudz vienā vietā (piem., parkā skatīdamies uz kokiem).

Nedaudz grūtāks šķiet jēgums par "divi". Pirmo reizi BĒRNS min *d-if zāba* (= divi zābaki), kad MEMME tikko kā uzāvusi zābakus kājā. Līdzīgi saka pats, vai arī atbild uz jautājumiem: cik Dainim ir roku ? kāju ?

1; 6, 27 BĒRNS ierauga divas vienāda lieluma sukas uz vannas malas un konstatē: *d-iv*. Arvien biežāk par dažādiem vienāda izskata priekšmetiem, tos atdalīdams no pārējiem, BĒRNS min "2" nākamā, 20. mēneša, sākumā.

Paralēli šim precīzajam skaitļa jēgumam, tomēr šad tad par tikai diviem priekšmetiem BĒRNS 19. mēnesī pasaka arī "daudz". Tā 1; 6, 26 BĒRNS paņēmis rokā 2 mazas grāmatiņas, un rāda MEMMEI: *dau ba* (= daudz grāmatu).

Biežs ir "otrs" (dažādu locījumu nozīmē), visparastāk tad, kad MEMME ģērbj BĒRNU. Tiklīdz uzmaukts viens cimds, BĒRNS sniedz otru roku: *ūtā* (= otrā roka); kad mauc kājā vienu zābaku, BĒRNS sniedzas pēc otra (*utu*), tāpat par kurpēm, zeķēm utt. Kad uz divāna nolikti divi spilveni, BĒRNS konstatē, ka tur ir divi; paņem un atnes vienu MEMMEI, tad skrien vēlreiz pakaļ pēc otra (*utu* !).

No a d v e r b i e m bez jau iepriekšējā "te" aktīvs šai mēnesī kļūst arī "tur", pie tam reizēm ar to pašu šķirojumu uz tuvāko un tālāko priekšmetu kā pieaugušo valodā; blakus "tā" kādas pāris

reizes - drizāk pēc tam, kad to pieminējusi MEMME savā runā – arī "šitā" (*itā*).

Biežs ir "augšā", kas daļēji stājas "opā !" vietā. Valodiskie pretstati tādejādi ir jau:

vaļā (*va*) - ciet (*c !*);

augšā (sākmā: *au-sa !*, vēlāk *afa*) - zemē (*ze !*);

te (*te*) - tur (*tu*).

Ja BĒRNS sēž, piem., uz dīvāna (19. mēneša pirmajā pusē, kad pats vēl nemāk norāpties), tad prasība tikt zemē tiek izteikta ar izsaucienu *ze !*, bet, ja tūlīt neviens nenāk palīdzēt, tad ar vēl enerģiskāku pavēli: *opa !* (= apm. "nocel mani zemē !").

Starp interjekcijām, kas nākušas klāt 19. mēnesī, sevišķi bieža ir "vai dienīņ !".

BĒRNA valodā novērotie izsaučieni netieši norāda, kādi izsaukuma vārdi bijuši iemīļoti bērna tuvākajā apkārtnē, piem., vecāku bieži vien lietotie izbrīna vai pārsteiguma izsaučieni "bai dienīņ !", "vai dieviņ !", "bo tu nu !", "bai !", "vai !". Turpretim viņa rotaļu biedra, tikpat vecā Andra runā, atkārtojas izsaučiens "mans Dievs !", ko bieži saka viņa māte.

Pirmo reizi interjekciju "bai dienīņ !" BĒRNA valodā gadījies atzīmēt 1; 6, 9. MEMME, nesot BĒRNU cauri tumšajam koridoram uz istabu, tumsā uzskrien virsū krēslam un pārsteigumā iesaucas: *bai dienīņ !* BĒRNS, istabā ienests, rāda atpakaļ uz koridoru un saka: *baidi bu !*

Vēlāk šis izsaučiens vairākkārt ievērots situācijās, kas visumā atbilst tām, kurās arī viņa vecāki līdzīgi iesauktos pārsteigumā – piem., kad kaut kas izkrit no rokām, kad apkrīt lācītis vai cita kāda rotaļlieta.

Tāpat kā agrāk, interjekcija "blauks !" (*bau !*) nereti stājas verba vietā (= krit, nokrita). Tā 1; 6, 29 BĒRNS skatās bilžu grāmatu, kur lācītim viens no šķīvjiem, ko viņš turējis rokā, izkritis no rokām un guļ saplisis pie lāciņa kājām. BĒRNS interpretē notikumu: *si-fa bai de de !* (= šķivis saplisis !).

Pārskatot vārdu nozīmju sašaurināšanos un paplašināšanos, salīdzinot ar attiecīgo vārdu lietojumu pieaugušo valodā, jāsecina, ka BĒRNS vārda nozīmi parasti ieguvis no konkrētās situācijas, kurā vārds

lietots. Tā, piem., ar "bērnū" BĒRNS domā tikai pats sevi. Kad MEMME grasās iet kur projām, BĒRNS sit sev pie krūtīm un saka *bā bā* ! (= t.i. pie bērna) *apapa* ! (= atpakaļ !), ar to izsakot savu nemieru un mudinājumu neatstāt viņu ilgi vienu pašu.

asa nozīmē "lasīt", bet tikai par grāmatu lasīšanu (latviešu valodā "lasīt" var nozīmēt arī vākt kopā dažādus priekšmetus).

a-kn (= akna) BĒRNAM pazistama tikai aknu pastētes veidā, ko ik dienas redz un arī ēd uz sviestaizieģiem.

"Dibens" tiek lietots kā speciāls termins tikai par BĒRNA mazā krēslīņa izņemamo dibenu.

"Grozis" BĒRNA uztverē parasti ir tikai papīra grozis, kas stāv pie MEMMES rakstāmgalda un kas ir četrstūrainis cietas papes trauks un nedz pēc materiāla, nedz pēc formas neatgādina parastos "grozus". Tādēļ arī attēlos, kur redzami dažādi pīti trauki, BĒRNS parasti apzīmē tādus vai nu par "bļodām" vai "kārbām".

19. mēnesī aktīvo vārdu skaitā ienāk arī "filmas" vārds, ar ko domāts foto filmas rullītis (ar ko viņš šad tad rotaļājas).

"Stumpa" ir tikai viens kāds konkrēts darba rīks, proti, īpašs saimniecībā lietots tirāmais rīks izlejām, noteku caurulēm utt.

"Kunkuļa" vārdu BĒRNS saka parasti tikai atbildē uz MEMMES jautājumu "kas tad Dainis ir memmei ?", pie tam arī tikai tad, kad MEMME viņu pacēlusi savās rokās. Milināmā forma, ko BĒRNS dzirdējis par sevi jau agrāk līdzīgās situācijās, katrā ziņā viņam vairāk saistās ar emocionālo intonāciju nekā ar tām neitrālajām pamata nozīmēm, kas vārdam ir pieaugušo valodā.

P l a š ā k a nozīme nekā paraugvārdam izveidojusies tikai retos gadījumos. Zīmīgākais gadījums ir ar "pupas" vārdu. Sākot ar 1; 6, 23, par *pu-pa* BĒRNS dēvē novāritas cūku pupas, ko mēdz ēst vecāki un ko arī šad tad pats aptausta un nogaršo. 1; 6, 27 šo vārdu attiecina uz rozinēm rīsu biezputrā, bet 1; 7 arī, rādot uz ābola sēkliņām. Zināma ārēja līdzība, visvairāk tieši krāsā, mazliet arī formā, ir visiem trim minētajiem priekšmetiem; atšķirība lielumā BĒRNAM likusies mazāk svarīga.

Aitas un kazas BĒRNS šai laikā redzējis tikai attēlos. Nereti, šķirstot bilžu grāmatas, arī aitas un jērus nosauc par "kazām".

Daži i p a š v ā r d i tiek lietoti par dažādām personām ar sugas vār-

du nozīmi. Tai dienā, kad pie BĒRNA viesojies mazais Andris, BĒRNS pēc tam pastaigā pa ielu rāda uz daudziem maziem zēniem (apmēram līdzīgā apģērbā, kas brauc garām ar trīsriteņiem) un sauc: *Anda ! (= Andris !)*.

Vēl arī šai mēnesī ar paplašinātu nozīmi BĒRNS lieto "tētes" vārdu. Kad BĒRNS iet kopā ar MEMMI pa ielu, dažkārt rāda uz svešiem, pretī nākošiem vīriešiem: *tātā*. Turpretim uz pretimnācējām sievietēm nesaka *māmmā*, bet gan *(km)(km)* (= krustmāte). Daudzos gadījumos tā varētu būt pārskatīšanās, vēloties pretimnācējos ieraudzīt tēti. Kad BĒRNS ir mājā, kur starp viesiem ir vairāki vīrieši, BĒRNS nekad nenosauc tos par "tēti".

Līdzīgi, pēc TĒTA atstāstījuma, BĒRNS, ejot pa ielu kopā ar TĒTI, ierauga pretim nākam MEMMI. Kad MEMME vēl stipri tālu, BĒRNS atbild uz TĒTA jautājumu: kas tur nāk? — ar *(km)(km)* (= krustmāte), bet, kad MEMME pienākusi tuvāk un BĒRNS viņu pazīst, iesaucas: *māmmā !*

"Meitiņas" vārds tiek bieži attiecināts arī uz maziem zēniem, tāpat "puisītis" teikts arī par meiteni. (Līdzīgā apģērba dēļ šai vecumā arī pieaugušiem nav vienmēr viegli pateikt, kurš no bērniem zēns, kurš meitene.)

Šķirstot bilžu grāmatu, tur redzamos bērnus BĒRNS nereti dēvē īpašvārdā - tas ir "Pēterītis", "Jānītis", "Ilzīte", "Anniņa". 19. mēneša beigās BĒRNS puisīšus visparastāk sauc par *pete* (no Pēterītis).

Iepriekšējos mēnešos arī "Daiņa" vārdu pieaugušie, it kā nākdami talkā BĒRNAM vieglākai izpratnei, tika minējuši arī par citiem puisēniem. Šai mēnesī, kad fotogrāfijās BĒRNS jau skaidri izšķir sevi un pārējos ģimenes locekļus, pieaugušie vairs nepaplašina šā īpašvārda apjomu, un to nedara vairs arī pats BĒRNS.

19. mēnesī aktīvo vārdu skaitā nāk klāt arī otrs sinonīmais apzīmējums dzīvniekiem, kas agrāk saukti īpatnējā "bērnu valodas" formā. Tā "mūiņas" vietā BĒRNS sāk teikt arī formu, kam pamatā "gotiņa", "govs"; "vauviņa" vietā BĒRNS parasti saka "suns"; "pēki pēki !" vietā saka arī *pī* (= pīle). Visos šais gadījumos BĒRNS saprot abus apzīmējumus, bet tagad sāk aktīvi lietot arī pieaugušo valodā parasto apzīmējumu.

Joprojām paliek tomēr vairāki sinonīmo apzīmējumu pāri, no kuriem BĒRNA valodā lietojamais ir tikai tas, kas tuvāks "bērnu valodas" formai, proti: *puncis*, nevis vēders, *tiki tiki*, ne pulkstenis, *čuku čuku* vai *tuku tuku* (bānītis), ne vilciens.

Saprot MEMMES lietoto "garderobes" vārdu, kā arī TĒTA sarunā ar BĒRNU lietoto apzīmējumu "drānu klēts". Paša BĒRNA aktīvais vārds šai mēnesī ir *dabā*.

Lieto vārdus "galva" un "mugura", arī "kāja", gan kā attiecīgo locēkļu apzīmējumus (piem., rādot uz savu galvu, aptaustot MEMMES muguru, rādot savu kāju utt.). Bez tam, saskaņā ar pieaugušo valodas praksi, saprot un lieto šo vārdu lokatīvus adverba nozīmē, piem., (likt) cepuri galvā, ģērbt mugurā, vilkt, piem., bikses kājās.

Kā pārāk abstrakts jēdziens, pavisam citādi nekā pieaugušo valodā tiek uztverts vārds "darbā". BĒRNAM bijusi izdevība to bieži dzirdēt, bet parasti tikai noteiktās situācijās. Kad TĒTIS steidzas projām no mājām, viņš dažkārt paskaidro, ka "iet darbā". MEMME, atbildot uz BĒRNA jautājumu, kur tētis, bieži atbild, ka tēte "darbā". 19. mēnesī BĒRNS, sevišķi tad, kad TĒTIS nesen kā aizgājis, arī pats stāsta, ka *tēte pum d-a-bā* (= tēte prom darbā). Šādā kontekstā BĒRNA izteiciens "darbā" liekas pilnīgi vietā un saskaņā ar vispārīgo praksi. Par to, kādu saturu šai formā ieliek pats BĒRNS, tā teikdams, MEMME pa daļai uzzina tikai pēc vairākām nedēļām, 20. mēnesī. Proti, kādā reizē, kad MEMME ir kopā ar BĒRNU pastaigā pa Botānisko dārzu, viņa atlaiž BĒRNU vaļā no vadājamās siksnīņas. Brīvībā juzdamies, BĒRNS patekalē sākumā kādus mazākus lokus MEMMES tuvumā, tad rāda ar roku uz priekšu un saka: *Dai.* (= Dainis) *pum* (= projām) *d-abā*, un laiž drošiem soļiem tālu pa dārza ceļu viens pats projām. Līdzīgas situācijas atkārtojas pēc tam vēl vairākkārt. Īstā "darbā" nozīme BĒRNA uztverē tāpat nav nekādā sakarā ar strādāšanu, bet gan ar došanos kaut kur tālāk projām, pie tam vienam pašam. Šī nozīme arī viegli izlobāma no tām situācijām, kad izteiciens dzirdēts pieaugušo runā. Turpretim, runājot par savu darbu mājās, MEMME visparastāk lieto vārdu "strādāt", piem., māmā tagad strādā; māmmei nav vaļas; māmmei jāstrādā, u. tml.

F i z i s k ā attistība 19. mēnesī norit normāli. Svārs ap 11 kg. Ap 1; 6, 16 iznāk vēl jauni zobi: augšā bez jau esošajiem četriem abās pusēs izlīduši pa dzeroklim. Apakšā joprojām tikai 2 zobi, kas varbūt ir par iemeslu arī tam, ka s - skaņa liekas drusku atšķiramies no tās, ko varētu apzīmēt par parastu pieaugušo izrunā.

1; 6, 16 BĒRNAM izdodas pirmo reizi pašam ierāpties gultā. Nākamajās dienās BĒRNS šo darbību pašapzinīgi atkārtoti bieži, rausdamies gan augšā, gan atkal zemē – sākumā gultā, tad arī uz divāna un krēsla. Reizē ar pašu darbību bieži tiek pieminēti arī attiecīgās darbības apzīmējumi: *ka-pa* vai *kapa* (= kāpa?). Saka to gan pirms kāpšanas (it kā prasidams atļauju no MEMMES), gan arī tad, kad ir jau uzrausies augšā (it kā paziņojot, ka tas izdevies).

Ir mērķtiecīgs savās kustībās. Ne reizes nekrīt – jo sākumā MEMME ir pamācījusi, kā viņam laist kājas pa priekšu, no krēsla zemē slīdot, un BĒRNS to rūpīgi arī ievēro. Kādas reizes mēģina tikt gultā, turot rokā grāmatu. Kad tas neizdodas, nosviež grāmatu zemē un tad sāk rāpties, bet tad pēkšņi apdomājas (laikam apjēgdams, ka tad grāmata paliks apakšā), paceļ grāmatu, noliek to papriekš gultā un pēc tam iekāpj pats, apsēžas un "lasa".

Imitē daudzas pieaugušo izdarības un žestus. Kad MEMME, piem., sarunā ar kādu ciemiņu pieiet pie plaukta un šķirsta kādu grāmatu, arī BĒRNS paņem no plaukta kādu grāmatu un tur sev pie acīm, pašķirsta utt. Kad viņa krustmāte noklepojas, aizlikdama roku mutei priekšā, arī BĒRNS tūlīt nokrekšķinās un liek savu plaukstu mutei priekšā. Kad TĒTIS skalo iekaisušo kaklu, arī BĒRNS atgāž kaklu un mēģina atdarināt līdzīgas skaņas.

Ap 1; 6, 29 BĒRNS ir jau tik garš un tik vingrs, ka pats var nospiegt durvju rokturi un atvērt istabas durvis.

Mēneša beigās grib pats ģērbties bez pieaugušo palīdzības. Visus apģērba gabalus (kreklu, apakšbikšītes, virsbikses, zeķes un kurpes) pilnīgi patstāvīgi vēl nevar apģērbt, bet, piem., mazās bikšītes uzvelk pats, MEMMEi tikai nedaudz palīdzot.

Grib zīmēt dažādas līnijas uz papīra, imitējot vecāku nodarbības. Patstāvīgi prot noturēt zīmuli rokā; uzmudināts, pārņem zīmuli no kreisās rokas labajā, uzvelk uz papes vai cietāka papīra (ko viņam dod tādām vajadzībām) dažādas līnijas.

Labprāt rotaļājas ar atslēgām, ko bāž atslēgu caurumos. Dažkārt tas arī izdodas, bet atslēgu apgriezt un durvis atslēgt vai aizslēgt vēl nevar.

Rotaļās parādās fantāzijas elementi, ja tos ierosina pieaugušie ar savu paraugrotaļu. Sevišķi ritos (līdzīgi tam, kā MEMME gatavo putriņu viņam) arī BĒRNS "vāra putru" (= maisa ar karoti pa trauku), sniedz ar karoti lācim, lellei un gailim "ēst", vadā rotaļu automobili vai vilcienā lācīti, lelli utt., vai arī ripina bumbu. Starp rotaļlietām ir arī koka klucīši, bet ar tiem patstāvīgi neko nerotaļājas.

Vismīlākā nodarbība, par spīti tam, ka vecāki mēģina BĒRNA domas novirzīt arī uz cita veida rotaļām, ir grāmatu šķirstīšana un bilžu skatīšanās, tās skaļi interpretējot. Katrā ziņā ar to tiek atdarinātas darbības, ko ik dienas novēro pieaugušo dzīvē, gluži tāpat kā arī "putras vārīšana", lelles, lācīša un gaiļa barošana un dzirdināšana ir MEMMES saimniecības darbu imitācija.

Sakarā ar interesi par priekšmetiem un darbībām, kas redzami bilžu grāmatās, BĒRNA vārdu krājums šai laikā ir stipri plašāks par to, kas būtu iegūstams citādi diezgan vienmuļajā istabas dzīvē un nedaudzajās pastaigās līdz tuviem veikaliem. Daudzi vārdi kopā ar to saturu kļūst pazīstami un aktīvi vispirms sakarā ar attēliem; dažus dzīvniekus un lietas, ko BĒRNS pazīst pēc grāmatām, līdz šim laikam dabā nemaz nav redzējis. Tā, piem., 19. mēnesī jauno aktīvo vārdu starpā ir "zilonis", "sēne", "varde", kas pazīstami tikai no grāmatām. Kad pirmo reizi pilsētas parkā ierauga gulbi, to uzreiz identificē ar agrāk grāmatā iepazītajiem attēliem.

1:7

20. mēnesī BĒRNA valodā joprojām dominē vien- un divzīlbu formas. Blakus tām sastop arī veselu virkni trīszīlbu vārdu. No tiem viena daļa ir tās pašas zilbes trīskāršojums, piem., *kukuku* (= cukurs), *bibibi* (= bikses), *mimimi* (= zīmulis), jeb arī vismaz 2 pēdējās zilbes ir viena un tā paša elementa atkārtojums, piem., *ipupu* (= "pļunku ipa", istaba), *ja-kā-kā* (= lakatiņš), *būtata* (= bitīte), *antenten* (= antenna), *vetata* (= veseris).

Citas šai laikā atzīmētas trīszīlbu formas: *ap^{ut}-iņ* (= apelsīns), *apuķi* (= apkakle), *amuņi* vai *ammuņģi* (= ievārijums), *jupata* (= lupata), *abādā* (= rabarbers), *jokokō* (= šokolāde).

Pāris vārdos šis līdzīgais beigu elements tiek atkārtots veselas 3 vai pat 4 reizes, tā ka kopā ar ievada zilbi rodas četr- vai pat pieczīlbu formas: *acici(cī)* (= acenes), *āsāsāsā* (= aizkars), *apapa(pa)* (= atpakaļ), *asāsā* vai *asāsāsāsā* (lidzskani viegli mīkstināti) (= atslēga; lietus-sargs).

Patskaņu kvantitāte visumā diezgan svārstīga. Pamatvārda garā patskaņa vietā nereti dzird gan garu, gan īsu. Tā, piem., tieši 20. mēneša pēdējā nedēļā biežāk atzīmēts "tātes" vārds ar īsu patskani: *tāte*, arī *tāte* vai *t-et-e*.

Līdzskaņu palatalizācija mēneša beigās neliekas vairs tik stipra kā agrākās nedēļās, lai gan atzīmēta vēl daudzās formās. Parasti arī aiz šādiem viegli mīkstinātiem līdzskaņiem sekojošie patskaņi izklausās it kā pārskaņoti, t.i. paraugvārda *u* vietā dzird kaut ko līdzīgu *ü*, piem., *sün* (= suns).

Vārda sākumā līdzskanis, īpaši, ja tas ir berzenis, dažkārt tiek izrunāts stiepti, it kā pieturēts: *jja-ka* (= žagars), *kka* (= klāt (gultu)), *jjigu* (= zirgs resp. zirgu) (dzirdēts tikai vienu reizi).

Stipri svārstās arī līdzskaņu balsīgā un nebalsīgā izruna, gan vārda sākumā, gan citur: *bu-di* (= pudele; podiņš), *bu - gu* vai *pu - gu* (= spogulis), *gu - gu* vai (vēlāk) *kū - ka* (= krūze), *mu - ka* (= mugura), *ka - pa* vai *kaba* (= kārba). Brižiem runātais līdzskanis atgādina kaut ko vidēji starp balsīgo un nebalsīgo.

Atsevišķas formas vienmēr tiek izrunātas augstākā tonī, ar kaut ko līdzīgu īsai kāpjošai intonācijai. Tā, piem., *ma* ! (= mazs), kam blakus BĒRNA valodā eksistē otrs vārds *ma* ar to pašu skaņu kopu, bet citu balss toni. Toņa dažādaus augstums šādā formu pāri ir saistīts ar nozīmes maiņu, kas nav iespējams pieaugušo valodā.

Tāpat augstākā balsi un ar kāpjošu toņa raksturu tiek runāts *ka* (= karsts).

Zilbes robeža, tāpat kā 19. mēnesī, joprojām mēdz būt līdzskaņa priekšā, piem., *a-sa*, *ka - pa*.

Latviešu valodai pavisam neparasta zilbes robeža atzīmēta "mizas" un "aknas" vārdā: *mi - z* (1. zilbe beidzas ar īsu patskani, bet nākamā sākas ar jaunu izelpojumu, pie kam zilbi veido gari stiepta z-skaņa). "Aknas" vārdā 20. mēneša pirmajā pusē, tāpat kā 19. mēnesī, arī ir 2 zilbes — ar *a*- pirmajā un *-kn* otrajā. Vēlāk šās formas vietā, mēneša pēdējā nedēļā, stājas *a - ka*.

No jaunām *s k a ņ ā m*, ko BĒRNS iemācās izrunāt 20. mēnesī, visraksturīgākā ir īpatnējā *l*- un *l*-skaņa, kas akustiski diezgan līdzīgas MEMMES runātajām skaņām, bet kas tiek veidotas visai īpatnēji. Vispirms BĒRNAM izdodas pateikt kaut ko līdzīgu *l*-skaņai. 1; 7, 11 MEMME rādījusi BĒRNAM jaunā bilžu grāmatā puisīti, kas jāļ uz zirga "lopada lopada!" BĒRNS vēlāk rāda uz šo bildi un saka: *ļop ļop* ! Līdzīgi arī vēl pēc nedēļas - *ļob, ļob* ! (1; 7, 18) un *ļop, ļop* ! (1; 7, 21), abos gadījumos kā atbilde uz MEMMES jautājumu "ko dara puisītis?"

l-skaņu pirmoreiz izdodas izrunāt tikai 1; 7, 20, izmantojot to par apzīmējumu "lidmašīnai": (apm.) *līli* un *ellällä*. BĒRNS to veido, izbāžot mēles galu ārā no mutes un to tricīnot gar lūpām. Tādā pašā veidā lalinātā *l*-skaņa arī vēl nākamajās nedēļās tiek izmantota "lidmašīnas" nozīmē (atzīmēta, piem., 1; 7, 23).

Plašākā piemēru materiālā redzama svārstišanās starp lūpeņiem *b* un *m*, liekot vienu otra vietā. Pamatvārda *m* vietā ir *b*, piem., *bo - tō* (= motors), *bu - ta*, vēlāk *mu - sa* (= muca) un otrādi: *mandu* (= banāns), *mangu* (= balkons).

Tāpat kā pagājušā mēnesī, kaut ne vairs tik bieži, garā *m*-skaņa disimilācijā devusi *-mb-*; bet *-nn-* pārvērtusies par *-nd-* vai *-k-*. Piemēri:

ķem-pe (= ķemme); *māmbā* vai *māmmā* (= memme); *am.ambu* ! (= ņammu ņammu !), *vanda* vai (vienreiz) *vanba* un *vamba* (= vanna); *pan-ta* (=panna); *jannu* ! vai *jan-du* ! (= par jaunu !); *ennu* ! vai *endu* ! (= ej nu !); *kanka* (= kanna); *sumpa* (= soma); *zumba* vai *zumpa*, vēlāk, mēneša beigās, *zūba* (= zobs); *kam* un *kampa* (= kamols); *dumba* (= dūmi); *dimpa* (= dinamo); *fimpa* (= filma);

man-du (= banāns); *manku* (= balkons).

Homonīmu skaits 20. mēnesī nav kļuvis neko mazāks. Nākušas klāt pat jaunas formas, kam nu piešķirtas vairākas nozīmes. Daža laba jau agrāk eksistējusi forma BĒRNA valodā tagad parādās vēl otrā vai pat trešā, retumis pat ceturkā, nozīmē.

Tā: *a-sa* = 1) ass 2) lasa 3) raksta 4) asara (vienreiz, 1; 7, 1)

asāsāsā = 1) atslēga 2) aizkars 3) lietussargs

ka-ka = 1) kaka 2) katls 3) kakls

kam = 1) kamaniņas 2) (vienu laika posmu arī) kamols

apuķi = 1) kartupelis 2) apkakle

kākū kākū = 1) karote 2) kāstuve 3) kakao

adzis = 1) nazis 2) āzis

pa-ka = 1) pača (= dibens) 2) pakaļ 3) pārvalks (overols), (šai nozīmē vēlāk arī formā *pā-ka*)

auka = 1) aukla 2) auksts

a-ka = 1) aka 2) atkal 3) akna (vēlāk, agrākā a-kn vietā)

ugu = 1) uguns 2) noguris

sa-pa = 1) skapis 2) slapjš 3) snaps ! (izsauciens, rotaļā noķerot kādu) 4) sāp

māpde = 1) meitiņa 2) mēness 3) medus

manku = 1) balkons 2) mākonis

ga = 1) galds 2) galā

da-bā = 1) darbā 2) garderobe

ai'zi = 1) maizi 2) avīze.

Arī vēl 20. mēnesī, gan ne vairs tik plaši kā agrāk, runātos vārdus BĒRNS pavada ar noteiktiem žestiem.

Sakot "pie bērna" (*bā bā*), sit ar roku sev pie krūtīm, kas ir visparastākā atbilde uz vecāku jautājumu: pie kā tad memmē nāk(s) atpakaļ?, ar gaidāmo atbildi: pie mazā bērna !

"Mugurā" (*mu - ku*) - BĒRNS brauka sev ar rokām gar krūtīm zigzagveida kustību, it kā rādīdams, kur un kā apģērba gabalu vilks

mugurā.

"Mazs" (*ma* !) - BĒRNS paceļ roku sev apm. krūšu augstumā (tā, piem., 1; 7, 4), turpretim "liels" (*ü* !) - BĒRNS ceļ roku un rāda augstumu sev pāri galvai. Kā viens, tā otrs žests ir agrāk novērots pieaugušo, visvairāk TĒTA, valodā.

"Mazgāt" (*ma* !) - BĒRNS berzē savas rokas vienu pret otru, it kā tās mazgājot.

"Pa gaisu" (*gä - kä* !), uz MEMMES jautājumu, kur tad lidmašīna skrien ?, BĒRNS rāda ar roku uz augšu (1; 7, 26).

"Nest" (*ne*) - aptver ar abām rokām (tukšumu), it kā nestu kādu lielu nesamo (tā, piem., 1; 7, 7, piegājis pie gultas drēbju kaudzes, un ar to izteikdams savu gribu palīdzēt nest spilvenus uz gultu, kā to darījis dažu labu rītu). Žests liekas paša BĒRNA radīts, jo atkārtoti ar rokām to pašu satveršanas kustību, kā jau agrāk, īstenībā nesot spilvenus, tikai šoreiz bez kāda nesamā. Pie žesta BĒRNS šai gadījumā ķeras arī tādēļ, lai MEMME pareizi saprastu viņa gribu palīdzēt, jo verba formu "nest" BĒRNS vēl ļoti reti teicis.

"Sveiki !" (*fei ! fei* !) - stiepj pretī roku, it kā kratot (gaisā, bez kāda partnera).

"Ģērbties" (*dip* vai *ģip*) - brauka ar abām rokām sev gar vēderu, it kā vilktu ko sev mugurā vai pogātu ciet apģērbu. Parasts un izteiksmīgs šis žests ir it īpaši tad, kad BĒRNS ir ieinteresēts, lai MEMME viņu steidzīgi apģērbtu un varētu iet pastaigāties.

"Paldies" (*bis* !), saņemdams no MEMMES gabalu kūkas, paklanās, ar rokām it kā taisidams reveransu (1; 7, 18); kad TĒTIS liek, lai "aiznes memmei paldies", BĒRNS aiziet pie MEMMES otrā istabā un sniedz (kreiso) roku (1; 7, 19). Abos gadījumos tas ir pieaugušo žestu un rīcības atdarinājums, ko BĒRNS patstāvīgi novērojis, lai gan neviens nav viņu tieši mācījis tā darīt.

"Pai" (*pai* !, arī *pai pai* ! vai *pai, mämmä* !) - noglāsta MEMMEI vaigus, kas arī ir novērota žesta atdarinājums. Bez pavadžesta atzīmēts (1; 7, 21) ir *mī tēte* ! (= mīļš tēte).

M o r f o l o ģ i j ā 20. mēnesī vērojami sākumi noteiktāki vārdu locījumu šķirošanai. Nominatīvs un akuzatīvs ir pirmie locījumi (kas arī ir visbiežāk lietojami latviešu valodā), kuros BĒRNS sāk runāt atšķirīgas locījumu galotnes.

Zīmīgākie piemēri:

1; 7, 10 BĒRNS paņēmis no galda vienu grāmatu, sniedzas vēl pēc otras: *utu ! utu !* (= otru, otru !). Kad MEMME pieliek grāmatiņu tuvāk pie galda malas, BĒRNS to saņem rokā un skatās: *uta ! utu !* (= otra, otra !).

1; 7, 16 MEMME liek veļu divos koferos; viens ir lielāks, otrs mazāks. BĒRNS, klāt pienācis, vēro: *div sumpa* (= 2 somas). Kad MEMME taisa vāku ciet vienam koferim, komentē: *sum-pu cī !* (= somu ciet !). 1; 7, 26 atzīmētais dialogs skaidri rāda, ka BĒRNS aktīvi jau izšķir akuzatīva, bet vēl ne datīva formas:

MEMME: *redz, kur ir klucīši ! kuo tad Dainis cels nuo klucīšiem ?*

BĒRNS: *pī - ķi* (= plīti).

MEMME: *un kuo tad Dainis liks uz plīts ?*

BĒRNS: *ka - ku* (= katlu). (Šā vārda parastā forma ar nominatīva nozīmi ir *ka - ka*.)

MEMME: *un kuo tad Dainis vāris katlā ?*

BĒRNS: *kakū ka kū* (= kakao).

MEMME: *kam tad Dainis duos dzert kakao ?*

BĒRNS: *acis !* (sic ! = lācim).

Kamēr pirmajās atbildēs ir gaidāmās akuzatīva galotnes, tikmēr datīva nozīmē izmantots formāls nominatīvs, kaut gan jautājumā pronomena datīvu "kam" BĒRNS sapratis pareizi.

1; 7, 18 tomēr atzīmēts teikums, kas rāda "lāci" netiešā locījumā: *vā pu - tu a - ci* (= vār(i)u putru lācim); iet pie sava rotaļu lāciša, paņēmis kādu trauku "vārišanai".

Tomēr akuzatīva galotnes, kas atšķirtos no nominatīva, vēl neparādās konsekventi, arī ne no visiem vārdiem.

Trūkst formāli atšķirīgu *d a u d z s k a i t ļ a* formu. Arī par vairākiem priekšmetiem runājot un pat savienojumā ar iepriekšēju "divi, trīs, pulka, daudzi" stāv tā pati forma, kas vienskaitlī, piem.: *div ampa* (= 2 lampas), *div ķempe* (= 2 ķemmes) utt. Vienu reizi daudzskaitļa nominatīvs dzirdēts 1; 7, 18 no "puķes" vārda: aplūkojot puķu attēlus, BĒRNS saka, ka tur ir puķes (parastā vienskaitļa forma ir *pu - ķe*). No otras puses, tais vārdos, ko latviešu valodā parasti lieto tikai daudzskaitļa formā, šo pašu formu BĒRNS izmanto arī, stāstot par vienu pašu priekšmetu, piem., BĒRNS rāda uz 1 aci un saka:

a-cis, tad pieliek pirkstu pie otras acs un atkal saka: *a-cis*.

Tikai 20. mēneša pašās beigās atzīmēti pirmie piemēri, kuros formāli kāds vārds šķirots vienskaitli un daudzskaitli.

1; 7, 27 BĒRNS rāda uz 2 zirgiem attēlā un saka: *zi-gi diu* (= zirgi divi), bet 1; 8, 0, rādīdams uz vienu pašu zirgu, saka: *zik* (= zirgs). Līdzīgi arī adjektīvi, tai pašā formā, var tikt pievienoti abu dzimšu un abu skaitļu substantīviem: *a-sa* (= ass) var stāvēt (kā atribūts vai predikāta nomens) kopā ar "nazi", "adatu", "grieznēm" u. tml. Tikai 1; 7, 13 gadījies atzīmēt vārdu savienojumu *a-gi a-si* (= nagi asi), kur arī adjektīva formai ir tā pati daudzskaitļa galotne kā pierīgajam substantīvam.

Sākums formāli pretstatīt vienskaitļa un daudzskaitļa, kā arī nominatīva un akuzatīva galotnes, vērojams ļoti parastos un biežāk lietotos savienojumos: tā, piem., no bieži dzirdētās frāzes pieaugušo mutē "vāru vāru putru" arī BĒRNA valodā ir pārņemts *vā pu-tu*. Pieaugušo frāzes "vēl maizi", "vēl kūku" atdarinātas ar *vē aizi, vē kūku* utt.

Visskaidrākais locījumu un skaitļu šķirojums 20. mēnesī novērots norādāmā pronomena "tas" locījumos, kur galotnes un formas ziņā saskaņa ar pieaugušo valodu ir skaidrāka nekā nomenu deklinācijā. Atzīmētie locījumi: vienskaitļa nominatīvs *tas* (= tas), vienskaitļa akuzatīvs *tū* (= to), sieviešu dzimtes vienskaitļa ģenitīvs un daudzskaitļa nominatīvs un akuzatīvs *tās* (= tās). Norādot uz kādu attēlu grāmatā un jautājot pēc paskaidrojuma: *tas ?* (= kas tas ir ?). Šis pats "tas" var tikt attiecināts arī uz sieviešu dzimtes substantīvu, piem., *tas – ja-ka* ! (rāda uz savu adīto jaciņu).

Lūdzot, sniedzoties pēc kaut kā, parastā forma ir akuzatīvā *tū* ! Arī atbildē uz vecāku jautājumu, ko tad BĒRNS īsti grib, BĒRNS parasti lieto akuzatīva formu, papildinot ar žestu (ja nepietiek valodas aktīvo vārdu), lai paskaidrotu, kas īsti ir vēlamais objekts.

Forma "tās" ir atzīmēta vairākkārt, runājot par zeķītēm vai kurpītēm. Šai mēnesī BĒRNAM dažkārt izvēlēties starp divām dažādas krāsas kurpītēm vai zeķītēm. Piem., 1; 7, 17, kad BĒRNS grib, lai viņam ģērbj zilās kurpītes, rāda uz tām un saka: *tas* ! (ar īsu a!). Kad MEMME pārprasa, vai BĒRNS grib ģērbt "tās", BĒRNS apstiprina: *tās* (ar pagaru, krītošu ā). 1; 7, 22 BĒRNS

lidzīgā situācijā izvēlas no 2 dažādas krāsas zeķītēm vienas, norādot *tās* !

L e k s i k ā vārdu skaits 20. mēnesī pavairojies par 104 vārdiem. Kopīgais mēneša laikā aktīvi lietoto un pierakstīto vārdu krājums pārsniedz 370 vārdus. Nav gadījies atzīmēt arī veselu virkni vārdu, kas tikuši lietoti agrāk, piem., 19. mēnesī. Grūti spriest, vai tā tikai nejaušiība, jeb minētie vārdi atkal izgaisuši no BĒRNA atmiņas.

Gadījumu vairumā tomēr drīzāk jādomā par pirmo iespēju. Lidzīgi jau arī agrāk kādu posmu nebija runā pieminēts "dārziņš" (= bērnu žodziņš), kad tas bija nonests pagrabā un BĒRNAM neiznāca to nedz redzēt, nedz par to runāt. Bet, tiklidz šai mēnesī šo dārziņu kādā vakarā uznes augšā BĒRNA istabā, BĒRNS to uzreiz pazīst un nodēvē jau agrāk parastajā formā par *da*.

Tie vārdi, kas bija aktīvi pagājušā mēnesī, bet nav atzīmēti šai mēnesī, liela daļa ir nosaukumi priekšmetiem, ar kuriem BĒRNS bija iepazinies, šķirstot vienu no savām iemiļotajām bilžu grāmatām: cūka, teļš, tītars, zilonis, varde, kauls, zvans (govij ap kaklu), tornis, sēne u.c., ko ārpus grāmatām BĒRNAM apkārtņē tai laikā nemaz nav izdevības iepazīt. Šās grāmatas vietā 20. mēnesī BĒRNS biežāk darbojas ar citām bilžu grāmatām.

Šai mēnesī aktualitāti zaudējuši arī daži dabā redzami priekšmeti, piem., rīve (ko MEMME šai laikā, kad uzturam retāk lieto nevāritus burkānus, reti kad cilā BĒRNA klātienē), kažoks (ko MEMME pavasarī vairs nevelk mugurā), kāposti (kur BĒRNAM priekšstats un vārds izveidojās par skābētiem kāpostiem, kas šai mēnesī nav vāriti), prievīte, zābaki (kuru vietā BĒRNS tagad velk vieglākas kurpītes, ārā ejot; vecāki zābakus nevalkā) u.c.

J a u n i e v ā r d i , kas kļuvuši aktīvi 20. mēnesī, ir:

ā bē cē (grāmatas lasīšanas imitācija), aizkars, aka, asara, atkal, balkons (pieaugušo izrunā: balkuons, arī balkōns), basa (par kāju), bite, blūze, braukt, buča, cālis, cits, čučēt, dabūt, dārzs, dēlis, dop, dop !, dumjš, gabals, (lidot) pa gaisu, gals, grabēt, grieznes, gudrs, gulēt, gurķis, iekšā, ir, (par) jaunu, josta, kājām (kāja jau lietota agrāk), kamaniņas, kāpnes, Kārlītis, karogs, kāts (veserim u. c.), kungs (kā dziesmiņas sākuma vārds), kopā, kūpēt (par dūmiem,

garaiņiem), laiva, lenta, liels, lietussargs, lidmašīna, līdz, lime, lūdzu (imitējot MEMMES iepriekš sacīto formu), lopada !, mākonis, mazgāt, mēness, Mikiņš, motors (izrunāts motōrs), muca, nest, nost, ņemt, paēdis, pai (= miļš, bērnu valodas vārds), pakaļ, paldies !, pāri, pats, pilns, pirksti, plecs, pļunku istaba (= vannas istaba), pumpurs, putas, rabarbers, redzēt, (kakla) saite, sāpēt, saule, (gaiļa) sekste, sist, snīpis, spieķis, staigāt, spogulis, stabs, stāvēt, stumt, sols, sveiki!, svilpe, še ! (kaut ko pasniedzot resp. saņemot), šūpoles, šokolāde, šurp, šūt, tas, termometrs, trīs, tukšs, tū tū ! (svilpes skaņas), vārti, veikals, vējš, vēstule, virtuve, zāle, zeķturis.

Pēc satura jaunie vārdi ir apzīmējumi lietām, ar kurām BĒRNS tikai tagad tuvāk iepazīs, piem., sakarā ar garākām pastaigām brīvā dabā un ar pavasara parādībām vispār: vārti, dārzs, sols, šūpoles, zāle, bite, pumpuri; arī saule (pagājušais mēnesis ir saulains, salīdzinot ar drēgno un nemīlīgo ziemu), mēness (BĒRNAM gadās būt arī vakara stundās, kad pats vēro mēness ripu pie debesīm), vējš (vārds kļūst aktīvs tieši tai dienā, kad pilsētā ir ļoti stiprs vējš un BĒRNS tomēr brauc ratiņos pa āru). Tepat arī iederas pavasara produkti, ko līdz tam BĒRNS nav nedz tuvumā varējis apskatīt, nedz arī ēdis, piem., gurķis, rabarbers.

Lielais vārdu pieaugums nenozīmē tomēr, ka radies tik pat daudz jaunu jēdzienu. Aktīvo vārdu starpā ir laba tiesa sinonīmu, ko BĒRNS lieto pamīšus, bieži vien bez jebkādas nozīmes starpības, tāpat kā to dara vecāki. Tā, piem., blakus agrākajam "aiju žūžu" BĒRNA valodā nu ir arī "gulēt" un "čučēt"; bez līdzšinējā "uku" BĒRNS sāk lietot arī "šokolādi"; runā tiklab "daudz", kā arī "pulka"; aktīvo vārdu starpā ir "deguns", bet šai mēnesī arī "snīpis"; pīle ir gan "pāki pāki", gan arī "pīle"; blakus "pļunku pļunku" nu ir arī "mazgāt" (pēdējo lieto galvenokārt par drēbju un trauku mazgāšanu, pirmo — tāpat kā pieaugušo valodā — visparastāk par roku, kāju, mutes mazgāšanu).

Šķirojot jaunpienākušos vārdus pēc vārdu šķirām, pie kurām pieder šo formu paraugvārdi vecāku valodā, 20. mēnesī procentuāli stipri samazinājies jaunapgūto lietvārdu skaits, salīdzinot ar pārējām vārdu šķirām.

A d j e k t ī v i: basa, dumjš, gudrs, (par) jaunu, liels, pai, pilns, tukšs.

D i v d a b j i: paēdis.

A d v e r b i: atkal, iekšā, kājām, kopā, līdz, nost, pakaļ, pāri, šurp, še ! (= lūdzu ņem !).

P r o n o m e n i: cits, pats, tas.

S k a i t l e ņ i: trīs.

I n t e r j e k c i j a s, skaņu atdarinājumi: dop, dop !, lopada !, sveiki !, lūdzu !, paldies !, tū tū !

V e r b i: braukt, čučēt, dabūt, grabēt, gulēt, ir, mazgāt, nest, ņemt, redzēt, sāpēt, sist, staigāt, stāvēt, stumt, šūt.

Reizē ar to valodā izveidojas aktīvi lietoto vārdu pretstatu pāri: mazs (jau agrāk) un liels; dumjš un gudrs; basa (20. mēnesī) vēl bez atbilstošā pretstata, kas kļūst aktīvs tikai 21. mēneša pirmajā pusē, proti: apauta (vienmēr par neapautām un apautām kājām); pilns un tukšs (lielāko tiesu tikai sakarā ar ēšanu, piem., par punci, par tukšu šķīvi, krūzi utt.).

ārā (lietots jau daudz agrāk) un iekšā.

Skaidrs pretstatu pāris, kas radies jau iepriekšējā mēnesī, ir: karsts un atdzisis (par ēdienu un dzērienu).

20. mēnesī izveidojas noteikts jēdziens par priekšmetu apmēriem, dālot tos mazos un lielos. Valodā apzīmējums "lielam" rodas ap 1; 7, 9, turpretim "mazs" (*ma* !) ir aktīvs jau no agrāka laika. Fonētiski BĒRNA runātā forma maz atgādina pieaugušo lietoto "liels" (vārdā ir divskanis un divi l, ko šai laikā vēl neprot izrunāt): apm. garš ū. Bieži vien šī izrunātā forma savienota ar žestu, rokas pacēlumu pāri savai galvai. Sākumā un bieži vien arī vēlāk BĒRNS to lieto kā tiešu pretstatu salīdzinājumos, kur viens priekšmets ir mazs, otrs tā paša tipa priekšmets — krietni lielāks par to. Tā, piem., par savām rotaļbumbām, no kurām viena ir stipri liela, bet otra maza; arī par savām īsajām apakšbiksītēm un garajām, zilajām virsbiksēm. Līdzīgās situācijās pareizi atbild arī uz tiešajiem jautājumiem: kāds ir (tāds un tāds priekšmets) ?

1; 7, 8 BĒRNS rotaļādamies, TĒTA pamācīts, vingrinās iemest stikla burciņā dažāda lieluma pogas; kad MEMME pārnāk mājā no darba, BĒRNS rāda viņai savu rotaļu: kād lielāku pogu nevar dabūt burciņā iekšā, saka: *ō* ! *nē* ! (= nē ! par lielu). Līdzīgā rotaļā vēlāk, citā kādā

lielākā traukā mēģinādams sasviest dažāda lieluma klucišus, BĒRNS smalki pēc redzes vien novērtē attiecīgo priekšmetu apmērus un lielākos dēvē par "liels", mazākos par "mazs".

Izšķirot tiri labi priekšmetus pēc to apmēriem, BĒRNS nemaz neievēro krāsu atšķirību. Tā, piem., 1; 7, 16 skatās kādā papīrā un rāda uz mazu zvaigznīti: *ma* !, tad uz lielāku (citas krāsas) zvaigzni: *ū* !

Vienīgais jaunais krāsu apzīmējums 20. mēnesī ir zils (*zi* !), bet formu vēl neprot abstrahēt kā krāsu neatkarīgi no zināmā priekšmeta. Par "zilām" BĒRNS apzīmē tikai savas zilās garās bikses un zilās kurpītes; abos gadījumos krāsas vārds der par tuvāku apzīmējumu tieši šīm biksēm resp. kurpēm, lai atšķirtu tās no cita tipa tādiem pašiem apģērba resp. apavu gabaliem (BĒRNAM ir arī vēl otras, baltas, kurpītes; zem zilajām virsbiksēm parasti ģērbj isās baltās apakšbikšītes).

20. mēnesī BĒRNS sāk arī mērķtiecīgi izmantot apstiprinājuma vārdu "jā", tādējādi izveidojot valodisko pretstatu starp noliegumu un apstiprinājumu: *nē* - *jā*. Atbildē uz jautājumu, kur apstiprina jautājuma saturu, sevišķi mēneša pirmajā pusē, dažkārt atkārtο jautājumā minēto vārdu (paņēmiens nav svešs arī latviešu valodai vispār). Tā 1; 7, 5 uz jautājumu, kurā minēta forma "ir", BĒRNS atbild ar uzsvētu *i* ! (= *ir*!). Līdzīgi 1; 7, 11 TĒTIS, ģērbdam BĒRNU, jautā: vai ir cauri (roka)? BĒRNS apstiprina: *i* ! (= *ir*!).

20. mēneša pēdējās nedēļās līdzīgā situācijā BĒRNS ļoti noteikti atbild ar "jā" (tāpat kā noliedzot ar "nē").

MEMME: *vai Dainis ēdis apelsīnu ?*

BĒRNS: *jjā* !

TĒTIS: *vai Dainim patīk rotaļāties ar tēti ?*

BĒRNS: *jjā* ! (1; 7, 15).

Līdzīgi izmanto nolieguma vārdu *nē* !

MEMME: *puncis jau ir tukšs !*

BĒRNS: *nē* !

MEMME: *nav tukšs ? kāds tad ir puncis ?*

BĒRNS: *pim* ! (= pilns). (1; 7, 17).

Kā rāda augstāk minētie piemēri, no verba "būt", blakus agrākajam "nav", šai mēnesī aktīvs kļūst arī "ir", radot pretstata pāri. Tā, piem., 1; 7, 9 BĒRNS mēģina dabūt burciņā iekšā dažāda lieluma pogas: *i* ! vai *ij* ! (= *ir*) - *nau* ! (bieži vien abus vārdus vienu aiz otra, bez

kādas pauzes; "ir" saka tai mirkli, kad mēģina bāzt pogu iekšā, "nav", kad poga izrādās par lielu un nav iekšā dabūjama. Tāpat arī skatās bildes un prāto, vai tur kāda lieta ir redzama jeb nav, piem., papriekš rāda uz kādu govī ar ragiem, tad uz citu (teļu), kam ragu nav.

Viena pati forma "ir" nozīmē uzsvērtu apstiprinājumu. Piem., BĒRNS rāda podiņā, kur ir jau čuras un saka: *i !* Ierauga, ka MEMME uzkarinājusi vannas istabā tīrus dvieļus: *sau-ķa i!* (= slauķi ir!).

"Nav" lietojums visumā atbilst pieaugušo valodas praksei.

Daži piemēri:

1; 7, 2 *senta nau* (= lences nav; TĒTIS noņēmis savas plecu lences);
1; 7, 9 piegājis pie plaukta un meklē grāmatu par lācīti: *aci nau*
(= grāmatas par lāci nav).

1; 7, 20, kamēr MEMME aun BĒRNAM kājas, BĒRNS runā vienā laidā, it kā skaļi domājot: *Dai kā ba-sa, ba-sa ! nau !* (= pēdējais "nav" tad, kad zeķe jau uzmaukta).

"Nav" var tikt attiecināts arī uz nesenu pagātņi un ietvert nianse "nebija", "nav vairs", "pazuda", ja, piem., kāds gājējs ielā pazūd, aizgriezdamies aiz stūra, vai putns, ko BĒRNS visu laiku vērojis, aizlaižas projām.

Ļoti precīzi tiek lietoti adverbji "tur" un "te", šķirojot attālumu no sava viedokļa. Zīmīgākie piemēri:

BĒRNS stāv uz balkona, MEMME istabā. BĒRNS sauc, lai MEMME nāk pie viņa: *mämmä, tu !* (= memme, tur !), tad strauji pārlabo, rādīdams ar roku uz zemi, kur pats stāv uz balkona: *te !* (= te !).

1; 7, 26 BĒRNS meklē savu rotaļu gailīti, stāv netālu no MEMMES.

MEMME: *vai tad gailītis nav te ?*

BĒRNS (ierauga, ka gailītis stāv viņa plauktiņā pie pretējās sienas, rāda uz to pusi) : *tu !* (= tur !).

Verbu samērā straujais pieaugums 20. mēnesī visumā atbilst dzīvākai interesei par darbībām vispār. Šī interese sevišķi pieaug mēneša sākuma nedēļās, kad toties mazinās interese par jauniem statistiskiem priekšmetiem vai to attēliem. Kad MEMME šai mēnesī nopērk BĒRNAM jaunu bilžu grāmatu, BĒRNS jau tai laikā, kad viņam izskaidro attēlos redzamās lietas, neliekas sevišķi sajūsmināts par dzīvniekiem, kas tur attēloti (vairumu arī jau pazist), bet toties

tūlīt un arī vēl vēlāk kavējas pie bildes, kurā 2 bērni jāj uz zirga. MEMMES paskaidrojums, ka tur "puisītis jāj lopada lopada!", tiek tūlīt pēc tam atdarināts, pie kam atdarinātajā formā pirmo reizi parādās arī jauna skaņa (!). Pati "jāšana" BĒRNAM ir pazistama kaut vai pēc viņa lecināšanas uz ceļgaliem, kopā ar dziesmiņas pantu "tā jā kungi, tā jā kungi, tā tie sulaiņi, tā tie sulaiņi, tā tie mednieki, tā tie mednieki, lopada, lopada, lopada!"

Tāpat šai laikā ar interesi skatās un pats uzmeklē grāmatu par lācīti, kur dažādajos attēlos lācītis redzams visādās izdarībās, gan sēžot pie galda, gan ēdot, gan tur, kur lācītis krit zemē no koka, kurā uzkāpis, vai kur nes šķīvjus.

Jaunie aktīvie verbi pēc sava satura ir apzīmējumi parastākajām ikdienas darbībām, vispirms jau "gulēt", "čučēt", "staigāt", "stāvēt". Darbojas arī ar savām rotaļlietām, liekot tām stāvēt un kustēties. Nostata, piem., savu lācīti guļus: *gu* ! (= guļ), uzceļ stāvus (*sau*); līdzīgi saka, ka govs vai cits kāds dzīvnieks bildē "guļ" vai "stāv". "Braukt" ir vēl reti minēta forma; sakarā ar braukšanu ar BĒRNA ratiņiem, šai pašā situācijā izveidojas arī "stumt" (*sum* !), t. i. grib palīdzēt stumt savus ratiņus.

"Ņemt" vienmēr saistās ar kāda, visbiežāk ēdama priekšmeta, satveršanu un turēšanu rokā, pie kam neviens tad nedrīkst viņam palīdzēt. Šā mēneša beigās (un jo sevišķi 21. mēneša sākumā) BĒRNS tiecas darbībā būt patstāvīgs, nevēlas saņemt, piem., maizi, ābolu vai citu kādu augli pa kumosam mutē, bet ņemt pats veselu gabalu rokā un no tā kost.

"Redzēt" kļūst aktīvs galvenokārt tādēļ, ka ar to BĒRNS cenšas panākt emocionāli tīkamu stāvokli, lai viņu paceltu augšā un ļautu skatīties vai nu pašam sevi spogulī jeb arī pie loga, pa kuru var vērot pagalmā rotaļājamies bērnus. Šis verbs ir lietots diezgan bieži, bet allaž tikai šādā "skatīšanās" nozīmē.

"Šūt" kļūst biežs sakarā ar MEMMES šūšanas darbībām, tiklab ar roku šujot, kā arī strādājot ar šujammašīnu, kas ir viena no interesantākajām nodarbībām, ko BĒRNS var vērot istabā.

"Sist" šai laikā ir apzīmējums rotaļā, proti, glāstot MEMMES vai TĒTA vaigus (ar *pai* !), sākumā BĒRNS, vēl neprazdams turēties maiga glāsta robežās, tiek apsaukts, ka "sist" nedrīkst, tad sāp; BĒRNS vēlāk nereti, kacinādamies, savelk roku dūrītē un smieda-

mies grasās sist, paskaidrodams arī vārdos savu nolūku. Šai mēnesī arī pats sev mēģina sist, kniebt, eksperimentēdams, vai sāp.

Ievērojams progress ir s k a i t l e ņ u lietošanā. 20. mēneša pirmajā nedēļā visu laiku ir dzīva interese par divskaitli (*div*!). Saņem, piem., rokā 2 vienādus klucīšus, 2 vienāda garuma dēlišus, 2 sarkanus svečturišus, 2 grāmatas, 2 zīmuļus, 2 spilvenus un konstatē, ka tur ir *diu*, arī *dif!* (= *divi*). Līdzīgi arī, skatīdamies bildēs, rāda uz 2 zirgiem, 2 govīm, 2 pilēm un saka tāpat. Pareizi arī atbild uz MEMMES jautājumiem: cik zirgu tur ir? Tikpat parasts ir šāds konstatējums par 2 zābakiem, 2 zeķēm, 2 rokām utt., sevišķi tad, kad MEMME ģērbj BĒRNU un velk vienu apģērba gabalu papriekš vienā, tad otrā rokā, kājā utt. Turpretim "viens" 20. mēnesī vēl nekļūst aktīvs; pēc tā nav arī tiešas loģiskas vajadzības, jo tur, kur runa ir par vienu pašu priekšmetu, pietiek nosaukt attiecīgo lietvārdu.

Mēneša beigās BĒRNS attiecina "divi" arī uz tādiem priekšmetiem, kas nav savā starpā tik ļoti līdzīgi pēc formas vai apmēriem.

Jēdziens par divām vienībām kļūst it kā vairāk abstrahēts. Ka daudzuma priekšstats par "vienu" un "diviem" ir skaidrs, rāda gadījums 1; 7, 12. BĒRNS paņēmis rokā 2 dzēšamās gumijas. MEMME: *duod memmei gumiju - vienu pašu!* BĒRNS, isu brītiņu vilcinādamies, sniedz MEMMEI vienu roku ar gumiju.

20. mēneša sākumā vēl kādas reizes svārstās starpība starp "divi" un "daudz". Tā 1; 7, 1 BĒRNS piegājis pie divāna un konstatē, ka tur ir divi spilveni, bet tai pašā laikā uz MEMMES jautājumu, cik zaķu ir bildē, atbild vispirms ar *dau* (= daudz), lai gan tur redzami tikai 2 (viens sēž, otrs pacēlies uz pakājkājām). Mēneša otrajā pusē vairs šāda pārskatīšanās resp. pārprašana nav novērota. Tad arī (varbūt ne bez iemesla) aktīvs kļūst "daudz" kā sinonīms pieaugušo lietotajām formām "pulka", "pulku". To attiecina, piem., uz pumpuriem, piegājis pie pusplaukuša krūma.

20. mēneša beigās pirmo reizi BĒRNS sāk apzinīgi lietot arī "tris". Forma *cic(i)* (ar viegli mikstinātiem *c*) ir tā pati, ko BĒRNS neilgi pirms tam bija sācis lietot "cits" nozīmē. 1; 7, 27 BĒRNS rotaļājās ar 4 apelsīniem; paņem vienkopus 2, pēc tam trīs. Vēlāk rotaļājās ar 3 veļas spīlītēm. Īpatnēja skaitīšana: paņem 2 apelsīnus, konstatē: *diu ap^etiņ!* (= 2 apelsīni), ņem trešo apelsīnu: *ū-tu!*

(= otru); kad MEMME nu jautā: "cik apelsīnu Dainim ir?", BĒRNS atbild pareizi: *cic* (= trīs).

Jau pieminētais piemērs rāda ipatnējo saturu, ko BĒRNS 20. mēnesī piešķir formai "otrs", lietojot to arī tādā nozīmē kā "nākamais", "vēl viens". 1; 7, 1 BĒRNS pie dīvāna skatās, ka tur ir 2 spilveni: *dif*! Paņem vienu un aiznes MEMMEI uz gultu; skrien pakaļ pēc palikušā: *ūtu*! (= otru!), noliek to MEMMEI priekšā un nosaka: *vvi-si* (= t.i. visi resp. abi divi ir atnesti).

Līdzīgi "otra" nozīmē 1; 7, 3 par otru cimdu: *utu tiņ tiņ*! 1; 7, 4 rāda uz pagulti, kur paripojusi otrā mazā (gan citas krāsas) bumba: *ūtu*!

Turpretim 1; 7, 13 BĒRNS piegājis dārzā pie puķu pudura, skatās uz vienu puķi, tad ierauga otru: *u-ta*!, rāda uz trešo: *u-ta*!, uz ceturto — *u-ta*! Līdzīgi jau augstāk minētajā piemērā par 3 apelsīniem (1; 7, 27).

Ar "otru" šai pēdējā uztverē 20. mēnesī sāk konkurēt jaunā aktīvā forma "cits" (*cici*), piem., kad sniedzas pēc citas kādas grāmatas, vai prasa pēc cita zīmuļa (kur tikpat labi varētu teikt "otru"!), cita klucīša, otra krekla (ne to, kas mugurā) u. tml.

"Visi" var būt attiecināts gan uz diviem priekšmetiem (tātad apmēram tai nozīmē kā "abi divi"), gan uz vairāk nekā diviem, saskaņā ar pieaugušo valodu. Tā 1; 7, 1 BĒRNS atnes abus spilvenus MEMMEI un paziņo, ka tie ir "visi", līdzīgi 1; 7, 8, kad paņēmis no dīvāna visas atlikušās gultas drēbes, vai izbēris visas savas pogas vienuviet (1; 7, 9).

1; 7, 10 BĒRNS ēd ābolu: *ābu*!

MEMME: *jā, Dainis ād ābuolu. Mämmä ar ēdis ābuolu!*

BĒRNS: *vi-si* (= visi resp. abi ēdis).

Tāpat saka *vi-si* tad, ja tikai vecāki sēž pie galda un ēd pusdienu; protams, arī tad, ja tur pievienojas arī BĒRNS.

1; 7, 24 līdzīga situācija.

BĒRNS ēd ābolu.

Arī MEMME paņem sev otru ābolu: *mämmä ar ād ābuolu.*

BĒRNS: *vi-si*!

Bez iepriekš atzīmētā pronomēna "cits" aktīvs kļūst "pats", kas tiek bieži lietots un stāv ciešā sakarā ar pieaugušo patstāvības tieksmi.

Pirmo reizi min to 1;7, 25, raudamies vaļā no vadājamās saitītes, t.i. grib iet viens pats, neviena nepieturēts. (Vadājamā siksnīņa īstenībā ir tik gara un BĒRNS tiek palaists tik brīvi, ka nebrīvību var izjust tikai psihiski !) Tāpat tiecas satvert rokā visu ābolu, lai kostu no tā pats (nevis, lai MEMME to pa mazākam kumosam iebāztu mutē) – *pac!* (1;7, 25), arī par apelsīnu (1;7, 27). 1;7, 26 pats izraujas MEMMEI no rokām un atskrien basām kājām no vannas istabas: *pac i-pu!* (= pats uz istabu !).

Norādāmais pronomens "tas" ir bieža forma, visparastāk lietota, norādot uz kādu priekšmetu, ko grib iegūt vai uz ko vēš MEMMES vēribu (tad parasti akuzatīva formā), vai arī (ar jautājamo intonāciju), lai uzzinātu, kas ir, piem., bildēs redzami priekšmeti. Pats nereti atbild, apvienojot jautājumu ar sekojošo atbildi vienā teikumā. Tikai vienu pašu reizi atzīmēts "tas" atributīvi kopā ar apzīmējamo lietvārdu.

Īpatnējas grūtības sagādā replikas, kur pieaugušo runā atbildē lietojams pilnīgi cits vārds nekā pirmās personas vēstījumā vai uzrunā, piem., kad viens saka lūdzu ! un otrs atbild paldies !, vai še ! - paldies! Neviens speciāli BĒRNU nav mācījis, kā pateikties un kad to darīt. Žests kopā ar piederīgo vārdu *bīs!* (= paldies!) tomēr kļūst aktīvs 20. mēnesī un tiek bieži vien lietots, kad BĒRNAM ko iedod vai arī (vēlāk, mēneša beigās), kad pieaugušie mudina viņu pateikties. Bet tas ir parasti tikai tad, kad MEMME, pasniedzama kāroto priekšmetu, nesaka pieaugušo valodā lietojamo "lūdzu". Ja to dara, BĒRNS atkārtoti šo pašu "lūdzu", piem., 1;7, 18 *ū-du!* Tāpat BĒRNS atkārtoti arī pats "še !" (*se!*), ja kāds viņam ko pasniedz, teikdams "še !"

Žestos šī pati tendence redzama, sarokojoties, sveicienā: BĒRNS bieži vien sniedz pretī kreiso roku, t.i., lai tā būtu tieši pretī ciemiņa pasniegtajai (labajai) rokai, tai pašā pusē. Kad viņu mudina sniegt otru roku, BĒRNS gan paklausa, bet stiepj pretī savu labo roku nevis tai, ko sniedz pretī ciemiņš, bet gaida, lai tas nu stieptu pretī savu kreiso roku.

BĒRNA teikto vārdu vairums fonētiskā ziņā vēl ir stipri nepilnīgs un nesaskan ar pieaugušo valodas normām, tā ka viņa runu nav viegli saprast svešiem, kas pie BĒRNA izrunas nav pieraduši. Ļoti bieži

BĒRNA teiktos vārdus nesaprot vai pārprot arī TĒTIS, kas ir kopā ar viņu tikai nedaudzas stundas dienā. 20. mēnesī gadās caurmērā pa vienam aktīvi lietotajam vārdam dienā, ko nevar saprast vai uzminēt pat MEMME; parasti tais gadījumos gan ir runa par tādiem vārdiem, kas pirmo reizi parādās BĒRNA aktīvo vārdu krājumā un kur pirmajā reizē minēto nozīmi ļauj izprast tikai šā vārda atkārtots lietojums nākamajās dienās.

Kaut arī šai mēnesī, satiekoties ar citiem latviešu bērniem vai ciemiņiem, BĒRNS visumā ir daudz drošāks nekā agrāk, tomēr arī tad viņš nemēdz būt sevišķi runīgs, pat tad ne, ja MEMME svešu klātienē jautā viņam ko tieši. Sāk vairāk runāt tikai tad, kad jau apradis ar jaunpienākušo cilvēku vai svešo apkārtni.

Saka kādus vārdus arī zviedriem, ja tos labāk pazīst, pilnīgi neapzinādamies valodu starpību. Kad, piem., piena veikala pārdevēja palīdz viņam pāriet no viena veikala uz otru, BĒRNS, iedams garām saviem ratiņiem, kas nolikti ārpusē, stāsta zviedrietei: *dai a-ti* (= Daiņa rati).

Pāris piemēru, kur vismaz sākumā MEMMEI grūti bijis uzminēt, ko BĒRNS gribējis pateikt:

1; 7, 4 BĒRNS pieskrien pie MEMMES, kas strādā pie sava galda: *dimpa ! dumpa !* (ar viegli mīkstinātu d-) (kādas reizes arī) *numpa ! gi.ba !* (= gribu !). MEMME nesaprot, ko BĒRNS grib, un minstinās: *ģērbties ?* BĒRNS purina galvu. MEMME: *kuo tad Dainis grib ? redzēt dūmus ?* (dumpa ir tā forma, ko šai laikā BĒRNS lieto dūmu un dūmeņa (= skursteņa) nozīmē). BĒRNS ir sajucis un nelaimīgs, par jaunu pūlas izrunāt dažādus augšā minētajām formām līdzīgus variantus. (Kautrīgums par savu nespēju, apjukums vispār ir raksturīgs tais gadījumos, kad BĒRNS grib kaut ko pastāstīt, bet MEMME viņu nesaprot neskaidrās izrunas dēļ.) MEMME: *nu tad parādi, kuo Dainis grib !* BĒRNS steigšus skrien pie skapja un rāda uz atvilkni, kur glabājas dinamo spuldzīte. (Ar to BĒRNS tika bieži rotaļājies agrāk, kad to mēdza apzīmēt ar citu formu.)

Cits piemērs 1; 7, 6. BĒRNS iet pa istabu, skatīdamies un kaut ko meklēdams: *vim-pe ! vim-pa ! nau !* MEMME sākumā domā, ka BĒRNS meklē svilpi un piedāvā viņam to; BĒRNS to noraida ar *nē !*, meklē atkal, plāta rokas: *nau !* Nākamās dienās BĒRNS rotaļā-

jas ar foto filmas rullīti (parastākā forma *fim-pa*), kas MEMMEI nebija ienācis prātā tai mirkli un ko laikam BĒRNS bija toreiz meklējis.

1; 7, 9 BĒRNS, sniegdamies pēc banāna, min to pirmoreiz formā *mantu* ! Nākamajās dienās citās nepārprotamās situācijās MEMME var pārliecināties, ka BĒRNS agrāk lietotā *ba* vietā sācis lietot šo jauno formu ar "banāna" nozīmi.

Pirmajās dienās MEMME nav arī pārliecināta, vai pareizi saprot BĒRNA jauno vārdu *man-ku* ! resp. *man-gu* !, jo BĒRNS to piemin tikai tad, kad durvis uz balkonu ir pievērtas, bet MEMME ģērbj BĒRNU, lai brauktu ar viņu ārā. BĒRNS rāda uz loga resp. balkona durvju pusi un saka enerģiskā tonī šo vārdu. MEMME nesaprot un minstinās: *kuo Dainis grib redzēt? mākonī?* BĒRNS paskaidro: *pe-te* ! (= puisīti). Nākamās nedēļās vārds kļūst biežs "balkona" nozīmē, un tas palīdz atšifrēt sākumā neskaidrās situācijas.

Neuzminēta tomēr paliek (vismaz 20. mēnesī) 1; 7, 27 vakarā teiktā forma *apa-ka*. Pirmoreiz šo vārdu BĒRNS min ap pusdienas laiku, mēģinādams palist zem ledus skapja: *apa-ka*. Otrreiz vakarā, kad MEMME viņu nomazgājusi un ieliek gultā, BĒRNS rāda uz augšu, tad uz durvīm, lai it kā paskaidrotu, ko viņš ar šo vārdu domājis. MEMME tomēr nesaprot un pārprasa: *apakšā* ? BĒRNS noliedzot purina galvu. MEMME vēl pārjautā: *kumuodi* ? *atvilktni* ? BĒRNS kautrīgs, neveikli smaida, nelaimīgs, ka viņu nesaprot, bet klusē un uz tālākiem MEMMES jautājumiem vairs neatbild.

21. mēneša sākuma nedēļā šī forma kļūst aktīva nepārprotamā "apakš" resp. "apakšā" nozīmē, piem., 1; 8, 10, kad BĒRNS liek kurpes *apaka gu-gā*, t.i. apakš gultas. Ar to pilnīgi saskan 1; 7, 27 pusdienas laikā teiktā vārda nozīme (= apakš ledus skapja); vakarā lietotajai frāzei laikam bija kāds niansēts saturs, kas tā arī palicis neuzminēts.

Personai, kas nav visu laiku nepārtraukti sekojusi bērna attīstībai, ir viegli pārprast arī bērna domu gājienu uz atmiņas un pieskares asociācijas pamata, ietulkojot teiktajās formās gluži svešu, nepareizu saturu. Ilustrācijai var derēt pāris piemēri.

1; 7, 9 MEMME iedod BĒRNAM metāla bļodiņu, lai ar to rotaļājas; BĒRNS skatās ziņkārīgi iekšā bļodiņā: *pu-pa nau* ! (= pupas nav); tā ir tā pati formā īpatnējā bļodiņa, kurā priekš vairākām nedēļām MEMME bija turējusi novārītas cūku pupas. Kādam svešākam

cilvēkam ārpus ģimenes tāds fakts nebūtu bijis zināms.

Cits piemērs. 1; 7, 23 BĒRNS pievakarē, kad MEMME pastaigājas ar viņu pa apstādījumiem, pieskrien pie kāda sola, kas stāv ēnā, pieskaras tam ar roku un iesauca: *ka* ! (= karsts). Kad MEMME pārprasa, vai tad ir karsts, BĒRNS atbild: *nau* ! Pirmā doma, ka sols varētu būt karsts, BĒRNAM bija radusies tādēļ, ka šai pašā dienā ap pusdienas laiku BĒRNS bija kādā citā dārzā pieskāries pie saulē nokaituša sola un pārsteigts konstatējis, ka tas karsts. Varbūt BĒRNS arī noturējis karstumu par sola konstantu īpašību, gluži tāpat kā zina, ka gludeklis ir karsts, uguns karsta u. tml. un ka tādēļ no tiem jāpiesargās.

Īpatnējā — sašaurinātā, paplašinātā vai pārgrozītā — nozīmē šai mēnesī lietoti vairāki vārdi (gan tikai nedaudzi). Interesantākie ir "darbā", kura pamata nozīmes pārpratums bija konstatēts jau 19. mēneša beigās. Ar "darbā" BĒRNS saprot arī došanos projām, pašam uz savu roku, bez pieauguša pavadības.

"Ai jai jai jai !" lietots parasti tad, ja kas sāp vai ir pušu, bet tiek attiecināts arī uz kamolu, kas atšķetinājies. 1; 7, 22 BĒRNS istabā rotaļājas ar dzijas kamolu, kamēr tas pavisam atrisis. BĒRNS ieskrien iekšā pie MEMMES virtuvē un uztraukti stāsta: *aijaijaijai ! MEMME (istabā ieraudzidama atrisušo kamolu): kas tad kamuolam ir ? BĒRNS: aijaijaijai !*

"Atkal" nav lietots istajā laika nozīmē, bet vienīgi, ieraugot jaunu tādū pašu priekšmetu, piem., bildē skatoties kādus 4 viriešu attēlus: *ķi-ku* ! (= krusttēvs), (rādot uz nākamo) *a-ka ķi-ku* ! (uz nākamo) *a-ka ķi-ku* !

Vispār 20. mēnesī aktīvi kļūst arī tādi vārdi un frāzes, kas nav teikti tikai tiešā sarunā ar BĒRNU. Uzmanīgi novērojot, cenšas atdarināt pieaugušo valodu un izdarības. Tā, piem., iemācās sasveicinoties vai pateicoties sniegt roku (ko vecāki viņam nemaz nav centušies īpaši mācīt, pa daļai tīri higiēnisku apsvērumu dēļ).

Lieto "paldies !". Pārņem savā valodā vecāku mīlināmo uzrunu *Mi-kiņ!* (*Mi-ki* !), pēc situācijām un emocionālās intonācijas izlobot no tās mīļuma nozīmi un piešķirot tai apmēram tādū pašu lietojuma veidū kā adjektīvam "mīļš". 1; 7, 19, kad MEMME ar TĒTI pusdieno, BĒRNS palūr šķelmīgi gar plīts stūri un saka sirsnīgā tonī: *Mi-ki* ! Kad MEMME, gribēdama dzirdēt formu otrreiz, pārprasa, ko tad BĒRNS grib teikt MEMMEI, BĒRNS vairās, bet pēc briža atnes

aploksnīti un sniedz to MEMMEI, teikdams: *Mi-ki* ! (laikam pēc no- vērojuma, ka TĒTIS dažkārt, MEMMEI kaut ko pasniedzot teicis: *tas Mikiņam* !). Kad MEMME smiedamās pārjautā: *kur tad ir Mikiņš ?*, BĒRNS pieiet pie MEMMES, šķelmīgi glāsta viņas matus.

1; 7, 23 BĒRNS pienāk pie rakstāmgalda, kur sēž MEMME, un mīlā, sirsnīgā balsi saka: *mämmä mi-ki* ! (= "memme (ir) Mikiņš = memme mīla). Lidzīgi apm. adjektīva nozīmē, rakstot MEMMEI "vēstuli", in- terpretē savas uz papīra uzvilktais linijas kā: *Mi-ki mämm* !

Pasīvi saprotamo vārdu skaits šai mēnesī ir krietni lielāks par aktīva- jiem. Nesaprot vēl, piem., "vai" šķiramā nozīmē. Uz tāda tipa jau- tājumiem kā: ko Dainis grib - apelsīnu vai ābuolu ?, BĒRNS parasti klusē vai arī atbild ar nenozīmīgu jā ! Turpretim saprot un pareizi at- bild uz jautājumiem ar "cik", piem., cik kannu tad tur ir ? BĒRNS: *diu* (= divi) (1; 7, 3). Tāpat saprot un reaģē uz MEMMES mudinā- jumu: Dainis sēdēs (ratiņuos) taisnāk ! Sēdi taisni ! Aktīvi šos vārdus nelieto. 1; 7, 17 BĒRNS tur vienā rokā bumbiņu, otrā kāstuvīti, rā- da MEMMEI bumbiņu: *ma* ! (= maza). MEMME: *vai tuo mazuo bum- biņu var ielikt kāstuvītē ?* BĒRNS to saprot, ieliek bumbiņu kāstuvī- tē un rāda MEMMEI, ka var ielikt.

Saprot "dviela" vārdu, bet aktīvi lieto "slauķi" (ģimenē lieto abus ap- zīmējumus, "slauķis" ir TĒTA lietotais). Saprot "īkšķa" vārdu, parei- zi parāda, bet vārdu pats nelieto.

Turpretim BĒRNS ne vienmēr saprot, kas domāts, ja MEMME kād- reiz savā runā mēģina pārņemt BĒRNA izrunas īpatnības, jo BĒRNS skaidri *izdzird* citu runātās formas, kaut arī pats vienmēr neprot vēl tās pareizi atdarināt. Šai mēnesī tomēr uztver par sinonīmiem vairā- kus savas valodas īpatnējos "bērnu valodas" vārdus, ko vecāki šad tad jokodamies pieminējuši arī savā valodā, piem., *ķiku* (= krusttēvs), *amuņģis* (= ievārījums), *(km) (km) (km)* (= krustmāte).

F i z i s k ā attīstība norit normāli. BĒRNS ir ap 81 cm garš. Nāk daudzi zobi vienā reizē, bet bez kādām sāpēm (augšā iznāk dzerok- ļi, apakšā 3 zobi vidū un dzerokļi). Laikam zobi niez, jo labprāt grib kaut ko graužt, ko tikai dabū rokās. Liela kāre pēc siera, ko ēd palie- liem gabaliem.

Rotaļājas ar savu draugu Jānīti, ir interese par citiem bērniem, vairāk gan vērojot (piem., pa logu) viņu izdarības nekā pašam aktīvi piedalo-

ties. Palīdz MEMMEI pa ielu stumt ratiņus, turoties ar vienu roku pie roktura. Nostaigā tālus gabalus pa dārza ceļiem, brīžiem skriedams skriešus. Liela tieksme pēc patstāvības, pats grib ņemt visu rokā, ēdot kost no visa gabala, raujas vaļā no vadājamās siksnīņas, lai ietu viens bez vecāku pavadības; kāpj gultā un uz divāna, raušas atkal zemē; ripina bumbu mērķtiecīgā virzienā; pūš tauri, stabuli, ar veserīti mēģinās metalofona spēlē; liela interese par visādām mašīnām un kloķiem, riteņiem utt.; salīdzina dažādus priekšmetus pēc to apmēriem (liek, piem., dažāda lieluma pogas burciņā; mēģina, kurus klucīšus var iedabūt kādā traukā utt.). Noskatīties, kā lielie rikojas ar nazi un dakšiņām, pats, ticis pie tiem klāt, saņem pareizi dakšiņu kreisajā, nazi labajā rokā un imitē rikošanos ar tiem pa šķīvi. Ļoti grib rakstīt, ņem zīmuļus un velk uz papīra dažādas svītras. Palīdz MEMMEI atnest priekšmetus no vienas telpas uz otru, izpilda citas mazāk sarežģītas pavēles. Pats, neviena nemudināts, uzlasa nokritušus grūzus vai citu kādu netīrumu no grīdas un iemet to papīra grozā vai atkritumu spainī. Izlīdzina grīdsegu, ja tā kaut kā saburzījusies, rāda ar *boi boi boi !*, ja kas pašam vai citam kādam nokritis uz grīdas (piem., ēdiena druskas).

Var pats attaisīt durvis, nospiežot rokturus; reizēm arī izdodas aiztaisīt durvis.

Pēc garšas vien, nemaz neredzot, atšķir un pareizā vārdā nosauc kakao, pienu, tēju, ķiseli.

Ja bijis pastaigā kopā ar MEMMI vai TĒTI, tad, mājās pārnācis, sakarīgi atbild uz jautājumiem, ko redzējis, ko saticis, kur vāvere vai pile bijusi, kas noticis puisītim utt. Patstāvīgi, ja kāds mērķtiecīgi nejautā par atsevišķām piedzīvojumu norisēm, vēl nevar notikumus atstāstīt.

1; 7, 19 paņem TĒTA zīmuli ar uzgali, nomauc un uzmauc to otrā galā, pavelk kādas līnijas uz papīra, tad atkal pārliet uzgali zīmuļa asajā galā. (Pilnīga pieaugušo darbības imitācija, kas tikai noskatīta, jo neviens nav viņu mācījis tā rīkoties.)

Labprāt sāk slēpšanās rotaļu, paslēpdamies (ar *tutū !*) un tad atkal parādīdamies (ar *ķiķi !*).

S i n t a k s ē 20. mēnesis iezīmē sākumu periodam, kad parasti kļūst divu vārdu savienojumi. Mēneša pēdējās nedēļās 2 vārdu tei-

kumu vai 2 locekļu savienojumu BĒRNA valodā jau tik daudz, ka gluži visus tos pierakstīt nebūtu bijis lielas jēgas. Atzīmēti ir tomēr visi raksturīgākie gadījumi un piemēri dažādajiem sintaktiskajiem ti-
piem. Interesanta ir sintaktiskā uzbūve vairāklocekļu kopām tādēļ, ka šai laikā BĒRNA aktīvo vārdu starpā vēl samērā maz verbu un ad-
jektīvu, tā ka teikuma jēga vairuma gadījumos jāizsaka tikai ar sub-
stantīvu palīdzību.

Diezgan bieži šai mēnesī dzirdēti viena un tā paša vārda atkārtojumi, īpaši emocionālā runā, enerģiski kaut ko lūdzot vai pieprasot: *nū nu-u !* (= nost, nost !) (grib vilkt nost kurpes !), *ņem ! ņem !* (= grib ņemt rokā knaibles), līdzīgi arī par citiem priekšmetiem, pēc kuriem sniedzas; *nē ! nē !* (= nē, nē !), *ā ! ā !* (= ārā, ārā !) (nepacietīgs, nevar sagaidīt, kad viņu vedīs ārā pastaigāties).

20. mēnesī daudz plašāk nekā agrāk sastop uzrunu. Tā var būt viena pati, piem., *Anda !* (= Andri !), kad BĒRNS aizgājis ciemos un rota-
lājas ar Andri (1; 7, 13). Tā var būt atkārtota, piem., *māmmā, mām-
mā !* (1; 7, 25), bet var aiz tās vai pirms tās stāvēt vārds resp. vārds,
kas izsaka mudinājumu, pavēli vai vēstījumu, piem., *māmmā ! mām-
mā ! uku !* (= šokolādi !) (1; 7, 1), *māmmi, u-pā !* (= memme, ce-
lies augšā) (1; 7, 12), *māmmā, te !* (= memme, nāc te !) (1; 7,
16), *māmmā, pāpā !* (= memme, (pakarini tauri) plecā !) (1; 7, 9),
māmmā, bai ! (= rāda MEMMEI, ka notrūkuši piekabināmie ratiņi
no lokomotīves) (1; 7, 1), *tātā, su-pu !* (= tēt, šurpu !, met ar roku)
(1; 7, 12), *vē, māmmē !* (= vēl, memme !).

Kā rāda piemēri, biežākais uzrunas vārds, kā jau gaidāms, ir "mem-
me", nākamais ir "tēte", kamēr pavisam reti uzrunāta kāda cita per-
sona.

Īpatnējs teikumu tips ir jautājamā vārda saaugums ar atbildi vienā
teikumā. Pats veids ir pazīstams jau no pagājušā mēneša, bet tagad
jautājuma daļā nāk klāt arī vēl citi jautājamie pronomeni un adver-
bi. *te ? nē !* (= te ? nē !) (mēģina uzlikt kādu klucīti uz uzceltā tor-
ņa, bet tas neizdodas, vai arī jau iepriekš konstatē, ka to nevar uz-
likt) (1; 7, 3).

tas ? bu-kā (= tas ? burkāns) (skatās attēlus grāmatā, liek pirkstu
pie atsevišķiem attēliem, pats jautā, kas tas tāds, pats arī tūlīt at-
bild) (1; 7, 7).

tas ? s̄au . tas ? s̄ē . (= *tas ? stāv. tas ? sēž*) (interpretē bildi, rādīdams ar pirkstu vispirms uz vīrieti, kas stāv, tad uz nākamo, kas sēž) (1; 7, 26).

Divu vārdu apvienojums ne ikreiz ir teikums, citreiz tam ir divu teikumu locekļu apvienojuma raksturs (kas gan pēc situācijas bieži vai pat vienmēr izsaka vesela sakarīga teikuma jēgu).

Dažādie parastākie šādu apvienojumu tipi:

- 1) Divi substantīvi savienojumā bez kāda saikļa:

mämmä Dai (= memme (un) Dainis); ļoti bieži tā par J. Rozentāla gleznu "Māte ar bērnu";

*aiz a-*kn** (= maizi (un) aknu) (grib sviestmaizi ar aknu pastēti) 1; 7, 19;

(*km*) (*km*) *ķiku atā* (= krustmāte (un) krusttēvs atā) (paver durvis un pārliecinās, ka tur vairs neviena nav, ciemiņi aizgājuši) 1; 7, 18.

Līdzīgi, bez kādas pauzes, var būt apvienoti arī divi adjektīvi: *ma ! dum !* (= mazs (un) dumjš !) (pats par sevi, kad MEMME baras, ka BĒRNS bāž ikšķi mutē) 1; 7, 4.

- 2) Divi substantīvi, no kuriem pirmais stāv piederības ģenitīva funkcijā. Visbiežākie vārdi šādā savienojumā ir "Dainis", "memme", "tēte": *Dai a-ti* (= Daiņa rati) (bieži), *Dai pā-ka* (= Daiņa pārvalks) 1; 7, 26, *Dai tiņt iņ* (= Daiņa cimdiņi) 1; 7, 15, *mämmä ga* (= memmes galds) 1; 7, 26, *mämmä sau-ķis* (= memmes slauķis, dvielis) 1; 7, 17, *mämmä a-pa* (= memmes (manuskripta) lapa) 1; 7, 16, *tātā ite* (= tētes ritenis) (bieži), *tete sauķis* (= tētes slauķis) 1; 7, 17, *pan-ta fā* (= panna vāks) 1; 7, 22, *ma-si fā* (= (šujam)mašinas vāks) 1; 7, 10, *ķiku ite* (= krusttēva (div)ritenis), *māņde a-ti* (= meitiņas rati) u.c.

- 3) No diviem substantīviem vismaz viens ir ar atkarīgā locījuma (datīva, akuzatīva, lokatīva) funkciju, piem.:

vesu tātā (= vēstules tētem) (pacēlis no grīdas vairākas vēstules, ko pa durvju spraugu tikko kā iemetis pastnieks) 1; 7, 3,

mämmä pu-tā (= memme (iešuvusi) pogas) (rāda uz savu bikšu pogām, ko iešuvusi MEMME) 1; 7, 3.

Vairākos piemēros šo divu substantīvu saistījums sintaktiski atkarīgs no domājama (bet ne vārdos izteikta) predikāta, piem:

pāpu gau (cepuri galvā) (grib, lai viņam uzliek cepuri galvā un ved ārā pastaigāties) 1; 7, 25, *tau pāpā* (= tauri plecā) (BĒRNS grib pakarināt sev plecā rotaļu taurīti) 1; 7, 6, *va-ti gu* (= vati (metis) grozā) 1; 7, 28, *kanku ipu* ! (= kannu (uz) ipu !) (stiepj kannu uz istabu) 1; 7, 3, *kā ipu* ! (= krēslu (Dainis nes uz) istabu) 1; 7, 26.

- 4) Skaitlenis (kā atribūts) kopā ar substantīvu:

div bu-ka (= divas burkas), *div ķempe* (= divas ķemmes) 1; 7, 18, *dif ada* (= divas adatas) 1; 7, 19 un daudzi citi vārdi līdzīgā savienojumā ar "2".

Turpretim "trīs", kas 20. mēneša beigās gan jau ir aktīvi lietojams vārds, tomēr vēl ne reizes nav atzīmēts šādā sintaktiskā saistījumā.

Kopā ar substantīvu daudzuma nozīmē saistās arī "pulka" un "daudz", piem., *pu-ku pumpam* (= pulka pumpuru) 1; 7, 23.

- 5) Adjektīvs (kā atribūts) kopā ar substantīvu.

Visbiežāk šādā sakarā lietots "mazs" un "liels", kas savienots ar ļoti dažādiem priekšmetu nosaukumiem:

ma bumba (= maza bumba) (bieži), *ū bumba* (= liela bumba), *ū ga-ba* (= liela grāmata) 1; 7, 28, *ma pī* (= maza pīle) 1; 7, 9, *ū gu-gā* (= liela gulta) 1; 7, 23.

Citi adjektīvi: *mī tēte* (= miļš tēte) 1; 7, 21, *ka ūde* (= karsts ūdens) 1; 7, 4, *sap gu-ga* (= slapja gulta), *vā bu. kan* (= vē = netīrs burkāns) 1; 7, 22, *gai ampa* (= gaiša lampa) 1; 7, 27.

- 6) Pronomens "cits"vai "otrs" (atribūta funkcijā) kopā ar substantīvu:

cici mi-mi ! (= (dod) citu zīmuli !) 1; 7, 27, *cici ba* ! (= citu grāmatu !) 1; 7, 1; *utu tiņ tiņ* ! (= otru cimdu !), *ūta ap^utiņ* ! (= otru apelsīnu !) 1; 7, 28.

- 7) Pie substantīva (objekta funkcijā) pievienots adverbs ("vēl", "pakaļ", "atkal", "atpakaļ", "nost", "ciet", "vaļā").

Ļoti biežs šādā savienojumā ir "vēl", īpaši lūgumos dot vēl

vairāk ēdiena vai dzēriena (ābolu, apelsīnu, ninni utt.), piem., *kūku vē!* (= kūku vēl!) 1; 7, 23, *u-ku vē!* (= "uku" = šokolādi vēl!) (bieži).

Adverbs var stāvēt gan pirms, gan pēc piederīgā substantīva. Citi piemēri:

Dai apapa! (= Dainim atpakaļ!) 1; 7, 24, lūgums atdot atpakaļ kādu lietu, *paka ķiku* (= pakaļ krusttēvam (skrējis) 1; 7, 9, *pa-ka a-ti* (= pakaļ ratiem), *sumpu ci!* (= somu ciet!) 1; 7, 16, *du ci!* (= durvis ciet!), *nū! ku-pa!* (= nost kurpi, t.i. aut nost!) (bieži), *pā-pu nū!* (= cepuri nost), *a-ka sūn!* (= atkal suns; rāda bildē uz vēl kādu suni), *a-ka ķiku!* (rāda uz otru vīrieti attēlā), *a-ka ķi-ku!* (uz trešo).

8) Subjekts kopā ar "nav" vai (retāk) ar "ir":

aci nau (= grāmatas par) lāci nav (plauktā) (bieži lietota frāze), *pu-pa nau* (= pupas nav (tikai traukā, ko paņēmis rokā) 1; 7, 9, *e e e nau* (= kakas (biksē) nav) 1; 7, 23, *senta nau* (= (plecu) lences nav, noņemtas) 1; 7, 2, *sauķi i!* (= slauķi, t.i. divieļi ir (atkal pakārti parastajā vietā)).

Retumis sastopams īpatnējs "nav" savienojums ar kādu adjektīvu, noliedzot, ka attiecīgais priekšmets būtu ar tādu īpašību, piem., *auka nau! sīsa* (= (ūdens) nav auksts, (ir) silts).

9) Noliegums "nē" tūlīt aiz kāda izsaukuma vai jautājamā vārdiņa:

va! nē! (= vaļā! nē!) (mēģina attaisīt durvis, bet konstatē, ka tās ir ciet un pats tās nespēj atvērt) 1; 7, 15, (nevar attaisīt burciņas vāku) 1; 7, 10, *ō! nē!* (= (par) lielu! nē!) (mēģina dabūt pogas iekšā burciņā; ja gadās kāda lielāka, ko nevar iebāzt, tad atkārti šo pašu frāzi) 1; 7, 9.

Interesants ir izsaukuma "ej nu!" pievienojums aiz kāda stāstījuma. Šķiet, ka pamatā ir MEMMES runā noklausītas izteiksmes pārņemums; līdzīgās situācijās MEMME uz BĒRNA stāstījumu vai lūgumu smiedamās mēdz teikt, piem., "ej nu! Dainis grib ģērbt kurpes nost!" Pēc konstrukcijas šis gadījums ir tuvs tam, kur BĒRNS pats jautā un pats tūlīt arī atbild, citiem vārdiem, pats savā runā pārņemdamas arī to, ko normāli gaidītu kā paskaidrojuma atbildi no pieaugušo puses.

Tā: *nū ! ku-pa, en nu !* (= nost kurpi, ej nu !) 1; 7, 7, *asāsā tu, eⁿnu !* (= atslēga tur, ej nu !) (rāda zem galda, kur pakritusi atslēga) 1; 7, 18.

Kaut kas līdzīgs tam, ka BĒRNS pievieno savam teikumam gaidāmās pieaugušo atbildes daļu, ir arī šādās atzīmētās frāzēs:

BĒRNS (savā nodabā, it kā "skaļi domājot"): *pum da-bā mā* (= prom darbā mājā) 1; 7, 20, t.i. konstatējums, ka tētes pašlaik nav tuvumā, viņš ir "projām darbā", bet vēlāk nāks atkal "mājā" (ļoti parasta turpinājuma replika, ko mēdz teikt MEMME, atbildot uz BĒRNA jautājumu par TĒTI).

Cits, mazāk skaidrs piemērs (kas novērots vairākkārt 20 mēnešos) ir: *zem bau ķi-ku* (= zemē blauks ! krusttēvs/ -a), piem., 1; 7, 25 (kad BĒRNS iet pa ielu garām kādam divritenim, kas apgāzies); sekojošais "krusttēvs" varētu būt sakarā ar domu, ko MEMME dažkārt pieminējusi līdzīgā kopsakarā — vai nu to, ka gan jau nāks krusttēvs, kas atkal uzcels riteni, vai arī to, ka nokritušais ritenis nav ne tētes, ne memmes, bet kāda sveša krusttēva.

10) Plaši pārstāvēts ir teikumu tips, ko veido subjekts (substantīvs) kopā ar predikātu. Pēdējo var izteikt

- a) adjektīvs (visai bieži)
- b) adverbiāls, kas var būt adverbs (visparastāk "ciet", "vaļā") vai adverbiālā nozīmē lietots substantīva lokatīvs, kā arī cita sastingusi locījuma forma
- c) verbs (šādā funkcijā vēl tikai retas verba formas — bez augstāk minētajām "ir" un "nav", arī vēl "ēd", "tup", "guļ", "sēž").

- a) *agi a-si* (= nagi asi) 1; 7, 13, *ma-t i sa-pa* (= mati slapji, izmazgāti) (vairākkārt), *bibibi haba !* (= bikse laba, t.i. sausa) 1; 7, 19, *sa-pa ze-te* (= slapja (ir) zeķe, t.i. izmazgāta) 1; 7, 21, *gigigi ka !* (= gludeklis karsts) 1; 7, 25.

Adjektīva nozīmi (apm. mīļš) ieguvis pieaugušo mīlināmā vārda forma Mikiņš, sal. *māmmi mi-ki!* 1; 7, 23, *mi-ki māmm!* (rakstot "vēstuli" memmei) 1; 7, 25.

- b) *a-ti a-fa* (= rati (atstāti) augšā (pie dārza ieejas)) 1; 7, 13, arī ar otrādu vārdu seku: *a-fa a-ti, u-ga va* (= logs va-

lā) 1; 7, 13, *ku-pu va* (= kurpe vaļā) 1; 7, 14, *sa-pa va* (= skapja (durvis) vaļā), *pā-pu pu-su !* (= cepure pušu), *tātā a-tā* = tēte atā, aizgājis), *du ci !* (= (aizver) durvis ciet !), *māmmā i-pa* (= memme (ir) istabā) 1; 7, 19, *s̄ u-ka* (= siers (man ir) ruokā) 1; 7, 21, *ada mu-te* (= adata mutē) (MEMME saņēmusi matu spraudīti lūpās) 1; 7, 10, *cū-ci zem* (= klucis (nokritis) zemē) 1; 7, 20, *ju-tā ma-se* (= virtuvē (ir ienesta rakstām)mašina) 1; 7, 28.

Grūtāk uzminama nozīmju saistība frāzē *sumpu pē* (= somā piena (pudele)) 1; 7, 1; to teikdams, BĒRNS rāda uz iepirkumu somu, kurā jau ielikta tukša piena pudele, lai ar to MEMME ietu uz piena veikalu.

- c) *Dai tu-pa* (= Dainis tup), *māmmā tu-pa* (= memme tup) 1; 7, 8, *māmmā šu-ta* (= memme šuj) 1; 7, 16, *Dai ede !* (= Dainis ēdis, t.i. grib ēst (apelsīnu)) 1; 7, 14, *tātā cūc* (= tēte čuč) 1; 7, 29, *Dai sau* (= Dainis slauka);

ar neparastu vārdu seku: *sā ķi-ku* (= sēž krusttēvs)(par braucēju uz rotaļu motora) 1; 7, 25 un 1; 7, 26, *tātā gu* (= tēte gul) 1; 7, 26.

Predikāta funkcijā interjekcija, onomatopoēze:

tātā pu-ku pu-ku ! (= tēte pļunku pļunku = mazgājas) 1; 7, 29, *a-cis ti-pu ti-pu* (= lācis cipu cipu) (rāda, kā lācītis iet) 1; 7, 9.

11) Teikums veidots bez vārdā nosaukta subjekta, bet ar predikātu kopā ar piederīgo tiešo objektu. Parastākais verbs predikāta funkcijā tad ir "gribu", "vāru" un "ņemšu", un šīs darbības veicējs domāts runātājs (bērns) pats. Vārdu secība tādā vārdu savienojumā svārstās: reizēm objekts stāv pirms, reizēm pēc attiecīgās verba formas:

(*gm*) (*gm*) (*gm*) *ge. ba !* (= gumiju gribu) (grib izdzēst uzrakstīto) 1; 7, 1, *abu gi-ba !* (= ābolu gribu !) 1; 7, 1, *dimpa giba !* (= dinamo (spuldzīti) gribu !) 1; 7, 3, *vā putu* (= vāru putru) (rotalā maisa ar karotīti katliņā), ļoti bieži dzirdama frāze.

Retumis objekta funkcijā nav substantīvs, bet pronomens, piem., *gi-ba ūtu* (= gribu otru) 1; 7, 4.

Diezgan bieži divu vārdu savienojums ir vārdā nenosauktā galvenā verba papildinājums ar infinitīvu un no tā atkarīgo objektu, piem., *aizi a-sa* (= avīzi lasīt) (BĒRNS grib, lai dod viņam avīzi "lasīt") 1; 7, 11, *ma-sa a-sa* (= (ar) mašīnu rakstīt) (BĒRNS rausta skapīša durvis, zinādams, ka tur iekšā ir rakstāmā mašīna, ko gribētu dabūt ārā un ar to parakstīt) 1; 7, 9. Citi piemēri: *sū-pa tu tū* (= (ar) svilpi (pūš) tū tū !) (pats mēģina papūst) 1; 7, 12, *kā tipu tipu* (= kājām (iet) tipu tipu (vēlos)) 1; 7, 13.

Vesela virkne BĒRNA runā dzirdētu vārdu savienojumu nav nekas cits kā pieaugušo valodā parastu stabilu vārdkopu atveids. Tā, piem., savienojumu "ņemt rokā", "stāv kājās", "prom darbā", "tālu projām (darbā)", "vāru putru", "blauks zemē !", sal. BĒRNA biežos izteicienus *sāu kā* (= stāv kājās), *bau zem* (= blauks zemē (nokritis)), *tā tā ! dabā !* (= tālu tālu, darbā !) (raužas nost no vadājamās siksniņas, lai varētu viens pats aizskriet projām) 1; 7, 4, *gu ! aiĵuzū* (= gulēt aiĵu žūžu !) (mudina TĒTI nākt gulēt) 1; 7, 10.

Toties daudz retāki 20. mēnesī vēl ir tādi teikumi vai teikumu daļas, kurās apvienoti vairāk nekā divi vārdi. Trīslocekļu teikumi kļūst parasti tikai nākamā mēneša pirmajā nedēļā.

Tomēr arī 20. mēnesī atzīmētas vairākas pagaras frāzes, ko var vērtēt par vairākiem divu locekļu teikumiem, piem., (vienā laidā teiktais): *tātā nav tātā i-pa tātā gu* (= tēte nav, tēte istabā, tēte guļ) (saruna starp BĒRNU un MEMMI norit vannas istabā, kamēr TĒTIS atpūšas istabā) 1; 7, 29, *Dai ma gu-gā, tātā ū gu-gā* (= Dainis mazā gultā, tēte lielā gultā) (tai brīdī BĒRNS guļ savā gultiņā, TĒTIS viņam blakus savā, lielajā) 1; 7, 29; līdzīgi arī: (bez kādas pauzes starp vārdiem) *nū tū ! cice !* (= nost to (kreklu), citu (ģērbt)!) 1; 7, 22, vai: *nū ! nū ! sa-pa* (= nost, nost, skapī) (grib, lai MEMME liek nost viņa noģērbtās kurpes) 1; 7, 23.

Visas šīs pagarās frāzes atzīmētas mēneša beigās un rāda pāreju uz periodu ar trīslocekļu teikumiem, kas sākas ar 21. mēnesi.

Starpposmam raksturīgi ir gadījumi, kad BĒRNS runā savā nodabā, it kā skaļi domādams. Tā, piem., pa to laiku, kamēr MEMME viņu apģērbj vai noģērbj, BĒRNS ar vārdiem paskaidro katru notiekošo vai tūlīt gaidāmo darbību, piem.,

kā ba-sa !ba-sa ! nau ! (= kāja basa, basa, nav !) (MEMME tai laikā velk BĒRNAM zeķi kājā), *ku-pu !ū-tu ku-pu !pac !* (= kurpi !otru kurpi ! pats !) (grib pats aut kurpes kājā).

Pirmo trislocekļu teikumu galvenie tipi BĒRNA valodā ir:

- 1) subjekts + predikāts + piederīgais objekts (substantīvs netiešā locījumā vai infinitīvs). Par subjektu parasti ir "memme" vai BĒRNA paša vārds:

mämmä a-sa fafa (= memme raksta (ar) spalvu) 1; 7, 12, *Dai sau* (neliela pauzīte) *dīva* (= Dainis slauka divānu) 1; 7, 18.

- 2) predikāts + tā paplašinājums ar objektu (datīva un akuzatīva nozīmē):

vā pu-tu a-ci (= (BĒRNS) vāra putru lācim) (rotaļājas) 1; 7, 17, *kūk ņem u-kā* (= (BĒRNS grib) koku ņemt rokā) 1; 7, 27.

- 3) subjekts + (predikāts izlaists) + papildinātājs (lokālā nozīmē):

Dai ūu gu-gā (= Dainis (grib rotaļāties) lielajā gultā) 1; 7, 26, *mangu tas ja-ka* (= (uz) balkona (bija) tā jaka) (BĒRNS tur rokā savu jaku, kas vakar bija žāvējusies uz balkona) 1; 7, 25.

- 4) divi subjekti + predikāts:

(km) (km) ķiku a-tā (= krustmāte (un) krusttēvs aizgājuši) 1; 7, 18.

- 5) Subjekts (kas tuvāk apzīmēts ar piederības ģenitīvu) + predikāts:

Dai kā ba-sa (= Dainim kāja (ir) basa) 1; 7, 20.

- 6) Dažādi:

Teikums var iegūt triju locekļu raksturu, ja viens no vārdiem tiek atkārtots: *ābu! ābu! ēde* (= ābolu, ābolu, ēst!) ņem! (rāda, it kā ko bāztu mutē; grib ēst ābolu un turēt, ņemt pats to rokā) 1; 7, 10.

Verba vietā predikāta funkcijā var stāvēt kāda interjekcija, piem., *Dai ķi-pu ķi-pu kā* (= Dainis cipu cipu kājām) (negrib sēdēt ratiņos, bet iet pats) 1; 7, 20. *da-ba apapa bābā* (= (no) darba atpakaļ (pie) bērna) (MEMME tikko pārnākusi mājā pēc lekcijām

universitātē, "no darba") 1; 7, 3;

auka nau ! si-sa ! (= auksts nav, silts) (rauga ar roku ūdeni un konstatē, ka tas nav auksts).

20. mēnesī atzīmēti arī daži 4 vārdu teikumi. Vairumā tie ir pieaugušo runā bieži dzirdētu teicienu (daļējs) atkārtojums.

Tā, piem., TĒTA mācīto pantiņu

māja, māja,

kāja, kāja,

liela kāja

mājā gāja

BĒRNS atkārtō: *mā mā* (augstākā balsī)

kā kā (zemākā) 1; 7, 29;

no dziesmiņas

vāru vāru putru,

ņam-ņam ņam-ņam !

BĒRNA valodā rodas: *vā vā pu-tu, am-am !* 1; 7, 13.

Cits piemērs:

tete tā pum da-bā (= tēte tālu projām darbā) 1; 7, 23.

1; 7, 8 pierakstīts garākais sakarīgs vārdu kopojums:

vai dede ! pāpu pu-šu ! ai ai ! (= vai dienī ! cepure pušu, ai-ai !)

(pa to laiku, kamēr BĒRNS gulējis, MEMME izārdījusi adīto BĒRNA cepuri, lai to pāršūtu; BĒRNS pārsteigts ierauga izārdīto cepuri uz dīvāna).

1;8

21. mēnesī zīmīgākais progress f o n ē t i k ā ir tas, ka zilbju skaita ziņā veidojas ciešāka saskaņa starp vārdiem BĒRNA izrunā un to paraugformām pieaugušo valodā. Daudzo līdzšinējo vienzilbes formu vietā mēneša beigās rodas divzilbju vārdi, kas pilnīgi vai daļēji līdzinās tiem, ko runā pieaugušie. Piem., *da* vietā BĒRNS tad jau saka *dāzu* (= uz dārzu), *dāzā* (= dārzā); *kā* vietā stājas *kāju* (akuz.) vai *kājā* (lok.); *dau* pārvēršas par *daudzi* (= daudz), *kā* par *kāsa* (ar viegli mikstinātu -s-) (= uz kāša), *mā* par *māju* (= uz māju), *mājā* (= mājā), *ma* par *ma-za* (= maza), *vā* vietā stājas *vāzē* (= vāzē).

Pieaug arī trīszilbju vārdu skaits, pie tam tādus neveido vairs tikai vienas un tās pašas zilbes trīskāršojums (kā, piem., *mimimi* = zīmulis, *bibibi* = bikses, *kukuku* = cukurs, *ģģģģi* = gredzens u. tml.), bet dažādas zilbes, lai gan tās ne visos gadījumos saskan ar vārdiem apkārtnes valodā. Daži piemēri: *āpāķā* (= akmens), *abu-di!* (= labdien!), *jupata* un *supata* (= lupata), *pimpapa!* (= pičpaunā!), *sakaka* (= sarkana), *jabagi* (= zābaki), *zūtātā* (= zeķturis).

No jauna klāt nāk arī īpatnēji divzilbju formu divkāršojumi, tā ka rodas četras zilbes: *bādu bādu!* (= banānu!), *gābi gābi* (= grābeklis), *kāku!* (= karote; kakao; kāstuve), *ķāpi ķāpi* (= kartupelis), *kunkiņ* *kunkiņ* (= kukainis), *puki puki* (= pulkstenis), *tumpi tumpi* (= tomāts), *sinta sinta* (= zilonis).

Tāpat kā iepriekšējos mēnešos, patskaņu garums stipri svārstās; vienā un tai pašā vārdā reizēm dzirdams īss, reizēm pagars vai pat normāla garuma patskanis. Vārdos, kas teikti ar zināmu emociju (prasot, lūdzot, arī raudošā balsī), patskanis var tikt pagarināts jau šā emocionālā motīva dēļ vien, gluži tāpat kā tas iespējams arī pieaugušo runā.

No divskaņiem ar paraugvārdiem pilnīgi saskan ui vārdos *puika* un *puisi* (= puisītis). Turpretim divskaņa uo vietā BĒRNS joprojām runā dažādus u, ū un ō variantus.

Līdzskaņu palatalizācija šai mēnesī vairs nav tik spilgta kā agrāk. l un ļ nav vēl izveidojušies par stabilām skaņām. Mēneša sākumā šis skaņas BĒRNA valodā it kā pazūd, lai tad atkal — šad tad blakus j kā l ekvivalentam — par jaunu parādītos 21. mēneša beigās. Šo l-skaņu BĒRNS artikulē savādi, izbāžot mēles galiņu ārā no mutes un tricinot

to gar lūpām. Tā, piem., uz jautājumu "Un kā tad krustmātes dziedāja?" (par Reitera kora koncertu) atbild ar: *lālālālā!* (ar mēles galiņu ārā no mutes) 1; 8, 7.

Ar šo pašu īpatnējo l-skaņu atdarina lidmašīnu rūkoņu, lietojot to kā apzīmējumu pašai lidmašīnai, piem.: *lll!* (kad dzird gaisā lidmašīnu rūkoņu) 1; 8, 12, arī 1; 8, 13. Skaņa tiek veidota, tricīnot mēles galiņu un valstot to no viena lūpu kaktiņa uz otru. Ap šo pašu laiku l dzirdams arī "lles" vārdā: *lāja* un *lällä* (mēles gals tikai drusku izbāzts no mutes) 1; 8, 13, *lällä* (ar viegli mīkstinātiem līdzskaņiem) 1; 8, 18 un *ll-älli* (= lelli) 1; 8, 26 (visas iepriekš minētās formas teiktas ar stiepto intonāciju).

Skaņa, kas pēc dzirdes atgādina MEMMES runāto l-skaņu, ir ievērota pāris formās: *mallā* un *mallā* (= marle), arī *llimba* (= lime) 1; 8, 13 un *vallā* (= vaļā) 1; 8, 28.

Kā rāda piemēri, tiklab nemīkstinātais, kā mīkstinātais šādā veidā artikulētais plūdenis vēl nestājas visu pieaugušo runāto l un ļ vietā, bet tikai dažos atsevišķos vārdos, un arī tajos vēl ne konsekventi. Blakus "lles" vārdam ar l- joprojām atzīmētas arī vēl agrākās formas ar j-, tāpat, piem., blakus *vallā* pat tai pašā dienā BĒRNS teicis arī (līdz tam parasto) *vajā* (= vaļā).

Izruna svārstās arī vārdos, kuros pieaugušie runā divskani uo. Blakus agrākajam u (kas izrunāts īsāk vai garāk, kā nu kurā vārdā), 21. mēnesī, īpaši mēneša beigās, atzīmēts arī garš vienskanis ō, piem., *zō-gi* (= žogs) 1; 8, 13, *bō-da* (= bļoda) 1; 8, 16, bet arī *būda* 1; 8, 16, *pō-ta* (= poga) 1; 8, 24, *fōgi* un *fōki* (= spogulis) 1; 8, 25, *sō* (= (uz) sola) 1; 8, 29.

Īpatnēja ir metatēze vārdā *anka* (= nāk), ap 1; 8, 20, kad BĒRNS pirmo reizi pārņem vārdu aktīvajā vārdu krājumā. Tā 1; 8, 20 BĒRNS pasaka *anka*, bet pēc kādas minūtes "pārlabo", atkārtojot *nā-ka* (= nāk). Vēl nākamajās dienās šad tad parādās paralēli abas formas, līdz beidzot mēneša beigās nostiprinās pieaugušo normām atbilstoša forma *nāk(a)*.

Toties nepārveidota visu šo mēnesi paliek *mangu* "balkona" nozīmē.

Tāpat kā agrāk, svārstās līdzskaņu balsīgā un nebalsīgā izruna: pieaugušo paraugformai ar nebalsīgo līdzskani BĒRNA valodā reizēm dzird nebalsīgu, reizēm balsīgu variantu, un otrādi. Vārda sākumā z-

vietā brīžiem stājas j-, piem., *jabagi* (= zābaki) 1; 8, 16; savukārt formās, kurās pieaugušo valodā ir j- (piem., "jauns"), BĒRNS nereti saka z: *zūta* (= josta), *Jā* un *Zā* (= Jānītis) 1; 8, 8; 1; 8, 14, *jannu* un *zannu* (= jaunu) 1; 8, 2.

Tādas pašas svārstības vērojamas arī tur, kur BĒRNA lietotais j atbilst kādam citam līdzskanī pieaugušo valodā, piem., *zeije* (= lelle) 1; 8, 6, *ju-te* un *zū-te* (= virtuve) 1; 8, 20.

Līdzīgā veidā m vietā var stāties b-, un otrādi, pie tam ne tikai vārda sākumā, bet arī vidū, piem., *bo-tō* (= motors) 1; 8, 7; 1; 8, 29, *dūbi* (= dūmi) 1; 8, 23, vienreiz formas *bici* (= biksi) vietā atzīmēta *mici mici* (1; 8, 22), *mangu* (= (uz) balkonu).

Dažās formās d vietā tiek runāts n, un otrādi, piem., *nauna* (= nauda) 1; 8, 7, *damba* (= naba) 1; 8, 18, *bādu bādu!* (= banānu!) 1; 8, 21.

d vietā reizēm sastop arī g: *ga-ka* vai *ga-ki* (= dakšiņa) 1; 8, 1, *gi-ki* (= diegu) 1; 8, 13.

Agrāk ievērotā parādība, ka -mm- disimilējies par -mb-, šai mēnesī vairs nav tik parasta. Mēneša pirmajās nedēļās piemēru ir vairāk, vēlāk skaits mazinās: tikai vienreiz gadījies atzīmēt "memmes" vietā *māmba* (1; 8, 13). Citi piemēri:

zeme vai *zembe* (= zemē) 1; 8, 2, *dūm-ba* (= dūmi) 1; 8, 4, vēlāk arī *dūbi*; *kampa* (= kamols) 1; 8, 6, *zīm-ba* (= zīmogs) 1; 8, 7, *ģim-ģimbu* (= dinamo) 1; 8, 13, *cam-pa* (= čaumala) 1; 8, 25, *ķempa* (= ķemme) 1; 8, 20, *fimpa* (= filma) 1; 8, 23, *tumpi tumpi* (nedaudz agrāk lietotā *tum tum* vietā) (= tomāts) 1; 8, 29.

Paralēli tam arī -n(n)- vietā dzirdams -nd- vai -nt-, reizēm arī -nk-:

kanka (= kanna) 1; 8, 14, *panta* (= panna) 1; 8, 14, *vanda* (= vanna) 1; 8, 16, *vanna* vai *vamba* (= vanna) 1; 8, 18. Tomēr — bez disimilācijas — atzīmēta forma *jannu* (= jaunu) 1; 8, 16, *meņņe* (= meitiņa) 1; 8, 25.

21. mēnesī vairs nav gadījies ievērot augstāku toni formās *ma* un *ka* (= "mazs" un "karsts"). Šo vārdu vietā BĒRNS sāk lietot garākas formas, kas izrunā daudz neatšķiras no pieaugušo izrunas.

Vispār novērota parādība ir tā, ka kāda vārda izruna BĒRNA valodā tuvāk saskan ar pieaugušo paraugformu, ja BĒRNS tūlīt a t k ā r t o vārdu, ko teicis kāds pieaugušais. Ja saka to vēlāk spontāni pats, vārds parasti neparādās tik precīzā izrunā.

Šai laikā BĒRNS bieži vien — pēc pieaugušo aizrādījuma un mudinājuma — labprāt cenšas pārlabot savu nepilnīgo izrunu. Tā 1; 8, 14 BĒRNS rāda uz galda virsu, kurā iespiestas mazas bedrītes, un stāsta, ka tā ir "bi-te". TĒTIS paskaidro, ka tā nav nekāda "bi-te", bet "bedre". BĒRNS tūlīt atkārto: *be-de*.

Cits piemērs 1; 8, 12: MEMME, cilādama BĒRNA bikses, piemin, ka ņems "biksi". BĒRNS nekavējoties atkārto: *bi-se* (= bikse), bet vēlāk, pats savā stāstījumā, min atkal agrāko formu *bibibi* (= bikses).

1; 8, 24 MEMME pārlabo BĒRNA teikto *paka* (= pača): tā ir "pača". BĒRNS atkārto: *pa-ca* (ar viegli mikstinātu c).

Šai laikā BĒRNS ar patiku atkārto arī tādus vārdus, ko savā aktīvajā runā vēl nelieto un ko varbūt arī nemaz tik skaidri nesaprot.

Tā, piem., kādā reizē MEMME sarunājas BĒRNA klātienē ar kādu paziņu un piemin vārdu "vēss". BĒRNS ievēro šo vārdu un tūlīt atkārto, pie tam ļoti pareizā izrunā. Citā gadījumā tiek atkārtots MEMMES teiktais meitenes vārds "Inta".

Svārstīšanās izrunā joprojām ir liela: vairākkārt BĒRNS pasaka kādu vārdu ļoti līdzīgi pieaugušo izrunai, bet jau nākamajā stundā vai dienā atgriežas pie senākās, mazāk precīzās izrunas formas. Tādējādi jauca, piemēram, varianti (agrākais) *bibibi* un (jaunākais) *bici* (= bikse).

Zilbes *i n t o n ā c i j ā*, tāpat kā agrāk, nav atbilstības starp apkārtnes valodas paraugformām un BĒRNA izrunu. Viņa valodā dominē stiepti krītošs tonis vārdos, ko vecāki runā ar stiepto intonāciju. Toties visai precīzi tiek atdarināta emocionālā intonācija, īpaši vārdos ar izsaukuma raksturu, piem., *bāi de de!* (= bai dieniņ!), *nu ja!* (= nu ja!), *fē-ki, fē-ki!* (= sveiki sveiki!). Ar apkārtnes valodā parasto un pilnīgi atbilstošu mudinājuma intonāciju atzīmēta frāze *ūtu kāju!* (= otru kāju!) (tai brīdī BĒRNS "mazgā" TĒTI un grib, lai viņš ļauj nomazgāt arī otru kāju).

Toties jauna parādība 21. mēnesī ir pieaugušo runai tuvā *t e i k u m u i n t o n ā c i j a*, pie kam atsevišķie vārdi kā daļas iekļaujas sakarīgajā koptekstā. Piem.: *bumb nau. tu bumba* (= bumbas nav, tur (ir) bumba) (tai brīdī bumbiņa pazūd zem gultas) 1; 8, 4; vārdu vienu pašu par sevi uzrunājot, parasti ir tikai *bumba!* Citi piemēri: *māmm gāba kē* (= memmes grāmata (uz) krēsla) 1; 8, 24; *dabu māmmā fici!*

vai *māmm dabu fici!* (= mudinājums, lai MEMME iedod viņam sveci) 1; 8, 27, *māmm apa zeme* (= memmes lapa (nokritusi) zemē) 1; 8, 27, *puik au-da* (= puika raud) 1; 8, 17 (atsevišķi izrunājot, parastā forma ir ar izrunātu galotni: *puika*), *ka ninn nē, adzi ninni!* (= karstu ninni nē, atdzisušu ninni!) 1; 8, 27, *mimm nau, mimm nau!* (= zīmuļa nav!) 1; 9, 7, *bas kāa* (= basa kāja) 1; 8, 7, *bas tā* (= tā kāja ir basa) 1; 8, 7 (visparastāk šis vārds tiek izrunāts divdaļīgi *ba-sa*), *as Dai!* vai *asa Dai!* (= Dainis raksta (ar mašīnu)) 1; 8, 4.

Tāpat kā atzīmēts agrāk, dažus vārdus, par kuru izrunu jūtas nedrošs vai kuru izrunu piemirsis, izrunā vispirms *č u k s t o š ā* balsī. Tā, piem., šai mēnesī bilžu grāmatas tiek šķirstītas daudz retāk nekā agrāk, un kad MEMME kādā reizē (rādīdama uz cāļiem kādā bildē) vaicā, kas tie tādi, BĒRNS nočukst: *cāci* (= cāļi) 1; 8, 22. Līdzīgi uz jautājumu, ko dara puisītis bildē, BĒRNS atbild ar izčukstētu *jai* (= jā) 1; 8, 25; piemirsis arī "cūkas" vārdu un to tikai nočukst: (apm.) *kūve*.

H o m o n ī m u skaits 21. mēnesī daudz neko nemazinās: daži iepriekšējie gan izzūd, bet to vietā rodas klāt jauni. Tā:

zas (= zars; zaļš),

kā-sa (= (uz) kāša), bet (gan ar īsāku patskani) *ka-sa* (= karsta — par novārītu, vēl neatdzisušu olu),

pi-ki (= pirksti, bet mēneša beigās arī = pirkt),

aize (= maize; avīze; bez tam formai tiek piešķirta vēl trešā nozīme "aiziet"),

suka (= suka; skudra),

dusu (= dušu, vēlāk arī = drusku).

Daudzie homonīmi dažu labu reizi pat MEMMEI sagādā grūtības izprast, ko BĒRNS domājis, ja nepalīdz konteksts un situācija. Ja sarunas turpinājumā MEMME vairākkārt pārprasa, minstinādāmās pēc iespējamās nozīmes, BĒRNS noraida visus tos atbildumus pieaugušo valodā, ko viņš tai mirklī nav gribējis teikt, bet apstiprina īsto.

M o r f o l o ģ i j ā 21. mēnesī nav vērojams nekāds jūtams progress. Atsevišķos vārdos sāk veidoties vienskaitļa un daudzskaitļa formu pretstats, piem., *ma sifs* (= mazs šķīvis) 1; 8, 18, bet — tai pašā dienā — *šīvi divi* (= divi šķīvi), *zas* (= zars), bet *zasi tu!* (= zari tur!)

1; 8, 17. Citi piemēri: *Dai papis* (= BĒRNA papīrs) 1; 8, 17, blakus parastākajai formai *papī* (= papīri), *pu-ta* (= putns), bet *pu-ti* (= putni).

Pirmo reizi šai laikā atzīmēts šķirojums adjektīvā pēc dzimtes galotnēm: *kas* (= karsts, par ūdeni) 1; 8, 24, bet *ka-sa* (= karsta, par novārītu olu) 1; 8, 25. Pagaidām tie tomēr ir tikai atsevišķi gadījumi. Visumā vienskaitļa un daudzskaitļa galotnes vēl netiek šķirotas. Arī adjektīvos viena un tā pati forma, piem., *sa-pa*, var tikt attiecināta uz abu dzimšu lietvārdiem.

Daudzskaitļa nozīmē lietotām sieviešu dzimtes formām trūkst daudzskaitļa galotnes, piem., *divi kupe* (= divas kurpes), *divi kanka tutū* (= divas kannas pazudušas).

Noteiktāk veidojas starpība starp nominatīvu un netiešajiem locījumiem (akuz., lok.), īpaši tur, kur (ā- un ē-c. vārdos) nominatīvs beidzas ar -a, -e, bet akuzatīvs ar -u, -i. Skaidrāk galotņu starpība parādās zināmās frāzēs, kur attiecīgais vārds bieži atkārtojas kopā ar noteiktu verbu. Tā 1; 8, 13 uz MEMMES jautājumu: "kur kuģis peld?" BĒRNS atbild: *ūdi* (= pa ūdeni) 1; 8, 13, turpretim nominatīva nozīmē parasta forma ir *ūde*. Tai pašā reizē uz jautājumu "ko velk ārā no ūdens?" (bildē) BĒRNS atbild: *zivi* 1; 8, 13.

1; 8, 25 atzīmēti divi viens otram tieši sekojoši teikumi:

tātā kanku (= tēte (nāk ar) kannu), bet, kad TĒTIS ienācis ar kannām (gaidīta bija tikai viena kanna!) un BĒRNS nevar ieraudzīt, kur tās noliktas, viņš konstatē: *divi kanka tutū* (= divas kannas tutū, t.i., nav nevienas no abām kannām).

Akuzatīva galotne varētu būt formā: *sau su-tu* (= slauka (ar) slotu) 1; 8, 21.

Nominatīvs no "sveces" vārda BĒRNA izrunā parasti ir *fica*, bet 1; 8, 27 BĒRNS prasīgā tonī sauc: *fici Dai!* (= sveci (dod) Dainim = man!).

Akuzatīva galotne varētu būt arī no "memmes" vārda frāzē *dauda mämmi* (= danco ar mämmi) 1; 8, 19.

Par zaļu zīmuli runājot, BĒRNS saka *zas* (= zaļš), bet ar akuzatīva nozīmi *zasu* 1; 8, 18.

Mēneša pēdējā nedēļā, kad BĒRNA valodā no agrākajām vienzilbes formām izveidojas divu zilbju vārdi, rodas noteiktāks locījumu galotņu šķirojums arī lokatīvā, salīdzinot ar nominatīvu vai akuzatīvu.

Tā, piem., *dāzu* (= uz dārzu), bet *dāzā* (= dārzā), *māju* (= māju; uz māju), bet *mājā* (= mājā) un *māja* (= māja), *kāju* (= kāju), bet *kājā* vai *kāja* (= kājā).

Viskaidrāk locījumu un dažādo dzimšu formas atšķiras norādāmajos vietniekvārdos. Aktīvs un plaši lietots šai mēnesī ir "tas", "sis", "šitas", no kuriem visbiežākā ir forma "tas". Vienskaitli forma *tū* (ar svārstīgu intonāciju), liekas, vienmēr ir akuzatīva nozīmē. Vienskaitļa nominatīvā parādās abu dzimšu formas: *tas* un *tā*, bet šķirojums pēc dzimtēm ikreiz neatbilst pieaugušo valodas praksei. Tā ar "tas" BĒRNS norādījis gan uz rabarberu saišķi, zīmuli, puisīti, gan arī uz zosi (attēlu bilžu grāmatā) 1; 8, 7. Forma "tā" visparastāk attiecināta tikai uz sieviešu dzimtes priekšmetiem: kāju, biti, pogu, grāmatu, bumbu. Datīva un lokatīva nozīmē ievērotas šādas locījumu formas: *tam ku-pe* (= tai kurpē, tai kurpei?) 1; 8, 27; ja domāts datīvs, tad tas pagaidām būtu pirmais datīva formas lietojums.

Daudzskaitli šis vietniekvārds lietots daudz retāk: 1; 8, 22 ar *tās* BĒRNS norāda uz zirga kājām (attēlā), bet ap 1; 8, 23 aktīva kļūst īpatnējā forma *tīsi* (= tie un tās), kas tiek attiecināta gan uz vīriešu, gan sieviešu dzimtes lietvārdiem.

Pārējos vietniekvārdus dažādos locījumos gadījies atzīmēt pavisam reti: no "šis" akuzatīvā parādījusies forma *sū* (= šo) (norādot uz mēteli), bet ar lokatīva nozīmi dzirdēta forma *sī* (= šai, šajā) (par kāju) 1; 8, 24 un 1; 8, 27.

No "šitas" atzīmēts tikai vienskaitļa akuzatīvs *sitū* (= šito).

V e r b u formas vēl nerāda laiku un personu atšķirīgās galotnes. Šāda starpība redzama tikai no palīgvārda "būt": *i* (= ir), *nau* (= nav), *bu* (= būs), un šīs formas tiek arī atbilstoši lietotas tagadnes un nākotnes nozīmē. Piemēri: *tēte nau*, *tēte bu!* (= tēte nav, tēte būs, t.i. TĒTIS ir aizgājis, bet drīz nāks atpakaļ). Pretstata teikumos ar *i* (= ir) un *nau* (= nav) tiek veidota starpība starp apstiprinājumu un noliegumu 1; 8, 5. Turpretim forma *ede* (kas pēc formas šķiet atspoguļojam pieaugušo valodas nākotnes formu "ēdis") tiek izmantota arī tagadnes nozīmē. Tā: *māmmā ede* (= memme ēd!) (BĒRNS pienācis pie virtuves durvīm un konstatē faktu) 1; 8, 10. Nākotnes forma ir pamatā BĒRNA runātajai formai *sūs* (= šūs) 1; 8, 10, arī *māmmā dus* (= memme dos) 1; 8, 18 (BĒRNS to

atbild kā turpinājuma domu pēc tam, kad MEMME brīdinājusi, lai BĒRNS pats neņem, bet lai pagaida, kad viņam kāds to iedos).

Formālās tagadnes formas izmantotas, stāstot par notikumiem, kas norisinās patlaban, bet reizēm izsaka arī tuvas nākotnes nozīmi. Turpretim joprojām trūkst no pārējiem laikiem atšķirīgu pagātnes formu. Par pagātnes notikumiem BĒRNAM arī reti kad iznāk stāstīt. Ja kādreiz tas nepieciešams, viņš izlīdzas ar tagadnes formu. Uz nesenu pagātņi attiecas vairākkārt atzīmētais *dabu* (= dabūja), ar ko BĒRNS pavēsta, ka izvilcis atslēgu no atslēgas cauruma, rāda to vecākiem un paskaidro "dabu atslēgu (ārā)" 1; 8, 1. Bet pašas verbu formas, ko BĒRNS izmanto stāstījumos par notikušām lietām, pēc galotnes un citām pazīmēm vēl nenorāda uz savdabīgu pagātnes laika kategoriju.

Ž e s t i 21. mēnesī tiek lietoti daudz skopāk nekā senāk. Pieaugušo sarunās parasti žesti (kas no turienes pārņemti arī BĒRNA valodā) ir, piem., *tu ma bibi* (= tur mazās biksītes - rāda ar roku uz gultu, kur bikses noliktas) 1; 8, 4 vai *site!* (= šite! - rāda ar roku uz grīdu, kur lai MEMME liek rakstāmmašīnu 1; 8, 14) vai citā reizē rāda uz pieri, ko sasitis (1; 8, 15). Atbildot uz MEMMES jautājumu "kas tad tur (= grāmatā) ir rakstīts?", BĒRNS velk ar pirkstu gar burtu rindām un imitē lasīšanu: *ā bē sē* (= ā bē cē) 1; 8, 16. Cits gadījums: *bābā tātā* (= pie bērna tēte) - sit sev ar rokām pa krūtīm, rādot, ka TĒTIS atnācis pie viņa atpakaļ 1; 8, 7.

Vēl citā reizē BĒRNS piegājis pie MEMMES rakstāmgalda, rausta skapīša durvis, kur stāv rakstāmmašīna, un sauc: *ma-si a-sa* (= ar mašīnu rakstīt) (rāda ar abu roku pirkstiem, it kā rakstītu abrocīgi pa mašīnas taustiņiem), *jā!* 1; 8, 7.

1; 8, 7 atzīmēta arī frāze *gā si-ki* (= garu siksnu), ko pavada žests, izplešot abas rokas, it kā rādot, cik garu siksnu.

Kādā citā gadījumā - istabā, kur neviens nepošas iet projām, BĒRNS iet klāt pie MEMMES un TĒTA, sniedz tiem roku un krata, it kā atsveicinoties, un saka atvadu vārdus *fēki fēki!* (= sveiki, sveiki!) 1; 8, 5.

Cik stipri attiecīgais pavadžests saistās ar šiem vārdiem, kas lietojami sveicienā sarokojoties, rāda arī vērojums 1; 8, 15: MEMME

stumj BĒRNU ratiņos. Kaut kādas asociācijas dēļ BĒRNS pēkšņi iedomājas sasveicināšanos, krata (gaisā) savu labo roku un saka: *abudi!* (= labdien!), pēc tam atkārti tādas pašas kustības, bet ar garākiem lokiem, un saka: *fēki fēki!* (= sveiki, sveiki!).

1; 8, 23 BĒRNS sēž TĒTIM klēpi, tad pēkšņi pats sāk lecināties un skaita dopināšanas pantu sākuma vārdus: *dop dop igā!* (= dop dop Rīgā!), pēc tam piemetina *kungi!* (= (tā jā) kungi!). Tie ir fragmenti no bērnu dziesmiņas, ko viņam bieži vien skaitījis TĒTIS, lecinot uz ceļgaliem.

Visplašāk lietotais žests ir tas, ar ko pavada "nav" vai "tutū" un kas ir sekundārs, iepriekš noskatīts pieaugušo izdarībās, sarunās ar viņu.

1; 8, 8 MEMME sarunā ar atnākušo ciemiņu pieminējusi Jānīti. BĒRNS, kas seko sarunai: *Jā nau! tutū!* (plāta rokas).

Citā reizē BĒRNS pats meklē savu lācīti, nevar atrast, staigā pa istabu, rokas plātīdams, un atkārti *nau! nau!* 1; 8, 5.

Bez kāda pavadžesta (pretēji agrākajai praksei) mēneša beigās tiek teikts paldies ar emocionālu intonāciju, piem., *dēes!* 1; 8, 28.

21. mēnesī raksturīga ir tieksme *a t k ā r t o t* pieaugušo iepriekš teiktos vārdus un teikumus vai teikumu daļas, pat tai gadījumā, ja tie pēc nozīmes BĒRNAM vēl sveši. Atkārtot var vienu, divus vai pat trīs vārdus – pēdējā gadījumā gan vismaz viens no tiem jau agrāk bijis BĒRNA aktīvajā vārdu krājumā. Tūlīt atkārtotās frāzes savā fonētiskajā tērpā mēdz būt visai precīzas.

Tā, piem., kad 1; 8, 15 BĒRNA klātienē tiek pieminēta Inta, BĒRNS tūlīt atkārti *Inta* (ar to pašu stiepto intonāciju kā paraugvārdā). 1; 8, 17 BĒRNS atkārti MEMMES iepriekš teikto "bērni raud": *bā auda*; spontānā runā "bērna" visparastākā forma ir *bā bā*.

Šai laikā BĒRNS atkārti arī kādas citas (piem., vācu) valodas vārdus, kas viņam nevar būt saprotami.

21. mēnesī pieaug BĒRNA mērķtiecība un apzinība darbībā. Viņš seko pieaugušo runai un saprot visas parastākās ikdienā lietojamās frāzes. Novērota arī noteiktas gribas izpausme, piem., paklausa aizliegumam pat tad, kad kaut ko ļoti grib dabūt vai darīt, bet vecāki neļauj. Bieži vien protestē, raudot, bet beidzot tomēr paklausa. Izdara apzinīgi daudzus vienkāršākus rīkojumus, piem., pārnes vienu

priekšmetu no vienas telpas uz otru, sameklē tur nosviestu mantu, vakaros sakārto savas rotaļlietas parastajā vietā, piem., izmētātos klucīšus atpakaļ kastē.

1; 8, 8 MEMME virtuvē iedod BĒRNAM gabaliņu šokolādes mutē un otru gabaliņu rokā, lai to aiznes TĒTIM otrā istabā. Iedams uz istabu, BĒRNS nenociešas un pusi no iedotā gabaliņa vēl nokož, bet pārējo tomēr sniedz TĒTIM, tā parādot zināmu gribas spēku. (Šokolādi dabū reti, un tā varen garšo.)

Ļoti spilgti izteikta piederības apziņa, pie tam ne tikai sargājot savas mantas, bet laikam arī cenšoties ieturēt ierasto kārtību, lai vienai noteiktai personai piederīgās mantas nesajauktu ar kādām citām. Kad pilsētas parkā BĒRNA bumbu paķer svešs puika, skrien tam pakaļ un izmisīgi sauc: *Dai bumba!* (= Daiņa bumba, t.i. tā ir mana bumba!).

Pretojas, kad viņam kāds pa jokam grib uzlaikot MEMMES vai TĒTA cepuri, un paskaidrojot sauc, ka viņa cepure ir garderobē. Tāpat negrib, ka viņa cepuri uzliek galvā kāds cits, piem., MEMME. Kad 1; 8, 10 MEMME, kopējā pastaigā ar BĒRNU, apmet sev ap pleciem TĒTA mēteli, BĒRNS uztraukts protestē, lai MEMME velk TĒTA mēteli nost.

Prot salīdzināt dažādus priekšmetus un pazīst, piemēram, veikala logos lietas, kas ir tāda paša tipa kā viņam pazīstamie priekšmeti mājās.

Cepuru veikalā ierauga platmali plauktā un sauc, ka tur ir "tētes cepure". Braucot ratiņos garām skatlogam, kur izliktas tāda paša veida vasaras cepures, kādu valkā BĒRNS, viņš iesaucas: "Daiņa (= mana) cepure!"

Laikam pirmajā mirklī ir doma ne tikai par līdzīgumu, bet par savu īpašumu, jo, to teikdams, pieķer sev ar pirkstu pie savas cepures, it kā pārliecinādamies, vai tā vēl ir galvā.

Līdzīgi, ejot gar rakstāmlietu veikalu, pamana logā pildāmspalvas un konstatē, ka tur ir "tētes spalva".

Apzinīgi šad tad imitē pieaugušo izdarības, arī tad, ja neviens nav mudinājis to darīt.

1; 8, 9 rotaļājas ar katliem virtuves skapītī, saliek tos atpakaļ un mēģina aiztaisīt durtiņas. Tas neizdodas, jo dažu katlu vāki iesprūst durvis. Tad BĒRNS īsu mirkli apsver, ko darīt, pastumj katlus dziļāk skapītī un aizver skapīša durvis.

1; 8, 20 BĒRNS pats ar savu ierosmi, kamēr MEMME pārliet puķes vāzē, izstiepj no istabas papīra grozu uz virtuvi un rāda MEMMEI, ka saturs jāizber atkritumu spainī. Norāda arī MEMMEI, ka mazākā vāzīte jāliek atpakaļ plauktā, kur jau agrāk līdzīga lieluma puķu trauks stāvējis.

Saprot zināmu notikumu un darbību secību, arī to kauzālo sakaru.

1; 8, 14 rāda MEMMEI drēbē caurumu un stāsta, ka tur jāšuj ar adatu; tāpat pienes klāt MEMMEI savas vecās noplīsušās kurpītes, rāda saplīsušās vietas un stāsta, ka tur vajag ar adatu šūt.

Kad (1; 8, 23) BĒRNS sāk žagoties, skrien pie MEMMES, saucot "tēju!" Bieži vien agrāk, lai žagas ātrāk pārietu, MEMME ir BĒRNAM devusi nodzerties cukurūdeni.

Kad bumba vai cits kāds priekšmets paripojis tālu zem galda vai pagultē, BĒRNS skrien pēc lineāla vai arī sauc, lai viņam padod lineālu (ar to arī pieaugušie nereti tādā situācijā izvilkuši paripojušās mantas ārā).

Ja kāds no pieaugušiem ieminas par ārā iešanu, BĒRNS sauc "ģērbties", iet pats uz garderobi un meklē virsdrēbes.

Kad ierausies lielajā gultā, lai pavingrotos, sauc, lai mauc viņam nost kurpes (jo pieaugušie tā parasti darijuši).

Bieži vien pienes vecākiem klāt kurpes, ja tie noāvuši basas kājas (jo viņam parasti neļauj pa aukstu grīdu skraidīt basām kājām).

Kad TĒTIS pošas iet vannā un dodas uz vannas istabu, grasās viņam nomaukt kurpes ("mazgāties nevar apautām kājām").

1; 8, 16, kad MEMME gatavojas kopā ar BĒRNU doties uz tirgu un vaicā BĒRNAM, ko tad viņi tirgū pirks, BĒRNS min pēc kārtas gan drīz visus produktus, ko tirgū mēdz pirkt (zivi, olas, puķes).

Šai mēnesī cenšas ļoti precīzi noskatīties un atdarināt pieaugušo darbību. Kad tiek pie sejas krēma kārbas, paņem ar pirkstu krēmu un berzē sev gar vaigiem. Kad TĒTIS ir vannā, BĒRNS cenšas viņu "mazgāt" apmēram tāpat, kā MEMME vai TĒTIS līdzīgā situācijā mazgā viņu.

Kad BĒRNS dabū kādu tukšu zāļu pudeli, to it kā saskalina un ar korķi spiež sev pie kāda locekļa, kur esot "pumpa" (= sāpīga, sasista vieta). Prot lokalizēt sasituma vai sāpju vietas. Kad iepotētas bakas un roka stipri piepampusi, nakti mostas augšā un sūdzas "memme, roka sāp". Ja tad pārvaicā, kur īsti sāp, BĒRNS prot arī tuvāk paskaidrot, ka "plecā".

Šad tad eksperimentē ar savu ķermeni, sev kniebnot vai kožot, lai justu, vai sāp. Tā sevišķi ap 1; 8, 1.

Labi atceras vietas un situācijas, kur reiz bijis. Kad pēc kādas nedēļas kopā ar vecākiem dodas atrādīt, kā iepotētās bakas augušas, BĒRNS, ieraugot ārstu tai pašā istabā, raujas atpakaļ un sāk raudāt, saucot, lai memme nāk atpakaļ (1; 8, 16).

Fiziski BĒRNS visu mēnesi ir možs un kustīgs, atskaitot nedēļu, kad aug baku pote un kad jūtas stipri saguris, tā ka negrib ne ēst, ne dzert, ne arī izrāda kādu interesi par rotaļu nodarbībām.

Ap 1; 8, 21 sāk kautrēties no cilvēkiem, sevišķi no bērniem, kas pienāk pie viņa braucamiem ratiņiem — tad griež galvu pavisam uz otru pusi, nodur acis, neiet tuvāk, kaut arī MEMME vedina. Citādi, pa ielu ejot un veikalā, cilvēkiem, ko jau agrāk redzējis, uzsmaida, māj tiem ar roku — gan sasveicinoties, gan projām ejot. Kad mājā atnāk ciemiņi, sākumā ir pabikls un nerunīgs, bet vēlāk, ja atnācējs izrādās pazīstams, mēģina "izrādīties", vēršot klātesošo uzmanību ar kliegzieni, skriešanu vai citāda veida darbību. Tā sevišķi dažu ciemiņu klātienē, kam arī nes rādīt savas bilžu grāmatas un skaidro, kas katrā bildē redzams. Neapzinādamies savas valodas atšķirību, latviski stāsta, piem., pilsētas parkā pie putnu dīķa kādam svešam zviedru zēnam: *gubu tu! tas!* (= gulbis tur! tas!).

Citā kādā reizē, uz bibliotēkas kāpnēm gaidot MEMMI iznākam ārā, visiem iekšā gājējiem un ārā nācējiem stāsta (latviešu valodā), ka "memme iekšā grāmatu mājā".

Ir interese par citu bērnu nodarbībām, seko tām, skatīdamies no balkona lejā uz pagalmu un brīžiem pats skaļi runādams un dzīvodams līdzī, piem., kad bumba ieskrien kur neparedzētā vietā, kāds puika nogāžas u. tml.

21. mēneša otrajā pusē BĒRNS jau kāpj pa kāpnēm, neviena nepieturēts; mēneša pēdējās dienās patstāvīgi kāpj arī kalnā.

Interese par grāmatām šai laikā ir samazinājusies, jo siltajā laikā BĒRNS ilgākus posmus katru dienu pavada laukā, dārzā, pastaigā pa pilsētu vai uz balkona, vērojot bērnu nodarbības pagalmā.

Visskaidrāk jūtamais progress 21. mēnesī skar s i n t a k s i.

Par parastāko saistījumu šai laikā izveidojas trīslocekļu teikums, kam mēneša pēdējā nedēļā lielākā skaitā pievienojas arī četrū un pat piecu locekļu saistījums sakarīgā domu gājienā.

Divu locekļu savienojumu jau ir tik liels skaits, ka nebūtu nekādas nozīmes atzīmēt visus. Pierakstīti ir tomēr visi raksturīgākie paveidi, kā arī tie, kas kaut kā atšķiras no latviešu valodas prakses. Salīdzinot ar iepriekšējo mēnesi, pieaudzis tas teikumu tips, kur predikāts izteikts ar verba formu un tādējādi saskan ar normālā valodā parasto: tas dabiski izriet no tā, ka aktīvo verbu kļuvis daudz vairāk. Raksturīgi piemēri:

- pu-ķe auga* (= puķe aug) 1; 8, 7
- mämme sū* (= memme šuj) 1; 8, 7
- mämmä ede* (= memme ēd) 1; 8, 10
- pac sē* (= pats sēdēt! (savā krēslā)) 1; 8, 10
- tātā ita* (= tēte iet (pār pagalmu)) 1; 8, 17
- tātā dauda* (= tēte danco) 1; 8, 8
- zas auga* (= zars aug, par traukā iestatītu zaru) 1; 8, 26
- atō nāk* (= auto nāk) 1; 8, 26
- dūmba ku-pa* (= dūmi kūp) 1; 8, 4.

Atzīmēti arī teikumi ar pretēju vārdu seku, t.i. ar predikātu pirmajā vietā un subjektu pēc tam. Šī vārdu seka pieaugušo valodā ir mazāk parasta.

- sāu tau* (= stāv taure) (nostata tauri uz mutes) 1; 8, 8
- aize kaka* (= aiziet kaka) (tiek aizskalota atejā) 1; 8, 17
- tūp ka-ķi* (= tup kaķis) 1; 8, 1
- gu mū* (= guļ mūiņa) 1; 8, 7
- ipi Dai* (= ripina Dainis) (BĒRNS ripina gumijas riteni) 1; 8, 29
- auda mämmä* (= raudās memme) (MEMME būs bēdīga, ja BĒRNS kodis viņai rokā) 1; 8, 27
- ädzā Dai* (= redzēt (grib) Dainis (pa logu)) 1; 8, 26
- i äpäķe! nav äpäķä!* (= ir akmens, nav akmens) 1; 8, 27.

Predikātam, kas izteikts ar verbu, kā otrs loceklis var pievienoties arī objekts:

- giba ābu* (= gribu ābolu) 1; 8, 0
- dabu tau* (= dabūt (gribu) tauri) (taure nokritis zem divāna) 1; 8, 3

gibu aputiņ! (= gribu apelsīnu) 1; 8, 5
dabu bumbu (= dabūt bumbu) (rāda uz bumbu zem skapja) 1; 8, 14
sē gāgā (= sēdēt (gribu) pie galda) 1; 8, 6
ka-pe ka-se (= kāpšu (uz) kastes) 1; 8, 22
gī adzi (= griezt (ar) nazi) (sniedzas pēc naža) 1; 8, 19
ma uku (= mazgāt roku) 1; 8, 2
aputiņ ede (= apelsīnu ēd) (stāsta par sevi) 1; 8, 13
zivi piki! (= zivi pirks) (runa ir par iešanu uz tirgu) 1; 8, 29
š vaiga (= lineāla vajag) (grib dabūt ārā bumbu no pagultes) 1; 8, 14
kē vaigi (= krēsliņa vajag) (nes savu krēsliņu uz balkonu) 1; 8, 10
uta vaigi (= otru (pogu) vajag (iešūt)) 1; 8, 7
tātā vaig (= tētem vajag (zīmuli atpakaļ)) 1; 8, 7
tup mämmä (mudinājums MEMMEI, lai viņa notupstas) 1; 8, 29.

Ne sevišķi bieži 21. mēnesī atzīmēti arī jautājuma un atbildes saaugumi vienā teikumā:

te? nē! te? nē! (mēģina atlikt atpakaļ plauktā izņemto papīra lapu, bet tas neizdodas) 1; 8, 4
tam? zaga vai zagaga (rāda attēlā uz sievietēm, kam rokā žagari) 1; 8, 17.

Līdzīgi jautājumi varētu būt MEMMES runas imitējums, jo, šķirstot bilžu grāmatu, MEMME bieži vaicā, lai BĒRNS pasaka, kas kurai attēlā redzamai personai ir rokā vai mugurā.

Vairākos atzīmētos piemēros ir divu lietvārdu apvienojums bez kāda saikļa vai prepozīcijas:

dāti amuņģi! (= desu ar ievārijumu) 1; 8, 12
ķite puta (= ķīselis ar putru) ap 1; 8, 12.

Abos gadījumos runa ir par ēdienu, ko BĒRNAM dod vienlaicīgi no tā paša šķīvja.

Atsevišķu teikumu grupu veido divu vārdu savienojums, kurā otrs loceklis ir norādāmais vietniekvārds. Šāda vārdu seka pieaugušo valodā ir diezgan neparasta, lai gan sarunas valodā iespējama:

bas tā (= basa tā) (rāda uz savu baso kāju) 1; 8, 7
abādā tas! (= rabarbers tas) (cilā rabarberu saišķi) 1; 8, 12
zud tas (= zoss tā) (rāda bildē zosi) 1; 8, 7

kapa tā (= kabata tā) (rauga savu kabatu) 1; 8, 24

zif tas (= zivs tā) (rāda uz atnesto zivi) 1; 8, 28

byte tā (= bite tā) (rāda bildē) 1; 8, 18.

Tikpat raksturīgs ir paņēmiens aiz kādas frāzes, kas izsaka apstiprinājumu vai izteiktu vēlējumu, pievienot galā kā pēdējo locekli "jā":
ipu jā! (= uz istabu jā = iesim, es gribu uz istabu), pie tam galvenais uzsvars ir uz pirmā vārda, un "jā" bieži vien pieslejas tam kā forma bez sava uzsvara; 1; 8, 20.

bādu būdu jā! (= banānu jā! = es gribu, dod man banānu!) 1; 8, 11.
Citus līdzīgus piemērus skat. nodaļā par trīslocekļu teikumiem.

1; 8, 26 pierakstīts *vēja! vaivē! jā!* (= vēl, jā! = lūdzu vēl!).

Pieaugušo valodai neparasta vārdu seka ir frāzēs, kas izsaka noliegumu:

nē ķipi! (= nē klēpī! = klēpī nē!) (uztraucies, ka TĒTIS atļaidies uz dīvāna, ielicis galvu MEMMEI klēpī) 1; 8, 26

nē mangu!, arī *manku nē!* (negrib iet uz balkonu) 1; 8, 14

nē mimimi! (= nē zīmuli) (sniedz MEMMEI atpakaļ zīmuli) 1; 8, 8

tī nav! (= tīrs nav) (rāda uz papīriem piemētāto grīdu) 1; 8, 1.

Iespējams, ka te tiek daļēji atdarināti elementi no dažkārt dzirdētā MEMMES jautājuma "vai ir tīrs?" un BĒRNA atbildes "nav!".

sapa nē (= sāp nē = nesāp) 1; 8, 7

nē, nav! (= nē, nav) (ļoti parasts divu negāciju savienojums, noliedzot MEMMES jautājuma saturu) 1; 8, 10.

Pārējie divu vārdu savienojumi visumā līdzinās tiem, kas bija minēti jau iepriekšējā mēnesī, vai arī tie saskan ar pieaugušo valodas praksi.

Izteicēja funkcijā joprojām var stāvēt kāda interjekcija vai skaņu atdarinājuma vārds; divi substantīvi var būt savienoti bez kāda saikļa vai prepozīcijas, kaut arī bez gaidāmajām atšķirīgām locījumu galotnēm, piem.:

aījaijai botō (= aījaijai motors) (motoriņš rotaļājoties ieķēries auklā) 1; 8, 7

debē tutū (= dibens tutū) (nevar atrast krēsliņa izņemamo dibenu) 1; 8, 12.

Šāda veida savienojumi ar "tutū" vai ar kādu citu interjekciju ir sevišķi parasti mēneša pirmajā pusē, piem., *mämmä tutū* (= memme tutū), *kā tutū* (= krēsls tutū), *pe-ke tutū* (= priekšauts tutū), arī ar citiem subjektiem, lai pateiktu, ka tie nav redzami, pazuduši; *u-ka ai aijaijai* (= roka aiai!) (par sāpošo roku) 1; 8, 7. Šo interjekciju sarunās ar BĒRNU bieži lieto arī TĒTIS un MEMME, tā ka tā ir pieaugušo valodā noklausīta.

Citi piemēri:

gu ka ku kāku (= grozā kāstuve) (tur iekritusi) 1; 8, 7

apaka gu-gā (= apakšā (zem) gultas) 1; 8, 10

mangu acici (= uz balkona (iznests) matracis) 1; 8, 12

va-ta tu! (= vate tur! (rāda)) 1; 8, 0

masi ģīda (= mašīnu (liec) uz grīdas) 1; 8, 1

mute piki (= mutē (iebāzts) pirksts) 1; 8, 13

duvi sumpa (= uz durvīm (pakārta) soma) 1; 8, 25

pāpsā puta (= uz pleca (uzlaidies) putns) (skaidro kādu attēlu) 1; 8, 29

jutā gagā (= virtuvē uz galda) 1; 8, 5

kā isa (= kāja iekšā) (iekāpis metāla kārbā) 1; 8, 3

mimmim Dai! mim Dai! (= zīmuli (dod) man!) 1; 8, 7

bābā tātā (= pie bērna (atnāca atpakaļ) tēte) 1; 8, 7

vā vā isa (= atkritumi iekšā (atkritumu grozā)) 1; 8, 10.

Ne sevišķi parasta bijusi uzruna ar sekojošu vēstījumu vai vēlējumu pēc tam. Atsevišķus piemērus tomēr gadījies atzīmēt:

mämm, sumpu (arī: *tumpu!*) (= memm, (ņem) stumpu!) (mudinājums paņemt izlietnes tīrāmo darbarīku) 1; 8, 13

mämmä, zute! (= memm, (nāc) uz virtuvi) 1; 8, 14.

Dažādi:

a-ti acici (= ratu matracis) 1; 8, 10 liekas patstāvīgs vārdu kombinējums, ko vecāki neatceras lietojuši savā valodā

ķiku gāba (= krusttēva grāmata) 1; 8, 4

daudzi ma-ka (= daudz pastmarku) 1; 8, 28

aij nav (= nesāp) 1; 8, 24

saki nū! (= sakni nost!) (lūdz nogriezt redīsam saknīti) 1; 8, 27

nū adzi! (= nost āzim) (rotaļu āzītim nokritis sarkanais apsējs) 1; 8, 27

so-ko vē! (= šokolādi vē!) 1; 8, 4
nau, tutū (= nav, tutū) (meklē lelli, kas nozudusi) 1; 8, 6
pušu pūta (= pušu poga) 1; 8, 5
visi divi (= abi divi) (par abām biksēm) 1; 8, 20.

Ja 20. mēnesī vēl tikai veidojās pirmie *trislocekļu* teikumi, tad 21. mēnesī tie kļuvuši par ļoti parastu teikuma veidu. Atzīmēti ir visi MEMMES klātienē teiktie teikumi. To ir daudz, un to starpā atrodami dažāda veida teikuma locekļu apvienojumi. Salīdzinot ar latviešu literāro valodu, samērā retas vēl ir verbu formas.

1) Īpatnēja un bieža parādība BĒRNA valodā ir "jā" pievienojums aiz divu vārdu frāzes, lai ar to izteiktu pastiprinātu vēlējumu, mudinājumu vai apstiprinājumu. Īstenībā tas ir augstāk minētā divu locekļu teikumu tipa paplašināts variants:

tēti ā jā! (= ar tēti ārā jā = gribu iet ārā ar tēti) 1; 8, 22

mangu kasi, jā! (= uz balkonu kasti, jā; iznes kasti ārā uz balkona, lai pats varētu pakāpties uz tās) 1; 8, 22

ma-si a-sa, jā! (= ar mašīnu rakstīt, jā!) 1; 8, 7

tāte anga jā (= tēte nāk, jā) (mudina TĒTI atnākt) 1; 8, 21.

2) Pirmajam tipam pa daļai atbilst līdzīgs "nē" pievienojums frāzes beigās, noliedzot tajā izteikto saturu. Izteiksme atšķiras no pieaugušo valodā parastās. Piemēri:

dīva gu nā (= uz dīvāna gulēt ne = uz dīvāna gulēt nevar, nedrīkst) 1; 8, 19

māmmi mī nē! (= memme mīla nē) (grūž nost TĒTI no MEMMES, kad tas glāsta MEMMES matus) 1; 8, 22

īta ugu nā! (= iet pie uguns nē) vai *ugu īta (mm) (mm)* (= pie uguns nē) (ar īpatnējo deguna skaņu parastā vārdiskā nolieguma vietā); skatoties attēlā krāsni, kas kuras, atceras vecāku brīdinājumu, ka nedrīkst iet pārāk tuvu pie uguns 1; 8, 18

māmm ipu nē (= memme uz istabu nē) (MEMME ar BĒRNU sarunājas vannas istabā, MEMME atteikusies iet BĒRNAM līdz uz istabu) 1; 8, 7.

Ar to pašu "nē" BĒRNS var arī ievadīt teikumu:

nē mämmē tip tip tip (= nē memme cipi cipi) (konstatē, ka MEMME pašlaik neraksta ar rakstāmmašīnu) 1; 8, 23

nē mämmā, māja (= nē memme (paliks) mājā) (vēlāk, kad TĒTIS ies pastaigāties kopā ar BĒRNU, MEMME līdzī neies) 1; 8, 24.

Reizēm "nē" stāv arī teikuma vidū; arī tad izteiksmes veids nesaskan ar vispārējo latviešu valodas praksi:

ipupu nā ita (= uz istabu nē iet = negribu iet uz vannas istabu) 1; 8, 29.

3) Kā trešais loceklis var pievienoties arī "nav", noliedzot iepriekšējās divlocekļu frāzes saturu:

auka i-pa nau (= auksta istaba nav) 1; 8, 17

ū Dai nau! (= liels Dainis nav) — atbilde uz MEMMES mudinājumu BĒRNUM "izstiep kājas, lai redz, cik garš ir Dainis!" 1; 8, 11.

Abos gadījumos vecāku valodā parastā vārdu secība būtu: "istaba nav auksta", "Dainis nav liels".

nau mī mämmā! (= nav mīla memme!) (grūž MEMMI nost, lai pats tiktu pie rakstāmgalda) 1; 8, 29.

Vienīgā verba forma, kur kā pretstats apgalvojamai formai "var" tiek lietots pieaugušo valodai atbilstošs "nevar", ir 1; 8, 29 atzīmētais *nāvā* (= nevar), pretstatā *va* (= var).

4) Reti ir divu subjektu savienojumi ar vienu predikātu (bez kāda saikļa):

tāte Dai ugu (= tēte un Dainis noguruši) (abi atgūlušies gultā) 1; 8, 10.

5) Atzīmēts tikai viens piemērs, kur pie viena un tā paša adverbā stāv divi lietvārdi:

mämmā tāte paka (= memmei un tētim pakaļ) (BĒRNS aizkavējies dārzā un nu skrien veicīgi pakaļ vecākiem) 1; 8, 10.

6) Toties daudz plašāk pārstāvēts ir tas tips, kur teikumu veido predikāts un subjekts, kas tuvāk apzīmēts ar kādu substantīvu, adjektīvu vai skaitleni:

aci mämmā sē (= lācim memme sēž) un

mämmā aci sē (= memme lācim sēž) 1; 8, 20.

(Pēc literārās valodas normām šeit parastāks būtu piederības ģenitīvs, bet BĒRNA apkārtne, īpaši TĒTA valodā, bieži dzirdams arī dialektāli iekrāsotais piederības datīvs.)

tāt kupa tutū (= tētem kurpes tutū) (BĒRNS pamana, ka TĒTIS sēž basām kājām) 1; 8, 23

gābu aci tutū (= grāmata par lāci tutū) 1; 8, 5

ma jupata nav (= mazās (mazgājamās) lupatiņas nav) (nozudusi) 1; 8, 23

ū bibibi bau! (= lielas bikses blauks! (bikses nokritušas zemē) 1; 8, 27

divi kanka tutū (= divas kannas tutū) (kannas ienestas istabā, BĒRNS nevar atrast nevienu) 1; 8, 25

tutū divi pōta (= tutū divas pogas) (otra jaka pārģērbta pāri kreklam, tā ka vairs neredz apakšējā krekla pogas) 1; 8, 21

Dai agi vā (= Daiņa (= mani) nagi nejauki) (BĒRNS domā, ka viņa nagus derētu apgriezt) 1; 8, 11.

7) Subjekts var būt savienots ar predikāta nomenu, kas pats tuvāk apzīmēts ar kādu vārdu, piem.,

māmmā mati ada (= memmes matos (ir) adata) 1; 8, 17

ūta māmmā fauda (= otra (ir) memmes spalva) 1; 8, 26.

8) Loģiskais objekts var būt tuvāk apzīmēts ar kādu atribūtu:

Dai ba ku-pa (= Dainim (ir) baltas kurpes) 1; 8, 24

tāte vā ku-ps (= konstatē, ka TĒTA kājās ir melnas (nevis netīras!) kurpes) 1; 8, 24

māmmā tum acici (= memmei (ir) tumšas acenes) (par MEMMES saules brillēm) 1; 8, 14.

9) Ar piedomājamu predikātu (ko parasti šādās frāzes nemin arī pieaugušo sarunas valodā) ir šādi vairāku objektu vai apstākļu savienojumi:

Dai upu aizi! (= Dainim rupju maizi!) (nevēlas ēst baltmaizi) 1; 8, 7

ma mimi Dai! (= (dod) mazo zīmulīti Dainim!) 1; 8, 7

māmmā utu gābu (= memmei (vajag dot) otru grāmatu) 1; 8, 19

ma kaka ninni! (= (dod) no mazā katliņa ninni!) 1; 8, 23.

10) Subjekts kopā ar adverbu, kas pats tuvāk apzīmēts:

āpākā tam ku-pe (= akmens (iebiris) tai kurpē) 1; 8, 27

zece sī kāja (= zeķe (uzauta) šai kājā) 1; 8, 27.

11) Plaši pārstāvēts teikumu veids ir subjekts kopā ar predikātu un objektu vai adverbu; šis tips ir arī vistuvāks pieaugušo valodas praksei: *māmmā sau sutu* (= memme slauka ar slotu) (bieži lietota frāze) *a-sa mimimi Dai* (= rakstīt ar zīmuli (grib) Dainis) 1; 8, 21

gabu a-sa Dai (= Dainis lasa grāmatu) 1; 8, 21

ķiku afī dze (= krusttēvs kafiju dzer) 1; 8, 25

tūpu gibi Dai (= tūbu grib Dainis) 1; 8, 26

māmmā bō Dai (= memme brauc ar Daini) (MEMME stumj BĒRNU ratiņos) 1; 8, 26

acis sau su-tu (= lācis slauka ar slotu) (skatās bilžu grāmatu par lāci) 1; 8, 27

dabu māmmā fici! (= dabūs memme sveci) (BĒRNS pats nevar aizsniegt sveci, mudina MEMMI palīdzēt) 1; 8, 27

puika ūgu a-sa (= puika ogas lasa) (apraksta attēloto notikumu bilžu grāmatā) 1; 8, 28

ūtu i-pa Dai (= otru (kārbu) ripina Dainis) 1; 8, 7

tēte a-sa ma-sī (= tēte raksta ar mašīnu) 1; 8, 7

tāt gu tu! (= tēte gulēs tur!) (mudinājums TĒTIM gulēt norādītajā gultā) 1; 8, 21

ka-se sē Dai (= uz kastes sēž Dainis) (par sevi, kas atsēdies uz kastes) 1; 8, 23

i tātā māja un tātā māja i! (= ir tēte mājā!) (pārnācis no āra, konstatē, ka TĒTIS jau ir mājā) 1; 8, 26

ka-pa sē Dai (= uz kāpnēm sēž Dainis) (par sevi) 1; 8, 28

Dai sō sēde (= Dainis (grib) uz sola sēdēt) (saka to, rausdamies augšā uz sola) 1; 8, 29

vamba puku puku tātā (= vannā pļunku pļunku tēte) 1; 8, 29 un

tātā gu vamba (= tēte guļ vannā) 1; 8, 29 (abos gadījumos par TĒTI, kas mazgājas vannā)

te nau byjda (= te nav bildes) (šķirsta grāmatu, kurā nav krāsainu attēlu) 1; 8, 7.

12) Turpretim reti ir gadījumi, kur minēts subjekts kopā ar diviem objektiem vai apstākļiem:

pac uka edidi (= pats (grib ņemt) rokā redīsu) 1; 8, 22

mu-ķis piki mu-tē (= mulķis (bāž) pirkstu mutē) 1; 8, 27

āpākā i-sa ku-pe un *āpākā ku-pe i-sa* (= akmeņi iekšā kurpē (iebiruši))
1; 8, 24.

13) Atsevišķu grupu veido gadījumi, kur subjekts tuvāk apzīmēts ar kādu atribūtu un aiz tā kā trešais loceklis stāv norādāmais "tas", "tā":

ma pōta tā (= maza poga tā = tā ir maza poga) 1; 8, 24, 1; 8, 27

māmmā ku-pa tīsi (= memmes kurpes tās) 1; 8, 23

(*km*) (*km*) *faķi tīsi* (= krustmātes svārki tie) 1; 8, 23.

Visos šais gadījumos normālā vārdu seka pieaugušo valodā būtu "tā ir maza poga", "tie ir krustmātes svārki" utt.

14) Subjekts, kas tuvāk apzīmēts ar kādu apzīmētāju, ir savienots ar objektu resp. apstākļeni:

divi ū isa (= divas olas iekšā) (rāda uz attēlu bilžu grāmatā, kur redzama ligzda ar divām olām) 1; 8, 19

māmm gāba kē (= memmes grāmata uz krēsla) 1; 8, 24

ū mu-te vallā (arī *vajā*) (= liela mute vaļā (putnam bildē)) 1; 8, 28

māmm apa zeme (= memes (papīra) lapa (nokritusi) zemē) 1; 8, 27

ū sun māja (= liels suns (palika) mājā) 1; 8, 26

tātā pāpu a-fā (= tētes cepure augšā) (rāda uz platmali plauktā)
1; 8, 7

tu ma bibibi (= tur mazās biksītes) (rāda uz gultu, kur noliktas BĒRŅA apakšbiksītes) 1; 8, 5

ūta va-ta i-sa (= otra vate (= otrs vates kušķis) iekšā (kārbīnā)) 1; 8, 6

māmmā kākā vanda (= memmes kreklis vannā (iemērķts)) 1; 8, 18

divi apiķi zembi (= divas apkakles (nokritušas) zemē) 1; 8, 18.

15) Teikumu veids, ko veido uzruna kopā ar sekojošu vēstījuma vai vēlējuma resp. pavēles teikumu, nav sevišķi iemīļots. Kādi piemēri tomēr ir atzīmēti. Uzruna parasti adresēta MEMMEI, retumis arī TĒTIM.

māmm, upā Dai! (= memm, opā Daini!) (lūgums pacelt viņu augstāk)
1; 8, 26

māmm, u-ka sa-pa (= memm, roka sāp) 1; 8, 20

māmmā, sātā ssē (= memm, šite sēdies) (rāda ar roku uz krēslu, kur MEMME varētu apsēsties) 1; 8, 21

tātā, Dai upā! (= tēt, Daini opā!) (lūgums viņu uzcelt uz krēsla) 1; 8, 22

mämmä, gu muižu! (= memme, uz Guļu muižu!) (mudinājums likt viņu gultā; parastā vecāku lietotā frāze šādos gadījumos ir "iet uz Čuču muižu") 1; 8, 7.

16) Dažādi mazāk parasti tipi:

ka-pa cūce ka-se (= kāpj uz kluču kastes) (rotaļu klucīši salikti koka kastē, BĒRNS pašlaik kāpj uz šīs kastes) 1; 8, 22

ma-za ū ūdi (= mazgāties lielā ūdenī) (redz, ka TĒTIS gatavojas iet vannā) ("lielā ūdenī" ir TĒTA lietots izteiciens sarunā ar BĒRNU) 1; 8, 29

ma pude pu-ta (= mazajā podiņā putas) (podīņā ieliets ziepju ūdens, lai to izmazgātu tīru) 1; 8, 27

sete, jā, ka-pa (= šite, jā, kāpt) (BĒRNS rāda uz TĒTES ceļgaliem, ka grib rāpties viņam klēpī) 1; 8, 20

mämm pā ida (= memme pāri ielai) (brīdina MEMMI, lai viņa neiet pāri ielai, ka neuzbrauc auto) 1; 8, 24

mämmä puika žaga (= memme puikam (dos) žagarus) (paskaidro at-tēlu bilžu grāmatā, kur sieviete ar žagariem rokā grasās pērt zēnu) 1; 8, 26

up aizi ukā (= rupja maize rokā) (pats tur rokā rupjmaizes šķēli) 1; 8, 7

Jā nau, tutū! (= Jānītis nav, tutū) (plāta rokas, ar vārdiem un pavada žestu izsaktot izbrīnu, ka viņa draugs nav atnācis) 1; 8, 8

tātā mānte nū (= tētes mēтели (velc) nost!) 1; 8, 10

ve ā tātā (= vēl ārā tēte) (gribētu, lai TĒTIS, kopā ar BĒRNU, atkal ietu ārā staigāt) 1; 8, 4

mämmä fa-ki muga (= memme (velk) svārkus) (= kostīma jaku) (mugurā) 1; 8, 13

bau zeme Dai (= blauks zemē Dainis) (BĒRNS veļas pa gultu un brīdina pats sevi, ka var nokrist uz grīdas) 1; 8, 18

(km) (km) (km) šu-pu apapa (= krustmāte (nāk) šurp atpakaļ) (dzird kādu grabināties gar durvīm un secina, ka ciemiņi varbūt ko aizmirsuši un nāk atkal atpakaļ) 1; 8, 19.

Četru un vairāku vārdu sakopojumu ir vēl maz 21. mēneša pirmajā pusē, bet to skaits strauji pieaug mēneša pēdējā nedēļā, un nākamajā mēnesī tas izveidojas jau par parastu teikuma tipu.

1) Īpatnējs un pieaugušo valodai svešs ir teikums, kur gramatiskais

vai loģiskais subjekts sāk teikumu un vēlreiz tiek atkārtots kā teikuma pēdējais loceklis:

mämmä ba-sa kā mämmä (= memmei basa kāja memmei) 1; 8, 23

Dai mīm uka Dai! (= (dod) Dainim zīmuli rokā Dainim!) (lūdz, lai viņam iedod zīmuli) 1; 8, 26.

Sevišķi tie gadījumi, kur teikuma priekšmets ir BĒRNA kristībvārds, ir visai bieži, un tos par nepārprotamu teikumu saista īpatnējā teikuma intonācija, kurā bez kādas pauzes tiek ietilpināts arī otrreiz atkārtotais teikuma pirmais vārds.

2) Mēneša pēdējā nedēļā veidojas arī pretstata teikumi:

mämmä va Dai neva (arī: *nävā*) (bez jebkādas pauzes pēc *va*) (= memme var, Dainis nevar!) (BĒRNS sniedz MEMMEI kurpi, lai tā to aizpogā) 1; 8, 25

Dai ma, mämmä ū (= Dainis mazs, memme liela) (atbilde uz to, ka MEMME ēdot rīkojas ar dakšiņu, bet neļauj to darīt BĒRNAM) 1; 8, 28.

Pēc teikuma uzbūves šiem teikumiem tuvas ir arī šādas frāzes, kurās abas pretstata daļas teiktas vienā laidā, bez kāda pārtraukuma pēc pirmās puses beigām.

nav ss tū ss (= nav līnēāla, tur (ir) līnēāls) (rāda uz plauktu) 1; 8, 4

tāte nav tāte bu! (= tētes nav, tēte būs) (TĒTIS ir aizgājis, bet nāks drīz atpakaļ) 1; 8, 5

ka ninn nē! adzi ninni! (= karstu ninni nē, atdzisušu ninni (gribu)) 1; 8, 27.

3) Subjekts kopā ar diviem atribūtiem atzīmēts tikai pāris piemēros:

Dai ma suka tutū (= Daiņa mazā suka tutū) (iekritusi vannā) 1; 8, 29

ma tī uka Dai (= maza (mazgāta?) tīra roka Dainim) 1; 8, 26.

4) Subjekts kopā ar verbālu izteicēju un papildinātāju vai apstākleni:

Dai sa-ku dāti gibi (= Dainis grib sarkano desu) (domāta ir žāvētā, pēc krāsas iesarkanā desa) 1; 8, 25

Dai zādi gibi vē! (= Dainis pa zāli grib vēl (staigāt parkā) 1; 8, 25

puti gābu gibi Dai! (= par putniem grāmatu grib Dainis) 1; 8, 29

Dai ma-se a-sa gīda (= Dainis ar mašīnu raksta (grib rakstīt) uz grīdas) (BĒRNS domā, ka rakstāmmašīnu varētu nocelt uz grīdas, lai viņš tiktu tai klāt) 1; 8, 14

mämmä gī azi sitū (= memme nogriezīs ar nazi šito) (sniedz MEM-
MEI redīsu) 1; 8, 22

ū bibibi nav, atā (= lielās bikses nav, atā) (meklē savas nozudušās
garās bikses) 1; 8, 8.

Citi piemēri, kuros trūkst ar verbu izteikta predikāta:

5) *jāiji sun pum da-bā* (= lelli suns prom darbā) (par attēlu, kur
suns paķēris lelli zobos un nes to projām) 1; 8, 22

jaka kūpa bici kājā (= jaku kopā ar biksi kājā) (MEMME ģērbj
BĒRNU āra drēbēs, velkot mugurā kombinezonu; BĒRNS
pats komentē darbību) 1; 8, 29

ū uku afa mämmä (= ar lielu roku augšā memme) (mudina MEM-
MI palīdzēt viņam pacelt nokritušo BĒRNA kurpīti ar "lielu
roku"; par sevi parasti saka "maza rociņa") 1; 8, 28

mämmä aizi uka Dai (= memme (dos/dod) maizi rokā Dainim)
(lūdz, lai ļauj viņam pašam kost no visa maizes gabala) 1; 8, 29

pac sē, tāte, up! (= pats (gribu) sēdēt, tēte, opā!) (grib, lai viņu pa-
ceļ un nosēdina krēslā, nevis tur klēpī) 1; 8, 4

faici bau, ūde zeme (= spaini blauks! ūdens zemē) (skatās bilžu grā-
matā, kur kumeļš apspēris spaini, tā ka ūdens izlijis zemē) 1;
8, 22

vā si-fa, ma ūdi (= vā šķīvis (to vajag) mazgāt ar ūdeni) 1; 8, 21

agi vā, ģī agi (= nagi nejauki, griezt nagus) 1; 8, 28.

Piecu locekļu teikumi rodas, iespraužot apstiprinājuma formu "jā"
četrus vārdu savienojumā:

mämmä, upā jā, bibibi kā! (= memme, opā, bikses kājā) (grib, lai
MEMME viņu paceļ un uzģērbj bikses) 1; 8, 20

Dai si-te jā, bo tu! (= Dainis šite, jā, bo tu nu!) (sniežas pie galda,
lai sēdētu blakus TĒTIM; *izsaukums* "bo tu nu!" ir parasts
TĒTA valodā, kad viņš sarunās ar BĒRNU izsaka izbrīnu vai
uzslavu par kādu labi veiktu darbību) 1; 8, 7.

Garākā sakarīgā frāze, kas atzīmēta 21. mēneša pēdējā nedēļā, ir
ķiku pum atā, (km) (km) pum atā. visi (= krusttēvs prom atā,
krustmāte prom, visi (aizgājuši)) (ciemiņi tikko kā izgājuši pa
durvīm) 1; 8, 26.

L e k s i k ā 21. mēnesis iezīmējas ar mazāk strauju progresu. Nākuši klāt 77 jauni vārdi, kuru atbildumi vecāku valodā ir:

abi divi, ābele, aiziet, akmens, apauta (kāja), apakšā, aste, atpūties, augt, baznīca, bedre, bo tu nu! burts, ciets, dancot, diegs, drusku, dzeltens, garš, gliemēzis, iela, (jāt), Juris, klēpis, krēpes, kuģis, kukainis, labdien!, (lalala!), lāpsta, maks, marle, mēle, mukt, Čuču muiža, mulķis, muša, nākt, netīrs, nu ja!, oga, palīdzī!, pičpaunā, pi-pe, pirkt, puika, puse, pūst, raudāt, redīss, ripināt, režģis, (rūkt), sakne, sarkans, skudra, šis, šitas, šite, taisīt, tase, tilts, tomāts, vajag, (vakar), varēt, vāze, vilciens, vingrot, zaļš, zars, zīmogs, zoss, žāvāties, žogs.

Skaņu atdarinājumi: bui!, gu-gā!, bom bom!

Daži no šiem vārdiem lietoti ļoti reti; iekavās liktie vārdi BĒRNA runā dzirdēti tikai kādas pāris reizes.

Pēc vārdu šķirām grupējot, jaunpienākušo vārdu starpā paliels procents ir v e r b u: 18 verbi un 2 divdabju formas (aiziet, augt, dancot, iet, (jāt), mukt, nākt, palīdzēt, pirkt, pūst (par vēju), raudāt, ripināt, (rūkt), taisīt, vajag, varēt, vingrot, žāvāties; apauta (kāja), atpūties.

Pārējās vārdu šķiras sadalās šādi:

6 a d j e k t ī v i (ciets, dzeltens, garš, netīrs, sarkans, zaļš),

4 a d v e r b i (apakšā, drusku, šite, vakar),

2 p r o n o m e n i (šis un šitas)

un s k a i t l e n i s abi divi, ko var uzlūkot arī par jau agrāk lieto "divi" un "abi" apvienojumu.

Ne visi jaunpienākušie vārdi saistās arī ar jaunu jēdzienu. Tā, piem., līdzšinējā "tuku tuku" (= vilciens) vietā mēneša beigās kā sinonīms kļūst aktīvs "vilciens", ko līdz tam BĒRNS saprata tikai pasīvi.

Reizē ar jaunajiem adjektīviem un adverbiem izveidojas pretstatu pāri: augšā - apakšā; daudz - drusku; basa - apauta; noguris - atpūties (visos šais antonīmu pāros pirmais loceklis bija bijis aktīvi lietojams jau agrāk).

Bez atbilstošā pretlocekļa paliek ciets ("mīksts" vēl nav pārņemts BĒRNA vārdu krājumā) un garš (joprojām trūkst pretstata "īss").

21. mēnesī atzīmēto vārdu kopskaits ir 435 + pāris skaņu atdarinājumu. Te neietilpst tie vārdi, ko BĒRNS – bieži vien ļoti precizā izrunā – atkārtojis tūlīt pēc tam, kad vārdu teicis kāds no pieaugušiem (piem., Inta, vēss, klausās), bet ko viņš pats šai laikā savā spontānajā runā vēl nav izmantojis. Nav uzņemti arī daži vārdi, kuru nozīme palikusi neizprasta, piem., mēneša pēdējās nedēļās daudzkārt teiktā frāze: *māmm bata* un *māmm ata* vai *māmm patā*, kā arī ap 1; 8, 19 lietotā forma *pāki pāki* (= pelēks?).

Toties 21. mēnesī nav gadījies atzīmēt veselu virkni tādu vārdu, kas bija aktīvi iepriekšējā mēnesī. Viena daļa gadījumu var būt tīra nejaušība. Otrajā grupā ietilpst apzīmējumi tādām lietām, ar ko BĒRNAM šai laikā nav bijis izdevības nākt saskarē, jo mazinājusies interese par bilžu grāmatām un reizē ar to nav bijis vajadzības atkārtoti pieminēt lietas, ar kurām BĒRNS agrāk bija iepazinies tikai vienā vai otrā attēlā (piem., aka, Anniņa, sēne, lopada!, spieķis, tītars, tornis, zvans u.c.). Jādomā, ka šie agrāk aktīvie vārdi atkal tiktu izmantoti, tiklīdz iemesls rastos. Zīmīgs piemērs ir "cimdi", ko BĒRNS nav ne reizes pieminējis 21. mēnesī. Siltajā laikā cimdi nav bijuši vajadzīgi, tie arī nolikti skapī, tā ka nav bijuši acu priekšā. Bet nākamā mēneša sākumā, nejauši uzšķirot kādu attēlu bilžu grāmatā, BĒRNS pats uzreiz min "cimdu" vārdu – pie tam daudz precīzākā fonētiskā formā nekā priekš pāris mēnešiem, kad par tiem bija bieži runājis. Pie tam ne tai dienā, ne arī pirms tam pieaugušie "cimdu" vārdu nebija viņa klātienē pieminējuši.

Daudzas novērotās situācijas arī nepārprotami liecina, ka BĒRNS ne labprāt izrunā kādu vārdu, ja to tikko kā apguvis un pats jūtas vēl nedrošs par izrunu. Tā, piem., kādā pastaigā BĒRNS redzējis gliemežus un dažus atnesis pat līdz mājās. Kad viņu mudina pastāstīt MEMMEI, ko viņš dārzā redzējis un kas viņam ir rokā, BĒRNS kautrējas, kaut ko nočukst, bet iztiek ar žestu, atverot plaukstu un parādot gliemezi. Nākamajā vakarā tai pašā dārzā BĒRNS droši pieskrien pie puķu dobes un, ieraudzījis gliemezi, sauc skaļi un droši: *gība!* (= gliemezis).

Visu 21. mēnesī BĒRNA runā nebija gadījies atzīmēt arī formu "līdzī", lai gan iepriekšējos mēnešos tā jau lietota. Bet kādu vaka-

ru, kad TĒTIS pošas uz vannas istabu un BĒRNS arī ļoti grib, lai viņu ņem līdz, viņš enerģiski sauc: "līdzī, līdzī!"

Līdzīgi kādā citā reizē, kad vecāki kopā ar BĒRNU brauc garām baznīcai un viņam jautā, kas tā par māju, BĒRNS jautājumu gan saprot, bet negribīgi kaut ko līdzīgu baznīcas vārdam nočukst pie sevis, turpretim iesaucas skaļi, kad grib pārliecināt TĒTI nākt rotaļāties ar viņu un no klucīšiem "taisīt māju un baznīcu".

Ari "ogas" vārds BĒRNAM saprotams jau no agrākiem laikiem. Pirmo reizi min to pats, kad grib dabūt grāmatu par putniem. Grāmatas tuvumā nav, un grāmatu viņam ir daudz. Kad MEMME jautā, kuru tad īsti BĒRNS grib un kas tai grāmatā ir iekšā, BĒRNS, piesarcis no sasprindzinājuma, mēģina izstāstīt, ka tai grāmatā "puika ogas lasa" (domājot par vienu no raksturīgākajiem attēliem minētajā bilžu grāmatā).

Augšējie piemēri rāda, cik grūti vai neiespējami ir šai vecumā no BĒRNA izdabūt viņam zināmos vārdus ar tiešu vai netiešu jautājumu metodi, īpaši tad, ja BĒRNS pēc savas dabas ir kautrīgs.

Lai gan 21. mēnesī BĒRNS labprāt atkārtoto vecāku teiktos vārdus, tomēr — pretēji iepriekšējam mēnesim — pats savā aktivajā valodā nereti vairās pārņemt tādu vārdu, kura nozīmi nesaprot. Zīmīgs ir piemērs ar "pelēks".

BĒRNS šķirsta bilžu grāmatu un vairākkārt apstājas pie kādas bildes ar lācīti, vaicājot "kas lācītim rokā?" Viens lācītis tur rokā sarkanu spainīti (to BĒRNS saprot), otram rokā ir trauciņš, kas pēc formas atgādina mazu piena kanniņu un ir sudrabainā krāsā. MEMME negribīgi paskaidro, ka vienam lācītim ir sarkans spainītis, otram — "nu tāds pelēks, tāda kā kanniņa, spainītis". Pirmajā mirklī BĒRNS liekas apmierināts ar atbildi, bet, grāmatu šķirstot, atkal un atkal atgriežas pie šīs bildes, rāda uz pelēko spainīti ar pirkstu un prasa: (*mm*)? (= kas tas?). Vēlāk saka arī pats *pāki pāki!* (= pelēks?), bet pēc viņa sejas izteiksmes var spriest, ka vārda nozīme nav gluži skaidra un ka arī MEMMES paskaidrojums viņu neapmierina. Atkal un atkal, gan šo vārdu jau iepriekš minēdams, rāda ar pirkstu uz sarkano un pelēko spainīti lācīšu rokās un pārprasa MEMMEI.

Pasīvi saprotamo, bet vēl nelietoto vārdu skaits 21. mēnesī ir daudz

lielāks. Vispār BĒRNS šai laikā uzmanīgi seko pieaugušo runai, jūtas neveikli un pārsteigts, ja kāda dāma uz ielas vai parkā ar viņu sāk runāt zviedriski. Saprot un reaģē tikai uz pāris zviedru vārdiem: nākot ārā no veikala, kad MEMME atsveicinās ar "adjö", arī pats, vicinot ar roku pārdevējiem, atkārtoto to (apm.) *ajō!* vai *aj aj!* (ar īpatnējo zviedrisko un emocionālo intonāciju). Saprot arī zv. "god dag!", bet šai mēnesī nav mēģinājis to atkārtot.

Reizēm, stāvot veikalā un klausoties zviedru valodā, imitē galvenokārt īpatnējo teikuma intonāciju, īpaši emocionālos vārdus kā "nej tack!", "ja tack!", "ja-ha!" u.tml.

No citiem latviešu valodas vārdiem, kuru nozīme BĒRNAM jau skaidra, var pieminēt vēl pāris:

1; 8, 13 TĒTIS uzrunā MEMMI priekšvārdā, BĒRNS tūlīt atkārtoto *Veita!* Kad MEMME, pārbaudīdama, vai BĒRNS pareizi saprot vārda nozīmi, pārjautā: kur tad ir Velta?, BĒRNS rāda uz MEMMI: *tu!* (= tur).

Cits piemērs: 1; 8, 7 saruna starp MEMMI un BĒRNU.

MEMME: Kas tad tev tur ir zodom?

BĒRNS (tausta savu zodu, saprazdams jautājumu, un atbild):
sa-pa nē (= nesāp, lai gan zods ir piesarcis).

Vairums *aktīvo vārdu* gan pēc nozīmes, gan lietojuma veida saistās tikai ar vienu vienīgu vai tikai ar dažām šā vārda nozīmēm, kā arī ar noteiktu situāciju. Reizē ar to kāda vārda nozīme ir sašaurināta, salīdzinot ar pieaugušo valodu.

Tā, piem., "bedre" līdz šim bijusi tikai galda virsmā iespīstā bedrīte, "cilpa" lietota tikai par divieļa pakarināmo cilpiņu; "aiziet" 21. mēnesī kļūst aktīvs izteiciens tikai frāzē "aiziet kaka" (kad podiņa saturu iztukšo atējā). Bet šo vārdu lietojums visumā neatšķiras no apkārtnes valodas tādēļ, ka sarunas situācijas aprobežojas ar šauru un noteiktu vidi.

Paplašināta nozīme ir tikai nedaudziem vārdiem:

pupa 1; 8, 29 tiek teikta arī par mazu metāla bumbiņu;

divi Zā (= divi Jānīši) — BĒRNS rāda uz diviem zīdaiņiem kādā brošūrā 1; 8, 14 (sugas vārda nozīmē "Jānīti" šad tad lietojuši arī pieaugušie sarunā ar BĒRNU);

Ģimenes valodas mīlināmā forma "Mikiņš" BĒRNA valodā iegūst apmēram tādu pašu nozīmi kā adjektīvs "mīļš", sal. dialogu 1;8,4:

MEMME: *kas tad Dainis ir māmmei?*

BĒRNS: *Miki (= Mikiņš)*

MEMME: *un kas Dainis ir tētem?*

BĒRNS: *Miki (= Mikiņš).*

Ap 1; 8, 12 aktīvi bija kļuvuši vārdi "bite" un "muša", bet daudzkārt arī par mušu saka "bite".

"Grīda" vienreiz tiek attiecināta uz kādas plašākas telpas koka griestiem.

Gandrīz vai vienīgais spainis, ko BĒRNS redz un pazīst tuvākajā apkārtnē, ir atkritumu spainis (bērnu valodā saukts arī "vē spainis"); kad 1; 8, 12 un nākamajā dienā BĒRNS redz savā bilžu grāmatā krāsu spaini, piena spaini u. tml., arī par tiem saka: "vē spainis", jo apzīmējums "vē", acīmredzot, tiek izjūsts par šā nosaukuma neatņemamu sastāvdaļu.

Nedaudzie vārdi, kam abstraktāks saturs, tiek saprasti tiešākā, konkrētā nozīmē.

Šai mēnesī ir izveidojies valodiskais priekšstats noguris – atpūties. Pēc istā satura BĒRNAM tie apzīmē apm. to pašu, ko "atlaides guļus" un "piecēlies kājās". Tā, piem., BĒRNS nogulda savu rotaļu lācīti guļus un saka "noguris", tad piecēļ to un nostata uz kājām un nosaka: "atpūties". Citā reizē pats paņem spilvenu un atlaižas guļus uz spilvena vai paklāja, teikdams: "noguris", pēc tam ceļas atkal augšā, teikdams "atpūties". Dažreiz BĒRNS ar TĒTI, abi spīrgti un veseli, rotaļājas lielajā gultā; kad abi atlaidušies garšļaukus, BĒRNS stāsta: "tēte un Dainis noguruši".

Vistālāk no pieaugušo valodas prakses attālinās formas "darbā" nozīme BĒRNA uztverē. Kā forma tā pārņemta viņa vārdu krājumā jau samērā agri, bet iegūst tur citu nozīmi. Tā kā vecāku prombūtne parasti saistās ar viņu darbu ārpus mājas, BĒRNAM pamazām izveidojas priekšstats, ka tas nozīmē apmēram to pašu, ko "projām", pie tam "projām viens pats" (kopīgajās pastaigās BĒRNS parasti ir līdzi).

Tā ap 1; 8, 10 BĒRNS paskaidro bildi, kur viens no suņiem pakampis lelli mutē un nes to projām: "prom darbā". 1; 8, 5 BĒRNS meklē un nevar atrast lācīti parastajā vietā uz sava plauktiņa; plāta rokas meklēdams un saka "nav, nav, darbā". 1; 8, 26 zīmulis pakritis zem galda un paritējis stipri tālu sienmalā: "zīmulis ir prom

darbā”.

Interesanti ir 21. mēnesī vairākkārt atzīmētie sinonīmu ”pārtulkojumi” BĒRNA valodā. Daži radušies sakarā ar to, ka pasīvi saprotamo vārdu ir vairāk nekā aktīvi lietojamo.

1; 8, 0 MEMME savā runā piemin ”atkritumu spaini”.

BĒRNS tūlīt atkārtoti *vā vā vaini* (= vē spainis).

1; 8, 22 BĒRNS skatās no balkona, kā pagalmā meitene dauza paklāju.

MEMME: *kuo meitiņa dara?*

BĒRNS: *sit* (atbild ar aktīvo vārdu, kas nozīmē ir tuvākais šai konkrētajā situācijā; ”dauzīt” šai laikā ir saprotams, bet vēl ne aktīvi lietots vārds).

1; 8, 24 BĒRNS (skatīdamies uz savām kurpēm) *Dai ba ku-pa* (= Dainim = man baltas kurpes)

MEMME: un kādas kurpes tad ir memmei?

BĒRNS: *bā* (= baltas)

MEMME: un tētem? vai tētem ar ir baltas?

BĒRNS: *nē!*

MEMME: tētem ir melnas kurpes!

BĒRNS: *tāte vā ku-pa* (= tētem vē kurpes).

Latviešu valodā adjektīvam ”melns” ir divas nozīmes - netīrs un melns. Līdz šim BĒRNA aukļu valodas formu ”vē” bija lietojis tikai ”netīra” nozīmē, tagad sāk to piemērot arī krāsai; adjektīvs ”melns” viņa valodā vēl nav pārņemts, kaut saprot vārda nozīmi.

Līdzīgā veidā ar sinonīmu ”pārtulko” pieaugušo vārdus vai frāzes arī tur, kur viņa aktīvajā vārdu krājumā jau ir arī precīzi atbilstošais vārds. Reizēm tādā veidā rodas liela nesaskaņa ar pieaugušo valodu.

Jau agrāk BĒRNS bija sācis lietot gan ”gulēt”, gan tam atbilstošo bērnu valodas sinonīmu ”čučēt”, bet 21. mēnesī viņš šo bērnu valodas formu vairās teikt. Kad ap 1, 8, 5 MEMME, aicinādama BĒRNU vakarā gulēt, saka, ka nu jāiet ”uz Čuču muižu”, BĒRNS acumirkli saprot, kas ar to domāts, bet pats to aktīvajā runā pārtulko ar ”Guļu muižu” (*gu muižu!*).

Cits piemērs:

MEMME (mudina BĒRNU): izstiep kājas, lai redz, cik garš ir Dainis!

BĒRNS atbild: *Ū Dai nau!* (= liels Dainis nav) (= es neesmu liels).

Šai laikā "garš" jau gan kļuvis aktīvs vārds, bet daudz retāk lietots nekā "liels".

1; 8, 15, ratiņos pa ielu braukdams, BĒRNS vicina gaisā ar roku, it kā ar kādu sasveicinādamies, un saka pie sevis: "labdien!", tad tūlīt "sveiki, sveiki!", t.i. virknē vienu aiz otras abas parastās sasveicināšanās un atsveicināšanās frāzes.

21. mēnesī BĒRNS vairs neklūdās, apstiprinot ar "jā" un noliedzot ar "nē" vai "nav" (reizēm pastiprinājumam apvienojot abas negācijas "nē, nav").

1; 8, 2 MEMME jokodamās prasa BĒRNAM, vai viņš ir puika: Saki "ir puika!"

BĒRNS atbild *jā!*

Ar pieaugušo valodu ne ikreiz saskan "visi" lietojums, jo BĒRNS to nereti attiecina tikai uz divām personām, piem., uz MEMMI un TĒTI: *vi-si ede* (= visi ēd), *vi-si ugu* (= visi noguruši) (istenībā nozīme šē ir "abi divi").

S k a i t l e ņ u lietojumā 21. mēnesī vērojams drīzāk regress nekā skaitleņu formu un nozīmju tālāks precizējums. Izveidojas gan pretstatu pāris: daudz — drusku. Bet "divi" un "tris" vēl netiek lietoti šo skaitleņu istajā nozīmē.

Piem., ap 1; 8, 11 BĒRNS rāda divas pogas; ja jautā, cik pogu tur ir, atbild *cic* (= 3). Līdzīga atbilde vairākkārt par diviem kaķiem attēlā, divām zivīm uz šķīvja utt.

Ap 1; 8, 18 BĒRNS bieži un pareizi lieto "2" par diviem priekšmetiem, bet vispār diezgan reti un nedroši saka "tris" par trim.

Kaut gan 21. mēnesī aktīvi kļūst vairāki *k r ā s u* vārdi, tomēr īsts jēgums par krāsu atšķirību vēl neizveidojas. "Dzeltens" tiek pieminēts tikai vienā dienā, par nodzeltējušu lapu, un laikam tiek saistīts drīzāk ar novītušu lapu nekā ar tās krāsu (1; 8, 4). Vēlāk šai mēnesī tas aktīvi nav pieminēts (gan tikai kādas reizes tūlīt at-

kārtojot pieaugušo teikto formu).

"Zaļš" (*zas*, ak. *zazu*) ap 1; 8, 18 tiek attiecināts uz zaļu zīmuli, ar ko BĒRNS mīl zīmēt dažādas svītras uz papīra.

"Zils", tāpat kā agrāk, tiek teikts tikai kā apzīmējums BĒRNA garajām tumši zilajām biksēm; mēneša beigās kādas reizes attiecināts arī uz puķu krāsu (par tumši zilganiem ziediem).

Visnoteiktāk kā krāsas apzīmējums sāk veidoties "sarkans".

1; 8, 17 BĒRNS, kopā ar TĒTI šķirojot dažādas krāsas pogas, pasaka pirmo reizi attiecīgo vārdu un rāda uz sarkanajām pogām citu pogu starpā. 1; 8, 22 BĒRNS patstāvīgi par "sarkanu" nodēvē žāvētas desas līkumu, kas atrodas uz šķīvja kopā ar melno asins desu (līdzīgi arī vairākkārt vēlāk). Tomēr šo pašu "sarkans" saka kādreiz arī par citas krāsas priekšmetiem, piem., 1; 8, 25 par koši zaļu gumiju.

Pavasara laikā izdevība vērot dažādas krāsas dabā ir daudz lielāka nekā ziemā. 1; 8, 24, ejot dārzā gar ziedošām puķēm, uz jautājumu, lai parāda baltu, zilu un sarkanu puķi, pareizi norāda uz attiecīgās krāsas ziediem. Visām šīm krāsām viņa valodā ir arī savs aktīvs vārds: *bā* vai *ba*, *zi* un *sa-ka* vai *sakaka*. "Balts" – atbilstoši pieaugušo valodai - ir ar divām nozīmēm: blakus agrāk dominējošai nozīmei "tīrs" ap šo laiku izveidojas arī otra, proti, krāsas nozīme. Tai pašā laikā pirmajā nozīmē kā sinonīms tiek biežāk teikts "tīrs".

21. mēneša laikā BĒRNA runā ievērotie vārdi resp. to atbildumi apkārtnes valodā:

ā bē cē, abi, abi divi, ābele, ābols, acenes, acis, adata, ai ai ai!, aiziet!, aiju žūžu!, aizkars, zv. adjö, aka, akmens, akna, Andris, antenna, apauta (par kāju), apelsīns, apakšā, apkakle, ārā, asara, ass, aste, atkal, atpakaļ, atdzisis, atā!, atpūties, atslēga, augšā, augt, aukla, auksts, auss, auto, avīze, āzis,

badities, balkons, balts, banāns, bārda, basa (par kāju), bedre, bērns, bikses, bilde, bite, bize, blauks!, blūze, bļoda, bo tu nu!, braukt, burka, burkāns, burts, būs (nākotnes forma),

cālis, celis/ceļgals, cepure, ciet, ciets, cilpa, cipi cipi!, citrons, cits, cukurs, cūka, čaumala, čuku čuku!, čučēt, čurāt,

dabūt, Dainis, dakša, dancot, darbā, dārzs, daudz, deguns, desa, dibens, dinamo, dīvāns, divi, dop dop!, dot, drusku, dumjš, durvis, duša, dzeltens, dzert,

egle, eļļa, ēst,
 filma,
 gabals, gailis, pa gaisu, gaišs, galds, galva, gaļa, garderobe, garš, glāze,
 gliemezis, gludeklis, zv. god dag!, grabēt, grābeklis, grāmata, gredzens,
 grīda, gribu, grieznes, griezt, grozs, gulbis, gulta, gulēt, gumija, gurķis,
 ģērbties,
 iekšā, iela, iet, ievārijums, ir, istaba,
 jā, jaka, Jānītis, jāt, jauns, josta, Juris,
 kabata, kafija, kāja, kaka, kakao, kakls, kaķis, kamols, kannu, kāpnes,
 kāpt, kārba, karogs, karote, karsts, kartupelis, kāsis, kaste, kāstuve,
 katls, kaza, kleita, klēpis, kliks (= elektriskais slēdzis), klucis, knaib-
 les, koks, kopā, kreklis, krēpes, krēsls, krustmāte, krusttēvs, krūze,
 kuģis, kūka, kukainis, kukulis, kumeļš, kungs, kūpēt, kurpe, ķemme,
 ķīselis,
 la-la-la!, labdien!, labs, lācis, laiva, (kabatas) lakatiņš, lampa, lapa,
 lāpsta, lasīt, lelle, lente, liels, lineāls, lietussargs, lidmašīna, lupata,
 līdzi, līme, logs, lopada!, lūdzu!,
 maize, māja, mākonis, maks, marka, mašīna, mati, matracis, mazgāt,
 mazs, medus, meitiņa, mēle, memme, mēness, mērs, mētelis, Mikiņš,
 mīļš, miza, motors, muca, mugura, mū-iņa, muiža, mukt, muļķis,
 muša,
 naba, nagi, nākt, nazis, nauda, nav, nē, nest, ninne, noguris, nost,
 nu ja!, ņammu ņammu, ņemt,
 oga, ola, opā!, osa, otrs,
 paēdis, pača, pai (= mīļš, labs), pakaļ, palags, paldies!, panna, palīdzēt,
 papīrs, pāri, pārvalks, pats, pičpaunā (nēsāt), piens, piere, pīle, pilns,
 pinkulis, pīpe, pirksti, pirkt, pleci, plīts, pļunku pļunku!, pļunku ipa/
 pļunku istaba (= vannas istaba), podiņš, poga, priekšauts, projām/
 prom, pudele, puika, puisītis, puķe, pulkstenis, pumpa, pumpurs,
 puncis, puņķis, pupa, purkšķis, puse, pūst, pušu, putas, putns, putra,
 rabarberi, radio, rāģi, rakstīt, raudāt, rati, redīsi, redzēt, režģis, Rīga,
 ripa, ripināt, ritenis, rīve, roka, rūkt, rupja (maize),
 (kakla) saite, sakne, sāpēt, sarkans, sauss, sēdēt, sega, siena, siers,
 siksna, silts, sist, skapis, skrūvspīles, skudra, slapjš, slaucīt, slauķis
 (= dvielis), slotu, sols, soma, spainis, spalva, spilvens, spogulis, staigāt,
 stāvēt, stumpa (= īpašs tīrāmais rīks), suka, suns, svārki, svece, sveiki!,
 sviests, šis, šitas, šite, šķīvis, šņik-šņak!, šokolāde, šūpoties, šurp,
 šūt,

tā, taisīt, tālu, tas, tase, taure, te, teļš, termometrs, tēte, tilts, tinte, tīrs, tītaris, tomāts, trīs, tūba, tukšs, tumšs, tupēt, tur, tutū, tū! tū!, ūdens, uguns, uku (= šokolāde), urbis, vai dieniņ!, vaigi, vajag, vāks, vaļā, vanna, varde, varēt, vārīt, vārti, vate, vāvere, vāze, važa, vē!, vējš, vēl, veseris, veste, vilciens, vile, vingrot, virtuve, visi, vista, zābaki, zaķis, zāle, zaļš, zars, zeķe, zeķturis, zemē, ziepes, zilonis, zils, zīmogs, zīmulis, zirgs, zivs, zobs, zods, zoss, zvaigzne, žāvāties, žagars, žogs, (paša "atrastie" skaņu atdarinājumi, bez tieša atbilduma apkārtnes valodā):

gu-gā! (par gaiļa dziedāšanu), *bom bom!* (imitējot sienas pulksteņa dobjos sitienus), *bui!* (izsauciens, pakrītot).

Cik nepilnīga vēl ir BĒRNA teikto formu izruna, salīdzinot ar pieaugušo valodu, ilustrē pāris piemēru:

divi apāķi (= divi akmeņi), *aputiņ!* (= apelsīnu!), *āsāsā* (= atslēga), *auka* (= auksts), *pāpu* (= cepure), *gāba* (= grāmata), *gu mū* (= guļmū-iņa), *kanka* (= kanna), *ķāpi ķāpi* (= kartupelis), *jaka kūpa bici* (= jaka kopā ar biksi), *abu-di!* (= labdien!), *aba!* (= labs), *nū* (= nost), *am-ambu!* (= ņammu ņammu), *fauda* (= spalva).

Pierakstītie viena un tā paša vārda atšķirīgie varianti rāda, no vienas puses, cik nestabila vēl ir BĒRNA izruna šai vecumā, bet, no otras puses, arī to, ka vismaz dažos vārdos mēneša laikā pakāpeniski nostiprinās forma, kas tuvāka paraugvārdam. Sal.:

kāja: *kā* 1; 8, 3 -- *kā-ju* 1; 8, 27 -- *kāju* (akuz.), *kājā* (lok.) mēneša pēdējās dienās,

lelle: *zeije* 1; 8, 10 -- *lällä* 1; 8, 18 -- *jeije* 1; 8, 20 -- *llälli* (akuz.) 1; 8, 26,

nāk: *anga* 1; 8, 8 -- *anka/nā-ka* 1; 8, 20 -- *nāk* 1; 8, 26.

1;9

22. mēnesī fonētikā tālāk veidojas saskaņa starp pieaugušo valodas paraugvārdu un atbilstošo formu BĒRNA valodā. Šai laikā var sākt runāt par zināmu skaņu substitūciju, kas gan neparādās visos vārdos. Pamazām izzūd atsevišķā skaņa kā vesela vārda aizstājēja. Kā paliekas no agrākā posma vēl lietojama īpatnējā deguna skaņa (div- vai trīskāršojumā) (km)(km)(km) (= krustmāte), kā arī īpatnēji veidotais l (= lidmašīna), kā arī starp ü un ī runātais patskanis (= liels).

Izzūd arī iepriekšējos mēnešos parastie vienas un tās pašas zilbes trīskāršojumi, piem., *bibibi* (= bikses); vēl paliek gan formas *kukuku* (= cukurs), kas mēneša pēdējās dienās tiek aizstāts ar pamatformai tuvāko *cuku*; *bābābā* (= bērns), attiecinot to tikai uz sevi; arī *mimimi* (= zīmulis), kam blakus kā variants atzīmēts arī *zimu*.

Toties plašāk nekā agrāk šai mēnesī tiek lietoti 2-zilbju formu divkāršojumi, pie kam otrā daļa iegūst spēcīgu palīgakcentu. Piemēri: *zabi.zabi* (= zābaki) 1; 9, 3, *gubi. gubi* (= gumija) 1; 9, 3, *puki.puki* (= pulkstenis) 1; 9, 3, *kaku.kāku* (= ar karoti) 1; 9, 3, 1; 9, 15, *zimbu zimbu* (= zīmogu) 1; 9, 3, *bādu bādu!* (= banānu) 1; 9, 5, *dibu.dibu* (= dinamo) 1; 9, 5, *kapu.kapu* (= kāposts) 1; 9, 8, *ķāpi.ķāpi* (= kartupeļi) 1; 9, 8, *kunki.kunki* (= kukainis) 1; 9, 10, *tumpi.tumpi* (= tomāts) 1; 9, 19, *gabū.gabū* (= pagrabs) 1; 9, 26, *kakū.kakū* (= kakao) 1; 9, 28.

Patskaņu garums joprojām neatbilst pieaugušo izrunai. Paraugvārda garajam patskanim BĒRNA izrunā var atbilst īss, un otrādi; brīžiem vienu un to pašu formu BĒRNS izrunā ar īsu, citreiz ar garu skaņu.

Tāpat šad tad tiek jaukti arī balsīgie un nebalsīgie līdzskaņi, gan ne visos vārdos. Tā, piem., "kabata" ir *kapa*, bet 1; 9, 29 arī *kaba*; "pudele" parasti runāta ar b-: *bude* 1; 9, 17, vienreiz atzīmēts *kāka* (= uz galda) vairāk parastā *gā ga* vietā; "veserīti" BĒRNS sauc gan *visi*, gan arī *fisi*; "mugura" ir reizēm *muga*, citreiz *muka*; vienreiz fiksēta arī forma *naki* (= nagi) 1; 9, 19.

l un ʎ arī vēl šai mēnesī neizveidojas par stabilu skaņu. Kaut ko līdzīgu l- skaņai BĒRNS prot artikulēt; arikulācijas veids tāds pats kā iepriekšējā mēnesī — mēles galiņš pabāzts ārā no mutes, BĒRNS valsta to no viena mutes kaktiņa uz otru un tricina gar lūpām. Tā, piem., 1; 9, 2, 1; 9, 8, 1; 9, 11; 1; 9, 18. Visos gadījumos skaņa attiecināta uz lidmašīnām. 1; 9, 8 dzirdētā skaņa fiksēta kā *lālā*. Turpretim šādi artikulētā l- skaņa vēl neparādās kā sastāvdaļa kādā veselā vārdā. Vārda sākumā vai vārda vidū l vai nu vienkārši atmet, piem., *apa* (= lapa), vai arī to aizstāj ar kādu citu skaņu, piem., j vai d: *jaka* (= lakats) 1; 9, 11, *zādi* (= zāli) 1; 9, 21.

Kaut kas līdzīgs pieaugušo runātajai mīkstinātajai ʎ-skaņai atsevišķās formās dzirdēts mēneša 1. pusē, bet tas atkal izzūd mēneša beigās. Tā 1; 9, 2 "gaļas" vārdā ir atzīmēti varianti *gaja* un *galja*, (akuzaīva formā) *gaju* un *galju*, un šai pašā dienā arī *vaja* un *vaļa* (= vaļā); refrēnā "līgo"! 1; 9, 13 blakus parastākai *igō!* vienreiz ievērota arī forma *ʎigō!*

Divskaņa uo vietā visbiežāk dzirdams u, retāk o; kā viens, tā otrs mēdz būt gari (intonācija svārstās un katreiz nesaskan ar paraugvārdu), bet dažos vārdos tie var būt arī īsi.

Tā, piem., *zū^ubi* (= zobi) 1; 9, 2, *ūju* (= olu) 1; 9, 9, *zūdu* (= zodu) 1; 9, 19, *būda* (= bļoda) 1; 9, 19, *fūta* (= spode) 1; 9, 5, *pūc* (= pods) 1; 9, 29, *gōza* (= grozā) 1; 9, 11, *ōsa* (= osa) ap 1; 9, 25, bet arī (ar īsu patskani) *goki* (= gotiņa) 1; 9, 15 un *dos* vai *dus* (= dos) (vairākkārt).

ie vietā visparastāk stājies (garš) ī, retāk (īss) i, piem., *īti mīti* (= lietus mētelis) 1; 9, 8.

m vietā — tiklab vārda sākumā, kā citur — nereti BĒRNA izrunā dzirdams b, un otrādi. Piemēri: *gubi*, arī ar atkārtojumu *gubi gubi* (= gumija) 1; 9, 3, *buca* (= muca) 1; 9, 11, bet 1; 9, 25 *muca*; *gībibi* (= gliemezis) 1; 9, 4, *jība* ak. *jību* (= līme) 1; 9, 9, vienreiz atzīmēts *dub* blakus parastajam *dum* (= dumjš) 1; 9, 11, *dūbi* (= dūmi) 1; 9, 15.

Daudz retāk b vietā stājies m: (vienreiz) *munga* (= bungas) 1; 9, 3, *mangu* (= balkons) 1; 9, 19.

n vietā likts d: *daba* (= naba) 1; 9, 18, bet precīzā formā *naba* (ar pusgaru patskani) jau 1; 9, 3, *bādu bādu!* (= banānu) 1; 9, 5.

Retumis gadās arī otrādi, d vietā n: *nauna* (= nauda) 1; 9, 9, bet 1; 9, 19 atzīmēta *nauda*.

Samērā reti vairs -mm- disimilējas par -mb-: *ķimpa* (= ķemme) 1; 9, 11, ak. *ķempi* 1; 9, 25; bet arī bez disimilācijas: ak. *ķemmi* 1; 9, 3, *vamba* (= vanna) 1; 9, 8, *sumpu* (= soma) 1; 9, 11, *zīmbu* (= zīmogu) 1; 9, 14, *kampu* (= kamolu) 1; 9, 19, *fimpi* (= filmu) 1; 9, 16.

-nn- disimilējies par -nk-: *kanka* (= kanna) 1; 9, 15; šī pati forma ap 1; 9, 25 tiek lietota arī "kalna" nozīmē.

(Garā) ē vietā BĒRNA formās tiek runāts tik šaurs patskanis, ka dažkārt tas līdzinās pieaugušo valodas ī-skaņai, kamēr (īsā) e vietā tikai retumis dzirdēta i-skaņa (parastāk paraugizrunai atbilstošs e vai arī paplats ä). Piemēri: *tī* (= tēja) 1; 9, 8, *tija* 1; 9, 15, *mīta* (= mētelis) 1; 9, 5, *tīta* (= tēte) 1; 9, 8, *vīka* (= veikalā) 1; 9, 9, *dī* vai *dē* (= dēlis) 1; 9, 10, *mīja* (= mēle) 1; 9, 26.

Ar īsu i: (dažkārt) *ķimpa* (= ķemme) 1; 9, 11. Arī šī skaņu substitūcija nav konsekventa; tā, piem., bieži pieminētajā "tētes" vārdā reizēm dzird ä, citreiz šauru, ī-skaņai radniecīgu patskani.

Pieaugušo valodas šņāceņu š, ž, č vietā BĒRNS runā viegli palatalizētus s, z, c vai — retumis — kaut ko līdzīgu mīkstinātiem š, ž, č: *zaga* (= žagas); *pusu* (= pušu) 1; 9, 8, *bucu!* (= buču) 1; 9, 5, *paca* (= pača) 1; 9, 5, *vēs* vai *vēš* (= vējš) 1; 9, 13, *zāve* (= žāvas) 1; 9, 15, *sūs* (= šūs) 1; 9, 29, *musa* (= muša) 1; 9, 25, *daksu* (= dakšiņu) 1; 9, 29, *dzes* (= dzēs) (ar gumiju) 1; 9, 17.

Skaņu kopu sp-, sm- un sv- vietā tiek runāts f-; piemēru vairums attiecas uz sp-: *fauda* (= spalva) 1; 9, 10, *fōdi* (= spoli) 1; 9, 8, *faicis* (= spainis) 1; 9, 4, *fūta* (= spode) (par kurpju smēru) 1; 9, 5, *figa* (= smilga) 1; 9, 25, *faki* (= svārki) 1; 9, 8.

Īpatnēja zilbes robeža ievērota vārdā "maiss", kur pieaugušo divskanis ai sadalīts 2 zilbēs: *mā-is* 1; 9, 25. Šī izruna ilgst kādu nedēļu; vēlāk vārdā izveidojas parastais divskanis ai.

Pāris reizes šai mēnesī atzīmētas *izčukstētās* formas; abos gadījumos tie bijuši vārdi, kur par izrunu BĒRNS, liekas, nav bijis drošs. Tā 1; 9, 2 BĒRNS, nedroši čukstot, rāda uz kompasu: *tum.tumpi*. Kad MEMME pārlabo: "kompass", BĒRNS atkārto: *kompī*. Vispār, tās formas, ko BĒRNS atkārto tūlīt pēc tam, kad tās minējis kāds no pieaugušajiem, joprojām savā fonētiskajā tērpā ir daudz tuvākas oriģinālformai. 1; 9, 21 MEMME jautā: ko tad Dainis paņēma?, BĒRNS atbild čukstus: *pīvi* (= prievīti).

22. mēnesī, īpaši mēneša otrajā pusē, BĒRNS labprāt atkārto pieaugušo runu. Atkārto pat četru vārdu teikumus, ja tajos vismaz divi vārdi jau ir BĒRNA aktīvajā vārdu krājumā. Tūlīt atkārtotie vārdi tiek izrunāti precīzākā formā nekā spontānā runā lietotie. Imitējot, BĒRNS atkārto arī nesaprotamas formas, piem., arī kādus vācu vai zviedru valodas vārdus, kas nebūt netiek pārņemti viņa aktīvajā runā.

Žest i 22. mēnesī kļuvuši pavisam reti. Atskaitot pāris izņēmumus, visumā tie atbilst tiem, kādus lieto pieaugušie. Vecāki šai laikā nedaudz ierobežo BĒRNA žestikulāciju, aizrādot, lai nerāda ar pirkstu uz pieminētajām personām vai lietām.

Pilnīgi saskaņā ar pieaugušo praksi, BĒRNS norāda ar roku vai pirkstu uz kādu vietu, bieži vien kopā ar norādāmā vietniekvārda vai pronomena formu "te" un "tur". Tā, piem., kad MEMME prasa, kur BĒRNS nositis kāju, roku, utt., BĒRNS tūlīt parāda. Sasveicinoties, arī sakot paldies, bieži lietots žests ir rokas (biežāk kreisās nekā labās) kratīšana gaisā — ar plaukstu uz augšu, kustība no augšas uz leju. Lieto to kopā ar attiecīgo latviešu vai zviedru vārdu "labdien", "paldies", "adjö", "tack", gan arī bez tā. Tā, piem., kad viņu uzmodina teikt paldies kādam (par uzdāvināto mantu utt.), tad bieži vien nesaka nekā vārdiem, bet (pagriezies pret attiecīgo personu) krata roku minētā veidā.

Forma "labdien!" ir tik cieši sasaistījusies ar žestu, ka BĒRNS

pievieno to vārdam arī tad, ja attiecīgā situācija to nemaz neprasa. Tā 1; 9, 20 BĒRNS saka *abi.d i!* "labdien!" un sniedz roku MEMMEI, to kratīdams sveicienā, kaut gan ne pats, ne arī MEMME tai brīdī negrasās nekur projām iet.

M o r f o l o ģ i j ā šai mēnesī skaidrāk kļūst izredzama starpība starp dzimšu, locījumu un — vājāk — arī skaitļu galotnēm. Tomēr šai ziņā joprojām nav pilnīgas saskaņas ar pieaugušo valodu. Tālāk veidojas tas process, kas tikko bija sācies 21. mēnesī, proti, formālā atšķirība adjektīvos starp vīriešu un sieviešu dzimti: *bāta puķe* (= baltas puķes) 1; 9, 4, *bāta pāpu* (= balta cepure) 1; 9, 11, bet *bāc* (= balts) (rādot uz balto svītru Latvijas karoga krāsās) 1; 9, 9; *aš tas zaš* (= ass tas zars) 1; 9, 29, bet tūlit pēc tam *as-sa fauta* (= asa spalva) 1; 9, 29.

Vīriešu dzimtes formā atzīmēti arī vēl citi adjektīvi: *sāc* (= salds) (par cukuru) 1; 9, 9, *maš* (= mazs) 1; 9, 9, *zaš* (= zaļš) 1; 9, 12, *sic ūde* (= silts ūdens) 1; 9, 12.

Tomēr vēl joprojām sieviešu dzimtes forma var tikt lietota arī savienojumā ar vīriešu dzimtes vārdu, un otrādi: ne vien *mī.jaba mämmā* (= mīla laba memme), bet arī *mī.jaba tātā* 1; 9, 12; līdzīgi arī, piem., *tas maza kākā* (= tas mazais krekliņš) 1; 9, 9.

22. mēnesī pirmo reizi ievērots pāris atsevišķu gadījumu ar noteikto adjektīvu galotnēm: *mazō suku* (= mazo suku) 1; 9, 8; *gajō bici* (= garo biksi) 1; 10.

Kā adjektīvu, tā substantīvu deklinācijā formālā atšķirība skaidrāk iezīmējas locījumu galotnēs nekā vienskaitļa un daudzskaitļa atšķirībā. Diezgan konsekventi saskaņā ar pieaugušo valodas praksi BĒRNS šai mēnesī atšķir nominatīvu no akuzatīva, ja vārds ir (BĒRNA valodā) ā- vai ē-celms. Tā, piem., blakus nom. *bumba* (= bumba) akuzatīvs ir *bumbu*; *bīde* (= bilde), bet ak. *bīdi* 1; 9, 12; līdzīgi: *kāja* — *kāju*, *māja* — *māju*, *suka* — *suku*, *ada* (= adata) — *adu* (= (ar) adatu), *sumpa* (= soma) — *sumpu* utt.

Nākamais formāli atšķirtais locījums ir vienskaitļa lokatīvs, sevišķi tais vārdos, ko bieži iznāk lietot šai locījumā. Tā, piem., *tas mes* (= tas ir mežs) 1; 9, 26; *ū miza* (= lielā mežā) 1; 9, 26; *sapī* (= skapī) 1; 9, 13; *gaja* (= galā) 1; 9, 17; *punci* (= puncī = vēderā) 1; 9, 27; *kāss* (= krēsls) 1; 10, bet BĒRNS sēž *kāsā* (= krēslā) 1; 9, 25, 1; 9, 29 u.c.

Daudz vājāk veidojas formu atšķirība daudzskaitļa galotnēs. Atzīmēti kādi piemēri, kas vēl ir ar izņēmuma raksturu. Tā *di kati* (= divi katli), bet *kata* (= katlā) 1; 9, 17; īpatnējas formas ir daudzskaitļa nominatīvs *puiki* (= puikas) 1; 9, 8 u.c. blakus vienskaitlim *puika*. Vispār, -i tiek noteiktāk saistīts ar daudzskaitļa nominatīva galotni, kamēr vārdi, kas vienskaitļa nominatīvā beidzas ar -a vai -e, parasti paliek šai pašā formā arī tad, ja runa ir par vairākiem priekšmetiem, sal. piem., *maza kaka*, *div kaka* (= maza kaka, divas kakas) (BĒRNS sēž uz podiņa) 1; 9, 26, bet pat adjektīvs "karsts" iegūst galotni -i: *div kasi!* (= divi karsti) (par diviem katliem uz plīts).

Visskaidrāk locījumu un dzimšu atšķirīgās galotnes vērojamas norādāmo vietniekvārdu deklinācijā. Šai mēnesī nav gadījies atzīmēt formas no "šis", "šitas", bet toties bieži lietots ir "tas", siev. "tā". Vienskaitļa nominatīvā saskaņā ar pieaugušo valodu BĒRNS šķir "tas" un "tā"; gadījumu vairumā vīriešu dzimtes forma arī stāv kopā vai ir attiecināta uz vīriešu dzimtes lietvārdu, gluži tāpat kā "tā" saistās ar sieviešu dzimtes vārdiem, piem., *Dai tas* (= tas ir Dainis) (kas nāk) 1; 9, 2, *tā bumba* (= tā bumba); *tā puse* (= tā puse) 1; 9, 18. Pretēji latviešu rakstu valodas normai (ko savā valodā cenšas ievērot MEMME, mazāk konsekventi arī TĒTIS), vienskaitļa nominatīvs "tas" stāv kopā ar "vajag" literārās ģenitīva formas vietā: *tas vaigi* (= tas ir vajadzīgs, tā vajag) 1; 9, 10.

Lokatīva nozīmē — kopā ar piederīgo lietvārdu — šai locījumā tiek lietota forma *tā* (MEMMES valodā parastās "tai" vai "tani" vietā): *tā gaja* (= tai galā) 1; 9, 17, *tā puse* (= tai pusē) (par gultas otru pusi); *tā vāze* (= tai vāzē) 1; 9, 19 u.c. Vienu vienīgu reizi gadījies atzīmēt vienskaitļa datīva formu: *tam edidi* (= tam redīsam) 1; 9, 8.

Turpretim (vienmēr) tiek lietots vienskaitļa akuzatīvs (kas arī pieaugu-

šo valodā saskan abās dzimtēs) *tū* (intonācija svārstās, tomēr dominē stieptā).

Interesantākā ir forma, ko BĒRNS bija sācis lietot jau iepriekšējā mēnesī, proti, *tīs(i)* (ar stieptu toni). Tā attiecināta ir uz sieviešu, ir vīriešu dzimtes vārdiem un lietota daudzskaitļa nominatīva un akuzatīva nozīmē. Tā: *Dai tīsi!* (= Dainis tās) (sniedzas pēc aploksnēm) 1; 9, 3; *tīs* (= tās) (= tās gumijas) 1; 9, 5, *Dai tīsi!* (= Dainim tās!) (grib dabūt fotogrāfijas) 1; 9, 12, *tīsi* (= tiem) (atbildot uz jautājumu, ka kaut ko dod "tiem teļiem") 1; 9, 15.

Formālā atšķirība galotnēs *v e r b u* formās veidojas daudz gausāk. Nevar vēl būt runas par atšķirīgām personu galotnēm. Laikus precīzāk izšķir tikai verbā "būt". 22. mēnesī nāk klāt pagātnes forma "bija" blakus agrākajai tagadnei "ir" un "nav", kā arī nākotnei "būs". Šai laikā BĒRNS biežāk atstāsta arī notikumus, kas norisinājušies (parasti visai tuvā) pagātnē. Pirmo reizi *bi* atzīmēts 1; 9, 5, un tur tas uztverams kā MEMMES runas daļējs atkārtojums. Mierinot BĒRNU, kas no diendusas pamodies un uztraucies, ka atstāts viens, MEMME saka, ka "māmmā jau nekur nebija projām, bet virtuvē". BĒRNS apmierināts atkārtoti: *māmmā zūte bi* (= memme virtuvē bija). Pēc dažām dienām šo pagātnes formu sastop arī pilnīgi patstāvīgos BĒRNA runas veidojumos: BĒRNS ieskrien no balkona pie MEMMES virtuvē un stāsta: *(km)(km) bi* (= krustmāte bija) (ievērojis, ka kaimiņiene iznākusi uz sava balkona. Līdzīgi vēl vairākkārt, jo BĒRNS it kā kaunās, ka viņu kāds novēro no tuvējā balkona) 1; 9, 8; *iti meti bi* (= lietus mētelis bija, t.i. bija līdzīgs paņemts pastaigā), un 1; 9, 19 BĒRNS rāda uz krēslu, uz kura neilgi pirms tam bija pakāpusies MEMME, lai tiktu pie skapja: *tu afa māmm bi* (= tur augšā memme bija).

Nākotnes forma *bu* minēta samērā biežāk, parasti par tuvā nākotnē gaidāmiem notikumiem, nereti pretstata teikumus, piem., *nau tī, bu tī* (= nav tīrs, būs tīrs) 1; 9, 21 vai — kad BĒRNS ielikts gultiņā, bet negrib vēl gulēt: *i aputi, nau aputi, bu aputi* (= ir atpūties, nav atpūties, būs atpūties) 1; 9, 22.

Tagadne *i* un nolieguma *nau* ir diezgan bieža, sevišķi pēdējā, un "ir"

parasti teikts tur, kur apgalvojums ir ar sevišķu uzsvāru, sacīts jeb vismaz domāts kā pretstats noliegumam "nav". 1; 9, 18: MEMME: *nu jau vairs nesāp!* BĒRNS protestē pret šādu apgalvojumu: *i aijaijai!* (= ir aijaijai), t.i. joprojām sāp.

BĒRNS nāk iekšā pa durvīm pēc pastaigas kopā ar TĒTI, kad jau iepriekš pārrunājuši iespēju, vai MEMME varētu būt mājā. Ieraudzīdams MEMMI, BĒRNS sauc: *māmm i māja* (= memme ir mājā!).

1; 9, 25 BĒRNS paņēmis pirkstu slapināmo kārbīņu (ja tā sausa, tad parasti lūdz tanī ieliet ūdeni, konstatējot, ka tur iekšā nav ūdens) un stāsta: *ī tu isa ude!* (= ir tur iekšā ūdens).

Turpretim frāzi *kukuku i sēc* (= cukurs ir salds) 1; 9, 9 BĒRNS tūlīt pēc tam atkārti, izlaižot "ir": *kukuku sēc*.

Pārējos verbos, kur tagadnē, pagātnē un nākotnē nav atšķirīgu celmu (piem., dodu — devu, eju — gāju), formāli neizveidoto galotņu dēļ ne ikreiz viegli pateikt, kurš laiks ir pamatā BĒRNA lietotajai verba formai. Pārsvārā izejas punkts ir tagadnes 3. personas forma (jāievēro, ka visu laiku pieaugušie sarunās ar BĒRNU "tu" vietā saka bērna kristībvārdu, pievienojot verbu 3. personas formā!). Bet ir kādi 4 vai 5 verbi, kas šai mēnesī aktīvi tiek lietoti nākotnes formā. Tā bieži lietots ir *dus* vai *dos* (= dos), *dzās* (= dzers), kas stājas agrākā *dze* vietā; *sūs* (= šūs) un laikām arī *ede* (= ēdīs). Vismaz abi pēdējie tiek lietoti arī ar tagadnes nozīmi; "dzert" un "dot" kā momentānākas darbības apzīmējumi arī MEMMES un TĒTA valodā, sarunājoties ar BĒRNU, tiek lietoti tuvas nākotnes nozīmē; pašā dzeršanas brīdī jau BĒRNS arī nerunā, un tiklab "dzert" dabūšana un "došana" īsti aktuāla kļūst un ir lūdzama īsi pirms pašas darbības. Nākotne laikam ir arī BĒRNA lietotās formas *guve* (= gulēs) pamatā, lai gan varētu domāt arī par infinitīvu kā paraugu.

Ja rodas vajadzība, tā pati verba forma tiek izmantota arī cita kāda laika nozīmē. Tā, piem., 1; 9, 8 BĒRNS ieskrien pie MEMMES virtuvē un stāsta, ka istabā, bāžot koka vaserīti krēsla dibena caurumos, to salauzis: *fisi sampa isa baza* (= vaserīti caurumā iekšā bāza). Bet drīz pēc tam, tai pašā dienā, kad MEMME sabar viņu par to, ka tas bāž mutē sukas kātu, BĒRNS solās tā vairs nedarīt: *Dai ne-baza mute!*, pēc tam vēlreiz atkārti: *Dai nē mute!* (= Dainis ne(bāzīs vairs) mutē!).

Par nesenu pagātni BĒRNS stāsta, minot verbu tagadnes formā. Tā 1; 9, 14 BĒRNS tikko kā ienācis no pastaigas, kur bijis kopā ar TĒTI, un rāda MEMMEI savas netīrās rokas: *Dai vā uka. āpākā ņem pac* (= Dainim vā (= netīra) roka. Akmeņus ņēma pats (rokā)).

Līdzīgi 1; 9, 18 BĒRNS rāda uz TĒTA pirkstu, ko TĒTIS bija ievainojis priekš divām dienām, un stāsta: *tātā asi nāk* (= tētem asins nāca). Stāstīšanas brīdī ievainojums jau sadzījis.

Formālu *i m p e r a t ī v a* formu ir maz, piem., *saki!* (= skaties!), bet pavēli bieži vien izsaka ar tagadnes vai — vēl parastāk — ar nākotnes formu. Šī prakse vismaz pirmos ierosinājumus varēja saņemt no pieaugušo runas veida, jo arī latviešu literārajā valodā pieklājīgāku mudinājumu reizēm izsaka nākotnes formā; tādas lieto arī MEMME sarunās ar BĒRNU. Zīmīgs piemērs 1; 9, 9 atzīmētajā dialogā:

MEMME: *pasaki* — "*memme, ieduod lūdzu*"! (= lai BĒRNS neņem pats).

BĒRNS atkārtoti MEMMES priekšā teikto lūguma tekstu saviem vārdiem: *māmm dos udzu* (= memme dos lūdzu).

(Jāievēro, ka no "dot" vienīgā aktīvā forma pagaidām ir šī.)

Līdzīgi 1; 9, 17 BĒRNS grib dabūt otru olu kausiņu parotaļāties, bet tas nolikts patālu uz galda, tā ka BĒRNS to nevar aizsniegt: *ūtu kafu māmm dos!* (= otru kausu memme dos!), t.i. lūgums iedot viņam otru kausiņu. Līdzīgu piemēru ir diezgan daudz. Paraugam varēja noderēt daudzkārtējie MEMMES norādījumi, piem., "pagaidi, memme iedos!", kad BĒRNS tiecas grābt kaut ko pats, atļauju neprasīdams.

Ar imperatīva nozīmi lietots verbs, kam pamatā pieaugušo tagadnes vai pagatnes forma: *vā faidi māmmā nese* (= uz vē spaini memme nes), t.i. lai memme to aiznes uz atkritumu spaini (BĒRNS spiež MEMMEI rokā papīra grozu, ko parasti mēdz iztukšot virtuvē, iekratot saturu atkritumu spainī).

L e k s i k ā 22. mēnesī progress ir samērā mazāks. Jaunu aktīvu vārdu nāk klāt ap 69, bet daži no tiem (zemāk minētajā sarakstā iekavās) ir minēti tikai dažas reizes, t.i. kādas dienas, pēc tam vairs nav atzīmēti. Savukārt nav gadījies ievērot veselu virkni tādu vārdu, kas

bija lietoti iepriekšējā mēnesī. Pa daļai tas sakarā ar vides maiņu — 22. mēneša otrajā pusē iekrīt dzīve uz laukiem, kur nav nekādas izdevības pieminēt lietas, kas raksturīgas BĒRNA pilsētas dzīvei un dzīvoklim. Viena daļa šo vārdu tomēr noteikti nav izzuduši no BĒRNA atmiņas, un nākamajā mēnesī, kad visa ģimene atgriežas atpakaļ mājā, viņš senos priekšmetus (piem., vannu, izlietnes tīrāmo rīku, utt.) pazīst un nosauc pareizā vārdā jau pirmajā mirklī, tikko istabā ienācis. Kopīgais 22. mēnesī lietoto vārdu skaits svārstās ap 440, kam klāt nāk vēl vismaz 3 skaņu atdarinājumi.

Jaunpienākušie vārdi (iekavās ļoti reti lietotie):

39 s u b s t a n t ī v i: asins, biezpiens, bērzs, bungas, bumbieris, caurums, ceļš, Cīkucis (mīlināmā vārda forma kādai meitenei), drupata, dubļi, elkonis, ezers, (ezis), Ieva, (jumts), kalns, kausiņš, kompass, krēms, krējums, (ķiršoga), lietus, maiss, malka, manta, mežs, miegs, nakts, pagrabs, Palle (zviedru zēna vārds), smilga, (spode), spole, (sūklis), tauki, vīriņš (rotallīeta), zemene, (zole), žagas, žāvas; zviedru valodas vārds: tant.

Samērā daudz ir v e r b u: adīt (īsti tikai divdabja "adījusi" nozīmē), aut, bāzt, bija, dzīvot, lēkt, maisīt, (pilēt), skatīties, skūt, tecēt, tīrīt, vest, vilkt.

5 a d j e k t ī v i: ģiss, melns, plīks, salds, (skaists).

4 a d v e r b i: pareizi, priekšā, virsū, vidū.

4 v i e t n i e k v ā r d i: savs, mēs, mūsu, (dat. no "es").

1 s k a i t l e n i s: viens.

P r e p o z ī c i j a: bez.

I n t e r j e k c i j a s: līgo!, zviedru valodas hej!

Reizē ar jaunajiem aktīvajiem vārdiem izveidojas līdz tam nebijuši pretstatu pāri:

apakšā — virsū; garš — ģiss; balts — melns (gan krāsas, gan "netīra" nozīmē). Pretstatu 1. locekļi BĒRNA valodā bijis aktīvs jau agrāk.

Šai skaitā nav uzņemti vārdi, kurus BĒRNS a t k ā r t o j i s — precīzā formā — tūlīt pēc tam, kad vārds dzirdēts pieaugušo valodā, bet

kuri vēlāk viņa spontānajā runā nav izmantoti. Daudz lielāks ir tikai pasīvi saprotamo vārdu daudzums. Dažus no tiem uzzināt ļauj situācijas, kur BĒRNS nepārprotami ar savu darbību reaģējis uz MEMMES vārdiem, piem., MEMME: *sasit plaukstas!* BĒRNS to dara, plaukšķina (1; 9, 1). Ne viens, ne otrs vārds vēl nav lietots aktīvi. Cits piemērs 1; 9, 2. MEMME: *pieklauvē pie luoga!* BĒRNS tūlīt tā dara. "Klauvēt" nozīme tātad skaidra. 1; 9, 3 BĒRNS guļ gultā un vingro, precīzi sekojot MEMMES mudinājumiem pacelt vienu kāju, otru, abas reizē, tad vienu roku, otru, abas utt. "Celt" viņa aktīvo vārdu starpā vēl nav pārņemts. 1; 9, 8 MEMME mudina BĒRNU "pastiept gumiju". Kaut arī "stiept" nav vēl aktīvi lietots, BĒRNS pavēli pareizi saprot un tā izdara.

(Kustību kontrole atzīmēta 1; 9, 28, kad BĒRNS atbild uz MEMMES mudinājumu "taisi acis ciet!", aizmiedzot acis. Visi vārdi ir jau viņa aktīvajā vārdu krājumā.)

Pāris gadījumos MEMME nav bijusi gluži droša par to, vai viņa pareizi sapratusi BĒRNA minēto vārdu. Tā 1; 9, 17 BĒRNS rāda uz ķiršu kauliņiem, ko MEMME spļauj ārā: *sādu* (arī: *sētu*) *nē!* Domāts, ka vai nu "serdi", vai "sēklu" nevar ēst. Vēlāk šī forma šai mēnesī vairs nav dzirdēta.

Turpretim TĒTIS, un sevišķi svešāki cilvēki, kas pie BĒRNA izrunas veida nav pieraduši, viņa valodu daudzkārt nesaprot vai pārprot, tā ka MEMMEI bijis jābūt par "tulku".

22. mēneša pēdējās nedēļās nāk klāt vairāki *i p a š v ā r d i*: Cikucis, Ieva, Palle. Šai laikā BĒRNS ne vien ir kopā ar vairākiem bērniem, bet arī ar tiem kopīgi rotaļājas — pretēji iepriekšējam pilsētā pavadītajam laikam, kad BĒRNS parasti bija vienatnē vai arī tikai pieaugušo klātienē.

S k a i t l e ņ u grupā parādās tikai 1 aktīvs vārds *vi* (= viens). Zīmīgi, ka vajadzība pēc šā jēguma rodas tikai pēc tam, kad jau labu laiku BĒRNA valodā lietots "divi", "abi", un pat "trīs". Toties šai mēnesī nostiprinās pareizais priekšstats par 2 un 3, kas līdz tam bija vēl visai nedrošs. 1; 9, 7 par 3 meitenēm, kas rotaļājas jūrmalā, BĒRNS saka, ka tur ir *tīs* (= trīs). Cits gadījums: 2; 0 MEMME un BĒRNS sēž ezermalā uz akmeņiem. Kad pienāk klāt TĒTIS, BĒRNS stāsta viņam:

divi sē (= *divi* (jau) *sēž*). TĒTIS arī nosēžas un prasa, cik tad nu ir to, kas sēž? BĒRNS brīdi padomā, tad (nevienam nepalīdzot) atbild: *cici* (= trīs).

Īpatnēji skaitīšanas piemēri: 1; 9, 10 MEMME uzliek uz galda 3 pogas un BĒRNA klātienē skaita: "viena, divas, trīs pogas". Arī BĒRNS baksta ar pirkstu pie katras pogas un skaita: *vi* (= viena), *vi* (= viena), *ūta* (= otra), vēlāk arī: *vi* (= viena), *ūta* (= otra), *vi* (= viena). Turpretim kopīgo skaitli "3" pasaka pareizi.

"Viens" tiek lietots arī kā pretstats "otram". 1; 9, 20 BĒRNS tur katrā rokā pa vienai cepurei: *vi!* (= viena), (paskatās uz otru) *ūta* (= otra).

Novirzoties no pieaugušo valodas prakses, šai mēnesī BĒRNS vairākkārt min formu "divi" situācijās, kur viņa vecāki teiktu "abi divi". Tā, piem., 1; 9, 27 BĒRNS padod vienu nūjas galu TĒTIM, otru patur rokā pats un interpretē darbību: *divi nās* (= abi divi nes (nūju)).

Noteiktāk sāk veidoties priekšstats par *k r ā s ā m*. Pretstatā jau agrāk aktīvajam adjektīvam "balts" (ko lieto tiklab "tīra", kā īstajā krāsas nozīmē), patstāvīgi sāk lietot arī "melnu" – arī abās nozīmēs, tāpat kā pieaugušo valodā: kā 1) krāsas un 2) netīruma apzīmējumu. Runājot par kaut ko netīru, lieto arī bērnu valodas formu "vē!" 1; 9, 11 BĒRNS rāda, piem., uz nodarvotu celiņu un raksturo to par "melnu", 1; 9, 15 nosauc tā melnu govi ceļmalā; bet, piem., 1; 9, 14 arī par savu netīro roku saka "melna roka". "Baltu" attiecina uz dažādiem baltas krāsas priekšmetiem, visbiežāk puķēm, papīru, kurpēm.

Apzīmējumu *saka* (= sarkans) vēl mēneša pirmajā pusē šad tad attiecina arī citu kādu krāsu (zaļu ornamentu, zilu pastmarku), bet pēdējās nedēļās jau ir skaidrs un noteikts priekšstats par sarkano krāsu. Vienīgi sarkanuma jēgums ir plašāks nekā pieaugušo valodā; lieto to arī, piem., oranža, brūna un dzeltena apzīmējumam – par olas dzeltenumu, brūnu zirgu, burkānu, iesarkanu lenti utt.

Turpretim nenoteikts paliek vēl "zaļa" lietojums, un aktīvo vārdu starpā nemaz nav gadījies atzīmēt "dzeltenu". 1; 9, 13 BĒRNS par

zaļo krāsu zīmuli gan saka: *zas mimimi* (= zaļš zīmulis), bet liekas, ka te "zaļš" der drīzāk par speciālo attiecīgā zīmuļa epitetu, nedomājot tik daudz par specifisko krāsu. (Jāievēro arī, ka minētā forma *zas* ap šo pašu laiku ir apzīmējums arī vārdam "zars".)

Zilu svītru (*zi*) BĒRNS parāda pareizi 1; 9, 3, bet citādi to nelieto. (Garās bikses, ar kurām sakarā "zils" bija saistījies kā šī apģērba gabala tuvāks apzīmētājs, šai laikā tiek mazāk valkātas, un vārds izzūd pa daļai arī šā iemesla dēļ.)

22. mēneša beigās BĒRNA valodā pirmo reizi parādās pirmās personu un piederības *v i e t n i e k v ā r d u* formas. Laika ziņā pirmais un nozīmē skaidrākais izveidojas "mēs". 1; 9, 17 MEMMEI gadās sarunā pieminēt "mēs". BĒRNS to atkārto: *mēs*. MEMME: kas tad tie ir — mēs? BĒRNS tūlīt, bez liekas gudrošanas, paskaidro: *Dai mämmä mēs* (= Dainis un memme, mēs). Tā kā "mēs" jēgums veidojies noslēgtā ģimenes lokā, tad ar to BĒRNS acīmredzot arī saprot tikai sevi kopā ar vecākiem. Tā 1; 9, 20, kad BĒRNS iet pastaigā kopā ar vecākiem, zviedru lauku mājas saimnieku un kādu sava vecuma zviedru zēnu Palli, BĒRNS atkal piemin, ka "mēs" iet. MEMME: kas tad tie mēs ir? BĒRNS min pēc kārtas: *tātä, mämmä, Dai* (bet nemin "krusttēvu" un "Palli", lai gan tie soļo vēl tuvāk BĒRNAM un arī to vārdi ietilpst BĒRNA aktīvo vārdu krājumā).

Tikai pašās 22. mēneša beigās nedroši sākts lietot arī vienskaitļa pirmās personas vietniekvārds "es". 1; 9, 19 MEMME uzmodina, lai BĒRNS neņem zemenes pats, bet lai palūdz. BĒRNS: *ūdzu, mämmä, man!* (= lūdzu, memme, (dod) man!). Tomēr īsti aktīvs šis vietniekvārds nekļūst vēl arī ne nākamajā mēnesī.

22. mēneša pēdējā nedēļā BĒRNS sāk lietot arī piederības vietniekvārdu "savs", savienojumā ar "māju", runājot par iešanu vai braukšanu *sau māju* (= uz savu māju) — pretstatā, piem., draudzenes Ieviņas mājai vai citai kādai svešai "krusttēva" mājai. Dzīvojot vasarā uz laukiem, BĒRNS kopā ar vecākiem biežāk viesojas arī citās mājās un, atgriežoties pēc garākiem braucieniem vai pastaigām, ar interesi vēro, kad būs redzama viņa vasaras māja.

Ap šo pašu laiku nedroši tiek atkārtots un patstāvīgi lietots arī

daudzskaitļa 1. personas piederības vietniekvārds "mūsu": 2; 0 *mus kās* (= mūsu krēsls). Arī tas tālāk nostiprinās tikai nākamajā mēnesī.

Pirmo reizi 22. mēnesī BĒRNA valodā šad tad parādās arī pirmā prepozīcija *bez*. Pierakstīti divi piemēri.

1; 9, 15: *bez sika!* (= bez siksnas!) (MEMME gatavojas iet ārā ar BĒRNU staigāt. Līdz šim parasti MEMME likusi BĒRNAM apkārt plecu siksnīņu, bet tagad BĒRNS to vairs negrib, tiecas arī pa ielu iet patstāvīgi, neviena nepieturēts.

Otrs piemērs 1; 9, 27: BĒRNS ēd ķiršus. MEMME brīdinājusi, lai kauliņus neēd. BĒRNS, ēzdams, interpretē savu rīcību: *kauvi nē! bes kauva!* (= kauliņu nē! bez kaula!) (t.i. ķirša kauliņu nedrīkst ēst).

22. mēnesī daudz retāk lietoti skaņu atdarinājumu vārdi. Tikai uz tiešu jautājumu atbild, kā viens vai otrs dzīvnieks "saka"; konsekventāk min gan par suni "vau vau (vau)". Vairumā visi šie vārdi ir arī sekundāras dabas, jau iepriekš dzirdēti pieaugušo runā, piem., *pik pak!* (lietus pil uz lietussarga) 1; 9, 17.

Salīdzinot vārdu nozīmi pieaugušo un BĒRNA valodā, arī šai mēnesī novirze nav pārāk liela. Pārpratumi radušies vienīgi ar pāris abstraktākiem jēgumiem. Savienojums "prom darbā" joprojām ir bez "darba" istā priekšstata un BĒRNA uztverē nozīmē apm. to pašu, ko vienkāršais "projām, nav redzams, pazudis, aizgājis". Zīmīgākais piemērs 1; 9, 14, kad BĒRNS skatās, kur palikušas divējās, vāzēs saliktās, puķes. Sarkanās ir, balto vairs nav. *bāta puķe tutū, pum dabā* (= balta(s) puķe(s) tutū, projām darbā).

Tas, ka sejas un roku krēms BĒRNA runā nereti nodēvēts par "taukiem", ir saskaņā ar TĒTA paskaidrojumu (lai bērnam it kā atvieglotu saprašanu), ka tie ir "tauki rokām, vaigiem". To pašu saturu BĒRNS reizēm izsaka arī ar parasto rakstu valodas formu "krēms", it sevišķi sarunās ar MEMMI, kas arī pati lieto šo formu.

"Miegs" lietots aktīvi vēl tikai konkrētajā nozīmē: no rītiem MEMME izslauka BĒRNAM "miegu no acīm". "Bērns" joprojām tiek attiecināts tikai uz BĒRNU un ir viņa kristībārda sinonīms.

1; 9, 11 minētās *ante* (par baltu gultas matraču saitīti) pamatā drīzāk ir "antennas", nevis "lentas" vārds, jo arī agrāk BĒRNA uz-
tverē "antenna" var būt kāda stieple, saite utt.

22. mēnesī mērķtiecīgāk pieklājīgā lūgumā pats sāk lietot "lūdzu".
Sākumā atkārto šo vārdu, kad TĒTIS liek pateikt kādu lūguma frā-
zi, pasakot to priekšā.

Zīmīgākā atkāpe no lietojuma pieaugušo valodā ir vietniekvārdā
"pats", siev. "pati". Lai uzsvērtu, ka BĒRNS grib kaut ko darīt,
kaut kur doties pilnīgi patstāvīgi, bez vecākiem, viņš bieži sauc:
Dai pac! (= Dainis pats!). Līdzīgi, kā pastiprinājums pie "mem-
mes" vārda, tiek lietota īpatnējā forma *bata* vai *pata*, ko sākumā
MEMME nevar lāga izprast. Tā 1; 9, 10 BĒRNS izgājis ārā uz bal-
kona un grib, lai arī MEMME viņam tur sekotu: *mämm pata mangu!*
(= memme pati (uz) balkonu). 1; 9, 25 BĒRNS, it kā skaitīdams ko-
pā MEMMI un sevi, saka: *mämm pata Dai* (= memme pati (un)
Dainis), bet 1; 9, 27 atzīmēts pat piemērs, kur līdzīgā konstrukci-
jā "memme" ir pavisam atmesta, atstājot tikai vietniekvārdu "pati":
pata dus ninni (= memme dos ninni), t.i. BĒRNS neņems to pats,
bet pagaidīs, kamēr viņam iedod.

F i z i s k o attīstību 22. mēnesī raksturo spilgtākas patstāvības
tendences. BĒRNS protestē (raudot, raujoties projām), kad pa ielu
viņu ved siksniņā, vienmēr grib iet "pats". Ap mēneša vidu iemācās
patstāvīgi kāpt pa kāpnēm augšā un lejā, tāpat arī uzrāpties un no-
rāpties no (mazāka) kalniņa, pie tam dara to ar sevišķu baudu un
savu spēku apziņu.

Jūlija sākumā (ap 1; 9, 25) ir apm. 85 cm garš, krūšu apmērs 48,5
cm, galvas - 52 cm. Jūlija pirmajā pusē ir kopā ar latviešu bērniem,
kad vecāku mājās viesojas draugu ģimene ar 3 bērniem (7 - 4 g. ve-
cumā). Sākuma bridī pēc iepazīšanās ir pabikls, bet drīz aprod un
jūtas laimīgs rotaļās ar viņiem. Labprāt sarunājas ar rotaļu biedriem,
arī ar pieaugušiem. Tomēr parāda zināmu patstāvības tieksmi, piem.,
kad citi bērni viņam apkārt raud, klagā un kaujas savā starpā, no-
skatās uz visu traci izbrīnējies, bet pats nepievienojas klaigātājiem.
Spilgti pārdzīvo pārkrāvāšanos "uz jaunu, citu māju", kad vecāki
kopā ar atbraukušajiem ciemiņiem pārceļas uz veselu mēnesi uz

laukiem, apm. 100 km no parastās dzīves vietas. Tur dzīvo vienā mājā ar divām latviešu meitenītēm (5 gadus un 1 gadu vecu), kā arī 3 gadus vecu zviedru zēnu Palli. Labprāt rotaļājas ar vecāko meiteni, vispār ir drošs, sniedz visiem roku, sasveicinoties un atsveicinoties. Ar brīnuma pārdzīvojumu iepazīstas mežā ar katru nokritušu zaru, sūnu, smilgu; redz arī pirmo reizi brīvā dabā aitas, cūkas, teļus u.c. dzīvniekus, ko līdz tam redzējis tikai attēlos savās bilžu grāmatās. Bērnu sabiedrībā runā tomēr daudz mazāk nekā tad, kad kopā ar vecākiem. Pats lasa mežā ogas (zemenes, mellenes, uzmanīgi atdalot ogu no kātiņa un lapu aizsviežot projām). TĒTIS ved BĒRNU izbraukumos līdz sev priekšā groziņā uz divriteņa, kas viņam labi patīk. Nostaigā kājām lielus gabalus, līdz 3 km nepārtrauktā gājienā. Ezermalā bradā pa ūdeni (peldēties negrib, kliež, ka ūdens auksts, ja viņu mazgā), rotaļājas ar lāpstiņu pa smiltim ("cep kūkas") utt.

Sintakse.

22. mēneša otrajā pusē par parastu t e i k u m u izveidojas četru locēkļu saistījums; atsevišķos piemēros to skaits var arī pārsniegt 4.

No vārdu savienojumiem atzīmēti tikai tie, kas kaut kā atšķiras no pieaugušo valodas prakses. Tikai vienu pašu reizi gadījies dzirdēt agrāk raksturīgo jautājamā pronomēna un atbildes vārda saaugumu vienā teikumā: *tas? ķiku* (= tas? krusttēvs) (savā nodabā skatoties bilžu grāmatu, rāda kādā attēlā uz vīrieti) 1; 9, 14.

Tāpat retāk nekā iepriekšējā mēnesī gadās dzirdēt norādāmo vietniekvārdu aiz kāda lietvārda stāstāmā teikumā: *Dai tas* (= Dainis (ir) tas resp. tas ir Dainis) 1; 9, 2.

Nolieguma "nē" var stāvēt gan noliedzamā satura apzīmējuma priekšā, gan aiz tā: *nā fōdi!* (= spoli nē!) (sniedz MEMMEI atpakaļ diegu spolīti) 1; 9, 8, *nā ūju!* (= olu nē!) (t.i. negrib olu) 1; 9, 9, *kauvi nā!* (= kauliņu nē) (ķiršu kauliņu nevar ēst).

Neparasta vārdu seka: *divi mēs* (= divi mēs = mēs abi divi, t.i. MEMME un BĒRNS) 1; 9, 20.

Citi piemēri: *nāka, mämmä!* (= nāc, memme!) 1; 9, 4, kā arī diezgan bieži lietotā lūguma frāze *ūdzu, tātā!* (= lūdzu, tēte) (ja grib kaut ko dabūt) 1; 9, 13.

Liekas, ka visbiežākais teikumu tips šai mēnesī ir triju locekļu teikums (arī pieaugušo ikdienas sarunās 4 locekļu savienojums nav visbiežāk lietojams!). No 3 locekļu teikumiem šie atzīmēti tikai raksturīgākie.

1) Apstiprināmais "jā" aiz divvārdu frāzes vai arī aiz uzsvērtā pirmā vārda šai mēnesī tiek vēl lietots, bet vairāk tikai sākuma nedēļās un nav vairs tik iemīļots kā iepriekšējā mēnesī. *tēti mangu jā* (= tēti (uz) balkonu, jā) (vedina TĒTI uz balkona) 1; 9, 2, *ā jā Dai* (= ārā jā Dainis) (BĒRNS grib iet ārā) 1; 9, 1.

2) Lidzīgs nolieguma vārdiņa "nē" pievienojums frāzes sākumā, vidū vai beigās turpretim ir visai parasts visu mēnesi.

Piemēri: *Dai nā kuku!* (= Dainis nē kūku) (noraida piedāvāto kūku) 1; 9, 9, *Dai nā cū cū* (= Dainis nē čuru čuru!) (BĒRNAM negribas čurāt) 1; 9, 8, *Dai vaja nē, māmme vaja tū* (= Dainis vaļā nē, memme vaļā to) (sniedz MEMMEI burciņu, kuras vāciņu pats nevar attaisīt) 1; 9, 5, *vici edze nē* (pēc kāda briža, atkārtojot) *edze vici nē* (= vilcienu redzēt nē) (BĒRNS nevar redzēt vilcienu, jo mežs priekšā, lai gan pēc dzirdes spriež, ka tur vilciens iet) 1; 9, 28.

Šis nolieguma vārds viens pats tātad šai laikā aizstāj noliegtā verba formas, kas vēl nav kļuvušas aktīvi lietojamas (atskaitot varbūt tikai "nevar"). Zīmīgi, ka 1; 9, 8, kad MEMME bar BĒRNU par to, ka bāzis mutē sukas kātu, BĒRNS vispirms raudādams solās to vairs nedarīt, atkārtojot MEMMES valodā lietoto verba formu: *Dai nebaza mute* (= Dainis (vairs) nebāzis mutē), bet tūlīt pēc tam atgriežas atpakaļ pie šai mēnesī ierastā teikumu veidojuma: *Dai nē mute* (= Dainis nē mutē).

Citi piemēri: *tā puse nē* (= tā puse nē) (tā nav pareizā puse biksēm - ģērbjoties) 1; 9, 19, *nau ace nē* (= nav acenes nē) (TĒTIM pašlaik nav brilles (acenes) uz acīm) 2; 0, 1.

3) Samērā reti pievienots "nav" kā trešais loceklis, noliedzot iepriekšējo 2 locekļu frāzes saturu: *nin aba nau* (= ninne laba nav) (dzēriens neliekas gards) 1; 9, 8.

Parastāk "nav" iesprauž attiecīgā noliedzamā vārda vai teikuma priekšā pēc pieaugušo valodas parauga. Tā:

ķiku nau mī (= krusttēvs nav mīļš) 1; 9, 18, *aja nau ic* (= ārā nav lietus) 1; 9, 26, *nau pim puncis* (= nav pilns puncis) (parastākā vārdu seka būtu "puncis = vēders nav pilns") 1; 9, 25.

4) Pavisam maz ir 2 subjektu savienojumu (bez saikļa).

Vienīgais fiksētais piemērs: *Ciku Īva nāk* (= Cikucis un Ieva nāk) (par divām latviešu meitenēm) 1; 9, 21, un *mämm pata Dai* (= memme pati (un) Dainis) (it kā skaitot abus) 1; 9, 25.

5) Nav parasts arī tas teikumu tips, kur norādāmais "tas" pievienots teikuma beigās: *ū buķis tas* (= liels gurķis tas) (= tas ir liels gurķis) 1; 9, 19.

6) Nav parasts pievienot subjektam (arī ne objektam) kādu atribūtu. Parastākais ir "mīļš" kopā ar sekojošu "memme" vai "tēte": *mī titi, māja!* (= mīlo tēt, (nāc) mājā!) ("raksta vēstuli" TĒTIM, kad tas ir projām darbā). Vai: *mī mämm būze* (= mīlas memmes blūze) par MEMMES blūzi; "mīļš" šai laikā arī kļuvis par kaut ko līdzīgu pastāvīgam epitetam pie "memmes" vārda.

Visumā savienojumi atbilst tiem, kādus attiecīgās situācijās sarunā (ar daudzajām elipsēm) varētu teikt arī MEMME vai TĒTIS. Salīdzinot ar iepriekšējiem mēnešiem, pieaug to teikumu skaits, kur predikāts izteikts ar verba formu. Daudz retāki šādā funkcijā parādās onomatopoētiskie vārdi un interjekcijas (biežs gan vēl "blauks!"), jo attiecīgais verbs "krist" joprojām saprotams tikai pasīvi.

Šai mēnesī vairākkārt predikāta vietā stāv arī palīgverbs "būt" tagadnes, nākotnes un pagātnes formā, ar uzsvērtu "ir" un "bija": *kukuku i sāc* (= cukurs ir salds) 1; 9, 9, *mämm i māja* (= memme ir mājā) 1; 9, 17, *mämmä zūte bi* (= memme virtuvē bija) 1; 9, 5.

No vārdiem par predikātu sevišķi bieži izlietotas "dot" (*dus* vai *dos*), "gribēt" (*gibi*), "vajag" tagadnes formas, retāk formas no "braukt", "nākt", "sēdēt", "māzāt", "vest", "aiziet", "redzēt", "dzert", "iet" (pēdējais arī nākotnes formā) un vēl retāk dažī citi verbi.

Daži raksturīgākie piemēri:

dabu bumbu apaka (= dabū bumbu apakšā) (lūgums, lai MEMME

izvelk bumbu no galda apakšas, kur tā paripojusi) 1; 9, 27,
tātā māja bābābā (= tēte (nāks) mājā (pie) bērna) (vēlējums, lai
TĒTIS drizāk nāk mājā pie BĒRNA) 1; 9, 3, *tātā is āzu* (= tēte ies
(uz) ezeru) 1; 9, 29.

4-locekļu teikumi savā uzbūvē maz atšķiras no tiem, kādi lietojami
pieaugušo valodā. Gadījumu vairumā pilnīgi saskan arī vārdu seka;
reizēm tā tikai nedaudz novirzās no literārās valodas normas. Tas,
kas šos runas veidojumus dara pasvešus klausītājam, ir vārdu nepil-
nīgā izruna un locījumu galotņu, kā arī prepozīciju trūkums.

tētā bici sū mämmā (= tētes bikses šuj memme) 1; 9, 3,

tātā sit ū visi (= tēte sit (= kaļ) (ar) lielu veseri) 1; 9, 3,

Dai pac nās(e) papu (= Dainis pats nes cepuri) (paņēmis cepuri ro-
kā) 1; 9, 10,

mämm dos bātu aizi (= memme dos baltu maizi) 1; 9, 13,

naki guve ū kāki (= nakti guļ (ar) lielu kreklu) (stāsta par sevi)
1; 9, 12,

mämmā tū gubi dzes (= memme (ar) to gumiju dzēs) 1; 9, 17,

mī mämmā dus ūju (= mīlā memme dos olu) (lūgums MEMMEI,
lai viņa dod BĒRNAM olu) 1; 9, 19,

tu afa mämm bi (= tur augšā memme bija (uzkāpusi pie skapja uz
krēsli)) 1; 9, 19,

mämm vā puķi kapu (= memme vāris puķu kāpostu(s)) 1; 9, 19,

kasu ūdi mämmā nāk (= (ar) karstu ūdeni memme nāk(s)) 1; 9, 19,

nau te isa ude (= nav te iekšā ūdens) (rāda uz izžuvušo slapināmo
trauciņu) 1; 9, 21,

ī tu isa ude (= ir 'ur iekšā ūdens) 1; 9, 25,

bātu aizi dus tātē (= baltu maizi dos tēte) 1; 9, 26,

ķisu ūgu dus mämmā (= ķiršu ogu dos memme) (lūgums, lai MEM-
ME iedod BĒRNAM kādu ķiršu ogu) 1; 9, 27,

tātā suj ū bādu (= tēte skuj lielu bārdu) 1; 9, 28,

mazi apāķi tu isa (= mazi akmentiņi tur (kurpē sabiruši) iekšā)
1; 9, 29,

tā māja dziv Dai (= tai mājā dzīvo Dainis) (par savu māju) 1; 10,

ū bici nau vaigi (= lielās bikses nav vajadzīgas) (velk pats nost ga-
rās bikses) 1; 9, 19,

nau udi te isa (= nav ūdens te iekšā) (sniedz izžuvušu slapināmo
trauciņu) 1; 9, 17.

Predikāts teikuma beigās zemāk minētajos teikumos šķiet drusku neparasts pieaugušo runā:

fīci sampa i-sa baza (= veserīti caurumā iekšā bāza (Dainis)) (par savu darbību) 1; 9, 8,

siku saku mämm dus! (= šņik šņak memme dos) (memme dos pērienu) 1; 9, 17,

vā faidi mämmā nese (= (uz) vē spaini memme (lai) nes! (šo papīra grozu)) (mudina papīra grozu iztukšot atkritumu kastē) 1; 9, 17,

ūtu kafu mämm dos (= otru kausiņu memme (ie)dos) (lūgums MEMMEI viņam iedot kausiņu) 1; 9, 17,

aizi dabu Dai (pauze) *gīda* (= maizi dabūja Dainis (uz) grīdas) (pacēlis maizes gabaliņu, kas nokritis uz grīdas) 1; 9, 10.

Visos šais gadījumos teikumu veido subjekts (kas reti kad tuvāk apzīmēts ar kādu citu vārdu), predikāts un objekts, ko tuvāk raksturo kāds atribūts. Subjekta funkcijā visparastāk stāv "memme", "tēte", "Dainis". Teikumi ar "memme" + "dos" pieder pie visbiežāk teiktajiem. Objektu šādā 4-vārdu teikumā visparastāk veido vārds, kas cieši saistījies ar kādu noteiktu apzīmētāju: balta maize (= baltmaize; pieaugušie savā runā lieto abus variantus), rupja maize, puķu kāposts, lielās bikses, liela bārda (skujoties, TĒTIS parasti paskaidro BĒRNAM, ka viņam "liela bārda", tādēļ jāskuj) u.c.

Mazāk ir tādu piemēru, kur no 4 vārdiem neviens nav predikāts; dažos gadījumos tas varētu būt iespējams arī pieaugušo sarunas valodā:

ba-su kāju gūgā isā (= basu kāju gultā iekšā) (BĒRNS bāž savu baso kāju cauri gultas režģiem) 1; 9, 3,

Dai pac mazō su-ku (= Dainis pats (grib ņemt) mazo suku) 1; 9, 8,

Dai āja mämmā idza (= Dainis (grib) ārā memmei līdzī) 1; 9, 10,

mī. jaba mämm āja (= mīļa laba memme (nāks, nāc!) ārā) 1; 9, 11,

sun kaka bāta kupe (= suņa kakā (iebrista) baltā kurpe) (BĒRNS ar savām baltajām kurpītēm iebridis netīrumos) 1; 9, 19,

tātā kanka zeme bābābā (= tēte (nāk no) kalna zemē (pie) bērna) (BĒRNS priecājas, ka TĒTIS nāk atkal pie viņa) 1; 9, 29.

Šepat iederas arī tie gadījumi, kur noliegtās verba formas vietā stāv

nolieguma vārdiņš "nē":

Dai nē asu adu (= Dainis nē (= nedrīkst ņemt rokā) asu adatu) 1; 9, 19,

Dai nē vāja maku (= Dainis nē (= nevar attaisīt vaļā) maku) 1; 9, 11.

Divi pretstatījuma teikumi:

mämm ū, Dai mas (= memme liela, Dainis mazs) (salīdzina MEMMI ar BĒRNU) 1; 9, 9.

Daži citi piemēri:

bom bom badzi tū (= bom bom baznīcas tornis) (sajūsmā interpretē baznīcas zīmējumu pastmarkā) 1; 9, 8,

vau vau vau, mas sūn tas (= vau vau vau, mazs suns (ir) tas) 1; 9, 15,

mämm uka ņām apapa (= memme rokā ņem atpakaļ) (sniedz MEMMEI atpakaļ zīmuli, ko pirms kādām minūtēm no viņas paņēmis) 1; 9, 10.

5- un vairāklocekļu teikumu nav pārāk daudz. Šeit atzīmēti visi, kas teikti MEMMES klātienē:

ķīpi mämmā maza uku ūdi (= klēpi memmei mazgā roku (ar) ūdeni) (MEMME tur BĒRNU klēpi, lai varētu viņam nomazgāt rokas vannas istabas "gliemežnīcā") 1; 9, 2,

adu sūs tū bicu mämmā (= (ar) adatu šūs to biksi memme) 1; 9, 8,

bāta puķe tutū pum dabā (= balta(s) puķe(s) tutū projām darbā) (konstatē, ka istabā vāzē ir tikai sarkanās puķes, bet otrā vāzē, kur bijušas baltās, to vairs nav) 1; 9, 14,

sē dop dop īga zīga (= sēž dop dop Rīgā (uz) zirga) (interpretē attēlu ar puiku, kas jā; "dop dop Rīgā!" pārņemts no bērnu rotaļas) 1; 9, 15,

nāvā tū asu azi uka (= nevar to asu nazi (ņemt) rokā) 1; 9, 26,

maza kupe nā, bāta kupe (= mazās kurpes nē, baltās kurpes) (grib, lai MEMME viņam mauc kājās baltās kurpītes) 1; 9, 19,

mämmā gī asu nazi, ede Dai (bez kādas pauzes kommata vietā) (= memme (no)griezīs (ar) asu nazi, ēdis Dainis) (lūgums nogriezt un iedot viņam gabaliņu maizes) 1; 9, 27.

1; 10

F o n ē t i k ā 23. mēnesī zīmīga parādība tā, ka gandrīz pilnīgi izzūd agrāk parastie vienas un tās pašas zilbes triskāršojumi. Pagājušā mēnesī lietotais *kukuku* tiek aizstāts ar paraugformai tuvāko *cuku* (= cukurs), *mimimi* (= zīmulis) vēl 23. mēneša pirmajā pusē jaucas ar *zimbu*, kas nostiprinās par vienīgo formu mēneša pēdējā nedēļā, *bābābā* (= bērns) (runājot par sevi) atzīmēts gan 1; 10, 1, bet 1; 10, 15 jau kā (divkāršots) *bābā*, un vēlāk tā vietā (vismaz datīva nozīmē) stājas *bā* (= bērnam, t.i. pašam). Paliek vēl tikai īpatnējās deguna skaņas (km) 2- vai 3-kāršojums "krustmātes" apzīmēšanai.

Tāpat izzūd arī iepriekšējā mēnesī plaši lietotie 2-zilbju formu divkāršojumi. Sākuma nedēļās atzīmēti pāris piemēru ar daļēju atkārtojumu kā: *tum. tumpi* (= tomāts) 1; 10, 2, *am. ambu* (= ņammu) (akuzatīva nozīmē, runājot par ēdienu) 1; 10, 2, *puki puki* (= pulkstenis), bet mēneša beigās to vietā BĒRNS runā: *tumpi, ambu, puki*. Atkārtotās zilbes paliek vairs retumis tikai tur, kur to pamatā kāds skaņu atdarinājums; pulkstenis iet, piem., "tiki tiki", vilciens iet "tuku tuku" (līdzīgi arī pieaugušo valodā) u.tml.

Tāpat kā agrāk, īpatnēji artikulētais l tiek lietots tikai kā "lidmašīnas" apzīmējums, bet neizveidojas vēl par patstāvīgu plūdeņa skaņu, ko lietotu visos vārdos. Visparastāk tā vietā runā j (sevišķi vārda sākumā) vai arī - d - (vārda vidū); reizēm arī atmet pavisam: *apa* (= lapa); *jaukā* (= laukā), *jeiju* (= lelli); *saude* (= saule), *sūds* ak. *sūdu* (= sols, solu), vienreiz arī: *pīde* (= pīle). Reizēm l- vietā dzirdēta arī s- skaņa: *sāc* un *jāc* (= lec) 1; 10, 11. Tikai vienu pašu reizi vārdā "laukā" saklausīts kaut kas līdzīgs l- skaņai.

Pieaugušo divskaņa uo vietā BĒRNA izrunā visbiežāk ir (garš) ū, reizēm arī (iss) u, vai arī dažāda garuma o. Daži piemēri: *puc* (= pods), bet lok. *pūda* 1; 10, 8, *pūgi* un *fūgi* (= spogulī) 1; 10, 21, *uc* (= ods) 1; 10, 11, *ōc* un *uoc* (= ods) 1; 10, 16, *kōz* (= kož) bet arī *kūz* 1; 10, 10 un *kōz* 1; 10, 16, *zōdā* (= zodā,

uz zoda) 1; 10, 10. Visumā var vērot, ka runātais patskanis ir tuvāks ō vai vieglam diftongizējumam tais vārdos, kas tikai nesēn kā kļuvuši aktīvi; vēlāk tajos atkal tiek runāts ū vai u.

Ei vietā parasti ir stājies garš, retāk īss i: *kitu* (= kleitu) 1; 10, 9, *mīta* (= meitene) 1; 10, 10, bet arī *miti ati* (= meitenes rati).

Pieaugušo e bieži vien BĒRNA valodā ir tik stipri sašaurināts, ka līdzinās ī, i skaņai, kaut vai tādās formās kā: *zita* (= zeķe) 1; 10, 1, (gan arī *zete* 1; 10, 3), *piti* (= pretī) 1; 10, 2, *ķim* (= krēmu) 1; 10, 3, *kīpa* vai *kīpī* (= klēpī) 1; 10, 4, *vīs* (= vējš); arī *īga* (= egle), *īg mis* (= egļu mežs) (kādreiz arī ar pavisam īsu i).

āce (= ērce) 1; 10, 16, kur pieaugušo šaurā patskaņa vietā atrodam plato, ir izņēmums.

Stipri reti 23. mēnesī palikuši -mm- un -nn- disimilācijas gadījumi. Īpaši *nd* no *nn* izzūd gandrīz pavisam. Vēl 1; 10, 21 vienreiz ir atzīmēta *vanda* (= vanna) ar -nd-, bet tai pašā vakarā BĒRNS sāk lietot lok. *vanna*, un tikai 1; 11 gadījies dzirdēt ģen. nozīmē lietotu *vands* (= no vannas) blakus tūlīt pēc tam teiktajam lokatīvam *vanna*. Turpretim "pannas" un "kannas" vārds šai laikā izrunā atbilst pieaugušo valodai: *panna*, *kanna*.

Piemēru ar -mb- paraugformas -mm- resp. -m- vietā ir drusku vairāk, bet arī to skaits ir jūtami samazinājies. Tā: *am.ambu* (= ņammu, lietvārda nozīmē) 1; 10, 2, *campu* (= (pa) caurumu) 1; 10, 2, *campa* (= čaumala) 1; 10, 28, *ķim* vai *ķimpu* (= krēmu) 1; 10, 3, *kumpi* (= kumeļu) 1; 10, 4, *ķimpi* (= ķemmi) 1; 10, 28, *zimbu* (= zīmuli), bet, piem., *zīmu* (= zīmogu), *sumpa* (= soma).

n vietā — vārdu vidū — var stāvēt d: *zemedē* vai *zemene* 1; 10, 8, *bādu* (= banānu) 1; 10, 21, *jaudu* (= ak. jaunu) 1; 10, 28, *sīde* (= sēne) 1; 10, 28, *faidi* (= ak. spaini), *faic* (= nom. spainis) 1; 10, 11.

Turpretim retos gadījumos konstatēts m vietā b (pa daļai tādēļ, ka arī paši vārdi, kuros šī parādība bija novērota pagājušā mēnesī, šai laikā reti lietoti): *botō* (= motors); varbūt arī *gibu* un *dibu* (= dinamo).

Joprojām BĒRNS nerunā īstus šņāceņus, bet aizstāj tos ar palatalizētiem svelpeņiem vai afrikātām: *šupu* (= šurpu), *kož* (= kož) 1; 10, 3, *kūž* (= kož) 1; 10, 10, *viš* (= vējš) 1; 10, 23, *čuč* (= čuč) 1; 10, 13, *tis!* (= tiš!) 1; 10, 10, *šūpa* (= šūpo, šupojas) 1; 10, 10.

sp- un sv- vietā visparastāk dzirdams f-: *fāki* (= svārki) 1; 10, 1, *fīc* vai *fīc* (= sviests) 1; 10, 26, *fīķi* (= spieķi) 1; 10, 11, *faidi* (= spaini), *fūgi* (= spogulī), *fīki!* (= sveiki!) u.c.

Tie vārdi, kam uzsvars beigu zilbē, tiek pārņemti tādā formā, kas atspoguļo tikai šo uzsvērto beigu daļu. Tā pieaugušo *ne'kas* BĒRNA izrunā ir *kas*; *ne'maz* vietā BĒRNA valodā ir *maz*, t.i. ar atmestu neuzsvērto sākuma zilbi.

Vispār šķiet, ka vārda grūti atdarināmā forma reizēm var aizkavēt šo vārdu pārņemt BĒRNA aktīvo vārdu krājumā. Tā, piem., vasaras brīvlaikā BĒRNS lauku mājā Nellijas un Herberta vārdu dzird apmēram tikpat bieži, bet tikai *Ne-ij* tiek pārņemts viņa valodā, kamēr izrunai grūtākais "Herberts" ir tikai *ķiku* (= krusttēvs) 1; 10, 14.

23. mēnesī var labi vērot arī vārdu resp. formu saplūšanu organiskā teikuma vienībā ar vienu teikuma intonāciju; sekas ir, starp citu, patskaņu atmetums. Tā, piem., *puķ isa tā vāze* (= puķe iekšā tai vāzē) 1; 10, 2, bet, izrunājot atsevišķus vārdus, "puķe" saucama *puķe*; *dabu Dai maz aivi* (= dabū Dainis mazu laiviņu) (grib to dabūt) 1; 10, 2.

Patskaņi tiek vairāk vai mazāk pārskatoti dažos vārdos, tā: *sūn* (= suns), *Gūnti* (= Guntriņa) u.c.

23. mēnesī BĒRNS tik ļoti labprāt un bieži atkārtojis pieaugušo valodā dzirdētos vārdus un veselas frāzes, ka vajadzējis ļoti uzmanīties, lai pie viņa spontāni teiktajiem vārdiem nepieskaitītu arī tos, ko viņš teicis, tūlīt atkārtojot kaut ko, ko pieaugušie tikko pieminējuši savā runā. Vairākkārt atkārtoti arī tādas frāzes, kas viņam nevarētu būt īsti saprotamas, tā, piem., 1; 10, 28 (rotaļu biedrenes dzimšanas dienā) *Dai ūta gada* (= Dainis otrā gadā) (abi bērni nu vecāki par vienu gadu).

Tūlīt atkārtojot, fonētiskā forma allaž mēdz būt precīzāka nekā tad, kad BĒRNS saka šo vārdu spontāni pats, iesaistot to patstāvīgā teikumā veidojumā. Tā, piem., 1; 10, 28 BĒRNS pēc ilgāka starplaika skatās atkal savu bilžu grāmatu un par vardi saka: *vave*. Kad MEMME pārlabo: tā ir varde!, BĒRNS atkārtot: *vade*. Dažkārt BĒRNS pārlabo formu pats (bez kāda aizrādījuma no pieaugušo puses). Tā 1; 10, 13 BĒRNS pasaka *mende* (= meitiņa), tad pārlabo par *mīta* (= meitene, meitiņa); (pirmo variantu BĒRNS lietojis šai nozīmē pagājušā mēnesī, bet nu jau priekš kādas nedēļas aizstājis ar precīzāku formu.

Tūlīt atkārtojot pieaugušo runu, šai laikā var atkārtot jau 5-locekļu teikumus, dažkārt nedaudz grozot vārdu seku: *ūda bude i visu fā* (= otrai pudelei ir virsū vāks) 1; 10, 13, kur visi vārdi ir jau BĒRNA aktīvajā vārdu krājumā. No citām atkārtotām frāzēm var minēt: *ūti as nazī's* (= ļoti ass nazis) 1; 10, 1 (spontānā runā "ļoti" šai mēnesī vēl neparādās); *Dai zim atō* (= Dainis zīmē auto) 1; 10, 2 ("zīmē" vēl nav aktīvs); *kundze!* (atkārto vecāku tikko pieminēto "Jönsona kundzi") 1; 10, 15.

Šai pašā sakarā jāatzīmē interesantais novērojums, ka BĒRNS savā nodabā it kā pārdomās atkārtot garākas frāzes, kam nav tieša sakara ar pašreizējo apkārtni vai nodarbībām. Tā 1; 10, 28 vakarā, kad MEMME slauka palagā BĒRNU pēc peldes, viņš savā nodabā vingrinās, teikdams: *puda, buda . . .*, tad pēkšņi — it kā pieskares asociācijā ar izteikto formu: *sūn būda dzīv sūn* (= suņa būdā dzīvo suns) (ne pirms tam, ne mazgāšanas laikā par suni neviens nebija runājis).

Fonētiskā forma dažiem vārdiem joprojām tik nepilnīga, ka vairākus BĒRNA teiktos vārdus MEMMEI neizdodas uzminēt. Tā 1; 10, 11 BĒRNS vairākkārt rāda ārā pa logu uz pļavas (ceļa?) pusi un saka *vīda! vīda!* (= ?). 1; 10, 24 rāda uz māriti bildē un saka: *tas abubi* (= ?). Līdzīgi arī ap 1; 10, 28 vairākas reizes piemin un mudina MEMMI it kā kaut ko darīt ar *gaga* (= ?).

M o r f o l o ģ i j ā 23. mēnesis iezīmē jūtamu progresu.

Adjektīvos puslīdz noteikti izveidojas galotņu starpība starp vīriešu un sieviešu dzimtes formām vienskaitļa nominatīvā. Vēl 1; 10, 1 gan

atzīmēts tāds savienojums kā: *tātā mi.aba* (= tēte mīļš labs), bet mēneša otrajā pusē uz vīriešu dzimtes vārdiem tiek attiecināta forma *aps*, sal. *Dai mī.aps* (= Dainis mīļš labs) 1; 10, 24, kamēr sieviešu dzimtē tiek lietota *aba*. Līdzīgi arī citos (gan vēl pamazā skaitā lietotajos) adjektīvos: *saps* (= slapjš) : *sapa* (= slapja); *gataus* (= gatavs) : *gatav* (= gatava); *māijs* kaķis (= melns kaķis) 1; 10, 24 : *māij kēt* (= melna kleita) 1; 10, 26 u. tml.

Turpretim noteikto adjektīvu formas, kas šad tad bija pamanītas pagājušā mēnesī, tālāk neveidojas. 1; 10, 4 pierakstītā forma *gajā bica* (= garā bikse) ar pagarinātu beigu *a* var būt arī tā paša nenoteiktā adjektīva nepilnīgā izruna BĒRNA valodā.

Substantīvu deklinācijā visskaidrākā ir starpība starp vienskaitļa nominatīvu un akuzatīvu, un šai laikā šo locījumu atšķirīgās galotnes ir vērojamas ne tikai *ā-* vai *ē-*celmu grupā (kā pagājušā mēnesī), bet veidojas arī *o-* un *ījo-*celmos. Tātad locījumu galotnes šai laikā parādās skaidri ne tikai tādos vārdos kā: *bumba* — *bumbu*, *nūja* — *nūju*, *āpa* (= lāpsta) — *āpu*, *kaba* (= kabata) — *kabu*, *badze* (= baznīca) — *badzi*, *mämme* — *mämmi*, bet arī:

gauc (= (cukura) grauds) — *gaudu*, *zas* (= zars) — *zasu* (= zaru), *mes* (= mežs) — *mezu* (= (uz) mežu), *sī* (= siers) — *sīju* (= sieru), *ub-s* (= urbis) — *ūbi* (= urbi), *ācs* (= lācis) — *āci*, sal. arī tādus vienskaitļa nominatīvus kā: *cās* (= cālis) 1; 10, 14, *gac* (= galds) 1; 10, 14, *pāc* (= plecs) u.c.

Mazāk skaidra ir galotņu starpība starp vienskaitļa nominatīvu un lokatīvu, tomēr tā attīstījies tālāk nekā iepriekšējā mēnesī: *puc* (= pods) — *pūda* (= podā) 1; 10, 12, *mes* (= mežs) — *meza* (= mežā) 1; 10, 10. Tā kā patskaņu garuma pretstats galotnēs (parasti arī citā pozīcijā) nav vēl izveidojies, tad *ā-* un *ē-*celmu vārdos lokatīva forma bieži vien saskan ar nominatīvu, bet tomēr atšķiras no akuzatīva un instrumentāla, sal., piem., *māja* (= māja), *māja* (= mājā), *māju* (= mājū; uz mājū).

23. mēnesī pirmo reizi BĒRNS sāk lietot arī atšķirīgu vienskaitļa datīva formu, pagaidām gan tikai no "Daiņa" vārda. Ap 1; 10, 25 blakus formai *Dai*, kas tiek lietota nominatīva un akuzatīva nozīmē, parādās *Daigi* un *Daidi* ar datīva nozīmi (sevišķi frāzēs ar "dot").

No jauna nāk klāt arī vienskaitļa ģenitīva formas. Pirmo reizi tās parādās ap 1; 10, 3, pie tam vispirms no bieži lietojamā "memmes" vārda. Nozīme ir "pie memmes". BĒRNS saka to, pieskrienot pie MEMMES un spiežoties viņai klāt: *mämm(ä)s* (= (pie) memmes); vēlāk, ap 1; 10, 20, šāds ģenitīvs lietots jau piederības nozīmē: *mämm-s nagu viju* (= memmes nagu vīli) 1; 10, 27, *tā māja nav mämm* (= tā māja nav memmes) (rāda uz kādu svešu namu) 1; 10, 29.

Nedaudz vēlāk un arī nedrošāk veidojas atbilstošā ģenitīva forma no "tētes" vārda: sākumā līdzīgā frāzē *tātäs* (= (pie) tētes), bet 23. mēnesī vēl ne reizes piederības nozīmē.

Ap 1; 10, 13 BĒRNS sāk lietot adverba nozīmē TĒTA runā parasto "pie zemes" (MEMME tādā nozīmē vienmēr saka "zemē"), piem., *daudzi papi zem-s* (= daudzi papīri (pie) zemes) (uz grīdas nokrituši daudzi papīri) 1; 10, 13.

No pārējiem vārdiem (ā- un ē-celmos) ģenitīva galotne -s atrodama vēl tikai pāris piemēros un tikai pašās mēneša beigās: *mämmä aja vands* (= memme (nāk) ārā (no) vannas) 1; 11, 0, un dažkārt šā locījuma forma tiek arī atkārtota tūlīt pēc tam, kad tā dzirdēta pieaugušo valodā: *nau bād-s* (= nav bārdas) 1; 10, 21.

Ap šo pašu laiku parādās atšķirīgas galotnes ģenitīvā un citos vienskaitļa locījumos arī o-celmu vārdos, piem., *ķās* (= krēsls), bet *afa*, *mämmä*, *ķāsa!* (= (celies) augšā, memme, (no) krēsla!) 1; 10, 28.

D a u d z s k a i t ļ a locījumu pazīmes veidojas daudz lēnāk. Noteiktāk nekā pagājušā mēnesī -i tiek uztverts un lietots par daudzskaitļa nominatīva pazīmi (o- un ijo-celmos), pretstatā vienskaitļa nominatīvam: *gūbi* (= gulbji) — *gūbis* (= gulbis), *cāji* (= cāļi) — *cās* (= cālis). Piemēri tomēr sameklējami vēl tikai ierobežotā skaitā.

Pirmo reizi šai laikā ievērotas daudzskaitļa akuzatīva formas ar atšķirīgu galotni, pretstatā daudzskaitļa nominatīvam. Tā, piem., *vati* (= vārti), bet (taisīt ciet) *vāts* (= vārtus). Pagaidām tas ir arī vienīgais gadījums (atzīmēts gan vairākkārt mēneša otrā pusē), un

zīmīgi, ka šeit runa ir par daudzskaitlinieku, kam vienskaitļa formas nemaz nav. Turpretim no ā- un ē-celmu vārdiem arī daudzskaitļa nominatīvā parasti paliek tā pati vienskaitļa nominatīva galotne, pat tad, ja substantīva priekšā stāv norādāmais vietniekvārds "tas" daudzskaitļa nominatīva formā: *tās kupe* (= tās kurpes) — *tā kupe* (= tā kurpe) (šis piemērs vairākkārt). Izņēmuma veidā atzīmēti tikai pāris izolētu piemēru ar daudzskaitļa galotni: 1; 10, 9 *di kājs* (= divas kājas); un mēneša beigu daļā pāris reizes *ņem uka zemm-s* (= ņēma rokā zemes) (t.i. rokas kļuvušas netīras, ņemot rokā zemes un akmeņus). Pēdējā gadījumā jāievēro, ka forma *zemms* sākumā bija kļuvusi aktīva "pie zemes" nozīmē, tā ka to vieglāk bija izmantot arī attiecīgā lietvārda daudzskaitļa locījuma nozīmē.

Visnoteiktāk locījumu starpība izredzama vietniekvārdā "tas" un "tā". Bez vienskaitļa nominatīva abās dzimtēs (*tas, tā*), bez akuzatīva *tū*, bez lokatīva *tā* (= tai, tajā) šai laikā tiek lietots arī daudzskaitļa nominatīvs *tī* (= tie) un *tās* (= tās), un tikai 1; 10, 9 gadījumos atzīmēt arī pagājušā mēnesī bieži lietoto formu *vāti tīsi* (= vārti (ir) tie).

23. mēnesī BĒRNS sāk lietot arī deminutīvās formas — pagaidām tikai ar izskaņu -ītis, īte. Pirmā tāda parādās 1; 10, 3: *Guntita* (= Guntriņa), tad ap 1; 10, 16 *aciti* (= lācītis), bet strauji tās pieaug mēneša pēdējā nedēļā. Atzīmētas ir visas dzirdētās, jo pagaidām to nav daudz: *zatiti* (ak.) (= zaķīti) 1; 10, 22, *kasite* (= kastīte), ak. *kasiti* (= kastīti) 1; 10, 24, *kaibiti* (= (veļas) knaiblīti) (BĒRNS saņēmis rokā divas tādas veļas spīlītes) 1; 10, 26, *biciti* (ak.) (= biksīti) 1; 10, 26, *kupiti* (ak.), *kupitite* (nom.) (= kurbīte) 1; 10, 27, *cimbiti* (= cimdiņi) 1; 10, 28, *āciti bititi* (= lācītim bitīte (iekodusi)) 1; 10, 28, *punciti* (= puncīti) (par vēderiņu) 1; 10, 29, *mas āciti* (= mazs lācītis) (1; 11, 0).

Kā redzams no piemēriem, -ītis pievienots arī "Guntras" vārdam, lai gan pieaugušo valodā attiecīgais parastais deminutīvs, ko BĒRNS varēja dzirdēt apkārtnē bija "Guntriņa". Otrkārt, vairākkārt novērota tieksme pagarināt šo deminutīvo sufiksu vēl par 1 zilbi, kam arī nav nekā atbilstoša pieaugušo valodā, piem., *kupitite* (= kurbīte).

V e r b o s cik necik skaidrāk sāk veidoties laiku atšķirības, tomēr nekādas konsekvences vēl nav. Vienīgi no paligverba "būt" ir diezgan

bieži lietojama tagadne *i* (= ir) resp. *nau* (= nav), pagātne *bi* (= bija) un nākotne *bus* (= būs) resp. *nibū* (= nebūs).

Citu verbu konjugācijā pamazām rodas formāli atšķirīgas tagadnes un nākotnes formas: blakus agrākajam *dus* (= dos) mēneša beigās BĒRNS sāk lietot arī tagadni *dūd* (= dod); ir *īs* (= ies) un *īt* (= iet), arī noliegtajā formā *nīs* (= neies) un *ņīt* (= neiet), (plašāk lietojamais) *dzās* (= dzers) un tagadnes *nedzāj* (= nedzer) 1; 10, 21, *ņems* (= ņems), blakus agrākajam (tagadnes un pagātnes nozīmē lietojamam) *ņem* (= ņem; ņēma) 1; 11, 0.

Formālas starpības starp tagadni un pagātņi vēl nav (atskaitot verba "būt" laiku formas), lai gan atsevišķos gadījumos pagātnes nozīmē teiktās formas pamatā ir pieaugušo pagātne, piem., *Dai fid āpāķi* (= Dainis svieda akmeņus) 1; 10, 19.

Stāstījumi par nesenu pagātņi tomēr parādās biežāk, bet tur pietiek ar parasto tagadnes formu. Tā 1; 10, 10 BĒRNS pastāsta, kad viņam jautā, ka nokritis, pa trepītēm kāpdams: *kape zeme* (= kāpa (pa maza-jām kāpnītēm) zemē); kad TĒTIS jautā, kādēļ memme BĒRNAM "devusi šņik-šņak" (sabārusi, iepērusi), BĒRNS paskaidro iemeslu: *daki ņem* (= dakšiņu ņēma (rokā)).

BĒRNA atmiņa šai laikā jau sniedz vismaz pāris nedēļas atpakaļ, jo ap 1; 11, 0 viņš, nevienam neierosinot par to runāt, atceras dzīvi pagājušā mēnesī uz laukiem, piemin, ka tur bijusi Maruta un Guntra, Palle, ka Palle ņēmis nost BĒRNAM spainīti utt.

23. mēnesī pirmo reizi konstatētas arī refleksīvas verbu formas. Jau 1; 10, 12, bet biežāk ap 1; 11 BĒRNS lieto *tuj^{as}* (= turas (pie kaut kā)). Pamatā laikam ir refleksīvā forma arī mudinājuma frāzei *māmm satā* (= memme skatās!) (lūgums MEMMEI nākt paskatīties) 1; 10, 28.

L e k s i k ā vārdu krājums pieaug par kādiem 85 jauniem vārdiem (ieskaitot dažus pirmoreiz dzirdētus skaņu un trokšņu atdarinājumus), un kopīgais skaits, ko izdevies piezīmēt šai mēnesī, sasniedz apm.

498. Pa daļai to palīdz izskaidrot arī fakts, ka mēneša pirmajā pusē BĒRNS dzīvo uz laukiem, kur turienes vide liek iepazīties ar jauniem jēdzieniem un jauniem apzīmējumiem, bet pēdējās nedēļās ir atkal atpakaļ pilsētā, kur tiek atjaunota pazišanās ar agrākajām lietām.

Pēc vārdu šķirām jaunpienākušo vārdu starpā ir samērā daudz verbu un adverbu, turpretim pamaz ir adjektīvu. Substantīvu skaits, salīdzinot ar pārējām vārdu šķirām, veido tikai apm. pusi visu jauno aktīvo vārdu. Zemāk minētajā sarakstā iekavās likti ļoti reti lietotie vārdi.

S u b s t a n t ī v i (41): brunči, būda, čura, Draviņš, dupsis, ērce, garoza, glāzene, grauds, Guntra, ikri (= kaviārs), jāņoga, knābis, krūts, kule, lūpa, mala, Maruta, mellene, mēsli (= saslaukas), mūzika, nagla, nātre, Nellija, nūja, pērkons, pipars, pletne, pulveris (= veļas mazgājamais līdzeklis), roze, (papīra) rullis, sauja, sēta, tālrunis, tauriņš, ods, (bārdas ziepju) ota, upe, (ozols), (rakstītais) vārds, zemes.

A d j e k t ī v i (4): gatavs, plats, vecs, vesels.

A d v e r b i (10): ātri, blakus, cauri, klāt, laukā, malā (skat. subst. mala), nemaz, pretī, uz reizi, otrādi, vairs.

V e r b i (22): (bērt), degt, gāzt, griezt(ies), kakāt, krāsot, krist, kost, kutēt, likt, mācēt, mizot, peldēt, purināt (segu), rāpot, ripināt, sūkāt (cukuru), (sūtīt), sviest, šķaudīt, tikt, turēt(ies).

P r o n o m e n s (1): nekas.

P a r t i k u l a s u.c. (5): gan, tiš!, rubu rubu čuš!

zv. tack!, zv. inte,

kā arī vēl daži onomatopoētiski vārdi.

Pasīvi saprotamo vārdu ir vēl vairāk. Starp citu, pie tādiem, spriežot pēc BĒRNA rīcības, pieder: "splaut" (piem., kad BĒRNU mudina splaut ko ārā no mutes, tūlīt to saprot un dara); "izplēt!" (rotalā, ripinot bumbu, MEMME saka: "izplēt kājas, lai var saķert bumbu!", BĒRNS tūlīt paklausā). Pasīvi saprasto, bet vēl patstāvīgi nelietoto vārdu šai mēnesī ir krietns skaits.

Otrkārt, vārdu sarakstā nav uzņemtas vairākas formas, ko BĒRNS

teicis, bet ko MEMME nav sapratusi. To nav sevišķi daudz, kamēr tai pašā laikā citi, pat TĒTIS, BĒRNA runu saprot tikai ar grūtībām. Piemēri: 1; 10, 11 BĒRNS vasaras lauku mājā rāda uz pļavas pusi un saka: *vida!* un *vida!* (= ?). 1; 10, 24 BĒRNS rāda uz māriti bildē, teikdams: *tas abubi* (= ?). Ap 1; 10, 28, vairākkārt uz MEMMI teikta forma *gaga* (= garām?). Ja MEMME, kādu vārdu BĒRNA runā nesaprazdama, pārjautā un pēc tam vēl tomēr minstinoties min ne to vārdu, ko gribējis teikt BĒRNS, tad BĒRNS pats jūtas sajucis, neērti, labprāt vairs neatkārtoto un sakaunējies kļūst mazrunīgs.

Šai mēnesī BĒRNS labprāt a t k ā r t o j i s arī pieaugušo runā dzirdētus veselus teikumus, pat tādus vārdus, ko patstāvīgā runā pats vēl neizmanto. Zīmīgi tomēr, ka tādos tūlītējos atkārtojumos netiek atkārtoti resp. tiek izlaisti pronomeni, saikļi un prepozīcijas. Turpretim atkārtoto formu starpā ir viens otrs zviedru vai vācu valodas vārds, kurus BĒRNS nejausi dzird vecāku runā, bet kuru nozīme viņam nevarētu būt pazīstama. Tikai vienreiz aktīvā teikumā gadījies atzīmēt saliktā verba formu *asuti* (= atsūtīja) 1; 10, 27, bet arī tā nav uzņemta sarakstā.

Pārskatot aktīvo vārdu sarakstu, redzam, ka visbiežāk runa ir par lietām, kas tieši redzamas BĒRNA apkārtnē, bet reizēm tās piemin arī pēc atmiņas, pat veselu nedēļu pēc notikuma. Vārdi, kuri ilgāku laiku nemaz nav lietoti BĒRNA valodā un par kuriem arī pieaugušiem nav gadījies runāt viņa klātienē, var tomēr pēkšņi atkal būt aktīvi, pie tam parādīties jaunā formā, kas fonētiskā ziņā tuvāka paraugvārdam. Tā, piem., pēc vasaras mēneša laukos atgriežoties pilsētas dzīvoklī, BĒRNS uzreiz pazīst un pareizi nosauc daudzas lietas, ar kurām nemaz neiznācās sadurties, dzīvojot uz laukiem. Pie tam tās tagad tiek izrunātas precīzākā formā nekā agrāk, piem., *panna*, *kanna* agrāko formu *panta*, *kanka* vietā. No otras puses, atmiņa var būt arī nenoturīga, un, piem., "lineālu" un "pīpi" bildē (ap 1; 10, 27) BĒRNS gan pazīst, bet vārdu neatceras. Tā kā attiecīgā situācijā lineāla vārds ir ļoti svarīgs, jo BĒRNS grib šo priekšmetu dabūt, tad nedroši (vairāk čukstošā balsī) viņš mēģina izteikt kaut ko līdzīgu f-skaņai (agrākā aktīvā forma bija *s*!).

Var būt arī tā, ka fonētiskā forma BĒRNA izrunā strauji uzlabojas

arī tādos vārdos, kas tiek pieminēti gandrīz ik dienas. Tā, piem., "pogas" vārdā BĒRNS visu laiku saka -g- vietā -d-, bet tad pēkšņi mēneša pēdējās dienās sāk teikt *pūga* un patur šo jauno formu agrākās, mazāk precīzās vietā. Citreiz abi varianti var jaukties savā starpā ilgāku laiku, līdz beidzot pārsvaru gūst jaunākā un pieaugušo valodai labāk atbilstošā forma. Tā *mimimi* un *zimbu* (= zīmulis); kaut arī *zimbu* sāka lietot jau sen, tomēr laiku pa laikam — sevišķi satrauktos jūtu brīžos (ja ļoti grib dabūt zīmulī) pasprūk senākais *mimimi!*

Jaunpienākušo substantīvu starpā pieaudzis īpašvārdu skaits: Guntra, Maruta, Nellija, jo šai laikā, uz laukiem dzīvojot, BĒRNS biežāk ir kopā ar citiem cilvēkiem. Šai mēnesī pirmoreiz parādās arī aktīvi teiktā uzvārda forma: Draviņš.

Sugas vārdu liela daļa ir apzīmējumi tādām lietām, kas īpatnējas vasaras un lauku apstākļiem; klāt nākuši ogu nosaukumi (mellenes, glāzenes, jāņogas); tauriņš, ods (to ir daudz dzīves vietas ezera tuvumā), upe, ozols (pēdējais gan reti), ērce, nātre, roze. Vispār daudzi no jaunpienākušiem lietvārdiem pēc sava satura ir tādi, kas visumā maz lietojami ārpus noteiktās vides, kurā BĒRNS bijis jūlija mēnesī, un tādēļ daļa vārdu tiecas atkal izzust, tiklīdz BĒRNS ir atkal atgriezies pilsētā.

Arī adjektīvi, kas šai mēnesī lietoti aktīvi, nav tādi, ko BĒRNS jau prastu izmantot visās šo vārdu nozīmēs. Biežākais ir "gatavs" — runājot par ogām un augļiem (atkal raksturīgi noteiktam gada laikam!). Turpretim pārējie — "plats", "vecs", "vesels" — laikam nemaz netiek izjusti to pamata nozīmē. "Plats" atzīmēts tikai savienojumā ar "mutes" vārdu, piem., "atvērta plata mute vaļā" ir putniem bildē, kādam žāvājoties u. tml. "Vecs" kādas reizes pieminēts sakarā ar nodzeltējušām lapām mežā, bet "vesels!" tiek atkārtots vairāk kā interjeksijs, appūšot kādu sasīstu vietu un tādējādi imitējot pieaugušo rīcību un runu līdzīgā situācijā.

Saturā svarīgāki un ar skaidrāk izredzamu nozīmi turpretim ir vairums jauno verbu un adverbu.

No pronomeniem klāt nācis tikai "nekas", bet iepriekšējā mēnesī

novērotie aizmetņi personu vietniekvārdu "es" un "mēs" lietošanai ir atkal it kā izzuduši; acīmredzot BĒRNS to lietojumam nav vēl īsti nobriedis. 1; 10, 23 BĒRNS gan teicis: *man ne aizi!* (= man ne(dod) maizi), bet 1; 10, 25 pierakstītais dialogs rāda, ka personas vietniekvārda nozīme viņam vēl nav skaidra: .

TĒTIS (labo BĒRNA veserīti): *kam tas veserītis būs — man vai Dainim?*

BĒRNS: *ne man! Dai tas!* (= nē man! Dainim tas (būs)!).

Uztverot "man" par kaut ko, kas saistāms ar attiecīgās personas apzīmējumu, BĒRNS nereti atkārtoti pat abus vārdus vienu aiz otra: *tātā man ģing tā* (= tētem man ģinga tā) (noliek uz TĒTA galda atpakaļ no turienes paņemto metalofonu, ģimenes valodā sauktu arī par "džiņ, džiņ").

Bet 1; 10, 29 BĒRNS, savā nodabā pie galda ēdot, pēkšņi iesaucas: *man tāk aja tumpi* (= man tek ārā tomāts) (iekodis un saspiedis, tā ka tomāta sula līst pa rokām).

Nekādu progresu šai laikā nemana skaitleņu lietošanā. Nenāk klāt ne kāds jauns vārds, ne arī vērojama interese par pašu skaitīšanu. Ja tieši noprasa, tad gan pasaka pareizi, vai kādu lietu ir vienkopus *divi* (= divi) vai *tīs* (= trīs), piem., 1; 10, 22 par nažiem. Ja skaita pats, kā 1; 10, 5, ar roku piedurot pie katra naudas gabala, kas izbērti uz galda, tad: *vi nauda, vi nauda, vi nauda* (= viena nauda, viena nauda, viena nauda).

Turpretim pieaug interese par krāsām, īpaši 23. mēneša beigās un 24. mēneša sākumā, kad labprāt pats — neviena nemudināts — salīdzina 2 līdzīgus priekšmetus (gumijas, grāmatu vākus, diegus utt.), nosaukdams katra krāsu. Labi izšķir melno un balto, arī sarkano, pēdējā ietilpinot arī dažādās brūnās krāsas un tumši dzeltenās krāsas variantus, kamēr "zils" tiek vēl bieži attiecināts arī uz zaļu. Parāli tiek lietots arī "zaļš", pie tam arī "negatava" nozīmē (par ogu 1; 10, 4) — *zaja*. Par zaļu zīmuli 1; 10, 26 *zaju zimbū!* (= zaļu zīmuli!), bet *zaja pūta* (= zaļa poga) (par zilu, nevis zaļu, kurpju pogu) 1; 10, 27, un — otrādi: *zija* (= zila) (par zaļu dziju); pareizi par zilu krāsu teikts *zi* (= zils) 1; 10, 4.

Novirzoties no pieaugušo valodas prakses, "melns" un "vē" tiek

uztverti par pilnīgiem sinonīmiem, un sekas ir tās, ka arī "vē" tiek lietots ne tikai "netīra", bet arī krāsas nozīmē. Tā 1; 10, 9 BĒRNS par baltu diegu spoli saka *bāc* (= balts), tad par tumši zilu un melnu diegu: *vā!* (= vē, netīrs). Līdzīgi par MEMMES melno (jauno) kleitu: *vā* 1; 11, 0.

Ārpus krāsu apzīmējumiem, vēl ir viena otra novirze saturā, salīdzinot ar vecāku runāto valodu. Verbs "augt" ir aktīvs jau labu laiku; kamēr BĒRNS to savā valodā saista ar "puķi, koku, zāli", kas "aug", tikmēr licies, ka viņa uztvere saskan ar to, kas ir pieaugušiem. Bet 1; 10, 8 pierakstītais teikums *fica aug* (= svece aug) par tortē iespraustu degošu dzimumdienas svecīti rāda, ka īstais priekšstats BĒRNAM šai verbā saistās ar vertikālo stāvokli kaut kur "zemē". (Ir jau arī zināma līdzība ar puķi puķu dobē vai pļavā!)

Līdzīgi 1; 10, 25 BĒRNS rāda uz autoostas māju un stāsta: *tu dzīvo atō* (= tur dzīvo auto) — pēc tā paša parauga, kā "tur dzīvo Dainis", "tur dzīvo krusttēvs" utt.

1; 10, 13, kad MEMME iznāk ārā no ezera, kur peldējusies un kur — BĒRNAM visu to noskatoties — pazudusi zem ūdens līdz kaklam, BĒRNS atstāsta notikumu: *māmm bi gaba* (= memme bija pagrabā). Šai laikā "peldēt", "mazgāt" ir aktīvi verbi, bet "peld" parasti tikai, piem., laiviņa, pīle pa ūdeni; BĒRNS mazgājas pie krāna, vannā vai mutes bļodā; bet šai laikā vasaras lauku mājā MEMME bieži kāpj pagrabā pēc produktiem pa virtuves lūku un lejā pa kāpnītēm, tā ka BĒRNS, virtuvē palikdams, redz tikai MEMMI pamazām ienirstam dziļumā un tad atkal parādāmies. Konstatējums bieži pēc tam bijis: *māmm bi gaba* (= memme bija pagrabā). Izejot no šīs BĒRNA pieredzes, labāk izprotams viņa uztverē līdzīgais vizuālais piedzīvojums, redzot MEMMI iebrienam ezerā un izbrienam ārā.

1; 10, 25 BĒRNS ar pirkstu spiež rakstāmmašīnas ruļļa pārslēdzamo taustiņu, tā ka rullis ceļas klabēdams uz augšu un atkal slīd uz leju klabēdams: *īga dop īga mase* (= Rīgā dop Rīgā mašīna), t.i. rakstāmmašīnas regulārā cilāšanās kustība BĒRNAM asociējas ar "dopināšanas" dziesmas pantu (dop, dop Rīgā, dop dop Rīgā, pārdop Rīgā atpakaļ!), ko dzied vecāki, viņu uz ceļiem lecīnot uz augšu un uz leju.

1; 10, 29 BĒRNS rāda uz vietu, kur priekš pāris dienām bijusi bedre, kas tagad jau aizbērta: *tu isa bede* (= tur iekšā bedre).

”Vakar”, kas pāris reizes bija atzīmēts kā aktīva forma iepriekšējos mēnešos, pēc ilgāka starplaika atkal ievērots 1; 10, 29.

MEMME: *vai tad tagad Dainim kaka nebūs?*

BĒRNS: *vaka bi kaka* (= vakar bija kaka).

Kas īsti domāts ar ”vakar”, grūti pateikt; drīzāk ”agrāk, pirmīt”, nevis noteikts priekšstats par pagājušo dienu.

1; 11, 0 MEMME tur rokās BĒRNA zeķīti un to lāpa.

MEMME: *kuo tad memme dara?*

BĒRNS: *Daidi ada zicu* (= Dainim ada zeķi).

Varētu domāt arī, ka ”ada” še reprezentē substantīvu ”adata”, lai gan tādā gadījumā, saskaņā ar BĒRNA valodas vispārīgo struktūru šai laikā, drīzāk būtu jāgaida instrumentāļa forma *adu* (= (ar) adatu). Pamatā laikam gan līdzīgums (zeķes turēšanas veids, pašā darbībā) ar to attēlu bilžu grāmatā, ko BĒRNS tais dienās bija atkal par jaunu skatījis un kur lāciņa mamma, atsēdusies, ada zeķīti lācītim.

Lielākā skaitā nekā agrāk 23. mēnesī BĒRNA valodā parādās *z v i e d r u* vārdi, kas arī labi saprotams, jo nepilnu mēnesi BĒRNS nodzīvo uz laukiem, kur ik dienas sev apkārt dzird zviedru valodu, nedaudz rotaļājas arī ar zviedru zēnu Palli. Šai laikā pirmo reizi BĒRNS arī atbild ar zviedru vārdu uz MEMMES vai TĒTA runu latviešu valodā, uztverdams to par sinonīmu attiecīgajam latviešu vārdam. 1; 10, 11 ad MEMME pasniedz BĒRNAM ceļmalā salasītas avenas, TĒTIS mudina BĒRNU, lai viņš pasaka memmei ”paldies!”. BĒRNS krata roku uz MEMMES pusi (parastais žests, sveicinoties un pateicoties) un saka: *tak!* Lai gan arī *bis!* (= paldies!) šai laikā ir jau aktīvs, tomēr varbūt nepilnīgākās fonētiskās formas dēļ BĒRNS labāk dod priekšroku zviedriskajam ”tack”. Uztvert to par pilnīgi līdzvērtīgu latviskajai formai ”paldies” varēja mudināt arī tas apstāklis, ka ap šo laiku vecāki šad tad mudinājuši vai arī paši BĒRNA vietā teikuši ”tack” zviedriem, kad tie BĒRNAM kaut ko iedāvinājuši.

Par to, ka BĒRNAM sāk veidoties zināms priekšstats par divām

atšķirīgām valodām, it kā liecina viņa izdarība 1; 10, 11. Ezermalā BĒRNS rotaļājas ar smiltīm, klāt ir vecāki grupiņā kopā ar citiem tautiešiem, bet drusku tālāk apmetusies zviedru grupa, kas sarunājas zviedriski. BĒRNS uzmanīgi klausās, tad paiet kādus soļus uz zviedru pusi un, pastiepis roku uz viņu pusi, krata to gaisā it kā sveicinot: *tak! ajū! tak! ajū!* "tack adjö!", t.i. mēģina sākt sarunas, minot visbiežāk dzirdētās zviedru frāzes "paldies, sveiki!".

Tā kā minētā frāze "tack adjö!" vairāk līdzinās interjekcijai vai sa-stingušai formulai, kur katram vārdam par sevi nav vairs pilna satura, tad abus tos BĒRNS kādreiz pasaka arī tad, ja ir jāsaka tikai paldies vien, nekur projām nedomājot iet. Tā 1; 10, 14, kad BĒRNS paēdis vakariņas lauku mājā, savā istabā, TĒTIS mudina viņu pateikt paldies memmei. BĒRNS vicina ar roku uz MEMMES pusi: *tak ajū!* "tack adjö!".

Apzinoties abu — latviskā un zviedriskā vārda — vienādo nozīmi, lieto "nē" un "inte" kā sinonīmus vienu aiz otra. Tā uz laukiem, gaiņādamiem no zviedru puikas Palles, no kura viņam bail Palles agresīvā rakstura dēļ, BĒRNS nemitīgi sauc: *Paij nē! Paij inte!* (= Palle nē, Palle inte!) 1; 10, 16.

Zviedru vārdus, liekas, pasīvi saprot jau vairākus. Kad 1; 10, 21 BĒRNS nāk ārā no stacijas gar barjēru, viens no zviedru biļešu kontrolieriem uzrunā viņu ar *hej!* BĒRNS atbild ar sveiciena žestu (bez vārda), vicinot ar kreiso roku. Kad viņam zviedriski aizrāda, lai dod otru roku, BĒRNS tūlīt pavicina ar labo roku. Līdzīgi kādā citā reizē, kad kāds zviedru zēns pagalmā uzsauc viņam *hej!* un vicina ar roku, BĒRNS atbild *aj!* un ar to pašu žestu.

Reizēm BĒRNS arī uz zviedrisko sveicienu atbild ar latvisko. Tā 1; 10, 29 BĒRNS ar MEMMI iet ārā no veikala, kur katru dienu mēdz iepirkties.

MEMME: *pasaki sveiki!*

Zviedru pārdevēja: *adjö!*

BĒRNS: *fiki!* (= sveiki!) (pamāj ar roku).

Ž e s t u 23. mēnesī nav pārāk daudz, un tie paši pārsvarā ir iepriekš noskatīti apkārtnē. Te iederas jau augstāk pieminētais sveiciena un pateikšanās žests, kaut gan ar pieaugušiem neparastu rokas stāvokli (vicina, biežāk kreiso nekā labo roku, ar plaukstu uz augšu un kustībām no augšas uz leju).

1; 10, 20 **BĒRNS** pats pārņem rotaļu, ko līdz tam pieaugušie vērsuši pret viņu, proti, rotaļas pavada vārdus "rubu rubu čuš!" (**BĒRNA** izrunā *ubu ubu tus!*), kā arī piederīgo "rubināšanas" žestu, grasoties strauji piegrūst vienu pirkstu pie vēdera vai kaut kur citur vāriņākā vietā.

1; 10, 27 **BĒRNS** rāda ar pirkstu, braukdams gar pāris zaļām svītrām kalendāra priekšlapā, kas domāts it kā **BĒRNA** "paraksts", un saka: *Dai Davi* (= Dainis Draviņš), tad, lai vēl nepārprotamāk uzsvērtu, ka domāts ir viņš, piedur ar rādāmo pirkstu sev pie krūtīm un atkal atkārtos tos pašus vārdus.

1; 10, 24 **BĒRNS** interpretē bildi, kur redzama lidmašīna. Min tās vārdu (īpatnējā 1-1-1 skaņa, pabāžot mēles galiņu drusku ārā no mutes), rāda ar rādāmo pirkstu uz debesīm (lai gan tur neviena lidmašīna nelido).

Atdarinot **MEMMES** vārdus uz žestus, **BĒRNS** dažkārt ap 1; 10, 26, kad drusku sasities, pats uzpūš uz sasisto vietu un nosaka *vāsā!* (= vesels!).

Īpatnējāks ir žests 1; 10, 27. **BĒRNS** rāda bildē uz māri: *tas maz kukā* (= tas mazs kukainis); teikuma saturu paskaidro arī pavadžests — saliekot abas plaukstas sev priekšā nelielā attālumā vienu pret otru, parādot "mazu" attālumu.

F i z i s k ā attīstība šai mēnesī šķiet strauja. Uz laukiem dzīvojot, iznāk vairāk kustēties svaigā gaisā. Brauc ar **TĒTA** divriteni, sēžot priekšā groziņā. Rotaļājas ezermalā ar citiem bērniem, tomēr ļoti labprāt arī viens pats aiziet sāņus un darbojas, nelikdamies par citiem nezinis (rok smiltīs, spē "kūkas", nes spainītī ūdeni, rāpjas pa akmeņiem). Bērnu sabiedrībā, pat tad, ja piedalās aktīvi viņu rotaļās, runā

diezgan maz. Nav agresīvs, nevienam netiecas sist. Ja uzbrūk, neatgaidājas, bet skrien pie MEMMES raudādams un sūdzēdams. 1; 10, 3, kamēr citi bērni ezermalā rotaļājas un peldas, paņem kādas citas meitenes rotaļu pīlīti, pieliek savu lāpstiņu ar smiltīm pīlei zem deguna un "dod ņammu" (t.i. baro).

Vakarā, kad taisās iemigt, pēkšņi atceras savu lācīti un lūdz to padot. Nogulda lācīti uz spilvena, lai čuč. Kad BĒRNS sāk atkal sūkāt ikšķi, MEMME aizrāda, lai apskatās, vai lācītis arī bāž pirkstu mutē. Kad BĒRNS konstatē, ka ne, tad arī pats — bez kāda tālāka TĒTA vai MEMMES brīdinājuma vai rājiena — izņem sev pirkstu no mutes un, ar gribas spēku, atturas to bāzt mutē, kamēr iemieg.

Jūtas aizvainots un neapmierināts, ja nodarījis ko sliktu un sodīts. Kad 1; 10, 3 MEMME ieper BĒRNU par to, ka nav viņu klausījis un grābis ar roku sviestmaizi no galda, BĒRNS vēl ilgi nevar nomierināties un atkārtoti, ka *nau aba Dai!* (= nav labs Dainis), kamēr vieglais sitiens nemaz tā nesāp.

Arī augustā, pilsētā atpakaļ pārbraucis, BĒRNS ir jau ar dzīvāku interesi par visādām nodarbībām, ko izgudro un veic pats, neprasīdams — kā iepriekšējā mēnesī —, lai katru mirkli kāds pieaugušais stāvētu tieši klāt. Zudusi agrākā interese par bilžu grāmatām, un sakarā ar to no aktīvā vārdu krājuma izzūd tie vārdi, kas ārpus bildēm nemaz negadās (piem., tītars, zilonis u.c.). Ripina bumbu, braucina auto, sēdina tur iekšā lāci vai gaili, pats brauc pa istabu ar savu braucamo soliņu. Pa ielu iet pats, bez siksnīņas; pāri ielai ejot, dod MEMMEI roku. Labprāt palīdz dažādos saimniecības darbos un tos imitē — slauka ar slotiņu un lāpstiņu istabu, palīdz "taisīt kurpes", rīkojoties ar vīli un knaiblēm, nes papīra grozu un tukšo to ārā atkritumu spainī; reizēm parādot praktiskos uzdevumos lielu pacietību. Tā 1; 10, 27 MEMME iedod BĒRNAM veselu saišķi burkānu un liek, lai norauj lakstus un saber atkal atpakaļ bļodā vai kulē. Darba gaitā tikai pāris reizes uzmodināts, BĒRNS visiem burkāniem norauj kātiņu pa kātiņam, saber visus bļodā, tad pa vienam iesviež papīra kulē un nodod MEMMEI.

Pats noaun kurpes un zeķes; gan apavu saites vaļā neatraisot — prot arī zeķes uzvilkt un kurpes uzmaukt.

Pats paziņo savas dabiskās vajadzības mēneša beigās.

Liela tieksme pēc patstāvības. Sēž pie galda lielajā krēslā, neļaujas, ka ko bāž mutē. Grib pats kost no visa gabala (maizi, kartupeļus, gaļu utt.), mēģina ēst ar karotīti, bet vēl ar lielām pūlēm.

Izstiepies slaidāks, galvas apmērs 52 cm, krūšu apmērs 48,5 cm. Vings, pats labprāt "danco", "vingro", skraida.

Prot jau vērīgi salīdzināt. 1; 10, 15 aptausta mazās Ieviņas plecu pogas biksēm, konstatē, ka viena poga sarkana, otra – melna, un nospriež: "nav pareizi!"

1; 10, 25 TĒTIS cilā sarkanas sandāles, BĒRNS uzreiz iesaucas: *Jā kupe* (= Jāņa kurpes) – tieši tādas pašas krāsas un veida sandāles valkājis viņa draugs Jānītis lauku mājā, ko BĒRNS atceras tagad pēc vairāk nekā nedēļas.

H o m o n ī m u skaits ir mazāks nekā agrākos mēnešos, tomēr tādu netrūkst arī jaunpienākušo aktīvo vārdu grupā. Izveidojoties atšķirīgām locījumu galotnēm, dažkārt rodas līdzīgi skanošas formas tikai vairs dažos locījumos, ne visos. Piemēri:

asa = 1) lasa 2) raksta

maku = 1) ak. marku 2) ak. maku

ugu = 1) noguris 2) uguns

piki = 1) pirksti (arī: pirksts) 2) ak. priekšautu 3) pirkt

kaku = 1) karote 2) kakao 3) ak. kaklu 4) ak. kaku

Sevišķi šai gadījumā homonīmi rada biežus pārpratumus, jo, dzirdot "kaku", MEMME tūlīt domā, ka BĒRNS prasās uz podiņa.

pai = 1) pai! 2) palidzi! 3) paēdis

gaba = 1) nom. gabals 2) pagrabs, pagrabā

sui = 1) šuj 2) skuj (bārdu)

uku = 1) ak. roku 2) ak. šokolādi

ūgu = 1) ak. logu 2) vnsk. un ddzsk. ak. ogu, ogas

suka = 1) suka 2) skudra

gāba = 1) grāmata, bet 1; 10, 29 2) grābj (ar grābekli)

dusu = 1) drusku 2) ak. dušu

puc = 1) pods, podiņš 2) putns

bādu = 1) ak. bārdū 2) banānu

buku = 1) ak. burku 2) ak. burkānu

bāz = 1) bērzi 2) (vienreiz) ber

nagi = 1) nagi 2) nagla.

S i n t a k s ē 23. mēnesī pakāpeniski izveidojas noliegto verbu formas, kuru lietojums atbilst pieaugušo valodas praksei. Mēneša pirmajā pusē BĒRNA veidotos teikumos noliegtā verba vietā atrodam vienkāršu negāciju "nē", kas visparastāk stāv frāzes sākumā, noliegtā vārda priekšā (pretēji pieaugušo valodas normai) vai arī beigās: *nē ūdi tēte* (= nē ūdenī tēte) (brīdinājums nebrist ūdenī) 1; 10, 13, *nē aizi!* (= nē maizi) (negrib ēst maizi) 1; 10, 2, *nē Paiji, nē!* (= nē Palli, nē) (negrib, ka zviedru puika nāk tuvumā) 1; 10, 2, *nē vais* (= nē vairs!) (solās vairāk tā nedarīt) 1; 10, 11, *nē biciti!* (= nē biksīti) (negrib vilkt bikses kājās) 1; 10, 26, *vaiga nē!* (= (uz) vaiga nē!) (lai liek krēmu tikai uz rokām, ne uz vaigiem) 1; 10, 15, *mās isa nē!* (= mēslos iekšā nē!) (es nekāpju iekšā mēslos) 1; 10, 24.

Nākamā pakāpe ir tā, ka verbs stāv pozitīvā formā un aiz tā seko noliegums ar "nē": *gib nē!* (= grib nē) (negribu) 1; 10, 2, *dabū nē* (= dabū(t) nē) (nevaru dabūt) 1; 10, 2, *dabu nē vaja* (= dabū nē vaļā) (nevaru dabūt vaļā) 1; 10, 5, *bada nē!* (= badās nē) (nebadās) 1; 10, 26.

Retāk šī negācija var stāvēt arī attiecīgās verba formas priekšā, intonācijas ziņā tomēr nesaaugot ar to vienā vārdā:

Dai tī nē dzes (= Dainis tēju nedzers) 1; 10, 3, *apu nē dabu* (= lapu nē dabū) (nevaru dabūt lapu) 1; 10, 5.

Trešajā grupā ietilpst ne- saaugums ar attiecīgo verbu, kas atbilst pieaugušo valodai. Fonētiski pati šī ne- forma var svārstīties, kā nu kura verba formā. Šai mēnesī tā konstatēta 3 variantos: 1) nā-, 2) ne- un 3) ņi- resp. ni-. Pa daļai svārstības ir atkarīgas no pielāgošanās saknes patskanim.

Pirmais noliegtais verbs, kas tiek lietots šādā veidā, ir "nevar": *nāvā* (jau ap 1; 10, 4), *nāvinga* (= nevingro) (ap 1; 10 8).

Gadījumu ar *ne-* ir maz: *mämme ne-asa tātā* (= memm, neraksti (ar) tētes (spalvu)!) 1; 10, 11, *nedzā(j)* (= nedzer) (t.i. BĒRNS nedzer kafiju) 1; 10, 22.

Toties biežāka ir forma ar vairāk vai mazāk palatalizētu *n* un ar i literārās izrunas *e* vietā, ko sastop vairāku noliegtu verbu formās: *ńibū* (= nebūs) 1; 10, 6, *ńidi* (= neēdis) 1; 10, 22, *ńibū* (= nebūs) 1; 10, 24, *ńis* (= neies) 1; 10, 25, *ńit* (= neiet) 1; 10, 26, *ńigīza* (= negrieža(s)) (t.i. nedrīkst griezt gāzes kloķus) 1; 10, 26, *ńivaig* (= nevajag) 1; 10, 28, *ńiki Dai* (= nekritis Dainis) 1; 10, 29.

Atsevišķi aplūkojams ir *ne-* salikumos ar pronomeniem un adverbiem. "Nekas" un "nemaz" vispirms tiek pārņemti BĒRNA runā, atmetot *ne-* (latviešu valodā negācija *ne-* ir neuzsvērtā). 1; 10, 10 BĒRNS, kategoriski noraidīdams: *nē maz nē!* vai *maz nē!* vai *Dai maz nē!* (= nemaz nē!). Tai pašā dienā arī: *maz ipa nē!* (= nemaz (nepavisam negribu iet) istabā!). Vēlāk forma pielīdzinās pieaugušo valodas "ne'maz".

Līdzīgi ar "nekas": 1; 10, 26 BĒRNS mierina pats sevi, kad drusku sasities: *nau kas, nē!* (= nav nekas, nē!) un līdzīgā situācijā 1; 11, 0: *kas nau!* (= nekas nav!).

Kā 2 patstāvīgus vārdus, katru ar savu uzsvaru, BĒRNS izrunājis arī noliegto adverbu "nepareizi": *ne paizi tā!* (= nepareizi tā!) 1; 10, 5.

Vārdu skaits *t e i k u m ā* 23. mēnesī mēdz būt ap 4. Mēneša beigās tiem lielākā skaitā pievienojas arī 5-locekļu savienojumi un retumis arī vēl garākas sakarīgas frāzes. Visus 4-vārdu teikumus nav bijis iespējams atzīmēt, un nebūtu bijis arī nekādas nozīmes pēc tā censies, jo tie vairumā neatšķiras no tiem, kādus ikdienas sarunās lietu pieaugušie.

No īsākiem vārdu savienojumiem te pieminēti tikai tie, kas atšķiras no latviešu valodas prakses, piem., ar mazāk parastu vai pavisam

neparastu vārdu seku.

Tā norādāmais "tas" stāv aiz iepriekš minētā priekšmeta nosaukuma: *as naz^īs tas* (= ass nazis tas) 1; 10, 1, *vāti tīsi* (= vārti tie) 1; 10, 9, *ūzu tas* (= ozols tas) 1; 10, 16, *saude tā* (= saule tā) (par saules attēlu) 1; 10, 28. Parastā vārdu secība būtu "tas ir ass nazis", "tie ir vārti", utt.

Diezgan bieži BĒRNS sāk teikumu neparasti ar verba formu: *nās tū Dai* (= nes to Dainis) 1; 10, 19, *aus Dai zābā* (= aus Dainis zābaku) 1; 10, 20, *guļ ācs gūtā* (= guļ lācis gultā) 1; 10, 28, *pes Dai* (= plēš Dainis) 1; 10, 24. Parastāk būtu teikumu sākt ar subjektu, piem., "Dainis to nes", "Dainis aus zābaku kājā", "lācis guļ gultā", "Dainis plēš".

Tā kā BĒRNA valodā vēl trūkst saikļu, tad divi subjekti vai divi objekti var stāvēt viens aiz otra bez kāda savienotāja vārda: *Dai faidi āpu* (= Dainis (ņems savu) spainīti (un) lāpstu) 1; 10, 14.

Pie "nevajag" stāv piederīgais substantīvs nominatīvā (pretēji ģen. vai ak., kā vecāku valodā): *jaka nivaig Dai* (= jakas nevajag Dainim) 1; 10, 28. Sal. arī 1; 10, 14 atzīmēto frāzi: *ipa nau vaigi jaka* (= ipā nav vajadzīga jaka).

4-locekļu teikumus vairumā veido subjekts un predikāts kopā ar tuvākajiem apzīmētājiem, pie kam predikāts ir jau izteikts ar verba formu. Nav parasts vienu kādu substantīvu apzīmēt ar vairākiem apzīmētājiem.

Kā atsevišķi varianti minami vēl — gan vairs nelielā skaitā — tādi teikumi, kur pirmais loceklis tiek atkārtots kā ceturtais arī teikuma beigās. Piemēri: *tīsā, tu isa tīse* (= ķīselis, tur iekšā ķīselis) 1; 10, 22, kur nav nevienas pauzes starp teiktajiem vārdiem; līdzīgi: *ajā kāsū Dai ajā!* (= ārā krēslu Dainis ārā!) (pūlas izvilkt krēslu no galdapakšas) 1; 10, 27.

Diezgan parasts tips ir: *nau zac^īs, tutū zac^īs* (= nav zaķis, tutū zaķis), kur īsti atkārtoti vienu un to pašu 2-locekļu frāzi, vienreiz noliedzot ar "nav", otrreiz ar "tutū".

Lai arī mēneša beigās joprojām pārsvarā ir teikumi, kuros nav vairāk par 4 vārdiem, pēc satura šie veidojumi tiecas izteikt jau zināmu seku un cēloņu konstatējumu. Tā, piem., kad MEMME runājas ar BĒRNU par iešanu uz tirgu un jautā "nu, ko tad pirksim – vai sieru pirksim?", BĒRNS atbild: *nāpiki siju, māja sī* (= nepirksim sieru, (jo) mājā (jau ir) siers) 1; 10, 29, *kāti nū, nāvā am.ambu* (= kātiņu (ogai) nost, nevar ēst (ogu ar kātiņu)) 1; 10, 18. Līdzīgi piemēri lielākā skaitā atzīmēti nākamā mēneša pirmajā nedēļā.

Citi 4-vārdu teikumi (visos ietilpst BĒRNA vārds, jo viņš stāstījis par sevi):

- Dai pac it āzu* (= Dainis pats iet (uz) ezeru) 1; 10, 2
Dai tū ņem ukā (= Dainis to ņem rokā) 1; 10, 2
Dai ti nē dzes (= Dainis tēju nedzers) 1; 10, 3
aijaijai! Dai baz mute kāju (= ai ai ai, Dainis bāza mutē kāju) 1; 10, 3
tū zasu gib Dai (= to zaru grib Dainis) 1; 10, 4
tū ite boc mämmä (= (ar) to riteni brauc memme) 1; 10, 4
as^u nazi ķiku nāk (= (ar) to asu nazi krusttēvs nāk) (par nācēju ar izkapti) 1; 10, 2
ķiku faidi bāz am.ambu (= krusttēvs (no) spaiņa ber (aitām) ņammu (= zāli)) 1; 10, 2
bas kāj vingū Dai (= (ar) basu kāju vingro Dainis) 1; 10, 8
dabu Dai maz aivi (= dabūja Dainis mazu laivu) 1; 10, 2
ve mämm ūgu dus (= vēl memme ogu dos) (grib vēl vairāk ogu) 1; 10, 13
ipa nau vaigi jaka (= ipā nav vajadzīga jaka) 1; 10, 14
i vi kaba isā (= ir vīriņš kabatā iekšā) (konstatē, ka rotallietīņa ir kabatā) 1; 10, 16
nāvā bāz mute Gunti (= nevar bāzt (ikšķi) mutē Guntriņa) 1; 10, 16
tu bi tātā afa (= tur bija tēte augšā (uzkāpis uz kūtsaugšas)) 1; 10, 19
mämm dabu kupi ājā (= memme (lai) dabū kurpi ārā (no pagultes)) (lūgums MEMMEI) 1; 10, 20
Dai ci mazā maja (= Dainis čurās mazajā mājā) 1; 10, 20
Dai upā gūzu nās (= Dainis paceļ augšā (papīr)grozu (un) nes) 1; 10, 24
tu mämm ik kāju (= tur memme (uz pedāļa) lika kāju) 1; 10, 24
vād mämmi puku ipu (= (Dainis) ved memmi (uz) pļunku ipu) (vedina MEMMI uz vannas istabu) 1; 10, 24

jutā mämm asa tip.tipi (= virtuvē memme raksta tipi tipi) (klausās, ka MEMME raksta ar rakstāmmašīnu) 1; 10, 24
gaudu cuku gib Dai (= graudu cukuru grib Dainis) 1; 10, 24
zemms ņemm uka Dai (= zemes ņēma rokā Dainis), (tādēļ roka netīra)) 1; 10, 24
mämm mizu Daiģi ķēpi (= memme mizo Dainim kartupeli) 1; 10, 26
tu apaka dāg ugu (= tur apakšā (zem ledus skapja) deg uguns) 1; 10, 26
tu i ga ugu! (= tur ir gan uguns!) 1; 10, 26
Dai taisa cī duvi (= Dainis taisa ciet durvis) 1; 10, 26
bumbi vē nau gataus (= bumbieris vēl nav gatavs) 1; 10, 27
bas kaju nāvā ājā (= (ar) basu kāju nevar (iet) ārā) 1; 10, 28
Dai vāk zeci kājā (= Dainis velk zeķi kājā) 1; 10, 28
vici tuku tuku it (= vilciens tuku tuku iet) 1; 10, 28
te nau isa ijā (arī *eija*) (= te nav iekšā eļļa) 1; 10, 28
tā māja nau mämm-s (= tā māja nav memmes) (rāda uz kādu svešu māju) 1; 10, 29.

Piemēri 4-locekļu teikumiem bez verba formas:

mī mämmā nū piki! (= mīlā memme nost priekšautu) (lūgums viņam noraisīt priekšautiņu) 1; 10, 2
nū tū kīti mämmā (= nost to kleitu memme (velk)) 1; 10, 8
ve maku visū tātā (= vēl (vienu) marku virsū tēte) (lipina pastmarkas uz vēstules) 1; 10, 12
cuku tā kāba isa (= cukurs tai kārbā iekšā) 1; 10, 14
abi divi mazu māju (= abi divi (MEMME un BĒRNS) (uz) mazu māju (ies)) (lūgums iet viņam līdz uz ateju) 1; 10, 16
tāt visū mak tu (= tēte virsū marku tur (uz vēstules liek)) 1; 10, 26
mämm zaju zīmbu nē! (= memme (neņem) zaļo zīmuli, nē!) (zīmuli grib ņemt BĒRNS) 1; 10, 26.

Vienīgais piemērs ar konstrukciju "man" + verbs ir:

man tāk aja tumpi (= man tek ārā tomāts) (ēdot un saspiežot tomātu, tek ārā sula) 1; 10, 29.

Biežāk nācies dzirdēt šādus teikumus:

dabū nē! mämmā dabū! (= (Dainis nevar) dabūt, nē, memme dabūs) (lūgums, lai MEMME palīdz, pats nevar) 1; 10, 2.

No 5-vārdu savienojumiem 23. mēneša beigās un 24. mēneša sākumā parastākais tips ir it kā 2 teikumu apvienojums, ko veido noliegums un tam sekojošais apgalvojums par to pašu priekšmetu.

tā nau cūka, tā aita (= tā nav cūka, tā (ir) aita) (rāda uz aitu bildē)
1; 10, 23

tas nau puisī, tas ķīku (= tas nav puisītis, tas krusttēvs) (rāda uz Ziemsvētku veci bildē) 1; 10, 25

tā nau pīpe, tā gauva (= tā nav piere, tā galva) (tausta TĒTA galvu)
1; 10, 27.

Vesela virkne šādu teikumu atzīmēta 1; 10, 29:

tas nau ķāpi, tas bukā (= tas nav kartupelis, tas ir burkāns) (rāda uz burkānu),

tas nau bumbi, tas ķāpi (= tas nav bumbieris, tas kartupelis) (rāda uz kartupeli),

tā nau ūga, tas bumbi (= tā nav oga, tas bumbieris) (rāda uz bumbieri).

Citi piemēri:

i vē nauda isa maka (= ir vēl nauda iekšā makā) (vienu daļu naudas izbēris, bet ne visu) 1; 10, 25

maza vanna ūtā, nāvā maza (= mazā vanniņa otrādi (apgāzta uz mutes), nevar mazgāties (mazajā vanniņā, kā katru vakaru)
1; 10, 28

tā bukā nau emādīsa (= tai burkā nav ievārijums iekšā) 1; 10, 25

tas pāku afa maku fu fu fu (= tas pērkons (kas) augšā mākoņos rūc fu fu fu) 1; 10, 26

gaisu, ajā jauka boc l - l - l (= (pa) gaisu ārā laukā brauc lidmašīna) (skatās attēlu bilžu grāmatā) 1; 10, 24

aja ūde faidi mūk sun (= ārā ūdens (no) spaiņa, mūk suns) (interpretē bildi, kur kumelš apspēris ūdens spaini un suns bēg)
1; 10, 26.

6-vārdu frāzes sastopamas vēl visai retā skaitā. Vienā daļā tās formāli vērtējamas par diviem trīslocekļu teikumiem, piem., *māmm vā kaku, Dai dzes kaku* (= memme vāra kakao, Dainis dzers (grib dzert) kakao)
1; 10, 26.

Tādā pašā veidā var būt savienoti arī divi četrlocekļu teikumi: *i gūtā*

tātā guj, maza gūtā Dai guj (= lielā gultā tēte guļ, mazā gultā Dainis guļ) 1; 10, 28,

te maja mämmā guj, tu maja tātā guj (= te malā (šai malā) memme guļ, tur malā (gultas otrā pusē) tēte guļ) 1; 10, 28.

Bez pauzes, kas atbilstu punktam starp abām daļām, arī:

uka vā nitī tu (rāda) *ik uku vā papī* (= roka vē netīra, tur lika roku (pie) netīra papīra (kopējamā papīra) (paskaidrojums, kur notriepis roku) 1; 10, 25.

Citi piemēri:

(km) (km) (km) ķiku sēd vici boc saci (rāda uz vilcienu attēlā) (= krustmātes (un) krusttēvi sēž vilcienā (un) brauc (uz) staciju) 1; 10, 24,

Dai te sēde visu. boc sūdā (= Dainis te sēdēs virsū, brauc (ar) soliņu) (nelielā pauzīte vārdu grupā apzīmēta ar punktu).

1;11

L e k s i k ā 24. mēnesī nāk klāt kādi 89 jauni vārdi un vēl daži skaņu atdarinājumi. Aktīvi lietoto vārdu skaits mēneša laikā bijis ap 645.

No vārdu šķirām jaunpienākušo vārdu starpā pirmo reizi var konstatēt, ka visvairāk ir verbu – 36; to skaits pārsniedz pat substantīvu (33) skaitu.

S u b s t a n t ī v i (33)

āda, asaka, biete, ciekurs, dzeltenums (olai), izkopts, jūra, krūms, kūts, lapsene, ledus, Lunda, (mini mini manu) mīklu!, pāksts, pankūka, pasts (= pasta ēka), pirts, plaukts, plūme, ripulis, rīsi, rūgušpiens, sēkla, siekalas, sīpols, skrūve, sliede (dzelzceļa), smilts, spuldze, (ogu) sula, tīkliņš, vēders, zirnis.

A d j e k t ī v i (6)

brūns, dziļš, garšīgs, mīksts, resns, skābs.

A d v e r b i (8)

augšpēdus, dikti, grūti, lejā, nelāgi, vairāk, vēlāk, vien.

P r o n o m e n i (2)

tāds, (tikai vienu reizi) tavs.

I n t e r j e k c i j a s (4)

boi boi!, buc!, reku! un roku! (= paskat!), ar labvakaru!,
daži o n o m a t o p o ē t i s k i v ā r d i, pārsvarā sekundāri.

V e r b i (36) (neieskaitot daudzus noliegtos verbus ar ne-, kuru pamata verbs bijis aktīvs jau agrāk):

apģērbties, apskatīties, apsēsties, atnest (tikai divd. formā: atnesis), celt, darīt, gaidīt, garšot, iedot, izkust, laisties (zemē), lēkāt, lidot, mest, minēt (mīklu), nodzerties, nogriezt, nokrist, nolikt, notecēt, noslaucīt, nomazgāt, nošūt, notaisīt (= sašūt, uztaisīt), nopirkt, palikt, pļaut, pogāt, raut (žagas), rotaļāties, sakost, spīdēt (gaisma spīd

acīs), spiest, sukāt, sūkt (medu), zīmēt.

Aktīvi lietoto vārdu kopskaits tādējādi otrā gada beigās ir krietni lielāks par to, ko mēdz minēt līdzīgos pētījumos un pārskatos par bērnu valodas attīstību dzīves pirmajos gados.

Šai sakarā jāievēro, ka visi šie vārdi nav dzirdēti vienā dienā, bet reģistrēti mēneša laikā. Tas nozīmē (ievērojot to, cik nenoturīgi ir aktīvie vārdi bērnam šai vecumā), ka īsti mēneša beigās var būt atkal piemirsti kādi vārdi, kas tika lietoti šā mēneša sākumā, tā ka visus 645 vārdus nekad nav gadījies dzirdēt vienā un tai pašā laikā.

Galvenais iemesls, kādēļ dažā labā darbā 2 gadu veca bērna leksikā ieskaitīts stipri mazāk vārdu nekā šai sarakstā, varētu būt tas, ka tur visi izteicieni nav reģistrēti tik rūpīgi un ka viens otrs bērna teikts vārds palicis nesaprasts. Pēc pavirša vērojuma, arī daudzi citi latviešu bērni 2 gadu vecumā sasnieguši līdzīgu valodas attīstības pakāpi (varbūt zemāku sintaktiskā ziņā, bet reizēm ar labāk izveidotu izrunu).

Pieredze arī rāda, ka bērns kļūst bikls un nerunīgs, ja viņu izrauj no ierastās vides un mātes vai tēva sabiedrības. Tas nozīmē, ka valodas eksperimentā ārpus ģimenes loka BĒRNA runā nekad nebūtu izdevies reģistrēt to vārdu un frāžu bagātību, kas fiksēts tagad. Der atcerēties dialektologu novērojumus, ka arī pieaugušos par mazāk parastām lietām ir izdevīgi iztaujāt ierastos ikdienas apstākļos, kur tuvumā redzami darba rīki un pati vide mudina un palīdz atsaukt atmiņā drusku piemirstos nosaukumus, piem., vecākiem darba paņēmieniem, rīkiem utt.

Bez tam BĒRNS, sevišķi 2. gada pēdējā mēnesī, nav atbildējis (vismaz ne labprāt) uz tiešiem vai netiešiem jautājumiem, kā kādu lietu sauc, ko ar to dara utt., ja acumirkļa interese vai vajadzība to nav mudinājusi. Tādēļ arī labi pazīstamu vārdu nav bijis iespējams no BĒRNA "izspiest", eksaminējot viņu, kaut gan dažkārt varbūt jau kādas minūtes vēlāk, kad BĒRNS pats bijis ieinteresēts šo vārdu teikt, tas pēkšņi parādījies viņa aktīvo vārdu krājumā.

Liels pluss, kas sekmējis BĒRNA valodas straujāku attīstību, bijis arī tas, ka viņa valodas paraugs, ko BĒRNS centies atdarināt, ir bijis stipri vienveidīgs – galvenokārt abu vecāku runa. Pie tam MEM-

ME centusies un, allaž sekodama BĒRNA izteiksmei, arī varējusi pareizi uztvert un saprast, ko BĒRNS gribējis pateikt, kaut dažkārt fonētiski visai nepilnīgās formās. Zīmīgi, ka tie – samērā gan nedaudzie – vārdi, ko MEMME uzreiz nav sapratusi vai pārprasījusi, BĒRNU tā samulsinājuši vai likuši kaunēties, ka arī vēlāk viņš vairījies tos atkārtot.

Arī vēl 24. mēneša otrajā pusē gadījušās dažas formas, ko MEMME nav sapratusi vai arī – klusās un neskaidrās artikulācijas dēļ – nav no vienas reizes dzirdējuma labi uztvērusi. Tās nav uzņemtas vārdu sarakstā. Tā, piem., 1; 11, 21 BĒRNS, piedams pie nolijuša sola dārzā un rādīdams uz atsevišķajiem lietus pilieniem, min "pilienu" vārdu, apm. *pi lja*. Vārdu pasīvi saprot jau agrāk.

1; 11, 19 BĒRNS guļ vakarā gultā un vairākkārt atkārtot, it kā ko gribēdams stāstīt MEMMEI: *skabe, s-ka.be*. MEMME tomēr nesaprot, un vārda nozīme nenoskaidrojas arī mēneša beigās.

Tāpat 2 vai 3 reizes šai mēnesī BĒRNS min zviedru valodas vārdu "inte" tādā sakarā, no kura MEMME nevar izlobīt formas īsto jēgu; tā, piem., cilājot zīmuli vai spalvas kātu un rādot, ka kaut ko (mauc jeb nevar maukt!) galā. Sākumā MEMME domā, ka tas ir zviedriskais "inte", bet tomēr nav droša par šo tulkojumu.

Pasīvi izprasto, bet vēl aktīvi nelietoto vārdu ir krietns skaits. Visus tos reģistrēt vai pat uzzināt nav bijis iespējams. Ja BĒRNS pareizi izpratis visu MEMMES frāzi, tad tikpat labi var domāt, ka īsti nesaprotamo daļu viņš ir tikai "uzminējis" – gluži tāpat, kā to dara pieaugušie, klausīdamies ne vien svešā valodā, bet arī savas valodas pasvešā dialektā. Katrā ziņā BĒRNAM ir skaidra tā nozīme, ko izsaka "cik?" un "kam?", jo atbild pareizi uz jautājumiem, kas ar tiem sākas.

Liekas, ka visumā skaidras ir arī tās formas (gan noteikti ne visas!), ko BĒRNS cenšas atkārtot tūlīt pēc tam, kad tās kāds no pieaugušajiem pieminējis savā valodā. No tādiem atkārtotiem vārdiem šai mēnesī var atzīmēt:

Miki (= Mikiņš, milinājuma forma ģimenē) 1; 11, 27 (vārds atzīmēts BĒRNA runā jau agrāk, un 25. mēnesī tas kļūst aktīvs, bet 24. mēnesī viņa spontānajā runā vēl nav ievērots. BĒRNS aizmirsis, kā sauc citronu, nosauc to par apelsīnu, bet kad MEMME pārlabojot min

pareizo nosaukumu, atkārtot *citū-s* 1; 11, 14. No citiem šādiem vārdiem var minēt: *fid* (= smird) (vārda nozīme ir skaidra) 1; 11, 21, *būken* (= brūklene), kuras pirmo reizi ieraudzīdams veikalā, kastē sabērtas, nosauc par zemenēm (nākamā mēneša sākumā BĒRNS kādas reizes pareizo vārdu nosauc arī tūlīt pats!); *kundze* (= kundze) (ko šad tad bija teicis jau vasarā, saistot to tikai ar vienu sievieti, zviedrieti). Atkārtot *punc* (= punkts).

Drīzāk par atkārtotu nekā spontāni sacītu vārdu ordinārā jautājuma frāzē (ko BĒRNS bieži dzirdējis vecāku valodā attiecinātu uz sevi) jāuzlūko pāris reizes minētā forma "kāpēc?" – *kāpā(c)?*, piem., (1; 11, 27): BĒRNS cilā rokās savu mazo pārplisušo pīlīti un savā nodabā atkārtot: *kāpāc piĶe i pusu? kāpāc?* (= kāpēc piķe ir pušu?). Retoriskais jautājums izsaka apm. to pašu ko konstatējums.

Turpretim tad, kad kāds no pieaugušajiem savā runā pārņem BĒRNA vārdus viņa nepilnīgās izrunas formā, BĒRNS dažkārt nesaprot, kas ar to domāts. Tā, piem., 1; 11, 8, kad BĒRNS palīdz MEMMEI nest spilvenus un viens no tiem nokrīt zemē, MEMME (izmēģinādama) vaicā, kur tad ir *sipi* (= parastā forma, kā BĒRNS sauc savā valodā "spilvenu"). BĒRNS atkārtot izbrīnījies: *sipi, sipi* un sajucis skatās apkārt pavisam citā virzienā nekā nokritušais spilvens. Turpretim saprot *ķiku* (= krusttēvs), ja to lieto arī kāds no pieaugušajiem, tāpat arī, piem., *ķāpi* (= kartupelis). Liekas, ka šie saprastie vārdi ir tie, kurus, amizējoties par BĒRNA īpatnējo formu, šad tad ir pārņēmuši savā runā arī MEMME un TĒTIS, un kurus tādēļ BĒRNS tagad uztver par tādiem kā sinonīmiem blakus parastajiem nosaukumiem.

Šā mēneša vārdu sarakstā trūkst vairāk nekā desmit tādu vārdu, kas bijuši aktīvi BĒRNA valodā iepriekšējos mēnešos. Viena daļa var būt tādi, ko vienkārši nav gadījies reģistrēt resp. kas teikti tai laikā, kad MEMME nav bijusi klāt. Domājams, ka to gan ir maz, jo šai mēnesī kontrole bijusi ļoti uzmanīga (ik dienas pārskatot agrāk aktīvo vārdu sarakstu, lai nepalaistu neatzīmētu nevienu no reģistrējamām formām). Dažu vārdu BĒRNS nav teicis gluži vienkārši tādēļ, ka trūcis atbilstošas situācijas.

Tā, piem., šai mēnesī nav atzīmēts adj. "ciets", bet BĒRNS to saka nākamā mēneša pirmajās dienās, kad ēd kādu paciētu bumbieri un

splauj ārā cieto mizas gabalu, ko nevar sakost. Pēc satura dažas formas ir arī tādas, ka par tām tai laikā neiznāk runāt — arī ne pieaugušo valodā. Te pieder daži apzīmējumi pavasara vai vasaras augiem, tāpat specifiski ziemas piederumi: pumpurs, rabarbers, redīsi, sakne (šis vārds tika lietots parasti sakarā ar redīsiem), nātre, pupa, sauja (parasti pieminēts agrāk par pilnu sauju ar ogām, ko mežā salasījuši vecāki, lai dotu viņam), ligo!, kamanas, kažoks, puņķis (visā šai laikā BĒRNS nav ar iesnām slimojis, tā ka vārds nav īsti nepieciešams!). Tāpat šai viegli aizmirstamo vai vismaz nepieminamo vārdu starpā iederas tādi arī agrāk BĒRNA runā reti dzirdēti vārdi, kas kļuvuši pazīstami tikai no bildēm grāmatās: aka, ezis (dzīvu to nav vēl redzējis), spieķis, krēpes (dzīvu zirgu tik tuvu nav apskatījis). Izzuduši ir arī īpašvārdi tām personām, kas vairs nav ik dienas redzamo cilvēku starpā: Andris (BĒRNA vecuma rotaļu biedrs, kas aizbraucis uz Kanādu), Cikucis, ar ko BĒRNS rotaļājies vasarā. Tāpat BĒRNS nepiemin arī Anniņu un Juri, kā TĒTIS bija mācījis BĒRNAM saukt kādu meiteni un zēnu skatāmajā bilžu grāmatā.

Drošāka liecība tam, ka kāds vārds tiešām piemirsts, ir minstināšanās vai lietas apzīmēšana ar nepareizu vārdu tais gadijumos, kur situācija prasītu minēt atbilstošo vārdu. Kad ir runa par raudāšanu, arī tad, kad BĒRNS kopā ar MEMMI skatās grāmatu par lācīti, kur lācītim birst lielas asaras, BĒRNS min *sīkā* (= siekalas), neatcerēdamies "asaras", kas iepriekšējos mēnešos dažkārt tomēr tika jau lietotas BĒRNA valodā. Pēc ilgāka laika atkal pārskatīdams biles, kur redzama kaza, BĒRNS to apzīmē par "aitu". Kad MEMME, skatīdamās attēlu, kurā redzamas vairākas govīs un teļš, prasa, kas tas ir, BĒRNS klusē, izvairās no atbildes, bet dažkārt atbild ar "gotiņa". Vannas istabā BĒRNS sniedzas pie plaukta pēc sūkļa, uzstājīgi sauc, ka BĒRNS grib "to!", rāda ar pirkstu uz vēlamo priekšmetu, bet vārdu nevar atcerēties arī tad, kad MEMME pārprasa, kas tad tas ir, ko viņš īsti grib. Līdzīgi neprot nosaukt arī "sekstes" vārdu, kad MEMME pēc nosaukuma prasa, apskatot BĒRNA rotaļu gaili. — 25. mēneša pirmajā pusē aktīvi min "snīpi" (= degunu) un "apauta" (par kāju). Zīmīgi tomēr, ka šādu piemirsto un aktīvi vairs nelietoto vārdu starpā ir arī daži bieži dzirdami nosaukumi ik dienas redzamām un cilājamām lie-

tām. Tā, piem., BĒRNS ir parasti klāt tad, kad MEMME klāj gultas, bieži vien palīdz nest palagus vai spilvenus no balkona atpakaļ istabā vai pat piedalās gultas "klāšanā", bet ne reizes nesauc vārdā "matraci", kas agrāk bijis aktīvo vārdu sarakstā, neatbildot pat uz tiešiem jautājumiem, kā to sauc, vai kas tas ir. Liekas, sava nozīme te ir tam, ka agrāk vārds bija lietots stipri nepilnīgā fonētiskā formā, kas tagad varbūt vairs neapmierina arī pašu BĒRNU. Šai pašā kategorijā ieskaitāmi arī: apauta (kāja), labdien!, dumjš (to gan tūlīt atkārtojis formā dums!), sauss, zvans.

Šķirojot aktīvos vārdus 2. gada beigās pēc to satura, atklājas, ka

1) visplašāko grupu veido nosaukumi ē d a m ā m lietām. Tur netrūkst gandrīz nekā, kas ik dienas parādās galdā – ne tikai tas, ko dod pašam BĒRNAM, bet arī apzīmējumi tādām lietām, ko BĒRNS tikai redzējis ēdam vai dzeram citus, pieaugušos:

rupja maize (BĒRNAM parasti dod latvisko rudzu maizi), balta maize, kukulis, gabals, drupata; kūka (tā vecāki sarunā ar viņu dēvē arī biskvītus un dažādus tējas cepumus), pankūka; putra, rīsu putra, ķīselis, ievārījums; kartupelis, burkāns, biete, miza, mizot, zirņi, pāksts, sīpols, gurķis, skābs (= skābēts) gurķis, ciets, tomāts, ābols, bumbieris, apelsīns, banāns, ķirsis, plūme, kauliņš, sēkla, kātiņš, sula (t.i. ogu sula), oga, zemene, melle, jāņoga;

gaļa, kauls, zivs, asaka, ola, čaumala, dzeltenums;

desa, asins desa, āda resp. ādiņa, akna (parasti tā arī MEMME sarunās ar BĒRNU dēvē arī aknu pastēti), sviests, tauki, eļļa (piem., zivju eļļa), siers, biezpiens, rūgušpiens;

piens, ūdens, tēja, kakao, kafija (BĒRNAM nav vēl dota kafija, bet viņš zina, ka to dzer pieaugušie), cukurs, grauds, šokolāde vai uku (pieaugušo ģimenes valodā pārņemtais "bērnu valodas" vārds jau pirms BĒRNA piedzimšanas), medus, sāls.

ņamma, ņammu ņammu!, ēst, ninna, dzert, nodzerties, puncis, tukšs, pilns, garšot, maisīt, vārīt, kost, sūkāt (piem., cukuru).

karsts, atdzisis, silts, auksts, garšīgs, salds, skābs.

skapis, ledus, galds, šķīvis, krūze, osa, glāze, karote, nazis, dakšiņa, ass, kausiņš (parasti olu kausiņš), pudele, burka, kanna, panna, katls, vāks, kāstuve.

2) Otra ļoti plaša grupa ir ķ e r m e ņ a daļas. (Tā kā visu vārdu iedalījums noteiktās grupās ir stipri grūta lieta, tad daži vārdi atkārtojas vairākās grupās.)

acis, ausis, galva, piere, mati, īsi, gari (šie adjektivi vibiežāk teikti tieši par matiem; BĒRNS tausta pats sev matus uz pakauša un uz pieres, kur tie garāki), slapji, bārda, zods, vaigs, deguns, mute, lūpas, zobi, mēle, siekalas, plecs, mugura, krūtis, vēders, puncis, naba, celis, dupsis, pača, pinkulis, kāja, pēda, kutēt, roka, elkonis, pirksts, īkšķis, nags, griezt, grieznes, vīle, netīrs, vē, tīrs, balts, labs.

ai ai!, sāpēt, pumpa (kas uzpampusi sasistajā vietā), marle, vate, tūba, zāles.

liels, mazs, garš, resns (parasti gan tikai par "kaku" podiņā), kaka, kakāt, čura, čurāt, purkšķis, mazgāt, ziepes, putas, suka, lupata, vanna, bļoda, krāns, tecēt, ūdens, karsts, silts, auksts, dziļš, duša, slauķis (= TĒTA valodā parastais nosaukums "dvielim"), palags; eļļa, krēms, miksta (seja), zobu suka, glāze.

3) a p ģ ē r b s:

kreklis, naktskreklis, bikses, kabata, apkakle, jaka, svārki, veste, lence, lenta, kakla saite, priekšauts, blūze, kleita, mētelis, lietussargi, cepure, galvā, zeķe, basa (kāja), kurpe, zābaks, poga, siksnas, josta, gredzens, pulkstenis, važa resp. važiņa, acenes, pīpe (parasti tikai par lāča tēvu bildē; arī par savu svilpi, kas ir pīpes veidā), lakats resp. lakatiņš, lietussargs, pogāt, vaļā, ciet, caurums, šūt, adata, diegs, grieznes, mašīna (šujamā), gumija, adīt, ķemmēt, ķemme, sukāt, suka, slaucīt, slauķis (= dvielis), cilpa, kāsis (uz kura pakarina dvieli), ģērbt, apģērbties, gulta, palags, sega, spilvens.

4) r o t a ļ l i e t a s:

Tā kā BĒRNS šai laikā audzis pieaugušo sabiedrībā, tad galvenā rotāļšanās ir bijusi, vērojot un atdarinot MEMMES vai TĒTA darbību, "palīdzot" pēc savas izpratnes un darbojoties ar dažādām istabas lietām un virtuves piederumiem, kas neietilpst tiešo BĒRNAS domāto rotāļlietu grupā. Tādēļ te atzīmētas tikai īstās rotāļlietas, pārējās minētas nākamajā nodaļā.

lācis, lelle, bize (to pazīst tikai pēc savas "ķīniešu" lelles), vīriņš

(no koka izdrāzta figūriņa), pīle, gailis, auto, kāpnītes, bumba, ripināt, gaidīt (kamēr BĒRNS atripina bumbu atpakaļ MEMMEI), gaisā (sviest bumbu), pāri galvai, spainis, lāpstīņa, klucis, kārba, kaste, veseris, džin džin (parasti par metalofonu), sols (īpašs braucams soliņš ar riteņiem), tornis (ko ceļ no klučiem), māja, būda; papīrs, grāmata, bildes, zīmulis, rakstīt, krāsot, zīmēt; motors (mazs rotaļu traktoriņš), rati, svilpe, taure, pīpe (īpaša svilpīte pīpes formā), krēsls, dibens (īpašs izņemams dibens viņa krēsliņam; šo vārdu attiecina tikai uz šo krēsla piederumu, kamēr pats par savu dibenu saka "dupsis" un "pača"), urbis (labprāt ar kādu irbuli bāž iekšā krēsla dibena caurumos, imitējot urbšanu), pičupaunā, augšpēdus (kad viņu nogāž zemē gultā), gāzt zemē, vingrot, mūzika, lēkāt, lēkt, rāpot, tupēt, mukt (rotaļā), tutū, ķiķī! (paslēpjas un atkal parādās, teikdams attiecīgos vārdus); dop dop Rīgā, Lundā atpakaļ!, tā jā j kungi! (lecināšanas dziesmiņu fragmenti), opā! caps! snaps!

Te būtu pieskaitāmi nosaukumi arī tām lietām, ar kurām BĒRNS iepazīnīs vienīgi pēc dažādajām bilžu grāmatām, piem., zvaigzne (nekad šo vārdu nav attiecinājis uz īstajām, pie debesīm redzamajām zvaigznēm), zilonis, tītars utt.

5) m ā j a s piederumi un tuvākā a p k ā r t n e:

istaba un ipa (TĒTIS puslīdz konsekventi lieto bērnu valodas formu "ipa", ko pārņēmis arī BĒRNS), māja, mūsu, durvis, logs, aizkars, vaļā, ciet, atslēga, važa, lampa, spuldze, dinamo (spuldzīte), tumšs, gaišs, svece, galds, krēsls, sols, dīvāns, siena, bilde, puķe, vāze, radio, antenna, aukla, mūzika, grīda, grīdsega, pulkstenis, skapis, gulta, sega, palags, spilvens, liels, mazs, (papīra) grozs, plaukts, spogulis, grāmata, avīze, vēstule, tinte, spalva, zīmulis, līme, līnēāls, gumija, zīmogs, dzēst, mašīna, vārds, burts, rakstīt, lasīt; virtuve, plīts, katls, panna, kanna, vāks, bļoda, lupata, slota, slaucīt, lāpstīņa, vē spainis (= netīrumu spainis), suka, rūc (par putekļu sūcēju, arī radio), gludeklis, gludināt, dēlis, plūnku ipa (= vannas istaba), vanna, spogulis, duša, krāns, pulveris (= mazgājamais līdzeklis, pulvera veidā), stumpa (= rīks noleju tīrīšanai), ziepes.

6) ā r a lietas:

ārā, laukā, tālu, projām, auto, motors (tā sauc dažādus pašgājējus), divritenis vai ritenis, groziņš (kurā ved BĒRNU uz divriteņa), braukt, vest, lidmašīna, laiva, kuģis (redzējis tikai attēlos), vilciens (vilcienā braucis pāris reizes), sliede, tilts, ceļš, kāpnes, kāpt, kalns, lejā, augšā, zemē, iela, pāri ielai, ātri, iet, (no)krist, blauks!, veikals, dārzs, žogs, mežs, šūpoles, šūpoties, sēta (= pagalms), slapjš, dubļi, pagrabs,

ezers, vējš, pūst, mākonis, darbā (TĒTA darbavietā institūtā), tālrunis (parasti par telefona būdām ielu stūros), baznīca, tornis, nakts, tumšs, gaišs, saule, akmens,

koks, zars, žagars, lapa, krūms, bērzs, egle (vispār par katru skuju-koku, jo tā sākumā – it kā viegluma dēļ – BĒRNUM mācījuši vecāki), zāle, smilga, puķe, roze (arī par kādu citu puķi), augt.

7) p e r s o n a s:

Dainis, memme, tēte, Guntra, Maruta, Palle, krustmāte, krusttēvs (pēdējie vispārīgā, ne tieši radniecības nozīmē), Jānītis, Kārlītis, Nellija, puika, puisītis, meitiņa,

es, mēs; man, savs, tavs (pēdējais atzīmēts tikai vienu pašu reizi).

8) d z ī v n i e k i:

(viena daļa šo nosaukumu BĒRNUM pazīstama vai nu pēc rotaļlietiņām vai arī tikai no bilžu grāmatām, tā, piem., nekad vēl nav redzēts dzīvs zilonis, arī daži citi vārdi kļuvuši aktīvi jau tai laikā, kad BĒRNS ar tiem nebija iepazinies īstenībā),

kūts, aita, govns, zirgs, kumeļš, cūka, zaķis, suns, būda, gailis, vista, cālis, tītars, zoss, pīle, gulbis, putns, lidot, laisties, vāvere, varde, zilonis, aste,

muša, ods, lapsene, bite, tauriņš.

Onomatopoētiskie: vau vau!, mū u.c. (skat. vārdu saraksta beigās).

Ši dzīvnieku valoda 2. gada beigās BĒRNUM vairs maz ko interesē; pats to reti kad atdarina, arī pieaugušie, kopā ar BĒRNUM šķirstot bilžu grāmatas, parasti tos neizmanto dzīvnieku raksturojumam.

9) k r ā s a s:

Krāsu nosaukumu BĒRNA valodā ir jau diezgan daudz, bet tos ne vienmēr attiecina uz pareizo krāsas niansi. Tā jauc zilo un zaļo

krāsu, retumis arī brūno nosauc par sarkanu vai zaļu.

Aktīvie adjektīvi ir:

sarkans, melns, balts, zils, zaļš, brūns, vē, netīrs, tīrs.

10) s k a i t ļ i:

viens, divi, abi, abi divi, trīs, otrs, daudz, pulka;

nemaz, nekas, viss.

11) mīļš, liels, mazs, blakus, kunkulis (milināmais vārds), grābeklis, izkopts, gals, ledus, marka (pastmarka), mēsli (saslaucas, netīrumi), mīkla, minēt, muca, nagla, nelāgi, nost, ņemt, noslaucīt, nolikt, pērkons, saite, sēkla, skrūve, spole, staigāt, (dzelzceļa) stacija, termometrs, tirgus, (iepirkumu) tīkliņš, vate, vilkt, vingrot.

dzīvnieku balsis: pīle saka *pāki pāki!*, lācītis rūc: *dā dādā dā dā*, zoss saka: *go go go go*, govš saka: *mmū mū!*, kaķis saka: *meu! meu!*

ūdens katlā sīc: *ss ss!*, ar veseri sit: *dho dho dho dho!*

Vārdu nozīmes pārveidojumi:

Salīdzinot ar pieaugušo sarunas valodu, BĒRNA aktīvie vārdi visumā tiek lietoti līdzīgās situācijās un – pa daļai taisni šo vienveidīgo un šauro ārējo apstākļu dēļ – liekas saskaņā ar pieaugušo praksi.

Šai laikā pilnīgi izzudis agrākais pārpratums ar "darbā" pamata nozīmi. BĒRNS vairākkārt bijis TĒTA darbavietā, tā ka pēc pieredzes varējis noskaidrot pareizo priekšstatu par to, kur TĒTIS strādā "darbā". Ja kādas reizes arī šai mēnesī BĒRNS vēl teicis, ka grib "iet darbā", tad ne vairs ar kādreizējo nozīmi (viens pats, kaut kur projām, bez pavadības), bet ar apzinātu nolūku iet atkal uz to vietu, kur strādā TĒTIS ar grāmatām un rakstāmmašīnām utt. Pazīst arī ielu un namu, kur ir universitātes institūts, rāda dažkārt, garām braucot, ka tur tēte "darbā", "raksta ar mašīnu tipi tipi".

"Ada" 1; 11, 19 saka par kādu dāmu, kas neada, bet tamborē. Tā kā tamborēšana viņam vēl pavisam sveša, pie tam redz tamborētāju tikai kāda dzīvokļa logā, ejot garām mājai, tad tas ir vērtējams par vienkāršu pārpratumu, kas tikpat labi varētu gadīties arī kādam pieaugušam.

1; 11, 23 BĒRNS, skatīdamies pa savas istabas logu, par lielu brīnumu ievēro, ka pa pretējā nama jumtu kāpelē skursteņslaucītāji. Kad MEMME prasa, kur tad krusttēvs ir, BĒRNS atbild: *kankā afā* (= kalnā augšā). Slīpais, pelēkais un paaugstais jumts tiešām rada priekšstatu par kalnu, pie tam "jumta" vārds šai mēnesī, kaut arī pasīvi saprotams, nav nemaz aktīvi lietots.

"Nakts" laikam BĒRNA apziņā asociējas vienkārši ar tumsu, jo kādas reizes kā pretstats "naktij" minēts adjektīvs "gaišs". Ārā ir nakts, bet iekšā – gaišs. Pats izteiksmes veids nav gluži svešs arī pieaugušo valodai.

Ap 1; 11, 24 pāris reizes "rozi" (dem. *ūzite*) attiecina arī uz kādu citu puķi, piem., uz mazās piemenītes ziedu pļavā. Šai laikā aktīvi ir tikai "puķe", un "roze" bija pirmais specifiskais puķes nosaukums, kas tātad tiecas kļūt par sinonīmu vispārīgajam nosaukumam.

Aktīvi ir vārdi daudziem kukaiņiem: muša, ods, lapsene, bite, tauriņš. Tomēr ļoti bieži tos jauc: mušu nosauc par odu, lapseni par biti, un otrādi, reizēm jauc arī mušu ar lapseni vai biti. Nozīmē par sevi tomēr stāv "tauriņš". Šī jaukšana viegli saprotama, jo, piem., arī pieaugušais, labi tuvumā neieskatījies, nepateiks, vai tā ir bite vai lapsene, tāpat mušas var būt dažāda lieluma, krāsas utt. Grāmatā par lācīti, kur bite iekodusi lācītim degunā, BĒRNS nekad nesajauc to ar kādu citu kukaini.

Tāpat kā vecāki, arī BĒRNS ar apmēram vienādu nozīmi lieto abus sinonīmus: "laukā" un "ārā"; pēdējo biežāk.

Nepavisam istās nozīmes nav BĒRNA valodā tādiem īpašvārdiem kā "Rīgā" vai "Lundā", ko BĒRNS lieto tikai kā atsevišķas formas no ģimenē populārās jādināšanas dziesmiņas "dop dop Rīgā, pārdop Lundā atpakaļ!".

Tāpat pārņemta ir frāze "mini mini manu miklu!", ar ko BĒRNS mudina vecākus atkal rotaļāties ar viņu, aiz muguras vienā rokā paslēpjot kādu priekšmetu un liekot BĒRNAM atminēt, kurā rokā tas ir.

"Muižas" vārds ir aktīvs tikai savienojumā "uz Čuču muižu" (= gulēt); visas frāzes nozīme ir skaidra.

"Pasta" māju, tāpat "pirti" BĒRNS pazīst, saistot to ar konkrētu celtni pilsētā; pastā daudzkārt ticis ņemts līdzī, viņam arī paskaidrots, ka tur sūta tālu projām vēstules un kartītes, pats ar interesi vērojis, kā pastnieks ņem ārā no pasta kastes sūtījumus. Pirts ēkai BĒRNS dažkārt braucis garām, un pašu māju pazīst pēc izskata, nosaucot tās vārdu. Nekāda dziļāka priekštata par pirti kā par noteiktai vajadzībai celtu māju viņam vēl nevar būt, lai gan no vecāku paskaidrojumiem zina un prot atstāstīt, ka "tur memme iet mazgāties, tāpat kā BĒRNS mazgājas vannā", ka "tur ir liela liela vanna, kur mazgājas daudzi krusttēvi un krustmātes".

"Pērkona" vārds pirmoreiz kļūst aktīvs, kad dzird istus pērkona grāvienus. Vēlāk vairākas reizes piemin pērkona vārdu, kad dzird (bet neredz) pagalmā pērkonam līdzīgu troksni (skārda dauzīšanu u. tml.). Šai vasarā pilsētā pērkona negaisu tikpat kā nemaz nav bijis.

"Siekalas" 1; 11, 21 tiek attiecinātas arī uz asarām, jo pats "asaru" vārds, kas agrāk bijis aktīvs, tagad liekas pilnīgi pagaisis no atmiņas. Slapjums, pie tam uz segas, reizēm pat tieši uz vaigiem, liekas esam starploceklis starp "asarām" un "siekalām".

"Šokolāde" un "uku" tiek lietoti kā paralēli apzīmējumi ģimenes valodā, un abus tos aktīvi pārņem arī BĒRNS. Kad vajadzība prasīt pēc šokolādes ir sevišķi liela, tad (piem., 1; 11, 23) abus vārdus min vienu aiz otra: *sukād! uku!*

"Tālrunis" tiek aktīvi minēts parasti tikai par telefona būdiņām ielu malās, lai gan BĒRNS redzējis arī, kā pieaugušie runā mājā no parastā aparāta.

Ar standartvalodas saturu nesedzas priekšstats, ko BĒRNS, liekas, ietilpina formā "vakar". Nozīme šķiet tuvojamies "pirmīt", "agrāk". Kad MEMME pārprasa, "vai tagad kaka nebūs?", BĒRNS: "vakar bija kaka", līdzīgi par čuru (1; 11, 18); tāpat uzcēlies no rīta, rāda uz gultu, ko MEMME jau pārklājusi un saka: "tur Dainis vakar čučēja". "Vakar" veidojas it kā par pretstatu jēgumam "tagad".

Tikai kādas pāris dienas šai mēnesī lietots laika adverbs "vēlāk", bet arī tad laikam ar citu saturu nekā pieaugušo valodā. Tais dienās BĒRNS ir pirmoreiz nopietnāk saslimis, ar karstumiem, un spiests dzert (rūgtas) zāles. Nepatikā grūž tās nost un sauc "vēlāk dzers!" (vāgā dzes!)

"Vēders" un "puncis" tiek lietoti katrs savā situācijā (pa daļai piemērojoties vecāku valodas praksei sarunā ar BĒRNU): kādas reizes ir pieminēts "uz vēdera", kad BĒRNS pats ir apgūlies uz vēdera vai brīdina kādu citu tā nedarīt; turpretim parastais vārds, ko lieto sakarā ar ēšanu, par tukšu vai pilnu vēderu, ir bērnu valodas vārds "puncis" resp. dem. "puncītis".

Patstāvīgi veidoti salikteni ir *ķiku kūka* (= krusttēva kūka); par "kūku" MEMME sarunās ar BĒRNU dēvē visāda veida biskvītus un cepumus. Kad viņam dod vai piedāvā parastos ikdienas biskvītus, BĒRNS protestē un prasa "krusttēva kūku", t. i. smalkākos kafijas cepumus, ko MEMME mēdz piedāvāt ciemiņiem. Līdzīgs

savienojums ir arī "krusttēva galds" par īpašu pārnesamo kafijas galdu, ko iznes otrā istabā tikai tad, ja klāj galdu ciemiņiem. (Pārējie istabas galdi – saskaņā ar pieaugušo valodas praksi – tiek šķīroti kā "memmes", "tētes" un "Daiņa" galds.)

"Vā" 24 mēnesī vairs netiek lietots kā sinonīms "melnam" krāsas nozīmē), bet tikai kā "netīrs", reizēm arī par vecām, nokaltušām puķēm, par kaut ko nejauku, pretstatā "labam" vai "tiram".

24. mēneša beigās un 25. mēnesi BĒRNS vairākkārt – milīgā, sirsnīgā tonī – uzrunā tiklab MEMMI, kā TĒTI par "mazo": "mazo mīlo mämmīti", "mazai labai mämmītei" dod roku utt. Liekas, ka tieši labvēlīgā toņa dēļ, kādā pieaugušie saka šo vārdu, arī BĒRNS ietulko tanī mīluma niansi.

BĒRNS bieži vien skaļi piemin kādu vārdu vai izteicienu arī ārpus dialoga, pats kādā asociatīvā domu sakarā atcerēdamies kādu lietu vai notikumu. Tā, piem., sēžot pie galda un ēdot, uzreiz – bez kāda ārēja pamudinājuma vai ierosinājuma – paskatās uz puķēm, kas viņam priekšā vāzē un stāsta, ka "bitīte sūc medu (no) puķēm". (Pašu faktu iepriekšējā dienā viņam skaidrojis TĒTIS). Vai arī – sēžot lielajā krēslā istabā pie TĒTA galda – BĒRNS pēkšņi piemin "suņa kaku", ka "nevar tur kāpt", "paliks kurpes vē" utt., vai – vannas istabā uz podiņa sēdēdams, skatās uz grīdas paklājā ieaustajiem kvadrātiņiem un iedomājas par klučiem dārzā, kur kāpis, un nosauc vienu pēc otra dažādos priekšmetus un nodarbības turienes rotaļlaukumā: kāpšanu pāri klučiem, šūpošanos, griežamās šūpoles utt.

Svarīgi ir atzīmēt arī aktīvo vārdu relatīvo b i e ž u m u . Kaut arī nav atzīmētas visas reizes, kad kāds vārds pieminēts, tomēr – pastāvīgi kontrolējot BĒRNA valodu – iespējams noteikt, kuri no iepriekšējā sarakstā minētajiem vārdiem lietoti bieži, tikpat kā katru dienu, un kuri savukārt mēneša laikā reģistrēti resp. dzirdēti tikai pāris reizes.

Tie, kas sekojošā sarakstā nav īpaši atzīmēti, ir ar vidēju biežumu.

Ļoti bieži:

abi, abi divi, ābols, acis, adata, aiaiai! apakšā, ārā, ass, atpakaļ, atslēga (labprāt ar tām rotaļājas pats, velk ārā no istabas vai skapju durvīm), augšā, aukla, auksts, auto, balkons, balts, bass, bikses, bilde, blauks!, braukt, bumba, bumbieris, būt (sevišķi tagadnes un nākotnes formā, bet samērā bieži arī pagātnē), caurums, cepure, ciet, cits, cukurs, (labprāt ēd cukura graudu), cūka (biežs dzīvnieks skatāmās bildēs), čaumala (ik dienas ēd novāritu olu), čučēt, čura, čurāt, dabūt, Dainis (blakus "memmei", laikam visbiežākais vārds), dancot (labprāt pats danco, īpaši, ja spēlē mūzika), darbā (domājot parasti par TĒTA darba vietu), dārzs (ļoti grib, lai viņu ved uz dārzu, kur var skraidīt un rotaļāties), daudz, deg (vēro, kā deg uguns plītī, kā deg lampa, grib pats uzdedzināt vai nodzēst to), deguns, desa (ļoti garšo), divāns (iemīļota vieta, kur ne vien pats sēž, bet arī kopā ar vecākiem skatās bildes), divi, dop dop (jādināšanas dziesmiņas sākuma vārdi, kas ieguvuši BĒRNA apziņā apm. to pašu nozīmi ko "jāt, jādināties uz ceļgaliem"), drusku, dot, durvis, dzert, dzīvot (stāstījums, ka tur un tur "dzīvo" krusttēvs, ka tais durvis vai mājā dzīvo viņš pats), eļļa (sevišķi arī par zivju eļļu, ko šai mēnesī BĒRNS atkal sāk dzert), ēst, gabals (bieži arī deminutīvā – sviestmaizi viņam MEMME parasti sagriež mazos gabaliņos uz šķīvja, ko viņš tad patstāvīgi bāž mutē), griezt, gulēt, gulta, gumija (labprāt rotaļājas ar to, gan atdarinot dzēšanu – tāpat kā to dara pieaugušie, gan arī, sekojot TĒTA ierosinājumam, kādu zaļu gumiju rotaļā iedomādamies par gurķi), iekšā, iet, ipa (= istaba), jā, jaka, kabata (savā kabatā bieži bāž iekšā dažādas mantas, no TĒTA kabatas savukārt rotaļādamies velk ārā nazīti, lakatu vai ko citu), kāja, kaka, kakāt, kakao, kannā, kāpt, kārba (rotaļājas ar saliekamām dažāda lieluma kārbām), karsts (sevišķi par ēdienu vai dzērienu), kartupelis, karote, kauliņš (šai laikā ēd daudz plūmju, no kurām MEMME iepriekš izņem ārā kauliņus), kreklis, krēsls, krustmāte, krusttēvs (par visiem svešiem un pazīstamiem pieaugušiem vīriešiem resp. sievietēm), krūze, kūka (arī biskvīts un kurš katrs cits cepums), kurpe, ķemme, labs, lācis (iemīļota rotaļlieta, arī bildēs), lampa, lapa, lasīt (imitē labprāt pieaugušo lasīšanu), lēkt, lēkāt, lelle, liels, lidmašīna, lidzi, māja, maize, mašīna (par mājā redzamo rakstāmmašīnu un šujammašīnu), mati, mazgāt, mazs, meitiņa, melns, memme, mīļš,

miza, mizot, (vēro, kā MEMME mizo kartupeļus vai citas saknes; arī pats kādreiz palīdz mizot novāritus kartupeļus), motors (par mazu rotaļu traktoriņu, ko MEMME iesaukusi par "motoru"), mugura, nagi, nākt, nav, nazis, nē, netirs (sevišķi par savām rokām, ja tās jāmazgā), ninne, nost, ņamma, ņammu ņammu (= ēst; mēneša beigās jau daudz retāk, tai vietā pārņemot verbu "ēst"), ņemt, opā, paēdis (kad vairs negrib ēst), pakaļ, palags, palīdzēt (stiepjot palagus vai spilvenus, kad MEMME klāj gultu; ķeras pats pie saviem ratiem, lai tos stumtu, vai arī pie MEMMES iepirkumu somas, lai "palīdzētu" nest), papīrs (labprāt zīmē vai raksta ko uz papīra), pāri (kāpj pāri dažādiem šķēršļiem, arī rotaļājoties gultā ar TĒTI vai MEMMI, kāpj vai raušas tiem pāri; iet pāri ielai), pats (liela pārstāvības dziņa, visu grib darīt "pats", t. i. pieaugušajiem nepalīdzot, piem., ēst ar karoti no šķīvja, dzert no krūzes, stumt ratus utt.), piens, pīle, plīks, pļunku ipa (= vannas istaba), priekšauts (kad ēd, BĒRNS to vienmēr apsien ap kaklu; kad paēdis, BĒRNS lūdz, lai noņem), projām, pudele (par piena pudeli, ko MEMME ņem līdz, ejot uz veikalu; bet arī pats rotaļājas ar dažādām mazām pudelītēm, skrūvējot tās ciet un vaļā), puisītis, puika, puķe, puncis (savienojumos "puncis nav pilns", "puncis pilns, tukšs"), podiņš, poga (rotaļājas ar pogām, bērdams tās trauciņos utt.), pušu, rati (sevišķi par saviem ratiņiem), ritenis (= divritenis), roka, rupja maize (latviešu rupjo maizi ēd labprātāk un biežāk nekā baltmaizi), sāpēt, sarkans, sēdēt, sega, slotā, slaucīt (arī pats ar mazo slotiņu "slauka" istabas), spainis (par atkritumu spaini, kur arī pats met iekšā dažādus gružus; bez tam pašam ir spainītis, ar ko rotaļājas smiltis), spilvens, staigāt (= pastaigāties ārā), stāvēt, suka, sols (pašam ir braucams soliņš ar riteņiem), soma (par MEMMES iepirkumu somu, reizēm arī par portfeļiem), svārki (biežāk par savu jaku, ko ģērbj, ārā ejot), šķivis, tas, tēja, tēte, tirs, tomāts, tūba, tumšs, tur, turēt, ūdens, uguns, ola, otrs, vajadzēt, vāks, vaļā, vanna, varēt, vē, vēl, vilciens, vingrot, vīriņš (no koka izgriezta rotaļlietiņa), viss, zāles (tā sauc arī bērnu ziedi, ar ko MEMME ietriepj BĒRNA seju, rokas, dibenu), zars, zeķe, zemē, zīmulis (patīk rakstīt un zīmēt), zirgs (rotaļu zirdziņš, bieži arī bilžu grāmatās), zobs (skatās, kā tīra zobus; arī pašam viņam retumis iedod zobu suku).

Ļoti reti:

aizkars (vārda nozīme skaidra), apģērbties (parasti nesaliktā formā "ģērbt"), apsēsties, atnest, buc! (badoties), dibens (tikai par savu krēsliņa izņemamo un ieliekamo dibenu), dupsis (pats par savu dibenu) (šāds šķirojums ir jau MEMMES sarunās ar BĒRNU, dziļš (tikai par lielo vannu, kad baidās sēsties tur zemē, ka nav "par dziļu") (šai mēnesī dzīvokli ir silts ūdens un reizē ar to vakaros mazgāšanās lielajā vannā ir tikai vienu nedēļu), garšot, grūti (tikai tad, kad visi brauc ar divriteņiem un kad arī TĒTIS bieži pārprasa, it kā runādami ar BĒRNU, vai "memmei nav grūti"), izkust (par cukuru dzērienā), jūra (tikai vienu vai divas reizes šai laikā ir bijis jūrmalā), krūms (pasīvi saprot ļoti labi), kūts (tikai attēlos, kur redzamas cūkas nākam ārā no kūts; arī uz laukiem – garām braucot ar riteni, ir redzētas kūtis), laisties (zemē, piem., no gultas, kurā iekāpis), Lundā (tikai dziesmas rindā "pārdop Lundā atpakaļ!"), minēt, mīkla (atkārtojot vārdus no rotaļas pavadteksta "mini mini manu mīklu", kad MEMME vai TĒTIS aiz muguras sauja paslēpj priekšmetu un ļauj BĒRNAM uzminēt), mīksts (tikai par seju, kad MEMME to ietriepj ar krēmu, lai "būtu mīksta"), muiža (tikai savienojumā "uz Čūču muižu"), nodzerties (parasti nesaliktā formā "dzert"), nošūt (īpatnējs – un ar pieaugušo valodu nesaskanīgs saliktā verba darinājums parastā verba "šūt" vietā), pasts, pirts, raut (atz mēts tikai frāzē, ka "žagas rauj"), rūgušpiens (pats to nedzer), sakost (parastāks ir nesaliktais verbs), spidēt (lai vakaros, kad BĒRNS jau guļ gultā, MEMME nodzēs uguni, jo citādi viņam spid acis), sūkt (atkārtojot domās TĒTA kādreizējo paskaidrojumu, ka "bite sūc medu"), tack! (= zviedru valodas vārds "paldies"), tavs (atzīmēts vienu pašu reizi), termometrs, tikliņš (par MEMMES iepirkumu tikliņu), ozols, vēders (parastāks ir bērnu valodas vārds "puncis"), veste, zvaigzne (tikai par zvaigznītēm grāmatās, bildēs).

Sadalot aktīvos vārdus pēc vārdu šķirām (pēc tā, pie kurām atbilstošie vārdi pieder pieaugušo valodā), visplašākā, protams, ir s u b s t a n t ī v u grupa:

ābols, acenes (= brilles), acis, āda, adata, aita, aizkars, akmens, akna, antenna, apelsīns, apkakle, asins, asaka, aste, atslēga, aukla,

auss, auto, avīze, āzis,
 balkons, banāns, bārda, baznīca, bedre, bērzis, biežpiens, bikses,
 bilde, bite, bize, blūze, bļoda, brunči, buča, būda, bungas, bumba,
 bumbieris, burka, burkāns, burts,
 cālis, caurums, celis, ceļš, cepure, ciekurs, cilpa, cimdi, cukurs, cūka,
 čaumala, čura,
 Dainis, dakša, darbā, dārzs, deguns, dēlis, desa, dibens, diegs, dina-
 mo, divāns, drupata, dubļi, dūmi, dupsis (= dibens), durvis, duša,
 (olas) dzeltenums,
 egle, elkonis, eļļa, ezers,
 gabals, gailis, gaisis, galds, gals, galva, gaļa, glāze, gludeklis, grābeklis,
 grāmata, grauds, gredzens, grīda, grieznes (= šķēres), grozs, gulbis,
 gulta, gumija, Guntra, govjs, gurķis,
 iela, Ieva, ievārijums, ikšķis, ipa (= istaba), izkopts,
 jaka, Jānis, jāņoga, josta, jūra,
 kabata, kafija, kāja, kaka, kakao, kakls, kaķis, kalns, kannu, kāpnes,
 kārba, Kārlītis, kartupelis, karote, kāsis, kaste, kāstuve, katls, kāts,
 kauls resp. kauliņš, kausiņš, kleita, klēpis, klucis, knaibles, krāns,
 kreklis, krēms, krēsls, krustmāte, krusttēvs, krūms, krūtis, krūze,
 kuģis, kūka, kukulis, kule, kumeļš, kungs, kunkulis, koks, kurpe,
 kūts, ķemme, ķirsis, ķīselis,
 lācis, lakats, laiva, lampa, lapa, lapsene, lāpsta, ledus, lelle, lence,
 lenta, lietussargs, lidmašīna, lineāls, lime, logs, Lunda, lūpa,
 lupata,
 maiss, māja, maize, maks, mākonis, mala, malka, manta, marka,
 marle, Maruta, mašīna, mati, medus, meitiņa, mēle, mellene, mem-
 me, mērs, mēsli, (= netīrumi, saslaucas), mētelis, mežs, miegs, mīk-
 la, mize, motors, mugura, muca, muiža, muša, mute, mūzika,
 naba, nagla, nags, nakts, nauda, nazis, Nellija, ninne, ņamma,
 ods, oga, ola, osa, ota, ozols,
 pača (= dibens), pagrabs, pāksts, palags, Palle, pankūka, panna,
 papīrs, pārvalks, pasts, pēda, pērkons, piens, piere, pile, pinkulis,
 pīpe, pirksts, plaukts, pirts, plecs, plīts, plūme, priekšauts, prievīte,
 pudele, puika, puisītis, puķe, pulkstenis, pulveris, pumpa, puncis,

podīņš, poga, purkšķis, puse, putas, putra,
radio, rāgi, rāti, Rīga, ripulis, ritenis, rīsi, rive, roka, roze, rūguš-
piens, rullis,
saite, sāls, saule, sega, sēkla, siekalas, sēne, sēta, siena, siers, siksna,
sīpols, skapis, skrūve, skudra, slauķis, sliede, slotā, smilga, smiltis,
spainis, spalva, spilvens, spuldze, spogulis, spole, stacija, stumpa,
suka, suns, sula, sols, soma, svārki, svece, sviests, svilpe, šķīvis,
šokolāde, šūpoles,
tālrūnis, tauri, taure, tauriņš, tēja, termometrs, tēte, tilts, tīkliņš,
tinte, tirgus, titars, tomāts, tūba, tornis,
ūdens, uguns, uku, urbis,
vaigi, vāks, vanna, varde, vārds, vārti, vate, vāvere, vāze, važa,
vēders, veikals, vējš, veseris, veste, vēstule, vilciens, vīle (darba
rīks), vīriņš, virtuve, vista,
zābaks, zaķis, zāle, zāles, zars, zeķe, zemene, ziepes, zilonis, zīmogs,
zīmulis, zirgs, zirnīs, zivs, zobs, zods, zole, zoss, zvaigzne, žagars,
žagas, žogs.

A d j e k t ī v i:

ass, auksts, balts, bass, brūns, dumjš, dziļš, garš, gudrs, īss, jauns,
karsts, labs, liels, mazs, melns, mīļš, miksts, netīrs, pilns, plīks,
resns, salds, sarkans, silts, skābs, skaists, slapjš, tīrs, tukšs, tumšs,
vē, vesels, zaļš, zils.

D i v d a b j i:

atdzisis, atpūties, noguris, paēdis.

V e r b i:

adīt, apģērbties, apskatīties, apsēsties, atnest, augt, aut, badīties,
bāzt, bērt, braukt, būt, celt, čučēt, čurāt, dabūt, dancot, darīt,
degt, dot, dzert, dzēst, dzīvot, ēst, gaidīt, garšot, gludināt, grabēt,
gribēt, griezt (ar nazi), griezt(ies), gulēt, ģērbties, iedot, iet, izkust,
jāt, kakāt, kāpt, klāt, krāsot, krist, kost, kūpēt, kutēt, ķemmēt,
laisties (zemē), lasīt, lēkāt, lēkt, lidot, likt,
mācēt, maisīt, mazgāt, mest, minēt (mīklu), mizot, mukt,
nākt, nav, nest, nogriezt, nokrist, notecēt, nodzerties, noslaucīt, no-
likt, nomazgāt, nošūt, nopirkt, notaisīt, ņemt,
palīdzēt, palikt, peldēt, pirkt, plēst, plaut, pogāt, purināt, pūst,

rakstīt, rāpot, raudāt, raut, redzēt, ripināt, rūkt, rotaļāties,
sakost, sāpēt, sēdēt, sist, skatīties, skūt, slaucīt, spīdēt, spiest,
staigāt, stāvēt, stumt, sukāt, sūkāt, sūkt, sviest, šķaudīt, šūpoties,
šūt,

taisīt, tecēt, tikt, tupēt, turēt(ies),
vajadzēt, varēt, vest, vilkt, vingrot, zīmēt.

A d v e r b i:

apakšā, ārā, atpakaļ, ātri, augšā, augšpēdus, blakus, ciet, daudz,
dikti, drusku, grūti, iekšā, (kājās), klāt, labi, laukā, lejā, līdzī, (mā-
jā), (malā), nemaz, nelāgi, nost, pakaļ, pareizi, pāri, pičpaunā,
pretī, priekšā, projām, pulka, pušu, šurp(u), tā, tālu, te, tur, (tutū),
otrādi, vairāk, vairs, vakar, vaļā, vēlāk, vēl, vidū, vien, virsū, zemē,
pie zemes, kāpēc? (parasti tikai atkārtojot pieaugušo frāzes).

S k a i t l e ņ i:

abi, abi divi, divi, viens, trīs, otrs.

P r o n o m e n i:

cīts, es, dat. man, mēs, mūsu, nekas, savs, tāds, tavs, šis, tas, pats.

P r e p o z i c i j a: bez.

I n t e r j e k c i j a s, p a r t i k u l a s:

ai.ai.ai.ai!, aiju žūžu!, zv. adjō! (= ardievu!), atā!, blauks!, boi boi!,
buc! cipi cipi! (raksta, piem., ar mašīnu), dop dop!, džīņ-džīņ!
(skan, piem., zvaniņš), gan (ir gan!), zv. hej! (= sveiki!), zv. inte
(= nē, nav), jā, ar labvakaru!, lūdzu!, nē, nu ja!, opā!, paldies!,
reku!, roku! (= redz!), rubu rubu čuš!, caps! (saķerot bumbu),
sveiki!, šņik šņak (= pēriens), zv. tack! (= paldies!), tipi tipi! (nāk,
piem., lācis), tiš!, tutū (= nav), vai vai!, vē (= netirs).

O n o m a t o p o ē t i s k i e v ā r d i:

a) sekundārie, apkārtnes valodā dzirdamie:

mū mū! (saka gov), tū tū! (taurē auto), pāki pāki! (saka pīle),
go go go go! (saka zoss), meu meu! (MEMMES valodā parasti
ņau ņau!, TĒTA valodā kādreiz arī mjau mjau!) (saka kaķis), vau

vau! (saka suns),

b) primārie, šķiet paša BĒRNA darinātie:

d ä d ä d ä d ä d ä d ä (rūc lācītis),

d o d o d o d o ! (sit ar veseri),

d h_o d h_o d h_o d h_o! (iet šujmašīna),

s̄ s̄ (ar pavērtām lūpām) (katlā sīc ūdens, vārīdamies).

Tas, kas kādu latvieti ārpus ģimenes loka apgrūtina pareizi izprast BĒRNA runu, šai laikā ir ne vien fonētiski nepilnīgā izruna, bet arī īpatnējais vārdu krājums, kas pa daļai sakņojas pieaugušo (TĒTA, mazāk MEMMES) "aukļu valodas" īpatnībās. Salīdzinājumi ar mājas valodas tradīcijām citās latviešu ģimenēs rāda, ka šādas individuālas atšķirības ir diezgan lielas, īpaši runājot par dažādiem mīlinājumiem un radniecības apzīmējumiem, kā arī netiešo izteiksmi bērna dabisko vajadzību apmierināšanai.

Tā, piem., kamēr BĒRNS vēl mazāks, viņš pazīst suni ar vārdu "vauviņš" vai "vau vau" (kā runā viņa vecāki), kamēr viņa rotaļu biedris Andris, skatīdamies tos pašus attēlus, min "Amis" un "Amītis" (kā suni sarunās ar viņu dēvē viņa māte un vecmāmuļa). Vēl 2 gadu vecumā BĒRNS nesaprot "papas" nozīmi un nesaprašanās skatās apkārt, kad ciemos atnākušais Jāniša tēvs par sevi saka "papa", jo BĒRNA ģimenē visi runā tikai par "tēti". Tāda pati īpatnēja familjāra forma ir "memme" citu latviešu sarunas valodā biežāk dzirdamās "mammās" vietā.

Šādi īpatnēji "aukļu valodas" vārdi, kas radušies vai lietojami tikai sarunās ar BĒRNU, bijuši:

ipa (= istaba) (dialekta forma vienā kādā Latvijas novadā), pļunku ipa (TĒTA darinājums vannas istabai), grāmatu māja (= bibliotēka; vecāku darināts apzīmējums, lai atvieglotu BĒRNAM izpratni), drānu klēts (kā TĒTIS, it kā paskaidrojot, lai BĒRNS vieglāk izprastu, sauc garderobes telpu dzīvokli; vārds šai mēnesī nav konstatēts aktīvo vārdu starpā, bet tā pasīvā nozīme BĒRNAM ir skaidra), egle (kur vecāki apzinīgi paplašinājuši vārda nozīmi, attiecinot to uz visiem skujukokiem, tātad arī priedi, dzīvības koku,

paegli utt.), kliks! (= elektrības ieslēgs; aktīvs vārds kļūst atkal nākamā mēneša sākumā, bet pasīvi izprotams visu laiku), motors (tā tiek dēvēta BĒRNA rotaļlietiņa, mazs traktoriņš; nozīme tiek plašināta arī par citām mašīnām, pašgājējiem), līdzīgi plašā nozīmē vecāki sarunās ar BĒRNU lieto arī "mašīnas" vārdu.

Speciāli aukļu valodas vārdi ir arī:

ņamma, ņammu ņammu!, ninne, pļunku pļunku!, tutū – ķiķi! (slēpšanās rotaļā), čuku čuku! TĒTA valodā) vai tuku tuku (MEMMES valodā) (par vilcienu), snīpis, puncis, pača, pinkulītis u.c., tauki (kā TĒTIS apzīmē arī sejas "krēmu"), zobu zāles (TĒTIS tā par zobu pastu), zāles (vecāku valodā, sarunās ar BĒRNU, arī, piem., par bērnu ādas ziedi, krēmu), uku (īpatnējs aukļu valodas vārds, kas lietots vecāku mājas valodā jau pirms BĒRNA dzimšanas), Mikiņš (sākotnēji milināmais vārds MEMMEI) u. c.

Zināma nesaskaņa ar citu apkārtnes latviešu valodu ir arī tais gadījums, kur BĒRNS pārņēmis no vecāku valodas latviskās literārās valodas formas ikdienā bieži dzirdamo ģermānismu vai slāvismu vietā; tā, piem., acenes, grieznes, griezņites, krustmāte, krusttēvs, virtuve (brīļu, šķērīšu, tantes, onkuļa un ķēķa vietā). TĒTIS savā valodā lieto "slauķi" (dzimtās izlokšnes formu), bet parasti tikai sarunās ar BĒRNU; MEMME runā par "dvieli". BĒRNS saprot abas formas, bet savā valodā atdarina TĒTA variantu.

Otrā gada beigās BĒRNS necenšas katrreiz atdarināt viņam īpaši domāto vieglāko aukļu valodas formu, bet (fonētiskā ziņā grūtāko) tās pašas nozīmes pieaugušo valodas vārdu. Tas it kā liecina arī par to, ka BĒRNS pietiekami dzīvi un vērīgi seko arī tam, ko pieaugušie runā savā starpā. Tā, piem., TĒTIS diezgan konsekventi vēl 2. gada beigās sarunās ar BĒRNU lieto "čuku čuku" ir par isto vilcienu, ir par BĒRNA rotaļu lokomotīvi, kamēr BĒRNS vienmēr saka *vici* (= vilciens). Tikai šad tad, atbildot uz jautājumu "kā tad vilciens iet?", BĒRNS saka arī *tuku tuku* (no MEMMES runā parastās interjekcijas *tuku tuku*!).

Tāpat bērnu valodas formu "pļunku pļunku" tagad biežāk lieto TĒTIS nekā BĒRNS, kas, vakaros gribēdams iet gultā, stāsta MEMMEI, ka viņš grib mazgāties mazā vanniņā. Kaut gan MEMME un TĒTIS sarunās ar BĒRNU cenšas "velosipēdu" saukt tikai par "riteni", BĒRNS pats 24. mēneša otrajā pusē lieto arī garāko

formu *divite* (= divritenis). "Uku" un "šokolādi" 24. mēnesī BĒRNS lieto kā sinonimus, pat vienu aiz otra, bet beigās galvenā forma tomēr – īpaši intensīvā lūgumā – paliek "šokolāde".

Otrkārt, svarīgi atzīmēt, ka BĒRNA valoda nepaliek bez ietekmes uz pieaugušo valodu. Vispirms, "humora" pēc, amizējoties par dažām visai savādām BĒRNA izrunas formām, tās tiek pārņemtas arī TĒTA (retāk MEMMES) valodā un atkal adresētas BĒRNAM. Tā, piem., ķiku (= krusttēvs), (km) (km) (= krustmāte), ķepi (= kartupelis) (TĒTA joka dziesmiņā, ar ko mudina BĒRNU ēst: "ķēpi ķēpi kartupeli, nāc Dainīša puncī!"), kaut gan visumā vecākiem nav tieksmes pārņemt BĒRNA nepilnīgo izrunu.

It īpaši viegli ir pieskaņoties BĒRNA izrunai tur, kur attiecīgais vārds nav pārāk stabils arī pieaugušo valodā. Tā, piem., "blauks!" BĒRNA izrunā zaudē -l-, un 24. mēnesī dažkārt MEMME, BĒRNA runā allaž dzirdēdama tikai "bauks!", arī pati – neapzinoties – atkārtoti šo formu, piemirdama, ka sākotnējā interjeksija (īsti TĒTA vārds) bijusi ar -l-. Līdzīgs mistrs ir arī mämmā un tāte, kur BĒRNA izrunas īpatnējo plato -ā- pārņem kādu laiku arī vecāki savā runā.

Visumā tomēr novērojama pakāpeniska "aukļu valodas" vārdu atmešana gan vecāku, gan BĒRNA valodā. Otrā gada beigās, kad BĒRNA aktīvo vārdu starpā atrodami jau gandrīz visu vairāk pazīstamo dzīvnieku vārdi normālā pieaugušo valodas formā, arī MEMME un TĒTIS vairs nerunā par "vauviņu", "mū-iņu", "ptrū-iņu" utt., kā agrāk. Tāpat – sekojot pārmaiņām BĒRNA izteiksmē – no pieaugušo leksikas pamazām izzūd arī tipiskie aukļu valodas termini kā: ņamma, ņammu ņammu, ninna, opā u.c.

Piezīmes par atsevišķām vārdu šķirām.

P r o n o m e n i :

No personu vietniekvārdiem vienīgie, kas pārņemti valodā, ir 1. personas vietniekvārds vienskaitlī un daudzskaitlī. "Es" tiek lietots samērā reti, bet 24. mēneša beigās tomēr biežāk nekā mēneša sākumā. Vienmēr attiecina to uz sevi, bet izmanto it kā par sinonīmu biežāk lietojamam "Dainim" (saskaņā ar vecāku praksi sarunās ar viņu!) vai citam kādam milināmam vārdam, ko prot attiecināt uz sevi, piem., "mazs kunkulis grib gulēt!" (= es gribu gulēt).

"Mēs" vēl ir rets, jo parasti BĒRNS ir kopā tikai ar vienu no pieaugušajiem, tā ka mudinājumu darīt kaut ko kopā šādā situācijā skaidrāk un labāk var izteikt biežais "abi divi". Ja pārprasa, kas tad tie "mēs" ir, tad saista to ar visiem 3 ģimenes locekļiem.

Ka "es" lietots kristībvārda vietā, liecina neparastā vārdu seka frāzē *nāk ās!* (= es nāku) (skrien uz vannas istabu) 1; 11, 19.

No locījumiem aktīvs vēl ir tikai datīvs "man", laikam sakarā ar šīs locījumu formas biežumu tādos sintaktiskos saistījumos kā: "dod man", "man gribas".

No piederības vietniekvārdiem bez jau agrāk lietotā "savs" šai mēnesī parādās "tavs". Tas atzīmēts gan tikai vienu pašu reizi, bet situācija rāda, ka BĒRNS tā nozīmi pilnīgi saprot. Proti, 1; 11, 16 BĒRNS rāda uz krēslu, uz kura mudina sēsties MEMMI: *tavs bus tas!* (= tavs būs tas!). Kad MEMME, gribēdama pārliecināties, vai BĒRNS izprot "tavs" nozīmi, pārprasa: "Un kur tad tavs krēsls?", BĒRNS bez kādas gudrošanas rāda uz otru brīvo krēslu pie virtuves galda.

Turpretim "mans" vēl nav aktīvs, lai gan apziņa par personisko piederību ir ļoti spilgta. Tai vietā tiek lietots ģenitīvs "Daiņa", datīvs "Dainim" – Daiņa galds, Daiņa mētelis, Daiņa bumba (= mans galds, mans mētelis, mana bumba). Šai mēnesī jauns norādāmais vietniekvārds ir "tāds", kas ir sevišķi biežs, arī sievietēm

dzimtes "tāda", īpaši par vecāku un par savu apģērbu: "tāda" māmā nav skaista, "tāds" nevar iet.

S k a i t l e ņ u attīstībā 24. mēnesis nerāda nekādu progresu. Tādējādi arī 2. gada beigās BĒRNS vēl gluži droši neskaita līdz trim. Retumis gan minēts bez "viens", "divi" arī vēl "tris", bet to nesaka gandrīz nekad bez speciāla pārjautājuma "cik tad tur ir?", "vai tad tur tikai divi vien ir?". Dažu labu reizi, saņemdamas sauļā 3 veļas knaiblītes, 3 zīmuļus utt., pasaka, ka tur ir "divi", reizēm "daudz", "pulka", un tikai tad, kad liek apskatīties labi un "izskaitīt", pasaka gaidīto skaitli "tris".

Skaitīt skaita pēc sava īpatnēja veida. Daži piemēri: *vi pude, ūt pude, ūt pude, tis pude* (= viena pudele, otra pudele, otra pudele, trīs pudeles) 1; 11, 19, *vīju* (sniedz vienu no trim zariem, ko tur savā rokā), *ūtu* (= otru), *ūtu* (= trešo) 1; 11, 24.

"Daudz" un "pulka" – tāpat kā pieaugušo valodā – tiek lietoti kā sinonīmi.

K r ā s a s .

Krāsu uztvere un valodiskie apzīmējumi 2. gada beigās ir daudz tālāk izveidoti nekā skaitīšana. Jauns krāsas apzīmējums 24. mēnesī ir "brūns", pie kam tā jēdzieniskais saturs īpaši mēneša beidzamās nedēļās izveidojas negaidīti precīzs un saskaņā ar pieaugušo praksi. Šai laikā tiek atšķirts arī zils no zaļa (atskaitot retus pārpratuma gadījumus).

Mēneša sākumā par "melnu" dēvē arī tumši zilu vai tumši brūnu, vēlāk konsekventāk attiecina to tikai uz melnu. Krāsas nozīmē "vē" vairs netiek lietots, bet tikai par "netīru". "Sarkans" ap 1; 11, 1 var tikt attiecināts arī uz brūnu vai (visbiežāk tumši) dzeltenu; arī vēlāk, vēl ap 1; 11, 14, rādot uz dzeltenu, dažkārt saka "sarkans", kamēr tai pašā reizē gaiši brūnu plankumu apzīmē ar pareizo vārdu "brūns".

"Zaļū" un "zilu" vēl mēneša pirmajā pusē BĒRNS neprot lietot saskaņā ar pieaugušo uztveri, pie kam "zaļš" tiek teikts tikai par zaļiem priekšmetiem, kamēr "zils" ir attiecināts gan uz ziliem, gan arī zaļiem, piem., 1; 11, 12 par zaļiem svārkiem, ap 1; 11, 26 par gaiši zaļu auto.

Interese par krāsām ir dzīva visu mēnesi. Šķiro pats savas bikses, MEMMES kleitas un citus apģērba gabalus pēc krāsām, prasa pēc sarkanā vai zaļā zīmuļa, ar kuriem raksta; šķiro pogas pēc krāsām. Ap 1; 11, 1 bieži ir tāda tipa teikumi kā: *tas nav zaļš, tas māijs* (= tas nav zaļš, tas melns) (cilājot dažādas krāsas diegu spoles) vai, paņēmis vienā rokā tumši brūnu pogu, otrā melnu, stāsta MEMMEI, ka viena *saka* (= sarkana), otra – *māija* (= melna).

Zīmīgi, ka "dzeltens" šai laikā nekļūst krāsas apzīmējums, lai gan no tā formāli atvasinātais substantīvs (olas) "dzeltenums" tiek lietots; ja kādreiz piemin, kādā krāsā ir šis dzeltenums, tad – "sarkans"! 24. mēnesī (1; 11, 11) uz grīdas ir dzeltens, balts un sarkans stienītis; MEMME prasa parādīt pēc kārtas sarkano, dzelteno un balto, ko BĒRNS nekavējoties pareizi parāda, bet, kad drusku vēlāk viņam liek nosaukt vārdā, kādā krāsā ir dzeltenais stienītis, atbild: "brūna".

Zviedru valodas vārdi šai mēnesi atkal izzūd gandrīz pavisam. Īsais vasaras posms, kas bija pavadīts daļēji saskarē ar zviedru valodas runātājiem, ir beidzies; pilsētas apstākļos mājā BĒRNS atkal ir latviskā vidē kopā ar vecākiem, reizēm arī citu pieaugušo, vai latviešu bērnu sabiedrībā.

Satiekoties ar zviedru bērniem pastaigās, rotaļu laukumā vai mājas kāpņu telpā, "sarunas" aprobežojas ar īsiem teikumiem: BĒRNS cenšas ko stāstīt vai skaidrot latviešu valodā, ko zviedru bērni nesaprot, gluži tāpat kā sarunas drīz pārtrūkst, kad BĒRNS nesaprot, ko zviedru bērni mēģina ieskaidrot viņam.

Atceroties uz laukiem pavadīto vasaras laiku, BĒRNS šad tad piemin turienes zēna Palles vārdu; kādas reizes veikalā atņem sveicienu ar nedrošu zv. *hej!* vai *ajö* (= zv. adjö!), bet ne vairs zviedrisko paldies "tack!". Kad vecāki viņu mudina pateikties, iztiek ar žestu, pakratot gaisā roku attiecīgās personas virzienā, vai pasniedzot tai pretī roku.

I n t e r j e k c i j a s un onomatopoētiskie vārdi 24. mēnesī ir stipri samazinājušies. Pa daļai tas sakarā ar to, ka lielākā skaitā aktīvi kļuvuši verbi un parastie substantīvi, kuru vietā BĒRNS iepriekšējos mēnešos tika izmantojis arī onomatopoētiskās formas. Tā, piem.,

dzīvnieku balss atdarinājumus nelieto vairs kā šo dzīvnieku nosaukumus: govs ir "govs" resp. "gotiņa", nevis "mū mū". Tikai uz jautājumu, kā govs saka, atbild ar pēdējo formu. Tāpat suns ir tikai "suns" un nevis "vau vau" jeb "vauviņš", bet zina gan, ka "suns rej vau vau!". Līdzīgi arī vilcienu sauc tikai vairs par "vilcienu", bet pareizi atbild ar (TĒTA un MEMMES mācīto) vilciena iešanas atdarinājumu "tuku tuku!", ja prasa, "kā tad vilciens iet?". Pulkstenis nav "tiki tiki", bet tas "iet tiki tiki". Tā kā aktīvo verbu starpā iekļūst arī "krist", "nokrist" un tie ir visai bieži lietojami, tad atkrit arī interjeksija "blauks!" tais gadījumos, kur to agrāk lietoja šo krišanas verbu vietā. Kur tos saka, tur, apmēram tāpat kā pieaugušo valodā, tie domāti kā tiešs skaņas atdarinājums. Tas pats ir ar "opā!": tiklīdz BĒRNS sāk aktīvāk lietot verba "celt" formas, "opā" viņa runā kļūst daudz retāks.

Šai laikā mazinās arī interese par bilžu grāmatām, kur ir tikai vienkārši dzīvnieku attēli. Ar tiem sakarā agrākos mēnešos, grāmatu kopīgi skatot, MEMME un TĒTIS daudzkārt tika atkārtājuši un atdarinājuši dažādās dzīvnieku un putnu balsis, un BĒRNS tās toreiz ar lielu interesi un patiku bija ne vien klausījies, bet arī pats atdarinājis. Turpretim tagad šādas bilžu grāmatas vairs nesaista BĒRNA interesi, bet apkārtņē pilsētas apstākļos dzīvnieku balsis tieši dzirdēt ir retāk iespējams. Toties šai laikā pieaug viņa paša spontāno skaņu atdarinājumu skaits, pie tam par trokšņiem, kādus mājas apstākļos nu biežāk izdevība dzirdēt: par ūdens sūkšanu katlā, vāroties, par rūkšanu ūdens vadā vai radiofonā, par naglas dzišanu sienā kaimiņa dzīvoklī, par auto taurēšanu utt.

Ž e s t i 24. mēnesī lietoti paskopi. Tie ir arī tikai vārdu pavadžesti, nevis to aizstājēji. Vienīgi rokas (tagad biežāk labās nekā kreisās) kratījums "paldies" vietā šad tad novērots bez vārdiem.

Tā 1; 11, 1 BĒRNS pateicas MEMMEI, teikdams *mämmä, bīs!* (= memme, paldies!) un kratīdams roku gaisā palielēm vēzieniem virzienā pret MEMMI.

1; 11, 4 BĒRNS skatās bilžu grāmatā attēlu, kur lācītis uzkāpis kokā un krīt zemē: *kūkā acīs bai bai!* (= kokā lācis bai bai!) (brīnīdamies plātās ar rokām).

1; 11, 14 BĒRNS savā nodabā min "pičpaunā": *picu pauvā, picu pauvā* — tai pašā reizē sacēlis rokas uz galvas un atkārtodams to pašu

šūpošanos, liganās kustības, kā TĒTIS, kad viņš nes BĒRNU kuku-
ragos ("pičpaunā") (tai mirkli TĒTIS nemaz nav mājās).

1; 11, 17 *ija, tād gaja mämm-s gūta* (= liela, tāda gara (šos vārdus
sakot, izpleš rokas uz sāniem, it kā rādot gultas garumu) memmes
gulta).

1; 11, 19 *äsa, tād gaja kaka* (= resna, tāda gara kaka) (rāda ar rokām
sākumā attālumu vertikālā, tad horizontālā virzienā). Līdzīgi vēl
vairākkārt.

hej! — vicina ar roku un saka zviedrisko sveicienu, iedams iekšā
piena veikalā.

1; 11, 22 atkārtoto dopināšanas dziesmas vārdus: *tā jāj kungi! tā jāj
kungi!* (= tā jāj kungi, tā jāj kungi!) (lecinādamies pats; to pašu
dara parasti arī tad, kad saka "dop dop igā!" (= dop dop Rīgā!)).

1; 11, 27 *kuku* (= kukulis) — rāda ar rokām, it kā satvertu maizes
klaipu (MEMME tikko kā minējusi, ka būs jābrauc pēc maizes pie
"ciema krustmātes" pēc pašceptas rupjmaizes).

S i n t a k t i s k ā ziņā 24. mēnesis iezīmē strauju progresu, un 2. gada beigās BĒRNA valoda sintaksē ļoti stipri tuvojas pieaugušo sarunas valodas normām.

Pilnīgi parasts kļūst noliegtais verbs ar ne-, kaut arī fonētiskā forma nav tā pati visos verbos, piem., *ņibū* (= nebūs) 1; 11, 6, *ņikit* (= nekrit) 1; 11, 12, *nāvā* (= nevar) 1; 11, 11, *nikūdi* (= nekodis) 1; 11, 12, *nināc!* (= nenāc!) 1; 11, 14, *negasō* (= negaršo) 1; 11, 25, *nevaīdzē* (= nevajadzēja) 1; 11, 26.

Tā kā strauji palielinās aktīvo verbu skaits, tad predikāta vietā vairs tikai retumis stājas kāda interjekcija vai onomatopoētisks vārds. Tādi teikumi kā *kūkā acīs bai bai!* (= kokā lācis bai bai!) 1; 11, 4 (interpretējot bildi, kur kokā uzkāpušais lācītis gāžas zemē) mēneša beigās ir vairs reti izņēmumi.

Locekļu skaits vienā teikumā svārstās ap 4 - 5, pie kam 5-vārdu savienojumi īpaši pēdējās nedēļās kļūst jau tik bieži, ka jāuzlūko par normu. Retumis atzīmēti arī vēl garāki kopoījumi, kas sastāv no 6 vai pat vēl vairākiem vārdiem.

No 4-locekļu teikumiem nav atzīmēti visi, jo to ir pārāk daudz, un visumā tie maz ko atšķiras no pieaugušo valodas. Trūkst prepozīciju (atskaitot "bez") un saikļu; atsevišķo vārdu izruna ir nepilnīga, un tādēļ arī viss teikums pagrūti uztverams tādām, kas pie BĒRNA valodas nav pieradis.

Vairums ir 4-locekļu teikumi, daudz retāk sastopami 2 teikumu savienojumi, kur katrā pa 2 locekļiem, piem., *te isi, tu gari* (= te isi, tur gari) (tausta pats sev matus uz pieres un pakauša) 1; 11, 14, *ņibū kaka, ci bū* (= nebūs kaka, čura būs) 1; 11, 12, *nau mūzi, nāvā dancūt* (= nav mūzikas, nevar dancot) 1; 11, 19, *ūka nitī, nāvā dzāt* (= roka netīra, nevar dzert, t.i. turēt osu rokā) 1; 11, 29.

Kā rāda pēdējie 2 piemēri, zīmīgs šādos teikumos ir kādas rīcības pamatojums un izskaidrojums. Līdzīgi – bez atbilstoša saikļa – teikti arī 2 teikumi, kur otrs norāda nolūku: *mām upā Dai satā* (= memm, (pacel Daini) opā, (lai) Dainis skatās (spogulī)) (grib redzēt sevi spogulī, bet spogulis par augstu) 1; 11, 4.

Parasti kādu substantīvu apzīmē tikai viens kāds vārds, retāk divi un pavisam retos izņēmumos veseli trīs apzīmētāji: *tī aps dāgu Dai* (= tīrs labs deguns (ir) Dainim) (pats noslaucījis mutautiņā) 1; 11, 12, ļoti parasts ir *mijā abā mämmā* (= mīļā labā memme) saistījums ar sekojošo predikātu verba formā, *iju, tād gaju kau* (= lielu tādu garu karoti) (BĒRNS grib ņemt) 1; 11, 18, *ās, tad gaja kaka* (= resna, tāda gara kaka) 1; 11, 19.

Neparasta vārdu seka ir gadījumos, kur predikāts sāk teikumu un subjekts tam seko. Visparastāk šādā pozīcijā stāv "redzēja" ar sekojošo "Dainis", piem.: *ādzā Dai ī āllālā* (= redzēja Dainis lielu lidmašīnu) (ar īpatnējo l-skaņu) (pieaugušo valodā: Dainis redzēja lielu lidmašīnu) 1; 11, 7.

Diezgan iemīļotas ir vārdu kopas, kur teikuma pirmais vārds tiek atkārtots atkal kā ceturtais, piem., *mämm-s, Dai sāv mämm-s* (= pie memmes, Dainis stāv pie memmes) 1; 11, 20. Šis pats izteiksmes veids paliek diezgan parasts arī vēl 25. mēnesī, sal., kaut vai tādu teikumu kā: *nibūs mämmā auka, nibūs!* (= nebūs memmei auksti, nebūs) (ja būs apģērbusies āra drēbēs) 1; 11, 11.

Visparastāk 4-vārdu teikumu veido subjekts, kas dažkārt stāv kopā ar 1 atribūtu, predikāts (verba formā) un kāds apstāklenis. Seko piemēru saraksts, kas ilustrē 24. mēnesī atzīmētos 4-locekļu sintaktiskos saistījumus:

- tāt āsā tu sāv* (= tētes lietussargs tur stāv) 1; 11, 2
mämmāi gūtā cuce Dai (= memmei gultā čučēja Dainis) 1; 11, 3;
piederības datīvs nav nekas neparasts arī TĒTA runā un reizēm sastopams arī MEMMES runā,
maza pīje pād ūdi (= maza pīle peld (pa) ūdeni) 1; 11, 4
tū tiki Dai nāms (= to tikliņu Dainis ņems) 1; 11, 4
maz ampi Daidi uka (= maza lampiņa Dainim (ir) rokā) 1; 11, 4
tipi tipi masi tātā asa (= tipi tipi (ar) mašīnu tēte raksta) 1; 11, 5
nau abi sit duvi (= nav labi sist durvis) 1; 11, 5
tad nau saik mämmā (= tāda nav skaista memme) (kaut kas nepatīk MEMMES apģērbā) 1; 11, 6
mämmā kīpi nāvā kaka (= memmei klēpī nevar kakāt) 1; 11, 6

- Dai ipi bumbu tātām* (= Dainis ripina bumbu tētem) 1; 11, 6
tā gūtā tātā cucē (= tai gultā tēte čučēja) 1; 11, 7
tas nau saps sauķs (= tas nav slapjš slauķis) (par divieli) 1; 11, 7
asu viju Dai nāms (= asu vili Dainis ņems) 1; 11, 7
tu tas i āzā (= tur tas ir ezers) 1; 11, 7
tātām nau mīti muga (= tētem nav mētelis mugurā) 1; 11, 7
tu isa tāts manta (= tur iekšā (= skapī) tētes mantas) 1; 11, 8
Daidi cic papī vaiga (= Dainim citu papīru vajag) (nepietiek ar to, kas ir) 1; 11, 8
Dai vād mämm ipu (= Dainis ved memmi (uz) ipu) (TĒTA lietotais bērnu valodas vārds "uz istabu" vietā) 1; 11, 9
mas kunku gib saiga-t (= mazs kunkulis (= es) grib (iet ārā) staigāt) (mudina MEMMI iet ārā pastaigāties) 1; 11, 9
mämm aus kājā zeti (= memme aus kājā zeķi) 1; 11, 10
vā uka pāi-i Daidi (= vē roka palika Dainim) 1; 11, 10
mämmi gāzī bau zeme (= memmi gāzīs blauks zemē) 1; 11, 10
tād nau aba mämmā (= tāda nav laba memme) (neapģērbusies) 1; 11, 11
tu kass ūde isā (= tur karsts ūdens iekšā) 1; 11, 12
mijā mämm tū vāk (= mīļā memme to velk) 1; 11, 12
Dai kaku tu isā (= Daiņa karote tur iekšā) 1; 11, 12
puku māju maza mämmā (= pļunku mājā (īsti: uz pļunku māju) mazgājas memme) (runa par iešanu uz pirti) 1; 11, 12
Dai mämmā nesi pūga (= Dainis memmei nesis pogas) 1; 11, 12
tas bus Dai kāš (= tas būs Daiņa krēsls) 1; 11, 12
ūc cyc bus pījā (= otrs klucis būs pilei) 1; 11, 12
tu jāc ājā ugu (= tur lec ārā uguns) 1; 11, 12
te absādā kūkā puisic (= te apsēdies kokā puisītis) (bildē) 1; 11, 12
tam vaja mute ā (= tam vaļā mute – ā) (rāda uz attēlu un arī pats papleš muti labi platu) 1; 11, 12
Dai tū pūgās cīt (= Dainis to pūgās ciet) 1; 11, 12
mazā gūtā visi i (= mazā gultā visi ir) (lācītis un lelles ir jau saliktas BĒRNA gultā, jānāk gulēt vēl BĒRNAM pašam) 1; 11, 12
nikūdi nū muti aciti (= nekodis nost muti lācītim) (jokojojies, BĒRNS bāž gumijas lācīti sev mutē) 1; 11, 12
kupe i aba zūde (= korpē ir laba zole) 1; 11, 13
Dai nems tū kausu (= Dainis ņems to (olu) kausiņu) 1; 11, 13
mämmā nāvā dūt uku (= memmei nevar dot roku) (BĒRNS pamana,

- ka viņam roka netīra) 1; 11, 13
- māmm sādā tā kāsā* (= memme sēdēs tai krēslā) 1; 11, 13
- tu gabā jejā, apaka* (= tur (ir) pagrabs lejā, apakšā) 1; 11, 13
- mazu gabu gib Dai* (= mazu gabalu (gurķa) grib Dainis) 1; 11, 14
- Dai gib fāku zumbu* (= Dainis grib vāku zīmulim) (par zīmuļa uzgali) 1; 11, 14
- ķiku bāzīs piku mutē* (= krusttēvs bāzīs pirkstu mutē) 1; 11, 15
- tu zemē nutecejs ūde* (= tur zemē notecējis ūdens) 1; 11, 15
- Dai isa īg mezā* (= Dainis iekšā (iegājis, ienācis) egļu mežā) 1; 11, 16
- māmmā apaka cīku bi* (= memmei apakšā ciekurs bija) (MEMME mežā uzsēdusies uz ciekura) 1; 11, 16
- vāk nū pagu māmmā* (= velk nost palagu memmei) 1; 11, 17
- Dai gib tū sīju* (= Dainis grib to sieru) 1; 11, 17
- māmm sādās tā fāka* (= memme sēdēs (uz) tā vāka) 1; 11, 17
- tū puncīti māmm tuvās* (= to puncīti memme turēs) (BĒRNS tup uz podiņa un lūdz, lai MEMME pietur vēderiņu, kur sāp) 1; 11, 17
- Daidi ūkā ūc cimc* (= Dainim rokā otrs cimds) 1; 11, 17
- sītū ābuju dabū Dai* (= šito ābolu dabū Dainis) (pats paņem sev ābolu no šķīvja) 1; 11, 17
- divām ūkāms nās Dai* (= divām rokām nes Dainis) (saņēmis spilvenu un nes) 1; 11, 18
- tū nāvā it gūtā* (= to nevar likt gultā) 1; 11, 18
- Dai mātīs tū pum* (= Dainis metīs to prom) (met kaut ko atkritumu spainī) 1; 11, 18
- nau paid mījā māmmā* (= nav paēdusi mīļā memme) 1; 11, 19
- kāji visū tā gūtā* (= klāj virsū tai gultai) 1; 11, 19
- Dai gib ti-t cauvi* (= Dainis grib tikt cauri) 1; 11, 19
- tam gūtījam i agi* (= tai gotiņai ir ragi) (rāda bildē) 1; 11, 19
- bitīte sūc ājā mādu* (= bitīte sūc ārā medu) 1; 11, 19
- ninn nau visū kupām* (= ninna nav (uzlijusi) virsū kurpēm) (konstatē, ka kurpes nav nolietas) 1; 11, 20
- Dai tū cīt taisīs* (= Dainis to ciet taisīs) 1; 11, 20
- te nāvā kūt zūbim* (= te nevar kost (ar) zobiem) 1; 11, 20
- Dai nām ajā kat-s* (= Dainis ņem ārā katlus) (velk ārā katlus no virtuves skapiša) 1; 11, 21
- tu isā zumbu sāve-ja* (= tur iekšā zīmulis stāvēja) 1; 11, 21
- māt zemē ap-s mājs* (= met zemē lapas (no) mājas) (rauj nost zaļās mūrložņas lapas, ar kurām noaugusi mājas ārsiena) 1; 11, 21

abā ūkā tuj ābuju (= labā rokā tur ābolu) 1; 11, 21
te vaka Dai cucē (= te vakar Dainis čučēja) 1; 11, 23
Dai nū-ik ķāpi sīva (= Dainis nolika kartupeli (uz) šķīvja) 1; 11, 23
īsa // īsu puta negasō Daidi (= rīsu putra negaršo Dainim) 1; 11, 25
Dai gib kābu buķi (= Dainis grib skābu gurķi) 1; 11, 26
māmm minēs pūgu mugu (= memme minēs pogu (aiz) muguras) (t.i. lai MEMME rotaļājas: paņem pogu un, teikdama "mini mini manu mīklu!", ieliek to saujā aiz muguras, tad liek BĒRNAM atminēt, kurā rokā ir poga) 1; 11, 26
isap pau nū zādi (= (ar) izkapti pļauj nost zāli) 1; 11, 28

kāpēc pije i pusu? (= kāpēc pile ir pušu?) (groza rokās saplīsušo pīlīti; ar jautājumu drīzāk izteikts izbrīns) 1; 11, 27.

Tur, kur verba indikatīva forma (pa daļai nepilnīgās izrunas dēļ) nav skaidri atšķirama no imperatīva, grūti pateikt, kur domāta uzruna ar sekojošu pavēli, jo pauzes starp pirmo un nākamo vārdu BĒRNA runā nav. Tā:

māmm idūd vē siju! (= memme iedod vēl sieru!) 1; 11, 7
māmmē nū zeme vāci (= memme no(krita) zemē vāciņš) (grib, lai to paceļ) 1; 11, 12
vē māku mīku mämmä! (= vēl (mini mini) manu mīklu!, memme!) 1; 11, 12

Citi atsevišķi piemēri:

jā, vaig visū bīpī (= jā, vajag virsū biežpienu (uz maizes)) 1; 11, 11
tū nē, tū auku! (= to nē, to auklu!) 1; 11, 7
isā, tā sapī isā gude (= iekšā, tai skapī iekšā gludeklis) 1; 11, 19
tu sātā satī puis (= tur sētā skatīties puisīšus) (grib BĒRNS) 1; 11, 19
tū gābu tā paukā (= to grāmatu tai plauktā) (BĒRNS grib ielikt grāmatu plauktā) 1; 11, 13.

5- un vairākvārdu savienojumi.

Izšķiramas vairākas grupas:

1) Vispirms minēts norādījums ar "tur", bet teikuma beigās otrreiz precizēts šis jēgums ar atbilstošo substantīvu:

tu isā bāda, tā sapī (= tur iekšā banāns, tai skapī) 1; 11, 8

tu isā kauvi, tā ūgā (= tur iekšā kauliņš, tai ogā) 1; 11, 8

Paij tu sāz, tu vidu (= Palle tur sēž, tur vidū) (skatās fotogrāfiju, kurā starp citiem redzams arī zviedru zēns Palle) 1; 11, 11

tu nāk atō, tū ceju (= tur nāk auto, (pa) to ceļu) 1; 11, 19

tu isa īme, tā kābijā (= tur iekšā līme, tai kārbiņā) 1; 11, 21

Līdzīga ir cita konstrukcija:

tū gābu, sitū gābu pautā (= to grāmatu, šito grāmatu plauktā) 1; 11, 21

tu guj aij zūz tū kāku (= (ar) to guļ aiju žūžu, (ar) to kreklu) 1; 11, 12

tu isā, tā sapī ku-pe (= tur iekšā, tai skapī (ir) kurpes) 1; 11, 17

2) Šad tad pie predikāta pievienoti vairāki objekti (pilnīgi bez pauzes vai ar komatam atbilstošu pauzi):

gī^bps jaku, bici, fāki, viste . . . (= (Dainis) ģērbs (kad ies ārā) jaku, biksi, svārkus, vesti) 1; 11, 6

Dai mazās kaku, ausī, mat-s, muguju, pācu . . . (= Dainis mazgās (memmei) kaklu, ausi, matus, muguru, plecu . . .) (katru vārdu teikdams, piedur ar mazgājamo sūkli pie attiecīgās ķermeņa daļas, kamēr MEMME sēž vannā) 1; 11, 18.

Stipri līdzīgs vienveidīgu locekļu minējums ir arī, skaitot 3 vienādus priekšmetus:

vi pude, ūt pude, ūt pude, tis pude (= viena pudele, otra pudele, otra (= trešā) pudele, (kopā) trīs pudeles) 1; 11, 19.

3) Ļoti retos gadījumos subjektu apzīmē vairāk nekā viens pats atribūts:

ija, tād gaja mämm-s gūta (= liela, tāda gara memmes gulta) 1; 11, 17.

Atsevišķi paveidi 6-locekļu teikumos:

tās jaujās bātās kupits ausim kājā (= tās jaunās baltās kurpītes ausim kājā) 1; 11, 21

mijā abā mämmä suj gīdu sāgu (= mīļā labā memme šuj grīdas segu) 1; 11, 26.

4) Daudz 5-locekļu teikumu ir ar subjektu (ko tuvāk apzīmē kāds cits vārds), predikātu un apstākleni; tie saskan ar pieaugušo valodas paraugu:

tu nau kā isa ūjā (= tur nav nekā iekšā olā) (skatās tukšā olas čaumalā) 1; 11, 2

mämmä bi asa fauda kaba (= memmei bija asa spalva kabatā) 1; 11, 16

tādā kāsā mämm nāvā sēdē (= tādā krēslā (bez spilvena) memme nevar sēdēt) 1; 11, 8

Dai pac dzes tuk kūvi (= Dainis pats (t.i. nevienam nepalīdzot turēt krūzi) dzers tukšu krūzi) 1; 11, 10

tāda mämm nāvā it aja (= tāda (= neapģērbusies) memme nevar iet ārā) 1; 11, 12

aja nem ziņ-s, ik sivi (= (Dainis) ārā ņēma zirņus, lika šķīvi) 1; 11, 12

Dai nām ājā pūga gūta ik (= Dainis ņēma ārā pogas (un) gultā lika) 1; 11, 13

bai bai! nuki-ta zeme tas zin^dc (= bai bai nokrita zemē tas zirnis) 1; 11, 13

zīgam muga dop dop! tā jāj (= zirgam mugurā dop dop tā jāj) 1; 11, 13

tas ābu mämmä mute bi (= tas (bija) ābols, (kas) memmei mutē bija) 1; 11, 18

vī gabu nūgīzīs asu nazi (= vienu gabalu nogriezīs (ar) asu nazi) (lūgums, lai MEMME nogriež) 1; 11, 19

mas puisic sēz tu isa (= mazs puisītis sēž tur iekšā) (par puisīti, ko vizina ar divritieni, ieliktu divriteņa groziņā) 1; 11, 19

mas puisic satā ūgu ājā (= mazs puisītis skatās (pa) logu ārā) 1; 11, 19
dop dop igā, (j)hundā apapa! (= dopināšanas pantiņš: dop dop Rīgā, (dop dop Rīgā), (pārdop) Lundā atpakaļ!) 1; 11, 20

mi mämmä taisīs vajā duvi (= mīļā memme taisīs vaļā durvis) 1; 11, 20

visi puki gib nāk āja (= visi purkšķi grib nākt ārā) (BĒRNS sēž vannas istabā uz podiņa) 1; 11, 21

aka bi mämmā pukā ipā (= atkal bija memme plūnku ipā) (memme bijusi vannas istabā) 1; 11, 21

basām kājām nāvā it zemē (= basām kājām nevar iet zemē) (pa grīdu nevar staigāt neapautām kājām) 1; 11, 22

kāpēm kit bau zemē ācit's (= (no) kāpnēm krita blauks! zemē lācītis) 1; 11, 24

Dai nās div gāba mämmā (= Dainis nes divas grāmatas memmei) 2; 0
nāk ājā būd-s cipi cipi (= nāk ārā (no) būdas cipi cipi (lācis)) (interpretē attēlu bilžu grāmatā) 2; 0, 1

te cauvi apsi Daidi uka (= te cauri (gultas režģim) apelsīnu (dos) Dainim rokā) 1; 11, 15

Dai pac aja apiķi kup-(e)s (= Dainis pats (izņems) akmeni (no) kurpes) 1; 11, 14.

Citi piemēri:

nau tī nagi, vā nagi (= nav tīri nagi, vē nagi) 1; 11, 6

nau gud Dai, mas vē (= nav gudrs Dainis, mazs vēl) (pamatojums, kādēļ vēl nevar pats apsegties un jālūdz kāds no vecākiem palīgā) 1; 11, 6.

5) Daudzi 5-vārdu savienojumi pēc būtības ir 2 teikumi, kurā katrā pa 2 vai 3 locekļiem. 24. mēneša sākumā iemīļots ir izteiksmes veids, kur pirmais teikums priekšmetam noliedz kādu īpašību, bet turpinājumā kādu citu īpašību apstiprina:

tas nau zajs, tas māijs (= tas nav zaļš, tas (ir) melns) (par diegu) 1; 11, 1

nau aja mija, cit mute (= nav ārā mēle, (lācītim attēlā) ciet (ir) mute) 1; 11, 11

tas nau kaķis, tā vāve (= tas nav kaķis, tā (ir) vāvere) 1; 11, 13.

Dažādi citādi 2-teikumu apvienojumi:

tu nāāj, mämm, tu auka! (= tur neej, memme, tur (ir) aukla!)
(līdzīgi arī MEMME brīdina BĒRNU, lai neiet pie elektrības)

vadiem) 1; 11, 8

tas bus Dai tu ād (= tas būs Dainis, (kas) tur ēd) (interpretē kādu bildi, kur puisītis sēž pie galda un ēd) 1; 11, 1.

6- un vairāk locekļu kopojumi:

Tādu arī vēl 2. gada beigās nav daudz. No vienkāršiem teikumiem, kuros 6 teikuma locekļi, atzīmēti tikai:

tās jaujās bātās kupīts ausim kājā (= tās jaunās baltās kurpītes ausim kājā) 1; 11, 21

mijā abā mämmā suj gidu sāgu (= miļā labā memme šuj grīdas segu) 1; 11, 26

mämmā tū nems, tū ijū bumbu (= memme to ņems, to lielo bumbu) 1; 11, 16.

Pārējie 6 vārdu apvienojumi īstenībā ir vairāku teikumu grupas:

bīte aug zemē, ap-(a)s vin ājā (= biete aug zemē, lapas vien ārā) 1; 11, 19

tas nibi sāc, tas bi cuku (= tas nebija sāls, tas bija cukurs) 1; 11, 20
tā sit, vā nāk ajā māsi (= (kad) tā sit, vēl (= atkal) nāk ārā mēsli (= putekļi)) (BĒRNS dauza divānu un skatās, kā pret saules gaismu ceļas putekļi) 1; 11, 23

mämmā bas kāj, nau kup kāja (= memmei basa kāja, nav kurpes kājā) 1; 11, 12

7 locekļu savienojumi:

tā vā puķe, tā nau aba puķe (= tā (ir) vē (= novītusi) puķe, tā nav laba puķe) 1; 11, 6

tas ir nac kāk, tū kaku guj (= tas ir naktskrekls, (ar) to kreklu guļ) 1; 11, 13.

Vislielākais vārdu skaits, ko vienā teikumā gadījies atzīmēt 24. mēnesī, ir 8:

tu nau tūb-s, te ir tūba tā puse (= tur nav tūbas, te ir tūba tai pusē) 1; 11, 10.

Morfoloģija.

Nomenu deklinācija 2. gada beigās visumā jau izveidojusies. No pieaugušo valodas tā atšķiras tikai ar nepilnīgo fonētisko tērpu, kā arī ar to, ka instrumentāla nozīmē lietotām formām trūkst prepozīciju. (Vienīgā, gan arī tikai retumis lietotā prepozīcija šai laikā ir "bez".)

Ir radies formālais pretstats starp vienskaitļa *nominatīvu* un *akuza-tīvu*, pie tam visu celmu vārdos, piem.:

vnsk. nom.

ak./instr.

o-celmos:

dāz's (= dārzs)

dāzu (= (uz) dārzu)

cīkūs un *cīku* (= ciekurs)

cīkuju (= ciekuru)

vāc (= vārds)

vādu (= vārdu)

kauss (= kauss)

kausu (= kausu)

pī (= piens)

pīju (= pienu)

dāgu (= deguns)

dāguju (= degunu)

kauvi (= kauliņš)

kauviju (= kauliņu)

ābu (= ābols)

ābuju (= ābolu)

āzā (= ezers)

āzāju (= ezeru)

zaga (= žagars)

zagaju (= žagaru)

ījo-celmos:

Dai (= Dainis)

Daidi (= Daini)

gai (= gailis)

gaidi (= gaili)

buc-s (= gurķis)

bučī (= gurķi)

naz(i)s (= nazis)

nazi (= nazi)

kaķis (= kaķis)

kaķi (= kaķi)

vnsk. nom.

ak./instr.

ā-celmos:

bumba (= bumba)

bumbu (= bumbu)

manta (= manta)

mantu (= mantu)

pūga (= poga)

pūgu (= pogu)

kūka (= kūka)

kūku (= kūku)

fauda (= spalva)

faudu (= spalvu)

māja (= māja)

māju (= māju)

auka (= aukla)

auku (= auklu)

mūzi (= mūzika)

mūziju (= mūziku)

mugu (= mugura)

muguju (= muguru)

ē-celmos:

mämmä (= memme)

mämmi (= memmi)

bice (= bikse)

bici (= biksi)

mute (= mute)

muti (= muti)

kakute (= karote)

kakuti (= karoti)

tātā (= tēte)

tēti (= tēti)

kupe (= kurpe)

kupi (= kurpi)

jāijā (= lelle)

jāiji (= lelli)

u-celmos:

mād-s vai *mād̄-s* (= medus)

mādu (= medu)

i-celmos:

aus (= auss)

ausⁱ (= ausi)

isaps (= izkaptš)

isapti (= izkapti)

Izveidojusies formālā atšķirība arī starp vienskaitļa *nominatīvu* un *lokatīvu*, piem.,

vnsk. nom.

vnsk. lok.

o-celmos:

maiss (= maiss)

maisā (= maisā)

kās (= krēsls)

kāsā (= krēslā)

gū^zs (= grozs)

gūzā (= grozā)

kausi (= kausiņš)

kausija (= kausiņā)

dāgu (= deguns)

dāgujā (= degunā)

ījo-celmos:

?

kīpi (= klēpī)

?

sivi (= šķīvi)

?

sapī (= skapi)

ā-celmos:

gūta (= gulta)

gūtā (= gultā)

uka (= roka)

ukā (= rokā)

kāja (= kāja)

kāja un *kājā* (= kājā)

ē-celmos:

mīja (= mēle)

mājā (= mēlē)

kuve (=)

kuve un *kuvē* (=)

?

puse un *pusā* (= pusē)

u-celmos:

?

vidū (= vidū)

i-celmos:

?

ausī (= ausī)

Daudz plašāk nekā iepriekšējā mēnesī izveidojies arī pretstats starp vienskaitļa *nominatīvu* un *ģenitīvu*, piem.,

vnsk. nom.

vnsk. ģen.

o-celmos:

dīva (= divāns)

?

?

?

?

dīvāja (= (uz) divāna)

fāka (= (uz) vāka)

vādāja (= (uz) vēdera (gulēt))

sūda (= (uz) sola)

kaka saita (= kakla saite)

ijō-celmos:

Jājīc (= Jānītis)

sun (= suns)

Jājīs (= (pie) Jāniša)

suņ kaka (= suņa kaka)

ā-celmos:

māja (= māja)

tūba (= tūba)

būda (= būda)

?

mājs (= (no) mājas)

tūbs (= (nav) tūbas)

būds (= (no) būdas)

kup^(e)s (= (no) kurpes)

ē-celmos:

mämmā (= memme)

tātā (= tēte)

mämm-s (= (pie) memmes)

mämm-s gūta (= memmes gulta)

tāts manta (= tētes mantas)

tāts gūtā (= tētes gultā)

i-celmos:

nac (= nakts)

nac kāk (= nakts kreklis)

Šai mēnesī veidojas arī pretstats starp vienskaitļa *nominatīvu* un *datīvu*, kur pagājušā mēnesī bija vērojami vēl tikai paši sākumi, piem.,

vnsk. nom.

vnsk. dat.

ījo-celmos:

Dai (= Dainis)
acs vai *ācs* (= lācis)
gai (= gailis)
sun (= suns)

Daidim (= Dainim)
ācim (= lācim)
gaidim (= gailim)
sunti (1; 11, 12) un *sunim*
(2; 0, 2)

ē-celmos:

mämmä (= memme)
tātä (= tēte)
pīje (= pile)

mämmäⁱ (= memmei)
tātäm (= tētem)
pijä (-e platums var svārstīties) (= pilei).

O-celmu vārdos šai laikā nav gadījies atzīmēt neviena piemēra, bet ā-celmos konstatēta īpatnēja (varbūt no o- resp. ījo-celmiem pārņemta vienskaitļa datīva jeb ā-celmu daudzskaitļa datīva) galotne -am:

tam gūtījam (= tai gotīnai) 1; 11, 19
mas fāci fautam (arī: *fautajam*) (= mazs vāciņš spalvai) (par pildāmspalvas uzgali) 1; 11, 21.

Daudzskaitlī atšķirīgas locījumu galotnes izveidojas *nominatīvā* un *akuzatīvā* ne vien o- un ijo-celmu vārdos (kā iepriekšējā mēnesī), bet arī ā- un ē-celmu vārdos, piem.,

vnsk. nom.

ddzsk. nom.

o-celmos:

cimc (= cimds)

cimdi (= cimdi)

bās (= bēzrs)

bāzi (= bēzri)

ābu (= ābols)

ābuju (= ābolu)

ijo-celmos:

kuģis (= kuģis)

kuģi (= kuģi)

?

kāsisi (= kāsiši)

?

cājiši (= cāliši)

ā-celmos:

24. mēneša pirmajā pusē vienskaitļa un daudzskaitļa nominatīva galotnes BĒRNA izrunā neatšķiras, piem.,

manta (= manta; mantas) 1; 11, 8,

tās pūga (= tās pogas) 1; 11, 13,

puika (= puikas) 1; 11, 8,

ab kāja. (= abas kājas) 1; 11, 13,

div kaka (= divas kakas) 1; 11, 17,

dif nauda "divi naudas gabali" (1; 11, 27),

bet 1; 11, 19 jau arī *ap-s* (= lapas).

Līdzīgi arī ē-celmos vēl 1; 11, 17 ir *kupe* (= kurpes), bet ap 1; 11, 23

kāpit-s (= kāpnītes).

Šķiet, ka locījumu formālā pazīme (galotne -s) vispirms parādās daudzskaitļa akuzatīvā, nevis nominatīvā, lai gan atbilstošie locījumi pieaugušo valodā ir ar to pašu galotni. Daži piemēri:

ā-celmos: ddzsk. ak. *pūga* (= pogas) 1; 11, 13, *ĵupata* (= drupatas) 1; 11, 19, bet 1; 11, 21 *aṗ-s* (= lapas).

ē-celmos: *bīd-s* vai *bīds* (=bildes) 1; 11,8, *kupits* (=kurpītes) 1; 11, 21, *kāpic* un *kāpit-s* (=kāpnītes) 1; 11, 23.

i-celmos: *duvi* (= durvis) 1; 11, 20.

O- un ijo-celmos šī atšķirība starp nominatīvu un akuzatīvu daudzskaitli bija sākusi veidoties jau 23. mēnesī. Tagad tā ir jau noteikta un vērojama daudzos piemēros:

ddzsk. nom. *mati* (= mati), ddzsk. ak. *mat-s* (= matus), ddzsk. nom. *zindi* (= zirņi), ddzsk. ak. *zind -s* un *zin-s* (= zirņus);
ddzsk. ak. *kat-s* un *kacc* (= katlus) 1; 11, 21.

No ijo-celmu vārdiem trūkst atzīmētu piemēru.

Pavisam no jauna 24. mēnesī izveidojas galotņu pretstats daudzskaitli starp nominatīvu un datīvu/instrumenāli, nominatīvu un lokatīvu, kā arī (kaut pagaidām tikai vienā piemērā) starp nominatīvu un ģenitīvu.

o-celmos:

ddzsk. nom. *tauki*, ddzsk. dat./instr. *taukim* (= (ar) taukiem), ddzsk. dat./instr. *zūbim* (= (ar) zobiem), *citim diġim* (= (pie) citiem diegiem),

ā-celmos:

ddzsk. dat./instr. *abām ūkām* (= (ar) abām rokām), *di-vām ū-kām* (= divām rokām), *basām kājām* (= basām kājām), *ūgajām*, pārlabo pats par *ūgām* (= (no) ogām (rokas notrieptas sarkanās)) 1; 11, 29,

ē-celmos:

gīzēm (= (ar) grieznēm), *pī-ēm* (= (ar) pierēm), *visū kupām*, *bicām* (= virsū (uz) kurpēm, (uz) biksēm), *kāpēm* (= (no) kāpnēm), *sūpēm* (= (uz) šūpolēm),

i-celmos:

ddzsk. nom. *kūc* (= krūtis), dat./instr. *kūtim* (= (ap) krūtīm).

Arī tais konstrukcijās, kur modernā latviešu valodā forma instrumentāļa nozīmē vienmēr stāvētu kopā ar prepozīciju, BĒRNA valodā tās dabiski trūkst.

Daudzskaitļa lokatīva galotne parādās tikai 24. mēneša otrajā pusē. Vēl 1; 11, 8 BĒRNS šai nozīmē pasaka *ati* (= ratos), tad pārlabo par *atū* (= ratos), bet 1; 11, 25 šis pats vārds lokatīva nozīmē jau ir no- teikti *atūs* (= ratos). Līdzīgi arī ddzsk. nom. *mati* (= mati), ddzsk. ak. *matūs* (= matos) 1; 11, 16; *abās ūkās* (= abās rokās) 1; 11, 26, 2; 0, 1.

Spriežot pēc kopsakara, pierakstītā forma *aci* (= acis) ir daudzskaitļa lokatīvs.

Daudzskaitļa ģenitīvs ir reti lietojams locījums arī pieaugušo valodā. BĒRNA runā tas ievērots tikai vienu pašu reizi, aiz "daudz": *daudz āzāju* (= daudz ezeru) 1; 11, 23.

Ģenitīvs varētu būt arī savienojumā *pūk mant* (= pulka mantu) 2; 0, 1.

Vienīgais daudzskaitļa datīva piemērs ir: *cūkām kūc* (= cūkām kūts) 1; 11, 8, ko BĒRNS saka, rādot uz cūkkūti bilžu grāmatā.

Lietvārdu deklinācija 2. mūža gada beigās:

o-celmi:

- vnsk.
- N. *dāz̄s* (= dārzs)
 - Ģ. *fāka* (= (uz) vāka), *kaka saita* (= kakla saite)
 - D. —
 - A. *fāku* (= vāku)
 - I. *dāzu* (= (uz) dārzu)
 - L. *dāzā* (= dārzā)

- ddzsk.
- N. *mati* (= mati)
 - Ģ. *āzāju* (= ezeru)
 - D. —
 - A. *mat-s* (= matus)
 - I. *dīgim* (= (pie) diegiem)
 - L. *matūs* (= matos)

ij̄o-celmi:

- vnsk.
- N. *acs* un *ācⁱs* (= lācis), *sun* (= suns)
 - Ģ. *suņ* (= suņa)
 - D. *ācim* (= lācim), *sunim* (= sunim)
 - A. *āci* (= lāci), *sunī* un *sun* (= suni)
 - I. *nazi* (= (ar) nazi)
 - L. *sapī* (= skapī)

- ddzsk.
- N. *kuģi* (= kuģi), *kāsisi* (= kāsiši), *cājisi* (= cāliši)
 - Ģ.
 - D. (Citos locījumos piemērus nav gadījies reģistrēt. Teorētiski spriežot, būtu gaidāmas o-celmu galotnes.)
 - A.
 - I.
 - L.

u-celmi:

- N. *māds* un *māds* (= medus), *āds* (= ledus), *ic* (= lietus)
vnsk. A. *mādu* (= medu)
I. *tīgu* (= (uz) tirgu)
L. *vidū* (= vidū)

ā-celmi:

- N. *bumba* (= bumba), *māja* (= māja)
faua un *fauta* (= spalva)
Ģ. *mājs* (= (no) mājas)
vnsk. D. *fautam* un *fautajam* (= spalvai)
A. *bumbu* (= bumbu)
I. *māju* (= (uz) māju), *faua* (= (ar) spalvu)
L. *mājā* (= mājā), *gūtā* (= gultā)
- N. *kāja* (= kājas), (mēneša beigās) *ap(a)s* (= lapas)
Ģ. *mant* (= mantu)
ddzsk. D. *cūkām* (= cūkām) (vienīgais piemērs šai locījumā)
A. *pūga* (= pogas), (mēneša beigās) *ap-s* (= lapas)
I. *kājām* (= kājām)
L. *ūkās* (= rokās)

ē-celmi:

- N. *mämmä* (= memme), *tātä* (= tēte)
Ģ. *mämm-s* (= (pie) memmes; memmes),
tāt-s (= (pie) tētes; tētes)
vnsk. D. *mämmä* un *mämmäⁱ* (= memmei), *tātem* (= tētem)
A. *mämm(i)* (= memmi), *tāti* (= tēti)
I. *mämm(i)* (= (ar) memmi), *tāti* (= (ar) tēti)
L. *pusā* un *puse* (= pusē), *mājā* (= mēlē)
Vok. *mämmä!* (= memme!), *tātä!* (= tēte!),
mämmite! (= memmite!)

- N. *kupe* (= kurpes)
 Ģ. —
 D. —
 ddzsk. A. *bīds* (= bildes), *kupit-s* (= kurpītes)
 I. *kupām* (= (uz) kurpēm)
 L. —

i-celmi:

- N. *aċ* (= acs), *kūc* (= kūts), *kūc* (= krūts, krūtis),
pic (= pirts), *zūś* (= zoss), *isaps* (= izkaps), *nac* (= nakts),
 vnsk. *pic* (= plīts)
 Ģ. *nac kāk* (= naktskreklis)
 A. *isapti* (= izkapti)
 L. *ausī* (= ausī)
 N. *ac^ls* (= acis)
 ddzsk. A. *ausⁱ* (= ausis), *duvi* (= duris)
 I. *kūtim* (= (ap) krūtīm)
 L. *aci* (= acis)

No "auto" atzīmētas pāris locījumu formas:

- N. *atō* (= auto),
 I. *boc atōju* (= brauc (ar) auto) 1; 11, 17.

Zīmīga ir pāris reizes (arī vēl vēlāk, 25. mēnesī) BĒRNA teiktā ddzsk. dat./instr. galotne: *-ajām*, ko dažkārt pats tūlit pārlabo par *-ām*. Visdrīzāk liekas, ka te mūsu priekšā ir sākotnējā adjektīvu noteiktās formas galotne, kas pārnesta arī uz substantīviem, sal. BĒRNA teiktās formas *ūgajām* un *ūgām* (= ogām) ap 1; 11, 29, *Dai ūtā pūgajam* (pārlabo pats tūlit) *pūgām* (= Dainis rotaļājas (ar) pogām) 2; 0, 9. Tādējādi BĒRNA valodas attīstība rāda ciešo sakaru adjektīvu un substantīvu galotņu starpā. Arī latviešu valodas vēsturē ir zināmas pārmaiņas, kad sākotnējās adjektīvu galotnes (piem., vnsk. datīvā) tika pārņemtas arī substantīvos.

Tas, ka, arī rūpīgi sekojot BĒRNA valodas maiņām, ne visus vārdus gadījumā reģistrēt visos locījumos, ir sakarā ar to, ka arī pieaugušo valodā visi locījumi netiek lietoti tikpat bieži. Gadās arī, ka, sevišķi sarunas valodā, dažu vārdu visbiežāk lieto tikai lokatīvā, tikai instrumentāli vai kādā citā locījumā. Tā, piem., no "tirgus" vārda daudzkārt atzīmēts "uz tirgu", no "klēpja" vārda — lokatīvs "klēpī".

Visumā retas ir ģenitīva formas (ja tās nestāv kopā ar kādu prepozīciju) un datīvs; tā kā daudzskaitli pie šādām prepozīcijām nestāv ģenitīvs, bet datīvs/instrumentālis, tad daudzskaitli ģenitīva formas reti gadās.

BĒRNA izrunas īpatnību dēļ vislielākā starpība starp BĒRNA un pieaugušo formām ir vienskaitļa nominatīvos, kur bieži vien sastopamas līdzskaņu kopas, kuras BĒRNS vēl neprot izrunāt.

Interesanti tomēr, ka dažā labā gadījumā, kur šis fonētiskās nepilnības dēļ nominatīvā rodas cita izskaņa nekā pieaugušo paraugvārdā, vārdu parasti loka saskaņā ar šo galotni un tādēļ atšķirīgi no pieaugušo valodas. Piemēri:

vnsk. nom. *bāda* (= banāns), vnsk. ak. *bādu* (= banānu) 1; 11, 9

vnsk. nom. *āsā* (= atslēga), vnsk. ak. *āsi* (= atslēgu)

vnsk. nom. *ķīse* (= ķīselis), vnsk. ak. *ķīsi* (= ķīseli) 1; 11, 23

vnsk. nom. *ī-j^ha* (= lineāls), vnsk. ak. *īju* (= lineālu)

vnsk. nom. *aive* (= laiva), vnsk. ak. *aivi* (= laivu)

vnsk. nom. *puđāja* (= pudele), vnsk. dat. *visū puđāja* (= virsū pudelei) u.c.

Šie piemēri skaidri liecina, ka BĒRNAM ir priekšstats par atsevišķo locījumu jēgu un sintaktisko vērtību, kā arī galotņu atbildumiem, jo tie ir viņa patstāvīgi darinājumi, bez paraugiem pieaugušo valodā.

Gadījumi, kur, piem., blakus vnsk. nom. galotnei -a atbilstošā akuzātīva galotne ir -i, atzīmēti pavisam reti:

pīpe (= pīpe; piere), vnsk. ak. *pīpu*;

mīja (= mēle), lok. *mājā* (= mēlē).

Dažkārt, kur vienskaitļa nominatīvu BĒRNS izrunā ar -u, tā pati forma tiek lietota arī vnsk. ak. nozīmē: *ķiku* (= krusttēvs), *kaku* (= karote; karoti); nedaudz vēlāk, kad vnsk. nom ir *kakute*, ak. tiek veidots ar ē-celmu galotni: *kakuti*.

Zināmā posmā ir raksturīgi tādi locījumi pāri kā vnsk. nom. *dāgu* (= deguns): vnsk. ak. *dāguju* (= degunu), vnsk. nom. *ābu* (= ābols): vnsk. ak. *ābuju* (= ābolu), vnsk. nom. *āzā* (= ezers): vnsk. ak. *āzāju* (= ezeru).

Adjektīvu deklinācija galvenos vilcienos saskan ar substantīvu locījumu galotnēm. Atšķirīgas formas izveidojušās vīriešu un sieviešu dzimtei:

aps (= labs), siev. *aba* (= laba),
māijs (= melns) — *māija* (= melna),
mas (= mazs) — *maza* (= maza),
saps (= slapjš) — *sa-pa* vai *sap-ja* (= slapja),
ās (= resns) — *ās^a* (= resna),
zajs (= zaļš) — *zaja* (= zaļa).

Arī tur, kur BĒRNA nepilnīgās fonētiskās formas dēļ vīr. dzimtes formā trūkst galotnes -s, atbilstošā siev. dzimtes forma no tās atšķiras, piem.,

bū (= brūns) — *būja* (= brūna),
auk (= auksts) — *auka* (= auksta),
zi (= zils) — *zija* (= zila),
ī (= liels) — *īja* (= liela).

Citi reģistrētie piemēri, kur gan no tā paša adjektīva nav gadījies atzīmēt atbilstošo vīr. un siev. dzimtes formu:

sic (= silts), *kas* (= karsts), *tī aps* (= tīrs, labs), *tum* un (mēneša otrajā pusē) *tums* (= tumšs), *gud* (= gudrs), *gais* (= gaišs), *sāc* (= salds);
saika (= skaista), *saka* (= sarkana), *vāca* (= veca), *gaja* (= gara), *pik* (= plika), *dzij* (= dziļa) (par vannu), *saka-ja fauta* (= sarkana spalva) (spalvaskāts) 1; 11, 21.

Nesaskaņa dzimtes formā starp atributīvo adjektīvu un piederīgo substantīvu pamanīta pavisam retos gadījumos: *tas dīg māija* (= tas

diegs melns), lai gan citā sakarā BĒRNS aktīvi lietojis arī vir. dzimtes formu *māijs* (= melns).

Substantīvos ddzsk. nominatīva galotnes -as, -es izveidojas pavēlu, tikai 24. mēneša pašās beigās. Arī adjektīvos -a stāv ddzsk. galotnes -as vietā, piem. *buja ac^īs* (= brūnas acis) (par kaķi bildē) 1; 11, 14. Vir. dzimtes ddzsk. nominatīvs ir vai nu ar gaidāmo galotni -i vai arī fonētiski vienkāršotā formā pavisam bez tās: *sapi* (= slapji) (par matiem), *tī* (= tīri), *zi fāki* (= zili svārki), *īsi* (= īsi), *gaji* (= gari) (par matiem).

24. mēnesī noteiktāk sāk veidoties arī atšķirība starp adjektīvu noteiktajām un nenoteiktajām formām:

iju, tād gaju kaku (= lielu, tādu garu karoti), *zaju kuvi* (= zaļu kuli), *tuk kūvi* (= tukšu krūzi), bet

zajō zimbu (= zaļo zīmuli), *mazō bumbiju* (= mazo bumbiņu) 2; 0, 0, *sitū jaujū* (= šito jauno) (par divānu) 1; 11, 26.

Līdzīgi: *mī aba mämmä* (= mīļa laba memme), bet

mijā mämmä (= mīļā memme) 1; 11, 19,

tās nau saika (= tās nav skaistas) (rādot uz puķēm), bet

tās jaujās bātās kupits (= tās jaunās baltās kurpītes);

ar nenoteikto galotni *mazas pūdzi* (= mazas podziņas), *būja ac^īs* (= brūnas acis); *zajam zimbu fāk* (= zaļam zīmulim vāks) (par zīmuļa uzgali) 1; 11, 22.

Vispilnīgāk locījumu galotnes redzamas norādāmā vietniekvārdā "tas", siev. "tā":

N. *tas*, siev. *tā* (reizēm, sevišķi neuzsvērtā stāvoklī, arī *ta*)

Ģ. *tā*, piem. *tā fāka* (= (uz) tā vāka)

D. *tam*

A. *tū*

L. *tā* (abās dzimtēs)

daudzskaitli:

N. *tī*, siev. *tās*

A. *tūs*, siev. *tās*.

Forma "nekas" atzīmēta nominatīva un ģenitīva formā:

nau kas! (= nav nekas!) (mierina sevi, ja sasities), *nau kā* (= nav nekā).

D e m i n u t ī v i 24. mēnesī parādās arvien lielākā skaitā, sevišķi mēneša otrā pusē. Vēl populārāki tie kļūst nākamajā mēnesī. Substantīvos tiek lietotas abas deminutīvās izskaņas -iņš, -iņa un -ītis, -īte saskaņā ar to šķirojumu, kāds tām ir pieaugušo valodā. Atkāpes vairākkārt atzīmētas formās *mītite* (= meitiņa) un *kētite* (= kleitiņa). Piemēri:

1) -iņš

vāci (= vāciņš) 1; 11, 12, sal. vnsk. ak. *fāku* (= vāku) 1; 11, 14, vnsk. ak. *kātiju* (= kātiņu) 1; 11, 21, vnsk. instr. *nadzi* (= (ar) nadziņu) 1; 11, 14, sal. *nagu* (= (ar) nagu), vnsk. ak. *gaudiju* (= graudiņu) 2; 0, 1, vnsk. lok. *pūdijā* (= podiņā) 1; 11, 21, *sēkija* (= sēkliņa), ak. *sēkiju* (= sēkliņu) 1; 11, 22, *kūci* (= kūciņu) 1; 11, 8, sal. vnsk. ak. *kūku* (= kūku), *gābiju* (= grāmatiņu) 2; 0, 1, sal. *gābu* (= grāmatu), vnsk. nom. *gūtija* (= gotiņa) (par teļu) 1; 11, 26, *kantija* un *kandija* (= kanniņa) 1; 11, 23, vnsk. ak. *bumbiju* (= bumbiņu) 2; 0, 0, sal. vnsk. ak. *bumbu* (= bumbu); *mazas pūdzi* (= mazas podziņas), sal. *pūga* (= pogas).

2) -ītis

kaķic (= kaķītis) 1; 11, 14, *puisic* (= puisītis) 1; 11, 19, vnsk. dat. *puisitim* (= puisītim) 2; 0, 1, *Jājic* (= Jānītis) 1; 11, 23, *ācitīs* (= lācītis) 1; 11, 24, *Kājic* (= Kārlītis) 2; 0, 1, *Kājiti* (= Kārlīti) 2; 0, 0, *punciti* (= puncīti) 1; 11, 27, *Daididi* (= Dainītim) 1; 11, 17, *Dai-nitim* 1; 11, 5, *cājisi* (= cāliši) 1; 11, 26, *kāsisi* (= kāsiši) 1; 11, 27, *bitite* (= bitīte) 1; 11, 19, *ķimpite* (= ķemmīte) 1; 11, 17, *pīvite* (= prievīte) 1; 11, 17, *puķiti* (= puķīti) 1; 11, 15, *ūzite* (= rozīte) 1; 11, 24 (par piemenīti), vnsk. ak. *sīpiti* (= svīlpīti) 1; 11, 24, *vaidite* (= vardīte) 1; 11, 21, vnsk. ak. *kaibiti* (= kņablīti) (par veļas spīlīti), *kakutite* (= karotīte) 2; 0, 2, *mītite* (= meitiņa), *kētite* (= kleitiņa) 1; 11, 19.

Daudzskaitli atzīmētas šādas formas:

nom. *kāpīte* (= kāpnītes) (kāda maza rotālietiņa) 1; 11, 19, ak. *kāpīt-s* (= kāpnītes) 1; 11, 23, ak. *kupīts* (= kurpītes) 1; 11, 21, dat./instr. *kupītēm* (= (uz) kurpītēm) 2; 0, 1.

-ītis pieaugušo izrunā ir ar garu -ī-, bet galotne -tis ļoti bieži, sevišķi ātrā runā, tiek izrunāta kā -c.

BĒRNA paša īpatnējs jaundarinājums ir saliktais deminutīvais piedēklis *-itite* un *-ititis*, kādu nelieto pieaugušie. Šīs formas parādās vispirms 24. mēneša beigās, uzrunā *māmm*, *mījā māmmītite!* (= memm, miļā memmīte!) 1; 11, 26, bet ap 2; 0, 11 šādas formas BĒRNA valodā dzirdamas vai ik stundas: *māmmītite* (= memmīte), *bititite* (= bitīte), *kātītite* (= kartīte), ak. *tūnītiti* (= tornīti), *ābujītiti* (= ābolīti), *Dainītītīm* (= Dainītim) u.c. līdzīgas.

No adjektīvu deminutīviem šai laikā reģistrēta tikai 1 forma: *Dai vē mazī* (= Dainis vēl maziņš) 1; 11, 7, sal. pamatformu *mass* siev. *maza*. Arī pieaugušo valodā šis adjektīvs parādās pamazināmā formā.

K o n j u g ā c i j a 2. gada beigās ir vēl daudz nepilnīgāka nekā deklinācija. 24. mēnesī ir gan puslīdz izveidojusies formālā starpība starp tagadni un nākotni un sāk veidoties arī pretstats starp tagadni un pagātņi, bet tomēr verbu, kas lietoti pagātnes formā, nav vēl sevišķi daudz. Daži piemēri:

sāv (= stāv) 1; 11, 3, *sāve-ja* (= stāvēja) 1; 11, 21,
kīt (= krīt) 1; 11, 22, *kit* (= krita) 1; 11, 24, *nuki-ta* (= nokrita)
1; 11, 24,
dabu un *dabū* (= dabū), *dabu-ja* (= dabūja) 1; 11, 12,
vaiga (= vajag), *nevaidzē* (= nevajadzēja) 1; 11, 26.

Citi verbi, ko gadījies atzīmēt pagātnes formā:

cucē (= čučēja) 1; 11, 7, *cucē* 1; 11, 23 un *cuce-ja* 1; 11, 18,
ādzā (= redzēja) 1; 11, 7, *edze* (= redzēja) 1; 11, 10, *ādzāja* (= redzēja)
2; 0, 1,
pai-i un *pa-ik* vai *pā-ik* (= palika) (kļuva),
nem (= ņēma) 1; 11, 12, *ik* (= lika), *nū-ik* (= nolika) 1; 11, 23,
1; 11, 24,
nupik (= nopirka) 2; 0, 1, *nūdžējā* (= nodzērs) 1; 11, 20,
dancuja (= dancoja) 1; 11, 14,
saudi 1; 11, 19 un *saudija* 1; 11, 27 (= šķaudija),
bi un *bij* (= bija), *bijām* (= bijām) 2; 0, 1.

Par pagātnes notikumiem BĒRNS runā samērā reti. Parasti tie arī norisinājušies tikai nesenā pagātnē. Ja runa ir par drusku tālāku pagātņi, tad visbiežāk iztieks ar "bij". Atmiņa pati par sevi sniedz diezgan tālu, vismaz pāris mēnešus; ja rodas kāda pieskares asociācija, atceras, piem., cilvēkus un darbības, ar kurām bija iepazinies vasaras mājā jūlijā. Kad TĒTIS sola viņu pavizināt atkal kādu dienu ar divriteni, BĒRNS tūlīt atceras līdzīgus braucienus ciemā pie vasaras draugiem. Ja kādā attēlā ierauga vilcienu pie stacijas, stāsta — pilnīgi nemudināts — ka tādā stacijā redzējis toreiz arī Jānīti, un Nelliju, un krusttēvu, ka tie kāpuši vilcienā iekšā utt.

No laiku formām 24. mēnesī visbiežākā ir tagadne, un biežuma ziņā tai ļoti tuvu stāv *nākotnes* formas. Atkal runa ir par drīz gaidāmiem notikumiem. Tāpat nākotne nereti lietota arī uzmudinājuma nozīmē. Izveidojusies formāls pretstats starp tagadni un nākotni, un,

ja arī visos verbos pat ne galotnē BĒRNA lietotās nākotnes formas nesaskan ar tām, ko lieto vecāki, tad tas ir nepilnīgās izrunas dēļ. Daži piemēri:

dzej 1; 11, 11 un *dzāj* 1; 11, 19 (= dzer), bet *dzās* 1; 11, 6 un *dzes* 1; 11, 10 (= dzers),
dūd 1; 11, 5 (= dod), *dus* 1; 11, 7 un *dūs* 1; 11, 12 (= dos),
vād 1; 11, 9 (= ved), *vedīs* 1; 11, 18, 1; 11, 19 (= vedīs),
sāv 1; 11, 3 (= stāv), *sāvās* 1; 11, 26 (= stāvēs).

Citas atzīmētās nākotnes formas:

nems, *nāms* vai *ņems* (= ņems), *ģīb-s* vai *ģi^bps* (= ģērbs),
cās (= cels), *ēdis* 1; 11, 15 vai *ēdi* (= ēdis) 1; 11, 13,
nīdi (= neēdis) 1; 11, 8, *aus* (= aus) 1; 11, 10,
kāps (= kāps) 1; 11, 10, *gāzi* (= gāzis), *nesi* (= nesis),
nedajī (= nedaris), *īs* (= ies), *nīs* (= neies),
pūgās cīt (= pogās ciet), *nikūdi nū* (= nekodis nost) 1; 11, 12,
kūdis (ar -i-) 1; 11, 21, *taisīs* (= taisīs) 1; 11, 20, 1; 11, 23,
sādās (= sēdēs) 1; 11, 13, *mazās* (= mazgās) 1; 11, 18,
nūmazās (= nomazgās) 1; 11, 23, *mizūs* (= mizos) 1; 11, 14,
satīs (= skatīsies) 1; 11, 14, 1; 11, 16,
gudī-s (= gludinās (ar gludekli)) 1; 11, 14,
bāzīs (= bāzīs) 1; 11, 15, *tuvās* (= turēs) 1; 11, 17,
guvās (= gulēs) 1; 11, 17, *kāps* (= kāps) 1; 11, 17,
tecē (= tecēs) 1; 11, 17, *mātīs* (= metīs) 1; 11, 18,
nūgīzīs (= nogriezīs) 1; 11, 19, *zīmās* (= zīmēs) 1; 11, 19,
sītīs (= sītīs (mušas)) 1; 11, 21, *minēs* (= minēs) 1; 11, 26,
paus (= pļaus) 1; 11, 28, *is-kusīs* (= izkusīs (cukurs)) 1; 11, 29,
sūs (= šūs) 1; 11, 26, *nesūkās* (= nesukās) 1; 11, 26,
aidīs (= laidīsies (zemē)).

Īpatnēja forma ar negaidītu -z- (gaidāmā -d- vietā) ir *kūzīs* (= kodīs) 1; 11, 15, kas – acīmredzot – darināta, izejot no biežāk lietojamās tagadnes formas *kūz* (= kož).

Zimīgi, ka tieši nākotnes formās veidojas arī pirmās atšķirīgās personu galotnes, kuru vēl nav ne tagadnē, ne arī pagātnē (atskaitot vienreiz

ievēroto 1. personas daudzskaitļa formu *bijām*).

Daži piemēri:

ās paidzās (= es palīdzēju) 1; 11, 19, *ās te sādāsu!* (= es te sēdēju) 1; 11, 24, *es nifidīs* (= es nesviedīšu) 1; 11, 2;
mās īsim (= mēs iesim) 1; 11, 19, *tu nebokim!* (= tur nebrauksim!) 1; 11, 21, *tā taisim!* (= te taisīsim!) 1; 11, 21, *ausim!* (= ausim) 1; 11, 21, *satisim!* (= skatīsim(ies)!) 1; 11, 26, *āb divi sādāsīm!* (= abi divi sēdēsīm!) 1; 11, 29.

Tas, ka nākotnes 3. personas formās reizēm gala -s ir, reizēm nav, ir BĒRŅA izrunas īpatnība. Galotnes līdzskaņa trūkst mēneša pirmajā pusē, kamēr pēdējās nedēļās tas tiek izrunāts arvien konsekvētāk. Gala zilbē -ēs tiecas pārvērsties -ās (ar platu patskani). Aktīvi lietoto nākotnes formu starpā ir arī dažas tādas, kam pieaugušo valodā atbilst kāds refleksivs verbs; BĒRŅA izrunā tās tomēr vēl neatšķiras no aktīvo verbu galotnēm, piem., *aidīs* (= laidīsies (zemē no gultas)) 1; 11, 25, ar to pašu izskaņu kā, piem., *kūdis* (= kodīs) 1; 11, 21.

Kā jau minēts, ļoti bieži nākotnes forma lietota lūgumos, uzmu-
dinājuma nozīmē. Tā "memme nogriezīs", "memme cels Daini
augšā", "memme turēs puncīti" īsti nozīmē to pašu ko "memme,
nogriez lūdzu!", "memme, uzcel Daini augšā!", "memme, paturi jeb
pieturi man puncīti!" utt. Ar to pa daļai izskaidrojams nākotnes
formu samērā biežais lietojums.

Viss pārējais aktīvo verbu skaits ir *tagadnes* formā, bet – pretēji
nākotnei – te nav vēl izveidojusies atšķirība personu galotnēs.

Visi reģistrētie verbi atspoguļo paraugvalodas 3. personas formu:

ķimpē (= ķemmē), *sēz* vai *sāz* (= sēž), *āpu* (= rāpo),
gāz (= gāž), *tuj* (= tur), *fīza* (= spiež), *gīb* (= grib),
vingū (= vingro), *pād* (= peld), *mūk* (= mūk),
asa (= raksta), *īpi* (= ripina), *ūtā* (= rotaļājas),
vaiga un *vaig* (= vajag), *jāc* (= lec), *puji* (= purina),
asa (= lasa), *giz* (= griež), *va* (= var) 1; 11, 17,

nāvā (= nevar), *sauka* (= slauka), *ādā* un *ādā* vai *ād* (= ēd),
ne-ād (= neēd), *maisi* (= maisa) (sākotnējā imperatīva forma varbūt
 pārnesta indikatīvā; MEMME ir šad tad uzmudinājusi BĒRNU, kad
 viņš rotaļājas ar karoti, "pamaisi!"),
cuc (= čuč), *nimāk* (= nemāk), *guj* (= guļ), *vāk* (= velk),
dabu (= dabū), *taisa* (= taisa), *idu* (= lido),
ņikīt (= nekrīt), *ik* (= liek), *atās* (= atnes),
jāj (= jāj), *sāp* (= sāp), *pau* un *pauj* (= pļauj),
kut (= kut), *māk* (= māk), *jākā* (= lēkā), *nijauj* (= nerauj (žagas))
 1; 11, 17, *boc* (= brauc), *pāi* (= palīdz),
nās (= nes), *aug* (= aug), *pūs* (= pūš) (par vēju un tauri),
ada (= ada), *nāk* (= nāk), *ņivaig* (= nevajag),
kāji (= klāj (segu)), *sūc* (= sūc) (par biti), *sūc* (= rūc),
suj (= šuj), *nigudija* (= negludina), *niguj* (= neguļ),
sukā (= sukā (ar suku)), *māt* (= met), *daja* (= dara),
kīt (= krīt), *sit* (= sit), *dzēs* (= dzēš),
negasō (= negaršo), *kās^u* un *kāsū* (= krāso).

Ir arī refleksīvas formas, kas galotnē vai nu sakrīt ar tās pašas saknes
 aktīvo formu, piem., *gīza* (= griežas) un *gīz* (= griež, griežas), vai arī
 nepilnīgās fonētikas dēļ vāji atspoguļo pieaugušo valodā parasto
 refleksīvo galotni, piem., *satā* (= skatās), *badā* (= badās), *mazā* (=
 mazgājas) 1; 11, 20.

Tā kā BĒRNS nereti arī ar tagadnes formu izsaka vēlējumu, lai,
 piem., MEMME vai TĒTIS kaut ko dara vai viņam kaut ko padod,
 tad nereti grūti pateikt, vai kāda forma, kas arī pieaugušo valodā
 sakrīt abos modos, domāta kā imperatīvs vai indikatīvs. Droši pateikt
 to iespējams gadījumos, kur atšķirīgs ir beigu līdzskanis.

Tā: *nāk* (= nāk), bet *nāc supu!* (= nāc šurpu!) 1; 11, 22, *nināc!* (=
 nenāc!) 1; 11, 14, *īt* (= iet), bet *nā-āj!* (= neej!) 1; 11, 8, *nefīd!* (=
 nesvied!) 1; 11, 20, *nā-ād* (= neād) 1; 11, 17, bet *nīd!* (= neēd!)
 1; 11, 20, *taisa* (= taisa), bet *nūtaisⁱ!* (= notaisi, īsti: uztaisi!) 2; 0, 1,
sauka (= slauka), bet *nūsauki!* (= noslauki!) 1; 11, 20, 1; 11, 28,
satā (= skatās) 1; 11, 4, bet *satī!* (= skaties!) 1; 11, 22.

Imperatīvi liekas arī *īdūd!* (= iedod!) 1; 11, 6 un vairākkārtējais
pai! (= palīdz!) 1; 11, 8.

Dažas reizes atzīmētā forma *mämmä audi* (= memme raudās) (ja BĒRNS viņai sitīs), varētu būt sākotnējs imperatīvs "(ne)raudi!", kas BĒRNA uztverē pārņests arī uz indikatīvu. Te iederas arī augstāk minētais *maisi* (= maisa), kas arī laikam no "maisi!".

Imperatīva formas var iegūt indikatīva funkciju vai vismaz ietekmēt indikatīva formu arī latviešu izloksnēs, piem., Latgalē *licit* (= liekat), sākumā īsti imperatīva forma "lieciet!".

24. mēnesī BĒRNS arvien plašāk sāk lietot arī *infinitivus*. Mēneša pirmajās nedēļās vēl trūkst infinitīvam raksturīgās izskaņas -t, un visā šai laikā BĒRNS savā izrunā arī vienkāršo infinitīva izskaņas ar līdzskaņu grupām. Atzīmētie piemēri:

dūt (= dot) 1; 11, 13, *nāt* (= nākt) 1; 11, 14 un *nāk* (= nākt) 1; 11, 21, *bok* (= braukt) 1; 11, 14, *ti-t* (= tikt) 1; 11, 19, *īt* (= iet) 1; 11, 22, *kūt* (= kost) 1; 11, 20, *dzet* (= dzert) 1; 11, 21 un *dzāt* 1; 11, 29, *pās* (= plēst) 1; 11, 26, *apģibti* (= apģērbties) 1; 11, 12, *sako* (= sakost) 1; 11, 11, *saiga* (= staigāt) 1; 11, 9 un *saiga-t* (= staigāt) 1; 11, 10, arī *saigāt* (= staigāt) 2; 0, 1, *sūpāt* (= šūpoties) 1; 11, 20, *sukāt* (= sukāt (ar suku)) 1; 11, 20, *sūkāt* (= sūkāt (piem., cukuru)) 1; 11, 23, *cujāt* (= čurāt) 1; 11, 29, *kaka* (= kakāt) 1; 11, 6, *guve* (= gulēt) 1; 11, 3 un *guvēt* (= gulēt) 1; 11, 8, *guvāt* (= gulēt) 1; 11, 22, *sādē* (= sēdēt) un *sādā* (= sēdēt) 1; 11, 7 un *sēdē* (= sēdēt) 1; 11, 8, *tupāt* (= tupēt) 1; 11, 11, *ādzāt* (= redzēt) 1; 11, 27, *cucāt* (= čučēt) 1; 11, 25 un *cucāt* (= čučēt) 1; 11, 12, *dancut* un *danca* (= dancot) 1; 11, 7, *dancūt* (= dancot) 1; 11, 19, *asit* (= rakstīt) 1; 11, 2, *satit* (= skatīties) 1; 11, 19.

D i v d a b j i ir vēl reti; ievērotas tikai pagātnes pasīvo divdabju formas. Biežāk dzirdētās ir: *paid* (= paēdusi), *pai* (= paēdis), *mizūc*, dzsk. *mizūti* (= mizots), kā arī jau agrāk aktīvie divdabji "noguris" (*ugu*), "atpūties" un daži citi, kas pēc nozīmes un lietojuma stāv ļoti tuvu adjektīviem. Retumis atzīmētas vēl šādas formas: *absādā* (= apsēdies) (par puisīti bildē, kas apsēdies kokā) 1; 11, 12, *nutecejs*

(= notecējis) (skatās uz ūdens pelķīti virtuvē) 1; 11, 15, *atnesis* 1; 11, 25 (liekas, atkārtotā frāze; iepriekšējā dienā, cilājot puķes, MEMME teikusi, ka tās puķes krusttēvs atnesis, un līdzīgā situācijā šo divdabi min BĒRNS nākamajā dienā), *i-kuss* (= izkūsis) (BĒRNS izbrīnījies par to, ka MEMME ieber cukuru viņa krūzītē, bet tur tomēr nevar, maisot, sameklēt; vēlāk pats līdzīgā situācijā min kādreizējo MEMMES paskaidrojumu, ka cukurs "izkūsis") 1; 11, 29.

Nākamā divdabju grupa, kas kļūst aktīva tikai mēnešu mijā, ir tagadnes pasīvais divdabis: *gīzams* (= griežams), kas BĒRNA valodā pamazām tiecas pāriet substantīvu kategorijā, pa daļai kā loģisks secinājums no pieaugušo paskaidrojuma veida, piem., par rakstāmmašīnas ruļļa kloķi: "jā, tas ir griežams" (= to var griezt); šai laikā BĒRNS sāk biežāk pieminēt arī *gīzam sūpā* (= griežamās šūpoles) (pilsētas parkā ir divējāda veida šūpoles: parastās un ap stabu apkārt griežamās).

Vienīgais pagātnes divdabis, kas atzīmēts BĒRNA runā šai mēnesī, ir no "būt": *bījs* un *bīs* (= bijis) 1; 11, 17 un – vecāku valodā maz lietotā forma – *nebījs* (ar nozīmi "nav bijis") 1; 11, 20. Sevišķi TĒTIS, kopā ar BĒRNU fotogrāfijās skatoties dažādus Latvijas skatus, bieži nosaka, ka "tur arī tēte ir bijis"; vēlāk šo frāzi līdzīgās situācijās atkārtoti BĒRNS, visbiežāk par pilsētu skatiem.

Tādējādi no ļoti parastajiem verbiem 2. gada beigās BĒRNA aktivajā valodā ir sastopamas jau 4 - 5 formāli atšķirīgas laiku un personu formas. Sevišķi biežas tādas ir no "būt": *i* (= ir), *bū* un *bus* vai *būs* (= būs), *bi* un *bij* (= bija), *bijām* (= bijām); divdabis *bījs* un *bīs* (= bijis); noliegtā forma: *nau* (= nav), nākotnē un pagātnē ar *ne-*, divdabis *nebījs* (= nebijis; nav bijis);

īt (= iet) (tag. un inf.), *nā-āj!* (= neej!), *īs* (= ies);

dūt (= dot), *dūd* (= dod), *idūd!* (= iedod!), *dūs* un *dus* (= dos).

Personu galotnes, kā redzējam, vēl tikai veidojas. Bez dominējošās 3. personas formas šad tad minētas nākotnē arī ddzsk. un (vēl retāk) vnsk. 1. personas forma. 2. personas forma sastopama tikai retajos imperatīvos, pagaidām tikai vienskaitli.

Vienskaitļa 1. personas formu retums ir tiešā sakarā ar to, ka BĒRNS par sevi runā 3. personā, piem., "mazs kunkulis", un tikai pavisam reti lieto "es". Arī vecāku sarunās ar BĒRNU pārsvarā ir šis uzrunas veids.

Valodas attīstība konjugācijas izveidē 24. mēnesī redzama arī tai ziņā, ka lielākā skaitā parādās *salikto verbu* formas. Bez negācijas *ne-* (kas tagad kļuvusi gluži parasta) biežākais priedēklis ir *no-*: nodzerties, nogriest, nokrist, nolikt, notecēt, noslaucīt, nomazgāt, nopirkt, nošūt, notaisīt.

Šis *no-* izplatās pat pāri tam apjomam, kādā to lieto apkārtnes valodā: "notaisi torni!" (no klucīšiem) (= uztaisi torni!) un "māmmā nošuj grīdas segu" (= MEMME salāpa, sašuj kopā grīdsegu).

Nākamajā mēnesī šādu neparastu, BĒRNA valodā patstāvīgi veidotu prefīgētu verbu rodas vēl vairāk, dažkārt radot pat pārpratumus, ja vecāku valodā *no-* salikums ar verbu nozīmē virzienu uz zemi, lejā, nevis tikai pabeigto darbību, kā to vispārinājis BĒRNS. Šai laikā BĒRNA aktīvajā valodā citu verbālo priedēkļu tikpat kā nav.

Dai nukāp gūtā (= Dainis iekāpa gultā) 2; 0, 10,

Dai nūdžāj tuku (= Dainis izdzer tukšu (krūzi)) 2; 0, 10,

Dai nūmaisa (= Dainis samaisa, izmaisa (ar karoti buljonu krūzē)) 2; 0, 14, un līdzīgi.

Citi priedēkļi saliktos verbos 24. mēnesī ir vēl reti:

ap-: apģērbties, apskatīties, apsēsties; no tiem nedaudz biežāka ir tikai forma "apskatīties" (ar piedomājamu objektu "bildes"), turpretim "apģērbties" un "apsēsties" šai mēnesī pieminēti tikai pāris reizes.

Vēl retāki ir salikti verbi ar citu kādu priedēkli:

atnesis (vienreiz šai divdabja formā), iedot (imperatīvā "iedod!"), izkust (ievērots tikai pāris reizes), sakost (arī tikai vienu vai divas reizes, infinitīvā).

Saskaņā ar pieaugušo runu BĒRNS šķiro, piem., "nolikt" un "likt zemē".

Ikdienas apstākļos apkārtnes valodā bieži lietoti vārdi, kuru nozīmi BĒRNS saprot, bet 2. gada beigās pats vēl nelieto:

garderobe (reiz nedroši pamēģina teikt TĒTA lietoto apzīmējumu "drānu klēts"), sauss (pretstats "slapjš" turpretim ir biežs), krūsturis (tai vietā apraksta "to memme liek ap krūtīm"), vira, labdien!, labrīt!, ļoti reti saka arī "paldies!", aizstājot to ar žestu (krata gaisā paceltu roku no augšas uz zemi, pagriezies pret attiecīgo personu), cept, zvans, zvanīt, sasiet (ciet, piem., kurpju saites), izžaut veļu, žūt, smirdēt (gan atkārtojis šo vārdu reiz tūlīt pēc tam, kad to minējusi MEMME), smaržot, paostīt, uz sāniem, bļaut, kliegt (pasīvi saprot jau kopš vesela gada), pavicini!, pamāj ar roku (abus šos verbus BĒRNS saprata un uz tiem reaģēja jau 1. gada beigās!); ļoti rets ir "siksnaš" vārds (kura nozīmi saprata jau 1; 1), paspert bumbu (šo frāzi sapratis jau 1; 3), aizvērt, vērt ciet (durvis), dēls, aploksne (aktīvo vārdu skaitā pārņem tikai 25. mēnesī), iededzināt (aktīvs kļūst tikai 25. mēnesī).

I z r u n ā starpība starp BĒRNA un pieaugušo valodu ir viskrasākā. No lielā aktīvo vārdu skaita tikai viena, pie tam ne tik sevišķi liela, daļa saskan ar paraugformām vecāku valodā. Še alfabēta secībā minētas tās formas, kur atšķirības ir niecīgas, vai arī tikpat kā nav:

abām, abās, ac (= acs), *adata*, vnsk. ak. *adatu*, tag. 3. pers. *ada, asaka, ass*, siev. *asa*, ak. *asu, atā!*, *āzis, basām kājām, būda*, ak. *būdu, bunga, bumba, bij* (= bija), *cimdi*, ak. *citu, cūka, daudz, dāg, dāsa*, ak. *dāsu, divām, div(i), dop dop!*, *es* un *ās*, dat. *man, ēdis, gaidīs, ipu* (= (uz) ipu, t.i. uz istabu), *ipā* (= ipā) (= istabā), *jā, jaka*, ak. *jaku, jā, kāja*, ddzsk. dat. *kājām*, vnsk. ak. *kāju, kaka*, ak. *kaku, kaķis, kaķic* (= kaķītis), *kanna*, ak. *kannu, kāps, kauss*, ak. *kausu, kuģis*, ddzsk. *kuģi, kūka*, ak. *kūku, kungi, kūc* (= kūts), *māmmā, māc, māja*, ak. *māju*, ak. *maku*, ak. *mantu, mati, mass* (= mazs), siev. *maza*, tag. 3. pers. *māt*, nāk. 3. pers. *metis, mū!* (govs māviens), tag. 3. pers. *mūk, mute*, ak. *muti, naba, nagi, nāk, nāc!*, *nau* (= nav), *nazi, nē, nās, ninna*, ak. *ninnu, pac* (= pats), *pipe, puika, puisic* (= puisītis), dat. *puisitim, puķe, pumpa, puse, puta, sava, sāga*, ak. *sāgu, sit, sitis, sukāt*, tag. 3. pers. *sukā*, nāk. 3. pers. *sukās, suka* (= suka), *sūkāt, sūc* (medu), *tā, tak!* (zv. tack!), *tāc* (= tāds), siev. *tāda, tas*, siev. *tā*, ddzsk. *tās, tauki*,

taus (= tavs), *te*, *tātā*, *tinte*, *tūba*, ak. *tūbu*, *tupāt*, *tū tū!* (taures skaņas), *uku* (= "uku") (= šokolāde), *vate*, *vāze*, *vā*, siev. *vāca*, tag. 3. pers. *vād*, nāk. 3. pers. *vedis*, *vidū*, *vis^ī*, *zaķis*, *zeme*, *zemene*, nāk. 3. pers. *zīmās*.

Ar paraugformām pa daļai saskan (galvenās atšķirības ir intonācijā vai arī līdzskaņu kopu vienkāršojumā):

ab divi un *āb divi* (= abi divi), *acis* (= acis), *āda* (= āda), *aij zūz* (= aiju žūžu), *aita*, ak. *aitu* (= aita), *āti!* (= ātri), *aug* (= aug), *auka* (= aukla), ak. *ausi* (= ausi), ddzsk. dat. *ausim* (= ausīm), *atō* (= auto), nāk. 3. pers. *bāzīs* (= bāzīs), *bās* (= bērs), *bitite* (= bitīte), *bize* (= bize), *būze* (= blūze), *bai bai!* (izbrīnas sauciens), ak. *bucu* (= buču), *buka* (= burka), *bus* (= būs), *i* (= ir), *cāpuje* (= cepure), *dabu-ja* (= dabūja), *dancūt* (= dancot), *dā^zs* (= dārzs), ak./instr. *dāzu*, lok. *dāzā* (= dāzā), *dums* (= dumjš), *dusa* (= duša), *dzās* (= dzēš), *dzīv* (= dzīvo), *ās* un *es* (pēdējā forma reti) (= es), ak. *gaudu* (= graudu), *gib* (= grib), *gūti* (= grūti), *gūtā* (= gultā), nāk. 3. pers. *ģē^b-s* (= ģērbs), *nā-āj!* (= neej!), *Jājic* (= Jānītis), *kāps* (= kāps), *kāba* (= kārba), *kāsisi* (= kāsiši), *kupe* (= kurpe), *jakāc* (= lakats), *ampa* (= lampa), *jaukā* (= laukā), *īdzi* (= līdzī), *maisā* (= maisā), *maka* (= marka), *mās* (= mēs), *miza* (= miza), *muca* (= muca), *musa* (= muša), *nūmazās* (= nomazgās), *paca* (= pača (bērnū val.), dibens), *pākūka* (= pankūka), *picu pau-ā* (= piču paunā, kukuragos), *pīje* (= pīle), *pic* (= pirts), *pāci* (= pleci), *pīc* (= plīts), *pauj* (= pļauj), *pusu* (= pušu), *pūs* (= pūš), *puta* (= putra), *saita* (= saite), *sāp* (= sāp), *sādāsīm* (= sēdēsīm), *sāta* (= sēta), *sauka* (= slauka), *suņ* (= suņa), *sitas* (= šitas), *taisa* (= taisa), ak. *tēju* (= tēju), *tis!* (= tiš!), ak. *vaigu* (= vaigu), *vaiga* (= uz vaiga), *vais* (= vairs), *vaiga* (= vajag(a)), *vaka* (= vakar), *vāc* (= vārds), ak. *vādu*, *vaza* (= važa), *vingū* (= vingro), *zābaki* (= zābaki), *zūbi* (= zobi), *zaga* (= žaga(s)), *zaga* (= žagars).

Pārskatot augšējo sarakstu, redzam, ka vārdi, kas BĒRNA izrunā stāv vistuvāk pieaugušo valodas paraugformām, var būt dažāda garuma (vien-, div- un trīs zilbju vārdi), bet to sastāvā ir zilbes bez līdzskaņu sastrēgumiem (atskaitot -nt-, -nd-, -mb-, -mp-) un bez l, r, ļ, ņ, š, ž, č, dž.

Neatkarīgi no paraugvārda intonācijas, BĒRNA izrunā šais vārdos pār-svarā ir stieptā intonācija, lai gan netrūkst piemēru arī nestieptajai.

Tieši līdzskaņu grupas šai laikā sagādā lielākās grūtības. Vārda sākumā viņa izrunā var stāvēt tikai viens pats līdzskanis. Visas līdzskaņu grupas tiek vienkāršotas, pie tam novērojama stingra rēgula, ar ļoti retiem izņēmumiem:

sm-, sp- un *sv-* vietā BĒRNS runā *f-*:

a) *fīga* (= smilga) 1; 11, 19, *fīta* un *vīta* (= smiltis) 1; 11, 20, *fīc* (= smilts) 1; 11, 21, *fīd* (tūlīt atkārtojot iepriekš dzirdēto "smird") 1; 11, 21

b) ak. *faidi* 1; 11, 16 un *faiti* 2; 0, 1 (= spaini), *fauta* un *faua* (= spalva), *fīd* (= spīd) 1; 11, 20, *fīza* (= spiež) 1; 11, 3, *fūdze* 1; 11, 21 un *pūdze* 1; 11, 6 (= spuldze), lok. *fūgi* 1; 11, 28, ak. *fūguji* 1; 11, 15 (= spoguļi), *fūde* 1; 11, 1 un *fūje* 1; 11, 22 (= spole),

bet: *si-pi* 1; 11, 20 (= spilvens)

c) *fāki* (= svārki) 1; 11, 6, ak. *fīci* (= sveci) 1; 11, 7, *fīki!* (= sveiki!) 1; 11, 12, *fīc* (= sviests), bet ak. *vītu* (= sviestu) 1; 11, 11 un 1; 11, 17, *nīfidis* (= nesviedis) 2; 0, 1,

bet: ak. *sīpiti* (= svilpīti) 1; 11, 24, 2; 0, 1.

Kā redzams no atzīmētajām paraugformām, *f-* vietā retumis dzirdēts arī atbilstošais balsīgais *v-*, piem., "sviesta" vārdā; "smilts" nozīmē lietota forma ar *v-* var būt arī analogisks pārnesums no "sviesta" formas, kas BĒRNA izrunā skan līdzīgi.

Pārējās līdzskaņu grupās, kur 1. elements ir *s-*, nerodas *f-*, bet tās tiek vienkāršotas, atmetot vai nu pirmo vai otro līdzskani:

sk-: *saika* (= skaista) 1; 11, 1, 1; 11, 24, lok. *sapī* (= skapī) 1; 11, 8, *satā* (= skatās) 1; 11, 4, *satit* (= skatīt(ies)) 1; 11, 19, *sūve*

(= skrūve) 1; 11, 11, *suka* (= skudra) 1; 11, 14, *suĵ* (= skuĵ)
1; 11, 16,

bet: *kā^bps* (= skābs) 1; 11, 14;

st-: *sa-cija* (= stacija) 1; 11, 19, *sāv* (= stāv) 1; 11, 3, *sumpa* (= stumpa,
rīks noleju tīrīšanai) 1; 11, 19,

bet: *tums* (= stums, nāk. no stumt) 1; 11, 20 un (sevišķi mēne-
ša sākumā) *sums*.

sl- un *sn-* dod *s-*, piem., *saps* (= slapjš) 1; 11, 7, *sauka* (= slauka)
1; 11, 8, *sauķs* (= slauķis) 1; 11, 7, *side* (= sliede), *sūta* (=
slota) 1; 11, 12,

sīpi (= snīpi) 25. mēnesī.

Zīmīgi, ka tas *s*, ko runā šādas grupas vietā, mēdz būt līdzīgs palatalizētam *s*, arī vēlāro patskaņu priekšā. Citiem vārdiem, mēles pacēlums tur ir augstāks, apmēram tāds, kādu prasītu nākamā līdzskaņa (piem., *l*, *n*, *t*) izruna, kaut arī tas paliek neizrunāts.

Arī slēdzeņu savienojumos ar sekojošu plūdeni vai nāseni pēdējais zūd, reizēm atstājot pēdas iepriekšējā elementa vieglā palatalizējumā:

gūdis (= gludinās) 1; 11, 14, *gab* (= grab) 1; 11, 14, *gīz* (= griež)
1; 11, 7, *kāt* (= klāt) 1; 11, 11, *kaibe* (= knaible) 1; 11, 8, ak. *kāju*
1; 11, 17 vai *kānu* (ap 1; 11, 10) (= (ūdens) krānu).

Vārda vidū BĒRNA valodas formās līdzskaņu savienojumi kļuvuši daudz biežāki. 2. gada beigās BĒRNS jau izrunā:

n resp. *m + k, g, t, d, p, b, c, dz*

un 24. mēneša otrajā pusē tiem noteiktāk pievienojas arī vēl

p resp. *b + s, (t), (v), (j)*.

Piemēri:

-nk- (līdzīgi pieaugušo paraugvalodai, arī BĒRNA izrunā *k* vai *g* priekšā dzirdams aukslējeņu nāsenis):

kunku (= kunkulis), *kanku* (= (ar) kalnu),

-ng- : *vingu* (= vingro), *bunga* (= bungas), *kungi* (= kungi),

-nt- : *manta* (= manta), *Gunti* (= Guntiņa), ak. *antiju* (antenu), *jente* (= lente), *panta* (= panna), *kanta* (= kanna) 1; 11, 11, *tinte* (= tinte);

kā rāda "pannas" un "kannas" vārds, BĒRNA valodā ir tendence šo līdzskaņu grupu vēl paplašināt, runājot *-nt-* arī tādos vārdos, ko pieaugušie izrunā ar *-nn-*;

-nd- : *vandā* (= vannā), *cindi* (= cimdi) 1; 11, 11, *zindi* (= zirņi) 1; 11, 12.

-nd- tāpat rodas (BĒRNA izrunā) arī citu līdzskaņu grupu vietā.

-md- : *cimdi* (= cimdi).

-mp- : *ampa* (= lampa), dem. *ampi* (= lampiņa), *campu* (= caurums ; čaumala), *sumpa* (= stumpa; soma), *tumpi* (= tomāts), ak. *ķimpi* (= ķemmi), ak. *pimpiki* (= pinkuli, bērnu valodā "penis").

-mp- tāpat ne tikai atbilst pieaugušo runātajai līdzskaņu grupai *-mp-*, bet rodas arī citu līdzskaņu vai līdzskaņu savienojumu vietā.

-mb- : *bumba* (= bumba), dem. *bumbi* (= bumbiņa),

-nc- : *dancūt* (= dancot), *punciti* (= puncīti),

-ndz- : *kundze* (= kundze) (visbiežāk vārds lietots gan, tūlīt atkārtojot kāda cita teiktos vārdus).

Daudz retāki ir *p* vai *b* savienojumi ar *s*, *t*, *v* vai *j*:

-ps- : *dups* un *dupsis* (= dupsis, dibens) 1; 11, 21, *apsāja* (= lapsene) 1; 11, 25, *apsī* (= apskatīties), *apsi* un *apsiju* (= apelsīnu) 1; 11, 4, 1; 11, 27, *ab-sādā* (= apsēdies) 1; 11, 12.

Šī līdzskaņu grupa ir visplašāk pārstāvēta starp augstāk minētajām (jau 2. gada beigās), un tā tiecas vēl paplašināties nākamā gada 1. mēnesī.

Tikai pa vienam piemēram 24. mēnesī atzīmēti gadījumi ar *-pt-*, *-pj-* un *-bv-*, pie tam visur tur tūlīt pēc tam vai vēlāk BĒRNS teicis atkal vienkāršo līdzskani:

isapti (= (ar) izkapti) 1; 11, 28, *sa-pa* un *sap-ja* (= slapja) 1; 11, 18, *abvaka!* (= labvakar!) 1; 11, 21.

Tāpat pa vienam piemēram ir grupā ar *-tn-* un *-bġ-* :

atnesis (= atnesis) 1; 11, 15, *atās* (= atnes) 1; 11, 13, *abġibti* (= abģērbties) 1; 11, 12, *aukpāds* (= augšpēdus) 1; 11, 26.

Citos savienojumos pirmais vai otrais līdzskanis vienkārši atkrit:

-tp- vietā tiek runāts *-p-*, piem., *apapa* (= atpakaļ),

-kš- vietā *-k-* : *daku* (= dakšiņa),

-kt- vietā vai nu *-k-* vai *-t-* : *dik* un *diti* (= dikti),

-bļ- vietā *-b-*, piem., *dubi* (= dubļi).

Vārda beigās otrais resp. pēdējais (izskaņas) līdzskanis vienmēr ir *-s* vai *-c* (nav *-ts*):

-ms : *nāms* (= ņems), *tums* (= tumšs), *dums* (= dumjš), *māms* (= (pie) memmes), bet: *kūm* (= krūms),

-mc : *cimc* (= cimds),

-ns : *zin-s* (= zirņus) un *zin^d-s* 1; 11, 12,

-nc : *zin^dc* (= zirnis) 1; 11, 13,

-ps : *saps* (= slapjš), nāk. *kāps* (= kāps), *aps* (= labs), *kup-s* (= kurpes), nāk. *ġi^bps* (= ġērbs) 1; 11, 6.

Reti piemēri, kur starp līdzskaņiem parasti dzirdams skaidrāks vai vājāks vokālisks elements, ir:

acs (= lācis) 1; 11, 10, *bucs* (= gurķis), *sauķs* (= slauķis), *tāts* (= (pie) tētes, tētes), *mat-s* (= matus), ddzsk. ak. *kat-s* (= katlus), *mājs* (= (no) mājas).

Turpretim trūkst vēl skaņu kopu *-ks* (*-gs*), kas tiek vienkāršotas, atmetot beigu *-s*. Tādējādi:

tas diġ (= tas diegs) 1; 11, 10, *fāk* (= vāks) 1; 11, 22, *bok* (= brauks), *auk* (= auksts).

Ļāpat vārda beigās BĒRNA valodā nav savienojumu, kur otrais līdzkanis būtu -t. Infinitīvos, kur šāda izskaņa sastopama latviešu normālvalodā, BĒRNS izvairās no līdzskaņu sastrēguma, atmetot vienu no līdzskaņiem. Kuru tieši, grūti noteikt; bieži abas paralēlformas iek minētas tai pašā reizē. Tā: *bok* (= braukt), vienreiz ievērots *bok-t* (= braukt) 2; 0, 14, *nāk* un *nā-t* (= nākt), *kūt* (= kost) 1; 11, 20, *pās* (= plēst) 1; 11, 26, *ti-t* (= tikt) 1; 11, 19. Atzīmētā svītriņa infinitīvu formās rāda, ka dzirdēta it kā pauze vai palēnināts runas orgānu sastatījums -t priekšā. *dzāt* (= dzert) 1; 11, 29.

Kā izredzams no dotajiem piemēriem, arī vēl 24. mēnesī novērojama -*mm*- un -*nn*- disimilācija, kas bija it kā pagaisusi pagājušā mēnesī:

ak. *ķimpi* (= ķemmi) 1; 11, 14, *amba* (= ņamma) 1; 11, 15, *am ambu* (= ņammu ņammu) 1; 11, 7; 1; 11, 13;

līdzīgi ar -*mb*- vai -*mp*- (paraugformas -*m*- vietā) runāti arī vārdi *sumpa* (= soma) 1; 11, 18, bet, sākot ar 2; 0, 1 ak. *sūmu* (= somu), *tumpi* (= tomāts), sākot ar 2; 0, *to mātu*, vēlāk ar 1. zilbes uzsvaru, *campu* (= caurums; čaumala), *zimbu* (= zīmulis), bet 1; 11, 8 ak. *zīmuju* (= zīmuli), lok. *vandā* (= vannā) 1; 11, 14, bet 25. mēnesī jau *vannā*, *kanta* (= kanna) 1; 11, 11, *kandija* un *kantija* (= kanniņa) 1; 11, 23, bet ar 2; 0, 1 *kanna*, ak. *kannu* (= kanna), *panta* (= panna) 1; 11, 11, bet 25. mēnesī jau *panna*, ak. *zindi* (= zirni), dat. *sunti* (= sunim) 1; 11, 12, bet 2; 0, 2 *sunim*, ap 2; 0, 0 ak. *ninnu* (= ninnu).

25. mēnesī tāpat notiek pakāpeniska pāreja uz -*nn*-, -*mm*-, saskaņā ar pieaugušo valodu. Ilgāk turas *campu* (= caurums; čaumala).

24. mēnesī vēl — gan ne visos vārdos — tiek runāts arī *b*- paraugformas *m*- vietā: *kubi* (= kumeliņš) 1; 11, 4, bet, sākot ar 1; 11, 27, *kumi*; *dūbi* (= dūmi) 1; 11, 11, bet 25. mēneša vidū jau *dūmi*; *gābu* (= grāmatu), bet 1; 11, 6 pirmoreiz parādās ak. *gāmatu*; *pūba* (= plūme) 1; 11, 11, bet jau 25. mēneša sākumā ir *pūma* (= plūme), *dibu* (= dinamo) 1; 11, 13, *gubija* 2; 0, 1 un *gummija* (2; 0, 4) un pēc 2; 0, 5 *gumija* (= gumija), bet *bākū* (= (uz) balkona) jau 1; 11, 19.

Tāpat vēl daudzās formās — tāpat kā agrāk — tiek jaukts *d* ar *n*, pie kam *d* stājas *n* vietā, nevis otrādi. Pāreja uz *n*, saskaņā ar pieaugušo paraugformām, notiek 25. mēneša pirmajā pusē, pie tam "masveidīgi",

t.i. dažu dienu laikā vairumā vārdu, kur līdz tam BĒRNS bija runājis nepareizu *d* vecāku runātā *n* vietā. Vēl 1; 11, 26 atzīmēts dat. *Daiġim* (= Dainim), ap to pašu laiku ak. *Daidi*, bet, piem., 2; 0, 7 jau ak. *Dai-ni*, 2; 0, 11 dat. *Dainim*, 2; 0, 11 dem. *Dainititim* (= Dainītītim), jau 1; 11, 5 *Dainitim*.

"Banānu" BĒRNS sauc par *bādu* 1; 11, 8, *bāju* un *bādudu* 1; 11, 27, bet 2; 0, 11 vienreiz *banāju*, pēc tam — arī nākamās dienās — ak. *bānānu* un *banānu*.

Akuzatīvs "spaini" BĒRNA izrunā ap 1; 11, 16 ir *faidi*, 2; 0, 1 atzīmēta forma *faiti*, bet pēc 2; 0, 9 jau *faini*, dem. *fainiti* (= spainīti).

Ap šo pašu laiku ierodas gaidāmais *-n-* arī tais gadījumos, kur līdz tam BĒRNS to bija aizstājis ar savu *-j-* vai pat vienkārši izlaidis. Tā, piem., ak. *tūji* (= torni) vēl 1; 11, 23, bet 2; 0, 4 jau *tūni*; vēl ap 2; 0, piem., ak. *jauju* (= jaunu), ddzsk. nom. *jaujās* (= jaunās), bet pirmoreiz forma *jauni!* (= jaunu (torni)! ar neparastu galotnes *-i*) reģistrēta jau 1; 11, 7, pēc tam (1; 11, 11) BĒRNS pareizi atkārtot tikko MEMMES runā dzirdēto: *jaunu*, taču drīz pēc tam savā stāstījumā atkrit atpakaļ agrākajā izrunā (*jauju*), un tikai pēc 2; 0, 13 forma *jaunu* (ar *-n-*) tiek lietota konsekventi. Tāpat ak. *pīju* (= pienu) teikts vēl 1; 11, 19, bet jau 2; 0, 7 tai vietā ir *pīn(u)*; *Jājic* ap 2; 0, 15 pārvēršas par *Jānic*, ģen. *Jānis* (= Jānītis).

Arī tās formas, kas līdz tam bija saīsinātas, vienkārši atmetot pieaugušo valodā runājamo beigu zilbi *-ni*, ap 25. mēneša vidū parādās pilnajā formā. Tā 24. mēneša *ugu* (= uguni), *ūde* (= ūdeni) vai *buku* (= burkānu) vietā ap 2; 0, 11 BĒRNS sāk runāt: ak. *ūguni* (= uguni), *ūdānu* (= ūdeni), *bukān* (= burkānu) u.c.

Balsīgie un nebalsīgie līdzskaņi parasti dzirdami tur, kur atbilstošais balsīgais un nebalsīgais līdzskanis tiek runāts pieaugušo valodā. Atsevišķos vārdos arī vēl tagad izruna svārstās, un gadījies atzīmēt daudzas paralēlformas, piem., *pudi* un *budi* (= pudele; podiņš), *zibe* (= ziepes) biežāk dzirdēts ar *b* nekā ar *p*, sal. arī *fauda* un *fauta* (= spalva).

BĒRNA valodā joprojām pilnīgi trūkst *r* (tikai vienreiz formā *piRēm* (= (ar) pierēm) dzirdēts kaut kas līdzīgs dziļajai berzeņa *r*-skaņai), un

to visparastāk vienkārši izlaiž, sal., piem., *āpu* (= rāpo), *ati* (= rati), *ite* (= ritenis) u.c., intervokālā stāvoklī tā vietā var ierasties *j* vai *v* : *cauvi* (= cauri), *cāpuje* (= cepure), ak. *māju* (= mēru), *bumbiji* (= bumbieri).

Pieaugušo *l* vietā BĒRNA valodā parādās *j*, *d*, reizēm arī kāds cits līdzskanis, vai arī to vienkārši neizrunā:

- 1) (visparastāk) *j* : *jupata* (= lupata), *jaukā* (= laukā), *jāc* (= lec), *jārkā* (= lēkā), *pīje* (= pīle), *vijā* (= vīle), *dīji* (= dēli), ddzsk. nom. *ābuji* (= āboli), vnsk. ak. *ābuju* (= ābolu), *māijs* (= melns), *zajs* (= zaļš)
- 2) (retāk) *d* : *fūde* (= spole), *zūde* (= zole), *īda* un *īja* (= iela) 1; 11, 21.
Var vērot, ka 24. mēneša beigās un sevišķi 25. mēnesī ir tendence arī šais gadījumos pāriet uz to pašu *j*, kas tiek runāts *l* vietā piemēru lielākajā daļā.
- 3) Vārda sākumā un arī citos stāvokļos līdzskaņu grupā *l* tiek vienkārši izmests: *ūpā* (= lūpā) (tai laikā BĒRNS saka tomēr: *jupata* (= lupata), kur *l* tāpat stāv *u* priekšā), *īdu* (= lido) 1; 11, 11, *īdzi* (= lidzi), *āds* (= ledus) 1; 11, 6.
- 4) Pavisam retos piemēros *l* tiek aizstāts ar kādu citu līdzskani: *sinte* (= lenta) 1; 11, 1, ak. *kauvi* un *kauviju* (= kauliņu).
- 5) Atsevišķos vārdos BĒRNS vingrinās izrunāt kaut ko līdzīgu *l* vai *ļ* skaņai, kas akustiski tām stipri līdzinās, bet tiek veidotas daudz citādāk nekā pieaugušo valodā. Konsekventi šī īpatnēji artikulētā *-l-* skaņa tiek lietota "lidmašīnas" nozīmē. Atzīmēta tā ir, piem., 1; 11, 7: *ādze Dai i āllālā* (= redzēja Dainis lielu lidmašīnu) (t.i. es redzēju lielu lidmašīnu). Pēdējo formu veidojot, BĒRNA mēles galiņš ir ārā no mutes, un mēle tiek valstīta no viena mutes kaktiņa uz otru; līdzīgi: *l-l-l-l- boc gaisu* (= lidmašīna brauc (pa) gaisu), ap 1; 11, 19 (vairākkārt).
24. mēneša pēdējā nedēļā parādās pirmie mēģinājumi šo īpatnējo *l* skaņu iesaistīt kā elementu arī citos vārdos. Tā 1; 11, 21 *māl-l-lā* (= mellene) — īpatnējs skaņu savienojums, kur it kā

parastā, pieaugušo valodai atbilstošā zilbe *mā* sasaistīta ar izolētu, īpatnēji artikulētu *l*-skaņu, ar daudzām plašām vibrācijām, tricinot mēli (t.i. to valstot no viena mutes kaktiņa uz otru), pēc tam atkal it kā atsevišķu zilbi pievienojot gala *-ā*.

Līdzīgi 1; 11, 22, izrunājot "lelles" vārdu: *lāl-l-l* un *jāl-l-l-l*.

Trešā reize atzīmēta 1; 11, 28: ak. *l-l-lul-lli* (par papīra rulli) kur atkal šīs individuāli veidotās garās *l*-skaņas paliek dīvaini organiski nesaaugušas ar pārējām vārda skaņām. Tomēr arī vēl šai mēnesī tie ir tikai atsevišķi gadījumi. Visumā *l* BĒRNA valodā vēl nav kļuvis par vārdu sastāvdaļu, kā citas skaņas.

Apmēram tas pats sakāms par (mīkstināto) *l*-skaņu. 1; 11, 19 pirmo reizi BĒRNS, cenšoties izrunāt precīzu MEMMES pieminēto "marli", beigās pasaka: *ma!!!e* (ar skaņu, kas akustiski ļoti tuva MEMMES runātajam *l*, bet veidota apmēram tāpat kā savādais BĒRNA valodas *l*, mēles galiņu pabāžot drusku ārā no mutes un kustinot to no viena lūpu kaktiņa uz otru). Drusku vēlāk tai pašā vakarā BĒRNS atkārti kaut ko līdzīgu: *ma -l-l-l* un *maijā*. Par jaunu šai pašā vārdā viņam *l* izdodas pateikt arī vēl 1; 11, 21: *ma-l-l-l e* (= marle), bet turpmākajās nedēļās viņš atkal atgriežas pie vecās nepilnīgākās izrunas: *maijā* (= marle).

24. mēnesī (arī vēl 25. mēnesī, vismaz mēneša pirmajā pusē) BĒRNA valodā trūkst arī *š*, *ž*, *č* un *dž*. To vietā dzirdami apmēram palatalizēti *ś*, *ź*, *ć*, *dź*, reizēm kaut kas līdzīgs mīkstinātiem *š*, *ž*, *č*, *dž*, piem., vārdos *kāsisi* (= kāsīši) un *cuceja* (= čučēja). Šīs palatalizētās skaņas sastop tiklab šauro, kā plato patskaņu priekšā; pēdējā gadījumā arī patskanis tiek it kā vairāk vai mazāk pārskanots; tā, piem., *u* šādā stāvoklī pārvēršas par *ú* un reizēm pat par *i*; kādas reizes pierakstīta forma *cuija* (= čura).

Līdzskaņu viegls mīkstinājums šai laikā dzirdēts arī citos vārdos, kuros pieaugušie runā *s*, *z*, *c*, *dz*, piem., *sun* (= suns), *suka* (= skudra ; suka).

BĒRNA izrunā palatalizēti tiek arī citi līdzskaņi, visbiežāk gan tikai

palatāla patskaņa priekšā. Tomēr šī parādība 24. mēnesī nav vairs tik izplatīta kā kādreiz agrāk.

d dažkārt tiek tik stipri mīkstināts, ka tā vietā runātā skaņa atgādina *ġ*. Pieaugušo *ķ* vietā dažreiz dzird palatalizētu *c*, piem., (daudzkārt) vnsk. nom *buc-s* (= gurķis), ak. *buķi*.

Īpatnēja skaņa BĒRNA izrunā, kam nav nekāda atbilduma pieaugušo valodā, ir deguna skaņa (*km*)(*km*) (= krustmāte); tāpat kā pieaugušie, BĒRNS lieto arī nolieguma (*mm*) (ar slēgtu muti). Pavisam īpatnēja forma ir ar "lineāla" nozīmi *ch_i-ā*, ak. *ch_i-u* 1; 11, 21. Vēl citas skaņas šad tad dzirdētas skaņu atveidojumos, piem., dziļš *gō gō gō* (imitējot zosi).

Patskaņu *garums* vienmēr neatbilst pieaugušo izrunai. Paraugformas garā patskaņa vietā nereti dzird īsu, bet arī otrādi.

Vienmēr nav arī saskaņas *e-* un *ē-* skaņas platumā, pie tam var vērot, kas (īšajai) *e*-skaņai ir tendence sašaurināties BĒRNA valodā, reizēm pārvēršoties pat par pilnīgu *i*, kamēr vecāku runātās (garās) *ē*-skaņas vietā biežāk dzird (platu) *ā*.

Tā, piem., *ķimpe* (= ķemme) 1; 11, 1, *sinte* (= lenta), *fici!* (= sveci) (blakus gan arī, piem., *bāde* (= bedre), *nāms* (= ņems), *dzās* (= dzers), *cās* (= cels); *puķe* (= puķe), *būze* (= blūze), *zūde* (= zole), *nē* un *nā!* (= nē!), *guvāt* (= gulēt), *sādā* un *sēdē* (= sēdēt), *jutā* (= virtuvē)); ak. *diji* (= dēli) 1; 11, 14, nāk. *ģi^bps* (= ģērbs), *kipi* (= klēpi).

Vecāku izrunas (platajiem) *ā*, *ā* visbiežāk arī BĒRNA valodā atbilst patskaņa platā uzruna: *vāsā* (= vesels), *jāc* (= lec), *jākā* (= lēkā).

No divskaņiem BĒRNA valodā ir pieaugušo izrunai līdzīgi

ui : *puika* (= puika), *puisic* (= puisītis),

au : *nau* (= nav), *kauss* (= kauss), *tauki* (= tauki), *bau!* (= blauks!),

ai : *saita* (= saite), *saika* (= skaista), *Dai* (= Dainis), ģen. *maisa* (= maisa).

Turpretim BĒRNA izrunā joprojām trūkst divskaņu *ei*, *ie* un *uo*.

Pieaugušo *ei* vietā visparastāk ir (garš vai īss) *i* : *kīta* (= kleita), *mitite* (= meitiņa) un *miti* (= meitiņa).

Toties ir — BĒRNA valodai īpatnējs — diftongs *ai* (ar platu *ä*!), kas atbilst kādai citai skaņu kopai pieaugušo valodā, piem., *māija* (= melna).

ie vietā BĒRNS runā *i*, reizēm arī *i* : *fīza* (= spiež), *gīz* (= griež), *ija* (= iela), *cīt* un *cit* (= ciet), *isa* (= iekšā).

uo vietā savukārt dzird garu, reizēm arī īsu *u* : *ūja* (= ola), *dūd* (= dod), *tū* (= to), *zūde* (= zole), *āpu* (= rāpo), *vingū* (= vingro), *kūkā* (= kokā).

Pretēji latviešu valodas vispārējai tieksmei paturēt *o* un *ō* tikai jaunākos svešvārdos, BĒRNA valodā šīs skaņas visai parastas arī īsti latviskos vārdos kā atbildums pieaugušo runātiem divskaņiem, piem., ne vien ak. *tomātu*, vēlāk uz mēneša beigām *tumātu* (= tomātu), *botō* (= motors) un *atō* (= auto), bet arī, piem., *boc* (= brauc), *bok* (= braukt).

BĒRNA runātās *i n t o n ā c i j a s* daudzos gadījumos neatbilst tām, ko attiecīgajās formās runā MEMME un TĒTIS. Viņa izrunā intonācijas ir arī nenoturīgas — tai pašā vārdā vienreiz izrunā stiepto, otrreiz — formu atkārtojot — lauzto intonāciju. Tā, piem., formā *ābujū* (= ābolu). Tomēr stieptā intonācija parādās arī vecāku nestieptās intonācijas vietā, piem., *ūgu* (= (pa) logu), *ūga* (= oga), ak. *ūdu* (= odu). Nereti, sevišķi uzsvērtās zilbēs, stieptā intonācija noslīd uz zilbes beigām, veidojot kaut ko līdzīgu stiepti krītošam tonim. Reizēm savukārt krītošās vai stieptās, arī lauztās intonācijas vietā, dzirdams kaut kas līdzīgs kāpjoshi krītošai.

Atsevišķos vārdos, īpaši dažās vienzilbes formās, piem., *vā* (= interj. netīrs), *nē* (= noliegums) izruna liekas saskanam ar to, kā pieaugušie runā savu lauzto intonāciju.

Tur, kur paraugformā *u z s v a r s* ir 2. zilbē, BĒRNS 24. mēnesī pārņem savā aktīvajā valodā tikai šo otro, uzsvērtu zilbi. Tādējādi

no *ne'kas, ne'maz* viņam rodas *kas, maz*, piem., *nibū kas* (= nebūs nekas) 1; 11, 8, *tu nau kā* (= tur nav nekā (iekšā)) 1; 11, 2, *nāvā maz ādzāt* (= nevar nemaz redzēt) 1; 11, 27. Tikai 25. mēneša vidū šais vārds izrunā ierodas arī vārda pirmā, neuzsvērtā zilbe. (Tomēr vēl 1; 11, 9 atzīmēta frāze *tu nau kā isā* (= paver ledusskapja durvis un konstatē, ka tas tukšs) ("tur nav nekā iekšā").

Arī *tā'pat*, kas kļūst aktīvs ap 2; 0, 9, t.i. 25. mēneša pirmajā pusē, sākumā tiek runāts bez pirmās zilbes, sal. *tas nau sik sak, tas pat!* (= tas nav šņik šņak, tas tāpat) 2; 0, 9 (BĒRNS pa jokam it kā sit MEMMEI pa brunčiem).

Homonīmu skaits 24. mēnesī strauji samazinās, jo BĒRNA izruna kļuvusi precīzāka. Viena daļa tomēr paliek, piem.,

asa = 1) raksta 2) lasa

maku = 1) ak. marku 2) ak. maku

ugu = 1) noguris 2) uguns (akuzatīva nozīmē lietotā forma ir jau "uguni")

piki = 1) pirksti, arī pirksts 2) priekšauts, ak. priekšautu 3) pirkt.

Otrā dzīvības gada beigās vārdu garums ļoti bieži sasniedz 3 zilbes, atbilstot paraugformām, kurās līdzīgs zilbju skaits. Retumis ir arī 4-zilbju formas, piem., *negudija* (= negludina).

2. gada beigās ir jau izzudušas agrāk populārās div- un trīskāršotās formas; paliek vienīgi tās, kam atbilst formu divkāršojumi arī pieaugušo valodā: *ņammu ñammu* (= ēst), *tiki tiki* (par pulksteņa tikšķēšanu), *tuku tuku* (par vilciena iešanu) utt.

2. gada beigās BĒRNS ir 85 cm garš, sver 12 kg, galvas apmērs 52 cm, krūšu — ap 50 cm. Ievērojot garuma un svara samērus, liekas slaidis, drusku izstīdzējis. Pēdējos mēnešos vairāk stiepies augumā nekā ņemties klāt svarā. Fiziski mundrs un možs. Pirmo reizi akūti saslimst 1; 11, 5, bet karstumi pieturas tikai pāris dienas (pēc ārsta atzinuma, bijusi vienkārša saaukstēšanās). Tomēr veselu nedēļu BĒRNS bijis spiests palikt istabā.

BĒRNS iet un skrien lielus gabalus; bez atpūtas dažkārt ir ārā, tekaļējot, vairāk par stundu. Sēž braucamajā groziņā, kad svētdienās

TĒTIS viņu vizina ar divriteni. Mājās pats braukā pa istabu ar savu rotaļu soliņu, rotaļājas ar ieliekamajām kārbām, 3. gada sākumā prot pats bez citu palīdzības salikt tās citu uz citas augstā tornī, ievērojot secību, ka apakšā liekamas lielākās kārbas, pēc tam pakāpeniski uz augšu arvien mazākas. Par bilžu grāmatām interese ir mazinājusies, bet tomēr labprāt šķirsta un pats paskaidro attēlus savās bilžu grāmatās par lācīti un putniem. Pilnīgi savā nodabā ilgāku laiku tomēr nerotaļājas (citādi ir ārā, kur, piem., smilšu bedrē labprāt uzkavētos ilgāku laiku). Toties labprāt palīdz vecākiem mājas darbos. Imitējot pieaugušo biežo rīkošanos ar grāmatām, papīriem un rakstāmašīnām, pats labprāt imitē mašīnrakstīšanu: vērīgi noskatījies MEMMES darbības, tāpat pagriež laiku pa laikam, "izrakstījis" līdz rindas galam, attiecīgo kloķi, tāpat "skatās" tekstā pa labi vai kreisi no mašīnas. Iegaumējis arī pat atsevišķus burtus, un, piem., A (reizēm arī I) parāda pareizi ne tikai uz mašīnas taustiņiem, bet arī citā kādā sakarīgā tekstā.

Pret svešiem, arī latviešiem, tiklab pieaugušiem, kā bērniem ir bikls un nerunīgs. Spiežas klāt pie MEMMES, iet klāt pie atnākušiem ciemiņiem, ja tie nav agrāk bieži redzēti vecāku mājā, tikai tad, kad ar tiem apradis. Arī pilsētas apstādījumos ne labprāt laiž klāt sev kādu rotaļu biedru, kas (viņam nesaprotamā zviedru valodā) gribētu sākt kopīgas rotaļas.

Atbildot uz jautājumiem, sevišķi tad, ja tuvumā ir uzskates materiāls bilžu veidā, sakarīgi atstāsta viņam stāstīto notikumu par lācīti, kam bitīte iekodusi degunā. Tāpat galvenos notikumus un pieredzējumus izstāsta arī, ja pārnācis mājā no kādas tālākas pastaigas pa pilsētu un ja viņu izprašņā.

Ap 1; 11, 12 (arī agrāk un vēlāk) atkārtoti vecākiem tos brīdinājumus, kas bieži teikti viņam, tā, piem., lai MEMME neiet pa ielu, ka neuzbrauc virsū auto, lai neaiztiek elektrisko auklu, ka tur "lec ārā uguns". Vēro, kā MEMME klāj galdu pusdienām, pamana, ka vēl trūkst kādas karotes, uztraucies meklēt to, lai noliktu pie attiecīgā šķīvja.

Patstāvīgi ēd pie lielā galda (sēž pieaugušo krēslā) no sava šķīvja ar mazo karotīti. Pats dzer no krūzes, nevienam nepalīdzot. Ēd visu pieaugušo uzturu. Negrib putras, bet labprāt ēd rupjmaizi, desu, kartupeļus, sieru, arī skābu gurķi, biezpienu utt.

Izšķir labo un kreiso roku. Ja sākumā pats dažkārt pārņēma karoti kreisajā rokā, tad tagad, pēc MEMMES vairākkārtīgiem aizrādījumiem, tur to parasti labajā.

Pats noaun kurpes un zeķes; arī apaun kurpes (saites vaļā neatraisot). Prot novilkot arī savu mēteli, bet vēl ne jaku vai kreklu, kas maucami pāri galvai.

Paziņo iepriekš savas dabiskās vajadzības un nokārto tās vannas istabā, kādam pieaugušam palīdzot. Ap 2. gada beigām vairākkārt tomēr atkal gadās kādi "nelaimes gadījumi".

Paklausa un izpilda arī sarežģītākas pavēles. Kad MEMME ir vienā telpā, TĒTIS otrā, BĒRNS bieži aiznes kādu priekšmetu pēc norādījuma uz attiecīgo telpu.

Ziņkārīgs — visu, ko ierauga, grib tūlīt aptaustīt, gan mājā, gan, piem., veikalā vai pa ielu ejot.

Mājā, ja radiofonā spēlē mūzika, dažkārt "danco", griezdamies lēkājot solī pa istabu. Lielajā gultā vingro, atdarinot daļēji tos paņēmienus, ko novērojis vecāku kustībās. Rotaļājas ar lācīti, lelli, gailīti un vīriņu; ņem tos visus līdz gultā, kad iet gulēt pats. 24. mēnesī iemieg, vairs nemaz nemēģinādams bāzt ikšķi mutē. Arī citā laikā nesūkā pirkstus. Atgādina citiem bērniem, ko redz sūkājam ikšķus, lai velk tos ārā no mutes. Vispār, sabiedrībā ar citiem — arī pieaugušiem — rādās pārmērīgi kārtīgs, attiecinot arī uz citiem visas tās prasības, kas teiktas viņam. Uztraucas, lai, piem., TĒTIS neēd plūmi ar visu kauliņu, lai ciemiņš, kas ēd bumbieri, netur palikušo kātiņu rokā, bet iemet to papīrgrozā, utt.

Vakaros, kad pirms gulētiešanas jāiet vannā nomazgāties, reizēm pats tūlīt salasa pa grīdu izmētātās mantiņas un noliek tās vienkopus pie sava plauktiņa vai galdiņa un pēc tam nopriecājas, ka nu "grīda laba, tīra". To pašu dara arī tad, ja gatavojas iet kopā ar vecākiem pastaigāties. (Ja turpretim kādreiz nav noskaņots to darīt, tad neko nepalīdz arī vairākkārtīgi lūgumu atkātojumi.)

TREŠAIS GADS

Divdesmitpiektais mēnesis

2; 0

S k a i t ļ u vārdi arī vēl 3. gada sākumā paliek tie paši agrākie. Bieži lietots ir tikai "viens" un "divi", arī "abi divi" (visparastāk BĒRNS ir tikai divatā ar vienu no vecākiem). "Trīs" šai laikā liekas kļūvis pat vēl retāks nekā agrāk, un arī tā jēdziens nešķiet neko skaidrāks. Zīmīgs piemērs 2; 0, 29:

BĒRNS lasa kastaņus un bāž tos kabatā. Divi kastaņi jau ir, vēl atrod trešo.

MEMME *nu cik tad tagad Dainim būs kastaņu?*

BĒRNS *divi!*

MEMME *divi jau tev bija, tagad vēl viens klāt!*

BĒRNS *daudzi!*

Līdzīgas atbildes ievērotas šai mēnesī vairākkārt; drošs konstatējums par "vienu" vai "diviem" priekšmetiem; ja nāk vēl kāds klāt, tad ir jau "daudzi". Tomēr 2; 0, 24 BĒRNS sniedz MEMMEI citu pēc citas 3 bumbiņas: *ūtā, tesā* (= otrā, trešā).

Reizēm "visi" parādās arī "abu" nozīmē: (izpleš kājas uz) *visām pusēm* 2; 0, 25.

D e m i n u t ī v i ir sevišķi iemīļoti, pie kam deminutīvo izskaņu pievieno patstāvīgi klāt arī tādiem vārdiem, ko pieaugušie nemēdz deminuet (vai arī pārņem pieaugušo runā tikai vēlāk, atdarinot BĒRNA valodu). Blakus atvasinājumiem ar vienu piedēkli (*mazam Dai-nī-tim* (= mazam Dainītim) 2; 0, 5, ak. *tumātiju* (= tomātiņu) 2; 0, 7, ak. *fainīti* (= spainīti) 2; 0, 9, uc.), bieži lieto arī garākas formas ar šā piedēkļa div- un pat triskāršojumu: *māmmītite* (= memmīte) 1; 11, 11, *bitītite* (= bitīte) 2; 0, 11, ak. *ābujītiti* (= ābolīti), *tūnītiti* (= tornīti) 2; 0, 11, dat. *Dainītītim* (= Dainītim), *kātītite* (= kartīte) uc.

Tādas formas kā "memmītiti . . . te", "Dainītiti . . . m" ar lielu atkārtoto zilbju skaitu ievērotas tieši tad, kad BĒRNS, piem., raudādams spiežas klāt pie MEMMES, palīdzības vai sirsnības meklēdams;

brīžiem liekas, it kā "stostītos", lai gan stostīšanās citās kādās formās šai laikā nav novērota.

Reizēm *-itis* tiek pievienots arī tādiem vārdiem, kur pieaugušie deminutīvu darina ar *-iņš*, piem., *mas bukānic* (= burkāniņš) 2; 0, 16, *tumātīc* (= tomātiņš) 2; 0, 16.

Pirmo reizi šai mēnesī parādās k o m p a r a t ī v a formas: 2; 0, 16 *vē daudzāk* (= vēl daudzāk) (vecāki parasti saka "vairāk", lai gan kādreiz lietojuši arī BĒRNA minēto formu), *vē iļāk kindālu!* (= vēl lielāku kriņģeli!) (lūdz, lai MEMME izveido no plastilīna lielāku kriņģeli); 2; 0, 18 mēģinās pats izveidot sēnīti no veidojamās masas; kad tas neizdodas, pagriežas ar lūgumu pret MEMMI *māmmīt va abaka nutaisīt* (= memīte var labāk uztaisīt).

2; 0, 18 atkal atzīmēta komparatīva forma *ve daudzāk!* (= vēl vairāk!) (lai veido vairākus kriņģelišus no masas).

2; 0, 23 BĒRNS lūdz, lai MEMME iedod viņam kādu plūmi, un piemetina: *kād mikāk!* (= kādu mīkstāku!). Arī MEMME bieži vien, izmeklējama no šķīvja kādu augli BĒRNAM, teikusi, ka jāapskatās, kur varētu būt "kāds mīkstāks".

2; 0, 29 BĒRNS pats piegājis pie šķīvja, kur uz āboliem uzlikts viens pats (!) burkāna gabals: *Dai nems bukān, tād mazāk bukān* (= Dainis ņems burkānu, tādu mazāku burkānu). Tieši pēdējais piemērs skaidri rāda, ka komparatīva formas BĒRNA valodā vēl netiek lietotas, salīdzinot savā starpā vairākus priekšmetus, bet tās drīzāk līdzinās saturam "pamazs", "diezgan mazs"; arī šādā nozīmē komparatīva formas tiešām tiek lietotas arī pieaugušo runā.

P r o n o m e n i paliek līdzšinējie; biežāk nekā iepriekšējā mēnesī tiek lietots "es", arī "mēs" (*mās*). Tā kā BĒRNS parasti ir kopā tikai ar vienu no vecākiem, tad visai bieži "mēs" tiek aizstāts ar "abi divi", izlaižot "mēs", piem., *abim divim nau vajas* (= abiem diviem nav vaļas, t.i. MEMME un TĒTIS ir aizņemti darbā) 2; 0, 28.

2; 0, 25 pirmo reizi ievērots, ka BĒRNS sāk jaukt personu vietniek-

vārdus, "man" lietojot "tev" vietā: BĒRNS sniedz MEMMEI gumijas lenti un saka *man!* MEMME sākumā nesaprot, tad — lai pārliedz nātos, ko BĒRNS īsti domājis — pārprasa: *vai tuo lai duod tev?* BĒRNS noteikti: *nē, mämmä!* (= nē, memme!).

"Tu" nav atzīmēts ne reizes 3. gada 1. mēnesī, arī ne "tev".

No piederības vietniekvārdiem ir gan aktīvi "mans" un "mūsu", bet BĒRNS lieto tos reti, aizstādams tos ar skaidrākiem attiecīgā īpašnieka apzīmējumiem, piem., Daiņa, Dainim, memmes, tētes, krustmātes, krusttēva utt.

Plaši tiek lietoti: *kāds* ("iedod kādu ābolu!" u. tml. frāzēs), *tāds*; *tāds pats*, *nekāds* (kas atkal, īpaši uz mēneša beigām, BĒRNS izrunā zaudē pirmo, neuzsvērtu zilbi, piem.: *nibij kāds mūzi, sūcej* (= nebija nekādas mūzikas, (radiofonā tikai) rūca) 2; 0, 26; tāpat arī *kas* (= nekas), *kā* (= nekā): *tu nau kā isā* (= tur nav nekā iekšā) (paver ledus skapja durvis, redz, ka tas tukšs), *nau kā* (= (tur) nav nekā) 2; 0, 16.

K r ā s a s šai laikā izšķir daudz noteiktāk nekā skaitļus. Saskaņā ar pieaugušo valodas praksi, aktīvi lieto vārdus "balts", "melns", "sarkans" (*sakan*), "brūns" (ak. *būnu*), "dzeltens" (*dzätä*), "pelēks" (ak. *pājāku*); vēl šad tad jauc "zilu" (*zi*) un "zaļu" (*za*). Labprāt veido dažādus priekšmetus no veidojamās masas, kas dažādās krāsās. Nemaldīgi pasaka "brūno" dažādās niansēs.

Adjektīvu noteiktās formas: ddzsk. ak. *sakan*⁴*os tāp-s* (= sarkanos tārpus; t.i. no masas izveidotos stiebriņus).

"Pelēko" piemin kā pastāvīgu atribūtu MEMMES pelēkajam mētelim un TĒTA gumijas korpēm ar pelēkas drēbes virsu.

V e r b o s aktīvas kļūst *debitīva* formas. Vienreiz tāda atzīmēta 2; 0, 11: *Dainim jā-īt gūtā* (= Dainim jāiet gultā). Nākamā mēneša sākumā (2; 1, 4) BĒRNS spontānā runā, sniegdams MEMMEI līdzīgu nemamo rotaļlietu, saka: *sit¹e ati jānem idzi* (= šitie rati jāņem līdz!). Debitīvs dzirdēts vēl šad tad, bet visus piemērus nav izdevies pierakstīt.

Biežāk nekā agrāk aktīvi kļūst arī *divdabji*, piem., blakus formām "bijis", "bijusi" tādi veidoti arī no citiem verbiem: *tū Dai nau ādzājs!* (= to Dainis (= BĒRNS) nav redzējis!)(rāda uz kādas viņam nepazīstamas meitenes attēlu grāmatā) 2; 0, 19.

Laiku formās pirmo reizi parādās daudzskaitļa 1. personas galotne arī tagadnē (blakus jau agrākajām nākotnes un pagātnes formām): *mās ādam* (= MEMME un BĒRNS ēd) 2; 0, 19, *īsim ājā!* (= iesim ārā!) 2; 0, 19, *mās bāzām isa tādu . . . mämm suja, Dai satijās* (= mēs bāzām iekšā tādu . . . memme šuva, Dainis skatijās) 2; 0, 26 (BĒRNS atstāsta iepriekšējā vakara nodarbības, kad MEMME piesēdusies pie šujammašīnas un BĒRNS grib, lai viņam atkal — tāpat kā vakar — dod rotaļāties īpašu metāla stiebrīņu, uz kura var uzmaukt gumijas gredzenu).

Tomēr ddzsk. 1. personas formas tagadnē un pagātnē ir vēl reti lietojamas, turpretim tādas bieži dzirdētas nākotnē, ar uzmudinājuma nozīmi. Arī MEMME savā runā ļoti bieži izvēlas ddzsk. 1. personas formas, runājot par darbību, ko īstenībā veic BĒRNS viens pats.

Tā kā šai laikā biežāks kļūst pronomens "es", tad arī verbos biežāk dzirdama 1. personas forma, piem., *ās paidzu* (= es palīdzu) 2; 0, 27, *ās saku!* (= es saku) 2; 1, 1.

2. personas galotne vēl nav formāli izveidojusies tagadnē, nākotnē un pagātnē; vienīgi biežajās imperatīva formās *nāc mämmīt supu!* (= nāc, memmīt, šurpu!), *nūsauki sīpi!* (= noslauki snīpi!) 2; 0, 9.

Pagātnes formas reizēm tiek darinātas pēc citu formu parauga un nesaskan ar vecāku valodā lietotajām: pat tad, kad MEMME tikko kā teikusi "nāca", BĒRNS saka: *nāceja* vai *nācija* (= nāca) 2; 1, 26, *sūcej* (= sūca (ar putekļu sūcēju); *rūca* (par rūkoņu radioaparātā) (forma atzīmēta daudzārt).

Refleksīvās formas: *idevās!* (= izdevās!) 2; 1, 1, *ūtajās* (= rotaļājas) 2; 1, 24, *satijās* (= skatijās) 2; 1, 26, inf. *mazātis* (= mazgāties) 2; 1, 19.

Nākotnes formas: *gudijās* (= gludinās), *nems* (= ņems), *i^es* (= ies) u.c.

Ar priedēkļiem veidotos verbos dominē salikumi ar *no-*, arī daudzos tādos verbos, kurus ar *no-* nemēdz savienot pieaugušie, vai kur šādiem savienojumiem vecāku valodā ir cita, reizēm pat pretēja nozīme:

Dai nukāp gūtā (= Dainis iekāpa gultā) 2; 1, 18

Dai nūmaisa (= Dainis samaisa (ar karoti dzeramo)) 2; 0, 13

Dai pac nūkakāj pūdi jā (= Dainis pats (nevienam nestāvot klāt) izkakājās podiņā) 2; 0, 15

Dai nutaisij sakan sēni (= Dainis uztaisīja (no sarkanās modulējamās plastmasas) sēni) 2; 0, 18

Dai nūzīmēja (= uzzīmēja) 2; 0, 25, *nūdedzej* (= uzdedzināja (lampu)) (dzirdēts daudzkārt).

Ar citiem priedēkļiem prefiģētie verbi ir samērā reti:

(atkārtojot) *ataisīsim!* (= attaisīsim!) 2; 0, 12

Dainim ināc! (= (kas) Dainim iznāca!) (rāda, ko izveidojis no veidojamās masas vai arī, kādu torni pats no klucīšiem uzcēlis) 2; 0, 24

Dai nesatit gauvu (= Dainis nesasita galvu) 2; 1, 1

aņems (= paņems) 2; 1, 1, "paņemt" līdzīgā fonētiskā formā vēl vairākkārt. Priedēkļa forma *a-* (= *pa-*) BĒRNA izrunā varētu būt saistāma ar citu priedēkli, kas kļuva aktīvs iepriekšējā mēnesī, proti, *a-* (= *at-*).

Noliegtajos verbos negācija *ne-* saaugusi ar verba formu, tāpāt kā pieaugušo valodā, piem., *nizi* (= nezina), *nebij* (= nebija).

D e k l i n ā c i j ā var pieminēt vairākas reizes atzīmēto vnsk. dat. galotni *-am* arī siev. dzimtes *ā-celmos*; līdzīgi arī vēl 3. gada 2. mēnesī. Tā:

aukam (= auklai) ap 2; 1, 0, *Guntam* (= Guntrai) 2; 1, 7.

-as vietā ddzsk. nom. un ak. *ā-celmos* bieži tiek runāts *-a*, līdzīgi *ē-celmos* *-es* vietā *-e*.

Ievērotās (*ā-celmu*) ddzsk. dat./instr. formas:

Dai ūtā pūgajam (pārlabo) *pūgām* (= Dainis rotaļājas ar pogām) 2; 0, 9.

F o n ē t i k ā 25. mēnesis iezīmējas ar divskaņa *ie* apguvi. Izruna pamazām tuvojas pieaugušo valodai, sākumā gan tikai dažos vārdos. Pirmo reizi diftongizācija cik necik noteiktāk ievērota ap 2; 0, 18: ak. *vⁱetu* (= sviestu), *īⁱeta* (= lietas). No MEMMES izrunas BĒRNA runātais divskanis atšķiras ar plaťaku nobeiguma vokāli, apm. *iā*. Kaut kas līdzīgs *ie*-skaņai arī 2; 0, 9 atzīmētajos piemēros: *biete* un vēl vecā izruna *bīte* (= biete), *i^et* un *it* (= iet), ap 2; 0, 24 *pie-nu* (= pienu), arī *ciet* (= ciet) ar izrunu, kas neko neatšķiras no tās, kas dzirdama pieaugušo valodā. 2; 1, 1 atkal ak. *viātu* (= sviestu), kādas dienas vēlāk jau stipri bieži, piem., *dziād* (= dzied), *gⁱez* (= griež), *iet* (= iet). Tai pašā laikā daudzus citus vārdus pa vecam paradumam runā ar to pašu *i* *ie* vietā, kā līdz šim. Var vērot, ka tieksme uz diftongizāciju ir stiprāka tad, kad vārdu runā nesteigdamies, kā atsevišķu vārdu, nevis iesaistītu garākā teikumā.

Ap to laiku, kad – vismaz dažos vārdos – *ie* tiek izrunāts jau līdzīgi pieaugušo runai, *uo* joprojām BĒRNA valodā ir tikai *ū* resp. *ü*. Tikai ap 2; 1, 1 ievēroti atsevišķi vārdi ar vāju diftongizāciju, piem., *du^ad* (= dod) (jau 2; 1, 24 atzīmēts arī *sakan^uos tāp-s* (= sarkanos tārpus (no veidojamās masas)). 2; 1, 3 vairākkārt fiksēta *uota* (= ota, sucīņa), bet tai pašā reizē runā vēl, piem., *Dai ūtajās* (= Dainis rotaļājas).

Ap 2; 1, 6, t.i. 3. gada 2. mēnesī, parādās pirmie hipernormālie *ie* un *uo*, kad BĒRNS diftongizē *i* un *ū* arī dažos tādos vārdos, kur pieaugušie runā *i* resp. *ū*, piem., *Dainim vⁱān pann b^uas* (= Dainim viena panna būs (rotalā)) 2; 1, 6, *māmm suos* (= memme šūs) 2; 1, 16.

l arī šai laikā vēl paliek izolēta skaņa, kas tikai atsevišķās formās tiecas ieplūst kā daļa vesela vārda izrunā. *l-l-l*, tāpat kā agrāk, tiek veidots, tricinot mēles galu un valstot to no viena mutes kaktiņa uz otru, un apzīmē "lidmašīnu". Ar parasto, pieaugušo izrunai tuvo *l*-skaņu 2; 1, 18 atzīmēta jaunajā, tikko kā aktīvi pārņemtajā "kriņģeļa" vārdā: *vē ijāk kindālu!* (= vēl lielāku kriņģeli). Pēc akustiskā iespaida šis *l* ne ar ko neatšķiras no tā, kādu runā MEMME.

Ap 2; 10, 0 blakus parastākai izrunai *jāijā* BĒRNS saka arī *lällä* (= lelle). Tie arī paliek šai mēnesī vienīgie vārdi ar *l*.

Parasti starp patskaņiem *l* vietā tiek runāts *j*, arī tais formās, kur pagājušā mēnesī BĒRNS tika teicis *d*. Tā, piem., *fauja* (= spalva) 2; 1, 2, *vijūjā* (= vijole), *sauje* (= saule) 2; 1, 1, *zije* (= zīle) 2; 1, 0, *suja* (= sula) 2; 1, 1, *vātuji* (= vēstuli) 2; 1, 0, *pājākās* (= pelēkās) 2; 0, 2 u.c. Vārda sākumā *l* visparastāk atkrīt, piem., *apa* (= lapa), *īdzi* (= līdzī), vienreiz arī *Ķieta* (= lietas) 2; 0, 18, *Vājta* (= Velta) 2; 1, 6.

Apmēram tāds pats ir arī *r* liktenis. Vārda sākumā tas pilnīgi zūd: *uokās* (= rokās), vidū tiek aizstāts ar to pašu *j* (ko runā arī *l* vietā): *vija* (= vira), ak. *vīvu* (= viru), *tauje* (= taure) 2; 1, 1, *ājā* (= ārā) 2; 1, 1. Izskaņā *r* zūd: *ku* (= kur), *i* (= ir).

Kad ap 2; 1, 6 MEMME liek, lai BĒRNS atkārtu skaidru priekšā teiktu "kurpe", BĒRNS pasaka *kulpe*. Tā vairākkārt, ar parasto pieaugušo *l*-skaņu *r* vietā.

3. gada 1. mēnesī liekas pilnīgi izzudusi agrākā skaņu pārmaiņa, runājot *mm* vietā *mp*, *mb* un *nn* vietā *nd*. Saskaņā ar pieaugušo valodu, BĒRNS 25. mēnesī runā *panna*, *vanna*, lok. *vannā* 2; 1, 9, *sūma* (mēneša beigās šad tad arī *suoma*) (= soma), bet joprojām *sumpa* (= stumpa) 2; 1, 9, *mämmä* (= memme), *ķämmjä* (= ķemme) 2; 0, 19, *Dai nū-ika zem-s* (= Dainis nolika (pie) zemes) 2; 1, 1, *dibaju* un *dimaju* (= dinamo), *kanna* (= kannā), *kannā* (= kalnā), bet *campu* (= caurums) vēl 2; 0, 24.

Nu vairs neaizstāj arī pieaugušo *m*-skaņu ar *b*, kā agrāk. Izņēmums ir "motors", kas joprojām ir *botō*. Bet jau 2; 0, 4 sākas *gummija*, vēlāk *gumija*; līdzīgi arī *gāmata* (= grāmata), ddzsk. *tumāti* (= tomāti), ak. *pūmu* un *pūmi* (= plūmi), ak. *zīmuju* (= zīmuli).

Agrāk *n* vietā BĒRNS bija teicis *j* vai *d*, kā nu kurā formā. Tagad arī viņa izrunā nostiprinās pareizais *n*. Jau ap 2; 0, 5 ak. *tūni* (= torni), ak. *Daini* (= Daini), *pīn(u)* (= pienu), *jauju* un *jaunu* (= jaunu (torni)), ap 2; 0, 9 *fainīti* (= spainīti), lok. *pū-di-nā* (= podiņā) 2; 0, 17, *sānā* (= sēne) 2; 0, 18, *gādzāni* (= gredzeni) 2; 1, 1.

Vēl tomēr: *gudijās* (= gludinās) 2; 1, 1, *gajijā* (= galiņā) 2; 1, 1.

Konsekventi *sp-*, *sv-*, *sm-* vietā tagad tiek runāts *f-*, līdzīgi vēl arī tais formās, kas kļūst aktīvas tikai 3. gada 1. mēnesī: *fājās* (= spēlēs)

2; 1, 1, *fādās* (= spārdās) 2; 1, 6, *fādīn* un *fādīen* (= svētdiena); tāpat *fīki!* (= sveiki!), 2; 1, 3, *fauja* (= spalva), *fainīti* (= spainīti), *fīātu* un *vīetu* (= sviestu), *fūdzīti* (= spuldzīti) 2; 1, 1.

Turpretim *sn-*, *sl-* pārvēršas par *s-*: *sīpi* (= snīpi) 2; 0, 9, *sauka* (= slauka) u.c.

Atzīmēti vairāki metatēzes gadījumi:

3. gada sākumā agrākā *gib* (= grib) vietā BĒRNS runā: *big* (= grib(u)); abas formas juku jukām dzirdamas vēl arī nākamajā mēnesī.

Dai gib dibaju (= pēc brīža atkārto) *dimaju* (= Dainis grib dinamo) 2; 1, 1, ak. *pagaju* (= palagu) 2; 1, 6; pēdējā vārdā metatēzei varbūt kāds sakars ar "pagales" vārdu (BĒRNA izrunā *pagajä*), kas ap šo laiku kļuvis aktīvs.

Līdzskaņu grupās šai laikā parādās drošāki mēģinājumi izrunāt skaņu kopas ar -t kā 2. elementu: *bok-t* (= braukt) (it kā pieturot balsi aiz k) 2; 0, 14; *gib āst* (tūlīt atkārto) *āt* (= grib ēst) 2; 1, 3, *nac* (= nakts) 2; 0, 4, *jūcīk kīnde* (= jocīgs kriņģelis) 2; 0, 18.

Vārdos, kam pieaugušo valodā uzsvars nav 1. zilbē, BĒRNA izrunā neuzsvērtā zilbe var pilnīgi zust: *tas nau sik sak*, *tas pat* (= tas nav šņik-šņak, tas tāpat!) (t.i. BĒRNS sit memmei tikai jokojoties) 2; 0, 9, līdzīgi BĒRNA valodā joprojām ir "kas", "kā", "maz" ("nekas", "nekā", "nemaz" vietā).

25. mēnesī pilnīgi izzūd raksturīgā deguna skaņa (*km*)(*km*), tai vietā stājoties fonētiski pilnīgākai formai: *kumāte* (= krustmāte). Interessants ir pats šis jaunās formas pārņēmuma process. 2; 0, 21, kad MEMME savā runā tikko pieminējusi, ka nopirkusi puķes "krustmātei", BĒRNS tūlīt atkārto *kumāte*. Drusku vēlāk pēc tam patstāvīgajā stāstījumā tomēr par jaunu dzirdams agrākais (*km*)(*km*). Pēcpusdienā BĒRNS pats stāsta TĒTIM, ka viņam kartīti atsūtījusi *kumāte* (*km*)(*km*) (= krustmāte), t.i. BĒRNS min abas vārdu formas vienu pēc otras, it kā nebūdamas drošs, vai viņu pareizi sapratīs. Pēc tam nākamajās dienās atkal parādās agrākā forma un tikai 2; 1, 1 par jaunu *kumāte*, kas pilnīgi nostiprinās 26. mēnesī.

Blakus *kumātei* joprojām "krusttēva" nozīmē paliek agrākais *ķiku*, kas tiek arī locīts, piem., ak. *ķikuju*. Tikai ap 2; 1, 5 pirmās reizes ievērots nedrošs ak. *kutāvu* (= krusttēvu), tad, kad pieaugušie to tikko kā pieminējuši.

Vispār, vārds fonētiskā ziņā allaž ir pilnīgāks, ja BĒRNS to atkārtotūlīt. Tā 2; 0, 12 precīzi atkārtota pat 4-zilbju forma: *ataisīsīm!*

Piezīmes par l e k s i k u.

Jaunpienākušie vārdi nav reģistrēti visi, bet to pieaugums liekas straujš. Aktīvi kļūst arī tie vārdi, par kuriem pieaugušie tieši tai laikā nemaz nav runājuši (bet gan agrāk!).

"Nakts" tiek uztverts vairāk tikai kā "tumšs", sal. sarunu 2; 0, 4:

BĒRNS *ājā nau nac!* (= ārā nav nakts!)

MEMME *kas tad ir?*

BĒRNS *gais!* (= gaišs!).

"Apauta", ko nebija gadījies atzīmēt iepriekšējā mēnesī, uzreiz parādās precīzā formā: *ap-auta* (= apauta) 2; 0, 9, rāda uz otru kāju: *basa!* (= basa!).

Aktīvi kļūst *bāni* (= bērni), *temātu!* (= termometru) 2; 0, 11, *nāt-s* (= nātres) 2; 0, 12 (vārds teikts, ejot kopā ar MEMMI pa pļaviņu).

Pasīvi saprot "garderobes" vārdu, bet pats lieto TĒTA valodā dzirdamo "drānu klēti": *tu dā-i kēti* (= tur drānu klēti) 2; 0, 18. Tāpat nelieto aktīvi MEMMES "skursteni", bet TĒTA "dūmeni": ak. *dūmen* 2; 1, 0, varbūt tādēļ, ka tas etimoloģiski skaidrāks un asociējas ar "dūmiem", kas jau labu laiku ir BĒRNA vārdu krājumā.

Jauni vārdi ir *bātums* (= baltums) (par olas dzeltenumu un baltumu), "kriņģelis" (*kīnde* ap 2; 0, 18, ak. *kindālu* (= kriņģeli) 2; 0, 24).

Sāk lietot "istabu" agrākās "ipas" vietā. Rodas komiska situācija, kad TĒTIS savā runā, sarunājoties ar BĒRNU, patur bērnu valodas vārdu "ipu", turpretim BĒRNS savā runā jau konsekventi lieto "istabu"; ap 2; 0, 25 vēl abas formas BĒRNA valodā ir paralēlas: *ipa* un *isab* (= istaba).

Jauns vārds ir "vaļa" — *abim divim nau vaja vai vaj(a)s* (= abiem diviem, t.i. ne MEMMEI, ne TĒTIM nav vaļas, abi strādā 2; 0, 28);

kasan (= kastaņi) 2; 0, 29. "Klucīšu" jaunā forma ap 2; 0, 29 ir *kucīsi*; "īkšķis" – *ūk* un *ȳ-k* (ap šo pašu laiku).

"Vakar" skaidrāk parādās īpatnējā uztverē kā apzīmējums kaut kādam agrākam laika periodam, apm. "agrāk", "pirmīt". Ap 2; 0, 26 BĒRNS saka *vaka* (= vakar) par darbību, ko tikko kā izdarījis un ko nevēlas atkārtot, aizbildinoties, ka to jau "vakar" izdarījis.

S i n t a k s e.

Locekļu skaits arī nesaliktos teikumos bieži ir jau ap 6, piem., *Dai nems bukān, tād mazāk bukān* (= Dainis ņems burkānu, tādu mazāku (= pamazu) burkānu) 2; 1, 0, *Dai mijā abā mämmä gudijās tū bici* (= Daiņa miļā labā memme gludinās to biksi) 2; 1, 1.

Tāpat kā agrāk, bieži frāzes sākuma vārds tiek atkārtots vēlreiz beigās, piem., *nibūs mämmä auka, nibūs!* (= nebūs memmei auksti, nebūs) 2; 0, 12.

J a u n i t e i k u m u t i p i.

1) Papildinātāja paligteikumi:

Dai nizi, i bumba (= Dainis nezina, (kur) ir bumba) 2; 0, 15, *Dai nezi, mämmä i cāpu* (= Dainis nezina, (kur) memmei ir cepure) 2; 0, 16 (abos teikumos uzsvērts "ir").

Atzīmēti vēl citi līdzīgi teikumi.

2) Jautājuma teikumi:

a) Parasti kļūst jautājumi ar "(kas) tas ir?"

tas i, mämm? (= (kas) tas ir, memm?) (rāda uz makšķernieku bildē) 2; 0, 20.

Jautājumā trūkst jautājamā pronomēna, bet teikums tiek izrunāts ar jautājamo intonāciju, ar uzsvētu pirmo vārdu.

tu i? (= (kas) tur ir?) – rāda uz krūzēm uz veikala letes 2; 0, 25.

Bieži par nesaprotamiem trokšņiem vai priekšmetiem BĒRNS lūdz, lai MEMME paskaidro.

b) "Kur" ir pirmais aktīvais jautājamais adverbs, kas lietots ar pieaugušo valodā parasto nozīmi.

ku i bumba? (= kur ir bumba?) 2; 0, 21.

c) *kāpēc i vajā?* (= kāpēc ir vaļā?) (rāda MEMMEI savu bikšu lenci, kas atrāvusies vaļā) 2; 0, 28.

Jautājumi ar "kāpēc" parādās vairākkārt 25. mēneša beigās un 26. mēneša sākumā, bet tie — pēc situācijas spriežot — vēl nenozīmē īstu jautājumu pēc cēloņa. Forma ir pārņemta, bet vēl bez atbilstoša satura. Augšējā piemērā BĒRNS īsti tikai grib lūgt, lai MEMME aizpogā viņa bikšu lenci.

BĒRNA loģisks skaidrojums labāk izredzams citā situācijā, kad MEMME noraisa sev kaklautu (lai to pārsietu labāk). BĒRNS spriež, ka "memmei ir silti" (jo bieži vien viņam atgērbj kādu apģērba gabalu, ja ir ļoti silts).

25. mēneša beigās un plašāk nākamajā mēnesī BĒRNS sāk mērķtiecīgi teikt "paldies": *padiās, mämm!* (= paldies, memm!) (par pusdienām) 2; 1, 4, *padiās, tētīt, sumpu* (= paldies, tētīt, par stumpu!) — kad TĒTIS nāk iekšā pa durvīm ar (izlietnes tīrāmo) "stumpu" rokā, ko atnesis BĒRNAM atpakaļ.

Tomēr uz pieaugušo teikto formulu "lūdzu, lūdzu" vēl atbild nevis ar latviešu valodā gaidāmo "paldies!", bet atkārtojot to pašu *ūdzu* (= lūdzu)!

Vispārīgo attīstību trešā gada sākumā raksturo dzīvāka fantāzija, arī bez tieša pieaugušo ierosinājuma. Rotaļājas ar vecu elektrisko ieslēgu, iedomājas to par fotoaparātu (zināma līdzība!) un rīkojas ar to tāpat, kā redzējis pieaugušos fotogrāfējam: liek pie acīm, "noknipsē", pagriežot ieslēgā rokturīti (ap 2; 1, 26).

2; 0, 27, kad vecāku dzīvoklī viesojas vairāki latvieši, BĒRNS visu laiku kopā ar ciemiņiem sēž pie kafijas galda lielajā krēslā un ēd no sava šķīvja un dzer kakao no savas krūzes. Kad ciemiņi aiziet, pats, neviena nemudināts, steidz novākt kafijas traukus uz virtuvi, kā redzējis citas reizes rīkojamies MEMMI.

2; 1 rotaļājas smilšu laukumā, rok ar savu lāpstiņu, tad pēkšņi stāsta, ka rokot kartupeļus, "dur ar dakšu" un "ņem ārā kartupeļus", t.i. imitē kādreiz agrāk ģimeņu dārziņos novēroto darbību. Arī citās reizēs pats izdomā rotaļas un nodarbības, ko tieši tādā veidā neviens no pieaugušiem nav rādījis.

Ļoti kustīgs un dzīvs; bieži vien ierāpjas lielajā gultā un vingro. Skrien kalnā un lejā, pilsētas parkā labprāt šūpojas gan mazajās, gan riņķī griežamajās šūpolēs.

Pret svešiem ir bikls. Neiet labprāt iekšā svešā mājā, arī ne vecāku pavadībā, ja tur agrāk nav bijis; spiežas MEMMEI klāt, ieraudzīdams kādu svešinieku, it īpaši, ja tas ir zviedru valodas runātājs. Mūk no zviedru bērniem, ja sastop tos pagalmā. Reizēm dārzā, kad kopīgās nodarbības mudina tuvoties kādam zviedru bērnam, sāk runāt un stāstīt ko latviešu valodā, bet apraujas, tiklīdz uzrunātais viņam nekā neatbild vai arī sāk ko jautāt un stāstīt zviedriski.

Ja aprod ar latviešu cilvēkiem, tad labprāt ir runīgs un grib saistīt to interesi pie sevis, reizēm trokšņojot, lai pārkliegtu pieaugušo sarunas un vērstu uzmanību uz sevi. Labprātāk uzsāk draudzību ar bērniem, kas ir mazāki par viņu, nekā otrādi. Svešu un pat pavirši pazīstamu latviešu tuvumā nekad nav tik runīgs kā divatā vai trijatā ar vecākiem.

Labas novērošanas spējas un atmiņa. Iegaumē (šķietamus) sīkumus kādas redzētas personas vai priekšmeta ārējā izskatā vai pat valodā.

Labprāt atkārtoti MEMMES un TĒTA runātās formas, arī tad, ja vecāki sarunās iepin kādus teikumus citā valodā (vācu, zviedru, krievu).

Dzied (vēl nenoturot meldiju) pirmo dziesmiņu "kur tu teci, gailīti manu!", ko iemācījies, gan tikai aptuveni atkārtojot tekstu: *ku tu teci gailīti, agumā . . . ku tu teci agumā, meit-s cāt, agumā* (= kur tu teci, gailīti, agrumā . . . kur tu teci agrumā, meitas celt, agrumā).

Labprāt klausās arī citas dziesmas, ko viņam dzied priekšā. Dzejas formā rakstīto pasaku par 5 kaķiem atstāsta saviem vārdiem pēc vairākām dienām.

Pazīst lielos A un I burtus.

2; 1

Vārdu kopskaits joprojām palielinās, to lietojums kļūst daudzpusīgāks un tuvāks pieaugušo praksei. Arī vārdu skaits aktīvi lietotajos teikumos bieži vien ir 4 - 6 un šai ziņā vairs jūtami neatšķiras no apkārtnē dzirdamās valodas, piem., *site bīd-s a i isā, site!* (= šite bildes arī ir iekšā, šite) 2; 1, 11, *ās gib vāst tuos daudzuos kasan-s* (= es gribu vest (mazajos ratiņos) tos daudzos kastaņus) 2; 1, 21.

Vairākkārt gadījies atzīmēt dažādu tautasdziesmu fragmentus, ko BĒRNS teicis savā nodabā, atkārtojot noklausīto dziesmu vārdus, piem., atsevišķas rindas vai vārdkopas no "Rīga dimd" un "Cekulaina zīle dzied":

īga dimd, īga dimd, kas tuo igu dimdināja!

un

cākuja zije dzied ig tuon gajijā! ūzītās, meiti pucijā!

Šai laikā, īpaši mēneša beigās, BĒRNS labprāt klausās dziesmas, ko vecāki viņam dzied priekšā. Klausīdamies MEMMES uzsvērti izteiksmīgo izrunu, uzmanīgi skatās uz MEMMES lūpām un pats kustina lūpas, cenšoties jau dziedāšanas resp. runāšanas laikā runāt līdzīgi visus vārdus. Šīs muskulatūras refleksijas nav nekāda vienreizēja nejauša parādība, jo novērota bieži. Šai laikā pieaugušo dziedātās dziesmas, ko BĒRNS dzirdējis vairākkārt, ir latviešu populārās tautasdziesmas Rīga dimd, Cekulaina zīle dzied, Kur tu teci, gailīti manu?, Aijā žūžū lāča bērni, Kumeliņi kumeliņi. BĒRNS, atkārtojot noklausīto dziesmu tekstus, parasti pasaka dziesmas pirmās divas rindas nepārveidotas, un turpinājumā teksta daļas ir fragmentāras un sajauktas, bet dziesmas saturu prot atstāstīt pareizi, ja viņam par to jautā pa atsevišķam teikumam.

Tautasdziesmas sākuma rindā par Rīgas zīli, kurā MEMME dzied par "cekulainu", bet TĒTIS par "cekulotu" zīli, BĒRNS savā dziesmas atkārtojumā seko TĒTA variantam: *cākujuota zijā*.

Reizēm mēģina vilkt līdzī arī vecāku dziedamās dziesmas meldiju, bet pagaidām tai nav lielākas līdzības ar parauga dziedājumu.

26. mēnesī pamanīti arī vairāki jauni spontāni lietoti vārdi, starp citu,

"paduse", "bail", "māte". "Mātes" vārds kļuvis pazīstams galvenokārt no dzirdētajām tautasdziesmām, kā arī no TĒTA paskaidrojuma; šai laikā BĒRNS to sāk pirmoreiz attiecināt arī uz MEMMI, saprazdams, ka vārda nozīme ir arī tā, kas ģimenes valodā pazīstamajai "memmei".

Šai mēnesī vairākkārt gadījies ievērot arī BĒRNA patstāvīgi darinātus apzīmējumus, veidojot jaunus vārdu savienojumus vai salikteņus pēc iepriekš pazīstamiem modeļiem. Tā par kādu cepumu, kas pēc formas nedaudz atgādina baraviku: *tā i bākkūka* (= bekas kūka) 2; 1, 14; līdzīgi šķiro savas krāsaino bilžu grāmatas pēc vāka zīmējuma vai galvenās pasakas: *tuo l-l-l gāmatu!* (= grāmatu, kurā ir lidmašīnu attēli).

Paša veidots šķiet arī verbs "vējot" resp. "novējot", stāstot par kādu papīra lapu vai drēbes gabalu, ko pats vicina un planda pa gaisu, laikiem atdarinot novēroto koku zaru vai izkarināto drēbes gabalu plandīšanas vējā: *Dai nūvājuo* (= Dainis (= es) novējoja) 2; 1, 14.

Novirzes no latviešu valodas normām vārdu nozīmē visvieglāk pamanītas vairāku abstraktāku vārdu lietojumā. "Diena" joprojām bieži vien parādās kā pretstats adjektīvam "tumšs", neskaidra liekas nozīme arī "svētdienai", sal.: *ājā i dien, nivaig ugun* (= ārā ir diena (gaišs), nevajag vēl dedzināt uguni), *ājā i viedien* (= ārā ir svētdiena) 2; 1, 19.

"Kumode" tiek lietota arī "atvilktnes" nozīmē (ap 2; 1, 16): *māmm vajā sitū kum^uodi* (= memm, (attaisi) vaļā šito kumodi, t.i. rakstāmgalda atvilktni). Līdzīgi arī par skapja vai cita kāda galda atvilktni; pārpratums laikiem no biežā pieaugušo paskaidrojuma "ieliksim to kumodē", kad īsteni ieliek kaut ko kumodes atvilktnē.

Līdzīgs pārpratums ir ar "podīņu", ko BĒRNS saista tikai ar savu podīņu vannas istabā. 2; 1, 6 BĒRNS skatās kopā ar TĒTI bilžu grāmatu un interpretē, ka tur uz galda salikti visādi "podi". BĒRNS protestē: *tu nāvā kakāt!* (= tur nevar kakāt!).

Vienā otrā gadījumā jaunapgūtā vārda lietojums ir ierobežots ar šaurāku nozīmi, attiecinot to tikai uz vienu kādu konkrētu priekšmetu vai priekšstatu. Tā blakus līdzšinējam "auto" (BĒRNA izrunā

atō vai *autō*) ar plašu nozīmi ap 2; 1, 12 BĒRNS sāk runāt par "automobīli", tā dēvējot vienīgi vienu noteiktu, ar atsperi uzgriežamo auto:
māmm duos atombiju (= memme dos automobīli).

Šādā vārdā minēto rotaļlietu saukuši dāvinātāji, kuru mājā BĒRNS pirmo vakaru ar to rotaļājies.

Mēneša sākumā vēl vairākkārt ievēroti gadījumi ar nepareizi lietotu 2. personas vietniekvārdu "tev" un piederības vietniekvārdu "tavs" 1. personas "man" un "mans" vietā, piem., *tas ir tavs!* (= mans) (izrauj MEMMEI no rokām maizes gabaliņu, ko pirms brīža bija atstājis uz galda neapēstu, bet nu grib turpināt ēšanu), *lūdzu, māmm, tas ir man!* (= tev) 2; 1, 0; turpretim mēneša beigās pierakstītie piemēri liecina, ka BĒRNS jau apguvis pieaugušo valodas praksi: *tāt, pasatis, man i!* (= tēt, paskaties, (kas) man ir!), *māmm, pasatis manu pusi!* (= memm, paskaties uz manu pusi!).

3. gada sākumā tika pamanītas pirmās debitīva formas ar jā-. 26. mēnesī tās jau biežas dažādās frāzēs, piem., *vē nav jā-iet gulēt* (= vēl nav jāiet gulēt) 2; 1, 29. Pēc vecāku valodas parauga objekts pie šādiem debitīviem stāv nominatīvā (nevis akuzatīvā): *sitie ati jāņem idzi* (= šitie rati jāņem līdz) 2; 1, 4.

Šai laikā parasti kļuvuši jautājuma teikumi ar "kur?", turpretim jautājumos ar "kas?", "kad?", "kā?" ievada vārdiņš tiek izlaists. Daži piemēri:

ku i bumba? (= kur ir bumba?) 2; 1, 11

ku puisic pajiek? (= kur puisītis paliek?) 2; 1, 11.

Retumis "kur" ievada arī relatīvo paligteikumu: *Dai nizi, ku i* (= Dainis nezina, kur ir) 2; 1, 14, bet sastopami arī līdzīga rakstura teikumi bez ievada "kur":

māmmīt, nāc supu, ās sāvu! (= memmīt, nāc šurpu, (kur) es stāvu) 2; 1, 19.

Turpretim ar izlaistu, tikai uzminamu "kas", "ar ko" utt. atzīmēti piemēri: *tu i? māmmā!* (= (kas) tur ir, memme?) *tas i?* (= kas tas ir?).

Līdzīgs "kas" izlaidums arī paligteikumos:

tāt, pasatis, man i! (= tēt, paskaties, (kas) man ir!) 2; 1, 19.

Turpretim jautājumos pēc piederības, ko ievada "kam", šis ievada vārdiņš nav izlaists:

kam tā zete i? (= kam tā zeķe ir?), *kam bū tā zete?* (= kam būs tā zeķe?) 2; 1, 19.

Arī nosacījuma teikumi ar "ja" vai "kad" tiek ievadīti bez šiem vārdiem, un tikai pirmā svarīgā vārda uzsvērums teikumā palīdz izteikt teikuma jēgu:

i nauda, dabū ma-ku, nav naudas, niduod kutās ma-ku (stipri uzsvērti vārdi "ir" un "nav") (= (ja) ir nauda, dabū malku, (ja) nav naudas, nedod krusttēvs malku) (ejot garām malkas tirgotavai, spriež par pirkšanas iespējām).

Gramatisko formu ziņā atšķirība no apkārtnes pieaugušo valodas ir neliela: iso galotņu zudums pa daļai izskaidrojams ar to, ka tuvākajā apkārtnē BĒRNS dzird arī runu ar tāmnieku dialekta iezīmēm, ar stipru gala patskaņu saīsinājumu. Galveno starpību veido prepozīciju trūkums.

Izjūta par morfoloģisko struktūru parādās skaidri attiecīgo gaidāmo galotņu izvēlē jaunām formām BĒRNA valodā: *pimajais* (= pirmais), (akuzatīva galotne) *Āju* (= no burta apzīmējuma "A").

Pēc citu verbu pagātnes parauga šad tad tiek darinātas no pieaugušo valodas atšķirīgas formas, piem., *udāzija* (= "uzdrāzija" = uzdrāza).

No citām jaunām formām verbu sistēmā var atzīmēt pirmās divdabju formas, kas pamanītas šai mēnesī: *nav ādams!* (= nav ēdams!) (ēdot bumbieri, izsplauj ārā cietās miziņas), *pazud-s* (= pazudis), *imātāti zēm visi kucīsi* (= izmētāti pa zemi visi klucīši).

26. mēnesī tiek lietotas jau prefīģētās verbu formas, piem., "iespraust", "palaist", "paost" u.c.; bet kādas reizes gadījies atzīmēt ar pieaugušo normām nesaskanīgu neprefīģētās verba formas saistījumu ar adverbu gaidāmā prefīģētā verba vietā: *Dai fidis visū ugun* (= Dainis spiedīs virsū (= uzspiedīs) uguni, t.i. iededzinās elektrisko lampu) 2; 1, 13.

Tam, kas nav pieradis pie BĒRNA izrunas, joprojām pagrūti sākumā saprast, ko BĒRNS stāsta, galvenokārt daudzo fonētisko noviržu dēļ.

Vairāku skaņu BĒRNA izrunā joprojām trūkst, dažu vietā tiek runātas citas.

r-skaņu BĒRNS vēl neprot izrunāt. Toties lēni, bet noteikti veidojas l kā patstāvīga fonēma. Daudzos vārdos l vietā joprojām tiek runāts j (*cākujuota zījā, Vejta, vajā* uc.), citos l ir vienkārši izlaists (*idzi*). Bet jau ap 2; 1, 13 agrāk izolēti izrunātos l-l-l BĒRNAM izdodas sapludināt kopā vienā plūdeņa skaņā un apvienot to ar vārda pārējām daļām, piem., *l-l-abi!* (= labi!).

Mēneša pēdējā nedēļā BĒRNA valodā parādās jau vairāki vārdi ar l, kas izrunā neko daudz neatšķiras no pieaugušo runātā plūdeņa; l tiek izrunāts drusku mikstāk nekā parasts latviešu valodā, un tas liekas garāks, it kā divkāršs l, piem.,

lakatu isā kulē (= lakatu iekšā kulē), *māllu ābuolu* (= melnu ābolu), *vācālite* (= vācelīte, no tautasdziesmas "aijā žūžū").

Šis l stājas arī paraugvalodas r vietā, piem., *kaluote* (= karote), *galuoza* (= garoza).

Šai periodā, kad pakāpeniski nostiprinās jaunās skaņas izruna un tās izvietojums dažādajās formās, joprojām novērojamas lielas svārstības: tai pašā dienā tai pašā vārdā vienreiz dzird vēl veco izrunu ar j un jauno ar l (*ziju* "zilo" un *zilluo* "zilo"; tai pašā rītā "ola" tiek nosaukta *uoala* (ar stiepti izrunātu trīsskanim līdzīgu skaņu), bet pēc tam vairākkārt *uoja*).

Šai laikā joprojām pakāpeniski notiek pilnīga divskaņu *ie* un *uo* apguve; pārejas laikā dzird blakus vairākus variantus — gan senāko izrunas veidu ar *i* un *ū* (*ie* un *uo* vietā), gan arī hipernormālismus, kur jaunais divskanis parādās vajadzīgā (garā vai īsā) patskaņa vietā, piem., *dāguon* (= deguns), *buos* (= būs), *kuop* (= kūp), *ziemuju* (= zīmuli), *isā uodenē* (= iekšā ūdenī).

Negaidīts *ie* dzirdams arī vienā otrā vārdā, ko pieaugušie runā ar *ē*, bet BĒRNA izrunā tur agrāk runāts *i*, kas tagad kopā ar citiem *i* viņa izrunā tiek aizstāts ar divskani *ie*, piem., *viedien* (= svētdiena).

26. mēnesī atzīmētas arī vairākas formas ar skaņu pārstatījumu (metatēzi): *nebig* (= negrib), bet *gib* (= grib), *pagaju* (= palagu), *subad* un (atkārtojot priekšā teikto pareizo formu) *sudab* (= sudrabu).

Otra spilgta izrunas atšķirība ir sp-, sv-, sm- vienkāršojums par vienskani f-, piem., *Dai fādās kājām* (= Dainis spārdās kājām) 2; 1, 6, *fūdze* (= spuldze) 2; 1, 12, *fiju* (= sviru) 2; 1, 13, *fīga* (= smilga) 2; 1, 17. Šī tendence ir tik spēcīga, ka -sp- vietā izrunā rodas -f- pat divu vārdu sastapā: *mād-sfuodu* (= medus podu), lai gan "poda" vārdā vienmēr tiek runāts tikai p-.

Arī citas līdzskaņu grupas tiek vienkāršotas, atmetot pirmo vai otro līdzskani, bet 26. mēnesī parādās arī spēcīgāka tieksme precīzāk atdarināt divu un vairāku līdzskaņu savienojumus pēc paraugvalodas izrunas. Līdzskaņu kopas veidojas jau sakarā ar l skaņas apguvi, piem., *kulpe* (= kurpe), *valde* (= varde), bet arī citi līdzskaņu savienojumi parādās gan starp patskaņiem, gan vārda galā: *ni-asti vais!* (= neraksti vairs!), *ās negibe pa-uost* (= es negribēju (terpentīnu) paost), *nāvā kāp-t* (= nevar kāpt). Tomēr daudzos citos gadījumos līdzskaņu grupas aizstātas ar vienu vienīgu skaņu, tāpat kā agrāk: *isaba* (= istaba), *sāvēs* (= stāvēs), *saps* (= skapis), *gauc* (= grauds).

Fiziskajā un garīgajā attīstībā atzīmējami momenti ir acu zobu nākšana: mēneša sākumā jau iznākuši apakšējie acu zobi, augšējie vēl nav īsti izšķīlušies, lai gan smaganas jau piecēlušās.

Krūšu apmērs 51 cm, galvas apmērs apm. 52 cm.

Rotaļās izpaužas dzīva fantāzija un tieksme novērot raksturīgus sīkumus. Ar savām rotaļlietām, saviem "draugiem" (lācīti, gailīti, pīli, lelli) labprāt atkārtoti izdarības, kas novērotas mājas darbos, piem., "vāra" viņiem "kartupeļus", katliņā ieberot un maisot kastaņus. *tu vāji putu!* (= tur vāri putru!) (spiež MEMMEI rokā karoti, lai tā rotaļā vāritu putru).

Pats savā nodabā, neviena nemudināts, uzmanīgi aplūko dvieļa pakarināmo cilpiņu un nosaka: *cilpa*, paceļ no grīdas kādu podziņu un nopriež *kam ikits!* (= kādam tas izkritis), šķirstot laikrakstu vai grāmatu, sāk ievērot tekstā atsevišķus burtus un pūlas pats tos uzzīmēt (2; 1, 16):

TĒTIS: *ko tu uzzīmēji?*

BĒRNS: *vien āju* (= vienu A).

Citā reizē rāda uz diviem A burtiem: *tie divi!*

Ar interesi vēro arī, kā kāds no pieaugušajiem kaut ko zīmē, un lūdz, lai uzzīmē arī kaut ko konkrētu viņam pa prieku. Piem.,

mällu ābuolu! (= melnu ābolu) — lūgums, lai uzzīmē ābolu ar melno zīmuli.

Eksperimentējot reizēm pārbauda pats savas ķermeniskās sajūtas, piem., mēģina sev kniebt ar mazajām šķērītēm un konstatē: *i ass, dujās pikā kājā* (= ir ass, duras plikā kājā) 2; 1, 13.

2;2

27. mēnesī turpinās tas valodas apguves process, kas bija ievadīts jau iepriekšējā mēnesī, galvenokārt izrunas plāksnē.

Vārdu skaits ar izrunātu l-skaņu strauji pieaug, pie kam šī jaunapgūtā skaņa visprecīzāk tiek izrunāta tais vārdos, kas tikai šai laikā kļūst aktīvi BĒRNA valodā, piem., *milti*, *Velta*. Viegļāk l izrunājams vai nu aiz īsa patskaņa tai pašā zilbē (tautosillabiskā stāvoklī), kad tas iegūst stieptu toni, vai arī starp patskaņiem, kā arī vārda sākumā patskaņa priekšā. Turpretim bez -l- BĒRNS joprojām izrunā formas, kur pieaugušo valodā šis plūdenis stāv aiz kāda cita līdzskaņa, piem., *kakauc* (= kaklauts), ģen. *kaka* (= kakla), *sapa* (= slapja), *āsālāgu!* (= atslēgu), ar iespraustu ā, lai izvairītos no līdzskaņu sastrēguma.

Paša l izruna spilgti atšķiras no apkārtnē runājamā latviešu valodai īpatnējā padziļā plūdeņa, atgādinot viegli palatalizētu līdzskani.

Tomēr šis jaunais l (agrākā j, \emptyset vai d vietā) vēl netiek lietots konsekventi: vienkārt, to nesastop vēl visos vārdos, kuros pieaugušie runā l, un, otrkārt, tais pašās formās vienu reizi dzird l, citu reizi, pat tai pašā dienā, vēl turpinās agrākā nepilnīgākā izruna. Tā, piemēram, BĒRNS turpina iepriekšējo izrunu *zādes* (= zāles), *fauju* (= spalvu), *gauju* (= galvu), bet paralēli lieto *lupata* un *jupata*, *jākā* un *lākā*. Visbiežāk gaidāmo l dzird vārda sākumā patskaņa priekšā, kā arī tautosillabiskos savienojumos, kuros aiz īsa patskaņa seko šā l plūdeņa savienojums ar kādu slēdzēni: *kulpe* (= kurpe), *cilpa* (= cilpa).

Kā bija novērots jau iepriekšējā mēnesī, arī tagad šis jaunais l nereti aizstāj paraugvalodas r-skaņu: *Maluta* (= Maruta), *neva tā dallit!* (= nevar tā darīt!).

Tā pati viegli mīkstinātā l-skaņa BĒRNA izrunā tiek runāta pieaugušo valodas l, kā arī mīkstinātā l vietā, piem., "eļļas" vārdā: *ällu*.

Reizē ar šās skaņas apguvi BĒRNA valodā parādās virkne vārdu ar hipernormālu, nevietā liktu l, kas stāv j vietā. Tā, piem., vārdos *lanāk* (= jānāk), *Lānic* (= Jānītis).

Pirmais piemērs ar hipernormālu l- j vietā atzīmēts 2; 2, 9: *es gib vē kuo, tādu luocīgu!* (= es gribu vēl ko, tādu jocīgu!).

27. mēnesī jau pilnīgi nostabilizējusies šķiet divskaņu *ie* un *uo* izruna, kas parasti tiek arī runāti tais vietās, kur tie gaidāmi. Vienīgi jau sen pierastos vārdos vēl joprojām dzirdami agrākie substitūti *i*, *ī* un *ū*: *isā* (= iekšā), *nav ī-iec* (= nav ieliets).

Piemēri ar paraugvalodai atbilstošu divskaņu izrunu:

padziedi tām meitām! (= padziedi (par) tām meitām) (lūgums no-
dziedāt tautasdziesmu "trīs jaunas māsas sēž rožu dārzā")
2; 2, 16

tuo biezu gāmatu nāvaj panāst (= to biezo grāmatu nevar panest)
2; 2, 16

Dai ufiedis gaisā (= Dainis (= es) uzsviedis gaisā) 2; 2, 16.

Atsevišķi hipernormālisma piemēri atzīmēti ar *ie* gaidāmā *ī* vietā:

vācuos jaikuos nijāgi dzievuot, jaunuos jaikuos abi dzievuot (= vecos
laikos nelāgi dzīvot, jaunus laikus labi dzīvot) 2; 2, 11.

Šai mēnesī vēl vairāk paplašinās arī tieksme pārstāt skaņas vietām. Daži šādi metatēzes piemēri:

maskāt (= maksāt), *jāmaskā* (= jāmaksā), *pagajiem* (= palagiem), *pīskt*
(= pīkst).

No BĒRNA izrunas īpatnībām atzīmējama vēl arī šaurā un platā *e* iz-
runa: tāpat kā iepriekš, *e*, *ē* tiek runāts plati vai paplati daudzās
formās, kur vecāki un arī pārējie pieaugušie apkārtņē runā šaurus
patskaņus. Piem.:

vā (= vēl), *sāz* (= sēž), *te vā tāsuo* (= te vēl trešo).

27. mēnesī BĒRNS iemācās vairākas jaunas formas, kas izrunā daudz
līdzīgākas apkārtnes izrunai nekā tās, kas līdz šim lietotas, piem., at-
metot līdzšinējo *vāgā* (= vēlāk). Kad vecāki vairākkārt pārlabo
BĒRNA izrunu, arī BĒRNS pats atkārti pareizāko *vālāk*, pēc tam
kādu laiku jauc agrāko *vāgā* un jauno *vālāk*, līdz pēc kādām dienām
paliek vairs tikai jaunā.

Lēnāk veidojas *s k a i t l u* apguve. Ja BĒRNS jautā par trim

priekšmetiem, cik to ir, pēc nelielas vilcināšanās atbild ar *tīs* (= trīs). Ja priekšmetu ir vairāk, saka, ka to ir *daudzi*, bet dažkārt šis pats *daudzi* teikts arī tikai par 3 priekšmetiem.

Arī kārtas skaitleņi ierobežojas ar 3, sal., *uoc* (= otrs), *te vā tāsuo!* (= te vēl trešo) (grib maukt vēl vienu gumijas gredzenu uz kātiņa).

2; 2, 19 MEMME rāda zīmējumā māju ar 3 skursteņiem.

MEMME: *cik tur ir skursteņu?*

BĒRNS: *daudz! – pieci!*

MEMME paskaidro, ka tikai "trīs"

BĒRNS (atkārto): *tīs* (= trīs).

Šai laikā vērojama lielāka interese par *k r ā s ā m*. Krāsas izšķir un nosauc pareizā vārdā vismaz sarkano (*sakan*), brūno (*būna*), pelēko (*pājāka* vai *pālāka*), melno (*mālla* vai *māijja*), dzeltenu (*dzātān*), balto (*bāta*), bet bieži jauc vēl zilo un zaļo krāsu, lai gan nosaukumi abām šīm krāsām ir jau aktīvi. Vairākkārt par savām zilajām biksēm saka *zaja* (= zaļa).

Gan pēc iepriekšējā gada pieredzes, gan pēc pārrunām sakarā ar dažādiem attēliem grāmatās atceras, ka sniegs ir "balts" (2; 2, 3):

MEMME: *Ārā būs laikam sniegs. Vai tu atceries, kāds ir sniegs?*

BĒRNS: *jā!*

MEMME: *Kādā krāsā tad ir sniegs?*

BĒRNS: *bātā kāsā* (= baltā krāsā). Pieiet pie sava galdiņa, sameklē krāsainu pastkarti ar ziemas skatu un, aplūkodams to pats savā nodabā, rāda uz balto, sniegaino klajumu .

27. mēnesī pierakstītie piemēri liecina arī par atmiņā uzglabātiem priekšstatiem, kā arī par pieaugušu interesi salīdzināt savā starpā lietas pēc to formas, materiāla vai krāsas.

Ziemā pilsētas dzīvoklī (2; 2, 6) BĒRNS kopā ar MEMMI skatās attēlos avenes. MEMME atgādina ogošanu vasarā un jautā, kas toreiz vasaras mājā vēl kopā ar viņiem lasījis mellenes. BĒRNS: *tas ijaīs ābāc* (= tas lielais Herberts). Interesanti atzīmēt, ka pieminētās personas vārds toreiz, pirms apm. pusgada, vēl nebija pārņemts BĒRNA aktīvajā vārdu krājumā, lai gan bija jau saprotams, bet tagad spontāni teikts samērā pareizā izrunā.

Salīdzinot vairākas līdzīgas, bet tomēr atšķirīgas lietas, BĒRNS tagad nereti veido pretstata pārus:

tā ir kuok kaluote, tā i dzālss kaluote (= tā ir koka karote, tā ir dzelzs karote) (paņēmis vienu karoti vienā, otru otrā rokā) 2; 2, 11
tas nav zīmu, tā i fauja, mämm asa (= tas nav zīmulis, tā ir spalva, (ar) ko memme raksta) 2; 2, 9.

Līdzīgā veidā mēdz pretstatīt savu gultu un vecāku gultu.

Joprojām trūkst prepozīciju: *tāt ies pagabu* (= tēte ies (uz) pagrabu), *mämmit, man pasaties!* (= memmīt, (uz) mani paskaties!), *padziedi tām meitām!* (= padziedi (par) tām meitām!) (t.i. dziesmu par trim māsām rožu dārzā).

Apkārtnes valodā no norādāmā vietniekvārda darina vairākas paralēli lietojamas lokatīva formas: (daudzskaitlī) *tais, tanis* vai *tajos*. Visas trīs formas runā arī MEMME, turpretim BĒRNS ar lokatīva nozīmi lieto formu *tuos*, laikam pēc lietvārdu galotnes parauga:

tu i ampas tuos uoguos (= tur ir lampas tos (= tajos) logos) 2; 2, 16.

Kaut kas līdzīgs arī vienskaitļa lokatīvos:

nāvā zināt, tā pudejē i isā (= nevar zināt, (kas) tā (= tajā, tanī) pudelē ir iekšā) 2; 2, 9.

Vietniekvārdu formās ar *ne-* šī neuzsvērtā negācija BĒRNA izrunā pazūd: *nav kā* (= nav nekā) 2; 2, 28, turpretim mēnesi vēlāk atbilstošā frāze jau pierakstīta ar izrunātu *ne-* saskaņā ar latviešu valodas normām: *tu nav nikā* (ar uzsvērtu *ni-*) (= tur nav nekā).

Morfoloģijā jaunas vai no standartvalodas atšķirīgas formas rodas galvenokārt verbu sistēmā.

Bez jau iepriekšējā mēnesī atzīmētajām, BĒRNS darina vēl citas pagātnes formas arī no primārajiem verbiem ar izskaņu *-ija*, piem., *iedija* (= ēda), *atadijās* (= atradās).

Aiz finītās verba formas pievienots divdabis ar *-ot* atzīmēts frāzē *ās pa-iku sēzuot* (= es paliku sēžot) 2; 2, 9 (BĒRNS paliek uz sava mazā krēslīņa un nepiecēlies slauka MEMMES rakstāmgalda skapiša durvis).

Sīkākas novirzes vārda *nozīmes* uztverē atklāj arī tādi piemēri kā:
mämme i kupps kājā, viņ nav pik (= memmei ir kurpes kājā, viņa
nav plika) 2; 2, 7.

Ja iepriekšējos mēnešos pāris reizes atzīmētie jautājumi ar "kāpēc?"
rādīja, ka vārda pamata nozīme vēl neskaidra, tad tagad atbildes uz
jautājumiem pēc cēloņa jau apliecina "kāpēc?" pareizu satura iz-
pratni. Piemēram saruna ar TĒTI 2; 2, 21:

BĒRNS: *kāpēc nav ūden?* (= kāpēc (traukā) nav ūdens?)

TĒTIS: *nu kāpēc nav ūdens?*

BĒRNS: *nau i-iec* (= nav ieliets).

Jautājumos un palīgteikumos tiek izlaists "kas", piem.,
tu tie i tādi? (= (kas) tur tie ir tādi?) (rāda uz savirknētu gredzenu at-
tēliem laikrakstā) 2; 2, 9

nāvā zināt, tā pudeļē i isā (= nevar zināt, (kas) tai pudelē ir iekšā)
2; 2, 10

dzi, mämm, tu i? (= dzirdi, memm, (pacel rādītāja pirkstu)kas tur
ir?) (ārā dzird tauri pūšam) 2; 2, 9.

Līdzīgi bez ievada "kā?" veidoti arī jautājumi *tas puisic i vādā?* (= (kā) tas puisītis ir vādā?) 2; 2, 27.

Ž e s t u apgūvē var atzīmēt šai mēnesī vairākkārt novēroto atsveici-
nāšanās žesta apvienojumu ar vārdisko formu: ejot ārā no veikala,
BĒRNS vicina pārdevējai ar roku un saka *adiēvu! adiev!* (ar uzsvaru
otrajā zilbē). Līdzīgi, par kaut ko pateicoties, krata gaisā roku (agrā-
kais žests) un saka *padies! padies!* (ar uzsvaru beigu zilbē).

2; 3

Šai laikā apgūti jau visi personiskie vietniekvārdi, atskaitot daudzskaitļa 2. personu "jūs", ko nav gadījies atzīmēt. "Es", "mēs", "tu" ir bieži lietoti, turpretim "viņš", "viņa" ir reti, jo par sevi BĒRNS joprojām visparastāk saka vai nu savu kristībvārdu vai apzīmējumus "bērns" un citus ģimenes valodā parastus mīlinājuma vārdus. Arī par ģimenes locekļiem, pat tos tieši uzrunājot, nereti izraugās apzīmējumus "memme", "tētis", u. tml.

No "es" šai laikā biežāk darinātas arī akuzatīva un instrumentāļa formas, piem., *man nāc!* (= (pie) manis nāc!), *pasaties man!* (= paskaties (uz) mani!). Datīva formas *man* jau agrāk pamanītas samērā bieži.

2; 3, 27 atzīmēta daudzskaitļa 2. personas forma resp. pagodinājuma forma uzrunātajai personai (*nāciet iesā!*), bet situācijā, kur tā pēc funkcijas latviešu pieaugušo valodā neiederētos. BĒRNS ir istabā un redz, kā TĒTIS nāk iekšā pa durvīm, ko atvērusi MEMME. Viņa mudinājums *nāciet iesā!* (= nāciet iekšā!) ir apsveikuma formula, ko līdzīgā situācijā BĒRNS dzirdējis vecāku mutē, kad viņi sagaida pie durvīm viesus resp. ar pagodinājuma pronomenu "Jūs" uzrunājamu viesi.

"Jūs" un atbilstošās verba mudinājuma formas trūkums BĒRNA valodā viegli izprotams, ievērojot to, ka viņam līdz šim bijis maz izdevības uzrunāt vairākas personas reizē un ka latviešu standartvalodā pazīstamās nianse starp "tu" un "Jūs" viņam vēl svešas.

Pirmās un otrās personas vietniekvārdi vairs netiek jaukti un ir pilnīgā saskaņā ar pieaugušo praksi: *ās vē anāsīs tāv* (= es vēl atnesīšu tev).

No skaitleņiem aktīvi lietotas formas ir 1, 2, 3, 5 (sakarā ar BĒRNAM mācīto pirkstu skaitīšanu), bet atbilstošu skaita nozīmi mēneša pēdējā nedēļā cik necik drošāk sāk lietot tikai 1 – 3. Joprojām visparastāk skaitleņu rinda "viens, divi, trīs" ir pavada formas vingrošanas kustībām. Forma "pieci" tiek teikta, bet vēl bez attiecīgā skaita nozīmes. No kārtas skaitleņiem BĒRNA runā ievēroti "pirmais", "otrais", "trešais".

Krāsas izšķir labi dabā un arī valodā kā attiecīgo krāsu nosaukumus, bet joprojām šad tad jauc zilo un zaļo krāsu.

No adjektīviem un adverbiem tiek darinātas arī komparatīva formas ar -āks resp. -āk, piem., labāk, vēlāk, vairāk. Superlatīva formas nav gadījies atzīmēt. Komparatīvi pagaidām vēl netiek lietoti salīdzinājuma frāzēs ar "kā", "nekā" vai "par": formas ar -āks īstenībā, tāpat kā bieži vien arī pieaugušo valodā, norāda tikai īpašības kāpinājumu.

Verbos joprojām BĒRNS nereti darina neparastas pagātnes formas ar -ija arī no tādiem vārdiem, kam pagātnē īsākas formas: *sapāsiju* (= saplēsu), *es sa-aziju* (= es salauzu).

Izejot no tagadnes un pagātnes formas, darināta neparasta infinitīva forma *satināt* (= satīt).

Pakāpeniski pieaug divdabju skaits un to izlietojums teikumos, piem., *vien māj pālite iegauzusi* (= viena maza pelīte iegrauzusi) 2; 3, 2, *te vē i ādzams?* (= (kas) te vēl ir redzams?) 2; 3, 5, *pa-ik dāguot ugun* (= palika degot uguns) 2; 3, 11, *tu i pa-ikuss ācisa kupīts* (= tur ir palikušas lāciņa korpītes) 2; 3, 29, *puķītēm sudien nav duoc dzāt* (= puķītēm šodien nav dots dzert) 2; 3, 27.

Pēc tādu divdabju parauga kā "šujamadata" BĒRNS pats darina jaunu apzīmējumu "šuvējai" — *tā sujamkumāte* (= tā šujamkrustmāte) 2; 3, 23.

Parastas ir arī ar dažādiem priedēkļiem (ap-, ie-, iz-, sa-, pa-, at-, arī ar negāciju ne-) prefīgētās verba formas: *neva sapast* (= nevar saprast), *mās apsatīsim* (= mēs apskatīsim), *anāsīs* (= atnesīs), *panem!* (= paņem!), *es atadīšu* (= es atradīšu), *īgiest* (= izgriezt), *ap-kāt sāgu* (= aplāt segu), *iegauzusi* (= iegrauzusi).

Joprojām BĒRNS savā valodā iztiek bez prepozīcijām, bet attiecīgais vārds ir ar atbilstošo locījuma galotni: *māmmīt, a nāc manis!* (= memmīt, arī nāc (pie) manis!) 2; 3, 29, *tāt gibē citu pusi iet* (= tēte gribēja iet (uz) citu pusi) 2; 3, 29.

Pašās mēneša beigās pirmoreiz atzīmēta prepozīcija "pēc" frāzē *ja-iet pāc piena* (= jāiet pēc piena); šad tad ievērota arī prepozīcija "bez".

Teikumus veidojot, 28. mēneša laikā pamazām aktīvajā runā ierodas ievada vārds "kas":

kas i netīji, tie i jāmazā, kas i tīji, tie nav jāmazā (= kas ir netīri (trauki), tie ir jāmazgā, kas ir tīri, tie nav jāmazgā) 2; 3, 11.

Turpretim ar izlaistu "kas" atzīmēti, starp citu, tādi teikumi kā:
neva sapast, tas i tāc (= nevar saprast, (kas) tas ir tāds) (skatās uzmanīgi kādu attēlu bilžu grāmatā) 2; 3, 5

mās apsatīsim, tā i! (= mēs apskatīsim, (kas) te ir) 2; 3, 29.

Bez ievada "ka" tiek veidoti arī palīgteikumi, piem.,

nizi tā māiti, tu ācīc dzīvuo (= nezināja tā meitiņa, (ka) tur lācītis dzīvo) (atstāsta kādu pasaku) 2; 3, 29

māmmīt duomāja, Dainīts abi necucēs (= memmīte domāja, (ka) Dainītis labi nečučēs) 2; 3, 27.

Arī nosacījuma palīgteikums tiek ievadīts bez "ja": *man vaidzās, es atadīsu* (= (ja) man vajadzēs, es atradīšu) 2; 3, 29.

Pirmo reizi šai mēnesī vairākkārt ievēroti pirmie saikļa "un" lietojumi: 2; 3, 5 BĒRNS skatās laikrakstā dažādus attēlus un priedīgi nosauc vārdā pazīstamos: *tu tas i auto, un tu i acenes* (= tur tas ir auto, un tur ir acenes (= brilles)).

Galvenā BĒRNA runas pazīme, kas to atšķir no apkārtnes valodas, ir fonētikā. *I n t o n ā c i j a s* vēl daudzos gadījumos neatbilst tām, ko runā vecāki. Nereti lauztās intonācijas vietā BĒRNS izrunā stiepto, piem., *māmmīt, sādi!* (otrais vārds ar stiepto toni) (= memmīt, sēdi!), *mādufuõdu* (= meduspodu). Visumā tomēr BĒRNAM divu intonāciju (stieptās un nestieptās) sistēma ir jau apgūta un saskan ar tuvākajā apkārtņē dzirdamajiem paraugiem. Sevišķi skaidra ir viņa stieptās intonācijas izruna.

Vārdos, kam apkārtnes valodā pirmā zilbe ir *n e u z s v ē r t a*, BĒRNA izrunā šī pirmā zilbe parasti atkrīt: *nav kā* (= nav nekā), *visam* (= pavisam). Dzirdēti arī pāris piemēru, kuros BĒRNA uzrunā palikusi tikai vārda beigu daļa, lai gan uzsvars pieaugušo valodā ir vārda sākumā: *zīne* (= rozīne).

Formās, kur negācija ne- paturēta, tā BĒRNA izrunā ir ar uzsvaru (pretēji pieaugušo praksei), piem., *tu nav nikā* (ar uzsvērtu ni-) (= tur nav nekā) 2; 3, 18.

Atskaitot šīs novirzes, latviešu valodas negāciju lietojumu BĒRNS jau apguvis. Grūtības rodas nolieguma teikumos, kur apgalvojuma teikuma "visi" būtu jāizmaina pret "neviens": *visiem kuokiem nav lapas* (= nevienam kokam nav lapas, visas jau nobirušas) 2; 3, 20.

Patskaņu izrunā atkāpes no latviešu valodas normām joprojām ir šaurā un platā e, ē izrunā. BĒRNS tiecas runāt platus patskaņus arī tur, kur paraugvalodā tie runājami kā šauras skaņas, piem., *pālite* (= pelīte), *sādi!* (= sēdi!), *sādāt* (= sēdēt). Šaurā e, ē vietā reizēm sašaurinājums tuvs i, ī skaņai.

Divskaņi ie un uo tagad tiek izrunāti skaidri un ir labi uztverami, neko neatšķiroties no vecāku izrunas. Bet BĒRNS vēl joprojām šad tad šos jaunus divskaņus lieto nepareizi arī agrāko ī un ū vietā kā hipernormālismus: *div ziemuogi* (= divi zīmogi), *tātā ģiebās* (= tēte ģērbjas). Šais vārdos ie stājies tā ī vietā, ko līdz šim runājis pats BĒRNS (kaut arī pieaugušo paraugvārdā tur dažkārt bijusi cita kāda skaņa).

Plūdenis l tiek izrunāts stipri palatalizēts un ar to atšķiras no pieaugušo krietni dziļi artikulētā līdzskaņa.

Pagaidām BĒRNS to arī vēl nerunā visos vārdos. Reizēm tā vietā dzirdam j. Pārejas posmā vienu otru reizi ievērots l arī vajadzīgā j vietā kā hipernormālisms: *laciju* (= jaciņu), *laka* (= jaka), *luost* (= josta), kas rada grūtības BĒRNA stāstījumu saprast, īpaši tiem, kuri nav ikdienā apraduši ar viņa izrunas savādībām.

Arī pieaugušo l vietā visbiežāk parādās j, piem., *cāju* (= ceļu), *vācmāmuja* (= vecmāmuļa).

No līdzskaņiem vislielākās grūtības rada r, ko reizēm atmet pilnīgi, reizēm mēģina aizstāt ar l, piem., *kaluotīti* (= karotīti) vai ar j, piem., *Jauja* (= Laura). BĒRNAM nav pa spēkam pat atkārtot priekšā teiktu un skaidri artikulētu mēles galiņa r: ja ar lielu piepūli cenšas to izrunāt, iznāk l-skaņa.

28. mēnesī vēl nav izveidojies arī pretstats starp nemīkstinājumiem un mīkstinājumiem līdzskaņiem; nav arī skaidras atšķirības izrunā starp svelpeņiem un šņāceņiem.

š, ž, č, dž tiek izrunāti kā viegli palatalizēti ś, ź, ć, dž, un, piemēram, s un š neparādās kā skaidri šķirtas atsevišķas fonēmas.

Zināmas grūtības sagādā arī līdzskaņu kopu precīza izruna. Šai posmā gan jau nostiprinājušās agrākās līdzskaņu grupas -nd-, -nt-, -md-, -mb-, -mp-, -nc-, -ndz-, -nk-, -ng- un konsekvētāk tiek izrunātas arī kopas -st-, piem., *asta* (= raksta), *aste* (= aste), bet tā tas nav vēl visos vārdos.

Skaņu kopā -sk-, sk- visparastāk tiek atmests sekojošais k: *pasaties!* (= paskaties!).

Triju līdzskaņu savienojums atzīmēts formā *nepīskt* (= nepīkst) (ar skaņu pārstatījumu) 2; 3, 29.

Tāpat kā agrāk, vērojama tieksme sm, sp vietā runāt f:

kaluotīti nav fuki! (= ar karotīti nav smuki (dzert no krūzes dzērienu)) 2; 3, 28, *mādufuodu* (= meduspodu) 2; 3, 0.

Divdesmitastotajā mēnesī BĒRNS sasniedzis jau 88 cm garumu. Rodas lielāka interese par iespiesto vārdu, iegūmējis vairāku (lielo) burtu attēlus. 2; 3, 2 BĒRNS paņēmis divus vienāda garuma zilus zīmuļus; uz viena iegriezts D burts, uz otra K. BĒRNS apskatās labi iegrieztās zīmes, pamana, ka pārskatīdamies paņēmis TĒTA zīmuli (ar K burtu), nosarkst un noliek to atpakaļ uz TĒTA galda.

2; 4

No personu vietniekvārdiem joprojām netiek lietots "jūs", arī ne "jūsu", lai gan nozīme ir skaidra. Turpretim arvien biežāks kļūst "viņš" un "viņa", arī neatkarīgajos locījumos (datīvā un akuzatīvā): piem., stāstot par kādu notikumu, kas attēlots bilžu grāmatā, sākumā BĒRNS min "puisīti", bet stāstījumā vēlāk pats "puisīša" vietā turpina ar "viņš".

Kaut gan "es" un "tu" tagad ir biežs, tomēr tikpat parasts paņēmiens ir arī pirmās un otrās personas pronomena vietā likt attiecīgās personas apzīmējumu. Tā nereti pasaka vispirms *ās tev ieduosu* (= es tev iedošu), bet tad tūlīt pats bez kāda mudinājuma pārlabo par: *Dainic tātām ieduos!* (= Dainītis tētem iedos).

"Mēs" ir parasta forma, bet mazāk droši tiek darinātas pārējo locījumu formas. Dzirdēts, piem., datīvs *mūsīm* (= mums), kas ir BĒRNA paša individuāls jaundarinājums, piemērojoties nominālajai deklinācijai.

Turpretim skaita izpratnē un skaitļu vārdu lietojumā nav vēl vērojams lielāks progress. Pašas formas eksistē, bet bez to īstās nozīmes. Pat 3 priekšmetus bieži vien nodēvē par *div*. Vispār šai laikā nav nekādas īpašas intereses par skaitīšanu, kaut vecāki rotaļājoties nereti skaita pēc pirkstiem un atkārto attiecīgos nosaukumus. BĒRNS zina pateikt, ka rokai ir pieci pirksti, bet līdz 5 skaitīt vēl neprot. Iemācījies un atkārto arī vēl dažus citus skaitleņu vārdus, nesaprotot to īsto jēgu. Tā vairākas dienas atkārto *asuonpacmit zācu* (= 18 zeķu), pēc tam kad vannas istabā kopā ar TĒTI skatījušies tur izkarinātās zeķes.

Par krāsām šai mēnesī ir lielāka interese: labprāt rotaļājas ar krāsu zīmuļiem un darbojas ar modelējamo mālu, kas ir dažādās krāsās. Joprojām ir drusku nedrošs par zaļo un zilo krāsu, bet pārējās pamata krāsas izšķir labi gan dabā, gan pēc nosaukuma.

Verbu grupā arvien vēl paplašinās divdabju lietojums, lai gan parasti tikai noteiktās vairāk vai mazāk sastingušās frāzēs.

Samērā bieži dzirdamas imperatīva formas: *āj!* (= ej!), *pa-īdzi!*

(= palīdzi!), *sādi!* (= sēdi!).

Ļoti parasti ir arī jautājumi, gribot uzzināt, kas kaut kas ir, kur tas ir, kā ko sauc, piem., *tu i māmm?* (= (kas) tur ir, memm?), *tas i, māmm?* (= (kas) tas ir, memm?), *tu kumāti sauc?* (= (kā) to krustmāti sauc?), *ku i uota gāmata?* (= kur ir otra grāmata?)

BĒRNA paša darinājumi, izejot no citām jau agrāk pazīstamām un aprastām formām, visvairāk saastopami verbu grupā.

No "būt" tagadnē BĒRNS nedarina tagadnes 1. un 2. personas formas pēc paraugvalodas viņa tuvākajā apkārtņē, bet "esmu", "esi", "neesmu" vietā lieto 3. personas formu: *es i* (= es esmu), *mēs i* (= mēs esam), *es tu nav bijis!* (= es tur neesmu bijis).

Izejot no 3. personas formas "ir" un pievienojot 1. personas formai raksturīgo galotni -u, 2; 4, 21 atzīmēta *es te iju* (= es te iru (= esmu)). Mēneša beigās šad tad teiktas arī normālās latviešu standartvalodā lietojamās formas, piem., *ku tu esi?* (= kur tu esi?).

Izejot no tagadnes un pagātnes formas "tinu", BĒRNS darinājis infinitīvu *tint* (= tīt): *man pa-īdz tint* (= man palīdz tīt) 2; 4, 13.

Zināmas grūtības rada arī verba "iet" formas tagadnē un pagātnē ("gāju"), kā arī verbu "nākt" un "iet" šķirojums pēc virziena, sal.: *tāte bi punku punku, igāja ājā vannas* (= tēte bija pļunku pļunku (vannā), izgāja (= iznāca, izkāpa) (no) vannas) 2; 4, 3.

Citos piemēros parādās abi verbi gaidāmā sakarā:

nāciet iesā! (= nāciet iekšā!), *ās iesu pēc gāmatām* (= es iešu pēc grāmatām).

Pie noliegto verbu formām negāciju pastiprinājums mēdz būt saskaņā ar latviešu valodas praksi, bet BĒRNS neprot vēl tādā noliegtā teikumā izmainīt "visus" pret "nevienu", piem.,

visiem nemaz (uzsvars pirmajā zilbē!) *nesāp* (= domāts, ka nesāp nevienam, ne BĒRNAM, ne TĒTIM, ne MEMMEI).

Divdesmitdevītajā mēnesī BĒRNA aktīvajā vārdu krājumā ienāk prepozīcijas: ne visas uz reizi, bet pakāpeniski. Šai mēnesī atzīmētas "bez", "zem" un "apakš", "līdz", "pēc" un kādas reizes arī "ar", bet joprojām trūkst "pa", "no", "uz", "pie" un "pirms/priekš".

Formas *pi tam* (= pēc tam) saplūdušas par viena jēguma adverbu.

Daži piemēri ar prepozīciju lietojumu:

ās iesu pāc gāmatām (= es iešu pēc grāmatām) 2; 4, 2

ās dzievuojuos a gāmatām (= es dzīvojos ar grāmatām) 2; 4, 20

man i apak dīvan vien manta (= man ir apakš dīvāna viena manta)
2; 4, 20

mās abaucām atijiem idz sūjim (= mēs atbraucām (ar) ratiņiem līdz
stūrim) 2; 4, 5

zem sappa (= zem skapja) 2; 4, 14

vinam i juocig-s dābes, juocig cāpuje, iet apak ūden (= viņam ir jocī-
gas drēbes, jocīga cepure, iet apakš ūdens) (par ūdenslidēju)
2; 4, 17.

Prepozīcija ir izlaista šādos pierakstītos piemēros:

Dainītim jākāp ieja auk kāsa (= Dainītim jākāpj (uz) liela augsta
krēsla) 2; 4, 24

citam ciuvākam maz matu gaujas (= citam cilvēkam (ir) maz matu
(uz) galvas) 2; 4, 4

tu meitijas uotajās auto (= tur meitiņas rotaļājas (ar) auto) 2; 4, 5

nu ās va iet siegu (= nu es varu iet (pa) sniegu) 2; 4, 1

māmmīt, sādi suojija, ās aka sādāsu kāsija (= memmīt, sēdi (uz)
solīņa, es atkal sēdēšu (uz) krēsliņa) 2; 4, 1

padies, māmmīt, kūpi (= paldies, memmīt, (par) kurpi) 2; 4, 1

dīv puisīsi bauc kāna (= divi puisīši brauc (no) kalna) 2; 4, 2.

Turpretim *s a i k l u* trūkst pilnīgi; kādreiz agrāk pāris reizes dzirdē-
tais "un" atkal šķiet izzudis. Vairākkārt dzirdēti tikai teikumi ar
"kamēr":

ās asīsu, kamāj tātā ni-asta (= es rakstīšu (ar) rakstāmmašīnu), kamēr
tēte neraksta) 2; 4, 2.

Deminutīvās formas BĒRNA runā parādās lielākā skaitā nekā pie-
augušo valodā; dažas no tām liekas BĒRNA paša veidojumi pēc jau
esošiem paraugiem, apvienojot pat vairākus deminutīvos piedēkļus,
piem., *māmmīte, māmmujīt, duod uociju!* (= memmulīt, dod ro-
ciņu!).

Latviešu valodā deminutīvais -iņš, -iņa tiek pievienots tikai noteiktu

celmu lietvārdiem, turpretim BĒRNS izskaņu -iņš reizēm piekabina arī vārdiem, kur pieaugušo valodā gaidītu -ītis.

Aktīvais vārdu krājums jau stipri plašs. BĒRNS prot sakarīgi atstāstīt, ko ārā rotaļājoties vai ko ciemos redzējis un piedzīvojis, tāpat paskaidrot notikumu secību pēc bilžu attēliem vai atstāstīt vienkāršākas pasakas galveno saturu.

Labprāt rotaļājas ar latviešu bērniem; kad kāds atnāk pie viņa ciemos, aicina viņu iekšā ("nāc, Jānīt, iekšā!"), palīdz viņam "atģērbties" utt. (atdarinot pieaugušo izdarības līdzīgā situācijā). Ir palīdzīgs un gādīgs par citiem: ja pašam ir, piemēram, divi āboli vai biskvīti, pats bez citu mudinājuma steidz vienu no tiem dot MEMMEI vai TĒTIM.

Šai laikā, liekas, sāk apjaust atšķirību starp "zviedriem" un "latviešiem". Pēc pastaigām pa pilsētu, mājā atstāsta TĒTIM, ka saticis kādu "zviedru puiku" vai "zviedru meiteni". Bet, valodu neprotot, ir bikls un jūtas neveikli, ja kāds zviedriski sāk runāt ar viņu. Tādos gadījumos vai nu pilnīgi klusē vai nomurmina kaut ko līdzīgu "jā". Stāsta savā latviešu valodā reizē arī svešiem cilvēkiem, kas latviski nemaz nesaprot. Svešo valodu reizēm pats cenšas atdarināt, paņemot rokā kādu grāmatu vai laikrakstu un, tanī skatīdamies, neskaidri buldurē, piem., *ba bu la lu*, tai pašā reizē muti šķobīdams un dīvaini skaņas artikulēdams. Kad jautā, ko dara, paskaidro, ka tā ir "sveša", "zviedru" vai "angļu" valoda.

Viens otrs no abstraktākiem vārdiem paliek pamatos neizprasts. Jēdzienu paplašinājums vai sašaurinājums, reizēm pat pilnīgs pārpratums arī citu vārdu lietojumā izriet no pieredzes vienpusīguma.

Visbiežāk pārprasti ir vārdi, kas apzīmē kādu *laika* jēgumu. Tā BĒRNS lieto gan "vakar" un "no rīta", bet ne ar to saturu, kas vārdiem ir normālvalodā. Abi izteicieni bieži vien ir aptuveni sinonīmi vārdiem "agrāk, pirmīt", kā pretstats "tagad".

"Svētdiena" saistās galvenokārt ar to dienu, kad TĒTIS neiet darbā, bet iet ar BĒRNU pastaigāties. Mazliet noteiktāks izveidojies priekšstats par "dienu" un "nakti", lai gan vēl arvien dominē asociācijas ar "gaišu" un "tumšu".

Stipri paplašināta nozīme ir "pagraba" vārdam, īpaši lokatīva formā "pagrabā". BĒRNS vairākkārt nācis līdzīvecākiem uz pagraba telpu.

Viņa apziņā tas, acīmredzot, sasaistījies ar priekšstatu par kuru katru pazemi, telpu zem kaut kā, ar ieniršanu un pazušanu kādā tumsā. Vēlāk rotaļājoties BĒRNS liek, piemēram, savus zābaciņus zem galda pie savas gultiņas un stāsta, ka liek tos "Dainīša pagrabā". Citā reizē, kad MEMME, rikodamās ar šujammašīnas "kuģīti", paskaidro, kas tas nav tāds "kuģis", ar ko brauc pa jūrām, BĒRNS savā fantāzijā turpina stāstījumu par kuģiem, kas var "iekrist jūrā *punk!* (= pļunks)" un "noiet pagrabā" (= noiet dibenā) "ai ai ai!".

Cēloņa un seku sakars jau visumā skaidrs, ko rāda arī pareizās atbildes uz jautājumiem ar "kāpēc?", piem.:

BĒRNS (rāda attēlā uz bērniem, kas stāv pie aizvērtiem vārtiem): *tie nītiēk iesā!*

MEMME: *kāpēc tad viņi netiek iekšā?*

BĒRNS: *kāpēc tu i ciet!* (= tāpēc ka tur ir ciet!).

Sal. arī BĒRNA spriedelēšanu kādā citā sakarā (2; 4, 24): *la tās sazūst, ta būs sausas, tad vajās nāmt* (= lai tās (kartītes) nožūst, tad būs sausas, tad varēs ņemt) (priedēklis sa- gaidāmā no- vietā).

29. mēnesī veidojas pretstats ne vien starp "mūsu valodu" (t.i. to valodu, ko runā viņš pats un viņa vecāki un draugi) un svešo, viņam nesaprotamo valodu, bet arī starp laviešu valodas dažādajiem paveidiem citu latviešu ģimenēs.

Tā, piem., 2; 4, 10 BĒRNS veselu dienu pavada viens pats kādās citās latviešu mājās. Vakarā, mājā pārnācis, ar sajūsmu atstāsta sakarīgi visu, ko tur redzējis un piedzīvojis, stāstījumā iepinot arī tādus jaunus vārdus, ko nelieto viņa mājinieki, piem., *tu bi tād sūvejam bundza* (= tur bija tāda skrūvējama bundža (= kārba)). Ap šo laiku ievērojis arī atšķirības leksikā atsevišķu personu runā, piem., paskaidro, ka Jānītis saka *pā!*, nevis *vā!* (par kaut ko netīru), ka citās mājās bērni savus vecākus dēvē par *ma-ma* un *pa-pa*, nevis *memme* un *tēte*, kā to dara viņš.

Jau šai laikā sākas vērīga ieklausīšanās sarunas biedru valodā un kritiskas piezīmes par vārdu izvēli un izteiksmes īpatnībām, kas viņam šķiet svešas un tādēļ nepareizas latviešu valodā.

MEMME: *ej koridorā, sasildi rokas!*

BĒRNS: *tas nav kalādōj, tas ir pieknams!* (= tas nav koridors, tas ir priekšnams!).

Nākamajos mēnešos šādas piezīmes, kā arī jautājumi pēc viņam nesa-protamu vārdu nozīmes kļūst ļoti parasti.

29. mēnesī izveidojusies dzīva fantāzija, kas palīdz iedzīvoties dažādās rotaļu situācijās. Rāda, piem., divus dažāda garuma koka irbuļus un stāsta, ka *tas i Dainītim ulbis, tas i zāģis* (= tas ir Dainītim urbis, tas (= otrs) ir zāģis) 2; 4, 24. Nosēdina savu rotaļu pīlīti pie galda, lai ēd: *tu nusādinaju, la vin ād* (= tur nosēdināju, lai viņa ēd) 2; 4, 20. Pats paskaidro, kā rotaļājas: *ās dzievuojuos a gāmatām, a mantijām, a bumbām . . .* (= es dzīvojos ar grāmatām, ar mantiņām, ar bumbām) 2; 4, 20. Dod ēst rotaļā savai lellei, gailītim un citiem un konstatē, ka *tie i apādusi visas kūkas* (= tie ir apēduši visas kūkas) 2; 4, 26.

TREŠĀ GADA OTRĀ PUŠE

31. – 36. mēnesis

Laikā līdz 4. gada sākumam pārmaiņas ir samērā nelielas. Svarīgākās skar saikļu un vēl neapgūto prepozīciju pārņemšana aktīvajā runā.

Tikai ap 2; 11 par jaunu parādās "un", piem., *tu vien banīca un vien tuonis* (= tur ir viena baznīca un viens tornis). Pašās gada beigās "un" kļuvis jau pilnīgi parasts un savieno vairākus teikuma locekļus, piem., *oku! – auto, vicien un kuģis* (= roku! – auto, vilciens, un kuģis) 2; 11, 6.

Trešā gada pēdējā mēnesī ievērots arī otrs saiklis "bet", bet tas atkal pazūd un nostiprinās tikai 5. gada sākuma mēnešos.

Jautājuma teikumos, ko normālvalodā ievada "vai", šā ievada vārdiņa trūkst. Jautājumu izsaka īpatnējā jautājuma intonācija un beigās pievienotais "ko?", piem., *tā jūs vajāt edzāt, kuo?* (= (vai) tā jūs varat redzēt, ko?). Ap 2; 8 šāda veida jautājumi ir stipri bieži.

Ap 2; 6, 11 pirmo reizi ievērots šķiramais saiklis "vai".

Tikai 2; 9 parādās jautājumi ar "kad?": *kad mēs iesim cucēt?* (= kad mēs iesim čučēt?) 2; 8, 18.

Jautājuma teikumi kļūst smalkāk niansēti arī ar citiem ievada vārdiem, sal.:

kas tu i tā kuoka? (= kas tur ir (uz) tā koka?) 2; 9, 1

tētīt, kuo tu bauki? (= tētīt, (ar) ko tu brauksi?) 2; 10, 18

kādā kāsā vinam bi bungas? (= kādā krāsā viņam bij bungas?) 2; 10, 18.

kujai juostai tie nuopīsa? (= kurai jostai tie (dzelzīši) noplīsuši nost?) 2; 7, 18

ku jumsiem i cāpuje? (= kur jums ir cepure?) 2; 8, 15.

Ap 2; 7, 20 sākas periods ar daudzajiem jautājumiem "kāpēc?", kas turpinās visu nākamo gadu, vaicājot pēc visdažādākajiem paskaidrojumiem.

3. gada otrajā pusē paretam turpinās arī agrākie teikumu tipi, piem.,

atkārtojot teikuma pirmo vārdu otrreiz teikuma beigās:
tā jābāz kabatiņā, jābāz (= tā jābāz kabatiņā, jābāz) 2; 8, 18
tas kuo nav apsin, tas? (= (vai) tas, ko, nav apelsins, tas?) 2; 8, 18
tad idedzin uguni idedzin (= tad iedezina uguni, iedezina) 2; 10, 25.

Līdz gada beigām tiek pārņemts prepozīciju vairums, tomēr ne gluži visas. Vēl gada beigās trūkst "ar", "par", "uz":
māmmīt, ku tu iesi somu? (= memmīt, kur tu iesi (ar) somu)
kaķic negāja tavu pusi (= kaķītis negāja (uz) tavu pusi)
kas tu i tā kuoka? (= kas tur ir (uz) tā koka?)
pasaties, kas tu i būtu (= paskaties, kas tur ir (par) burtu!).

Līdz 4. gada sākumam BĒRNS nav apguvis arī latviešu valodā parastās normas, kas jāievēro, tiešo runu pārvēršot atstāstījuma:
es tētem papasiju, vai tu a nāksi idzi. vin teica: jā (= es tētem paprasiju, vai viņš (!) arī nāks līdz, viņš teica: jā).

Ap 2; 6 - 2; 7 vēl vairākkārt parādās analogiski verbu pagātnes formu darinājumi, izejot no tagadnes formām "ēju", proti "ēja" (= gāja), sal.: *āja pa-igā* (= gāja palīgā), *Dainīts ni-āja tuj lejā* (= Dainītis negāja tur lejā). Tikai ap 2; 8 agrākās tagadnes formas "iru" vietā BĒRNS sāk lietot pareizo *es te āsmu!* (= es te esmu), *mēs āsam*, lai gan labu laiku pastarpām dzirdamas arī agrākās.

Ap šo laiku, izrunā izveidojoties skaidrākām galotnēm, labāk izredzamas arī u- un i-celmu formas, piem., *tiugus* (= tirgus), *pie-ic ausis* (= pieliec (pie) auss). Ap 2; 8, 10 parādās formas, kurās izrunāts galotnes -s aiz iepriekšēja līdzskaņa, piem., (uzvārds) Pops (līdz tam tādās formās gala -s BĒRNA izrunā tika vienkārši atmests).

Līdz gada beigām pieaug arī skaidri izrunāto līdzskaņu kopu skaits; grūtības izrunāt trīs līdzskaņus rāda, starp citu, novērotā zilbju robeža tādos vārdos kā: *sik-sna, vaigzne* (= zvaigzne), *āpstija* (= lāpstiņa), *ai mikst!* (= lai mirkst!), *sek-ste* (= par gaiļa seksti).

Ilgī turas izruna ar f- līdzskaņu grupu sm-, sp-utt. vietā, piem., *fuode* (= spode), *fiez* (= spiež), kā arī dažas izrunas formas ar skaņu pārstatījumu, piem., *banuoj* (= balons), *zinuoj* (= ziloni).

CETURTAIS GADS

Gada sākumā BĒRNS izstiepies apm. 95 cm garš, gada beigās ap 105 cm. Krūšu apmērs gada sākumā ir apm. 52 cm, beigās ap 54 cm, galvas apmērs 53 - 54 cm. Atskaitot vairākkārtēju saaukstēšanos, visu laiku bijis vesels un možs. Ļoti runīgs.

Gada otrajā pusē pats noģērbjas, uzvelk vakaros pidžāmu. Arī no rītiem prot jau patstāvīgi apģērbties; jāpalīdz tikai uzmaukt zābaciņi. Liela tieksme būt patstāvīgam. Viens pats veic mazākus patstāvīgus uzdevumus, piem., saliek uz virtuves galda šķīvjus, nažus un dakšiņas, karotes, nomizo pats novārītos kartupeļus, no aploksnēm nolipina nost vecās pastmarkas (pēc vecāku izdarībām), īsāku laiku, kādu pusstundu vai stundu, viens pats pagalmā rotaļājas, braucot ar trīsriteni vai savu braucamo soliņu.

Vairākas reizes gada otrajā pusē bijis latviešu bērnu rītos, kur uzmanīgi klausās stāstītās pasakas un sakarīgus stāsta gabaliņus; mājās pārnācis, prot galveno saturu atstāstīt.

Kaut arī zviedru valodu dzird maz, tomēr šai laikā, saskarē ar zviedru bērniem un veikalos, iegaumējis labu skaitu zviedru valodas vārdu un izteicienu, ko saprot, bet aktīvi saka tikai pavisam retus vārdus.

Vārdu krājums jau tik plašs un izruna tik skaidra un tuva pieaugušo valodai, ka ar viņu sarunāties bez grūtībām var arī tādi latviešu valodas pratēji, kas nav pieraduši pie bērnu atšķirīgā runas veida.

Vasarā ilgāku posmu bijis kopā ar citām latviešu ģimenēm un rotaļāties ar citiem bērniem, no kuru valodas pārņēmis labu skaitu jaunu vārdu un izteicienu, kas paliek viņa aktīvajā vārdu krājumā arī vēlāk, kad šī tiešā saskare pārtraukta.

Šai laikā BĒRNS nejauc vairs arī zaļo un zilo krāsu.

Gada beigās skaita droši līdz 5 un mazāk droši arī vēl 6, 7, 8. Zina arī vēl citus tālāko skaitļu vārdus, bet tos vēl bieži jauc un neprot izskaitīt bez šaubīšanās.

4. gada otrajā pusē arvien noteiktāk izpaužas interese par rakstīto un drukāto tekstu. Pats raksta ciparus 1, 2, 3, 4, 5 (bieži vien spoguļa attēlā), pazīst un zīmē arī lielos drukātos burtus D, K, V, M, I. Rotaļājas ar burtu klucīšiem un prot no tiem salikt savu un citu ģimenes locekļu iniciāļus.

Jau 4. gada pirmajā pusē uzlabojas arī izruna. Sākot ar 3; 4, BĒRNS skaņu kopu sp- u.c. vietā vairs nerunā f-, bet tāpat kā pieaugušie, piem., *nespīd, spainis*.

Joprojām trūkst r-skaņas, kuras vietā liek l, j vai kādu citu līdzskani, vai arī r vienkārši atmet. Šai ziņā stāvoklis nemainās līdz gada beigām. Trīcošo mēles galiņa r BĒRNS nespēj atdarināt, kaut arī vecāki viņam to rūpīgi saka priekšā.

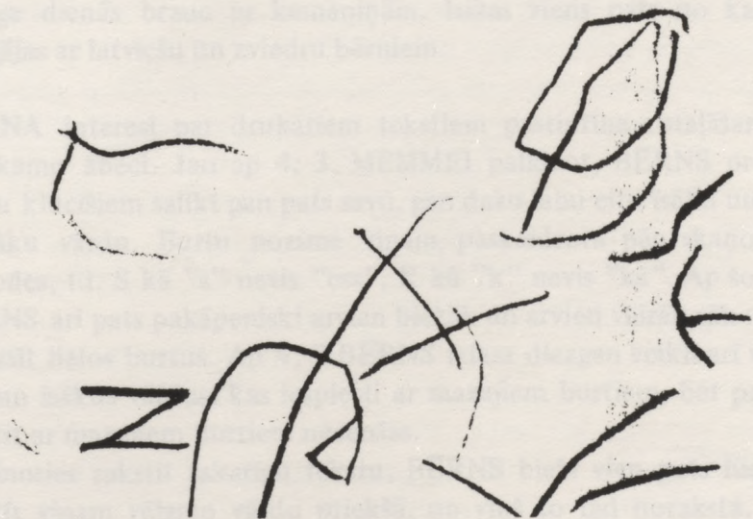
Nepilnīga izruna paliek arī vēl joprojām dažiem vārdiem, kas tādā "bērnišķīgā" formā nostiprinājušies jau iepriekšējos mēnešos, piem., *ķiķāvs* (= krusttēvs).

Ceturtajā gadā BĒRNA valodai raksturīgi arī daudzi patstāvīgi jaundarinājumi, izmantojot paraugus no jau pazīstamā vārdu krājuma. Daži piemēri:

nebi sākumā, beigumā (= grāmatas beigās) *a nebi!*

māmm lai punciski (= uz puncīša, uz vēdera) *čuč!*

Vissvarīgākais jaunais aspekts valodas daudzpusīgā apgūvē tomēr saistās ar ciešāko saskari ar rakstīto un drukāto vārdu, kas veidojas jau 4. gada sākumā un nemitīgi paplašinās līdz gada beigām. Atdarinot tuvākajā apkārtņē novērotās pieaugušo darbības ar grāmatām, manuskriptiem un zīmējumiem, BĒRNS arī pats uz savu roku ar zīmuliem (melniem un krāsainiem) cenšas atdarināt rokrakstus. Vienā šādā rakstu mēģinājumā (3; 1, 10 paraugā) iespējams saskatīt arī atsevišķus zīmētus burtus, piem., N un D.

Līdzīgi rakstu vingrinājumi kļūst parasti gada beigās, rādot pieaugušo interesi arī par cipariem un skaitīšanu.

Ap šo pašu laiku BĒRNS ar ļoti lielu interesi mēģina rakstīt arī ar rakstāmmašīnu, uz kuras taustiņiem samērā viegli sameklē attiecīgos burtus. Sākumā, atdarinot pieaugušo cilvēku rakstīšanas veidu, BĒRNS vienkārši uzsit dažādas burtu rindas, ko pārtrauc nelielas atstarpes vai pieturas zīmes.

Burtu un atsevišķu vārdu apguve sākas ar iespiestā teksta *imitāciju*, t.i. norakstot vārdus pēc redzamā parauga grāmatās vai citā kādā drukātā tekstā. Interese par drukāto un rakstīto vārdu šai laikā ir tik liela, ka BĒRNS pārzīmē arī zviēdru tekstu, kurā viens otrs vārds viņam noteikti vēl svešs.

Nākamā pakāpe ir apzinīgs noraksts, "nozīmējums" burtu pa burtam pēc priekšā uzrakstīta parauga, kurā vārdi resp. teksta saturs BĒRNAM jau pazīstams vai dažos gadījumos pat viņa paša izraudzīts. Tā, piem., īsi sveiciena vārdi "vēstulēs" rotaļu draugiem.

Šī pakāpe, kā arī īstā "rakstu" mākas un lasīšanas apguve norisinās gan tikai nākamajā gadā.

PIEKTAIS GADS

Bērnu valodas pētnieki četrus gadu vecumu apzīmē par visproduktīvāko valodas izveides procesa posmu cilvēka mūžā. Normāli attīstīts bērns šai vecumā apguvis jau dzimtās (savas pirmās) valodas pamatus gan izrunā, gan vārdu darinājumos un locījumu formās, gan teikumu darinājumā un vārdu krājumā. Šai vecumā bērns mēdz būt ļoti runīgs, ar tieksmi nemitīgi jautāt un neatslābstošu interesi klausīties pat vienu un to pašu pasaku vai stāstījumu vairākkārt. Šis vecums parasti saistās arī ar spēcīgu vēlēšanos radīt jaunus vārdus, rotaļāties ar vārdu formām, tās salīdzinot, un tīksmināties par to labskanību.

Bērni, kas šai laikā paguvuši iepazīties arī ar vēl kādas citas valodas izteiksmes īpatnībām, labprāt tulko no vienas valodas otrā, salīdzina vārdus savā starpā, spriež pēc savas uztveres par vārdu izcelsmi vai pamata nozīmi utt.

4 gadu vecumā mūsdienu bērni nostiprina arī valodu tās rakstītājā formā — grāmatā un rokrakstos.

Piektajā gadā BĒRNS visu ziemu tikpat kā nemaz nav slimojis, atskaitot vieglu apaukstēšanos. Ap 4; 6 sasniedzis 106 cm garumu, krūšu apmērs 54 - 56 cm, galvas apmērs 54 cm. Izskatās slaiks un drīzāk novājšis pēc izskata, bet možs, fiziski un garīgi ļoti dzīvs, ar dzīvu interesi par visu, it īpaši par darbiem, kas vērojami tuvākajā apkārtnē.

Sniega dienās brauc ar kamaniņām, laižas viens pats no kalniņa, rotaļājas ar latviešu un zviedru bērniem.

BĒRNA interesi par drukātiem tekstiem pastiprina rotaļāšanās ar saliekamo ābeci. Jau ap 4; 3, MEMMEI palīdzot, BĒRNS prot no burtu klucīšiem salikt gan pats savu, gan dažu labu citu īsāku un vienkāršāku vārdu. Burtu nozīme viņam paskaidrota pēc skaņojamās metodes, t.i. S kā "s" nevis "ess", K kā "k" nevis "kā". Ap šo laiku BĒRNS arī pats pakāpeniski arvien biežāk un arvien vairāk sāk rakstīt un lasīt lielos burtus. Ap 4; 7 BĒRNS izlasa diezgan veikli arī vieglākus un īsākus vārdus, kas iespiesti ar mazajiem burtiem, bet pats vēl rakstīt ar mazajiem burtiem necenšas.

Mēģinoties rakstīt sakarīgu tekstu, BĒRNS bieži vien pats lūdz uzrakstīt viņam vēlamo vārdu priekšā, un viņš to tad noraksta, sūtot

"vēstules" saviem draugiem. Bet, sākot jau ar 4; 7, BĒRNS labprāt raksta tekstus pilnīgi patstāvīgi, pie tam pēc izrunas, reizēm atkāpjoties no latviešu valodas ortogrāfijas normām (piem., rakstot "cic" un nevis "cits"). Šai laikā tādā veidā uzrakstīti arī, piem., viņam pazīstamo latviešu tautasdziesmu teksti, kā arī īsāki teikumi vēstulēs, kurās pastāsta par sevi un to, ko iepriekšējās dienās darījis.

Īsāku laika posmu novērojama parādība, ka dažus burtus BĒRNS zīmē spoguļa attēlā, piem., Я = R, Ц = D. Šī tieksme pamanāma vēl ap 4; 5, bet pamazām izzūd jau ap 4; 6.

No 4; 4 uzglabājusies BĒRNA zīmēta Latvijas karte ar vairākiem vietu vārdiem. Tajā redzams periodam raksturīgais spoguļa attēls vēl vienā (S) burtā. Vairākos vārdos (piem., TASI = TALSĪ, SENDE = STENDE, LAIVJA = LATVIJA) izlaisti atsevišķi burti, kas arī ir parasta parādība bērnu pirmajos rakstu mēģinājumos.

Vēlāk, kad BĒRNS jau pats raksta savus vārdus un frāzes, rakstībā reizēm atspoguļojas viņa (nepilnīgās) izrunas īpatnības. Tā, piemēram, tai laikā, kad BĒRNA izrunā vēl trūkst r un tā vietā tiek runāts l, kādā parakstā zem Zviedrijas kartes lasāms "SVELJE".

Trīs paraugi no BĒRNA "rakstu" apguves agrīnajiem mēģinājumiem ilustrē dažādās pakāpes laika posmā 4; 3 - 4; 4 - 4; 11.

Pirmajā rakstījumā, bez paša rakstītāja skaidri uzzīmētiem iniciāļiem, ir tikai savā starpā nesaistītu burtu virknes, kur galvenā vērība pievērsta burtiem ar "īpām", mīkstinājuma komatus — pārspīlējot — liekot pie visām burtu zīmēm.

Otrajā, Ziemsvētku vēstules paraugā ir jau sakarīgs teksts ar dažādiem jautājumiem, kas pašam BĒRNAM tai laikā bijuši aktuāli, proti, par auto, par papīriem un laimes vēlējumiem.

Sēriju zīmējumi ar pievienotiem tekstiem droši ir zviedru laikrakstos un žurnālos redzēto un lasīto paraugu atdarinājums. Atsevišķos dialogos vērojams jau loģisks jautājuma un atbildes sasaistījums, bet visumā vēl trūkst sakarīga stāstījuma pavediena, kas stieptos cauri visām ilustrācijām no sākuma līdz beigām.

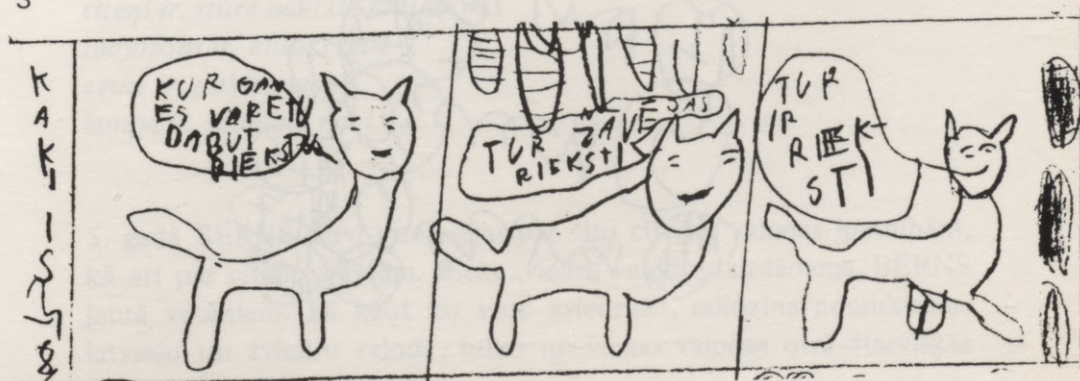
1

30 AMEER 30 FM 30
 KEE 30 MA 30
 30 MA 30

2

SVEIKS JAUNSUDBABINA
 KRUSTEVS VAI TEU IR
 AUTO KĀ TEU
 KLĀJAS VAI TEU IR
 DAUDZ PAPIRU
 PRIELIGUS DAINIS
 ZIEMSVĒKUS

3

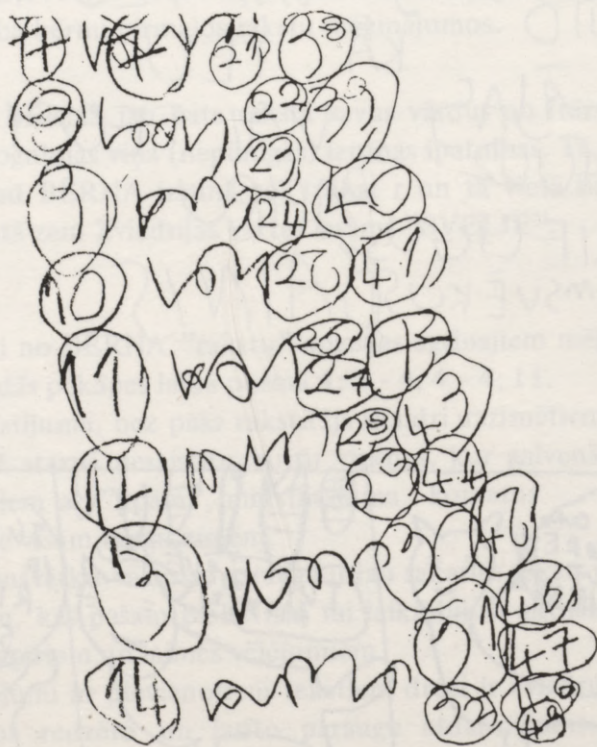

(Faksimili nedaudz samazināti)

Tādā pašā veidā kā latviešu vārdus, BĒRNS lasa arī kuras katras citas valodas tekstus, izrunājot attiecīgos burtus un burtu savienojumus pēc latviešu ortogrāfijas un burtu un skaņu atbilduma principa. Tā tiek burtoti, piem., angļu un zviedru teksti.

Vēl arī pēc pāris gadiem, pats zviedriski labi neprazdams un zviedru tekstu lasīdams pēc latviešu izrunas principiem, BĒRNS lasa zviedru valodā pasakas priekšā saviem zviedru skolasbiedriem, kas paši lasīt neprot, bet kas ar interesi klausās viņa (ļoti nezviedrisko) lasījumu, to tomēr saprazdami.

Piektajā gadā *skaitļi* apgūti jau plašos apmēros; par to liecina arī BĒRNA patika rakstīt ciparus garās skaitļu rindās, kā rāda 4; 3, 20 paraugs (ar skaitļiem līdz 49). Rakstījumā nav vairs arī agrāko spoguļa attēlu, atskaitot "5", kura forma stipri atšķiras no pareizās.

Teikumu veidojumi visumā jau pilnīgi saskan ar pieaugušo sarunas valodas izteiksmi; BĒRNS apguvis gan prepozīcijas, gan saikļus. Par to liecina gan viņa runā noklausītie piemēri, gan paša BĒRNA gada beigās patstāvīgi rakstītie teksti, piem.:

*tu tu pazisti, ka tas il pulvelis (= ir pulveris)
še tev sluota! iesvied šituo netīrumu kastē!
es viņu sviedīšu pa gaisu. lai tie tur paliek!
man ļuoti patika tā lidmašīna, kuo tu uzdāvināji
vai tev ir auto? vai tu eji pastaigāt tāli jeb tuvu?
cik daudz riekstu! kur es varētu dabūt riekstus?*

Kā daudzi citi bērni 4 gadu vecumā, arī BĒRNS ar lielu patiku šai laikā demonstrē savu valodas prasmi, rotaļājoties ar vārdu formām, sacerot — pēc paraugiem — pantiņus, jocīgus izteicienus, miklas. Tā, piem., 4; 4, 4 atzīmēts ritmā teikts spontāni sacerēts pantiņš (ar uzsvērtu "uz"):

*šitie kungi tiešām dum(ji),
izgāž pienu uz galdiņa!*

4; 5, 3 BĒRNS, skatoties apkārt istabā pēc dažādiem tur redzamiem priekšmetiem, spontāni sacer un uzdod vecākiem atminēt viņa "miklas" (tāpat kā šad tad agrāk vecāki viņam minējuši un skaidrojuši dažādas tautas miklas):

*galds ir, kājas nav!
stūre ir, riteņi nav! (skatās tai laikā uz savu trīsriteni)
grāmatas nav, plaukts ir!
riteņi ir, stūre nav! tie tādi juoki!
radiofons ir, kluoķi nav!
zeme ir, puķītes nav!
lampa ir, spuldzes nav! u.c.*

5. gadā BĒRNS dzīvi interesējas par citu cilvēku valodas īpatnībām, kā arī par citām valodām. Bieži zviedru valodu dzirdēdams, BĒRNS jautā vecākiem, kā kaut ko sauc zviedriski, salīdzina nosaukumus latviešu un zviedru valodā, tulko no vienas valodas otrā atsevišķas frāzes, sal. sarunu 4; 2, 14:

BĒRNS (uznāk no pagalma dzīvoklī): *kuo zviediski nuozīmē "kū" (zv. ko)?*

MEMME: *guotiņa, guosniņa. vai tur kādam puisitim bija kāda guotiņa?*

BĒRNS (apstiprina, ka bijusi) (pēc maza brīža): *bet tad viņam vajadzēja teikt lilla kū! (zv. lilla 'mazā' ko 'govs').*

Gramatisko formu ziņā gada sākumā ievērotas vēl dažas analogiski darinātas, paraugvalodai svešas formas:

ap 4; 1 diezgan bieži noteikto formu galotnes ar -aj-, piem., *divi lielie un lielajie*,

pēc infinitīva un pagātnes darināts divdabis *rakamie* (= rokamie),

no "trīs" izejot, veidoti atvasinājumi: *es gib dabūt uz tīsejādām pusēm* (= grib pārgriezt sviestmaizi trīs daļās).

Intonācijas šai laikā visumā saskan ar divu intonāciju sistēmu (stiepto un nestiepto), ko visbiežāk dzird savā apkārtnē; vienīgi atsevišķi vārdi (piem., "dzeltens"), kas jau agros mēnešos nostiprinājušies savā neparastajā izrunā, paliek ar sākotnējo paša BĒRNA individuālo intonāciju arī turpmāk.

Cita BĒRNA valodas īpatnība, kas turas vēl visu 5. gada pirmo pusi, ir š, ž, č, dž izruna. BĒRNS runā viegli palatalizētu līdzskani š, ž, č, dž gan normālvalodas s, z, c, dz vietā, gan tur, kur vajadzētu teikt š, ž, č, dž.

Svarīgākais progress fonētikā skar r-skaņas izrunu.

Tikai ap 5. gada vidu, kad BĒRNS jau lēni burtodams lasa un raksta ar lielajiem burtiem vienkāršāku tekstu, viņa valodā pamazām ierodas un nostiprinās latviešu valodai raksturīgā mēles galiņa vibrējošā skaņa. Salīdzinot ar vairākiem citiem viņa vecuma bērniem, šās skaņas apguve ir vēlāka, bet tomēr visumā tā ir diezgan parasta parādība latviešu valodas runātājiem.

Līdz apm. 4; 4 BĒRNS r vietā runā vai nu (nedaudz palatalizētu) l vai kaut ko līdzīgu j-skaņai; dažos vārdos r ir vienkārši izlaists.

5. gada pirmajos mēnešos atzīmēti gari teikumi, kur gandrīz vai vienīgā novirze no pieaugušo valodas prakses ir r trūkums vai r-skaņas aizstājums ar l, piem.,

jums i abiem diviem salkanie (= sarkanie), *bet man i zalais* (spilvens)
4; 1

pilaksti (= pieraksti): *divi spilvāna pārvalki* (= pārvalki) 4; 1

ledz, Jānīt, ku tūta, ku manna stāv ieksā! 4; 2, 9

tētīn, kas tul lakstīc (= tur rakstīts)? 4; 2, 24

tā i lāta malka (= reta (past)marka) 4; 2, 24

daudz leizes (= reizes) *nuo Latvijas i sūtījusi* (= sūtījuši) (vēstules)
4; 2, 24

bet, tētīn, kuo es klāju (= krāju), *tas nebūs citiem kuo mainīt* 4; 2

tlis (= trīs) (ar viegli vibrējošu l) 4; 2.

Šai laikā, kad BĒRNS savā valodā vēl nelieto r, viņš tomēr labi izdzird starpību starp r un l citu runātāju izrunā un dusmojas, ja pieaugušie, viņu jokodami, runā tāpat kā viņš.

Pirmie sākumi trīsošās skaņas apgūvē saklausāmi jau zirga apturēšanas interjekcijā "ptrū" (ko lieto rotaļās), bet ap 4; 2 šī sprauslāšanas skaņa atgādina drīzāk "tl" vibrācijas, nevis r.

Drīz pēc tam ar šo īpatnējo vibrējošo skaņu BĒRNS runā arī vārdus, kas sākas ar tr-, piem., "trīs" (*tlis*). Šī pati izruna dzirdama arī tad, ja BĒRNS cenšas atveidot vienu pašu izolētu r-skaņu.

Pirmo reizi īstu mēles galiņa vibrējošu r BĒRNAM izdodas izrunāt tikai 4; 6. Sākumā vibrācijas ir ļoti spēcīgas, spēcīgākas par latviešu valodā parastajām, pie kam vibrē ne tikai mēles galiņš, bet arī lūpas.

Kādas divas vai trīs nedēļas pēc tam, kad izdevies šo izrunu atveidot, BĒRNA valodā ierodas hipernormālas formas, kur šis jaunapgūtais r likts arī l vietā. Šai laikā ievērotas pat vairākas BĒRNA rakstītais formas ar nepareizu r l vietā, piem., BARTI (= BALTI).

Posms, kad tiek jaukti r un l, tomēr nav ilgs, tikai apm. mēnesi, un ap 4; 7 šī parādība ir atkal izzudusi.

Šai laikā r vairs izrunā neko neatšķiras no tās, ko BĒRNS dzird vecāku valodā un tuvākajā apkārtnē.

r nostiprināšanās procesā vērojama zināma pakāpenība: vispirms normālizrūnai raksturīgā skaņa ir labi izdzirdama vārdu vidū, aiz īsa

patskaņa un pirms līdzskaņa, piem., *kurpe*; tad arī vārda vidū starp patskaņiem, piem., *zari, zara*, pēc tam arī vārda sākumā un visbeidzot īpašās līdzskaņu kopās. Kādu laiciņu grūtības rada r izruna pēc gara patskaņa līdzskaņa priekšā: formā "kārba", cenšoties pēc spēcīgas r vibrācijas, iepriekšējais garais patskanis vairākkārt atzīmētos piemēros tiek vairāk vai mazāk saīsināts: *karrba*.

Toties vēl ne 5. gadā, ne arī vēlāk BĒRNS neiemācās izrunāt r-skaņu, lai gan dzird to ik dienas vecāku runā. Mīkstinātā r vietā tiek runāts parastais r.

Toties ar 7; 6 pirmajā gadā zviedru skolā, saskarē ar zviedru dialekta runātājiem, BĒRNS apgūst dziļo uvulāro R.

Šo jauno skaņu BĒRNS runā zviedru valodas vārdos, bet pirmajā nedēļā — pa daļai apzinīgi jokodamies — arī vienā otrā latviešu vārdā. Turpmākajos gados r un R pretstats BĒRNA valodā tiek paturēts kā valodu īpatnība: pirmais variants latviešu valodai, otrais — zviedru (vēlāk arī franču un vācu) valodai.

TURPMĀKIE GADI

Valodas līdzekļu paplašinājums un izsmalcinājums piekrīt nākamiem gadiem, īpaši vārdu krājumā un rakstu mākas apgūvē.

Jau sestā gada pirmā puse izceļas ar interesi un panākumiem tekstu un skaitļu laukā: BĒRNS brīvi raksta ar lielajiem burtiem, lasa ar lielajiem, kā arī ar mazajiem burtiem iespiestus tekstus; labprāt rēķina, saskaita un atskaita, reizina un dala ar vienkāršiem skaitļiem, parādot neparasti labu skaitļu atmiņu.

Tā 5; 5, 4 ievērotas BĒRNA zināšanas, starp citu, reizinot un dalot lielus skaitļus: $11 \times 11 = 121$; $300 : 2 = 150$; $250 \times 2 = 500$; $4000 \times 19 = 76.000$ (sic!).

Sestā gada beigu mēnešos BĒRNS nereti patstāvīgi ar rakstāmmašīnu uzraksta sakarīgu vēstules tekstu, kā apakšējā piemērā:

27 maijā 1955.

100 paldies tev par skaisto grāmatu

Vai šis jūsu zīmulis? mūsu zīmulis
tas nav man liekas ka jūs to
esat aizmirsuši.

P R I E C I G U S V A S A R S V E T Ā U S

(Faksimils nedaudz samazināts)

Bet jāpaiet vēl vairākiem gadiem, lai 9 gadu vecumā BĒRNS jau tik labi prastu rakstīt arī ar rakstītajiem burtiem, ka varētu no latviešu bērnu nometnes vasaras steigā rokraksta uzmetumā brīvi pastāstīt par saviem piedzīvojumiem tur, citējot gan latviskos, gan zviedriskos izteicienus attiecīgo valodu rakstībā:

Spēks, mēme!

Kā tas klājas? Vai laimīgi
pābrauc?

Futbola mačs nobeidzās

2-2. 1-0 puslaikā puslaikā

par labu. Otrā puslaikā beigās

3 minūtes vēl b. papildlaikā ar 2-2

beigās ar 2-2 un tad tas

bija iznākums. Kad beidzās

spēle. Katra komanda

sastāvēja pretim otram.

un mēs pie mēģinājumiem

"Eh, tyafaldigt lene lene"

Skrabbarde lene, Hluka, Hluka, Hluka,
Hluka.

Un pretim seki st tyafaldigt lene

for Lottländarna ...

Uz drīzu vadošā

SALĪDZINĀJUMS AR CITU BĒRNU VALODAS ATTĪSTĪBU

Visi bērni nav vienādi — ne pēc izskata, ne rakstura, ne valodas. Kaut gan visi noteiktā laikā iemācās apkārtnes valodu, šis process visiem nenorīt vienādi strauji un arī nevainagojas ar tādām pašām sekmēm.

Otrais bērns

Salīdzinājumam kāda cita latviešu bērna fiziskā un valodiskā attīstība trīs dažāda vecuma posmos (1; 8, 2; 8 un 4; 8).

1; 8

Divdesmitpirmajā mēnesī BĒRNS-2 ir fiziski ļoti labi attīstīts: vingrs, spēcīgs, parasti labā garastāvoklī. Fiziskā attīstība šē noritējusi straujākā tempā nekā iepriekšējam BĒRNAM viņa mūža pirmajos gados. Mēneša otrajā pusē BĒRNS-2 patstāvīgi kāpj pa kāpnēm augšā un lejā, tikai ar vienu roku pieturoties pie margām. Skrien viens pats droši pa ielu, reti kad krīt. Labprāt grib darīt visu pats: novelk zeķes un zābaciņus, uzmauc cimdu vienā rokā (otrā vēl nevar, lūdz, lai kāds palīdz), uzmauc cepuri galvā, kā arī noņem to. Mutē ir jau 16 zobi; ir ar labu ēstgribu, labprāt ēd desu, sieru, augļus, dzer gan pienu un kakao, gan dažādas sulas.

Arī psihiski ļoti možs, ar dzīvu interesi par apkārtni. Labi atceras lietas un notikumus pirms vairākām dienām, pat nedēļām; uzmanīgi seko citu cilvēku kustībām un darbībām, piem., viņiem saģērbjoties vai atģērbjoties, ievēro ģimenes locekļu izdarības un viņiem piederīgās lietas. Ar patiku paklausa lūgumus, piem., kaut ko atnes vai kādam paziņo, ka viņam jānāk pusdienās utt. Rotaļājas ar klucīšiem, liek vienu uz otra.

Valodas un situāciju izpratne ir laba, toties aktīvā runa BĒRNAM-2 šai posmā ir vēl daudz mazāk izveidota nekā BĒRNAM-1. BĒRNA-2 lietoto vārdu izruna vēl ir ļoti nepilnīga, un tie stipri atšķiras no tām formām, ko lieto pieaugušie. Viņa runa grūti saprotama citiem, ja tie ilgāku laiku nav bijuši saskarē ar viņu.

Arī vārdu krājums nav sevišķi plašs. Visparastākais vārdu skaits teikumā joprojām ir viens vai divi, un tikai divdesmitpirmā mēneša beigās kuplākā skaitā parādās trīsvārdu teikumi. Daudzas formas ir ar vairākām nozīmēm, un tās tiek teiktas daudzās situācijās, par dažādām lietām. BĒRNA-2 aktīvajā runā šai laikā ir liels procents formu, kuru pamatā ir kāds "aukļu valodas" vārds vai interjekcija, piem., *vo vo vo aija* (= vau vau aijā žūžū) (= suns gulēja), *upā! ņamm ņamm!* (= opā! ņammu ņammu!) (= celies augšā! nāc ēst!), *ķī! ļop! ļopi* (= čivi čivi dop dopi!) (= putniņi lēkā/lido) (TĒTIS sarunā ar BĒRNU-2 nereti putnus saukājis par "čivi čivi", bet "dop dopi!" šai laikā arī apkārtnes pieaugušo valodā ir parasta interjekcija, kas pavada, piem., dopināšanas dziesmiņu, lecinot bērnu uz ceļiem).

"Zirga" vietā BĒRNS-2 lieto interjekciju "ptrū", "suņa" vietā saka "vau vau", "augšā" vietā "opā!", "iet, soļot" vietā "tipu tapu", "projām" vietā "atā", "rakstīt" vietā "skribi skribi" utt.

Šāda veida interjekcijas ir pamatā arī tiem pāris adjektīviem, kas tai laikā kļuvuši aktīvi lietojami BĒRNA-2 valodā, piem., *ui kuku* (= liels koks) (arī pieaugušie par kaut ko lielu, milzīgu lietojuši izbrīna izsaucienu "oi!" vai "ui!"), *māmmā pai* (= memme mīļa), *pupu pā* (= kurpes netīras, slapjas), *tss!* (svelpeņa skaņa) (par karstu dzērienu, arī spēcīga lietus lišanu).

Bet BĒRNA-2 runā nav vēl ne prepozīciju, ne saikļu, ne pronomenu, kā arī tikpat kā nevienas īstas verba formas.

Ir gan jau plūdenis 1 (bieži izrunāts kā viegli mīkstināts līdzskanis), un mēneša beigās divos vārdos dziļais uvulārais R: *āRā* (= ārā) un *uRu uRu* (= urru urru) (par dažādiem braucamiem rīkiem, piem., par auto, kā arī par pašu braukšanu). BĒRNA-2 izrunā trūkst vēl arī līdzskaņu grupu. Patskaņu garums svārstīgs, un vēl nav izveidojies īsā un garā patskaņa pretstats, kas saistītos ar formas dažādām nozīmēm. Tāpat kā BĒRNA-1 valodā zināmos periodos vārda nozīme bija vai nu paplašināta vai pārveidota, salīdzinot ar pieaugušo valodas praksi, arī BĒRNA-2 valodā konstatēti līdzīgi gadījumi. Tā, piem., "uz skolu" vai "darbā" viņam nozīmē apmēram to pašu ko "projām", "nav mājā"; "pā" nav tikai "netīrs", bet arī "slapjš, salijis, vispār nepatīkams", "aka" (= jaka) tiek attiecināts arī uz blūzi vai mēteli; "ļaļa" (= gaļa) var apzīmēt arī zivi, "avi" (= avīze) var būt gan laikraksts, gan grāmata; ar "ptrū" tiek nosaukts ne vien zirgs, bet

arī pērtiķis, lācis un cits kāds dzīvnieks; "akī" var būt "karsts" (par ūdeni vai dzērienu) un "ass" (par adatu).

Pirmie trīsvārdu teikumi bieži vien veidojas, sākuma vārdu atkārtojot vēlreiz kā trešo: *nav utū, nav!* (= nav auto, nav), *tū pipī, tū* (= tur bikses, tur).

Nepilnīgā tā perioda izruna izredzama arī no citiem trīslocekļu teikumiem:

lukī nav mummu (= (pie) klucīšiem nav bumbas), *apa, mämm, ļop ļopī!* (= opā, memm, dop dopī!) (= celies augšā, memme, nāc šurp!), *pipī nav, tutū* (= bikses nav, tutū), *ņeņņe ļuļu ķap ķapī* (= Dainis (uz) skolu tipu tapu!) (= aiziet uz skolu).

Valodas līdzekļu trūcīgumu BĒRNS-2 mērķtiecīgi mēģina papildināt ar *paligžestiem*. Tā, piem., viņš nelieto vēl ne nolieguma vārdu "nē", ne apstiprinājumu "jā", bet, kaut ko noraidot, purina galvu. Kad BĒRNAM-2 prasa, lai parāda, kur ir katrs ģimenes loceklis, viņš piedur pirkstu attiecīgai personai pie krūtīm; vārdu "pai" sakot, glāsta sev vai otrai (mīļajai) personai matus, galvu; stāstīdams, ka kāds bērns viņu iepēris, pats plikšķina ar roku sev pa dibenu; kad brālis neklausā BĒRNA-2 mudinājumam tūlīt nākt uz virtuvi ēst (*ņāņe ņamm ņammi!*), ķeras viņam pie kājām, mudinot celties augšā no krēsla (*upā! ņamm ņammi!*) u. tml.

2; 8

Kad pagājis tieši vesels gads, šis pats BĒRNS-2 jau droši skaita līdz 3, bet, sākot ar 4, skaitu parasti apzīmē ar "daudzi". Atkārtoti arī augstākus skaitļus līdz 20.

Šai laikā labi izšķir arī krāsas tiklab dabā, kā valodā; tikai reizēm jauc brūnās un pelēkās krāsas mazāk noteiktos toņus.

Vārdu krājumā ir jau personu un piederības vietniekvārdi "es", "mēs", "man" uc., bet nav vēl, piem., jautājamā un norādāmā "kas". Joprojām trūkst saikļu un prepozīciju — pirmās prepozīcijas parādās tikai trīsdesmittrešā mēneša pašās beigās.

Teikumu garumu un struktūru raksturo tādi pierakstītie piemēri:

takanuo untu, tā i vataja māja (= (ar) sarkano jumtu, tā ir vasaras māja)

div puoga vaļā, vien tiet (= divas pogas vaļā, viena ciet)
tā meiti kien dāltān keiti, mālne matie (= tā meitiņa skrien, dzeltenu
 kleitiņu, melniem matiem)
māmmā nāti viteni dāmā (= memme nesis riteni zemē)
mēt tā bautā dāltānuo autobutu (= mēs tā braucām (ar) dzeltenu
 autobusu)
tammiņa adi va lien tauji (= Sarmiņa arī var līst cauri)
Daini bi paņāj madiņu ķibiņu (= Dainis bija paņēmis maziņu ķirbīti)
guļjuo neva latī gāmaniņu (= guļot nevar lasīt grāmatiņu)
māln nieģej, takanu muti (= melns nēģeris, sarkanu muti)
tie i mādi (= tie ir medi) (rāda uz skatlogā izliktām medus burciņām)
tu puiķi divuo vel tālā puojā (= tur puisītis dzīvo vēl tālāk projām)
netāv ud timdiņiem (= nestāv uz cimdiņiem) (cimdiņi nolikti sānis).

Sintaktiski – gan teikuma locekļu skaita, gan to secības ziņā – BĒRNA-2 runa jau ir diezgan pilnīga un visumā atbilst apkārtnes valodas izteiksmei. Atšķirību rada galvenokārt saikļu, prepozīciju un dažu pronomenu trūkums, kā arī izrunas nepilnības. BĒRNA-2 izrunas īpatnība ir tā, ka t un d tiek runāti ne tikai t, d, bet arī s, z, c, dz vietā. Daudzkārt izrunā pazūd vārda beigu līdzskanis. Bērns iemācījies jau l, bet vēl ne r (kura vietā šad tad dzirdams j, dažreiz arī d). Pašās mēneša beigās kuplākā skaitā parādās līdzskaņu kopas vārda vidū starp patskaņiem, piem., *mālne* (= melni), *pilne*, *kāpja* (= kāpj), *dubļaini*, *gultiņa*, bet vēl joprojām, piem., -st- un -gst- tiek vienkāršots par -t-.

Līdzīgi tieksmei, kas noteiktā posmā bija novērojama BĒRNA-1 valodā, arī BĒRNS-2 šai laikā jaunapgūto deminutīvo piedēkli -iņš, -iņa piekarina arī vienam otram tādām vārdam, kur apkārtnes paraugvalodā pamazinājumu izteiktu ar -ītis, -īte, piem., "ķirbiņu" (= ķirbīti).

Analoģisks patstāvīgs darinājums ir arī daudzskaitļa forma no "medus" (*mādi*), kas apkārtnes valodā ir vienskaitlinieks.

4; 8

Vēl pēc apaļiem diviem gadiem (4; 8) šis pats BĒRNS-2 jau ieguvis tik plašu ieskatu par latviešu un (saskarē ar zviedru bērniem) zviedru

valodu, ka daudzkārt jautā un spriedelē par dažādām valodas un gramatikas parādībām, veikli pārtulko atsevišķus parastus izteicienus no zviedru valodas latviešu valodā, un otrādi; daudzkārt prasa, kā vienu vai otru latviešu vārdu pateikt zviedriski, vai ko nozīmē rotaļu biedru valodā ievērota zviedru valodas forma; savai vienaudzei zviedru meitenei mēģina mācīt latviešu valodu (sākot ar vienkāršākajiem skaitļu vārdiem un liekot atkārtot priekšā teiktās latviešu valodas formas), radio pārraidēs izšķir dažādās valodas un brīnās, piem.,

vai mūsu jādīd junā latviski? (= vai mūsu radio runā latviski?), kā arī izsaka izbrīnu un šaubas par to, kā zviedru bērnu var saukt latviešu kristībvārdā par *Laini*, jo pēc viņa pieredzes *Laines* ir tikai latviešu meitenes.

BĒRNS-2 šai mēnesī uzmanīgi seko arī pieaugušo runai un labo pat savu vecāku valodu:

BĒRNS-2: *kā māmīte junā! memmīte nemāk ne'maz junāt! kā tad var būt "jīt bij!"* (= "rīt bija"; pirms tam MEMME bija teikusi: "laikam rīt mums bija jāiet pie zobārsta")

MEMME: *nu kā tad bija jāsaka pareizi?*

BĒRNS-2 (ar uzsvāru): *jīt mums būs jāiet pie zuobāsta!*

Ļoti parasti šai laikā ir nemitīgie jautājumi, ko ievada "kādeļ?" un "kāpēc?" un kas skar parādību cēlonisko kopsakaru un dažādo lietu rašanos.

Nereti bērns, viens pats savā nodabā rotaļādamies, skaļi sarunājas ar sevi, garos monologos.

Šai laikā BĒRNS-2 sāk jau apgūt arī lasīšanas un rakstīšanas māku. Īsākos vieglākos vārdus — ar zīmētajiem lielajiem burtiem — jau mēneša sākumā BĒRNS-2 uzraksta pats, čukstus burtojot līdz attiecīgās skaņas: ALA, AKA, OSA, OSIS, DAINIS. Pēc priekšā rakstīta parauga pareizi noraksta arī garākus vārdus, piem., VECMĀMIŅAI, UPSALAS DAINIM uc.

Rakstījumos šad tad parādās arī vēl burtu spoguļa attēls, piem., S vietā Ʒ, bet visumā vairs reti.

Mēneša beigās BĒRNS-2 raksta ļoti labprāt, reizi pa reizi paprasot

pieaugušajiem, kāds burts nu tālāk vārdā rakstāms. Ļoti labi prot uztvert un pareizi pateikt vismaz pirmo skaņu resp. burtu kādā (arī garākā) vārdā, piem., *LOKOMOTĪVE, ZĪMULIS, OZOLS*.

Mēneša sākumā (4; 8) BĒRNS-2 brīvi skaita līdz 30, saskaita 2 + 3, 3 + 4, 5 + 5 u. tml., bet mēneša beigās prot tekoši skaitīt līdz 100, tikai pie 39 un 49 mazliet sastomties un gaidot palīdzību no vecākiem.

Patstāvīgi raksta ciparus, arī divzīmju skaitļus, bet to rakstībā vēl — biežāk nekā rakstītajās burtu zīmēs — parādās spoguļa attēls, piem., $\uparrow = 1$, $\varepsilon = 3$.

F o n ē t i k ā BĒRNA-2 valodas attīstībā šai mēnesī norit nozīmīgs posms, apgūstot latviešu valodai īpatnējo mēles galiņa trīsošo r-skaņu un pretstatot to zviedru valodas (dialekta) dziļajam uvulārajam R. Ka šā līdzskaņa dažādos izrunas veidus BĒRNS-2 uztver par divām atšķirīgām fonēmām, kas katra iederas savā valodas sistēmā, rāda viņa spriedums:

zviediski tuo meitiņu sauc KāRin, latviski — Kājina
(latviskajā formā mēles galiņa -r- vietā tiek izrunāts -j-).

Jaunās skaņas apguves procesa sākumā zviedrisko R izrunu gadās dzirdēt arī vienā otrā latviešu vārdā, piem., *kā tuoReiz; vienā vietā mēs dzēRām*. Vēlāk tas izzūd, un katrai valodai paliek savs izrunas variants.

Mēģinājumā iemācīties pareizo mēles galiņa r bērnus cenšas izmantot arī jau agrāk apgūtās trīceņa skaņas gan nebalsīgajā interjekcijā *ptrr!* (kā zirgu apturot), gan balsīgajā *brr!*. Tā, piem., viņš cenšas vārdā "brūns" līdzskaņu kopas br- vietā likt šo trīceņa skaņu, tricinot *lūpas*.

Vairākas nedēļas vērojamas lielas svārstības, kad reizēm vienā un tai pašā vārdā vienreiz izdodas izteikt pareizu r, citreiz tai vietā iznāk j vai l, vai arī r vienkārši tiek izlaists. Piem.:

gribat zināt, gribat zināt, kuo mūs' mazās meitas daja?
visi daja (arī: *dala*) *tā!* 4; 8, 16

grieze grieza judzišuos (= grieze grieza rudzišos) 4; 8, 20
sausīņš ar sieRu (ar dziļo R) 4; 8, 21

riti riti, rīta jasa (kad pieaugušie pārlabo, atkārtoti) *riti riti rīta rasa*
4; 8, 20

Pēteritis, drīz pēc tam: *Pētelītis* 4; 8, 22.

Tiklīdz nākamā mēneša sākumā r-skaņas izruna jau apgūta vairumā vārdu, tūlīt BĒRNA-2 izrunā parādās pirmās hipernormālās formas, ar r arī tādos vārdos, kuros paraugvalodā šā līdzskaņa nemaz nav, piem., *nuo rūras* (= no jūras), *mēs abas āsam tik'pat trīras* (= tīras) 4; 9, 1.

BĒRNA-2 valodas fragmenti rāda, ka viņa runa otrajā un pat vēl trešajā mūža gadā bijusi mazāk plaša un izkopta nekā pirmajam šeit aprakstītajam bērnam tai pašā vecumā. Bet piektā gada otrajā pusē BĒRNS-2 to jau panācis. Pie tam atsevišķās daļās, piem., grūtās R- un r-skaņas izrunā, viņš pat aizsteidzies tam priekšā, jo BĒRNS-1 krietni vēlāk iemācās pareizi izrunāt abas skaņas. Tomēr pats iemācīšanās process noritējis līdzīgā veidā, pārvarot apmēram tāda paša rakstura izrunas grūtības un rādot lielas svārstības pārejas periodā.

Augstāk aprakstītie divi bērni nekādā ziņā nav ar novēlotu runas attīstību, bet nepieder arī pie indivīdiem, kas iemācījušies skaidri runāt sevišķi agri, lai gan viņu psihiskais un intelektuālais briedums ir krietni pāri vidusmēram.

Ilustrācijai kāds cits gadījums, kur bērns apguvis latviešu valodu ļoti agri, pie tam neparasti precīzā izrunā.

Ap 2; 8 (salīdziniet to pašu vecumu iepriekšējo bērnu valodas attīstībā!) BĒRNS-3 arī garākos vārdus un vārdu beigu zilbes izrunā ar tik skaidru dikciju kā pieaugušie, kam kopta literārā izruna. Piemēram vairākas pierakstītās frāzes, kurās dažs labs garāks vārds izrunāts pat uzsvērti lēni un skaidri, atdalot atsevišķās zilbes ar precīzi artikulētām skaņām:

vai! kas tur nuotiek?

kau(t) kādu lielu maisu ar lielu skuolas suomu

viņi ir nuonākuši kau(t) kur

viņš ies savā skuolā

viņš guļ un lasa grāmatu, viņš lasa par savu Juōkimu

nāciet jūs atpakaļ! jūs nevarat iet atpakaļ

man tā i kreisā ruoka

kas tas ir par aparātu?

un sarkanus gumijas zābakus

un . . . kaut kur tie eži bij!

un tas arī ir viens burkāns

la(i) tā būtu tāda!

ar labu nakti!

Augšējie citāti rāda, ka jau 2; 8 vecumā BĒRNS-3 iemācījies precīzi izrunāt gandrīz visas latviešu valodas skaņas. Skaidri tiek izšķirti īsie un garie patskaņi. Garajās zilbēs izdzirdams pat stieptās un nestieptās intonācijas pretstats, un, lai arī vienā otrā vārdā intonācijas raksturs pilnīgi neatbilst pieaugušo valodas paraugam, nelielā atšķirība ne-traucē klausītāju.

BĒRNS-3 skaidri izrunā ne vien (padziļu, "latvisku") l un mīkstināto l, bet arī r-skaņu, kas pēc dzirdes neko neatšķiras no daudzu pie-

augušo izrunas, lai gan tricīnājuma stiprums un piesitienu skaits nav sevišķi liels un dažās formās r izruna šķiet tuvāka berzenim vai pat j-skaņai. BĒRNA-3 izrunā jau ir arī tādas līdzskaņu kopas kā sk-, gr-, -ns uc.

No pieaugušo valodas nedaudz atšķiras vienīgi š un ž, ko bērns runā drīzāk kā viegli mīkstinātu s un z, un tādējādi pretstats starp (nemīkstināto) s un š, vai starp z un ž nav pietiekami spilgts.

Jau ar 2; 8 BĒRNS-3 apguvis visas locījumu galotnes, un bez nomeniem un interjekcijām viņa aktīvajā valodā tiek pareizi lietoti arī pronomeni, prepozīcijas un saiklis "un". Sastop arī verbus, kas darināti ar priedēkļiem, piem., *nonākušī, uzgriez, izdzēru*. Atzīmētas arī dažādu laiku, pat dažādu modu formas ar attiecīgajām galotnēm. Aktīvi lieto "jā" un "nē" ar atbilstošo apstiprinājuma vai nolieguma saturu.

BĒRNA-3 fiziskā attīstība šai laikā ir ļoti laba: tiklab svarā, kā ķermeņa garumā viņš pārsniedz vidusmēru.

Psihiski BĒRNS-3 ir možs, ar dzīvu interesi par visu, īpaši par automašīnām un grāmatām. Tomēr, salīdzinot ar neparasti agro izrunas precizitāti, viņa garīgā attīstība visumā daudzējādā citādā ziņā drīzāk atbilst iepriekš aprakstītajiem bērniem šai vecumā.

Daudzām skaidri izrunātajām formām to īstais saturs BĒRNAM-3 vēl nav skaidrs. Tā, piem., viņš gan saka "man tā ir kreisā roka", bet rāda savu labo; saka daudzas skaitleņu formas, bet ne kā pareizā skaita apzīmējumus, piem., "tīs" (par 14), "deviņas" (par 2 vai 3), "divdesmit" (par 3). Nēprot saskaitīt un pareizi nosaukt skaitu vairāk pa 2; kad vienkopus ir 3 priekšmeti, minstinās, ka tur ir "pu-ka" (= pulka) vai arī nosauc kādu citu nepareizu skaitli. Grūtības pat skaitīt pēc kārtas pirmo, otro, trešo: *viena – trešā!* (= otrā).

Arī daža laba cita lietvārda saturs šķiet vēl neskaidrs: "roze" var būt arī kāda cita puķe (piem., tulpe), par "burkānu" tiek dēvēts kāds iegarens priekšmets u. tml.

Nesaprotami ir arī laika jēdzieni, neskaidra ir parādību cēloniskā sakarība utt., tā ka nav arī vēl daudzo jautājumu "kāpēc?", kas raksturo vēlāku vecuma posmu.

Sekojošie mūža gadi vairs daudz ko nevar papildināt izrunas ziņā, bet paplašina BĒRNA-3 pieredzi un spriešanas spējas, izkopjot bagātīgāku vārdu krājumu un sintaktisko struktūru izveidi.

Salīdzinājumu virknes beigās vēl kāds piemērs ar BĒRNU-4, kas raksturo otru galējību: bērns, kas, tāpat kā iepriekšējie, ir fiziski un garīgi normāli attīstīties, bet ar stipri novēlotu runas attīstību.

3; 5 vecumā viņa lietotās formas ir tik neskaidrā izrunā, ka daudzas no tām nesaprot vai pārprot pat vecāki, sarunājoties ar viņu. Arī viņa aktīvais vārdu krājums atbilst drīzāk iepriekš aplūkoto bērnu runai pusotra gada vecumā; visumā BĒRNS-4 ir mazrunīgs, pat dialogos ar savu vecāko māsu visbiežāk atbild tikai ar "jā" vai "nē". Atbildes parasti veido tikai viens vienīgs vārds, reizēm parādās divu vārdu frāzes, bet pavisam reti dzirdami trīs vārdu savienojumi.

Biežas ir interjekcijas, lielāko tiesu izsaučieni (piem., *vāi!* un *ui!*), ar ko vērš TĒTA vai MEMMES uzmanību uz kādu attēlu grāmatā. Dzīvnieku apzīmējumos joprojām parasti ir t.s. "aukļu valodas" nosaukumi kā: *mū-iņa* (= gotiņa), *ņau ņau* (= kaķis).

Ja pieaugušie kādu formu pārlabo, bērns atkārtoto labojumu ļoti negribīgi. Par krāsām šai laikā izpratne ir labāka nekā par skaitu, bet arī krāsu apzīmējumus *balt*, *lil* (= zils), *būns* (= brūns), *zalā* (= zaļā) uc. ne vienmēr attiecina uz pareizo krāsas niansi.

Kad jautā pēc skaita, piem., par 2 priekšmetiem, atbild dažkārt ar "tīs tīs", par 4 priekšmetiem — "tīs tīs tīs tīs" (t.i. atkārtojot to pašu vārdu attiecīgo reižu skaitu).

Daudzas formas ir homonīmi: *lapa* nozīmē lapu un lapsu, *āna* ir gan sēne, gan zviedru valodas vārds "stjārna" (= zvaigzne). Daži piemēri: *agans māj* (= raganas māja), *agans tuj i!* (= raganas tur ir), *uolā* (= skolā), *te ūni* (= te ūdenī), *labag* (= zābaki), *bārkōn* (= uz balkona), *lil* (= zils), *dum* (= dumja), *kuok* (= koks; arī par makšķeri), *tā vaig* (= tā vajag), *itā* (= rītā) (= vēlāk).

Tomēr šai pašā laikā BĒRNAM-4 ir dzīva interese par dažādām tehniskām rotaļlietām, vingrošanu, spēlēm. Kad viņa uzmanību vērš uz grāmatā redzamajiem tekstiem, atsevišķus vieglākus vārdus izburto gandrīz pareizā skaidrā izrunā. Svarīgākais faktors šai sakarā ir tas, ka BĒRNA-4 p a s ī v ā izpratne par lietām un norisēm gan reālajā dzīvē, gan grāmatu attēlos ir laba, par ko viegli var pārlicināties, viņu sīkāk izjautājot un saņemot "jā" un "nē" atbildes.

Vēlākos gados BĒRNS-4 apgūst arī normālas runas plašumu un izteiksmes spējas.

SECINĀJUMI

Visi augšējie piemēri rāda, cik lielas var būt individuālās atšķirības pirmsskolas vecumā. Tai pašā reizē tie arī apstiprina faktu, ka līdz piecu gadu vecumam — straujā vai lēnākā tempā, vairāk vai mazāk pilnīgi — bērns ir jau apguvis savas apkārtnes (dzimto) valodu.

Iemesli, kādēļ dažiem runa attīstās ātrāk un labāk, var būt dažādi. Parasti to nenosaka viens vienīgs cēlonis, bet vairāki labvēlīgi vai nelabvēlīgi faktori.

Liela nozīme ir gan iedzimtībai, gan lietpratīgai apkārtnes (vecāku) rīcībai, sagādājot labus priekšnoteikumus pamatīgai valodas apguvei. Daudzas zīmes rāda, ka bērns no vecākiem var mantot ne tikai noslieci un apdāvinātību mākslas un mūzikas virzienā, bet arī valodas laukā, piem., labu dzirdi, imitācijas māku (atdarinot citu cilvēku runas veidu), dzirdes, redzes vai motoriskās atmiņas tipu, pat runas tempu, kā arī īpašas sprieduma spējas analizēt un radoši veidot savu izteiksmi. Tomēr neviens bērns pats no sevis neattīstīs šīs spējas un neiemācīsies pilnīgi savu vecāku un vecvecāku valodu, ja viņam nedos iespēju šo valodu ikdienā dzirdēt un kopā ar šo valodu un caur valodas izteiksmi augt arī garīgi. Vecāku pieredze un skolotāju metodiskie paņēmieni var būt lieli palīgi, atvieglējot šo svarīgo un sarežģīto pirmās valodas apguvi. Tik ciešs valodiskās un psihiskās augšanas process atsevišķa cilvēka mūžā ir neatkarējama parādība. Mācoties vēlāk kādu jaunu valodu, tās apguve balstās jau uz tiem pamatiem, ko izveidojusi indivīda pirmā valoda.

Valodas iemācīšanās tempu var paātrināt vai palēnināt vairāki faktori. Tā, piem., pirmais bērns ģimenē, kas biežāk mēdz būt ilgstošā saskarē ar pieaugušiem, bieži vien iemācās skaidru izrunu ātrāk nekā viņa jaunākie brāļi un māsas, kas savā apkārtņē bieži dzird citu bērnu nepilnīgo izrunu; taču viņi savukārt iegūst bagātāku dzīves pieredzi daudzējādā citādā ziņā.

Sava ietekme dzimtās valodas apgūvē ir arī tam, vai bērns agrīnā bērnībā nonāk ciešā saskarē ar vēl kādu citu vai pat vairākām citām valodām. Kad jāmācās vairākas lietas vienā reizē, no bērna tiek prasīta papildu slodze, un tādējādi panākumi katrā atsevišķās valodas laukā kādā noteiktā laika posmā var būt gausāki. Toties iepazīšanās ar citādām skaņām un dažādām valodiskām iespējām izteikt to pašu domu rosina bērna analīzes un novērošanas spējas un vēlāk parādās kā pozi-

tīvs valodu apguves veicinātājs. Ļoti svarīgs ir arī veids un praktiskie paņēmieni, kā bērns, nekaitējot viņa galvenajai, dzimtajai valodai, tiek ievadīts vairāku valodu apguvē.

Vai nu lēnāk vai ātrāk, bet līdz apmēram piecu gadu vecumam normāls bērns, kas audzis normālos apstākļos, ir iemācījies sarunāties savā pirmajā valodā un pārzina šās valodas struktūru vismaz galvenos vilcienos. Viņš prot vārdus apvienot teikumos saskaņā ar šās valodas gramatikas normām, kā arī pārzina samērā plašu (vairāku tūkstošu) vārdu krājumu. Pie tam pasīvi saprotamais vārdu daudzums un frazeoloģija viņam ir krietni plašāki nekā viņa paša aktīvi lietotie vārdi.

Ja šāda pakāpe līdz 5 gadiem nav sasniegta, tad ir pamats bažīties, ka ar bērna garīgo attīstību kaut kas nav kārtībā, vai nu bērnam ir kādi dzirdes vai runas orgānu defekti, vai arī neattīstītā runa atspoguļo kādus robus viņa psihē.

Tomēr visādi attīstītam bērnam, kas pirmsskolas vecumā iemācījies dzimtās valodas pamatus, arī nākamie gadi nozīmē nemitīgu tālāku valodas paplašinājuma un izsmalcinājuma posmu, lai pieaugušais indivīds gan runā, gan rakstos prastu rīkoties ar savu valodu kā labu instrumentu, spējot ar to izpaust gan smalkus niansētus jūtu toņus, gan precīzi formulēt savas domas.

ENGLISH SUMMARY

The goal of this research is to contribute to a deeper understanding of human speech development in individuals with Latvian as their mother-tongue. The monograph *From 5 Months to 5 Years* deals with language development in Latvian-speaking children, from their first utterances to the time they compose their first literary productions in handwritten "short stories." It considers phonological, semantic and syntactic development as well as the expansion of vocabulary during early childhood, and shows parental influences on language progression through illustrative examples. The book incorporates a wealth of material from diaries, tape recordings and written longitudinal observations of children's utterances and behaviour in their home over a period of several years.

This monograph is written for a wide audience, in clear and lucid language, avoiding all unnecessary professional terminology. For this reason the book is of interest not only to professionals in psycholinguistics, developmental psychology and medicine, but also to general readers, parents, teachers, writers of children's books and everyone concerned with children. Because of the use of Latvian child language data, the book will also benefit students of Baltic languages.

References to the relevant literature on child language studies and technical discussions of the problems of child language are not presented. Specialists may find these in my investigations published in professional journals and books (in English, German, Finnish and Polish), listed at the end of this summary.

In order to arrive at a more detailed and revealing picture of the developmental process, one child was chosen and put in the centre of interest. By using diaries, all aspects of his Latvian language learning process are followed, month by month starting from the age of five months (0; 5).

We know that there are some universal rules governing how an

individual learns his first language. However, the tempo of linguistic development is not the same in all children, some of them learning their mother-tongue more rapidly than others. Such differences reflect perhaps the relation of their innate and acquired abilities and also depend on the input material, i.e., the speech used by parents to the children. Three other children were chosen to illustrate individual variations in linguistic development. One of these children shows a very early mastering of perfect pronunciation, another is an opposite case with somewhat delayed speech development. Special attention has been paid to verbal and non-verbal features of communication which, compared to Standard Latvian spoken in the children's surroundings, were ignored by the children or involved special difficulties for them.

Latvian, a Baltic language in the Indo-European language group, uses an orthography which closely reflects actual pronunciation. For the sake of simplicity in this publication I have avoided the use of complicated phonetic transcription, e.g., the signs for different intonations. Some additional signs or changes are made only to depict the children's imperfect pronunciation. As a rule, Latvian has initial stress. In forms where a syllable other than the first is stressed, a raised dot [•] is placed before the stressed syllable. Latvian belongs to the group of languages which has two sets of vowels, short (a, e, i, u, o) and long (\bar{a} , \bar{e} , \bar{i} , \bar{u} , \bar{o}) as well as diphthongs. Contrary to the tradition in Standard Latvian orthography, \bar{a} and $\bar{\bar{a}}$ are used here as symbols for open e and \bar{e} , while e and \bar{e} are used for closed e and \bar{e} only.

This monograph was supported in part by a grant from SVEN och DAGMAR SALÉNS STIFTELSE which facilitated the preparation of the manuscript for offset print. I am also grateful to The Baltic Scientific Institute in Scandinavia which, despite the lack of special resources for this purpose, decided to publish my monograph to document the learning process of a Baltic language, Latvian, as a child's first language.

- "Zur Entstehung der Flexion in der Kindersprache". – *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 1/2 (1959), 203 – 222
- "Ns. lastenhoitajain kielestä". – *Virittäjä* 1 (1961), 85 – 91
- Zur Sprachentwicklung bei Kleinkindern. 1. Syntax. Lund, 1963, 178 pp
- /Review/ "Ruth Hirsch Weir, *Language in the Crib*, 1962". – *Linguistics* 1 (1963), 85 – 96
- /Review/ "Kornei Chukowsky, *From Two to Five*. Berkeley and Los Angeles 1963". – *Linguistics* 12 (1965), 66 – 70
- Mehrsprachigkeit im Vorschulalter. Lund 1967, 104 pp
- /Review/ "Michael Atzesberger, *Spracherwerb und Sprachbildung bei Hilfschulkindern*". – *Linguistics* 33 (1967), 115 – 118
- "'Naturgesetze' in der Lautaneigung beim Sprechlernen?" – *Actes du Xe Congrès International des Linguistes III, Bucarest 1970*, 171 – 179
- /Review/ "M. Atzesberger, *Sprachaufbauhilfe bei geistig behinderten Kindern*, Berlin-Charlottenburg, 1967". – *Linguistics* 74 (1971), 117 – 121
- /Review/ "The Genesis of Language. A Psycholinguistic Approach, ed. by Frank Smith and George A. Miller. 1966. – *Linguistics* 74 (1971), 96 – 102
- "The Emergence of Affirmation and Negation in Child Language. Some Universal and Language-Restricted Characteristics." – (Ed.) Karel Ohnesorg, *Colloquium Paedolinguisticum*, Mouton, The Hague 1972, 221 – 241
- "Gibt es Universalien in der Ammensprache?" – *Salzburger Beiträge zur Linguistik* 2 (1975), 3 – 16
- /Review/ "J. Pačesová, *The Development of Vocabulary in the Child*. Brno 1968". – *Indogermanische Forschungen* 80 (1975), 202 – 207
- "'Mama' and 'Papa' in Child Language". – *Journal of Child Language* 3 (1976), 157 – 166
- "Young Children's and Teen-Agers' Ability to Describe Events with the Help of Test-Pictures". – *Ceļi* 16 (1977), 20 - 34
- "Modifications of Speech Addressed to Young Children in Latvian". – (Eds.) Catherine E. Snow and Charles A. Ferguson, *Talking to Children. Language Input and Acquisition*. Cambridge 1977, 237 – 253
- "Child Language Studies". – ROMAN JAKOBSON. *Echoes of his Scholarship* edited by Daniel Armstrong and C. H. van Schooneveld. The Peter de Ridder Press. Lisse 1977, 403 – 409
- "Modifications of Speech Addressed to Young Children in Latvian". – (Eds.) Catherine E. Snow and Charles A. Ferguson, *Talking to Children. Language Input and Acquisition*. Cambridge 1978 (2nd ed.), 237 – 253
- "The Development of Color and Numeral Systems in Young Children". – *International Journal of Psycholinguistics* 4 - 2 (1978), 61 – 72
- "Przyswajanie końcówek miejscownika i przymków lokalnych przez dzieci". – *Psychologia Wychowawcza* 2, Warsaw 1980, 221 – 229
- "The Acquisition Process of Syllable Intonations in 'Tone Languages' ". – *Child Language. An International Perspective*. (Eds.) Philip S. Dale and D. Ingram. Baltimore 1981, 29 – 44

SATURRĀDIS

Vispārīgs pārskats par bērnu valodu	7
Valodas attīstība mūža pirmajos gados	18
Pirmais gads	
Sestais mēnesis	18
Septītais mēnesis	21
Astotais mēnesis	22
Devītais mēnesis	25
Desmitais mēnesis	30
Vienpadsmitais mēnesis	33
Divpadsmitais mēnesis	35
Otrais gads	
Trīspadsmitais mēnesis	37
Četrpadsmitais mēnesis	39
Piecpadsmitais mēnesis	45
Sešpadsmitais mēnesis	53
Septiņpadsmitais mēnesis	95
Astoņpadsmitais mēnesis	113
Deviņpadsmitais mēnesis	133
Divdesmitais mēnesis	164
Divdesmitpirmais mēnesis	193
Divdesmitotrais mēnesis	227
Divdesmittrešais mēnesis	248
Divdesmitceturtais mēnesis	273
Trešais gads. Pirmā puse	
Divdesmitpiektais mēnesis	348
Divdesmitsestais mēnesis	360
Divdesmitseptītais mēnesis	367
Divdesmitastotais mēnesis	372
Divdesmitdevītais mēnesis	377
Trīdesmitais mēnesis	383
Trešā gada otrā puse	384
Ceturtais gads	386
Piektais gads	389
Turpmākie gadi	397
Salīdzinājums ar citu bērnu valodas attīstību	399
Kopsavilkums angļu valodā	411
Saturrādis	414-415

TABLE OF CONTENTS

Overview of the language of children.	7
Development of language in children's early years.	18
Sixth month	18
Seventh month	21
Eighth month	22
Ninth month	25
Tenth month.	30
Eleventh month.	33
Twelfth month	35
Second year	
Thirteenth month	37
Fourteenth month.	39
Fifteenth month	45
Sixteenth month	53
Seventeenth month	95
Eighteenth month	113
Nineteenth month.	133
Twentieth month	164
Twenty first month.	193
Twenty second month.	227
Twenty third month	248
Twenty fourth month	273
Third year – first half	
Twenty fifth month	348
Twenty sixth month	360
Twenty seventh month	367
Twenty eighth month	372
Twenty ninth month.	377
Thirtieth month	383
Third year – second half.	384
Fourth year.	386
Fifth year	389
Successive years.	397
Comparison with other children's language development	399
English summary	411
Table of contents	414-415

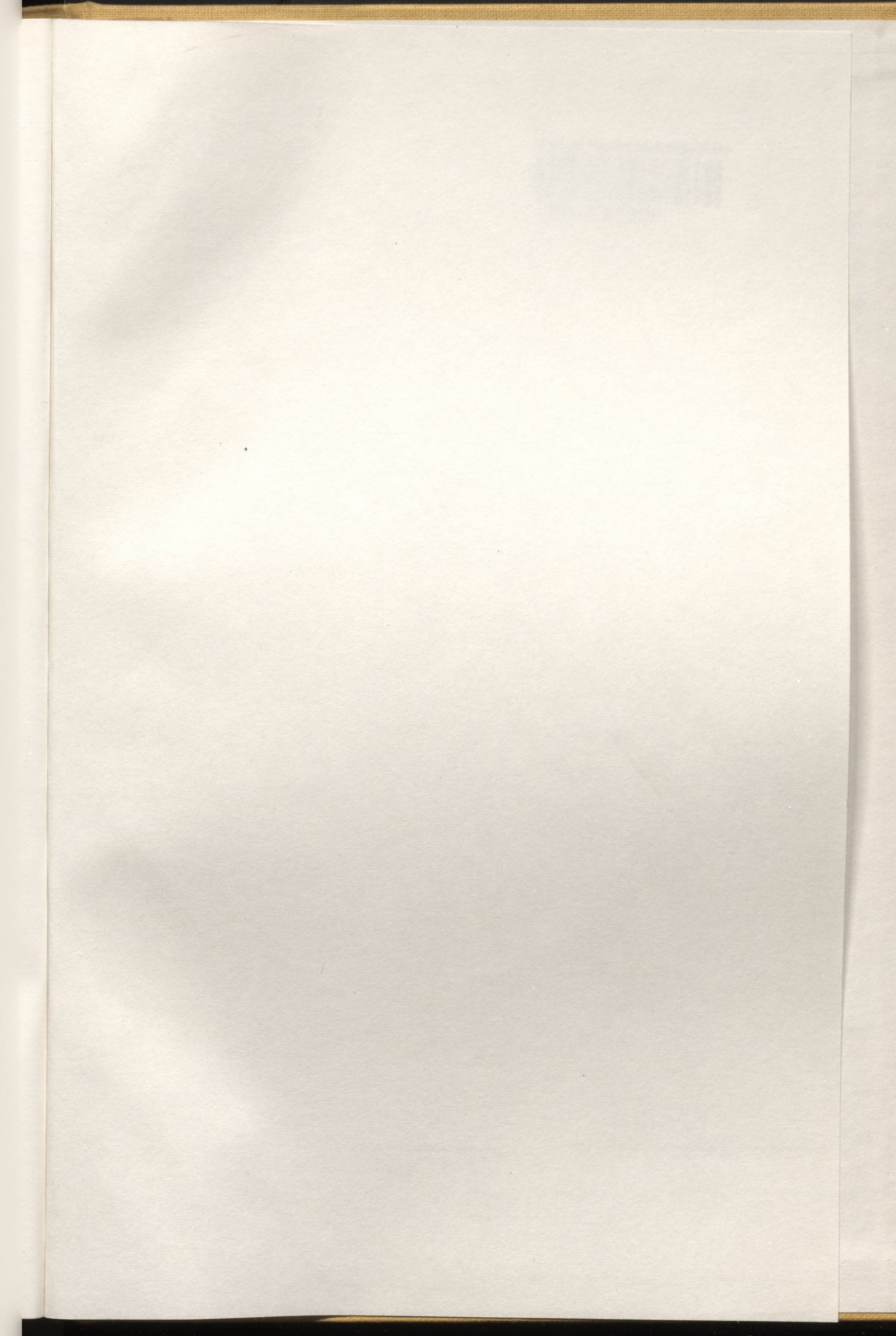
TABLE 1

Overview of the language of children in the early stages of development

Development of language in children's early years

Age	Language development
0-12 months	Prelinguistic stage
12-18 months	First words
18-24 months	Two-word utterances
24-30 months	Simple sentences
30-36 months	Complex sentences
36-42 months	Multi-word utterances
42-48 months	Simple narratives
48-54 months	Complex narratives
54-60 months	Multi-sentence utterances
60-66 months	Complex narratives
66-72 months	Multi-sentence utterances
72-78 months	Complex narratives
78-84 months	Multi-sentence utterances
84-90 months	Complex narratives
90-96 months	Multi-sentence utterances
96-102 months	Complex narratives
102-108 months	Multi-sentence utterances
108-114 months	Complex narratives
114-120 months	Multi-sentence utterances
120-126 months	Complex narratives
126-132 months	Multi-sentence utterances
132-138 months	Complex narratives
138-144 months	Multi-sentence utterances
144-150 months	Complex narratives
150-156 months	Multi-sentence utterances
156-162 months	Complex narratives
162-168 months	Multi-sentence utterances
168-174 months	Complex narratives
174-180 months	Multi-sentence utterances
180-186 months	Complex narratives
186-192 months	Multi-sentence utterances
192-198 months	Complex narratives
198-204 months	Multi-sentence utterances
204-210 months	Complex narratives
210-216 months	Multi-sentence utterances
216-222 months	Complex narratives
222-228 months	Multi-sentence utterances
228-234 months	Complex narratives
234-240 months	Multi-sentence utterances
240-246 months	Complex narratives
246-252 months	Multi-sentence utterances
252-258 months	Complex narratives
258-264 months	Multi-sentence utterances
264-270 months	Complex narratives
270-276 months	Multi-sentence utterances
276-282 months	Complex narratives
282-288 months	Multi-sentence utterances
288-294 months	Complex narratives
294-300 months	Multi-sentence utterances
300-306 months	Complex narratives
306-312 months	Multi-sentence utterances
312-318 months	Complex narratives
318-324 months	Multi-sentence utterances
324-330 months	Complex narratives
330-336 months	Multi-sentence utterances
336-342 months	Complex narratives
342-348 months	Multi-sentence utterances
348-354 months	Complex narratives
354-360 months	Multi-sentence utterances
360-366 months	Complex narratives
366-372 months	Multi-sentence utterances
372-378 months	Complex narratives
378-384 months	Multi-sentence utterances
384-390 months	Complex narratives
390-396 months	Multi-sentence utterances
396-402 months	Complex narratives
402-408 months	Multi-sentence utterances
408-414 months	Complex narratives
414-420 months	Multi-sentence utterances
420-426 months	Complex narratives
426-432 months	Multi-sentence utterances
432-438 months	Complex narratives
438-444 months	Multi-sentence utterances
444-450 months	Complex narratives
450-456 months	Multi-sentence utterances
456-462 months	Complex narratives
462-468 months	Multi-sentence utterances
468-474 months	Complex narratives
474-480 months	Multi-sentence utterances
480-486 months	Complex narratives
486-492 months	Multi-sentence utterances
492-498 months	Complex narratives
498-504 months	Multi-sentence utterances
504-510 months	Complex narratives
510-516 months	Multi-sentence utterances
516-522 months	Complex narratives
522-528 months	Multi-sentence utterances
528-534 months	Complex narratives
534-540 months	Multi-sentence utterances
540-546 months	Complex narratives
546-552 months	Multi-sentence utterances
552-558 months	Complex narratives
558-564 months	Multi-sentence utterances
564-570 months	Complex narratives
570-576 months	Multi-sentence utterances
576-582 months	Complex narratives
582-588 months	Multi-sentence utterances
588-594 months	Complex narratives
594-600 months	Multi-sentence utterances
600-606 months	Complex narratives
606-612 months	Multi-sentence utterances
612-618 months	Complex narratives
618-624 months	Multi-sentence utterances
624-630 months	Complex narratives
630-636 months	Multi-sentence utterances
636-642 months	Complex narratives
642-648 months	Multi-sentence utterances
648-654 months	Complex narratives
654-660 months	Multi-sentence utterances
660-666 months	Complex narratives
666-672 months	Multi-sentence utterances
672-678 months	Complex narratives
678-684 months	Multi-sentence utterances
684-690 months	Complex narratives
690-696 months	Multi-sentence utterances
696-702 months	Complex narratives
702-708 months	Multi-sentence utterances
708-714 months	Complex narratives
714-720 months	Multi-sentence utterances
720-726 months	Complex narratives
726-732 months	Multi-sentence utterances
732-738 months	Complex narratives
738-744 months	Multi-sentence utterances
744-750 months	Complex narratives
750-756 months	Multi-sentence utterances
756-762 months	Complex narratives
762-768 months	Multi-sentence utterances
768-774 months	Complex narratives
774-780 months	Multi-sentence utterances
780-786 months	Complex narratives
786-792 months	Multi-sentence utterances
792-798 months	Complex narratives
798-804 months	Multi-sentence utterances
804-810 months	Complex narratives
810-816 months	Multi-sentence utterances
816-822 months	Complex narratives
822-828 months	Multi-sentence utterances
828-834 months	Complex narratives
834-840 months	Multi-sentence utterances
840-846 months	Complex narratives
846-852 months	Multi-sentence utterances
852-858 months	Complex narratives
858-864 months	Multi-sentence utterances
864-870 months	Complex narratives
870-876 months	Multi-sentence utterances
876-882 months	Complex narratives
882-888 months	Multi-sentence utterances
888-894 months	Complex narratives
894-900 months	Multi-sentence utterances
900-906 months	Complex narratives
906-912 months	Multi-sentence utterances
912-918 months	Complex narratives
918-924 months	Multi-sentence utterances
924-930 months	Complex narratives
930-936 months	Multi-sentence utterances
936-942 months	Complex narratives
942-948 months	Multi-sentence utterances
948-954 months	Complex narratives
954-960 months	Multi-sentence utterances
960-966 months	Complex narratives
966-972 months	Multi-sentence utterances
972-978 months	Complex narratives
978-984 months	Multi-sentence utterances
984-990 months	Complex narratives
990-996 months	Multi-sentence utterances
996-1002 months	Complex narratives

1982
RIKSBY-TRYCK AB
Sundbyberg
Sweden

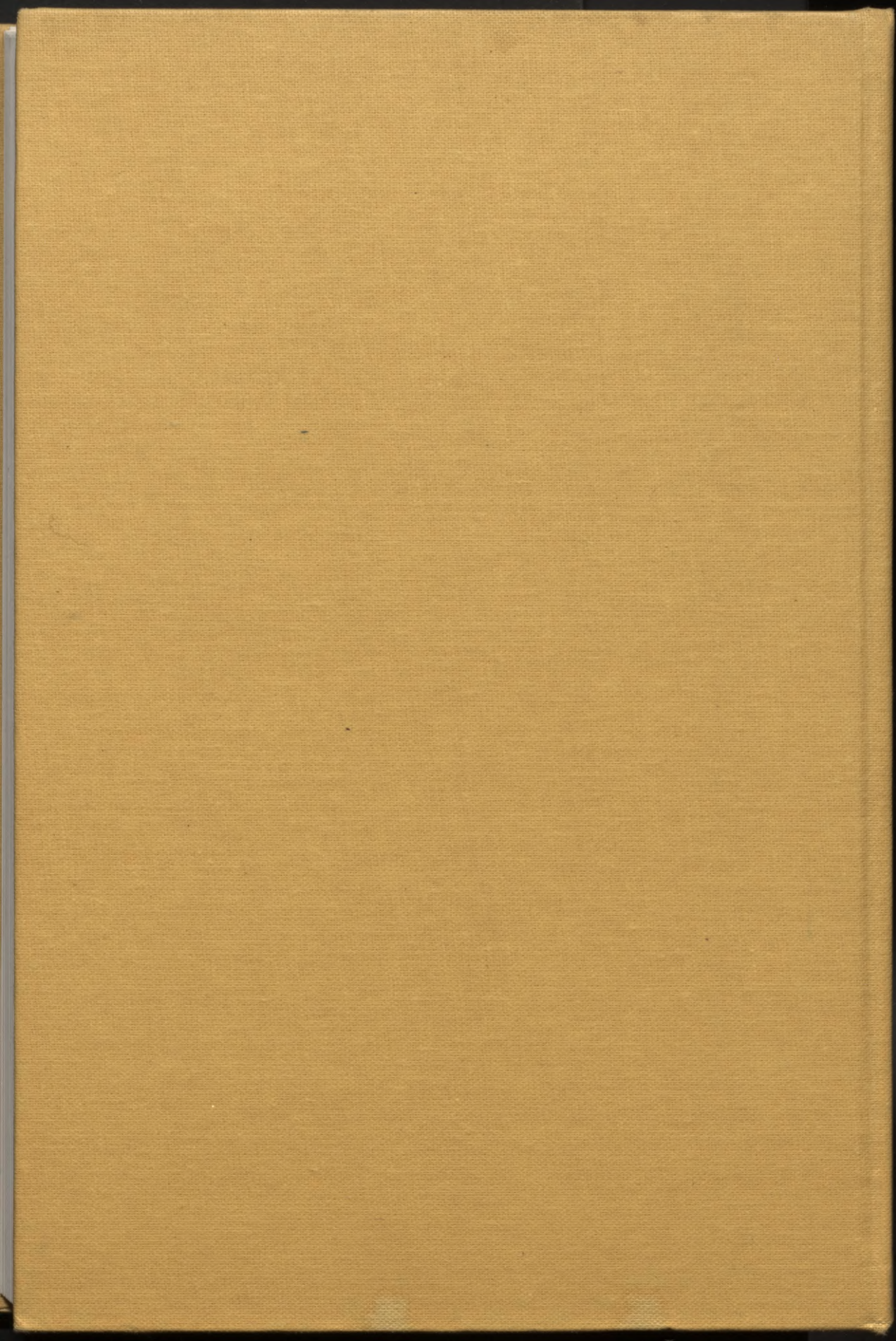
1970
HIS MASTER'S VOICE
Columbia
Records

22.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306041286

VELTA RŪKE-DRAVIŅA (born 1917) the author of this book, is professor of Baltic languages at the University of Stockholm and a member of the Royal Swedish Academy of Humanities. She has published 18 books and numerous articles in the field of dialectology, psycholinguistics, onomastics, sociolinguistics, applied linguistics and folkloristics.

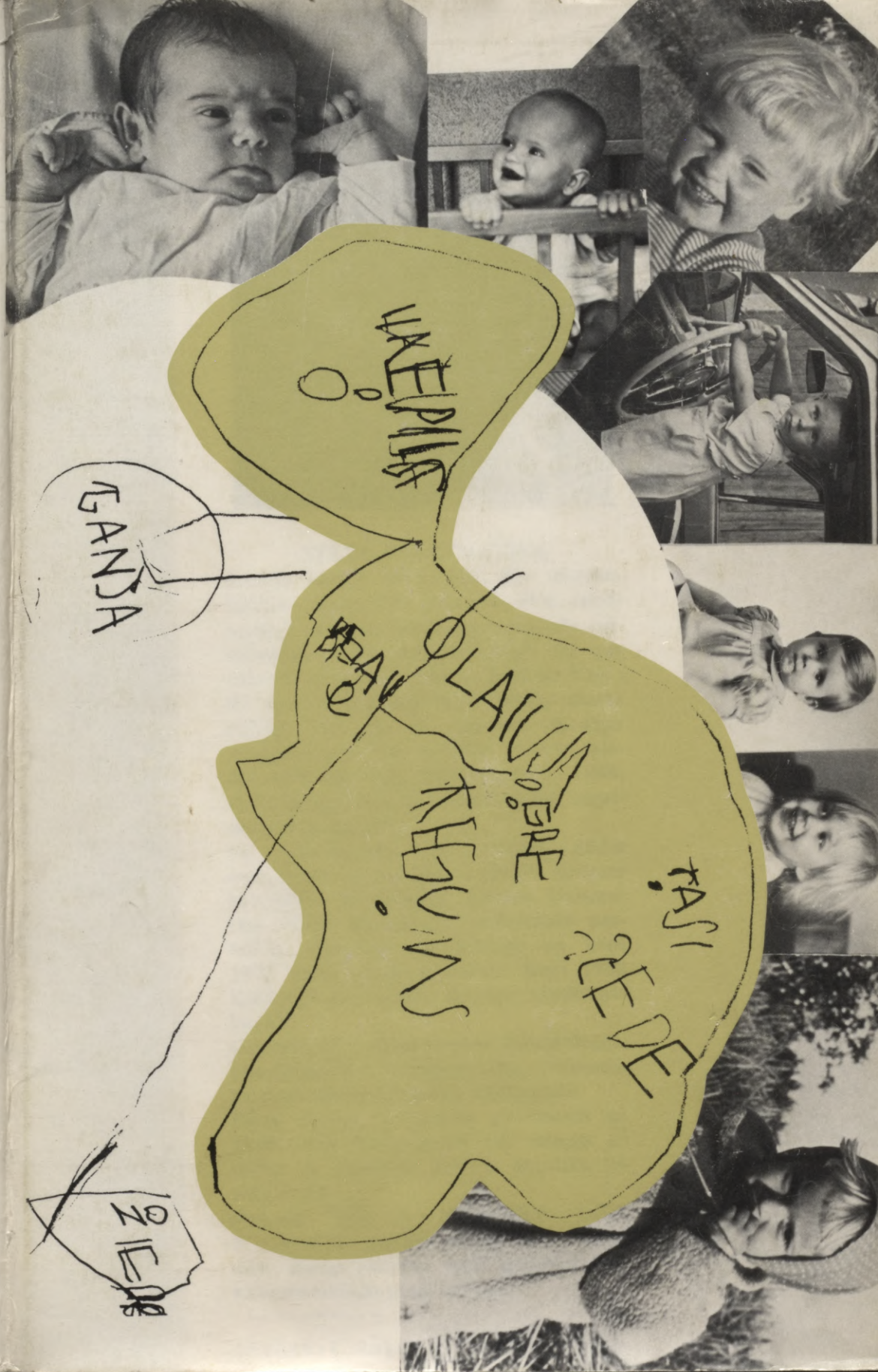
The diaries and recordings on which the book "From Five Months to Five Years" is based, is unique and monumental material collected by an established scientist studying the processes of first language acquisition by Latvian children. The clarity of style makes the book accessible not only to specialists, but to all concerned with young children.

By the same author:

- V. RŪKES-DRAVIŅAS agrāk publicētās grāmatas:
 Programma izlokšņu aprakstiem. Rīgā 1940
 Valodas un rakstības jautājumi. Rīgā 1940
 Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca. Rīgā 1942
 Latviešu pareizrakstības vārdnīca. Rīgā 1944
 (kopā ar K. Draviņu) Laute und Nominalformen der Mundart von Stenden. 1. Lund 1955
 ----- Laute und Nominalformen der Mundart von Stenden. 2. Lund 1956
 ----- Verbalformen und undeklinierbare Redeteile der Mundart von Stenden. Lund 1958
 ----- Interjektionen und Onomatopöie in der Mundart von Stenden. Lund 1962
 Diminutive im Lettischen. Lund 1959
 Zur Sprachentwicklung bei Kleinkindern. Lund 1963
 Dažas Raiņa valodas un stila problēmas. Lundā 1965
 Mehrsprachigkeit im Vorschulalter. Lund 1967
 Språk i kontakt. Stockholm 1969
 Place Names in Kauguri County, Latvia. Stockholm 1971
 Vārds īstā vietā. Stokholmā 1974
 The Standardization Process in Latvian. Stockholm 1977
 Jāņi latviešu literatūrā. Stokholmā 1978
 (Red.) Donum Balticum. Stockholm 1970

Distribution:
 BALTISKA INSTITUTET
 Box 16273, S-10325 Stockholm

Swedish Crowns 240:-

V. Rūke-Draviņa

NO
 PIECIEM
 MĒNEŠIEM

LIDZ
 PIECIEM
 GADIEM

1982